

INSCRIPTIONES
ANTIQUAE
IN ETRVRIAE VRBIBVS
Exstantes.

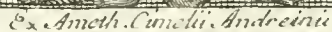
WESTBURY, N. Y.

1877

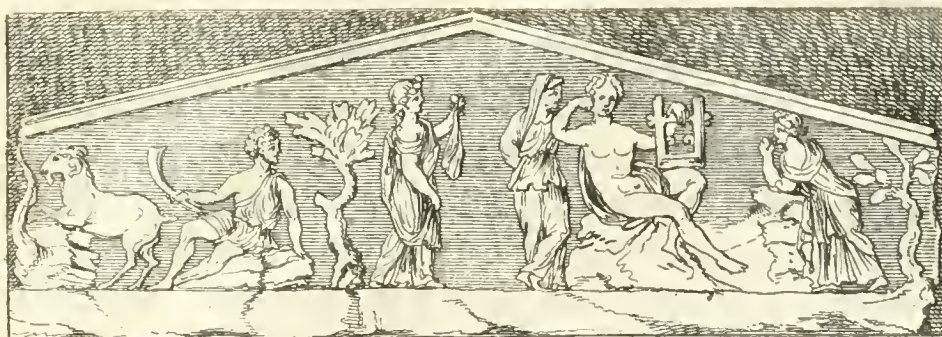
1877

Publici Historiarum Professoris.

In your address "The Christian's Path,"

In Museo Mediceo

**VIRIS ILLUSTRISSIMIS
NOBILISSIMISQUE COMITIBUS
CAROLO THOMAE
STROZAE
ET FRANCISCO
GUICCIARDINIO
PATRICIIS FLORENTINIS**

ANT. FRANCISCUS GORIUS P.

UUM Immortali vestro be-
neficio, vestroque praesidio
fretus, **PROCERES AM-
PLISSIMI**, septem ab hinc

annis primus omnium in lucem emiserim anti-
qua Monumenta litteris inscripta, atque elegan-
tissimas

tiffimas Gemmas, quae in Florentinis Museis exstant; Vobis hoc alterum Volumen dedicandum, vestroque praeclarissimo nomine, de re litteraria optime merito, inscribendum esse censui, ne Vobis omnino ingratus vivam, aut moriar. Si quid enim in studio, atque in cognitione Antiquitatis profeci, si qua in re viris doctis placui, Vobis certe debeo, qui ingenii mei, licet exigui, primitias, labores, lucubrationes omnes in ANTIQUAS INSCRIPTIONES, singulari cum humanitate, & favore excepistis. Vos animum excitastis meum, Vos ingenium acuistis, Vos in cursu haerenti calcaria addidistis; Vos de patriis antiquitatibus, atque ut sperare libet, de litteraria republica, deque universa ferme Etruria optime mereri voluistis. Hoc eximium vestrum beneficium, haec vestra cura, ac studium, haec vestra in me incredibilis benevolentia numquam ex animo meo excidet, nullaque umquam oblivione poterit imminui atque deleri: nam, ut docet Plinius, quum benignum sit, & plenum ingenui pudoris fateri per quos profeceris; fateor ingenue, semperque fatebor, me per Vos ita profecisse, ut, quod volebam, inclytae patriae meae latentes thesauros, omnesque venerandae Vetustatis, reliquias in lucem, animo lubens protulerim, meisque, qualescumque sint, observationibus illustrarim. Vestra domus, vestrum Museum antiquis signis, anaglyphis operibus, atque inscriptionibus locupletissimum; vestra Bibliotheca insigni librorum manuque conscriptorum codicum supellectile maxime

xime referta patuit mihi semper more maiorum vestrorum, qui bonarum artium cultores omni humanitatis officio, atque honore semper susceperunt, opibusque identidem exornarunt. Dicendum nunc esset de pietate, prudentia, iustitia, morum candore ceterisque animi vestri dotibus pereximiis; sed quum dixerim Vos optimarum artium studiosorumque omnium fautores, ac Musarum cultores esse optimos, omni certe virtutum genere ornatissimos Vos esse iam omnes perspicue intellexerunt. Pulcherrime utrique vestrum illud convenit, quod Plinius Secundus de Titinio Capitone praedicat in epistola, „ XII Libri VIII. Vir est optimus, & inter praecipua saeculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorumque, qui aliqua componunt, portus, sinus, praemium, omnium exemplum. Vobis igitur, **OPTIMATES NOBILISSIMI**, pro tantis, ac tam praeclaris in me vestris meritis immortales gratias dum refero, humanitatem vestram etiam atque etiam rogo atque obsecro, ut patrocinio vestro has meas lucubrationes tueamini; ingeniumque meum ad alia, quae non minus utilia sunt atque cumprimis **ETRURIAE** nostrae gloriosa, alacriter capeffenda, ut facitis, semper excitetis, vestroque favore recreetis.

Florentiae XIV. Kal. Ian. CIO.ID.CC.XXXIV.

VIRO-

VIII
VIRO RUM NOBILISSIMORUM
N O M I N A

QUIBUS TABULAE AERI INCISAE DEDICATAE SUNT

In Parte I.

- TAB. I. **I**llustriss. & Reverendiss. D. D. Ioseph Mariae Martellio Archiepiscopo Flor. Sacr. Rom. Imperii Principi.
- II. D. Petro Francisco de Riccis Senatori Flor. Sac. Ord. D. Steph. Pisani, & Flor. Athenaei Praefidi.
- III. D. Pandolfo Pandolfino Senatori Flor.
- IV. D. Camillo Pandolfino Senatori Flor.
- V. D. Philippo Martellio Patric. Flor.
- VI. D. Antonio del Rosso Senatori Flor.
- VII. D. Carolo Gerinio Marchioni.
- VIII. D. Andreae Alamannio Marchioni.
- IX. D. Danieli VVray Armigero Anglo.
- X. D. Rosso Antonio Martinio Patric. Flor.
- XI. D. Laurentio Ridolfo Abbati.
- XII. D. Francisco Ginorio Canonico Florentino.
- XIII. D. Andreae Marchioni Del Monte.
- XIV. D. Ioanni Baptistae Casottio Comiti, P. S. M. I.
- XV. D. Ferranti Capponio Senatori Flor. Comiti & Equiti.
- XVI. D. Gabrieli Abb. March. Riccardio.
- D. Pompeo Neri Abbati, Publici Iuris Professori in Flor. Athen.
- D. Philippo Corboli Equit. S. Ord. D. Stephani.
- XVII. D. Thomae Dereham de Dereham Mag. Britanniae Baronetto, & Regiae Societatis Socio.
- XVIII. D. Ioanni Gerinio March. & Senatori Flor.
- XIX. D. Ioanni Cravvley Armigero Anglo.
- XX. D. Petro Paulo Marcolinio Comiti, & Baiulivo Equestris Ord. D. Stephani.
- D. Leonardo del Riccio rei milit. Praef. ex Latere Principis.

VIRORUM NOBILISSIMORUM N O M I N A

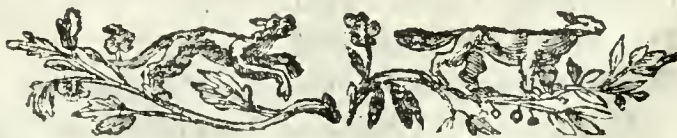
QUIBUS TABULAE AERI INCISAE DEDICATAE

In Parte III.

- TAB. I. **D.** *Guglielmo Lock Anglo V. I.*
 II. **D.** *Francisco Mariae Bondelmonti Equiti Sacri Ordinis D. Stephani.*
 III. *D. Leonardo Cl. Senatoris Philippi Bonarroti Fil.*
 IV. *D. D. Consulibus Artis Callismalae Mercatorum Florentinorum.*
 V. *D. D. Praepositis Bibliothecae Roncioniae Pratenfi.*
 VI. *D. Iacobo Herbert de Kingsley in Com. Buck. Armigero.*
 VII. *D. Camillo Antonio Buccaferreo Comiti, & Senatori Bononiensi.*
 VIII. *Serenissimae VIOLANTI BEATRICI Vindelicorum, & Etruriae Magnae Principi, ac Senarum Gubernatrici.*
 IX. *Eminentissimo Principi Nerio CORSINIO S. R. E. Cardinali, &c.*
 X. *Excellentiss. Principi D. Bartholomaeo CORSINIO, &c.*
 XI. *D. Henrico Comiti Vatzdorf Eq. Cl. aur. & ab Aul. Conf. Poloniae Regis Aug. apud Italos Principes Ministro.*
 XII. *D. Ioseph Smith Anglo Venetiis.*
 XIII. *D. Iacobo Philippo d' Orville I. C. Historiarum, Eloquentiae, & Linguae Graecae in illustri Amstelaedamensium Athenaeo Professori.*
 XIV. *D. Andreae Baroni Franceschi.*
 XV. *D. Edovardo Gascoigni Magnae Britanniae Baronetto.*
 XVI. *D. Benjamin Crocque Nob. Anglo.*
 XVII. *D. Henrico Howard Nob. Anglo.*
 XVIII. *D. Francisco Lorenzi, Comiti, & Baiulivo Eq. Ord. D. Stephani, Christianissimi Galliarum Regis a Negociis apud Etruscum Aulam.*

X

- XIX. D. Fulco Rinuccinio Marchioni, & Equiti Ord. D. Steph.
- XX. D. Augustino Cerretanio Canonico Florentino.
- XXI. D. Thomae Mostin Nob. Anglo.
- XXII. D. Ioanni Lucae Albizi Marchioni, Equiti, & Senatori Florentino, & D. Francisco Comiti Strozae.
- XXIII. D. Camillo Capponio Comiti, & Eq. Sacri Ord. D. Steph.
- XXIV. D. Ioanni Baptistae Recanati Nob. Veneto.
- XXV. D. Francisco Colman Magnae Britanniae Regis apud Etruscam Aulam Residenti, & Ministro Plenipotentiario.
- XXVI. D. Thomae Lovvel V. Nob. Regni Magnae Britanniae.
- XXVII. D. Conyers Middleton Academiae Cantabrig. Proto-Bibliothecario.
- XXVIII. D. Francisco Head Angliae Baronetto.
- XXIX. D. Carolo Thomae Comiti Strozae.
- XXX. D. Francisco Comiti Guicciardinio.
- XXXI. D. Ioseph Ridolfi Equiti Sacri Ord. D. Steph.
- XXXII. D. Alexandro, & D. Petro Equiti Strozae, Caroli Tb. Fil.
- XXXIII. D. Paulo Victorio Equiti D. Stephani.
- XXXIV. D. Iulio Morellio Priori Equestris Ord. D. Stephani.
- XXXV. D. Cerchio Dominico Cerchi Senatori Flor. Equiti Sacri Ord. D. Stephani.
- XXXVI. D. Scipioni Maffei Marchioni a Cub. Reg. Sard. & ab aur. Clave Elect. Bavar.
- XXXVII. D. Ioanni Michaeli Comiti, & Baroni Tierucci.
- XXXVIII. D. Gregorio Redio Patricio Arretino, Baiulivo Eq. Ord. D. Stephani.
- XXXIX. D. D. Nicolao Marcello Venuti, Eq. Sacri Ord. D. Stephani, & Academicis Etruscis.
- XL. D. Henrico D. Colerene Nob. Anglo.

ANT. FRANCISCUS
G O R I U S
L E C T O R I
AEQUO HUMANOQUE.

SEPRIUS quam par erat, ingenue fateor, serius etiam quam in votis fuerat ex ergastulo suo dimissa in lucem prodit altera Pars INSCRIPTIONUM ANTIQUARUM, quae in singulis ETRURIAE nostrae Urbibus hoc tempore exstant. Primum sponte me currentem, sedulaque cura in hoc qualecumque opus, iam multo antea praelo commissum, incumbentem, retardavit insigne Monumentum, sive Columbarium Libertorum, ac Servorum LIVIAE AUGUSTAE, & Caesarum, in via Appia detectum anno MDCCXXVI. quod meis observationibus illustratum publica luce donavi sequenti anno. Postmodum detectum antiquitatis thesaurum bono litterariae reipublicae protuli, nimirum ANTIQUAS INSCRIPTIONES DONIANAS, votis omnibus a viris

doctis diu desideratas, quas immenso labore undique collegit Vir Praestantissimus Ioannes Baptista DONIUS Patri-
cius Florentinus: quo quidem in volumine evulgando quan-
tum & ipse vigiliarum curarumque exhauserim, ii facile
intelligunt, qui Syntagma illud insignium monumentorum
vel legere, vel aequo animo expendere iam dignati sunt.

Inter haec animo meo, antiquarum rerum cognitione,
ac studio mirifice flagranti, oblatum est praeclarum opus
MUSEI FLORENTINI, a nemine numquam antea spe con-
ceptum, ne dum tentatum; in quo insigniora vetustatis
monumenta, quae Florentiae, ac praesertim in Regio ME-
DICEO THESAURO exstant, exhibentur; quod consi-
lio hortatuque Eminentissimi Principis S. R. E. Cardinalis
NERII CORSINI, CLEMENTIS XII. Pontificis Optimi
Maximi, feliciter Christianam Rempublicam moderantis
ex Fratre Nepotis, faustis omnibus auspiciis incoeptum est,
impensisque tum eius, tum nobilissimorum Procerum Flo-
rentinorum, qui patriae gloriae studiosissimi sunt, eo per-
ductum, ut intra quatuor annorum spatium, tria Volu-
mina, quae Gemmas, & Statuas antiquas continent, meis
observationibus aucta in lucem prodierint.

Haec quidem (ut alia quaedam taceam levioris mo-
menti opuscula, nuper edita) ut opinor, sufficere pos-
sunt ut huius meae cunctationis veniam consequi facile
possim a viris humanissimis, praesertim vero ab his, qui
meis hisce lucubrationibus tum gloriae, tum adiumento
maximo fuere: nam ex his quae notavi perspicuum est
me nec desidia, nec otio emarcuisse.

Propter rerum copiam sensim hic liber meis notis atque
explicationibus exornatus, ad eam molem currente rota
pervenit, ut in aliud tertium Volumen necesse fuerit con-
ferre XL. Tabulas iam diu aeri incisas, Virisque nobilissi-
mis dedicatas, uti Index paullo ante editus declarat. Sin-
gulas meis observationibus fusius illustratas in eodem ter-
tio Volumine accipies, humanissime Lector. In his Tabulis
diligentissime caelata sunt SEPULCRA ANTIQUA, ana-
gly-

glyphico opere insignia , e quibus quantum lucis adferatur antiquae Gentium Mythologiae , ac Theologiae vetustisque scriptoribus , non est ut hoc loci pluribus dicam . Accedent INDICES luculentissimi rerum omnium , quae in iisdem tribus Voluminibus adferuntur ; ac primum ille in modum Gruteriani , ac Reinesiani confectus ; deinde alter rerum , quae in observationibus adnotantur .

In hoc igitur Volumine , sive Secunda Parte , quam tibi offero , benevole Lector , habes Inscriptiones antiquas , quae in omnibus Etruriae nostrae Urbibus hodie visuntur . Primum se se offerunt PISANAE , quas ego ipse ex archetypis lapidibus multa adhibita diligentia exscripsi . Pisana , ut aiunt , Cenotaphia sublati non paucis mendis , nitidiora , & castigatiora profero , ut inferius conferentibus patebit pagg. 6. 7. 8. quod non tam bene praestitit magnus antiquitatis vindex Henricus Norisius .

SENENSES Inscriptiones adlatas pag. 53. mecum humanissime communicavit Vir Nobilissimus Ubertus Benvoli-
glientius , de patriae gloria , ac splendore , deque litteraria republica optime meritis , qui nuper summo civium moerore fato functus est .

Has sequuntur FAESULANI lapides , aliaeque eximia monumenta : inter quae illud profecto rarum atque insigne est in tota antiquatis supelectile , quod nunc primum in lucem mitto pag. 104. in quo celebre *Ascoliorum* certamen , quod in usu etiam apud Etruscos nostros antiquos fuit , exhibetur .

Post haec depromo PISTORIENSES , & PRATENSES vetustos lapides , aliaeque priscae eruditionis referta cimelia . Vetustum laterculum militum cito pag. 123. ex quo discimus Pistorium , uti nunc dicimus , ab antiquis adpellatum fuisse neutro genere , ac plurali numero PISTORIA : quare commissum lapsum corrigo , & pro C. VERATIVS SEVERVS PISTORIS , reponendum moneo , uti in eodem laterculo legitur ,

C . VIBIVS VERVS PISTORIS.

Bi-

Bisentium vetus Etruriae oppidum fuisse ex Geographiae scriptoribus habemus. Alium ex Ursino adfert lapidem Gruterus pag. C. num. 5. quem apud Bisentium, Etruriae oppidum exstare testatur: quare ad Bisentium, quod Pratum interfluit, nihil pertinent quae adnotavi pag. 127. in principio. Pag. 131. habes aeri incisa parva quaedam signa Praestitum Deorum, seu Larium ex aere, quae paucis ab hinc annis inventa sunt, non in substructionibus, ut dixi, sed in quodam praedio, quod iuris est Ecclesiae Beatae Mariae Virginis Imprunetae. Eadem inter Cimelia sua servat Vir Clarissimus mihiq̃ue amicissimus Comes Ioannes Baptista Casottius, qui eidem Ecclesiae praest, quaeque aeri incidenda curavit, & mecum humanissime communicavit.

Succedunt his pag. 147. antiquae Inscriptiones, quae VOLATERRIS exstant, quas ipse exscripsi quum nuper in eam Urbem me contulissem, ut observarem insignia complura veterum Etruscorum Sepulcra paullo ante eruta in quibusdam Cryptis, & Sepulcretis Etruscis, quae diligenter delineanda curavi.

ARRETIIUM, si Pisas excipias, longe omnes alias Etruriae civitates superat veterum Inscriptionum copia, quae a pag. 189. usque ad 344. producuntur, & illustrantur. De Patronis, eorumque hospitali tessera & cooptatione fusius dissero pag. 198. quam spartam non tam late ab aliis occupatam esse animadverti; quamvis alia multa dicenda superfint. ARRETINOS omnes lapides summa cura, & diligentia exscripsit Vir Clarissimus Gregorius Reditus Equestris Ordinis D. Stephani Baiulivus, quos mecum communicavit cum eruditissima Epistola, in qua de Arretinis antiquitatibus disserit, quam proferimus pag. 213.

Deinde sequuntur antiqua marmora CORTONENSIA, quae accepta refero Cl. Viro Philippo Venuti Canonico, & Patricio Cortonensi, inter Academicos Etruscos eruditione, & ingenio conspicuo, qui ex autographis accuratissime exscripsit. Multa frequenter antiqua monumenta, praefertim

sertim Etrusca , in agro Cortonensi eruuntur ; e quibus insignia non pauca in suum Museum contulit Vir Nobilissimus veterumque elegantiarum studiosissimus Galeottus Coratius ex Equestri Ordine S. Stephani , quae aliquando in lucem proferam. De eiusdem Urbis antiquitate , splendore , & gloria per epistolam infra editam pag. 363. pererudite differuit Vir ornatissimus, ac splendidissimus Nicolaus Marcellus Venuti Eques Sacri Ordinis D. Stephani , praeclaro munere in eo functus.

Post haec in lucem mitto antiquos omnes inscriptos lapides , quos apud CLUSIUM , & POLITIANUM nuper exscripsi . Politiani celebre est Museum Etruscis praesertim monumentis maxime refertum , quod exornavit Vir Illustrissimus Petrus Bucellius , quaeque mecum lubentissime communicavit.

Accedit in hoc Volumine APPENDIX non paucarum Inscriptionum vetustarum , quae serius quam oportebat mihi innotuere ; quaeque Florentiae, atque in ceteris Etruriae Urbibus praetermissae a me fuerunt. Has inter ea insignis est , quae ad equestres ludos pertinet , continetque equorum nomina , & patriam , atque palmarum numerum , quas cursu sibi compleverunt . Dimidia parte aucta est , quae accessit ex Collectaneis Ioannis Baptistae Donii , qui iamdudum diligenter eam exscripserat antequam inter-

cideret . Omnes autem Inscriptiones , quae in hoc

Volumine vulgantur & illustrantur sunt ferme

DC. His igitur meis laboribus utere
felix, amice Lector, & vale.

CELEBERRIMI VIRI
ANTONII MARIAE
SALVINII

In patrio Athenaeo Graecarum
Litterarum Professoris

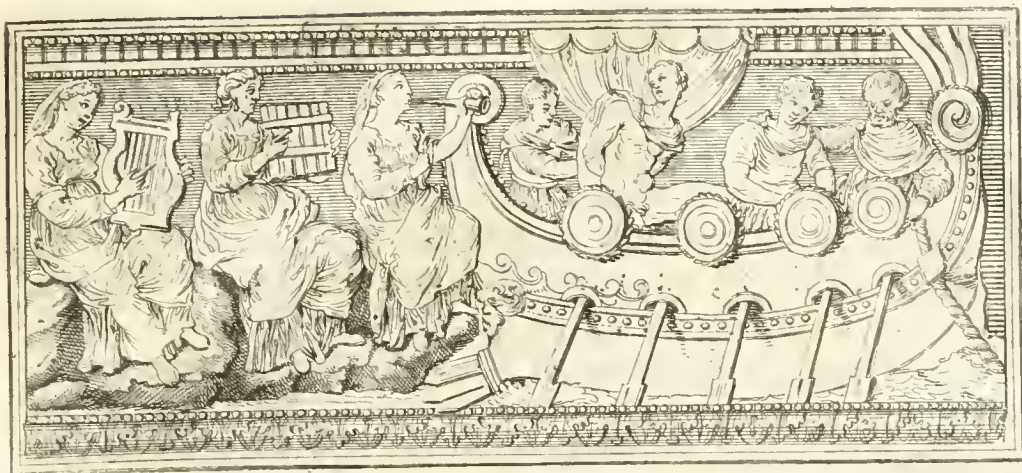
TETRASTICHON EXTEMPORANEUM
IN LAUDEM HUIUS OPERIS

*QUOD IN DOMESTICA ACADEMIA DIXIT
ANNO MDCCXXVI.*

GORIUS antiquos lapides miratus, honorem
Priscis atque tibi TUSCIA docta dedit.

Auguror, ingentis surgunt monimenta laboris
Dulcis, & aeternum Fama tenebit iter.

INSCRIPTIONES ANTIQUAE PISSIS.

*Traegrande marmoris fragmentum in exteriori pariete maioris
Basilicae ad meridiem .*

1. **ERERI SACRVM**
AVG LIB ACTE

ISIS, antiquissima, ac nobilissima Etru-
riae Urbe, Cereri Templum sacrum
fuisse, ex hoc marmore intelligimus,
quod epistylîi eiusdem AEdis fragmen-
tum esse videtur. Dicatum fuisse ab
Acte Augusti Liberta, perspicue docet
eadem inscriptio. Quae vero haec fue-
rit Acte, an famosa illa Claudia Acte,
Neronis Caesaris liberta, & pellex, quam, ut ait Sueto-
nius c. 28. paulum absuit, quin iusto matrimonio sibi copularet;
A sub.

submissis consularibus viris , qui regio genere ortam peierarent ; an vero aliqua alia , satis non constat . Videndus Fabrettus , qui plures Inscriptiones congerit Cap. III. Inscr. Ant. pag. 124. 125. in quibus Acte Augusti Liberta , eiusque luxus , potentia , fastus , ex vario libertorum , quos habebat , ministerio , memoratur . Alia quoque plura Deorum Tempia Pisis fuisse colligimus ex Coloniae Iuliae Pisanae Decreto , quod peraccurate ex autographo a me descriptum , & recognitum , paullo infra subiicio ; in quo parentalia in honorem Caii Caesaris , Augusti Filii , quotannis , certo ritu celebranda iubentur ; itemque cunctos , mutata veste , templis Deorum immortalium , balneisque publicis , & tabernis omnibus clausis , convictibus sese abstinere , matronasque Pisanae Coloniae sublugere , decernitur . Verum hodie nedum Tempia , verum ne vestigia quidem eorumdem supersunt . Duo Pisis praegrandia capitula marmorea , anaglyphico opere insignia observavi , quod ab aliis haecenus notatum non video , in exteriori dextro pariete Ecclesiae D. Felicis collocata , quae columnarum alicuius vetusti , ac magnifici Templi pulcherrima ornamenta fuisse non levi coniectura assequor . Primum praefert Iovis , umbilico tenus , simulacrum ; circa quod devictarum gentium arma in tropaeum hastis imposita , & erecta : alterum Harpocratis , item inter similia tropaea , silentium manu indicentis , sigillum . Complura huius generis capitula , quae Romae vidit , describit Philander in M. Vitruvii de Architect. Lib. III. Cap. II.

Pisanam Coloniam , terra marique priscis seculis potentem , Theatrum , Amphitheatrum , aquaeductus , nymphaea , aliaque huius generis splendidissima aedificia habuisse nullus dubito . Thermarum Pisanarum quanta fuerit amplitudo , ac magnificentia ex parietinis , & ruderibus , quae hodie supersunt ad Portam Lucensem , facile cognosci potest . Superest adhuc integrum unicum Balnearum Sudatorium , quod descripserunt eximii viri Franciscus Robertellus , & Franciscus Maria Cessinius , Equestris Ordinis ,
pur-

purpura, & eruditionis laude eminentissimus Henricus Norris in Cenotaph. Pis. Dissert. III. Cap. II. qui etiam Scenographiam exhibuit; ad quos studiosum Antiquitatis Lectorem mitto. Non abs re vero me facturum puto, si duas Inscriptiones subiiciam, paucis ab hinc annis ibidem positas, quae ab eloquentissimo, doctissimoque Benedicto Averanio, in Pisano Athenaeo Literarum Humaniorum Professore, compositae fuerunt. Paginae angustis inservientes, non iisdem lineis, uti exaratae sunt in marmoreis tabulis, eas repraesentamus.

D . O . M

PARIETINAE QUAS VIATOR ASPICIS RELIQUIAE
THERMARVM SVNT QVIBVS ANTIQVITVS PISANACIVITAS
VTEBATVR. HARVM QVVM RELIQVAS PARTES TEMPVS
EDAX CONSVMPSERIT SVDATORIO DVMT AXAT PEPERCIT
QVOD NEC INNVMERABILI ANNORVM SERIE NEC
BARBARORVM INIVRIIS EVERSVM STUDIO SOS
VETVSTATIS OCVLVS AD SE ALLICIT. ID INGREDERE ET
ATTENTIVS CONTEMPLARE. SI RERV ANTIQVARVM
STVDIO DELECTARIS. VIDEBIS INTEGRAM AEDIFICII
FORMAM OBSERVABIS RATIONEM LVMINVM ET
QVOMODO CALOR PER TVBOS IMMITTERETVR. NIHIL
NOTITIAE TVAE SVBTRACTVM QVERERIS. NEC FACILE
QVICQVAM ALIBI IN HOC GENERE INVENIRI POSSE
PERFECTIVS AFFIRMABIS. ET SIMVL GRATIAS AGES
PROVIDENTIAE SERENISSIMI COSMI III. MAGNI
ETRVRIAE DVCIS QVI NE HOC ANTIQVITATIS INSIGNE
MONVMENTVM FVNDITVS INTERIRET EIVS CVRAM
DILIGENTEMQVE CVSTODIAM IMPERAVIT AN.
CIO. ID. CXCIIV.

SEX VIRI QUI PARTHENONEM VBI PARENTIBVS ORBAE
 VIRGINES ALVNTVR ET EDVCANTVR QUI VVLGO
 CHARITATIS DOMVS APPELLATVR MODERANTVR
 EIVSQUE REM ADMINISTRANT. QVVM AD SVVM IVS
 DITIONEMQUE PERTINEAT HIC LOCVS IN QVO
 SVDATORIVM THERMARVM PISANARVM TOT SECVLIS
 TOT CASIBVS MANSIT INVICTVM. ET OFFICII SVI
 MINIME NEGLIGENTES ET MAGNI DVCIS IVSSIS
 OBTEMPERANTES ET ANTIQVITATIS REVERENTIA
 MOTI RELIQVIAS TAM VETVSTI TAM INSIGNIS
 AEDIFICII OMNI OPE ET CVRA TVENDAS ET
 CONSERVANDAS CENSVERVNT AN. SAL. CIO·IO·CXCIH

MAGISTRATVM GEREBANT

EQVES GASPAR LEOLVS

EQVES IOANNES BAPTISTA NERVIVS

EQVES ONVPHRIVS MOSCA

IVLIVS GAETANIVS

TIBERIVS GVALANDIVS

IOANNES LANFRANCHIVS CHICCOLIVS.

Iam cetera splendidissima Pisanae Coloniae aedificia per-
 vulgata sunt ex sequentibus Tabulis, decretis inferiarum,
 incisis, in honorem Lucii, & Caii Caesarum; Arcus nempe
 celeberrimo in ea loco constituendus, ornatus spoliis devi-
 ctorum gentium ab eodem C. Caesare; super quem statua
 pedestris ipsius triumphali ornatu, circaque eam duae eque-
 stres inauratae Caii, & Lucii Caesarum positae; Theatrum,
 & Circus, in quibus Ludi scenici, & Circenses, eo die
 quo mortem obiere, in perpetuum fieri, & spectari prohi-
 bentur; Balnea publica, Forum, & Augusteum, AEdes
 scilicet sacra, Basilica, seu Sacrarium Augusto dicatum in
 Foro, & de eius nomine Augusteum, σεβαστεον appella-
 tum; in quo, quum nefas esset in loca non sacra, Sena-
 tum

tum Romae , Decuriones in Municipiis , seu Coloniis convenire , universi ordines Pisanorum coirent . Ita Ferentini in patronum cooptaturi suum , hospitali tabula , decreto incisa , T. Pomponium Bassum , Clarissimum Virum , in Curia Aedis Mercurii consensere . Vide Par. I. Inscr. Ant. Etr. pag. 65. Plebiscita pariter sacro in loco facta observo ex Reinesiana Tabula Cl. I. n. X. scilicet IN . FORO . PRO . ROSTRIS . AEDIS . DIVI . IVLI .

In Decreto , quod sequitur , Pisani Magistratus de augendis honoribus L. Caesaris consentiunt ; data cura C. Canio Saturnino Duumviro , & Decemprimis , ut delecto magis idoneo loco , empto publica pecunia a privatis , approbatoque , ad Aram in eo constitutam , quotannis ante diem XII. Kalendas Septembres solenni ritu , ac funebri pompa , publice , vel si qui privatim velint , Manibus eius inferiae mittantur ; cippoque grandi secundum aram defixo , hoc Decretum cum superioribus ad eius honorem pertinentibus incidatur , sculpaturve . Ex quibus perspicue intelligimus ante hoc , quod exstat , alia Decreta a Pisani Magistratibus condita fuisse in honorem L. Caesaris , quae eo in loco , ubi haec inventa sunt , scilicet ante regiam ianuam Pisanae Basilicae fortassis hodie delitescunt , omnique cura tunc fuerant , & nostro quoque aevo essent anquirenda , Haec pariter decreta in publicas tabulas referri per Scribam publicum mandatur . Constat siquidem columnas Decretis inscriptas , in fanis consecratis fuisse , earundemque apographa exemplaria in publicis archivis reposita ; quod etiam factum de Sepulcrorum honorariis inscriptionibus testantur Marmora Oxoniensia pag. 130. n. LXXIX. & edita a Spornio in Miscellaneis pag. 351. n. 8. Legati insuper a Pisani missi ad Imperatorem Caesarem Augustum , qui ea omnia quae decreta sunt , adprobante Romano Senatu , facere exsequique permetteret .

2. Quantum haec Pisanorum Decreta, in honorem Lucii, & Caii Caesarum, Historiæ, atque eruditionis fines amplificarint, compertum satis est ex Dissertationibus praelaudati celeberrimi viri Henrici Noris, qui ea luculentissime explicavit, omnique doctrinae, & eruditionis fruge referfit; quem operae pretium est adeat Lector, qui Antiquitatis cognitionem admiratur, & colit. Quod ad rem nostram attinet, ea hic tantum notare libet, quae ad genuinam eorumdem scripturam spectant, a qua in his Noris abfuit, quae *αὐτόπῃς* deprehendi.

In 2. versu Noris habet, Q. PETILIVS. Marmor Q. PETILLIVS. In pluribus inscriptionibus Gruteriani Thesauri unico L scriptum Petiliae familiae nomen. Clarum Petillii nomen ex tessera gladiatoria penes Fabretum Inscr. Ant. Cap. I. pag. 39. n. 197. qui dominus fuit Rufionis Gladiatoris, qui spectavit Idibus Novembris, C. Iulio Caesare III, M. AEmilio Lepido Consulibus A. U. 708.

In fine 6. versus, Noris exscripsit, MAXSVMI. Marmor habet, MAXVMI.

In fine 12. versus, STVDIO; reliqua quae sequebantur deleta, antiqua manu; quod omisit Noris. Ita quoque, ut in marmore, descriptum legi in apographo Bibliothecae Stroziae Florentiae, quod ex alio persimili caractere, Marcelli Hadriani mihi visum est. Nec Reinesius omisit Cl. VII. n. 12. & 13. licet pluribus mendis inquinata haec Decreta dederit.

Versu 13. Noris habet; C. CANIO. SATVRNINO. II VIRO. Marmor, II. VIR.

Versu 15. Noris omisit apices in his locis; PECVNIA. A. PRIVATIS.

Versu 17. Noris exhibet; EOSQVE. QVI. IVRI. &c. Marmor, EOSVE.

Versu 19. Noris, ÁTRI. INFVLIS. Marmor, ÁTRI. INFVLIS.

Versu 26. Noris, COMPONATVR. Marmor, CONPO-NANTVR.

In fine versus 29. Noris , AD . EIVS . Marmor , AD . EI.
 τὸ VS abest .

Versu 30. Noris , QVOD . AD . Marmor QVODAD. Fors
 QVOAD , ut in pluribus aliis inscriptionibus eodem sensu
 legitur .

Versu 31. Noris , CAVERIQUE . Marmor , CAVERIVE .

Versu 33. Noris , IMPER . CAESARE . Marmor , IMP.
 CAESARE . idest , *Caesarem* .

Tempus inferiarum quotannis mittendarum L. Caesari
 per Magistratus Coloniae Obsequentis Iuliae Pisanae , togis
 pullis amictos , ut vidimus , notatur A. D. XII. KAL . SEPT.
 qui dies ab eo discrepat , qui praescriptus est in Fragmento
 Tabulae Musei Albani , Antii erutae , cui subiectum est non
 integrum Romanum vetus Kalendarium , quod edidit
 Clariss. Praeful Franciscus Blanchinus in fine Plolog. Tom.
 II. in Vitas Pontificum Anastasii pag. ccxxi. in quo scri-
 ptum . XIII. Kal. Sept. INFER. L. CAESARIS ; quae melio-
 ribus curis eruditorum expendenda relinquo . Fabrice erra-
 tum manifesto ostendi in vetusta nostra Tabula Par. I. In-
 script. Ant. Etruriae pag. 136. n. 64. in qua Coloniae Flo-
 rentinae Decuriones , Natales dies Augusti , & Tiberii Cae-
 sarum , & Liviae Augustae , quotannis divinis honoribus ,
 ludis , & statuarum dedicationibus celebrandos censent ;
 in qua Natale Augusti notatur VIII. KAL. OCTOBR. quum
 in aliis vetustis monumentis VIII. KAL. OCTOBR. signetur .

*Huic marmoreae Tabulae sequens titulus additus , qui summam
 quae decernuntur exponit .*

COLONIA IVLIA PISANA NVNCIATA MORTE
 L. CAESARIS AVGVSTI F. CENSUIT QVOTANNIS
 INFERIAS ILLIVS MANIBVS CERTO RITV
 MITTENDAS PER MAGISTRATVS EOSVE
 QVI IBI IVRI DICVNDQ PRAEESSENT
 POST VRBEM CONDITAM ANNO IDCCLVI.
 CHRISTI VERO ANNO IIIL.

Alte.

3. In principio omnium versuum huius Tabulae, ubi minusculae literae diversi characteris positae sunt, ab imo ad summum marmor in duas partes scissum est, eoque in hiatus suppletæ literae defunt. Primæ lineæ, quæ exhibetur a Noris, aliqua vestigia apparent.

Versu 8. Noris exhibet, CAIVM. CAESAREM. Marmor, C. CAESAREM..

Versu 16. Noris habet, PRONI. NOSTRI. Marmor, PATRONI. NOSTRI.

Versu 18. Noris, QVANDO. EO. CÂSV. Marmor, QVANDO. EO. CÂSV.

Versu 25. Noris, A. D. VIII. K. MARTIAS. Marmor, A. D. VIII. K. MARTIAS.

Versu 50. Noris, CAESARI. AVGVSTO. PONTIFICI. Marmor, PONTIF.

Versu 56. Noris, OBSERVARIQVE. VTIQVE. L. TITIVS. Marmor, OPSERVARIQVE VTIQ. L. TITIVS.

Versu 57. Noris, EX. DECRETO. Marmor, EX. DECRET.

Praeterea Noris multis in locis puncta interdum vel praetermisit, vel de suo addidit; apicum sedem mutavit, nec eodem modo, ut in marmore visuntur, repraesentavit. Nam tria apicum genera in his Tabulis observantur. Primus Graecum accentum *acutum* refert, secundus *gravem*, tertius lenem aspirationem, hoc modo, quos interdum variat Noris; adeoque pro gravi accentu lenem aspirationem ponit, & pluribus in locis I longum, uti in marmore sculptum est, non exhibet.

Illud quoque indicandum videtur in his Pisanis Tabulis, Augusteo aeo scriptis, quas non semel diligentissime, & oculatissime observavi, multo plures notari apices, sive accentus, quam pronuntiarint Christophorus Cellarius in Orthographia Latina, & Fabrettus Inscr. Ant. Cap. III. pag. 168. nam in Lucii Caesaris Decreto supra quinque voces, in Caiano vero supra decem sculpti sunt; itemque non raro scriptum est A, hoc modo Λ, absque

absque transversa linea , ut Graecum A referat ; quod scribendi genus in pluribus aliis lapidibus Augusteo seculo exaratis , cussisque in numis eruditi observarunt . Alicubi etiam observavi has Tabulas perforatas , sed clarius eam , quae ad Lucium Caesarem spectat : siquidem in primo versu post haec verba IN FORO , visitur foramen , in quo plumbi fragmina supersunt ; ut hinc ostendi possit haec Decreta aliquo in loco celebri , ac conspicuo , vel in aliquo Templo , vel potius circa locum , ubi annuae inferiae in honorem Caesarum mitti debebant , fixa fuisse ; quod etiam indicitur in superiori Decreto Lucii Caesaris , lin. 29. & 30. In magno Gruteri Thesauro plures aeneae Tabulae ad oram perforatae afferuntur pag. CCCLXII. CCCLXIII. CCCLXIV. 1. CCCC. 8. CCCCI. 1. quas cum viros clarissimos hospitali tessera per Legatos missa , in patronos suos sibi cooptarent Municipia , ac Coloniae , in eorum domo poni figique curabant ; aliis tabulis similibus sibi reservatis , quas vel in archivis , vel publico in loco , vel in fanis reponerent . Id quoque diserte testatur praelaudata Tabula Hospitalis Musei Medicei , Ferentinorum Decreto insignis , quae , ut in fine scriptum est , *ad Augusti templum posita fuit* . Ita quoque Tabulas honestae Missionis Militum , & Etruscorum Eugubii , perforatas cernes . Tabula honestae Missionis data ab Imperatore Servio Galba Veteranis qui militaverunt in Legione Prima Adiutrice , fixa fuit Romae in Capitolio , in Ara Gentis Iuliae ; quae vero data ab Imperatore Domitiano Augusto , fixa fuit Romae in muro post Templum Divi Augusti , ad Minervam ; quas vide in Par. I. Inscript. Ant. Etruriae Urb. pag. 257. & 69. ibique item fixas alias Classariis datas , quae a Grutero pag. DLXXIII. 1. & a Fabretto de Col. Traiani Cap. III. afferuntur . Columnae Decretis , & foederibus Urbium , ac Populorum inscriptae , in Deorum templis repositae , festo die quotannis legi , decemque antequam legerentur dies nunciari solebant ; quod per Cosmos faciendum quotannis , in Hiperboiorum festo , cavetur in-

Foedere inter Hierapytnienses, & Prianfios Cretae populos inito, quod vide in serie Marmorum Oxoniensium n. LVII. pag. 116.

Pisanum Decretum, quod ad Caium Caesarem pertinet, non uno eodemque tempore totum exaratum fuisse, cum Pisis inspicerem, suspicatus sum; nam in fine aliquantulum variat character; idque facile, ni fallor, argui potest, quod Duumviri, vel Duumvirorum nomina in principio, ut in alio, non apponuntur, quae postea versus finem adnectuntur; huiusque rei statim initio causa a Pisanis affertur; quod scilicet propter contentiones Candidatorum Magistratus in Colonia non essent; neque Duumviri, neque Praefecti, neque quisquam iure dicundo praefectus; quare universi Decuriones, Colonique de annuis inferiis quotannis mittendis in honorem Caii Caesaris inter se consensere; eo tamen consilio, ut quae ipsis placuissent, quamprimum per Duumviros, per legem Coloniae creandos, referrentur in publicas Tabulas; data interea provincia T. Statuleno Lunco, Flamini Augustali, Pontifici minori Publicorum Populi Romani Sacrorum, ut libello reddito Imperatori Caesari Augusto cum Legatis, excusata praesenti Coloniae necessitate, hoc officium publicum; & voluntatem universorum indicaret.

Infra hanc Tabulam, in marmore, recenti manu scripto, haec leguntur, quae non omittenda censui.

COLONIA IVLIA PISANA AVDITA MORTE C. CAESARIS
AVGVSTI FILII CENSUIT VT A DIE QVO ILLIVS OBITVS
NVNCIATVS EST VSQVE AD EVM DIEM QVO OSSA
RELATA SVNT AB OMNI LAETITIAE GENERE
ABSTINERETVR VTQVE ILLI EODEM MODO QVO
L. FRATRI PARENTATVM FVERAT PARENTETVR
ARCVS INSUPER ET STATVAE PONERENTVR
POST VRBEM CONDITAM ANNO DCCCLVII.
CHRISTI VERO ANNO V.

Fra-

Tabula marmorea post duodecimum versum fracta
Coemeterii Tisani, vulgo [Campo Sa
Iulienfibus Coloniae Obsequen

2

O. XIII. K. OCTOBR. PIS
Q. PETILLIVS. Q. F. P. I
Q. SERTORIVS. Q. F. P. I
A. F. GVTTA.

QVOD. C. CANIVS. C. F. SAT
L. CAESARIS. AVGVSTI. CAES
TRIBVNICIAE. POTESTATIS. M
IVVENTVTIS. PATRONI. COL
CVM. SENATVS. POPVLI. ROM
HONORES. L. CAESARIS. AVGVSTI
NICIAE. POTESTATIS. XXV. FILIO
CONSESV. OMNIVM. STVDIO IIIII

~~~~~

~~~~~

TETVR. DATA. CVRA. C. CANIO. S
ASSICENDIONE VTER. FORVM. V

Tabula marmorea post duodecimum eversum fracta, alta Romanos pedes V. uncias V. lata ped. III. unc. I. inserta in pariete interiore Coemeterii Pisani, vulgo [Campo Santo] continens Decretum Parentalium, quotannis celebrandum in Colonia Iulienfibur Coloniae Obsequentis Iuliae PISANAE, in honorem L. CAESARIS Augusti F.

2

O. XIII. K. OCTOBR. PISIS. IN FORO. IN. AVGVSTEO. SCRIB. ADFVER

Q. PETILLIVS. Q. F. P. RASINIVS. L. F. BASSVS. M. PVPPIVS. M. F

Q. SERTORIVS. Q. F. PICA. CN. OCTAVIVS. CN. F. RVFVS. A. ALBIVS

A. F. GVTTA.

QVOD. C. CANIVS. C. F. SATVRNINVS. II. VIR. V. F. DE. AVGENDIS. HONORIBVS

L. CAESARIS. AVGVSTI. CAESARIS. PATRIS. PATRIAE. PONTIFICIS. MAXIMI

TRIBVNICIAE. POTESTATIS. XXV. FILII. AVGVRI. CONSVLIS. DESIGNATI. PRINCI::

IVVENTVTIS. PATRONI. COLONIAE. NOSTRAE. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C.

CVM. SENATVS. POPVLI. ROMANI. INTER. CETEROS. PLVRIMOS. AC. MAXSIMOS

HONORES. L. CAESARIS. AVGVSTI. CAESARIS. PATRIS. PATRIAE. PONTIFICIS. MAXIMI. TRIBV

NICIAE. POTESTATIS. XXV. FILIO. AVGVRI. CONSVLI. DESIGNATO. PER

CONSESVM. OMNIVM. STUDIO

TETVR. DATA. CVRA. C. CANIO. SATVRNINO. II. VIR. ET DECEM. PRIMIS. ELIG:::

ASPICENDIQVE. VTER. EORVM. LOCVS. MAGIS. IDONEVS. VIDEATVR. EMEND:::

PUBLICA. PECVNIA. A. PRIVATIS. EIVS. LOCI. QVEM. MAGIS. PROB AVERINT. VTIQVE

APVD. EAM. ARAM. QVOD. ANNIS. A. D. XII. K. SEPT. PVBLICE. MANIBVS. EIVS. PER. MAGIS

TRATVS. EOSVE. QVI. IBI. IVRI. DICENDO. PRAERVNT. TOGLS. PVLLIS. AMICTOS

QVIBVS. EORVM. IVS. FASQVE. ERIT. EO. DIE. EIVS. VESTIS. HABENDAE. INFERIAE. MIT

TANTVR. BOSQVE. ET. OVIS. ATRI. INFVLIS. CAERVILIS. INFVLATI. DILS. MANIBVS. EIVS

MACTENTVR. EAEQVE. HOSTIAE. EO. LOCO. ADOLEANTVR. SVPER. QVE. EAS

SINGVLAE. VRNAE. LACTIS. MELLIS. OLEI. FVNDANTVR. AC. TVM. DEMVM. FACTAM

CETERIS. POTESTATEM. SI. QVI. PRIVATIM. VELINT. MANIBVS. EIVS. INFERIAS. MITTERE

NIVE. QVIS. AMPLIVS. VNO. CEREO. VNAVE. FACE. CORONAVE. MITTAT. DVM. IL. QVI. IM

MOLAVERTINT. CINCITI. CABINO. RITV. STRVEM. LIGNORVM. SVCCENDANT. ADQVE

EXINDE. HABEANT

VTI. LOCVS. ANTE. EAM. ARAM. QVO. EA. STRVES. CONGERANTVR. CONPONANTVR. PATE

::::VOQVE. VERSVS. PEDES. XL. STIPITIBVSQVE. RVBVSIS. SAEPIATVR. LIGNORVMQVE

ACERVOS. EIVS. REI. GRATIA. QVOD. ANNIS. IBI. CONSTITVATVR. CIPPOQVE. GRANDI

SECVNDVM. ARAM. DEFIXO. HOC. DECRETVM. CVM. SVPERIORIBVS. DECRETIS. AD. EI

HONORES. PERTINENTIBVS. INCIDATVR. INSCVLPATVRVE. NAM. QVODAD. CETERA

SOLEMNIA. QVAE. EODEM. ILLO. DIE. VITARE. CAVERIVE. PLACVISSENT. PLACERENT

QVE. ID. SEQVENDVM. QVOD. DE IIS. SENATVS. P. R. CENSVISSET. VTQVE. PRI:::

QVOQVE. TEMPORE. LEGATI. EX. NOSTRO. ORDINE. IMP. CAESARE. AVGVSTVM

PATREM. PATRIAE. PONTIFICEM. MAXIMVM. TRIBVNICIAE. POTESTATIS. XXV

ADEANT. PETANTQVE. AB. EO. VTI. COLONIS. IVLIENTSIBVS. COLONIAE. OPSEQVENTI

:::LIAE. PISANAE. EX. HOC. DECRETO. EA. OMIA. FACERE. EXSEQVQVE. PERMITTAT

*era Tabula marmorea , eodem in loco consti
quotannis celebrandorum a Colonis Iulienfi*

VER. Q. SERTORIVS. Q. F. A
P. F. THALLVS. Q. SERTORIVS
M. F. PRISCVS. A. ALBIVS. A. F
SEX. APONIVS. SEX. F. CRETICV

VOD AD SVNT. CVM. IN COLONIA
RV M. MAGISTRATVS. NON. ESSEN
VM. A. D. III. NONAS. APRILES. A
AE. PONTIF. MAXSVMI. CVSTOE
SIDIS. FILIVM. DIVI. NEPOTEM.
LI. ROMANI. BELLVM. GERENS. FI
IN. FIDEM. RECEPIS. BELLICO
PVBLICA. EXCEPTIS. EX. EO. CA
TVM. IVSTISSVMVM. AC. SIMILL
NOSTRAE. VNICVM. PRAESIDI
SV. L. CAESARIS. FRATRIS. EIVS
PIS. IVVENTVTIS. COLONIA. VNI
BERT. OPSEN. VARIQVE. AB. QV. N
QVE. POSTEA. IN. COLONI
ERVNT. OMNIA. IN. PERPI
A. F. T. ALLIVS. T. F. RV
NOSTRO. CORAM. PRO. QV
BLICVM IN. TABVLAS. PVBL

rsuum capita distant ab ora huius Tabulae
umum fractum est. Literae quae in eo
ium est capax, & stylum scripturae imita

FVER. Q. SERTORIVS. Q. F. ATILIVS. TACITVS. P. RASINIVS. L. F. BASSVS. L. LAPIVS
P. F. THALLVS. Q. SERTORIVS. Q. F. ALPIVS. PICA. C. VETTIVS. L. F. VIRGVLA. M. HERIVS
M. F. PRISCVS. A. ALBIVS. A. F. GVTTA. TI. PETRONIVS. TI. F. POLLIO. L. FABIVS. L. F. BASSVS
SE X. APONIVS. SEX. F. CRETICVS. C. CANIVS. C. F. SATVRNINVS. L. OTACILIVS. Q. F. PANTHERA

QVOD AD SVNT. CVM. IN COLONIA. NOSTRA. PROPTER. CONTENTIONES. CANDIDATO
RV M. MAGISTRATVS. NON. ESSENT. ET. EA. ACTA. ESSENT. QVAE. INFRA. SCRIPTA SVNT
CVM. A. D. III. NONAS. APRILES. ALLATVS. ESSET. NVNTIVS. C. CAESAREM. AVGVSTI. PATRIS. PATRI
AE. PONTIF. MAXSVMI. CVSTODIS. IMPERI. ROMANI. TOTIVSQUE. ORBIS. TERRARVM. PRAE
SIDIS. ILIVM. DIVI. NEPOTEM. POST. CONSVLATVM. QVEM. VLTRA. FINIS. EXTREMAS. POPV
LI. ROMANI. BELLVM. GERENS. FELICITER. PEREGERAT. BENE. GESTA. RE. PVBLICA. DEVICTEIS. AVT
IN. FIDEM. RECEPTIS. BELlicosissimis. AC. MAXSIMIS. GENTIBVS. IPSVM. VOLNERIBVS. PRO. RE
PVBLICA. EXCEPTIS. EX. EO. CASV. CRVDELIBVS. FATIS. EREPTVM. POPVLO. ROMANO. IAM. DESIGNA
TVM. IVSTISSVMVM. AC. SIMILLVMVM. PARENTIS. SVI. VIRTVTIBVS. PRINCIPEM. COLONIAEQVE
NOSTRAE. VNICVM. PRAESIDIVM. EAQVE. RES. NON. DVM. QUIETO. LVCTV. QVEM. EX. DECES
SV. L. CAESARIS. FRATRIS. EIVS. CONSVLIS. DESIGNATI. AVGVRS. PATRONI. NOSTRI. PRINC
PIS. IVVENTVTIS. COLONIA. VNIVERSA. SVSCEPERAT. RENOVASSET. MVLTPLICASSETQVE
MOEROREM. OMNIVM. SINGVLORVM. VNIVERSORVMQVE. OB. EAS. RES. VNIVERSI. DECVR
RIONES. COLONIQUE. QVANDO. EO. CASV. IN COLONIA. NEQVE. II. VIR. NEQVE. PRAEFECTI
ERANT. NEQVE. QVISQVAM. IVRE. DICVND. PRAERAT. INTER. SE SE. CONSENSERVNT. PRO
MAGNITVDINE. TANTAE. AC. TAM. IMPROVISAE. CALAMITATIS. OPORTERE. EX. EA. DIE
QVA. EIVS. DECESVS. NVNTIATVS. ESSET. VSQVI. AD EAM. DIEM. QVA. OSSA. RELATA. ATQVE
CONDITA. IVSTAQVE. EIVS. MANIBVS. PERFECTA. ESSENT. CVNCTOS. VESTE. MVLTATA. TEMPLIS
QVE. DEORVM. IMMORTALIVM. BALNEISQVE. PVBLICIS. ET. TABERNIS. OMNIBVS. CLAVSIS
CONVICTIBVS. SE SE. ASTINERE. MATRONAS. QVAE. IN. COLONIA. NOSTRA. SVNT. SVBLVGERE
DIEMQVE. EVM. QVO. DIE. C. CAESAR. OBIT. QVI. DIES. EST. A. D. VIII. K. MARTIAS. PRO. ALLIENSI
LVGVBREM. MEMORIAE PRODI. NOTARIQVE. IN PRAESENTIA. OMNIVM. IVSSV. AC
VOLVNTATE. CAVERIQVE. NE QVOD. SACRIFICIVM. PVBLICVM. NEVE. QVAE. SVPLI
CATIONES. NIVE. SPONSALIA. NIVE. CONVIVIA. PVBLICA. POSTEA. IN EVM. DIEM
EOVE. DIE. QVI. DIES. ERIT. A. D. VIII. K. MART. FIAN. CONCIPANTVR. INDICAN
TVRVE. NIVE. QVI. LVDI. SCAENICI. CIRCIENSESVE. EO. DIE. FIAN. SPECTANTVRVE
VTIQVE. EO. DIE. QVOD. ANNIS. PVBLICE. MANIBVS. EIVS. PER. MAGISTRATVS. EOSVE
QVI. PISIS. IVRE. DICVND. PRAERVNT. EODEM. LOCO. EODEMQVE. MODO. QVO
L. CAESARI. PARENTARI. INSTITVTVM. EST. PARENTETVR

VTIQVE. ARCVS. CELEBERRIMO. COLONIAE. NOSTRAE. LOCO. CONSTITVATVR. ORNA
TVS. SEOLEIS. DEVICTARVM. AVT. IN FIDEM. RECEPTARVM. AB. EO. GENTIVM. SVPER
EVM. STATVA. PEDESTRIS. IPSIVS. TRIVMPHALI. ORNATV. CIRCAQVE. EAM. DVAE
EQVETRES. INAVRATAE. GAI. ET. LVCI. CAESARVM. STATVAE. PONANTVR

VTIQVE. CVM. PRIMVM. PER. LEGEM. COLONIAE. DVO. VIROS. CREARE. ET. HABERE. PO
TVERIMVS. II. DVO. VIRI. QVI. PRIMI. CREATI. ERVNT. HOC. QVOD. DECVRIONIBVS
ET. VNIVERSIS. COLONIS. PLACVIT. AD. DECVRIONES. REFERANT. EORVM. PV
BLICA. AVCTORITATE. ADHIBITA. LEGITVME. ID. CAVEATVR. AVCTORIBVSQVE
IIS. IN. TABVLAS. PVBLICAS. REFERATVR. INTEREA. T. STATVLENVS. IVNCVS
FLAMEN. AVGVSTALIS. PONTIF. MINOR. PVBLICORVM. P. R. SACRORVM. ROGARE
TVR. VTI. CVM. LEGATIS. EXCVSATA. PRAESENTI. COLONIAE. NECESSITATE. HOC
OFFICIUM. PVBLICVM. ET. VOLVNTATEM. VNIVERSORVM. LIBELLO. REDDITO
IMP. CAESARI. AVGVSTO. PATRI. PATRIAE. PONTIF. MAXIMO. TRIBVNICIAE
POTEST. XXVI. INDICET

IDQVE. T. STATVLENVS. IVNCVS. PRINCIPS. COLONIAE. NOSTRAE. FLAMEN. AVGVST
PONTIF. MINOR. PVBLICORVM. P. R. SACRORVM. LIBELLO. ITA. VTI. SVPER. SCRIPTVM
EST. IMPERATORI. CAESARI. AVGVSTO. PONTIF. MAXIMO. TRIBVN. POTEST. XXVI. PA
PATRIAE. REDDITO. FECERIT. PLACERE. CONSCRIPTIS. QVAE. A. D. III. NONAS. APRILES
QVAE. SEX. AELIO. CATO. C. SENTIO. SATVRNINO. COS. FVERVNT. FACTA. ACTA. CON
STITVTA. SVNT. PER. CONSENSVM. OMNIVM. ORDINVM. EA. OMNIA. ITA. FIERI. AGI. HA
BERI. OPSERVARIQVE. AB. L. TITIO. A. F. ET. T. ALLIO. T. F. RVFO. II. VIRIS. ET. AB. EIS. QVICVM
QVE. POSTEA. IN. COLONIA. NOSTRA. II. VIR. PRAEFECTI. SIVE. QVI. ALI. MAGISTRATVS
ERVNT. OMNIA. IN. PERPETVOM. ITA. FIERI. AGI. HABERI. OPSERVARIQVE. VTIQ. L. TITIVS
A. F. T. ALLIVS. T. F. RVFVS. II. VIRI. EA. OMNIA. QVAE. SVPRASCRIPTA. SVNT. EX. DECRET
NOSTRO. CORAM. PRO. QVAESTORIBVS. PRIMO. QVOQVE. TEMPORE. PER. SCRIBAM. PV
BLICVM. IN. TABVLAS. PVBLICAS. REFERENDA. CVRENT. CENSVERE.

*Fragmentum marmoreae ingentis Tabulae in exteriori
pariete eiusdem Basilicae.*

4 PRONEPOTI
T. AELIO . HADRIANO
ANTONINO . AVG . PIO . PONT
MAX. TRIB. POTEST. III. COS. III. P.P.
INDVLGENTISSIMO

4. In MS. Fr. Iohannis Iucundi Veronensis penes spectatissimum Equitem Antonium Franciscum Marmium Florentinum, haec ipsa inscriptio integra affertur pag. 199. ibique haec notantur; *Tisis ad marmoreum parietem Maioris Ecclesiae.*

IMP . CAESARI . DIVI . HADRIANI
FIL. DIVI . TRAIANI . PARTH. NEP.
DIVI . NERVAE . PRONEPOTI
T . AELIO . HADRIANO
ANTONINO . AVG. PIO . PONT
MAX. TRIB. POTEST. III. COS. III. P.P.
INDVLGENTISSIMO
PRINCIPI

Integram quoque exhibet Apianus pag. 180. & Gruterus CCLIII. 8. ex Panvinio, & Manutio, Tertius Antonini Pii Imperatoris, optimi Principis, Consulatus incidit in annum U. C. 893. Chr. 140. In alio marmore apud Fabrettum pag. 681. n. 62. appellatur *Optimus maximusque Princeps*, & cum summa benignitate iustissimus, ob insignem erga caeremonias publicas curam, ac religionem.

Alia praegrandia marmoris fragmenta , ibidem .

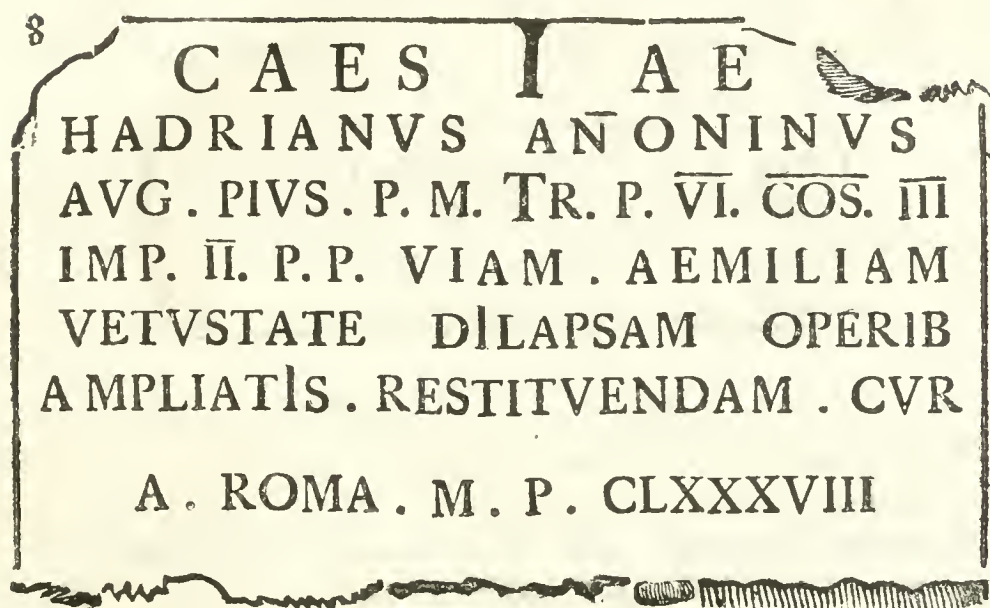
5 AR . T. AE

6 TRA

7 MAE . MINORVM

5. 6. 7. Imperatorem Antoninum Pium , cuius nomen in his fragmentis penitus non oblitteravit antiquitas , multis maximisque beneficiis , & honoribus Pisanos sibi devinxisse perspicuum est ; quod ipsi devoti numini maiestatique eius ; his monumentis testatum posteris voluerunt . Ea ex Thermarum ruinis in exteriorem parietem maioris Basilicae deportata suspicatur Noris in Cenotaph. Pisana Dissert. III. Cap. 2. pag. 365. propterea quod nulla alia vetustiora monumenta Pisis supersint . Ne vacuum heic locum relinquamus , libet in laudem eximiae probitatis huius Imperatoris , Scriptorum afferre testimonia . Eutropius Lib. VIII. Hist. Rom. scribit . *Vixit ingenti honestate privatus ; nulli acerbus , cunctis benignus : in re militari moderata gloria ; defendere magis provincias , quam amplificare studens ; viros iustissimos ad administrandam Rempublicam quaerens , bonis honorem habens , improbos sine aliqua acerbitate detestans .* Victor in Epitome Cap. XV. tantae , inquit , bonitatis in principatu fuit , ut haud dubie sine exemplo vixerit . Hinc merito in eius numis TEMPORVM FELICITAS expressa . Capitolinus Cap. II. *In cunctis postremo laudabilis , & qui merito Numae Pompilio ex bonorum sententia comparetur .* Idem Cap. VII. subdit , Provincias sub eo cunctas floruisse .

*Columna milliaria marmorea , superius atque inferius fracta ; eruta
in Agro Pisano , Romam versus ; nunc alta Roman. Ped. II.
unc. XIII. semiclusa interiore pariete
eiusdem Pisani Coemeterii .*

8. Post ultimum versum huius milliariae columnae nonnullae minores literae cernuntur ; sed vel abrahae , vel temporum iniuria consumtae . In marmorea basi , quae paucis ab hinc annis ei subiecta est , haec leguntur :

CENTESIMVS HIC SVPER OCTOGESIMVM
OCTAVVM AB VRBE LAPIS IN VIA AEMILIA
AD PISANVM MARE VERGENTE A CAESARE, T. AELIO
HADRIANO ANTONINO PIO IMPERATORE
OLIM POSITVS EOQVE IN LOCO QVI VVLGO
RIMAZZANO NVNCVPATVR INVENTVS
HVC AD MEMORIAM ANTIQVITATIS TVENDAM
TRANSLATVS EST EQVITE IVLIO GAETANI
AEDILE . A . D . MDCCIV.

Primus versus facile ita suppletur . IMP. CAES. T. AEL.
Colum-

*Columna milliaria marmorea in Porticu Ecclesiae S. Petri in Grado,
aliquantulum temporis iniuria labefactata.*

9 IMP. CAES. D. NRO
PIO . FELICI . SEMP . AVG
IMP. CAES . DN FL. GRATIANO
PIO . FEL. SEMP. AVG
DIVI VALENTINIANI AVG. FILIO
IMP. CAES. FL. VALENTINIANO
PIO . FELICI . SEMPER . AVG
DIVI VALENTINIANI AVG . FILIO

CIVIT . PISANA
M . P. IIII

*Ex schedis autographis V. Cl. Chimentellii, in Bibliotheca
Strozia MS. LH. 110.*

9. In columnae huius Inscriptionem haec adnotavit eruditissimus Chimentellius de Honore Bisellii Cap. ult. quae heic non omittenda esse censui.

Prima linea explenda est, apponendumque nomen Fl. Valentis (IMP. CAES. D. NRO FL. VALENTI) quod penitus abierat, nullo apparente vestigio, ac necesse tamen est ibi non defuisse. Hi tres imperii Romani gubernaculo una assederunt, Fl. Valens cum Gratiano, & Valentiniano filiis Valentiniani primi. Uterque heic nominantur, mortuo iam parente, quem Divi titulo ex more indicant. Multae exstant in Cod. Theodos. & Iustiniano trium A. A. A. constitutiones Valentiniani, Valentis, & Gratiani, ut & in Inscriptione Gruteriana CLX. 5. Sed non putem confundendos cum tribus hisce nostris. In iis namque legibus, & in veteri Inscriptione, Valentinianus ponitur primo loco, dein Valens, & Gratianus; at in columna nostra Valentinianus ultimo locatur, quoniam hic filius est illius Valentiniani iam defuncti, de quo in Codicibus, & saxo.
Histo-

*Historia lux veritatis rem confirmat ; quoniam Valentinianus I. non-
nisi socium Gratianum adscivit filium natu maximum , ad habenas
imperii , ex duobus alteris filiis , quorum utrique nomen paternum
Valentinianus , nullum aut vocavit , aut vocare potuit in consortium
regiminis ; alter quippe trimulus intra fascium consularium stetit can-
cellos , obiitque virvo parente : alter , mortuo demum parente , cum
Gratiano fratre praesedit reipublicae , etiam tum quadrimus A. U. C.
MCXXVII. Ante hos fratres Valens Valentiniani senioris frater ,
& istorum patruus communione imperii lactabatur ; qui altero post
mense , quam Valentinianus frater summae rerum adesset , consortio-
nem inivit regnandi : atque hi tres tunc numerabantur ; quos in Codice
legimus . Distinguendus pariter est hic Valentinianus regnans , de quo
columna nostra , ab altero Valentiniano fratre , qui fato praereptus ,
ut diximus , ad imperium pervenire non potuit ; & passim tamen ex
duobus Valentinianis perperam , & confuse fit unus . Sed primus
hunc errorem discussit doctiss. Valles. ad Ammiani lib. 31. pag. 412.
& 433. post eum Christoph. Adam. Rup. ad Synops. Besoldi pag.
450. vir tersissimi iudicii in rebus gestis , earumque temporibus ad-
notandis . In columna itaque hac Pisana Valentinianus Valentinia-
ni filius erit ille , quem secundae cunae exceperunt , qui partim cum
Valente , & Gratiano (ut hic exprimitur) imperium tenuit , par-
tim deinceps cum Theodosio , & Arcadio ; Abrogasti tandem per-
fidia occisus apud Viennam A. U. C. MCXLIV.*

Alia praeterea a Chimentellio observantur , quae minime
contemnenda sunt . Nonnullis mendis respersam Sponius
edidit in Miscell. pag. 175.

Pisis inventa sequens Inscriptio .

10

D	.	M	.	S
FELIX	.	HERCVLEO		
EQ. P.	.	AED. II.	COS.	I
PONT	.	PERP		
REIP	.	PIS		

Hoc

Hoc est : *Diis Manibus Sacrum. Felix Herculeo Equo publico , AEdilis iterum , Consul semel , Pontifex Perpetuus Reipublicae Pisanorum .*

EQ. P. In quamplurimis inscriptionibus additur , quod hic subintelligendum est ; *donatus , ornatus , exornatus , honoratus* . Saepe etiam Imperatoris nomen ponitur , a quo hoc honore donabantur , vel *Coloniarum , aut Civitatum* , in quibus equestris ordinis gradu insigniti erant .

AED. II. Felicem hunc equo publico ab Imperatore ornatum iterum AEdilitatem gessisse dicit Cl. Noris Dissert. I. in Cenotaph. Cap. III. pag. 42. Verum quum haecenus in nullis vetustis faxis post hanc notam AED. numerales literas signatas viderim , ad indicandam aedilitatem *semel , vel iterum* gestam ; sed solum ante hanc notam VIR. positas , ut II. VIR. III. VIR. IV. VIR. VI. VIR. ad indicandum *Duumviratus , Triumviratus , Quatuorviratus , & Seviriatus* honorem , ac dignitatem ; sculptum puto in marmore , quod Pisis exstat in Horto ; in quo cerae dealbantur , AEDIL ; ut in quamplurimis aliis inscriptionibus ; scilicet *AEdilis* . Facili negotio , extrito crure , L , potuit I similis videri , quod saepissime a veterum monumentorum exscriptoribus factum ; nec semel etiam in antiquissimo Virgilio Mediceo .

COS. I. De Consulibus Colonicis , & Municipalibus supra nonnulla diximus . Illud hic notandum utrumque & Consulis , & Pontificis munus gessisse L. Minicium Exortum Flaminem Divi Augusti Vespasiani , ut Comense marmor ostendit in Gruteriano Thesauro CCCCXXXVIII. 7.

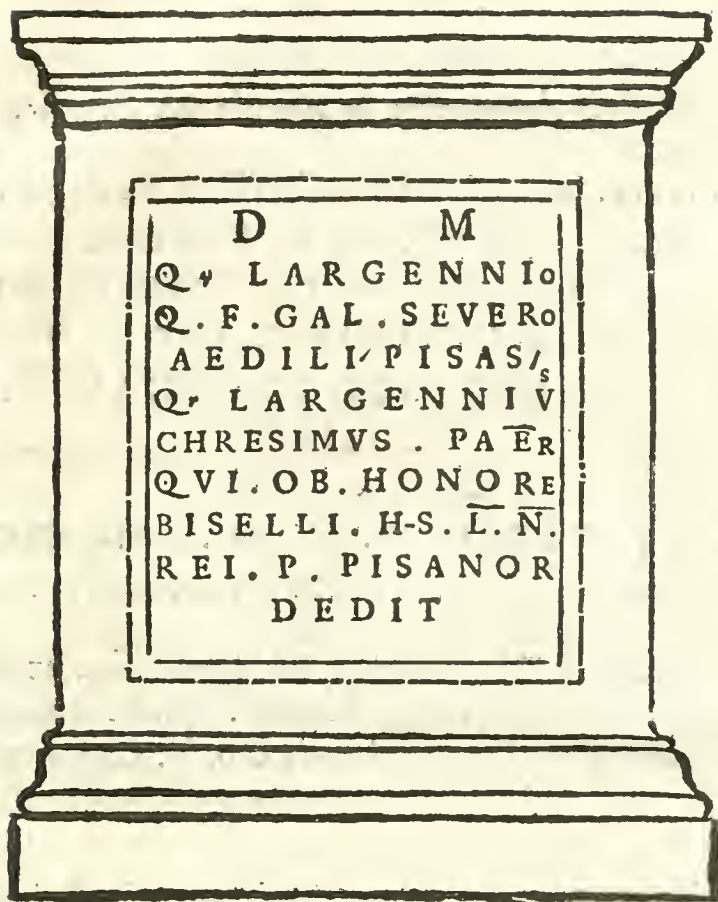
Ob honorem Pontificatus perpetui data magna pecuniae vis , & Circenses ludi editi leguntur in Lugdunensi marmore in Gruterianis CCCCXXXI. 1.

REIP. PIS. Id est ; *Reipublicae Pisanae* . In aliis lapidibus Pisanorum , per singulares literas P. R. *Pisana Respublica* , non ut aliquis dixit , *Populus Romanus* , indicatur . Pisanorum Colonia honorifico Reipublicae , & Civitatis nomine insignita est , quod observat Cl. V. Val. Chimentellius in Marmor Pisanum de Honore Bisellii Cap. XLII. p. 231.

In

In Aedibus Nobb. Roncioniorum.

11

11. Haec Ara marmorea, ornata in lateribus simpuvio, & patera, alta pedes Romanos tres, uncias undecim; lata pedem unum, uncias quindecim, illustris est eruditissimo Commentario Cl. V. Valerii Chimentellii Florentini, in Pisano Athenaeo humaniorum literarum Professoris, qui ei *De Honore Bisellii* titulum fecit; necnon Observationibus magni Henrici Noris Dissert. I. in Cenotaphia Pisana pag. 38. & 39. ad quos, ne aliorum scrinia expilare videar, lectorem libenter mitto. In eam non pauca quoque notavit Fabrettus Inscr. Ant. Cap. III. pag. 227. 228.

Igitur Q. Largennius Chresimus, qui ob honorem Bisellii sestertia quinquaginta numum Reipublicae Pisano-

C

rum

rum dedit , aram hanc dedicavit Diis Manibus Q. Largen-
nii Severi filii sui , Galeria Tribu censi , & AEdilis Pisis .

Marmoris fragmentum in Abbatia D. Zenonis

12 ONIANO . OCTAVIO . P. F.
..... PRAEF. VRB. FERIAR. ET
..... LEG. LEG. PRIM. ITAL. COS. II.
ANTONIAN. VERIAN. LEG. AVG.
..... ORIS. PRAETORI. ETRURIAE. V. PISIS
PVBLCIE.
D. D.
..... PATRIAM . SVAM . BENEFICIA
.....

12. Descripsi hoc marmor, quod intercidit, ex autogra-
pho Clariss. Senatoris Caroli Strozii . Edidit quoque Tho-
mas Dempsterus de Etruria Regali Lib. V. Cap. I. pag. 257.

*In Sarcophago marmoreo , ornato. Geniis encarpia sustentibus in
angulis ; super his figurae quaedam vetustate labefactatae ,
& tropaeum , sub quo captivi religatis post terga mani-
bus ; exstat in Pisano Coemeterio .*

13 G. BELLICVS NATALIS TEBANIANVS COS
XV VIR FLAVIALIVM

13. Rara admodum esse Sarcophaga Inscriptione ornata
alibi, & hic quoque observavimus. Ex hoc vero discimus C.
Bellicum Natalem Tebanianum, Consularem, Quindecem-
virum Flavialium fuisse ; qui in honorem Flaviae Gentis,
ex qua Vespasianus, Titus, & Domitianus Imperatores,
consecrati sunt . Quemadmodum enim, mortuo Augusto,
& ut

& , ut stulte credebant , in Deorum numerum relato , inter cetera honorum genera , quae ei decreta sunt , Sodalium Augustalium sacerdotium novis caeremoniis , ut scribit Tacitus Annal. Lib. I. institutum est , appellatique sunt ex eius nomine Augustales ; itemque , eodem Tacito teste , instituti Cultores Augusti , qui per omnes domos in modum Collegiorum habebantur ; ita quoque in aliorum Caesarum honorem consecrati Sacerdotes , Sodales , Cultores , Flamines , Quindecimviri sacris faciundis , & ex eorum nomine desumptis appellationibus nuncupati *Flaviales* , *Traianales* , *Hadrianales* , *Antoniani* , *Marciani* , *Helviani* , *Severiani* , *Alexandrini* . Qui inter hos Sacerdotes adlegebantur , sorte ducti , e primoribus civitatis erant , quibus & ipsi Caesares adiciebantur , ut eodem in loco docet Tacitus , ac vetusti lapides non pauci testantur . In Gruteriana Ara. CCCLI. 1. memoratur L. Aradius Quindecimvir Sacris faciundis *Pontifex Flavialis* . His Flavialibus sacerdotibus dati ministri , & apparitores , inter quos in Gruteriano Thesauro CCCIV. 9. recensetur Q. Caecilius Ferox *Kalator Sacerdotii Titialium , Flavialium* . In eo quoque leguntur Sodales *Flavii* , & *Flaviales* . 7. CCXLIV. 11. CCCXXVII. 2. MXXV.

Bellica gens clara est ex quatuor Inscriptionibus Gruterianis ; quam nonnulli cum Bellicia confundunt . Qui vero fuerit hic C. Bellicus Natalis , vir consularis dignitatis , diximus ad insigne monumentum Musei Andreinii Par. I. pag. 259. quod exhibet honestam Missionem , eamque omnium , quae editae sunt , antiquissimam , a Servio Galba Imperatore Caesare Augusto datam Veteranis , qui militaverunt in Legione Prima Adiutrice , ante diem XI. Kalendas Ianuarias , C. Bellico Natale , P. Cornelio Scipione Consulibus ; qui non ordinarii , sed suffecti fuere anno U. C. 821. Chr. 68. teste Huberto Goltio in Consulum Catalogo . Additur *TEBANIANVS* , quod nomen adoptionem significat , ut alibi observavimus .

Tipsis in antiquo marmore.

14

C . SATVRIVS . SATVRI . PICENTIS . P . P
 FILIVS . FAB . SECVNDVS . EQVO . PVBLICO
 EX . V . DECVRIS . PRAEF . COH . II . ASTYRVM
 AVGV . PATRONVS . COLONIAE . ASCVLANORVM
 VIX . ANN . XIX . DIEBVS . XXVII .
 PATER . FIL . PIENTISSIMO . FEC

14. Primus omnium Franciscus Robertellus Utinensis hanc Inscriptionem illustravit, ac protulit in Libro II. Annotationum Cap. XXI. ex eo postea Gruterus CCCCLXV. 10. In primo versu P.P. putat *Patris Patrati* per has notas significari; ego vero *Propraetoris*; cuius lectionis non pauca exempla suppeditant vetusti lapides.

EX.V.DECVRIS. Idest: *Ex quinque Decuriis*, quae quinque erant Equitum, quum quatuor ab Augusto constitutis unam adiecisset postea Caius Caesar, cuius rei insigne est Plinii testimonium lib. XXXII. Cap. 2. quod ibidem profert Robertellus. Opportune hoc in loco minime praetereundus L. Peregrinus Decurio Legionis XIII. item Decurio Pisis, & Quaestor ad AErarium, ut legitur in quodam lapide, qui Lucae exstat ad quemdam puteum, & descripsit Cyriacus Anconitanus.

THALIAE . COCCIAE
 L . PEREGRINO
 DECVRIONI . LEG . XIII
 DECVRIONI . PISIS
 QVAESTORI . AD . AERAR . II
 HEREDES

PRAEF . COH . II . ASTYRVM . Putat Robertellus ita denominari-

nominatos , qui Hispanis , ab Asturia regione , uterentur equis , de quibus Plinius meminit Lib. VIII. Cap. XLII. & Martialis Lib. XIV. Epigr. 199.

Venit ab auriferis gentibus Astur equus.

Nisi fortasse quis velit ab Astura , oppido Latii , nuncupatos Asturas . Virgilius Aeneid. Lib. X. v. 179.

*Hos parere iubent Alphea ab origine Pisae ,
Urbs Etrusca solo : sequitur pulcherrimus Astur ,
Astur equo fidens , & versicoloribus armis .*

Promiscue in Gruterianis legitur ASTYRVM , & ASTVRVM. Vide DLXII. CCCCXXXIX. 5. & CCCCLXV. 10. ubi ex Robertello hanc ipsam Inscriptionem produxit.

Non abs re puto hoc in loco Patronum Pisanae Coloniae ex Octavia gente indicare , ex sequenti Inscriptione ; quam ex schedis Vaticanis exhibuit Fabrettus pag. 411. n. 351. qui sub Traiano contra Parthos militavit.

..... NEP. L. PRON
..... D. OCTAVIO . PRISCO
..DIVI . TRAIANI . PARTHICI . PRAEF
..... SEVIR . EQVIT . ROMAN
SEVIRO. QVINQ. II. PATRON. COLON
COL. PISANA

In Collectaneis Cl. Viri Iohannis Baptistae Dōnii allata. Inscriptio exstare dicitur Lucae, apud Martinum Liliū, & haec alia ibidem subiicitur.

L. PAPIRIO L. L.
MANDATO . CLVP.....
AVG. PISIS. ET. LVCAE...
L. PAPIRI.....
APELLI. PAT.....

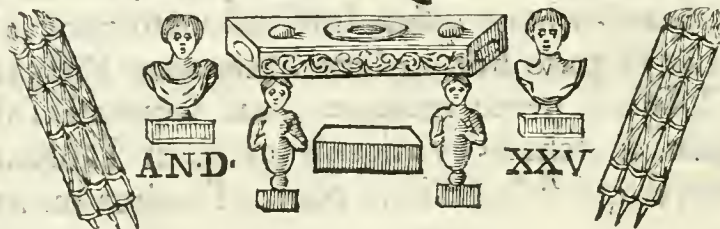
In AEdibus Nobilium Roncioniorum.

15

V

F

Q . ANQVIRINNIVS . SEC
VNDVS ⁊ OCCIA ⁊ AGILE
VXOR . Q . ANQVIRINNIO
GAL ⁊ SEVERO ⁊ Q ⁊ F. VI ⁊ D ⁊ S. E

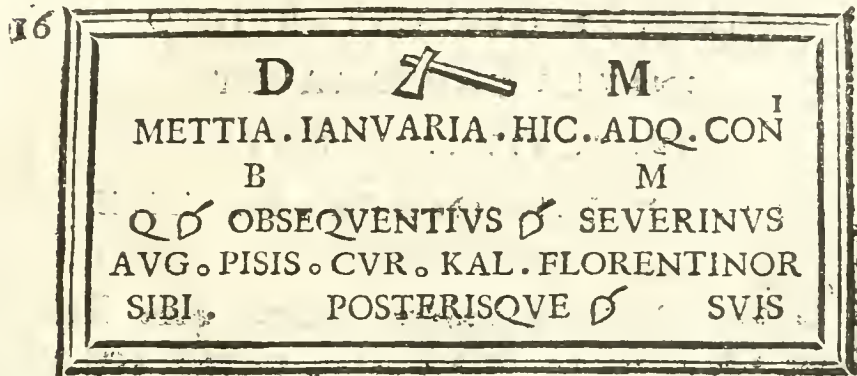
SIBI . ET . SVIS . P . QVE

15. Id est: *Viventes fecerunt*. Q. Anquirinnius Secundus. Occia Agile Vxor Q. Anquirinnio Galeria (Tribu) Severo, Quinti Filio &c. Sibi & suis Libertis Posterisque eorum. Reliquas siglas VI. D. S. E. AN. D. XXV quid significant, aliis explicandas linquo. Contra marmoris fidem Noris Dissert. I. in Cenotaph. Pisana Cap. I. pag. 16. & Fabrettus pag. 604. n. 44. exscripserunt: Q. ANQVIRINIO GAL. SEVERO. F. M. D. S. F. SIBI. ET. SVIS. P. hoc est: Q. Anquirinio (marmor habet Q. ANQVIRINNIO) Galeria Severo Filio Monumentum de suo fecerunt &c. Reinesius Cl. XI. n. 109. edidit ex Octavio Boldonio Q. ANQVIRINIO GAL. SEVERO. F. VI. D. S. E. propius ad fidem marmoris, verum cum mendis, quae conferentibus patebunt. Mutilam dedit, seu potius indicavit Valerius Chimentellius de Honore Bisellii Cap. III. pag. 7.

Sculpta sunt in hac marmorea Tabula feralis mensa in medio,

medio, epulis referta, sub qua arcula sepulcralis, hinc inde imagines Viri, & Feminae, & fasces ardentium cereorum, vittis religati, inferius acuminati, quasi in terram in parentalibus sacris defigerentur.

Praegrandis Tabula marmorea apud eosdem.

16. Hoc est: Diis Manibus Mettia Ianuaria hic adquisita. Coniugi bene merenti Q. Obsequentius Severinus Augustalis (vel Augur) Pisis, Curator Kalendarii Florentinorum sibi posterisque suis. A Colonia Pisana, quae Iulia Obsequens cognominata est, nomen suum accepisse videtur Obsequentia Familia, e qua hic Q. Obsequentius Severinus.

In Coloniais, & Municipiis Augustales sacrorum curam agebant; de quibus Reinesius ad Inscriptionem LXIII. Cl. VI. Kalendaria in Municipiis, in Coloniais, atque in Collegiis, erant libri rationum accepti, & expensi de pecunia publica, quae ne otiosa esset in arca, sub usuris solebat collocari, eique negotiationi praefici unus, qui Curator Kalendarii dicebatur; quae idem Reinesius ad XXIV. Classis I. adnotavit. Procuratorem Kalendarii Domus Augustae observo in sequenti Inscriptione; in qua praeterea sepulcrum defunctorum Heroum appellatur, maceria cinctum cum superficie, & in insulae modum constructum. Eam vulgavit inter marmora Felsinea Carolus Caesar Comes Malvasia pag. 522. & Romae exstare ait in Aedibus Maffarinis.

D. M

D : M

AVRELIVS . HERMAS . AVG . LIB

PROC . K . HEROVM

MACERIA

CINCTVM CVM CVPERFICIO

INSVLA CONPARAVIT

SIBI POSTERISQVE SVIS

IN FR . P . XII. IN AGR . P . XIIX

Sed in hunc Pisanum lapidem videnda quae Reinesius adnotavit Cl. I. n. 24. & Cl. XIV. n. 166. licet vitiose descriptum vulgaverit, quod & Gruterus fecit CCCCXLIV. 5. item Noris ad Cenotaph. Pisana Dissert. I. Cap. III. pag. 37. & Chimentellius de Honore Bisellii Cap. VII.

Augustales in Pisana Colonia, ut in aliis, fuisse perspicuum quoque est ex alio marmore eruto Cascinae, prope Pisas, anno MDCXXVI. quod postea Florentiam translatum, in Hortis Nobb. Spigliatorum hodie cernitur; in quo Q. Caecilius Amandus Augustalis, ex Decuria Prima Cultorum Herculis Somnialis nominatur; quod vide in Parte I. pag. 291. Praeter hoc Sodalitium Cultorum Herculis Somnialis duo Pisis Collegia fuisse discimus ex sequenti lapide, qui olim Pisis exstabat, ibique descripsit Vir Cl. Vincentius Borghinius, cuius autographum vidi inter schedas doctissimi Petri Victorii, quas mecum perhumaniter communicavit Illustris. Franciscus Victorius, Vir Equestri Ordinis, quem honoris causa nomino; sed apud Gruterum, qui inemendatum profert pag. MXXXI. 5. prope Ferrariam exstare dicitur. Pisana Collegia, quorum in hoc marmore fit mentio sunt *Fabrum Navalium stationis vetustissimae*, & *Fabrum Tignuariorum*.

D. M

D M
 VENVLEIA
 PELAGIA
 HIC . ADQ
 FIL. MATR. PISS.

M. NAEVIVS . M . F.
 GAL . RESTITVTVS
 MIL . COH . X . PR . H . AQ.
 QVI RELIQ . TESTAM . COLL
 FABR . NAVAL . PIS . STATION^S
 VETVSTISS . ET . PISS . H-S . IIII .
 N . EX CVIVS REDITV . PA
 RENTAL . ET . ROSAR . QVOT
 ANN . AD SEPVLCHRVM
 SVVM . CELEBRENT . QVOT
 SI FACTVM . AB EIS . NON
 ESSET . TVNC . EA . IPSA . CON
 DICIONE . FABR . TIG . PIS
 ACCEPT . PRO . POENA . A
 FABR . NAV . H-S . IIII . N . IPSI
 CELEBRARE . DEBEVNT

Pisanos ingenti rei navalis gloria floruisse , maritimique Etruscorum imperii partem fuisse maximam , testantur Ap-
 pianus Lib. V. & Dio Lib. XLVIII. Hinc colligere possu-
 mus celeberrimum habuisse portum , classes innumeras , sta-
 tionemque vetustissimam Fabrum Navalium , qui naves ae-
 dificent , & Collegium Tignuariorum , qui ligna praebe-
 rent . Nec praetereundum Strabonis testimonium , qui Lib.
 V. pag. 154. ait , Pisanam Urbem quondam floruisse , nec suo
 quoque tempore esse ignobilem , ob fertilitatem , lapidicinas ,
 & navalem materiam , qua olim usi sunt ad maritima proe-
 lia . Eius verba attulit Dempsterus de Etruria Regali Lib.
 V. Cap. CXVIII. pag. 250. Id quoque Claudianus diserte
 testatur de Bello Gildonico , versus finem :

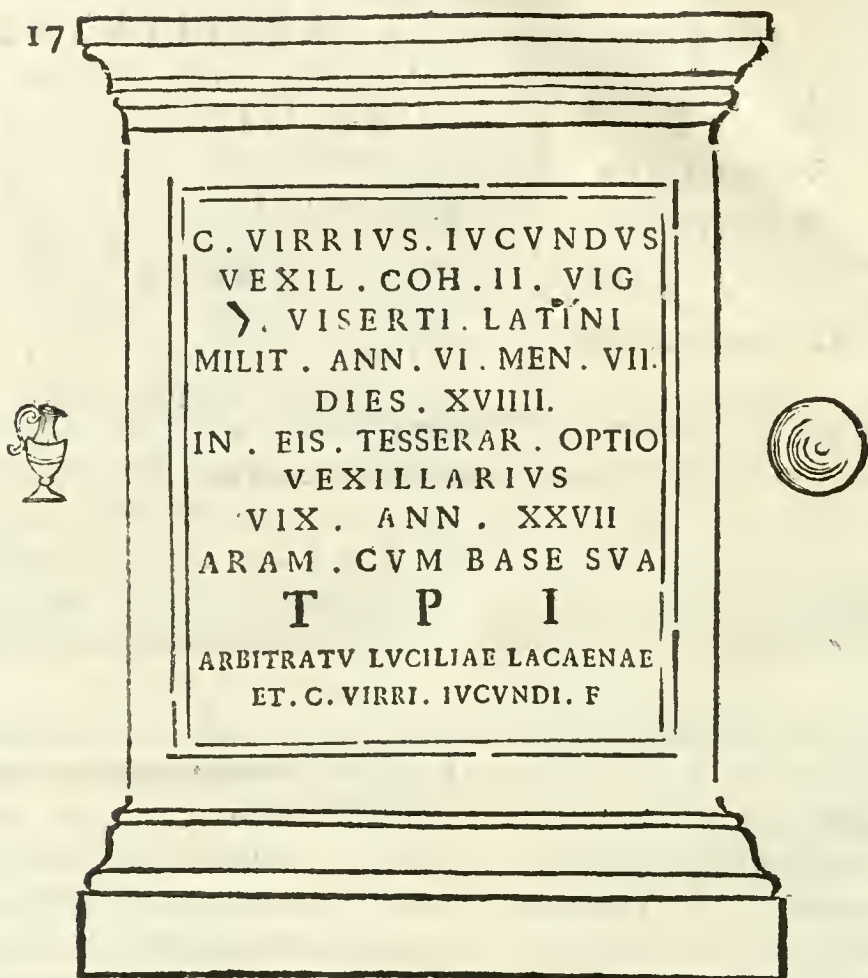
— arripiunt naves , ipsique rudentes
 Expediunt , & vela legunt , & cornua summis
 Associant malis : quatitur Tyrrhena tumultu
 Ora , nec Alpheae capiunt navalia Pisae .

D

Ara

Ara, siue Urna marmorea in AEdibus Nobb. Tortorum.

17

17. C. Virrius Iucundus annorum sex, mensium septem, dierumque decem supra novem spatio, gradum in militia fecit ex Tesserario, ac deinde ex Optione ad Vexillarium Cohortis Secundae Vigilum, Centuriae Viserti Latini; cum nomen militiae dedisset anno fere vigesimo aetatis suae. Is Aram cum base sua, testamento poni sibi iussit, arbitrato Luciliae Lacaenae, & C. Virrii Iucundi Filii.

Tesserarius miles is erat, qui tesserae per contubernia militum dandae, colligendaeque muneri praeficiebatur. Tesserae brevia erant sigilla, ut docet Polybius de Castra-

men-

mentatione , vel ligna characteribus notata , Deorumque nominibus , vel imaginibus interdum sculpta , quae cum per manus militum discurrerent , ipsi quid faciendum esset , an curanda corpora , an prandendum , an currendum ad arma , an excubiae agenda , intelligebant . De militari-
bus tesseriis plura doctissimi viri Lipsius in Comment. ad Annal. Taciti Lib. XIII. Daniel Heinsius , aliique in Annotationibus in Silium Italicum Lib. VII. v. 447. Si quis vero legat non TESSERARIUS , sed TESSERARIi OPTIO ; quod scilicet hic C. Virrius Iucundus Optio , idest Adiutor Tesserarii fuerit , deinde Vexillarius , non repugno ; suo quisque iudicio fruatur . Optionem Tesserarii affert Scaliger in Indice , ex Gruteriano lapide CCCCXLV. 10. Lazius vult legendum Signiferi Optionem . Videsis Fabretum de Col. Traiani Cap. III. pag. 67. 68. & Reinesium ad 3. Cl. I. Vexillarius , ut notat Robortellus in hanc Inscriptionem Annotat. Lib. II. Cap. XVI. 8. est qui vexillo uni praeerat . Vexillum vero , ut docet Livius Lib. VII. primae Decados , continebat milites CLXXXIII.

Duobus in locis peccat Noris in Cenotaph. Pisana. Disfert. III. Cap. IV. pag. 385. hanc afferens inscriptionem , quae olim in Aede S. Matthaei Pisis exstabat . In tertia linea VISERTI . LATINI . pro 7. VISERTI . LATINI . In sexta IN . EIS . TESSAR . OPTIO ; pro IN . EIS . TESSERAR . OPTIO . Ceterum nonnullis item mendis infecta est apud Robortellum , in loco , quem praediximus , & apud Gruterum DLXIX. 1. & DLXX. 5. Multa erudite observat Gutherius de Iure Manium pag. 279. qui & ipse hanc Inscriptionem profert , & Noris loco supra scripto . Exstat apud Gruterum DLVIII. 10. alia inscriptio , quae Pisanum militem nobis exhibet ; & quidem Galeria Tribu Pisanorum censum , qui in Cohorte VIII. Praetoria , Centuria Salvii Bassi , annos quinque militavit , quam rursus in medium afferimus . In marmoreo laterculo Musei Medicei , pag. 31. n. LVI. in quo militum nomen , patria , ac non paucorum officium exprimitur , legitur : CLEMENS PISAS .

P. RANFANIUS
P. F. GAL
CYRINICUS
PISIS.
VIX. ANN. XXIII
MIL. ANN. V. IN. COH
VIII. PR. 7. SALVI
BASSI. H. S. E

Alium militem Pisanum, Cohortis III. Praetoriae, Centuria
Flori, M. Aurelium Iustinianum habemus in sequenti lapide.

Apud Templum S. Zenonis.

*In arcula marmorea apud
Nobb. e Tortis.*

18
M. AVR. IUSTINIANVS
MIL. COH. III. PR
7. FLORI
VIX. ANN. XXXIII
MIL. ANN. XIII
SATVRNINA. IOVINA
CONIVNCX. CONIVGI
B. M. F

19
D M
AQ CALP. RVSTICVS
EVOK. VIX. ANN. P. M
LX. CAL. PHOTINVS
LIB. PATRONO
MRT-

19. Ni quadratarii sphalma sit in secundo versu huius inscriptionis, quae ut oculate observavi habet AQ CALP. RVSTICVS, novum praenomen fortassis occurrit, cuius non meminit Fabrettus Inscr. Ant. Cap. I. pag. 22. qui etiam hunc lapidem edidit, sed mendis nonnullis respersum pag. 164. Verum eam notam AQ non indicare praenomen libentius crederem, sed potius explicandum. *Diis Manibus; adquiescit &c.* observato usitato marmorariorum Pisanorum genio, sepulcrales lapides inscribendi his singularibus, ADQ.
hoc

hoc est *adquiescit* , quae in allatis superius Titulis , & infra
afferendis occurrunt .

VIX . ANN . P . M . LX . &c . Hoc est : *Vixit annis plus
minus LX . Calpurnius Thotinus Libertus Tatrono merenti . Evo-*
cati , quos Graeci ἀνακλητους dicunt , ii erant , ut diser-
te docet Dio Lib. LXV . qui militiae laboribus defuncti ,
emeritis stipendiis , missionem honestam consequuti , vir-
tutis causa , ab Imperatoribus rursus in bellum evoca-
bantur . Hic Calpurnius Rusticus fortassis ex numero fuit
Evocatorum , quos Imperator Galba in Hispania instituit ,
ut narrat Suetonius , in eius vita c. 10 . Delegit & Equestris
Ordinis iuvenes , qui manente anulorum aureorum usu , Evocati ap-
pellarentur , excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent .
C . Iulium Ingenuum , Pisanum civem , ut indicat Galeria
Tribus , stipendia militaria XIX emeritum , in bellum duo-
decies evocatum , libet adnotare in sequenti lapide , quem
Fabrettus protulit ex Schedis Barberinis pag. 136. n. 112.

C . IVLIVS . C . F . GAL . INGENVVS
MILITAVIT . COH . V . PR . SIGNIFER
STIPENDIA . MILITAR . XIX . EVOCAT . XII
VIXIT ANNIS LX

In Sarcophago marmoreo elegan-
tissimo , in Pisano Coemeterio ,
sub dio , variis figuris
ornato .

In AEdibus Marci Antonis
ab Acquapendente .

20
D M
L . IVLIVS : LARCIVS
SABINVS . TRIB . PLEB
V . ANNIS . XXIII . DIEBVS III
.....
.....
.....

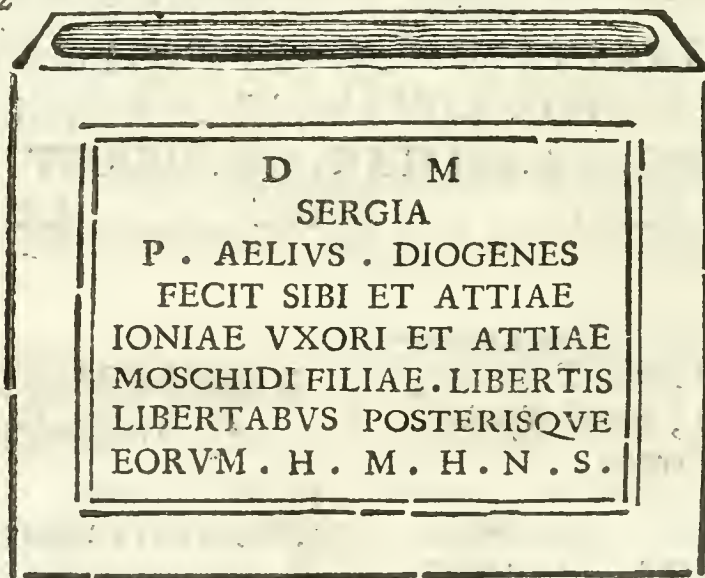
Reliqui versus desperatae
lectionis sunt .

21
M . COSSVTIVS . M . L . DOR
L . VALERIVS . L . L . ANTIOS
MARMORARI
P F
D . D . L . M

21. M. COSSVTIVS . M . L . DOR . Forte DORVS , vel DORIO . ANTIOS . idest ANTIVS . Plautus ; *raso capite calvos capiam pileum* . MARMORARI . Marmorarii , qui marmora caedunt , secant , expoliunt . Alium libertum marmorarium , L . Armodium Nicephorum , producit Fabrettus Inscr. Ant. pag. 195. n. 463. Plures liberti non solum in Domo Augusta , verum etiam in privatis familiis , pecularibus artibus operam dabant ; erantque qui eas tum domi , tum rure in villis exercerent . In Tabula Antii reperta , quae exstat in Museo Albano , inter Artifices recensentur ; *Topiarii , Politores , Tectores , Specularii , Sandaliarii , Pavimentarii , Tegularii , Pictores* .

In AEde D. Petri in Gradu , in urna , quae lustrali aquae inservit .

22

22. H . M . H . N . S . *Hoc monumentum heredes non sequuntur vel non sequitur* . Simili formula cavetur & in Graeca inscriptione inter marmora Oxoniensia pag. 272. n. CXXXVI. *ΤΟΙΣ ΔΕ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙΣ ΜΟΥ ΟΥΚ ΕΠΑΚΟΛΟΥΗΣΕΙ ΤΟΤΟ ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ* .

In

In pereleganti Sarcophago marmoreo in Coemeterio Pisano.

23 D M
T. AELIVS . AVG .
LIB . LVCIFER
VIBVS . SIBI .
POSIIT

In alio ibidem .

25 T. CAMVREN
MYRONIS

In alio ibidem .

24 D . M
RAFIDIAE . P . LIB
CHRYSIDI . FECIT . SIBI

In sinistro latere :

I N . F R
P . V I I S
I N . A G
P . I I I I

In Vico Pisano :

26 DIS . MANIB .
L . CALPV RN I L . L . TIBYCI
QVINTRIMATV . DECES

23. Idest : *Dūs Manibus T. AElivs Augusti Libertus Lucifer Vibus* (*Vivus*) *sibi* (*posuit*) . Viventes sibi sepulcrum condebant , ut securi posteritatis essent ; quemadmodum fecit hic libertus Imperatoris T. AEliv Antonini.

LVCIFER . Gr. φώσφορος . Adolescentes nitidi , venusti ; & ornati Lucifero , seu Phosphoro comparantur ; idest Veneris stellae lucidissimae . Virgilius Aeneid. Lib. VIII. v. 587.

—— ipse agmine Pallas
In medio chlamyde , & pictis conspectus in armis .
Qualis , ubi Oceani perfusus Lucifer unda ,

Quam

*Quam Venus ante alios astrorum diligit ignis,
Extulit os sacrum caelo, tenebrasque resolvit.*

Sumsit hanc Latinus Poeta maximus a Graeco maximo
Poeta comparisonem Iliad: XXII.

Οἷος δ' ἄστὴρ εἶσι μετ' ἄσράσι νυκτὸς ἀμολγῶ

Ἑσπερος ὅς κ' ἀλλήσος ἐν οὐρανῷ ἔσταται ἄστὴρ.

Hic de Hespero, qui noctu idem ac Phosphorus mane
emicat, Plato in epigrammate a Laertio allato in eius vita:

Ἀστὴρ πρὶν μὲν ἔλαμπε ἐνὶ ζώοισιν ἑῷος;

Νῦν δὲ θανὼν λάμπεις Ἑσπερος ἐν φθιμένοισι.

Quod ita vertit doctissimus, ac piissimus Frater Ambrosius:

Iamdudum vivis lucebas Lucifer, at nunc

Extinctus lucet Hesperus Llysis. (Salvinus adnot.)

VIBVS. Male Apianus, & ex eo Gruterus DCIII. 6.
descripsit VRBIVS, quasi alterum cognomen T. AElia Lu-
ciferi. Libertos Caesarum duplici cognomine appellatos
nusquam haecenus legi, praeter quam cum adoptivum no-
men tenent.

POSIT. In pluribus faxis in Gruteriano Thesauro POSIT;
ut in Scaligeriano Indice eorum, quae ad Grammaticam
pertinent Cap. XIX. Ita in allatis Tabulis, Decretis Colo-
niae Pisanae insculptis, in honorem Lucii, & Caii Caesarum,
legitur OBIT, pro OBIT. In lapide Agri Atinatis allato a
Grutero CL. 6. legitur POSEIVI, idest POSIVI. quod in
usu apud veteres Latinos erat, pro POSVI. Plautus in
Pseud. 5. 1. 35.

Commuto illico pallium, illud posivi.

Catullus in Carmine in honorem Dianae, XXXIV. v. 5.

O Latonia, maximi

Magna progenies Iovis,

Quam mater prope Deliam

Deposuit olivam.

25. T. CAMVREN. Idest: T. Camureni. Camurena fa-
milia nota ex aliis lapidibus Gruterianae Gazae CCCVIII.

3. MCXL. II,

26. QVINTRIMATV DECES. Hoc est: Qui in trimatu de-
cessit.

cessit. Trium annorum aetate . Utitur hac voce Plinius Lib. VIII. c. 42. Columella Lib. VIII. c. 5. quam nullibi , praeter quam in hoc marmore legisse memini . In Florentino Musei Strozii pag. 393. n. 162. M. CLODIVS MARO VIXIT. TRIMVS: τριετής . In alio eiusdem Musei pag. 421. n. 275. ΤΡΙΕΤΕΙΟΝ ΑΦΕΛΑΤΟ ΜΟΙΡΑ ΚΡΑΤΕΡ . . i. ΚΡΑΤΑΙΗ . *Quem mors rapuit robusta triennem*. Infantes mortuos diem ipsos abstulisse dicit Virgilius Aeneid. Lib. VI. v. 426.

Continuo auditae voces , vagitus & ingens ,

Infantumque animae stantes in limine primo :

Quos dulcis vitae exsortis , & ab ubere raptos ,

Abstulit atra dies , & funere merfit acerbo .

Apud Nob. V. Reinerium Equitem del Torto , Urna marmorea semirotonda , ornata Viri , & Feminae imaginibus .

27

D

M

ALBIAE IONICENI P. ALBIVS . ATHICIVS
CONIVGI . BENEMERENTI FECIT ET SIBI

*In alia Arcula marmorea
apud eundem .*

28

TI . CLAVDIO . AVG . L
SEVERO
VIXIT . ANNIS . XXXVII

In alia simili apud eundem .

29

P . SVILLIO
CERYLO
VIX . ANN . LIII .

*Hic sculptum canaelabrum
accensum , quod utrinque
Gryphes tenent .*

E

Apud

Apud eundem :

30

D	M
FANIAE. C. F. CHARIS	
VIXIT. ANNIS. XXX.	
MENSIBVS. III. DIEBVS. IIII	

27. Albiae Gentis Romanae familia in Decretis Pisanae Coloniae in honorem Lucii , & Caii Caesarum memoratur ; nam A. Albius Gutta unus ex iis fuit , qui Pis in Foro in Augusteo scribundo adfuerunt .

28. M. Ulpium Traiani Augusti Libertum Vernam , ab Epistulis Latinis , in Pisana marmorea Ara , dedimus in Parte I. pag. 11. n. VI. quae hodie exstat in Mediceo Museo.

Apud eundem Urna marmorea quadrata , ornata capitibus arietinis , encarpis , aquilis , & monstro marino , supra quod Genius .

31

M. PVBLILIO
MOTALI
B. M. FEC. P. PVBLILIVS
DIO. PATER. ET
M. PERELIVS. EVPHHEMVS
LIB. ET. FL. ARESCVSA. CON

In AEde S. Matthaei.

In AEde S. Andreae.

32

CAECINIAE . OPTVMAE
FEMINAE

33

A . NONIVS

C . CAECINIVS . THEODORVS
PATRONVS

VICTORINVS . HIC

~~~~~

33. HIC . . . . Forte HIC SITVS EST. vel HIC ADQVIESCIT , ut in aliis Pisanis Inscriptionibus.

In AEdibus Nobilium Roucioniorum.

34

^ PARTHENI ^ HAVE ^

^ BENE ^ BALEAS ^

^ QVI ^ ME ^^ SALVTAS ^

^ CVM ^ SOSSIA ^ FILIA ^ MEA ^

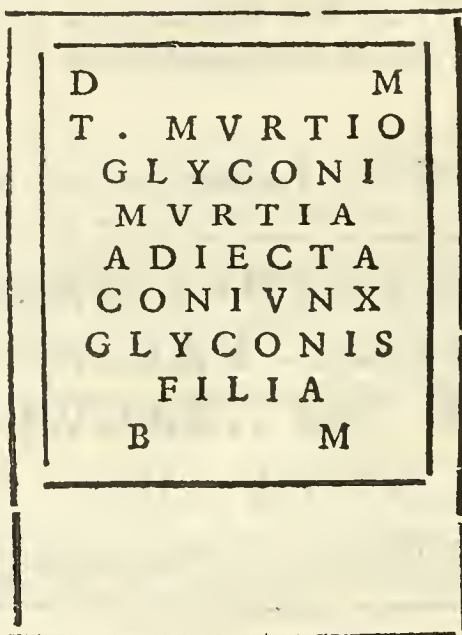
~~~~~

34. Quemadmodum , ut docet Vitruvius de Architect. Lib. III. c. 8. si circum vias publicas essent aedificia Deorum , ita constituebantur , uti praetereuntes possent respirare , & in conspectu salutationes facere ; ita Deorum Manium arae , sepulcra , & cippi , secus vias positi , ita collocabantur , ut praetereuntes titulum legerent , & mortuos salutarent ; quod plures lapides testantur , & hic quoque Pisanus , in quo Parthenis a viatore salutatur , salutatoria voce HAVE , & ipsa salutantem bene valere dicit , cum Sossia sua filia superstite . Ultimus versus scalpro antiqua manu deletus . Notanda puncta in principio , & fine versuum , eaque conduplicata in tertio versu . QVI . ME . . SALVTAS .

Litterae huius marmoreae Tabulae utrinque striatis columnis ornatae, altae sunt uncias V. & semis; ipsa vero Tabula alta ped. III. unc. V. long. ped. VII. unc. III. Non satis accurate descripsit Aldus, & ex eo Gruterus DCCCLXXXIII. 8.

Ibidem Cippus marmoreus.

35

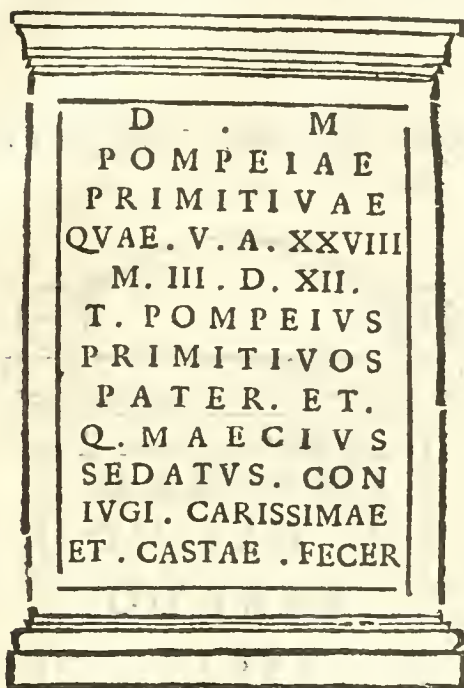

35. T. MVRTIO. Venus *Murtia*, a myrto Veneri dicata. Plinius Lib. XV. Cap. 29. Inemendatum producit Reinesius Cl. XIV. 165. Cippum hunc, ima sui parte, in monumento, in terram defixum fuisse, perspicuum est; quod hodie in Hebraeorum Sepulcretis extra moenia observatur. Saepe utraque facies Cippulorum inscribatur defunctorum nomine, ut videre est in Florentinis pag. 149. n. 61. p. 164. n. 14. p. 167. n. 130. Ita quoque Decretum Pisanorum ad honores Lucii Caesaris pertinens, cum aliis Decretis, statuitur, ut incidatur in Cippo grandi, SECVNDVM ARAM DEFIXSO. Cippi quoque, quo ad ordinem, in monumentis numerabantur; ac ne quis erraret, si eos reperire vellet, locus describatur; ut ex alio a Fabretto edito pag. 239. n. 639. colligitur.

Ibi-

Ibidem, Ara e candido marmore affabre facta:

36

D . . M
POMPEIAE
PRIMITIVAE
QVAE. V. A. XXVIII
M. III. D. XII.
T. POMPEIVS
PRIMITIVOS
PATER. ET.
Q. MAECIVS
SEDATVS. CON
IVGI. CARISSIMAE
ET. CASTAE. FECER

*Ibidem, Arcula marmorea elegantissima, ornata utrimque columnis
striatis, capitibus arietinis, & Gorgone anguibus crinita in
medio, & Gryphibus in utroque latere. Sub titulo Sa-
tyrus & aries corniscantes, adstantibus hinc inde
Geniis, pedum dextra, corollam sinistra
tenentibus.*

D . . M
37. VMMIDIAE. CALE
FELICIO PATER
CALE & MATER
MYRTILVS TATA
ET EROS CONIVNX
FECER.
VIX. A. XVI. M. VIII. DIEB. VIII.

37. Edidit hanc Inscriptionem doctissimus Petrus Victorius in Castigationibus in Ciceronem, & ex eo Gruterus DCLXII. 4.

Ibidem, Ara marmorea intus vacua, colligendis cineribus destinata.

38

DIS. MAN
L. OVINIO
AMANDO
FECIT
TERTIA. AGATHONIS
LIBERTA. FILIO
PISSIMO

*Urna marmorea in AEdibus
Bartholomaei de Tigno.*

*Alia Urna marmorea apud
eundem.*

39

DIS MANIBVS
SALLVSTIA . HOMILIA
QVAE . ET . CAECILIA . VIX
ANN. XXXV. CAECILIVS
DIVS. CONIVGI . B. M. F

40

L. AQVILIVS
EPAPHRODITVS
FL. MAGNIAE
HERIDI
CONIVGI

38. Edidit Reinesius Cl. XII. n. 110.

40. Apianus, & ex eo Gruterus MAGIAE HERIDI. pag. DCCLVI. 11. HERIDI. Forte ἀπὸ τῆς ἥρας, *ab Iunone*, ideoque cum densa aspiratione. Ceterum ἔρις, *discordia*, leni spiritu effertur; & nomen esset male ominatum, quod contra rationem imponendorum nominum est. Ceterum sicut ἐλπίς, *ψιλουμένη*, i. spiritu leni apud Graecos prolata in Inscriptionibus Latinis cum aspero spiritu constanter scribitur, ita poterat HERIDI accidere; sed hoc non convenit ut id nominis feminae inuratur, nisi quis cum Hesiodo, qui duas discordias facit, non malam, sed bonam hoc loco interpretetur, de qua ille:

— ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βρότοισιν.

— *Lis haec mortalibus aequa.*

Bonam aemulationem intelligit, qua quis in rebus honestis alius alium superare nititur. (Salviniushaec adnotavit.)

Ad S. Zenonis.

41

D

M

GALERIA. FELICISSIMA
FECIT. SIBI. ET. DECIAE. RESTITVTAE
ET. L. CALPVRNIO. ABASCANTO
PARENTIBVS
ITEM. LIBERIS. SVIS. ET
VOLVSIO. SECVLARI
CONIVGI. ET. CALPVRNIO
FILIO. FELICISIMO
ET. NICIAE. ET. MARCO
FRATRIBVS. ITEM. LIBERTIS
LIBERTABVSQ. POSTERISQVE
EORVM
H. M. H. E. N. S

41. GALERIA . Sumto nomine a Tribu Galeria , in qua Pisani suffragia ferebant . H. M. H. E. N. S. *Hoc monumentum heredes externos non sequitur* . Reinesius ex Langermanno non paucis respersam mendis edidit Cl. XIII. n. 30.

Ibidem .

Ad D. Fabroniae .

42	D	M	43	D	M
IVLIAE . ISIADIS . CONIVGI			M . VALERIO		
B . M			GLYCONI		
P . SEXTILIUS . VITALIS			VIX . ANN . VI		
P	S		M . XI . D . X		
P . C . R			CALLIPPVS . FIL		
IN . F . P . CLX			DVLCISSIMO		
IN . AG . P . L					

42. P . S . P . C . R . Fortassis : *Pecunia sua ponendum curavit* . Exhibet Gruterus ex Apiano pag. DCCXCIII. 2. & in quarto versu habet , P . SEXTILIUS . TITIALIS .

Ibidem .

44 TI . CAMIDENVS . TI . F . GAL
NODVLVS FECIT
L . L . LYCHNIS
C . HERENNIO . C . F . FAB . VIRO
HERENNIAE . C . F . PRIMAE . FIL

Ex Collect. Cl. V. Ioh. Bapt. Donii P. Flor.

In AEde S. Silvestri .

45 DIS . MANIBVS
VITELLIAI . DIODOTAI

Tifis ,

*Pisis, ex Fabretto Inscr. Ant.
Cap. III. pag. 186. n. 420.*

*Apud Ioh. Mariam Baiardum,
ex Schedis Vaticanis.*

46 D M
AVRIDIAE VICTORIAE
P. VETVRIVS
MARTIALIS
CVM QVA VIX
ANNIS XXV
MENSIB. X. DIEB. XV
HORIS VII
S O V

47
T. ALFI. ARISTON
SIBI. ET. SVIS
LIBERTIS
LIBERTABVS
L. Q. P. XVI

Pisis, ex Schedis Cl. V. Caroli Senatoris Strozii.

48

D M L. VETTIVS. ZOSIMVS CHRESTINI. CONTV BERNALI. B. M. F

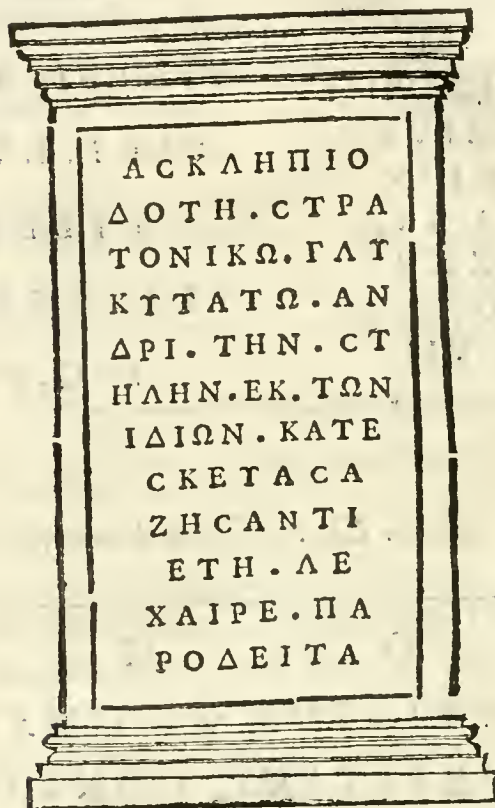
46. S O V i. *Sine offensa ulla*. In pluribus aliis Inscriptionibus in coniugum laudem ponitur, *sine querela*, ἀμεπτοῦς vixisse. Eadem phrasi utitur S. Lucas Evangelista Cap. I. v. 6. loquens de sanctissimis Iohannis Baptistae parentibus: *Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini, sine querela.*

47. L. Q. P. XVI. Idest: *Locum quadratum*, vel *Locum* (dedit) *quadratis pedibus sexdecim*. Vide Fabrettum Cap. III. Inscr. Ant. pag. 179. n. 371. qui & hanc Inscriptionem affert.

48. CHRESTINI. χρεστίνη. Ita pro *eta*. sic NICENI, & similia sexcentis in locis.

Pisis, ex Apiano dedit Gruterus pag. DCCLVIII. 6.

49

49. Idest : *Asclepiodote Stratonico*, suavissimo viro, columnam, (seu cippum) de meo construxi, qui vixit annis XXXV. Vale Viator. ΤΗΝ. ΣΤΗΛΗΝ. Columnae erigi solebant super mortuorum tumulos, eorumdemque nomine inscribi. Propertius Lib. IV. Eleg. VII. v. 83.

Hoc carmen media dignum me scribe columna;

Sed breve, quod currens vector ab urbe legat:

In quodam Graeco Epigrammate apud Reinesium Cl. XVII. n. XXXVI. quod totidem elegantissimis Latinis versibus reddidit Cl. Vir Antonius Maria Salvini, legendum videtur in primo versu ΕΠΙ ΣΤΑΛΑ, non ΕΠΙΣΤΑΜΑΙ, ut Reinesius ex Capacio Histor. Neapol. Lib. I. c. 7. exscripsit, quod hoc in loco emendatum afferre libet.

ΣΤΑΣ

ΣΤΑΣ ΕΞΕΝΕ (1) ΤΑΝΔ ΛΩΡΗΣΟΝ (2) ΕΠΙΣΤΑΜΑΙ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΝ
 ΑΝ ΦΘΟΝΟΣ ΕΙΣ ΑΙΔΑΝ ΟΥ ΧΡΟΝΟΣ ΗΓΑΓΕΤΟ.
 ΜΟΡΦΑΣ (3) Α ΠΡΩΤΕΙΟΝ ΕΧΕΙΝ ΔΩΡΗΣΑΤΟ ΚΥΠΡΙΣ
 ΕΡΓΑ Δ ΑΘΑΝΑΙΑ ΤΕΡΠΙΝΑ ΣΑΟΦΡΟΣΥΝΑΣ.
 ΜΟΥΣΑ ΔΕ ΚΑΙ ΣΟΦΙΑΝ ΚΑΙ ΠΑΚΤΙΔΑ ΤΑΝ ΦΙΛΕΡΑΣΤΟΝ
 (4) ΣΥΜΦΩΝΙΑΝ ΕΡΑΤΟΙΣ ΜΕΙΞΑΜΕΝΑ ΜΕΛΕΣΙΝ.
 ΚΑΙ ΓΝΟΥΣ ΩΣ (5) ΘΑΝΑΤΟΙΟ ΟΥΔΕΝ ΓΑΤΚΕΡΩΤΕΡΟΝ (6) ΑΥΤΑΣ
 ΖΗΘΙ ΚΑΛΟΝ ΤΕΙΝΑΣ ΟΥΡΙΟΝ ΕΥΦΡΟΣΙΝΑΝ.
 ΕΙ ΚΑΙ ΣΟΥ ΚΕΤΘΕΙ ΚΑΛΛΟΣ ΝΕΟΝ Ω ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ
 ΤΥΜΒΟΣ ΚΑΙ ΦΡΟΥΔΟΝ ΣΩΜΑ ΛΕΛΟΓΧΕ ΚΟΝΙΣ.
 ΑΛΛ ΑΡΕΤΑ ΒΙΟΤΑΣ ΑΙΕΝ ΖΩΟΙΣΙ ΜΕΤΕΣΤΙ
 ΨΥΧΑΣ ΜΑΝΤΟΥΣ ΕΥΚΛΕΑ ΣΩΦΡΟΣΥΝΗΝ.

*Stans ; Hospes , cippo Cleopatram conspice in isto ;
 Orco illam haud Tempus , Parca maligna tulit .
 Huic primos formae donavit Cypris honores ;
 Atque opera huic , Pallas , grata pudicitiae .
 Musa dedit sophiam , & laetis concentibus aureae
 Permiscens una fila canora lyrae :
 Nosceus ut vitae nil luce suavius ipsa ,
 Tu vive , & da vela omnia laetitiis .
 Si tumulto hoc tegitur iuvenilis gratia formae ;
 O Cleopatra , atque est corpus inane cinis .
 At virtus vitae florens , & viva virefcit ,
 Ostentans nomen rite pudicitiae .*

In prima linea (1) forte, ΤΑΝΔ. (2) lege, ΕΠΙ ΣΤΑΛΛΑ. (3.) ΑΝ
 ΠΡΩΤΕΙΟΝ, (4) ΣΥΜΦΩΝΙΑΝ. (5.) Forte, ΒΙΟΤΟΙΟ. (6.) ΑΥΤΑΣ.

In aede D. Christophori .

50

DIS MANIB
 Q. CAECILI CELERIS ET
 NAEVIAE IADIS

In

In Sepulcro pervetusto .

51

BENE MERENTI. IN. PACE
SILVANA. QVAE. HIC. DORMIT
VIXIT. ANN. XXI. MENS. III
HOR. IV. SCRVPVLOS. VI
DEPOS. IX. KAL. IVLIAS.....
QVI..... IN.....

51. In hanc Christianam Inscriptionem videndus Fabrettus, Cap. II. Inscr. Ant. pag. 96. n. 219. qui quota pars horae sit scrupulus erudite investigat. Fortassis, ni fallor, minutis nostris responderet. Hora siquidem in quatuor partes dividitur; quaelibet pars in minuta quindecim. Ultima linea QVI.....IN.....fortassis QUIESCIT IN PACE. Suprema veterum Christianorum acclamatio, in suorum funere; quae non solum amoris, verum etiam pietatis, sanctaeque fidei plena est. Hinc ADQUIETORIVM, promonumento, in quo mortuorum corpora quiescunt.

Tifis.

52

M. MANLIVS. BLASTVS. SIBI
ET CISDIAE FORTVNATAE. CONIVGI
BENEMERENTI IN PACE. ET
FELICITATI DEI RATE. QVAE VIXIT
ANN. XVII. MEN. V. DIES. XVII. H. IIII
IN F. P. XV. IN. A. P. XV

sc

*Ex veteri MS. Gregorii Baiulivi Redii, Patricii Arretini,
in quo dicitur exstare in Basilica Primitiali.*

In

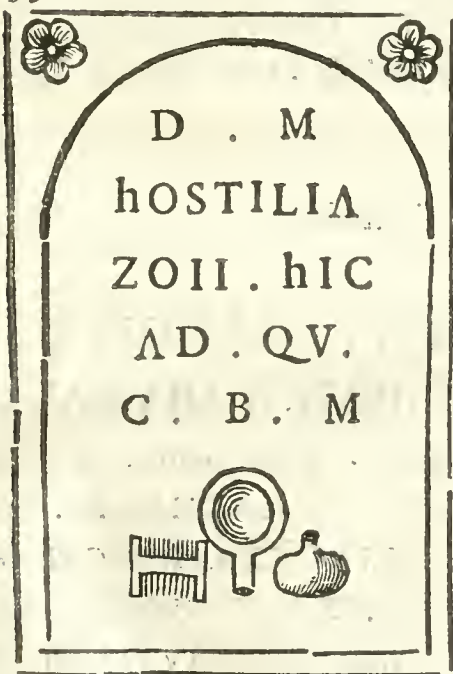
*In quodam marmoreo Sarcophago , in quo ferunt Sanctorum
Corpora quiescere .*

HIC OLYMPI QVA
TVOR QVIESCVNT
AVVS PATER FILIVS NEPOS
IAM PLENVM EST
NON MOLESTER
AVTEM MALO MEO
ET MEORVM

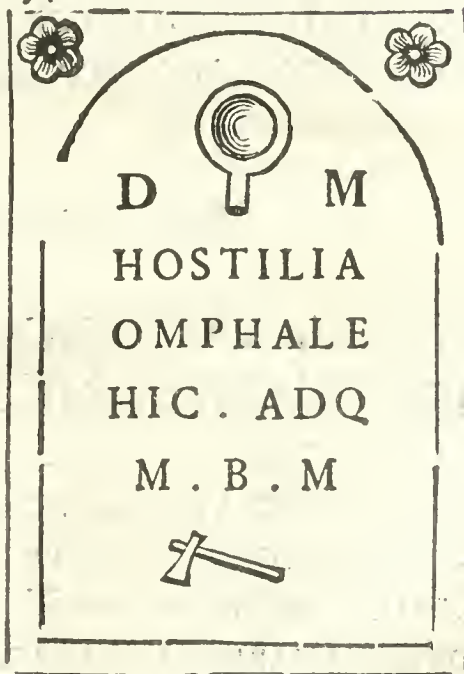
Ex MS. Brunelleschi in Biblioth. Nobb. Gaddiorum Flor.

*Duo sequentes Cippi reperti sunt in Agro Tifano , non longe
ab Oppido Petrae Sanctae , Via Aurelia .*

53

54

Pisis restituo has Inscriptiones , quibus inter Florentinas
locum feceram in Parte I. huius Operis , pag. 465.

Caeci-

Caecinae ; in Agro L̄VNENSI, Ditionis Magni Ducis Etruriae, Tabula marmorea, alta Romanos pedes II. ac totidem uncias ; lata vero uncias XIV. inventa in AEdibus Moreschiorum, ubi ad hoc tempus exstat.

Dextra parte eiusdem Tabulae.

DIVAE. POPPAEAE. AVGVSTAE
IMP. NERONIS. CAESARIS. AVGVST
L. LICINIVS. L. F. GAL. GLAVCVS. LVCRETIANVS. FLAM. ROMAE
ET. AVG. II. VIR. IV. P. C. SEVIR. EQ. R. CVRIO. PRAEF. FABR. COS. TR. MIL
LEG. XXII. PRIMIG. PRAEF. PROLEGAT. INSVLAR. BALIARVM. TR. M
LEG. VI. VICTRICIS. EX VOTO SVSCEPTO PRO SALVTE IMP. NERON

^{fic} QVD BALIARIBVS VOVERAT ANNO A LICINIO NERVA COS. II VI
A VFETO VEGETO ET Q ABVRIO NEPOTE VBE VELLET PONERE. V. COMPO
POSIT IOVI IVNONI MINERVAE FELICITATI ROMAE DIVO AVGVSTO

Laeva parte eiusdem Tabulae.

IMP. NERONI. CLAVDIO. DIVI. CLAVDI. F. GER
CAESARIS. N. TI. CAESARIS. AVG. PRO. N. DIVI. AVG. AB
CAESARI. AVG. GERM. P. M. TR. POT. XIII. IMP. XI. COS. TI
L. LICINIVS. L. F. GAL. GLAVCVS. LVCRETIANVS. FLAM. ROMAE. ET. AVG. II. VIR
III. P. C. SEVIR. EQ. R. CVRIO. PRAEF. FABR. COS. TR. MIL. LEG. XXII. PRIMIG. PRAEF. PRE
INSVLARVM. BALIARVM. TR. MIL. LEG. VI. VICTRICIS. EX. VOTO SVSCEPTO PRO SALV

^{fic} IMP. NERONIS. QVOD BALIARIBVS VOVERAT. ANNO. A. LICINIO NERVA COS II VIR A. VFE
VEGETO. ET. Q. ABVRIO. NEPOTE. VBE. VELLET. PONERET. VOTO COMPOSIT IO
IVNONI MINERVE FELICITATI ROME DIVO AVGVSTO

Postremam huius Inscriptionis partem ita interpretor :
Imperatori Neroni Claudio , Divi Claudii Filio , Germanici Caesaris Nepoti , Tiberii Caesaris Augusti Pronepoti , Divi Augusti Abnepoti . Caesari , Augusto , Germanico , Pontifici Maximo , Tribuniciae Potestatis XIII , Imperatori XI , Consuli IIII , Lucius Licinius , Lucii Filius , Galeria (Tribu) Glaucus , Lucretianus , Flamen Romae , & Augusti , Duumvir (IIII . P . C .) Servir , Equitum Romanorum Curio , Praefectus Fabrum , Consularis , Tribunus Militum Legionis undevicesimae Primigeniae , Praefectus , Prolegatus Insularum Balearum , Tribunus Militum Legionis Sextae Victricis . Ex voto suscepto pro salute Imperatoris Neronis , quod Balearibus voverat , anno Aulo Licinio Nerva Consule , Duumviris Aulo Ufeto Vegeto , & Quinto Aburio Nepote , ubi vellet poneret , voti compos possit loci , Iunoni , Minervae , Felicitati , Romae , Divo Augusto .

Locupletiori commentario , non brevibus notis illustranda esset haec pereximia Tabula votiva , quae nunc primum in conspectum eruditorum prodit ; quae mihi peramicè communicata est a Moreschiis , ex ipso lapide diligenter , & accurate descripta . Ex ea discimus votum susceptum in Insulis Balearibus , quas laudat Romanae Historiae Princeps Livius , Lib. XXVIII. Consule A . Licinio Nerva , ac postea persolutum ab L. Licinio Glauco Lucretiano , ex Galeria Tribu Pisanorum , earumdem Insularum Praefecto , & Prolegato , ὑπὲρ σωτηρίας , pro salute , & incolumitate Neronis Claudii Caesaris Augusti , quartum Consulis ; quo quidem tempore collegam habuit in consulatu Cossum Lentulum , Cossi filium ; anno videlicet U . C . 813 . Christi 60 . quemadmodum etiam notatur in Fragmento Inscriptionis Collegii Fratrum Arvalium in Gruteriano Thesauro pag. CXVIII. 4 . in quo legitur III . Nonas Ianuarias , Sulpicium Camerinum , Magistrum eiusdem Collegii , Fratrum Arvalium nomine , vota nuncupasse pro salute eiusdem Caesaris Neronis Claudii ; qui tamen ut notatur in lapide , erat TRIB . POT . VII . IMP . VII . COS . IIII itemque pro Octavia , eius coniuge , quam cito aspernatus dimisit , relegavitque ; ac tandem adulterii pretextu ,
iussit

iussit occidi ; immolatis solenni ritu victimis in Capitolio in honorem Deorum , quae superioris anni Magistri voverant .

Primo loco , velut digniori , ponitur in hac Tabula Poppaeae Sabinae Augustae coniugis nomen , quae etiam DIVAE titulo exornatur . Audiendus in hanc rem Tacitus Annal. Lib. XVI. qui haec scribit de Thrasea . *Quin , & illa obiebat , principio anni , vitare Thraseam solenne iusiurandum , NVNCVPATIONIBVS VOTORVM non adesse ; quamvis quindecemvirali sacerdotio praeditum ; numquam PRO SALVTE PRINCIPIS , aut caelesti voce immolasse .* Et paullo post ; *Eiusdem animi est Poppaeam DIVAM non credere , cuius in acta Divi Augusti , & Divi Iulii non credere .* Poppaeae Augustae , Veneris nomen attributum notat Fabrettus in quodam lapide , in Commentariis in Columnam Traiani Cap. VIII. p. 249.

L. Licinii votum adprobatum est a Duumviris Coloniae suae , scilicet ab A. Ufeto Vegeto , & a Q. Aburio Nepote , datumque eorum permisso , ut ubi vellet , poneret , donaria videlicet , ut auguror , in honorem Iovis , Iunonis , Minervae , Felicitatis , Romae , Divi Augusti . Fortassis pro *Divo Augusto* , ipse Nero Claudius Caesar voluit L. Licinius , adulationis causa , ut intelligeretur , nec tantum Augustus , cuius ipse abnepos fuit .

Summa fuit veterum in Caesares vel caritas , vel adulatione ; adeo ut pro salute eorum , atque imperii aeternitate , ad Aras Numinum in Capitolio , vel in Templis victimas mactare , & quotannis eadem vota renovare non dubitaverint . Quin etiam ut gratiora tum Diis , tum Caesaribus acciderent vota , quae iuramento conceperant , de quo ad eundem Petrus Fabri in Comment. de Magistratibus Romanorum Cap. II. gladiatoria munera , ac ludos edere , statuas Numinibus dicare , donaria Templis offerre , vel a solo ea erigere , vel reficere , epulum praebere consuevere ; ut ex pluribus vetustis inscriptionibus colligere possumus , ac praesertim ex Graeca Musei Medicei , edita in Par. I. pag. 22. pro salute , & victoria , & incolumitate L. Septimii Seve-

Severi Cæsaris , totiusque Domus Augustae , & ex Suetonio in Vita Augusti c. 8. & 57. & Caligulae c. 6. & 27. ubi haec narrantur . *Ut vero in adversam valetudinem incidit , pernoctantibus cunctis circa Palatium , non defuerunt , qui pugnatos se armis pro salute aegri , quique capita sua , titulo proposito , roverent .* Solennibus votis , ac sacrificiis diem quoque prosecuti sunt quo imperium accepissent , vel quo nati essent ; quae quidem non solum Romae , verum & in Provinciis , Municipiis , ac Coloniis Romanorum persolvebantur .

Quum vota facerent ad Orientem se convertebant , ut auctor est Clemens Alexandrinus Stromatum Lib. VII. quod etiam divinis rebus operantes , & orantes servabant , ut compertum est . Vota nuncupantes , ac persolventes stabant velato capite , ut narrat de Vespasiano Iosephus de Bello Lib. VI. c. 34. & dexteram manum ad caelum levabant , quo gestu in actione vota prosequerentur , ut ex Pausania Lib. V. p. 337. observavit Vir longe Clarissimus Philippus Senator Bonarrotius in Numismata maximi moduli pag. 195. Summo quoque mane orabant , vota suscipientes , & in argumentum sacrae festivitatis alba veste induebantur , ut sacra solennia peragerent , sine quibus nefas erat vota nuncupare . Tullius Philipp. III. *Neglectisque sacrificii solennibus , ante lucem , vota ea quae numquam solveret nuncupavit .* Et hoc de publicis votis ; idem quoque factum in privatis . Persius Sat. II.

At ego nutrici non mando vota , negato

Iuppiter haec illi quamvis albata negarit .

Si quando contingeret , ut nocte persolvi deberent , coruscante templo luminum pompa id fiebat ; quod in Capitolio noctu factum testatur Suetonius , aegrotante Caligula , c. 7. Quare ea omnia servabantur in votis suscipiendis persolvendisque , quae in sacrificiis servari mos erat . Vovebant etiam cum lampade , & cereis accensis ; quod Graecis primum in usu fuisse innuit Seneca in Agamemnone :

Tibi votivam matres Graiae

Lampada iactant .

De lampadum , ac cereorum votivorum significatione erudite Antonius Clarus Sylvius in Commentario ad Leges tum Regias, tum XII. Tabularum Cap. XX. pag. 454. 455. Qui vota faciebant , vel votivas aras Numinibus dicabant , ut populi amorem , & benevolentiam sibi conciliarent , augerentque obsequium suum erga Caesares , se ex monitu , iussu , imperiove Deorum vota solvere testabantur.

In principio quartae , vel quintae lineae huius Inscriptionis quid haec singularia significant , IV. P. C. — IIII. P. C. ut ingenue fatear , nescio . Fortassis scriptum in marmore IIII. L. C. hoc est , *Quatuorvir locorum coirandorum ; vel Quartum Proconsul.*

Insularum Balearium , quod addit huic marmori pretium , semel fit mentio in Gruteriana Gaza , pag. CCXCVIII. 3. in fragmento Fastorum triumphalium , Romae effosso ad radices Esquiliarum , in quo memoratur triumphus Q. Caecilii Metelli Proconsulis de Balearibus , quique Consul fuit cum T. Quinctio , anno sexcentesimo trigesimo , ut narrant Cassiodorus , Eutropius Lib. IV. Orosius Lib. V. Cap. XI. & Florus ; quare cognominatus est Balearicus , teste Strabone Lib. XIII. & Gruteriano marmore , in quo etiam scribitur BALIARIB. eodem modo ut in nostra Tabula ; & BALIARIC . i. *Baliaribus . Baliaricus .*

Q. CAECILIVS. Q. F. Q. N. METELLVS. A. DCX:::

BALIARIC. PRO. COS. DE. BALIARIB. PR.....

Noster L. Licinius Glaucus Lucretianus fuit Flamen Romae , quam Romani colebant , de qua Martialis Lib. XII. Epigr. 9.

Terrarum Dea , Gentiumque ROMA ,

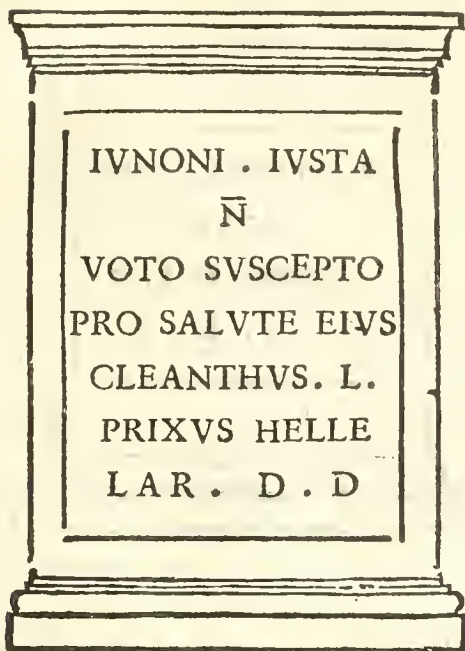
Cui par est nihil , nihil secundum .

item Augusti , sive Augustorum , in quorum honorem , quum post mortem inter Deos relati essent , & consecrati , Flamines instituti fuere , quorum originem narrat Tacitus Annalium Lib. I. Cetera summi honoris , & dignitatis officia eiusdem L. Licinii , quae clara sunt , exposuimus.

Luna

*Lunae , Etruriae Urbe , Ara marmorea
in eius ruderibus inventa .*

56

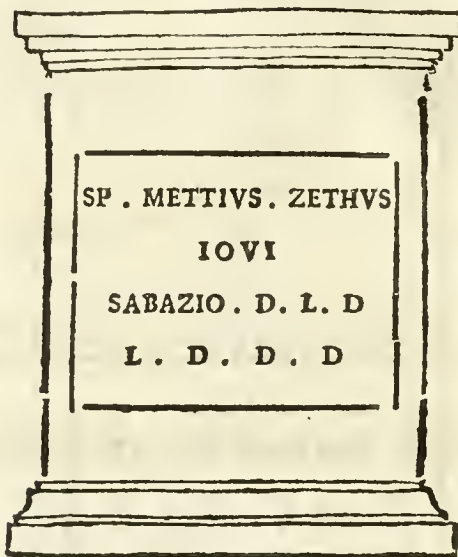

Dedit Ioh. Baptistae Donio Patric. Flor. Franciscus Angelonius.

56. IVSTA N. Fortassis *Iunoni Iusta Nepos* . Quid alii sentiant de hac sigla N , melius exponent , dummodo probe exscriptum sit ex lapide . Interim hac occasione non abs re erit notare , Libertos vota Diis nuncupasse pro salute suorum Dominorum , ipsisque dona quaedam , & munera dedisse , quae in manumissione sponponderant , ut docet vetus Horatii Interpres in Epist. Lib. II. de qua celebritate alibi locupletius agam . Ex hac ara , & ex sequenti perspicuum est Iunonem , & Iovem cognomento *Sabazium* , [fortassis ab Etruscis primum ita denominatum] praecipuo honore cultos ab ipsis fuisse , quod etiam edita monumenta Etrusca testantur . Luna una e XII Etruriae Urbibus , portu maximo iuxta ac pulcherrimo nobilis , augurum , & aruspicum sedes , marmoribus insignis , quae etiam in vetustis Inscriptionibus laudantur . Vide Gruterum DXCIII. 5.

Ibidem , Ex MS. antiquo Redio.

57

Sergianæ (Serzana) in Agro Lunensi.

58

D & M. ANNIVS . MA
FILIVS . FLAVIANVS . EX . SE
PALESTINA . ANTONIA . AG
CONIVGI . KARISSIMAE . VI
RELIQVIT . FILIOS . ET . NEPOTES

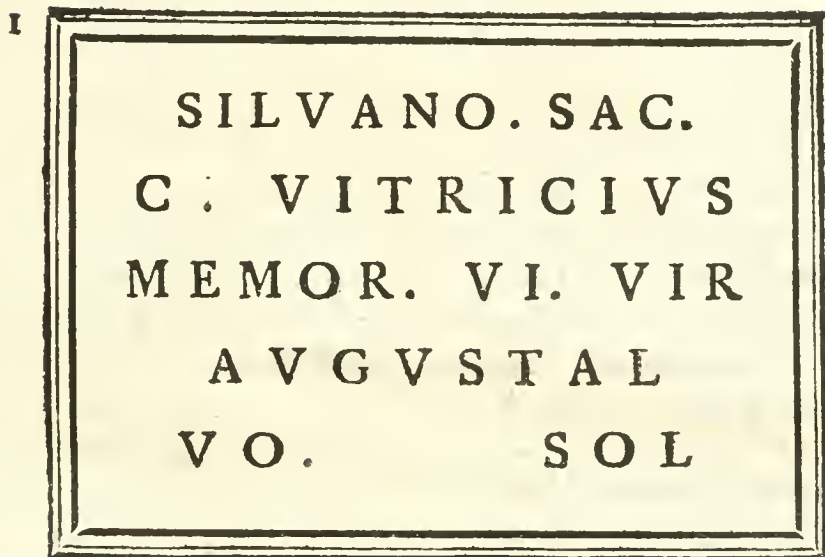
Descripsit Ioh. Petrus Stephanonius . Ex Collect. Cl. V. Donii P. Flor.

57. De Iove Sabazio, & de eius sacris diximus ad Florentinam Musei Suburbani Strozii Par. I. pag. 331. 332. Hanc affert Gruterus cum mendo, qui ait exstare Lucae, ex Apiano p. XXII. 4.

IN-

INSCRIPTIONES ANTIQUAE SENAS.

*In Lapide Tiburtino, extra moenia, ad laevam
Portae Romanae.*

SENAS, Urbem Etruriae antiquissimam, putant viri do-
cti Coloniam deductam fuisse ab Augusto, una cum
aliis viginti septem, quarum Suetonius meminit his verbis
cap. 46. *Ad hunc modum Urbe, urbanisque rebus administratis,
Italiam duodetriginta Coloniarum numero ab se deductarum fre-
quentavit, operibusque, ac vectigalibus publicis plurifariam instru-
xit; etiam iure, ac dignatione Urbi quodammodo pro parte adae-
quavit: excogitato genere suffragiorum, quae de Magistratibus urbi-
cis Decuriones Colonici in sua quique Colonia ferrent, & sub di-
em Comitiorum obsignata, Romam mitterent.* Huius Urbis anti-
quitatem, religionem, instituta, mores diserte quoque te-
stantur vetusti lapides, vel Etruscis, vel Romanis literis
inscul-

inſculpti, qui in ea, iam pridem eruti, exſtant. De Etruſcis monumentis nihil inpraefentiarum agendum, quum erudite ſatis, & luculenter illuſtrata fuerint, & addita praeclaro Operi Dempſteriano. Auguſtales, ac Seviros Auguſtales in honorem Auguſti inſtitutos, in Senenſi Colonia fuiſſe, docet allatum marmor votivum, quod ibidem antiquitus effoſſum, ac parietinis affixum ad haec uſque tempora eo, ut praediximus, loco conſpicitur. Idem marmor C. Vitricius Memor, voti compos, fortassis ob ſuſceptum a Decurionibus honorem, a quibus Sevir Auguſtalis creatus fuerat, Silvano Deo, Numini ſuo tutelari, ac domeſtico, in perenne grati animi monumentum ſacravit. Quoties enim aliquod munus obeundum, vel aliquid agendum eſſet, ea fuit Gentium Ethnicae ſuperſtitioni additarum religio, ut voto in honorem Deorum ſuſcepto, iisdem praefentibus, ac propitiis ſe ſe obligarent. Eodem modo in Reineſiana Tabula Cl. I. 99. [paucis utar exemplis in re omnium exploratiſſima] L. Iunius Puteolanus, Decreto Decurionum Sevir Auguſtalis creatus, primus, & perpetuus, omnibusque honoribus exornatus, quos Libertini gerere potuerunt, epulo dato de ſua pecunia, grati animi cauſſa, aram Neptuno Auguſto dedicavit. In alia item penes Fabrettum pag. 405. n. 312. Q. Manilius, Palatina Tribu, Severianus, Sevir Auguſtalis, & Flamen Titialis factus, Neptuno reduci libens animo votum ſolvit. Penes Auguſtales cura ſacrorum, & ludorum erat, quibus honor Biſellii promiſcuus, & ex aequo communis, quemadmodum auctoritate decreti Veientium Municipii oſtendit Fabrettus pag. 170. & 227. De his pluribus in locis erudite diſſerit Reineſius Cl. I. n. 12. 92. 168. Cl. IV. n. 22. 41. 63. Henricus Noris in Cenotaphia Piſana Diſſ. I. Cap. VI. Fabrettus Inſcr. Ant. Cap. V. pag. 402: 403. quibus paucula addam, quae in vetuſtis lapidibus legendis adnotavi; atque illud primum, Seviros Auguſtales, quemadmodum Decuriones, apud quos ſumma auctoritas erat, aliquando ius habuiſſe decernendi loca, in quibus ſtatuae

in

in honorem illustrium virorum dedicarentur ; itemque arcam habuisse, in qua pecunia pro statuis tuendis inferretur, verum permissu Caesarum, ut ex Brixienſi lapide perſpicue colligitur, apud Gruterum CCCCXIX. Id totum diſerte docet Narbonenſis Tabula in Gruteriano Theſauro 12. CCCCXXIV. ex qua intelligimus, Liciniam Palladem ſtatuum dedicaffe Q. Iulio Servando, Seviro Auguſtali Coloniae Narbonenſis, marito ſuo optimo, atque in tuitionem eius ſtatuæ, arcae Sevirorum certam pecuniae ſummam intuliſſe, quorum decreto locus datus eſt, in quo eadem ſtatua honoris cauſſa poneretur. Hinc in duabus Gruterianis Inſcriptionibus CCCCLVII. 3. & CCCCLX. 9. Alliſis, inter Auguſtales fuiſſe legimus, qui Quaęſtoris Auguſtalium munere fungebatur ; nam diſerte marmora habent, AVGVST. ALLIF. ET. AVGVSTALIVM QVAESTOR. Scilicet, *Auguſtalis Alliſis, & Auguſtalium Quaęſtor.* Quare perſpicuum eſt, communem arcam habuiſſe Auguſtales ad ſtipēs colligendas, quam quoque habebant Collegia, Sodalitates, ac Corpora, & Virgines Veſtales, quemadmodum me legiſſe memini in antiquo lapide Gruteriani Theſauri.

Fuere praeterea in Municipiis, & in Coloniis Sevir Magiſtri Auguſtales, ſive Auguſtalium ; quorum nomina occurrunt quoque in Florentinis lapidibus editis Par. I. pag. 214. n. 2. pag. 290. n. 12. qui univerſum Collegium, ſeu Corpus Auguſtalium moderabantur. In Puteolano marmore a Reineſio allato Cl. VI. n. 22. primum recenſentur Decuriones, deinde Sodales Auguſtales, poſtremo vero Sevir Auguſtales, qui in pecuniae diſtributione pares ſunt Sodalibus Auguſtalibus, utrique vero Decurionibus inferiores ; quare quem ordinem in Coloniis, ac Municipiis haberent, vel quo in loco in eorum albo referrentur perſpectum habemus. Praeterea cum Seviris Auguſtalibus Flaviales coniunguntur, quorum fit mentio in Gruterianis 9. XIX. 10. XCVI. Vitricia gens plebeia, ex qua hic C. Vitricius Memor, cognita ex alio lapide penes Gruterum 2. DLXVIII. Hanc Inſcriptionem reperi inter Collectanea
Cl.

Cl. V. Iohannis Baptistae Donii , qui ait Ugurgerio dedisse Fabium Chisium .

*Tabula marmorea prope Balnea Avenionis , in Agro Senensi,
in AEdibus Nobb. Amerighiorum .*

2

NYMPHIS. SACR.
L. TREBONIUS . PATERN^I
LIB. FORTVNATVS.
VOTO. POSVIT.
SIGNVM . CVM . BASIM
ET . AEDem . F . CVR.

2. Idest : *Nymphis Sacrum . Lucius Trebonius Paterni Libertus Fortunatus , voto posuit signum cum basi marmorea , & aedem faciendam curavit .* Quum hoc marmor Nymphis sacrum , prope Balnea Avenionis in Agro Senensi , ut diximus , reperi- tum fuerit , non de Nymphis Caelestibus , Terrestribus , seu Campestribus , Montensibus , & Nemorensibus , vel Hortis praesidentibus heic puto intelligendum , sed de Aquatilibus , ac Fontanis , scilicet Naiadibus , quae aquis , & fontibus praesse credebantur , ac saepe cum Fontibus , & Lymphis coniunguntur . Aquas salubritate , medendisque corporibus nobiles experti veteres , vota Nymphis ceterisque tutelaribus Diis nuncupare , donaria pro gratiarum actione consecrare , sacrificia instituere , sacella , templa , aedes , aras , signa construere , ac dedicare consueverunt , vel si mortis periculo fuissent liberati ; quod ex Gruterianis colligi potest 2. 9. XCIII. 2. XCIV. Nymphis vota quoque soluta ab Aquariis , & Aquilegibus reperimus 3. XCIV. & a Magistris Fontium , sive Fontanis , Genio Fontium , & Minervae , apud Fabrettum Inscr. Ant. pag. 24. n. 100. & pag.

332. n. 495. quod horum Deorum ope , ac praesidio indigerent , ut rem suam bene gererent . Fontinalem Deum , qui aquis , & fontibus , cum Libero , qui vino praeerat , coniungit Plautinus Sagarinus in Sticho , Aët. V. Sc. 4. v. 17. qui conservo suo dat optionem , an aquae , seu vino praeesse malit in convivio .

Speciosis vero cognominibus Nymphae appellantur in vetustis saxis , nempe , *Sanctissimae* , *Augustae* , *Novae* , *Salutiferae* , *Dulcissimae* , *Nutrices* , & *Dominae* in Hispalensi ara in Collectaneis Cl. Viri Iohannis Baptistae Donii , quae in lucem quamprimum proferam . Apud Hierapyntios , Latios , & Olontios , Cretae populos , tam reverendum fuit Nympharum numen , ut in foederibus fanciendis , per ipsas , ceterosque Deos iurare consueverint . Foedera , & iuramenta horum Populorum a Grutero pag. DV. 2. & a Reinesio Cl. VII. 26. afferuntur : verum quum in his Nymphae post Curetas nominentur , non Nymphas aquarum praesides , sed Bacchi nutrices intelligendas esse censeo . AEdes , lucos , recessus Fontibus proximos , in honorem Nympharum veteres condidere , uti ex Pausania pluribus in locis constat . Quare L. Trebonium Fortunatum , Paterni Libertum , de domino suo optime meritum , utpote qui eius nomen posteris clarum esse voluerit , circa aliquem fluvium , vel fontem , seu potius circa antiqua balnea aedem Nymphis faciendam curasse facile crediderim . Praeterea expresse legitur in marmore ipsum voto posuisse Nymphis signum cum basi marmorea . Signum ex qua materia fuerit non indicatur . Signorum materia multiplex , aurum , argentum , aes , marmor , ebur . De his Aldus Manutius de Quaestis per Epistolam Lib. II. n. V. ubi inquit sit ne idem signum cum statua , an aliquid intersit . His adde lignum , cretam , & argillam . E ligno plura Deorum signa Pausanias recenset , quae etiam inaurari solebant , vel eximio aliquo colore pingi . Plinius fictilia quaedam simulacra memorat servata in Nymphaeo Lib. XXXV. Cap. 12. quem locum aliqui putant Nymphis dicatum fuisse , multiplici voluptatum , & deliciarum genere locupletem .

H

Si-

Signum voto positum a L. Trebonio Fortunato, cum basi marmorea, Nymphas exhibuisse puto, quamvis sciam Diis dedicari quandoque solita aliorum Deorum simulacra; quod ex Gruterianis colligo LXXVII. & LXXXII. 8. ubi signum Liberi Patris Panthei Fortunae Primigeniae, & Isidi signum Harpocratis dedicantur. Nympharum simulacra quomodo repraesentarentur ostendunt vetera anaglypha; in quibus vel palla virginea amictae exprimuntur, stantes, aquam ex hydria, vel ex marina concha fundentes, folium cuiusdam herbae aquaticae tenentes, quae fortassis ea herba est, quam *Nymphaeam* appellat Dioscorides, ab aquis stagnantibus Lib. III. Cap. 149. eoque modo sculptae videntur apud Sponium in Miscellaneis Sect. II. Art. VII. vel seminudae, corpore inferius velato, ut in Mediceo marmore, inscriptione, & anaglyptico opere exornato, quod habes Par. I. pag. 47 n. LXXXVII. vel nudae, ut in alio apud Mazochium pag. CV. tum numero, tum habitu corporis omnino Gratiis similes, quarum sociae sunt; risu & ipsae amabiles, comitis comis, omnique cultu decentes. Perpulchra haec, & alia Nymphabus dicata monumenta exhibet Fabrettus Dissert. II. de Aquis, & Aquaed. in quibus rariorem solitariae Nymphae iacentis imaginem observavit.

Cum Nymphis sculpta quoque in votivis marmoribus alia numina, Diana venatrix, Silvanus, & Hercules, ut apud Sponium loco superscripto pag. 31. item Mercurius, Hercules aquaticus, & Genius fontis, seu amnis apud Fabrettum Inscr. Ant. pag. 432. n. 5. Nymphas Musarum comites, ac socias facit Pausanias, qui in Libethrio monte vidit signa Musarum, & Nympharum cognomine Libethridum. De votivis sacris, quae quotannis fieri solebant in honorem Nympharum, Virgilius Ecl. V. v. 74.

Haec tibi semper erunt, & cum sollennia vota

Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros.

De votis, quae Nymphis solvebantur, agit Tomasinus Cap. XXV. qui allatum lapidem Senensem illustrat, iam pridem editum in Gruteri Thesauro XCIII. 10.

Non

Non paucas Senenses antiquas Inscriptiones collegit Sigismundus Titius , e Castilione Arretino oriundus , sed civis Senensis , in huius Urbis Historiis , quae ineditae sunt ; qui Tom. I. pag. 324. haec memorat , quae mecum omni humanitatis officio communicavit Vir Cl. Umbertus Benevolentius , Patricius Senensis . *Lapis vero tempestate nostra non longe a Talamone inventus est in aedificio amplo , atque collapsio , contextoque tellure ; in quo huiusmodi literae incisae erant : TERME [lege THERMAE] DIOCLETIANI . Titius Senas migravit paullo post annum 1480. vivebatque anno 1530.*

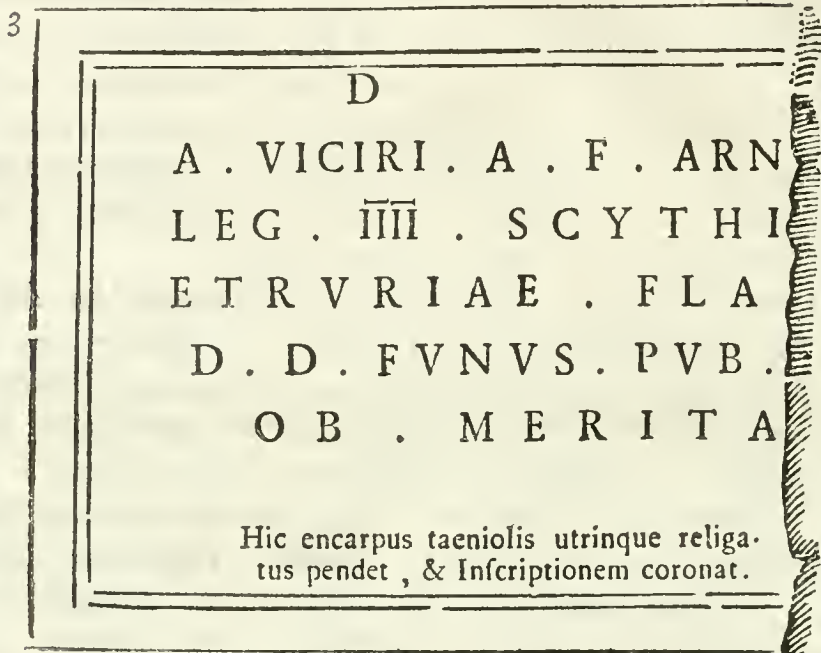
In Tom. VIII. pag. 205. legitur . *Siquidem per hos dies fistulae , & cannae plumbeae apud Talamonis Senensium portum conspectae sunt , ingenti numero advectae , ut venderentur . Destruere quidem Florentini , & superne demoliti sunt nobilem aquaeductum , olim a superioribus locis Tiburtinis in Urbem ad Campum Martium , & Pontem Mammolium a Domitiano Imperatore deductum per millia passuum viginti quinque , ut fistulas plumbeas longitudinis brachii unius , & quartae partis , amplissimi meatus , & crassitudinis digitorum duorum , ut eruentes illas venditarent ; nec puduit eos , lucricausa , tam prisca destruere , quae aliquando restituent . Quid enim putamus Domitianus egisset , si tunc futurorum conscius fuisset . Senam pars non modica fistularum delata est , a mercatoribus coempta : ad eas visendas vocati nos fuimus dolentes , & in duabus has literas deprehendimus , videlicet .*

DCXC. IMP. DOMITIANI AVGVSTI GERMANICI
CVRA POLLVDOVICIS L. PROC.
PHILIATVS LIB. FECIT

Fortassis legendum ; CVRA POLYDEVICIS L. PROC. PHILETVS. LIB. FECIT

Idem Titius Senensium Historiarum Tom. VI. pag. 241. haec narrat : *Laurentio autem Mediceo caput Iovis aeneum , tenus pectore , arte fabricatum eximia , Senenses dono impenderunt ; nam dextra benigne , sinistra vero parte irato , ac torvo oculo intuebatur : emptum enim fuerat a Dominico Callimacho , viro Antiquitatum amatore , ducatis septuaginta .*

*Marmoreae Tabulae fragmentum , repertum in Agro Senensi ,
in praedio S. Fidelis , Nobilium de Vecchis .*

3. Ita fortassis supplenda , & interpretanda haec inscrip-
tio . *Diis Manibus Auli Vicirii , Auli Filii , Arniensi [Tri-
bu] Tribuni Militum Legionis Quartae Scythicae , Praeto-
ris Etruriae , Flaminis Romae , & Augustorum . Huic Decreto
Decurionum funus publice datum ob merita .*

Singula breviter percurram , ne magis ingenio , quam
veritati iudulsiſſe videar . Viciriae Gentis nomen cognitum
ex alio lapide Gruteriani Thesauri 4. DCCXLVII. Vicirii
cognomen , quod deest in marmore , aliis investigandum tra-
do . In Gruterianis plures habemus Tribunos Legionis IV
Scythicae , nempe P. Obsidium Rufum , in Patavino mar-
more 9. LXXII. C. Octavium Modestum , in Beneventano ;
& L. Octavium Rufum , in Suasiensi 5. 8. CCCXLIV. prae-
ter Centuriones , Veteranos , & Signiferos eiusdem Legio-
nis ; quos gradus , utpote inferioris conditionis , Vicirio no-
stro ratus sum haud convenire . Legio IV Scythica , alias
Mace-

Macedonica , ut ait Panvinus in Imper. Rom. ab Augusto in Syria lecta , in Germaniam superiorem a Claudio transportata est . Praetoris officium , ac dignitatem arbitratus sum gessisse A. Vicirium in Etruria , cum eius provinciae nomen scriptum in marmore inspexerim ; exemplo Pisani lapidis , superius allati pag. 18. n. 12. qui diserte meminit Praetoris Etruriae. De Praetorum origine , processu , numero , ac varietate nihil dicam post praestantes doctrina viros Lipsium in Comment. in Lib. I. Annal. Taciti , Lazium in Comment. Reip. Romanae Lib. II. Cap. I. Pancirolum in Not. Imper. Orient. Cap. XCVIII. In Vulfiniensi lapide penes Gruterum CCCLXXXV. 1. laudatur L. Canuleius Praetor Etruriae XV Populorum ; tot enim Etruriae Populos fuisse constat apud omnes , uti etiam notat Reinesius in 105. & 114. Class. VI. Ita quoque XV Umbriae Populi recensentur in lapide Fulginate in Sponii Miscellaneis pag. 183. De Flamine Romae , & Augustorum supra diximus pag. 50. n. 55. Reliqui versus cum Florentina Inscriptione pag. 213. n. 1. & cum ceteris iam editis consonant ; quae videlicet funus publice datum , locum sepulturae , funeris impensam , laudationem , statuas , ornamenta , aliosque honores habitos post obitum summis viris , optime de republica meritis , exponunt .

Arniensem , sive Arnensem Tribum , ut testatur Carolus Sigonius Lib. I. de antiquo Iure Civium Romanorum , ab Arno Flumine appellatam , nemo dubitare poterit .

*In Museo Nob. V. Hadriani
Sani , Patricii Senensis .*

4 | IVLI. MARTIALI
OP. CHOR. IIII. PR
V. VALENIS Q. VIXI
AN. XXXIII. HER.
BENEMERENI.

*Vetus tabula , olim inventa in
aedibus Gigantum Hieronymi
Victoris ; hodie exstat in
Valetudinario S. Mariae,
Scalae nuncupatae .*

5 | C. GAVIVS. A. F
FAB. TVSCVS

4. Idest ;

4. Idest; *Iulii Martialis*, vel *Iulio Martiali*, *Optioni Cohortis Quartae Traetoriae*, *Centuriae*, *sive Centurionis Valentis*. qui *vixit annis triginta tribus*, *Heres benemerenti*. Ex alio lapide in Hortis Matthaeiis apud Fabretum pag. 157. n. 269. habemus *L. Sertorium Secundum*, *Optionem Cohortis Primae*, *Centuriae Rennii*; & in alio pag. 31. n. LIX. Q. *Iulium Donatianum*, *Optionem Centurionis Cohortis Tertiae*. *Optiones* erant in militia adiutores, qui aegrorum, vel alias impeditorum munera subibant, quibus etiam interdum adiutores dabantur, qui *Suboptiones* dicebantur. Vide *Reinesium* in 3. *Classis Primae*, & *Fabretum* in *Traiani Columnam* Cap. III. pag. 67. & 68. In nonnullis *Legibus* pro his accipiuntur, qui *annonam* militibus dividebant; uti *Lege IX. C. de iure Fisci* l. IX. C. de exact. tribut. L. III. C. de *Apoch. public.* & *Novel. Martiani de indul. rel. Novel. Iustiniani* 129. De *Optionibus* integro capite agit *Langlaeus J. C. Lib. VII. Otii Semestris* pag. 312. *Consule Pareum* in *Lexico Plautino*.

*Apud Senalongam in lapide Tiburtino, ante
Ecclesiam, sive Taganicam.*

6

D	M
C.VMBRICIO CELERI	
ARRETINO . EQVITI	
~~~~~	
~~~~~	

6. Hoc modo fortassis supplendus lapis in primo versu;
C. VMBRICIO C. F. POM. CELERI. *Pomptina Tribu*; in qua suffragia ferebant *Arretini*. *Umbricia Familia* clara ex vetustis lapidibus, atque ex *Florentino Musei Medicei*
pag.

pag. 28. n. L. quem invenit Vir longe doctissimus Petrus Victorius in Aedicula quadam iuxta Divi Cassiani, ac primus edidit Variarum Lectionum Lib. XXXVII. Cap. XI. Ea forte ex Umbria id nominis nata est.

In Palatio Archiepiscopi.

7 D M
C. VIBIO. C. F. OVF
CLEMENTI
EQVO. PVBL
VIX. ANN. XVIII
ME. IIII. DIEB. XVIII
P.....

In Domo Burghefiorum, Tabula
marmorea.

8
P. AEL. THEOPHILETIS
COENONA. AD CLAR
P. AEL. THEOPHILETIS
STACTVM. AEL
P. AEL. THEOPHILETIS
P. AEL. THEOPHILETIS

7. OVF. *Oufentina Tribu.* EQVO. PVBL. *Equo publico.* Qui strenue operam suam in bello navassent, vel in suis Colonis, & Municipiis gladiatoria munera, omnemque spectaculorum apparatus edidissent, ob merita, & plurimas liberalitates, militaribus ornamentis, armillis, torquibus, coronis, phaleris, hastis puris argenteis, & equo publico, qui scilicet publica pecunia alebatur, ab Imperatoribus donabantur. Quamvis enim quis esset ex ordine equestri, equo etiam publico honoris gratia exornabatur; ut observat vir longe eruditissimus Henricus Noris in Cenotaphia Pisana Dissert. I. Cap. 3. Equites annulo, & equo publico a Censoribus donabantur; quod si in censu agendo strigosum, aut male habitum equum ducerent, multabantur, & equo illo privabantur. Census hic *Transvectio*, vel *Equorum probatio* vocabatur, quae in Romano Kalendario, & in lapidibus, & nummis memoratur. Insignem locum Val. Maximi notavit Dempsterus in Notis ad Rosinum Lib. I. Cap. XVII. quem vide. In vetusto lapide apud Mazochium pag. XXIII. hominum quoque armigerorum *ostentationem* adnotavi, quae vulgo a nostris dicitur (*mostra, rassegna.*) In

In Museo Nobb. Saniorum.

9

DIS. MANIB. C. PERPERNÆ
C. F. SER. GEMINO. C. PERPER
AGATHOPVS. ET. SATVRNINA
ET. FORTVNATA. H
LIB. FEC. V. A. LXVIII

9. Perpernorum Gens diversa a Perpennis, quorum meminere complures vetusti lapides, verum cum altera saepius confusa. Causa Q. Roscii Comoedi acta est apud C. Pisonem iudicem a Praetore datum, cui M. Perperna vir Consularis in consilio adfuit, ut videre est in Oratione Ciceronis; in qua Hottomannus, & Turnebus, magni nominis viri, *M. Perpernam*, non *M. Perpennam* legendum censent.

SER. Idest; ex Tribu Sergia. H. LIB. FEC. *Heredes Liberti fecerunt*, ut puto. Liberti enim patronis, & patroni aequae libertis heredes erant, cum aut intestati, aut sine filiis obissent. Ita mortuo Pompeio Vindullo, hereditas ad Magnum Pompeium pertinuit, teste Cicerone ad Atticum. Lib. VI. Epist. II.

Ibidem Urna marmorea.

10

C. TANVSI. C. F.
BALBINI
ANICI

10. *Tanusia* Gens haecenus incognita , ex hac Urna in conspectum eruditorum prodit . Nullum profecto licet exiguum antiquitatis frustulum contemnendum videtur , ex quo novi aliquid semper disci potest ; quicquid garriant scituli quidam in omni eruditione infantissimi pueri , quos inania , ac stulta quaedam in conspectu doctorum virorum interdum effutire minime pudet , ut rerum omnium , ne dicam antiquarum , ignorationem suam solennius testentur . Perperam edidit Gruterus DCCCLVII. 12. qui habet CL. ANVSI. C. F : BALBINI ANVCI.

Ibidem Urna e Pario marmore , quae in Monte Alcino reperta est.

Ibidem .

11	12
D . M . Q. CAECILIO. EVHELPISTO. AVITIANO. Q. V. A. XXXII. M. I. D. VIII. CAECILIA . HELPI DO . MATER INFELICISSIMA. F E C . ♂ ♂	D . M M. VALERIO IVSTO. VIXIT ANN. XIII. M. XI. D. XIII. F. VAL. EVMOFVS. F COMINIA . IVSTA III . DVI.

*In tegula reperta in quodam praedio Villae Lornanensis
Clar. ac Nob. Viri Umberti Benevolentii.*

13
L . N V M E R I E X P E D I T I

12. Sextum verum ita legendum auguror ; VAL . EV-
MOLFVS (forte EVMOLPVS $\bar{E}$,) et *Cominia iusta* . Literas
in coronide sculptas , forte pro FIL . DVL . hoc est , *Fi-*
lio dulcissimo .

13. L . NVMERI . h. e. *Numerii* . Virgilius *AEneid.* Lib.
I. v. 247.

Hic tamen ille urbem Patavi , sedesque locavit .

Frequenter veteres Poetae in huiusmodi genitivis geminan-
tibus *ii* , alterum ex iis subtrahunt , ut decennes pueri norunt .
In vetustis faxis idem factum observatur , licet non raro ubi
cum uno tantum I scribendus esset , cum duobus genitivus re-
praesentetur ; ut DIVII , pro DIVI . HOMERII , pro HOMERI ,
ut in Titulo Columbarii edito n. CXXXIII.

*In Villa Nobb. Bonsignoriorum
in Agro Senensi .*

14

T . MANLIVS
Q . L . PRIMIO . AN . VII
MANLIA
PRISCA . AN . VI

*In exteriore pariete Domus
D. Canonici Buti .*

15

DIS . MA .
SEX . PETILIO
PRIMIGENIO
IVSTA
PATRI

*In quadam Urna reperta prope
Senas ad [Camporsevoli]*

16

L . FABRICIVS	LVSCINI
L . AMPHIO	CAPITO

*Apud Augustum Mannium I. C.
Urna marmorea .*

17

L . ARRIVS
L . F . RESTIT
VTVS . VIXIT
ANNIS . OCTO

*Marmorea Tabula apud V. Cl.
Celsum Cittadinum, effossa
sub Altari Aedis S. Lau-
rentii Sacrarum Virginum.*

*Alicubi, ex Schedis Bibliothecae
Vaticanae in Collectaneis
Cl. V. Donii Patr.
Flor.*

18 D . M
P V B L I L I A E
M A R C E L L A E
Q V A E . V I X I T
A N N I S . X X X V I I
..... T E M

19 T. FL. MENECRATI
A N O
H E L E N A . C O N I V G I
C A R I S S I M O . B . M . F

*In Museo D. Canonici Benedicti Bandinellii,
Patricii Senensis.*

20

D M
M. CORNELIVS. HILARVS
CORNELIAE. FORTVNATAE. FILIAE
KARISSIMAE. FECIT. QVAE. VIXIT.
AN. XXII. M. V. ET. BVRSVLIAE. SECVN-
DAE. CONIVGI. KARISSIM. ET SIBI FECIT

20. Eruditorum omnium virorum consensu, optime de
Antiquitatis studio meriti sunt non ii tantum, qui in eo
amplificando, atque illustrando sedulam navant operam,
verum etiam qui vetera monumenta, omni ope qua pos-
sunt, undique sibi conquirunt. Sequentes inscriptos lapi-
des Romae congestos a Nobili Viro Francisco Bandinio,
sua impensa Senas asportari fecit Dionysius Marefcottius,
Vir Equestris Ordinis, Patricius Senensis; quo mortuo in

antiquariam suppellectilem venere D. Benedicti Bandinellii, Canonici Senensis.

Solent viri, maeroris quadam formula in monumentis non raro adhibita, posteris testari, uxores suas celeri facto interceptas, nil aliud praeter dolorem reliquisse, ac de ipsis nihil dolere, nisi earum mortem. Verum quandoque votum maritorum elucet, quod fuit uxoribus supervivere, uti e contra uxorum maritis; ut supremos honores propter mutuum in se amorem, & benevolentiam perfolverent. Id ex aliis pluribus, & ex hac Inscriptione eruitur in qua postremo in loco ET SIBI, conditum sepulcrum indicat M. Cornelius Hilarus, quasi supremum obire diem velit, praemortua uxore sua Bursulia Secunda. Votum maritorum supervivendi uxoribus, uti e contra uxorum maritis pluribus exemplis confirmat Pareus in Electis Plautinis. Praeterea id quoque notandum ex hoc Senensi lapide, veteres liberorum procreationem tam summum decus existimasse, ut pari appellatione, amoris causa, tum filios, tum coniuges affecerint, filiosque ipsis coniugibus praepone- re, & honoris ergo prius nominare non dubitaverint.

Hic M. Cornelius Hilarus, unus, ni fallor, fuit ex Ordine Corporatorum Lenunculariorum, Tabulariorum, Auxiliariorum Ostiensium; cuius meminit Romanus laterculus a Reinesio allatus Clafs. X. 1. n. 165. qui floruit Imperatore Caesare Helvio Pertinace, iterum Consule, Anno U. 945. Chr. 193. Bursulia gens Grutero aliisque antiquariis haecenus incognita, ex hoc lapide optatam lucem sibi vindicat.

Ibidem.

21

♂ T ARRVENTIVS
FLORVS. H. S. EST
L. NOVIVS. DECEMBER
P O S V I T

Ibidem.

22

D . M . S
FABIAE OENANTHIAE
CONIVGI
BENEMERENTI

Ibi-

Ibidem.

Ibidem.

23

D . M
CEIONIO DIAGORAE
COIVGI BENEMERENTI
QVI VIXIT ANNIS LXIII
M. V. D. VIII CUIVS MATRI
MONIO VIXIT ANNIS XXX
D . VII
VATERNIA IVSTINA
COIVX

24

D . M
OGVLNIAE
IANVARIAE
M. PLAIVTIVS
ALEXANDER
CONI B M FEC
V. A XXXXV

23. Ceioniorum non pauca exstant monumenta iam edita. Vide Henr. Norisium in Epist. Consul. p. 47. Per saepe notantur in lapidibus uxorum, & virorum anni in matrimonio exacti, vel si in eo vixerint sine lite, querela, aut controversia; tunc siquidem se felices putabant, idque sibi pro magna laude ponebant. Horatius Carm. Lib. I. Od. 13.

Felices ter, & amplius

Quos irrupta tenet copula : nec malis

Divulsus querimoniis

Suprema citius solvet amor die.

Quos versus Graece ita mihi reddidit Vir Clarissimus, meique amantissimus Antonius Maria Salvinus, noctu secum meditato, cum morbo exagitatus, horas duceret insomnes;

Ευολβοι γὰρ τρὶς ὀλβιοι,

Οὐς ἀρρήκτον ἔχει τὸ ζυγόν. ἔ' κακοῖς

Ἐπασσεῖς τε λύπαις

Ὅπως τῆς μοίρας τάχιον λύσει ἔρως χρόνος.

Quod si mariti viverent cum odiosa uxore, Herculis labores se sustinere arbitrabantur, ut apud Plautum testatur Periphanes, in Epid. 2. 1. v. 9.

Hercules ego fui, dum illa mecum fuit; neque sexta AErumna Acerbior Herculi, quàm illa mihi, obiecta st.

Tunc

Tunc siquidem infelices coniuges alter alteri mortem exoptat : Sic Megadorus ille de filia Euclionis in Plauti Aul. 2. 1. v. 32.

— *Ut quidem emoriar , priusquam ducam .*

Sed his legibus , si quam dare vis , ducam : quae

Cras veniat , perendie foras feratur .

24. Ogulnia gens , sive , ut Capitolini Fasti habent, *Oculnia* , variis Magistratibus insignis est , & ex numis cognita ; cuius sepulcrum fuisse docet Fabrettus Inscr. Ant. pag. 67. 68. dextrorsum , 11. lapide Viae Appiae , in Vineae Brunona . Vide etiam pag. 99. Quincti Ogulnii nomen celebre est in Romana Historia , qui unus fuit e numero Legatorum , qui , cum triennio continuo pestilentia Roma vexaretur , ad Templum AEsculapii Epidauri missi sunt , ut aliquid ex eo salubre patriae accerserent ; ubi anguis specie religiosa omnium admiratione conspectus , appetitae clarioris sedis alacritatem ferens , ad Romanam triremem perrexit ; ac paventibus inusitato spectaculo navitis , eo conscendit , ubi Q. Ogulnii legati tabernaculum erat , quod ille locus dignior sibi visus esset ; ut memorat Valerius Maximus Lib. 1. de Mirac. Cap. IX.

Ibidem .

Ibidem .

25

FUTIAE VITELLAE

ATHENODORVS

COIVGI . KARISSIMAE

26

DOMITIA

CN. F. IRENA

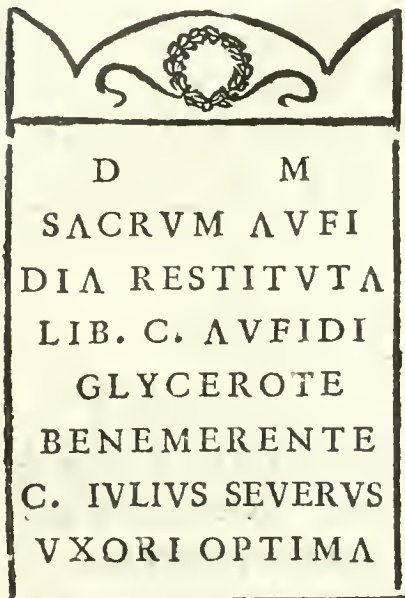
VIX. ANN. XXVII

25. Futiae gentis fit mentio in tribus sepulcralibus Titulis apud Fabrettum , in quorum primo Cap. III. n. 387. C. Futius Onirus iterum Duumvir epulas , & profusiones , natali filiae suae Futiae Lollianae , quotannis celebrandas , ac confrequentandas a Decurionibus instituit ; in altero Cap. VI. n. 161. Futia Longina ob dedicationem statuae L. Lollii Marciani filii sui , Decurionibus , Augustalibus epulan-

lantibus , & populo viritim divisiones dedit . Vide etiam
Cap. IX. n. 204.

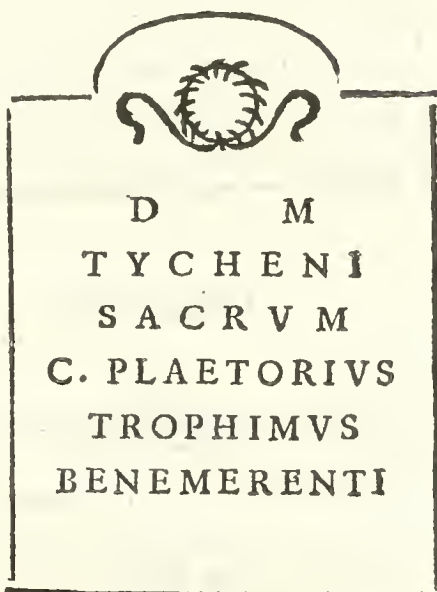
Ibidem.

27

Ibidem.

28

Ibidem.

29

M ANNIO VITALI
IVNIA POLYCARPI
A FILIO PISSIMO
QVI VIXIT ANNIS
XII MENSES VIIII
DIES X

Ibidem.

30

D M
AEBVTIAE
FLORAE
V A . XXX . F.
AEBVTIVS
PRIMIGENIVS
CONIVGI . S
B M

28. Plaetoriam Familiam ex Sabinis originem duxisse co-
niicit Fabrettus cum Fulvio Ursino Inscr. Ant. pag. 709. In
numo Musei Ricchardi ex una legitur CESTIANVS , cum
Cybelis capite ; ex altera , M. PLEAETORIVS AED . CVR
EX ; S . C . cum fella curuli .

Ibi-

Ibidem.

31

 D M
 AELIA . AMPLIATA SE VI
 VA . FECIT . SIBI . ET . AVREL
 AVG . LIB . ARRIANO . COIV
 GI . ET LIBERIS EORVM . LIB .
 LIBERTABVSQVE . POSTERIS
 QVE . EORVM . H . M . H . N . S

Ibidem.

32

D . M
 C . SEPTIMIO . DECIANO
 QVI VIXIT ANNIS
 XXXIII MENSIBVS XI
 DIEBVS XVII . H . X
 RVFINA VXOR
 COIVGI DVLCISSIMO
 B . M . FECIT

Ibidem.

33

D . M
 VETTIAE FELICITATI
 QVAE VIX . ANN . XIII
 D . XXIX . FECERVNT
 PARENTES

Ibidem.

34

DIS MANIBVS
 AGATOPVS LACA
 ENE CONSERVAE
 PIENTISSIMA
 ET CARISSIMAE

In Urna marmorea , ibidem .

35

D M . C . LIVINEIO
 TVRPILIANO
 SOLANIA . C . F
 NIGRINA . COIVGI
 BENEMERENTI FECIT

31. Veteres ut securi posterorum essent, ut alias monui-
 mus, viventes sibi sepulcrum parabant; quod a mulie-
 ribus quoque factum docet haec inscriptio, & sequens n.
 39. quamquam ipsae praesertim mortem extimescant. Plau-
 tus in Rud. 3. 3. v. 23.

Sed

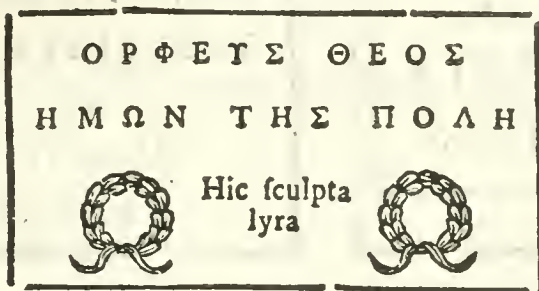
*Sed muliebri animo sum tamen ; miserae ubi venit in mentem
Mibi mortis metus , membra occupat edepol.*

Verum ut ait Horatius Carm. Lib. I. Od. 4.

Vitae summa brevis spes nos vetat inchoare longam.

Ibidem.

36

36. Quid *voheías* redolere videtur hoc marmor , recentio-
ri manu , ut puto , confectum .

Ibidem.

37

D M
M V L P I V S
L Y S I M A C H V S
V L P I A E L Y S I D I A E
D V L C I S S I M A E
F I L I A E F E C I T

Ibidem.

38

ANTONIA . L . ET . > . I
FECIT . SIBI . ET
L . ANTONIO . PHILI . .
P A T R O N O . ET
F I L I S ET F I L I A B V S

38. Liberti, dominos suos , a quibus in manumissione li-
bertatem consecuti sunt , *patronos* iure merito appellant ;
quod eorum praesidio servantur , ac defendantur . Perfre-
quenter etiam coniuges viros suos *patronos* , & *dominos* vo-
cant , uti plures antiquae Inscriptiones testantur : e con-
tra viri pariter coniuges suas *patronas* , & *dominas* honoris
gratia compellant , ut ex Florentina pag. 184. n. 225. di-
scimus .

K

Ibi-

Ibidem.

39

Hic protome mulieris
 V I V A
 FECIT SIBI
 D M
 CORNELIA
 OLYMPIAS

Ibidem.

40

D M
 C. NVMMIO . MECVRI
 ALI. QVI. VIX. AN. X. M. IX
 NONIA . CLYMENE . ET
 VESVLLIVS HELIVS
 PARENTES FILIO
 DVLCISSIMO
 FECERVNT

40. VESVLLIVS HELIVS. *Vesulliae* Gentis, haecenus antiquariis incognitae, nunc primum fit mentio in hoc lapide.

Ibidem Christiana Inscriptio.

41

MARSAE BON
 E COMPAR LABOR
 ONI BONE QVI M
 ECV BIXISTI ANNO
 S VIII DORMI IN PA
 CE BENE FIL TVI TIBI FE
 CERVT VINCENTIVS

SVANAE, quae nunc est Urbs
Etruriae, in ditione Senensi,
 marmorea tabula in exteriori
 pariete cuiusdam Domus
 in *Via maiori*.

42

N V M
 S A C
 AL. ASSI
 R I V S
 I V S T V S
 E X V O T O

41. Deletis soloecis ita interpretandam arbitror: *Marsae* bonae, compari laboris, coniugi bonae, quae metum vixisti annos octo. dormi in pace. bene filii tui fecerunt, *Vincentius*.

Compares dicuntur Coniuges *Σύζυγοι*, *Συζυγείς*, *Συζυγέτες*; & quidem eiusdem laboris, qui in cura filiorum,
 & do-

& domus impendendus est. Plautus in Casina 4. 2. v. 18.

Sed eecom progreditur cum corona , & lampade ,

Meus sociennus , compar , conmaritus villicus .

Horatius Carm. Lib. II. Od. 5. Amantes quoque ab eodem Plauto σύζυγοι compares appellantur.

DORMI IN PACE . Consueta funebris Christianorum acclamatio , quibus supremis verbis religiosissimis , pia defunctorum officia in die depositionis eorundem prosequabantur .

42. Idest ; *Nymphis Sacrum .* AL . forte , *Flavius Assyrius Iustus ex voto .*

*Ibidem , in eadem Via maiori ad
AEdem D. Mamiliani .*

*In basi Urnae aquae lustralis in
Ecclesia S. Mamiliani .*

43

D	M
CANINIO	LIB
COMMUNI	
CANINIVS	
LEGITIMVS	PATER
OPTIME	DE SE
MERITO .	F

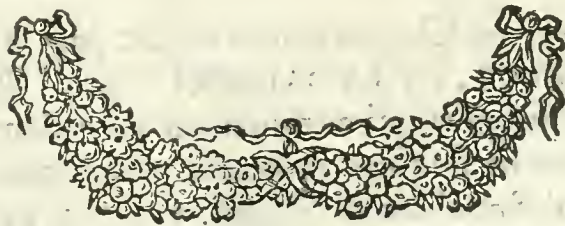
44

D	M
VARIO .	EVDAE
MONI .	CONIVGI
BEN .	MER
AGRIA .	INGENVA
ET .	VARII
INGENVVS .	ET
EVDAEMON .	FIL

44. Gruterus ex Cl. Cittadinio edidit pag. MCXLV. 9. **VARII INGENVVS . ET EVDAEMON . FIL . i. Filii .** Ne familiae nomen singulis qui nominantur ex eadem familia repeterent , unum ut singulos indicaret praeponere consueverunt . Ita apud Sponium in Miscell. pag. 72. aram Iovi dicarunt Cingii duo , idest Stabulo , & Aulus , ex Cingia Gente ; non vero cognomen est Iovis *Cingidui* . In ara quoque Florentina , quam Dianae invictae dicarunt **Volumnii** duo , Verus , & Severus , legendum est **Volumnius Verus ;** & **Volumnius Severus ;** vide pag. 333. n. 2.

K 2

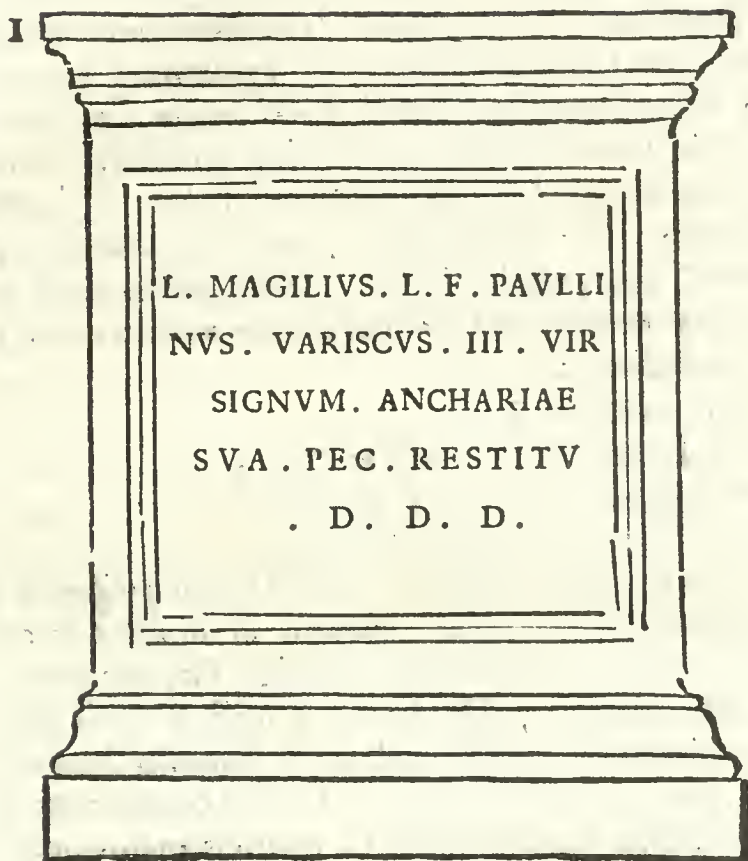
Dum haec scribo, die XVII Mensis Decembris huius anni MDCCXXVIII. prope antiquum opidum *Montis Aperti*, in Villa huius nominis Nobilis Viri D. Iohannis Baptistae Tommasi, quae a Senensi Urbe IV millia passuum distat, iuxta Arbiā, dum fossae quaedam fierent inventum est Etruscum Hypogaeum, quadrata forma in lapide excisum, duodecim circiter palmorum quoquo versus latum, in quo positae quindecim arculae e lapide Tiburtino, literis Etruscis in operculo inscriptae, praeter non paucas Urnulas fictiles, quarum etiam aliquae Etrusca Inscriptione ornatae. Ostii huius Hypogaei superliminaria Etruscis literis insculptis valde insignia observata sunt; quae omnia quamprimum in eruditorum manus venient, quum eximium decus addant Senensi Urbi, eamque veteres Etruscos incoluisse perspicue ostendant. Locus, ubi praeclara haec Etruscae antiquitatis monumenta inventa sunt, proximas habet Villas, quae vulgo appellantur *Tancole*, & *Dofana*; quarum prima a Senensibus Historicis interpretatur *Tan collis*, quasi *Panos Dei collis*; altera *duo Fana*, quae ibidem falsis Numinibus dedicavit
Ethnicorum religio.

INSCRIPTIONES

ANTIQUAE

FAESULIS.

Ex Schedis L. Holstenii.

FAESULARUM antiquissimi , validissimique Etruriae Opidi , ac Municipii , priscis seculis , praeclarum fuit nomen , summae opes , insignis potentia ; quae clarissimo veterum Scriptorum tum Graecorum , tum Latinorum testimonio memorantur . Reiecto Iohannis Villanii , Florentinae Historiae eximii Scriptoris , deridiculo nominis Faesulae etymo , quod patria nostra lingua sonat *fie sola* , videlicet , *fiat sola* ; originem accuratius his verbis illustravit do-

doctissimus Politianus in Epistola secunda ad Petrum Medicem, quum de Colonia Florentinorum a Triumviris deducta disseruisset: *Faesulae restant, quas ab Atlante illo caelifero conditas & vetus fama fert, & homo, ut illis temporibus, doctissimus Iohannes Boccaccius confirmat: quae ne diutius tamen vacillet auctoritas, Hesiodum citare possum vetustissimum Poetam, qui Faesulam fuisse unam, sed & primam Nympharum declarat, a quibus Hyadum, seu Latine Sucularum fidus exprimitur; quarum scilicet positum Luna repraesentat, quod adhuc insigne Faesulanis est: nisi potius ob id Lunam gestant, quod ultima erraticarum verticem ipsum Atlantis caelum fulcientis potissimum premit. Sed audi iam versus Hesiodios, quos ex libro ipsius, cui titulus *Astraea*, partim gravis auctor Theon, partim Zezes ille Grammaticus repetit in Epistolarum suarum commentariis, incomparabilis memoriae vir, atque infinitae pene lectionis:*

Νύμφαι χαρίτεσσιν ὁμοῖαι

Φαισύλη ἡδὲ Κορονίς, εὐσέφανός τε Κλέεια,

Φαιώβ' ἱμερόεσσα κ' Εὐδάρη τανύπεπλος.

Νύμφαι ὡς ὑάδας καλέεσι φύλ' ἀνθρώπων.

Vides ut Faesulam nominat Hesiodus inter Hyadas potissimam, quod apud Eustathium quoque reperiatur, quamvis in eo mendosis codicibus AEsula sit. Sed & Ammonius Grammaticus Faesulae meminit, ut unius e Bacchi nutricibus. Hyadas autem fuisse Atlantis filias, & easdem Bacchi nutrices, nullus credo paullo humanior ignorat.

Verum haec, ut verbis utar T. Livii Romanarum Historiarum conditoris praestantissimi, poeticis magis decora fabulis, quam incorruptis rerum gestarum monumentis traduntur; quae nec adfirmare, nec refellere in animo est. Haud tamen abnuerim Faesulas, vel a Pelasgis, vel ab aliquo ex Etruscis Regibus, seu Praefectis, qui Lucumones appellabantur, ut originem, ita & nomen habere potuisse. Hanc meam opinionem Sili Italici fulcit auctoritas, qui Lib. VIII [cuius verba paullo inferius adducam] Etruriae recensens populos, qui Cannensi pugna in acie Romana steterunt, non tantum inter reliquas Etruriae urbes hanc connumerat, verum etiam prae ceteris praecipuam ei tribuit divi-

nan-

nandi augurandique peritiam, quam Etruscorum fuisse propriam exploratissimum est. Id praeterea, allato Polybii textu ex Lib. II. diserte affirmat Philippus Cluverius Italiae Antiquae Lib. II. Cap. I. pag. 452. qui omnium eruditissime, & luculenter de Etruria disseruit. *At*, inquit, *praedicta tamen Urbs Faesulae, trans Arnun sita, semper Etruscorum fuit, postquam hac Etruriae parte Pelasgi illis cessere.* Quod si alia quis cupiat argumenta, quae idem probare possint, complura in Faesularum rudieribus asseram inventa Etrusca monumenta, inter quae illud insigne est ex arenario lapide; Faesulis, ut a maioribus acceptum est, repertum; quod servatur in AEdibus celeberrimi aequae ac clarissimi Senatoris Philippi Bonarrotii, cuius anaglyphum, Etrusca pariter Inscriptione exornatum, repraesentat militem aperto capite, solutis capillis, & super humeros defluentibus, rudiori vestitu, & armatura, ut antiquioribus temporibus mos erat, incedentem: nam milites vel nudi, vel angusto indumento, velut thorace & braccis, utebantur; quod editum est in praeclaro Dempsteri Opere de Etruria Regali Tab. LXXII. n. 2. & ab eodem Senatore illustratum in Explicationibus, & Coniecturis Operi Dempsteriano additis pag. 48. & 95. Alium militem delineatum vidi in autographo Caroli Strozii Senatoris Florentini, antiquarii insignis, in eius Bibliotheca; qui adnotavit se eum excepisse ex rudi quodam lapide, longa vetustate pene consumto, & inferius fracto, altitudinis fere palmorum quinque, qui anno MDCLIX. erutus est in praedio Nobilium de Carlinis, in Villa Casalis, non longe a Villa Mediceorum Principum, quae *Terzaria* appellatur, quaeque a Faesulis parum distat. Hic miles in eo lapide ruditer sculptus, Bonarrotiano admodum similis est; recto videlicet statu, eodemque modo armatus, mucronatam hastam, quae fere eius staturam aequat sinistra manu, & brevem gladium dextra gerens; caput vero galea cristata munitum habet: quae crista, iniuria temporis detrita, fere nascentem lunam imitatur, cornibus deorsum inversam, eo prorsus modo, quo sculpti sunt

sunt Etrusci milites in pluribus monumentis , ac praesertim apud Dempsterum Tab. LXXVIII.

Faefulas in XII principum Etruriae Urbium numero fuisse plures viri docti scripsere , primusque omnium Flavius Blondus in Etruria sua pag. 300. operum editionis Frobenianae : quem secuti postea sunt Carolus Sigonius de antiquo Iure Italiae Lib. I. Cap. 9. & noster Vincentius Borghinius de Etruriae Urbibus differentes pag. 330. Ex eo numero Faefulas expunxerunt praecellentissimi viri Cluverius, Holstenius , & Iustus Fontaninus Archiepiscopus Ancyranus , in eruditissimo opere de Antiquitatibus Hortae Lib. I. Cap. I. quem operaepretium facies si consulas .

Non parum vero laudis , & gloriae Faesulanis civibus accedit ex his quae subnectam . Constat enim in Etruria claros imprimis Augures fuisse , & prodigiorum per fulmina ostentorum Interpretes , seu Haruspices Fulguriatores , quorum his verbis meminit Cicero II. de Divinatione . *Nonne intelligis , eadem uti posse & aruspices , & fulguratores , & interpretes ostentorum ?* Pro fulguratores , legendum forte fulguriatores , auctoritate vetustissimi lapidis Pisauriensis , Latina & Etrusca Inscriptione , quae ei raritatis laudem affert , exsculpti , in memoriam T. Atii Haruspici FVLGVRIATORIS , ex Stellatina Tribu , quae & Cortonensium fuit , ut inferius ostendam . Hic lapis accuratius quam a Fabreto editus sit pag. 696. n. 171. eruditorum oculis subiicitur in praeclaro Dempsteri Opere de Etruria Regali Lib. III. Cap. 3. Ab Etruscis ad Romanos allatam fuisse Augurum , & Haruspicum veterem disciplinam perspicue docent tum Graeci , tum Latini Scriptores , e quorum illustri copia duos eligam Ciceronem , & Diodorum Siculum , quorum luculentissimum testimonium silentio minime praetereundum est . Primus igitur haec scribit Libro I. de Divinatione : *Etruria de caelo taeta scientissime animadvertit , eademque interpretatur quid quibusque ostendatur monstris atque portentis .* Alterius vero haec sunt verba ex Libro V. *Γράμματα τε καὶ φυσιολογίαν ἐξεπώνησαν ἐπὶ πλείστον , καὶ τὰ περὶ πλὴν κεραιωσκόπιαν μάλιστα πάντων*

πάντων ἀνθρώπων οἱ τῆς οἰκεμένης σχεδὸν ὅλης ἡγούμενοι θαυμάζουσι τε τὰς ἀνδρας , καὶ κατὰ τὰς ἐν τοῖς κεραυνοῖς διοσημείας τέτοις ἐξηγηταῖς χρῶνται .
 Hoc est : Literis vero & in primis naturae perscrutationi plurimum studii impenderunt ; fulminum considerationi prae cunctis mortalibus summopere intenti . Quapropter hac etiam aetate totius prope orbis moderatores [Romanos intelligit] hos viros admirantur , & prodigiorum per fulmina ostentorum interpretibus illis utuntur .

Id veteri lege sancitum erat , in haec verba : Prodigia & portenta ad Etruscos haruspices , si Senatus iusserit , deferunt . Etruriaeque principes disciplinam discunt , quibus Divis decreverint , procurant , iisdem fulgura & ostenta pianto , auspicia servant , auguri parent . Quanta vero Augurum dignitas fuerit ostendit Alexander ab Alexandro Dierum genialium Libro V. Cap. XIX. cuius verba in medium proferre minime piget . Hi ergo velut interpretes , intermunciique Deorum , tantae dignationis habitus sunt , ut eum qui haruspicinam fecerat , in Senatum adscribi , & inter Patres legi fas esse duceretur . Regibus quoque sicut iura dare , & sapere , ita divinare regium munus erat . Itaque a primo ortu Urbis , iidem reges & augures erant , qui futura praedicerent , & iura darent . Denique Romulus hoc sacerdotio praeditus , optimus augur fuisse traditur ; proditumque est , Romae optimatum filios sex Etruriae populis , ut augurandi artem ediscerent , ex decreto Senatus in disciplinam tradi solitos , ut Romae augurandi scientia , & ars innotesceret .

Horum vero Haruspicum , Augurumque , & fulminum Interpretum Faesulis clarissimam sedem , & domicilium fuisse testatur idem Alexander ab Alexandro Genialium dierum Libro V. Cap. XIX. & aperte ostendit Silius Italicus Libro VIII. v. 478. qui ait :

Adfuit & sacris interpres fulminis alis

FAESULA —

Fulmini alas tribuit Silius , non solum ad eius velocitatem , & impetum indicandum , verum etiam quia Etrusci tum Deorum imaginibus , tum rebus sacris alas tribuere consuevere , veluti quaedam insignia , ut augustiores haberentur . Aliud praeterea ex his versibus liquet , ut id obi-

ter moneam scilicet FAESVLAS cum diphthongo scribendum esse, quod sane habent omnes Graeci auctores, & antiqui lapides, quos inferius adducam; & inde, ut observat Cluverius, ea prima syllaba a Silio producit: quod nomen postea imperiti transcriptores in prima syllaba fecere simplici vocali *Fesulae*, ut in plerisque auctorum exemplaribus legitur.

Neque vero dum Faefulas extollo, in aliis quoque Etruriae Urbibus praeclaros Augures, & in fulminum ostentorum observatione scientissimos Haruspices haudquaquam extitisse contendo, quum hanc laudem universae Etruriae tribuant insignes auctores, ac diserte testentur vetusta marmora; praesertim vero celebre illud Pisaurense, superius laudatum; sed id certum atque perspectum esse affirmo, Faesulanos in rerum naturae, fulminum, prodigiorum rerumque e caelo tactarum perscrutatione, denique in Haruspicinae disciplina facile principes prae cunctis Etruriae populis fuisse; qui scilicet, fulgura, seu fulmina diurna, quae *dia* dicebantur, ab Iove Fulgeratore, & Fulminatore, vel nocturna a Deo Summano iaculata peritissime interpretabantur; monstrabantque quid significarent, quid interesset, ex qua parte venissent, quum caelum, ut docet Cicero Lib. II. de Divinatione, in sexdecim partes Etrusci divisissent. Hinc Ascanius ubi laeva micare fulgur aspexit, contra Mazentium pugnavit, & vicit. Virg. AEn. Lib. IX. v. 630.

Sed quum detur haec venia antiquitati, ut, miscendo humana divinis, primordia urbium augustiora faciat, Livio auctore, Faesularum antiquissimos colonos Astronomiae quoque consultissimos fuisse conicere facile possumus ex veteri fama, quae fert, ut ait Politianus, Faefulas [fortassis quod praealto in monte constitutae sunt] ab Atlante conditas fuisse, non qualem Poetae fingunt, sed astronomo summo, siderumque spectatore insigni; quem Plinius astrologiae, & sphaerae inventorem fuisse tradit Libro VII. Cap. LVI. & Libro II. Cap. VIII.

Maxima vero omnium laudum quae huic Urbi tribui possit

sit ea est , quam praeterire silentio nefas esset , totius etiam Italiae salutem referri acceptam Faesulanis oportere ; videlicet in quorum iugo , ut Politiano occinam , Radagastius olim Gothorum rex immanissimus , cum ducentis hominum millibus orbem terrarum vastantibus , divinitus conclusus , exceptus trucidatusque fuerit , quae clades a probatissimis scriptoribus Paullo Orosio Lib. VII. Cap. XXXVIII. a Paullo Diacono Lib. XIII. a Procopio Gothicarum rerum Lib. II. aliisque memorata est .

Antiquissima huiusce munitissimi mediterranei opidi memoria (ita enim a Ptolemaeo appellatur) exstabat , ut observat Cluverius Italiae antiquae Lib. II. Cap. II. pag. 509. apud Diodorum Lib. XX. in consulatu Q. Fabii Maximi Rulliani , & C. Marcii Rutilii Censorini , anno Urbis Romae CCCCXLIH. sed nomen eius Φαίσολαν librarii corruerunt in Κασόλαν ; quum Κασόλα urbs nulla umquam fuerit in Italia . Libet Diodori verba afferre , qui haec narrat de Q. Fabio Maximo : Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ τῇ καλεσμένῳ Περυσίαν δευτέρᾳ μάχῃ τῶν Τυρρῶνων κρατήσας , πολλὰς ἀνέλων , κατεπλέξατο τὸ ἔθνος , πρῶτος Ῥωμαίων μετὰ θανάσεως ἐμβεβληκῶς εἰς τὰς τόπας . καὶ πρὸς μὲν Ἀρρετίνους καὶ Κορτωνιάτας , ἔτι δὲ Περυσίνους , ἀνοχὰς ἐποίησατο . πόλιν δὲ τῶν ὀνομαζομένων Κασόλαν ἐκπολιορκήσας , σωλυνάγκασε τὴν Τυρρῶνιν λῦσαι τῶν τῇ Συτρίᾳ πολιορκίαν . Id est : Post haec altero ad Perusiam proelio Etruscis operatis , multisque caesis , gentem perterrefecit ; primus Romanorum cum exercitu has oras ingressus : Et Arretinis quidem ac Cortonenfibus Perusinisque inducias concessit ; Castulam vero urbem dum expugnat , ad omittendam Sutrii obsidionem Etruscos adegit . Sed pro Κασόλαν legendumne sit Καρσέλαν , seu Καρσέλας , quas illustrat idem Cluverius Libro II. pag. 683. & 638. hanc meam coniecturam expendant viri docti . Proxima hinc Faesularum memoria exstat apud Polybium Libro II. ubi res gestas refert anno Urbis Romae DXXVIII. L. AEmilio Papo , & C. Atilio Regulo consulibus ; anno ante Christum natum CCXXV. Post hunc Livius Libro XXII. ubi de Hannibalis ex Gallia Togata per Apenninum in Etruriam transitu narrat : Regio , inquit , erat in pri-

mis Italiae fertilis , Etrusci campi , qui Faesulas inter Arretiumque iacent . Et statim : Quoquo pronior esset in vitia sua [Flaminius consul] agitare eum atque irritare Poenus parat . & Faesulis profectus ; a laeva relicto hoste , Etruriae agros praedatum petens , quantum maximam vastitatem potest caedibus incendiisque consuli procul ostendit .

Postea Colonia Romanorum facta est ; quam L. Sulla dictator , parta civili victoria , deduxit una cum aliis in Etruria , quae ferme tota contra eum venerat , & arma strenue sumserat : quas quidem Colonias non enumeravit Vel-
leius Paterculus , praefatus Libro I , *quod caussae , & auctores , & ipsarum praefulgerent nomina* . Eas vero fuisse praeter Faesulas , in qua Sullanorum militum robur constitutum est , Arretium , Cortonam , & Volaterras indicavit doctissimus Sigonius de antiquo Iure Italiae Libro III. Cap. III. Accedit praeterea disertissimum Ciceronis testimonium in Oratione III. in Catilinam ; cuius verba dum heic afferuntur , Faesularum ceterarumque in Etruria Coloniarum quanta fuerit opulentia , luxus , fastus , & in aedificiis magnificentia perspicue patebit . *Hi sunt , inquit , homines ex iis coloniis , quas Faesulis Sulla constituit : quas ego universas civium esse optimorum , & fortissimorum virorum sentio : sed tamen hi sunt coloni , qui se insperatis repentinisque pecuniis sumptuosius insolentiusque iactarunt . hi dum aedificant tanquam beati ; dum praediis , lecticis , familiis magnis , conviviis apparatus delectantur , in tantum aes alienum inciderunt , ut , si salvi esse velint , Sulla ab iis inferis sit excitandus* . Etruscorum luxus causas soli praestantiae , & regionis fertilitati tribuit Diodorus Siculus Libro V. ac fufius de eo Athenaeus Libro XII. quibus auctoribus Ciceronis locus illustrari potest . Neque enim exigua , sed summa fuit Faesulanae Coloniae potentia , & in armis praestantia , quae Romanarum legionum victrices aquilas non solum terrere , verum etiam evertere ausa sit . Nec tanta profecto sibi promississet L. Sergius Catilina , nefaria illa in patriam coniuratione , si fretus amicitia , opibus , viribusque Faesulanorum , summum in ea praesidium ,
sum-

sumumque in armis robur , in militibus sociis , ad quos confugerat strenuam , bellandi peritiam haudquaquam esse comperisset : neque in agro Faesulano castra contra Rempublicam in Etruriae faucibus , ut ait Cicero , collocasset . Belli faciundi princeps fuit Caius Manlius , qui dextrae , Faesulanus quidam , cuius nomen Sallustio scriptori nobilissimo excidit , sinistrae exercitus alae praefectus est . Catilina vero cum libertis & calonibus propter aquilam adstitit , quam bello Cimbrico Caius Marius in exercitu habuisse dicebatur . Urbis excidium molitus , ex omni copia , quam & ipse adduxerat , & Manlius habuerat , duas legiones instituit , ut ait Sallustius Belli Catilinarii Cap. LVI. cohortes pro numero militum complevit : deinde , ut quisque voluntarius , aut ex sociis in castra venerat , aequaliter distribuerat , ac brevi spatio legiones numero hominum expleverat ; cum initio non amplius duobus milibus habuisset . Sed ex omni copia circiter pars quarta erat militaribus armis instructa : ceteri , ut quemque casus armaverat , spargos , aut lanceas , alii praeacutas sudes portabant . Quare Faesulanorum militum fortitudinem , & egregiam in pugnando virtutem eximio elogio ita commendat idem Sallustius ad finem belli Catilinarii . Sed confecto proelio , tum vero cerneret quanta audacia , quantaque animi vis fuisset in exercitu Catilinae : nam fere quem quisque virus pugnando locum ceperat , eum , amissa anima , corpore tegebat . pauci autem , quos medios cohors praetoria dissecerat , paullo diversius , sed omnes tamen adversis vulneribus conciderant . Et paullo post : Neque exercitus Populi Romani tam laetam , aut incruentam victoriam adeptus : nam strenuissimus quisque , aut occiderat in proelio , aut graviter vulneratus disceperat . Multi autem qui de castris , visundi , aut spoliandi gratia , processerant , volventes hostilia cadavera , amicum alii , pars hospitem , aut cognatum reperiabant . Fuere item qui inimicos suos cognoscerent : ita varie per omnem exercitum laetitia , maeror , luctus atque gaudia agitabantur .

Perspicuum igitur est quam illustris , ac praepotens fuerit haec Sullanorum militum Colonia , quam antiquitus permulta opera , & aedificia tum publica , tum privata

exor-

exornasse credibile est . Nam Cicero etsi beatos praedicet colonos omnes a L. Sulla deductos in Etruriam , quod aedificiis , praediis , conviviis , lecticis , familiis magnis , omni-que luxu , ac deliciis delectarentur , eius tamen oratio tota in eo fuit ut Faesulanorum praesertim mores , fastum , opulentiam , luxum , & in conviviis , & in aedificiis ingentes sumtus fieri solitos exagitando , virium eorumdem imbecillitatem , & exhaustum avitum robur Patribus conscriptis exponeret , ac declararet . Vincentius Borghinius , vir eruditissimus , differens de origine Faesulanae Urbis , memorat pag. 219. sua tempestate inventum in ea fuisse quoddam antiquum balineum , prope palatium Principum Mediceae Domus , infra AEdem D. Hieronymi , quod perpulchro , & operoso pavimento eleganter stratum erat ; minime tamen constabat , nulla reperta inscriptione , a quonam dedicatum fuisset ; verum statua in eo posita fuerat , & ex quadam tegula inter rudera reperta , sexto imperii Traiani Caesaris Augusti anno conditum fuisse perspectum est .

Tegula figlinariae seu doleariae officinae hanc notam ✕ intimo in orbe praeferebat , ut ex Schedis eiusdem Borghinii didici , quas vidi in Bibliotheca Strozia , & in exteriori orbe hae literae obsignatae legebantur :

OPP DIONYS DOMIT P F LVCIL

in interiore vero :

PAE E APR COS

Paetinus , & Apronianus qui heic nominantur , Consules fuere anno Urbis conditae 876. post Christum natum 123. qui in pluribus Figlinarum signis notati sunt paenes Fabrettum Inscriptionum antiquarum Cap. VII. pag. 503. 509. 513. 516. 519. qui non pauca in his erudite observavit .

Nunc vero haec Urbs tam antiqua , & potens armis , praeter Episcopalis sedis , & Ecclesiae insigne decus , nomen ,

men , & dignitatem , quam divina aeternum victrix servavit Religio , quamque pastoralis sollicitudine , pietate , doctrina , morum candore , & integritate , omniumque virtutum exemplo illustrat ALOYSIUS MARIA STROZIVS eiusdem Urbis Episcopus , item praeter perpaucas sacras Aedes , Episcopium , Seminarium , & exiguas casas , quae in ea conspiciuntur , pene nil aliud quam immania saxa , & rudera undique ostentat . Quare Claudii Rutilii Numantiani hos versus , quibus Populonium Etruscorum urbem opulentissimam descripsit , suo tempore pene dirutam , de hac quoque proferre mihi liceat , qui mirifice eidem quadrant .

*Agnosci nequeunt aevi monumenta prioris ,
Grandia consumsit moenia tempus edax .*

*Sola manent interceptis vestigia muris :
Ruderibus latis tecta sepulta iacent .*

*Non indignemur mortalia corpora solvi ,
Cernimus exemplis oppida pone mori .*

Verùm Plinianum illud monitum occurrit , qui Epistolarum Lib. VIII. haec Maximo scribit : *Recordare quid quaeque civitas fuerit ; non ut despicias , quod esse desierit . & paullo superius : Reverere gloriam veterem , & hanc ipsam senectutem , quae in homine venerabilis , in Urbibus sacra est .* Quamvis enim tempus edax , & faeva bellorum vis praecleara quamplurima huius Urbis monumenta attriverit , ac perdiderit , haec tamen , licet perpauca , quae heic afferuntur , non contemnenda omnino sunt ; ex quibus , quod attinet ad eruditae vetustatis elegantiam , discimus , qui nam proprii communisque Dii fuerint Faesulanis , quos privatos ludos celebrare consueverint , quae Collegia , quive Magistratus huic Coloniae praefuerint , quae celebres in ea fuerint Familiae , nempe *Manlia , Magilia , Centonia , Pacuvia , Terentia , Novicia , Tettia , Messia , Baebia , Avillia , Iunia , Crispina* , quam ingenuam , & generosissimam fuisse memorat Plinius Libro VII. Cap. XIII. his laudibus : *In actis temporum Divi Augusti invenitur , XII Consulatu eius , Lucioque Sylla collega (anno scilicet U. C. 749. & ante Christi*

sti ortum sexto) *a. d. III. Idus Aprilis* , *C. Crispinum Hil-*
rum , *ex ingenua plebe Faesulana* , *cum liberis novem* (*in quo nu-*
mero duae filiae fuerunt) *nepotibus XXVII* , *pronepotibus XXIX* ,
abnepotibus IX , *praelata pompa* , *cum omnibus his in Capitolio im-*
molaſſe .

Ac primum quod attinet ad Deorum cultum , quos
 caeca invexit Ethnicorum superſtitio , Faesulanorum pecu-
 liaris Dea , quam venerati ſunt , fuit ANCHARIA , cuius
 diſerte meminit allata ara . Huius Numinis imaginem
 ſeu vetuſtate , ſeu alio quovis caſu collapſam privato
 ſumtu reſtituit nobilis civis L. Magilius Paullinus Varifcus ,
 quum Triumviratus honore in eadem Colonia fungeretur.
 Eiufdem Anchariae Deae propriae , & localis Faesulanorum ,
 quam celebre notumque omnibus ſanum apud eos ha-
 buiſſe deprehendimus , expreſſe meminit Tertullianus Li-
 bro II. ad Nationes Cap. VIII. & in Apologetico Cap.
 XXIV. his verbis , quae paullo altius repetere libet : *Uni-*
cuique etiam provinciae & civitati ſuus Deus eſt , *ut Syriae Atar-*
gatis ; *ut Arabiae Duſares* , *ut Noricis Belenus* , *ut Africae Cae-*
leſtis , *ut Mauritaniae Reguli ſui* , *Romanas* (*ut opinor*) *provin-*
cias edidi , *nec tamen Romanos Deos earum* , *quia Romae non*
magis coluntur , *quam qui per ipſam quoque Italiam municipali con-*
ſecratione cenſentur , *Casimienſium Delventinus* , *Narnienſium Vi-*
ſidianus , *Faesulanorum ANCHARIA* , *Volsinienſium Nortia* , *Ocri-*
culanorum Valentia , *Sutrinorum Hoſtia* , *Faliſcorum in honorem*
patris Curis , & *accepit cognomen Iuno* . Librariorum incuria
 vexatiſſimum hunc Tertulliani locum ope , & auctoritate
 huius marmoris reſtituit antiquariorum lumen Reineſius ,
 Claſſe I. n. XXIII. qui hanc Inſcriptionem evulgavit : nam
 pro *Faesulanorum* , in codicibus perperam ſcriptum fuit
AEſculanorum . Nonnulli , ut Rigaltius , legerunt *Aſculanorum* ,
 aliqui *AEſulanorum* . Huiusce emendationis rationem affert
 Reineſius , quod Tertullianus Deos recenſeat a municipiis
 praefertim Etruriae adoptatos ; Aſculani autem , & AEſcula-
 ni Latii , Etruriae vero Faesulani erant , ut ſupra vidimus.
 Adſimilem lapſum , memoratu dignum , obſervavit vir eru-
 ditiffi-

ditissimus, priscorumque patriae monumentorum consultissimus Salvinus Salvinus, Canonicus Florentinus, in Historia Canonorum Florentinae Ecclesiae, quam ut in lucem edat, in dies luculentius exornat; qui lapsus scriptorum oscitantia irrepsit in Acta Concilii Oecumenici Florentini; in quo inter Patres conscriptos legitur *Bernotius Episcopus Esculanus*; cuius profecto Episcopi nulla fit mentio in Tabulis Ecclesiae Asculanae, seu ut aliqui dicunt Esculanae: pro quo reponendus est *Benotius Episcopus Faesulanus*, seu ut plures perperam scripsere *Fesulanus*, e nobilissima Federighiorum, Familia Florentina ortus, qui revera Concilio Florentino, ut in autographo est, subscripsit: qua quidem Actuum restitutione difficultatum omnium ambages e medio tolluntur, in quas incidit R. P. Iulius Ambrosius Lucentius Abbas Cisterciensis, in Compendio Italiae Sacrae ab Cl. V. Ferdinando Ughellio illustratae pag. 364. in quo Asculanorum in Piceno Episcoporum seriem producit.

Sed ut redeam ad Anchariam Faesulanorum Deam, sacris municipalibus cultam, hoc nomine eam appellatam, putat praestantissimus Turnebus Adversariorum Lib. XVII. Cap. 23. quod furorem erroremque immitteret in eos, quos suo numine afflaret; eaque de causa eius cultores, ac ministri *Ancharii*, seu *Ancarii* vocarentur; quasi furiosi, & immisso ab ea errore perciti: quemadmodum, ut ipse notat, in antiquo Lexico *Bellonarius* vocatur Bellonae furore correptus; nam ut de furioso loqui videtur Lucilius, qui ita apud Nonium scribit:

Haec eadem rudet e rostris atque eiulabit,

Conkursans velut ancarius, clareque quiritans.

Quod si a verbo Graeco ἀγγειν Anchariae Deae nomen aliquis deducat, quod significat *strangulare*, iam priscum hoc Numen ultionem, & poenam praeferebat appellatione sua: fortassis indicans Nemesein, sive Adrasteam, quae libro primo de Nuptiis Philologiae describitur a Martiano Capella, maleficiis, vel improbis ac noxiis hominibus, nimiaeque felicitate elatis adversa: quam veteres putarunt

poenam delinquentibus infligere , nec mala ab iis averruncare . Consule Gyraldum de Diis Gentium Syntagmate XVI. n. 50. Verum coniecturam propono , nihil statuo ; libera omnibus iudicandi , ac differendi facultas esto . Ab hac Faesulanorum Dea , ut auguror , nomen habuit *Ancharia* mater Octaviae sororis Caesaris Augusti , de qua Plutarchus in Antonii vita . Ceterum & multis viris inditum *Ancharii* cognomen quilibet observabit , qui tantum habeat otii ut vetusta marmora percurrere velit legendo . Forte fortuna mihi occurrit P. Iubentius Ancharius Duumvir Municipii Cumani apud Reinesium Cl. I. n. 296.

Reliquum nunc esset ut aliqua de L. Magilio heic subtexerem , cuius nomen nullibi praeterquam in hoc saxo memoratum invenio . Perspicue tamen ex eo deprehendimus , mortuo Sulla , unum ex Triumviris fuisse rursus deducendae Coloniae Faesulanorum ; nam Triumviri ad id munus creabantur . Ita in Patavino marmore penes Gruterum , CCCCXXXIII. 8. L. Manilius Acidinus Triumvir Aquileiae Coloniae deducendae creatus est . In Puteolano edito a Reinesio Cl. VI. n. 22. T. Catinius Titius Severus AEdilis & Triumvir in Colonia Auximate fuisse legitur ; ni tamen heic , & in ara superius edita Anchariae sacra , pro III. VIR . legendum sit IIII. VIR . quod valde suspicor , multarumque inscriptionum auctoritate , & testimonio probare possum . A. Antonius Pelagianus Quatuorviratus honore exornatus fuit , cura , & patrocinio Reip. Petilinarum , ut observavi apud Fabretum Inscr. Ant. Cap. III. n. 1. L. Suetonius Priscus IIII Vir iure dicundo , & patronus Municipii fuisse dicitur Cap. V. n. 263. At Cap. VI. n. 93. M. Menconius Leo Patronus Municipii , & IIII Vir Lege Cornelia nobis proponitur , de qua consule eundem Fabretum pag. 485. & inscriptionem ibi n. 159. ex qua intelligimus plures quam quatuor viros in lapide numerari , licet IIII Viri appellentur . Sed in marmore Interamnate Cap. IX. n. 160. licet IIII Viri appellentur , duo tamen viri T. Albius Pansa Caii Filius , & T. Albius Titi Filius recensentur .

cententur . In eodem quoque Cap. XI. n. 113. C. Cavar-
rius Apulus IIII Vir Iure dicundo , Pontifex & Patronus
Municipii nuncupatur . Alia huiusmodi exempla habes
apud eundem Fabretum in suprascripto Capite IX. n.
210. 260. 515. & 516. Neque omnino improbabile est
L. Magilium Patronum fuisse Faesulanae Coloniae , rursus
post Sullam deductae ; nam & Capua Sullae Colonia ,
sexies deducta est , praeter illas a Rullo , rursusque ab An-
tonio tentatas ἀποίνιας , uti erudite ostendit vir disertissi-
mus Alexius Symmachus Mazochius Cap. I. de Campana
Colonia .

Illud praeterea perspicue haec ara ostendit Romanos ci-
ves , Faesulas deductos , Anchariam propriam eius municipii
Deam coluisse , sacrisque municipalibus operatos esse , non
tamen desertis Romani victoris gentium populi sacris pu-
blicis , ludis , festisque diebus ; contra Sigonii sententiam
Lib. I. de antiquo Iure Italiae Cap. IV. quam refellit No-
risius in Cenotaphia Pisana Dissert. I. Cap. V. Marmor,
quod huic proxime subiicimus , docet Romanorum Numi-
num cultum in hanc militarem Coloniam delatum fuisse ,
institutumque Collegium omnium Fabrùm , quod Romae
summo in honore erat .

Locus ad ponendum Anchariae Deae signum , a L. Ma-
gilio Paullino Varisco proprio sumtu restitutum , datus
fuit decreto Decurionum , idest Senatorum Faesulanorum .
Decurionum in Municipiis , & Coloniis maximus erat ma-
gistratus ; quorum singulis , teste Plinio Lib. I. Epist. 19.
ut eam dignitatem consequerentur , centum milia nummum
census esse debebat . Ad eos quoque cura tribuendorum re-
ligiosorum locorum spectabat ; quae in Curia convenientes
decernebant adsignabantque . Quamvis id perspicuum sit ,
haud tamen inutile , & iniucundum erit ut prae laudati
Plinii Secundi clarissimo testimonio illustretur , qui Traia-
no Augusto haec scribit Lib. X Epistolarum . *Cum divus pa-
ter tuus , Domine , & oratione pulcherrima , & honestissimo exem-
plo , omnis civis ad munificentiam esset cohortatus , petii ab eo ut*

*Statuas principum , quas in longinquis agris , per plures successiones traditas mihi , quales acceperam , custodiebam , permitteret in municipium transferre , adiecta sua statua , quodque ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat , ego statim Decurionibus scripseram , ut assignarent solum in quo templum pecunia mea extrucrem : illi honore operis ipsius electionem loci mihi obtulerunt . Pliniana Villa , eiusque agri , qui Tusci appellabantur , fuere prope Tiberis ripam , supra Tifernum opidum ; quem locum cum doctis viris Cluverius Ital. ant. Lib. II. Cap. III. pag. 590. censet fuisse Etruriae opidum , nunc Episcopalem Civitatem , vulgari appellatione *Borgo San Sepolcro* ; de qua infra dicam cum veteres inscriptiones afferam , quae in ea reperiuntur .*

Pro corollario huiusce lucubrationis , nam ad clepsydram non scribimus , non abs re erit adiciere non consuevisse veteres Deorum templa vel signa reficere , ac restituere , vel in melius , & in maius mutare , neque ex aliquo loco in alium transferre , absque Haruspicum monitu , qui victimarum exta introspicentes , per ea monebant quid futurum faciendumve esset . Idem etiam puto & in restitutione signi Anchariae Deae Faesulanorum , cuius consuetudinis testem alium non spondeo nisi ipsum Plinium , qui Cereris aedem refecturus in suis praediis , quae nuper laudavimus , haec scribit Mustio Architecto ad finem Libri IX Epistolarum .

Haruspicum monitu reficienda est mihi aedes Cereris in praediis , in melius & in maius . Vetus sane & angusta , cum sit aliqui statodie frequentissima . Nam Idibus Septembribus magnus e regione tota coit populus , multae res aguntur , multa vota suscipiuntur , multa redduntur : sed nullum in proximo suffugium aut imbris , aut solis . Videor ergo munifice simul , religioseque facturus , si aedi quampulcherrimam extruxero , addidero porticus , illam ad usum Deae , has ad hominum . Velim ergo ut emas quatuor marmoreas columnas , cuius tibi videbitur generis : emas marmora , quibus solum , quibus parietes excolantur . Erit etiam vel faciendum , vel emendandum ipsius Deae signum , quia antiquum illud e ligno quibusdam suis partibus vetustate truncatum est . Alia quae Plinius mandat Architecto suo vide ; haec , allato integro textu , sine piaculo

mini-

minime praetermitti poterant , in quibus ad antiquitatis monumenta illustranda multa notatu digna sunt ; quamvis sciam non defuturum aliquem sciolum , qui me , ut vulgus ait , Faesulana cavaria penetrasse effutiet .

Inventum in ruinis Faesularum .

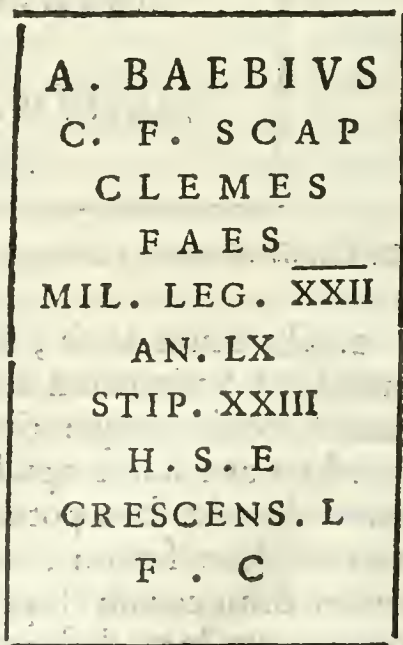
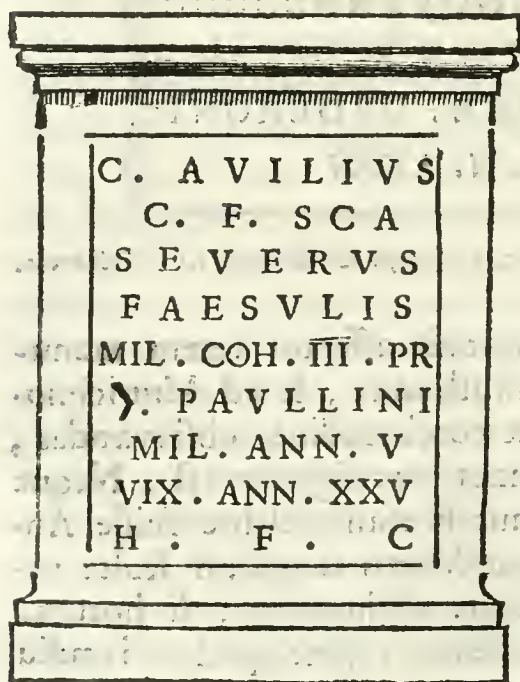
2

M A V O R T I
M. CENTONIVS. SEX. F. POL. ANIQVO
IIII VIR. AVGVST. IIIII. VIR
QVINQVEN. COLLEG. OMNI::::::
F A B R V M
PROC. PECVN. PVBL::::::
OB. MERITA. EIVS::::::
Q. PACVVIVS. Q. F. POL. VIRIVS
CALVINVS. IIIII. VIR. AVG::::::
II VIR. QVINQVENN::::::
A V G V R
SIGNVM. AIRE. DEDERONT
PON. N. LXXV

Ex Schedis Manutianis Biblioth. Vatic. exscripsit Cl. Donius in Collectaneis.

2. Quantum lucis , & utilitatis afferant vetera monumenta ad Scriptorum loca illustranda , & ad Municipiorum Coloniarumque ritus & consuetudines observandas , non heri aut hodie apud omnes pervulgatum est . Neque enim aliunde scire potuissemus Faesulis celebre fuisse Anchariae Deae fanum , itemque Martis templum stulta veterum Ethnicorum superstitione dedicatum , si horum marmorum luce destituti fuissetus ; quae quidem iamdiu omni-

omnino intercidissent, ni doctissimi viri, ac de antiquitate optime meriti Aldus Manutius, & Lucas Holstenius sua tempestate descripsissent, & ab interitu vindicassent. Igitur in Martis templo apud Faesulanos signum aheneum statuerunt M. Centonius Antiquus, & Q. Pacuvius Virius Calvinus, qui in Tribu Pollia, quae ex rusticis fuit, in qua ingenui tantum conscripti, censi fuere. Horum virorum gestos magistratus, honores, & sacerdotium paullo infra breviter exponam. Nunc vero illud primum animadvertendum est cur M. Centonius, & Q. Pacuvius in Tribu Pollia descripti sint, quum tamen ex militaribus saxis, quae subiicio, constet Faesulanos cum Florentinis in eadem Tribu Scaptia suffragia tulisse. Arula sive Cippulus, qui primus heic affertur, Romae exstare dicitur in aedibus Desiderii Mangonii in Campo Martio, quem edidit Gruterus DXXV. 4. verum nonnullis mendis depravatum; alter vero producit DXXXIII. 5. Moguntiae ab Apiano descriptus; quos accuratius exceptos vidi in Borghinii schedis, quamvis paullo aliter ediderit in suis Dissertationibus pag. 217. & 289.

Sed

Sed Faefulas , quum deducti sunt coloni ab Augusto , ex Tribu *Tollia* in *Scaptiam* transisse facile hinc conicere possumus . Ita quoque , ut simili utar exemplo , Hortae Colonia militaris , ab Augusto deducta , & in Tribu *Quirina* descripta , ad *Arniensem* Tribum , sive *Arnensem* antea pertinuit ; quod auctoritate veterum lapidum , qui Hortae reperti sunt , nec aliunde in eam translati , diserte ostendit numquam satis laudatus Clarissimus Praeful Iustus Fontaninus de Antiquitatibus Hortae Libro I. Cap. II. & Cap. IX. Sed in Florentina insigni Tabula , quam locupletissimo commentario illustrare in votis habeo , differens de Natali die Principum , edita in Prima Parte pag. 316. n. 64. quum legam Duumviros , diversa Tribu censos , Coloniae Florentinae iure dicundo praefuisse ; nam Cn. Acceius Rufus in Tribu *Arniensi* descriptus est , & T. Petillius in *Quirina* ; non levi coniectura hinc assequor nobiles cives , qui Augusti imperio in Coloniis ab eo deductis magistratum gessere , Tribuum Coloniarum suarum , in quibus primitus descripti fuerant , nomen praeferre maluisse ; quod accuratius alibi Deo favente expendam . In sequenti Cippulo militari , ex lapide Tiburtino , Romae reperto iuxta B. Mariae de Anima , ex Schedis Manutianis Bibliothecae Vaticanae descripto a Viro Clariss. Iohanne Baptista Donio , legimus P. Iunium Arvum , militem Legionis undecimae Claudiae , Piae , Felicis , patriae Faesulis (licet ut in praelaudato lapide Gruteriano pag. DXXV. 4. mendose scriptum sit FERSVLIS pro FAESVLIS) ex Tribu POPILIA fuisse , ni tamen & hic mendum cubet , & pro POPILIA , scriptum sit in lapide POLLIA . His Faesulanis militibus alius addendus erat , si temporum iniuria eius nomen haud intercidisset in Florentino Militum Cohortium Praetorianarum laterculo , quod supra in Parte I. allatum est pag. 132. in quo hae tantum literae in extrema ora supersunt :: AESVL FISC ; idest ; FAESVLis FISci Curator ; qui Fisci curam egit , & cum aliis Municipiorum , & Coloniarum militibus descriptus fuit secundo , & tertio L. Septimii Severi Imperatoris Augusti consulatu .

P. IVNIUS. P. F. PVBLILIA
 ARVVSIVS
 FERSVLIS. MIL
 CENTVR. FABRICI
 LEX. XI. CLAVD. P. F.
 MILITAVIT. ANNIS. IX
 VIX. ANN. XLIX
 M. IIII. D. XI
 H . S . E
 IN FR. P. IIII. IN. AGR. P. IIX

Igitur ut ad honores veniam qui in lapide recensentur ,
 M. Centonius in Faesulana Colonia fuit Sevir Augustalis ,
 item Sevir Quinquennalis Collegii omnium Fabrùm , Pro-
 curator pecuniae publicae . Q. vero Pacuvius Sevir Augu-
 stalis fuit , Duumvir Quinquennalis , & Augur ; qui Martis
 signum ex aere dedicarunt , PON . N . LXXV , forte *pondo*
librarum numero septuaginta quinque . Solet enim in votivis
 tabulis frequenter enunciari cuius ponderis aurea sive ar-
 gentea aereave signa Diis donata fuerint . Singulos honores ,
 quibus hi praestantes viri functi sunt , non moror , quum
 non pauca superius disseruerim . Ad Quinquennales venio ,
 qui in Coloniais , ut observat Norisius in Cenotaphia Pisana
 Dissertatione I. Cap. V. iidem ac Romae Censores fuere ,
 qui singulis lustris creabantur . Binos creari solitos in sin-
 gulis civitatibus colligit ex Ciceronis Verrina quarta , & ex
 antiquo marmore Gruteriani Thesauri DCLXVI. itemque
 a Pontificibus distinctos ex alia inscriptione CCCCLXXIX.
 8. Verum non semper hunc numerum observatum fuisse
 colligo ex pluribus Inscriptionibus , quae a Reinesio affe-
 runtur : nam praeter Duumviros Quinquennales , recen-
 sentur

sentur etiam Triumviri Quinquennales in ara Aesculana Veneri Caelesti sacra , Classe I. n. 287. item Quatuorviri Quinquennales in Ostiensi Tabula Cl. I. n. 33. ac demum Sexviri Quinquennales , ut in ara Genio Municipii Hispelli dicata Classe I. n. 297. Hi in quinquennialitate sua ludos edere solebant , quod a L. Cornelio factum docet Tabula Surrentina apud Sponium in Miscell. pag. 108. 6. Sacrorum , & Ludorum curam Quinquennales egisse ostendit Reinesius ad 63. Classis VI. Illud praeterea notandum est Quinquennales non tantum in Municipiis , & Coloniis fuisse , verum etiam in Collegiis . Nam in allato Faesulano lapide M. Centonius Sevir Quinquennalis fuit Collegii omnium Fabrùm , at Q. Pacuvius Duumvir Quinquennalis fuit & Augur Coloniae Faesulanae . Hanc diversitatem virorum qui Quinquennialicia potestate fungebantur vel in Coloniis , vel in Collegiis , observavi in pluribus inscriptionibus a Reinesio relatis Classe I. n. 255. 283. & ibidem n. 167. A. Tuccius Quinquennalis iterum fuisse dicitur Collegii Tibicinum Romanorum . Apud Gruterum CCCLVIII. 1. laudatur L. Antonius Peculiaris Sevir Augustalis Quinquennalis Collegii Fabrùm Ostiensem , Lustrum XXV. nam ad quinquennium eo munere fungebantur . Qui ceteris Quinquennialibus praeerat , & Collegii instituta ordinabat Magister Quinquennalis Collegii dicebatur , qualis fuit L. Aquilius Modestus apud Ostienses , ut in Gruteriana CCCLX. 2. Alia huiusmodi exempla , ne lectorum aures onerem , habentur apud Reinesium Cl. VI. 35. apud Fabretum Cap. V. n. 303. 308. 322. 323. 344.

Fabrorum Collegia in Coloniis , ac Municipiis qua de causa essent instituta docet Plinius Libro X. in Epistola ad Traianum Augustum ; in qua , ob incendium vastissimum Nicomediae factum , constituendum esse monet Collegium Fabrorum in ea urbe , his verbis , quae subdit : *Alioqui nullus usquam in publico siphos , nulla bama , nullum denique instrumentum ad incendia compescenda , & haec quidem , ut iam praecepi , parabantur . Tu domine dispice , an instituendum putes Collegium*

Fabrorum , dumtaxat hominum CL. ego attendam ne quis , nisi Faber , recipiatur ; neve iure concessio in aliud utatur : nec erit difficile custodire tam paucos . Ceterum quum ex allato marmore constet Faesulis constitutum fuisse Collegium omnium Fabrum , praeter eos qui ferrum , & aes in varios usus , ac praesertim arcendorum incendiorum causa arte disponere poterant , puto in eo etiam cooptatos fuisse Fabros Argentarios , Flaturarios , Sigillarios , Tignuarios , Materiarios , Balneatores , Centonarios , Dendrophoros , aliosque , qui in Scaligeriano Indice Cap. IX. penes Gruterum recensentur . Haec vero Collegia nonnisi ex Senatus consulto , vel Caesaris auctoritate institui poterant , ne in factionem eo praetextu coirent , uti auctores sunt veteres Iurisperiti Martianus & Callistratus de Iure immunitatis .

M. Centonius Procurator pecuniae publicae Faesulanorum fuit ; cuius officii aliud exemplum depromit Fabrettus Cap. X. n. 28. in Nonio Tettio Rufo ex Galeria Tribu , qui Curator fuit pecuniae publicae , cui Cultores Iovis aram & statuam posuere ; quare hinc deducitur quanto in honore fuerint huius generis viri , qui aes publicum curabant , administrabant redditus , & obventiones ex iis colligebant , & publicis necessitatibus impendebant .

Quod attinet ad Q. Pacuvium ex ea gente ortum , quam M. Pacuvius Poeta Tragicus , alique clarissimi viri nobilitarunt , inter quos Marcus , & Quinctus Pacuvii fratres , qui in M. AEmilium Scaurum subscripserunt , defendente illum Cicerone , ut auctor est Asconius Pedianus ; hic praeter Sevirus Augustalitatem , & Duumviratus Quinquennalitatem , qua functus est in Faesulana Colonia , Augur quoque in eadem fuit ; cuius dignitatis insigne decus quum Plinius Caecilius Secundus a Traiano Imperatore consecutus esset , his verbis extollit , quae adnotavi in Epistol. 8. Lib. IV. ad Arrianum . Gratularis mihi , quod acceperim auguratum ; iure gratularis : primum quod gravissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est : deinde quod sacerdotium ipsum cum priscum & religiosum , tum hoc quoque sacrum plane , & insigne est ;
quod

*quod non adimitur viventi . Nam cetera , quanquam dignitate prope-
modum paria , ut tribuuntur , sic auferuntur ; in hoc fortunae licet ,
ut dari possit . De Augurum dignitate , auctoritate , atque am-
plitudine dixi paullo superius : de eorumdem numero , habi-
tu , & de auspiciorum differentia qui plura cupit consulat
doctissimos viros Norisium in Cenotaphia Pisana Dissertatio-
ne II. Cap. VII. Antonium Clarum Sylvium in Commenta-
riis ad Leges tum Regias , tum XII. Tabularum Cap. I. Non
enim ingenui animi est aliorum scrinia expilare , & quae ab
aliis labore observata sunt pro suis recudere , ac venditare .*

Privatus quisque , ut sacrificia domestica rite perageret ,
suos privatos augures , & interpretes consulebat : qui ta-
men minoris erant dignitatis , nec Sacerdotio insigniti ; e-
quorum numero quilibet ex infima plebe esse poterat , non
vero augur publicus , qui ingenuo sanguine natus esse debe-
bat . Vide veterem Titulum editum in Parte I. Inscriptio-
num Etruriae Urbium pag. 122. n. 5. Caesares habuisse
suos Libertos augures observavi in antiquo lapide penes Fa-
brettum Cap. X. n. 423. in quo M. Aurelii Imperatoris au-
gur fuisse dicitur M. Aurelius Saturus . Privatos Interpretes
qui haruspicinam exercebant in Domo Augusta observavit
ingenio , & eruditione praestantissimus Cuperus pag. 273.
in Explicationibus veterum monumentorum .

Publici Augures in Coloniae lege Triumvirali constituti ,
ex decreto Decurionum creabantur , uti Gruteriana Tabu-
la testatur CLXXII. 1. Praeterea erant & in Collegiis Au-
gures , qui , ut sacrificia Deorum rite ac solemniter fierent ,
auspicia praemittebant . An vero Q. Pacuvius in Faesulana
Colonia fuerit Augur publicus , vel Collegii omnium Fa-
brum , quod facilius crederem , alii expendant . Illud igitur
certo constat ex allato inscripto marmore , Martis Tem-
plum Faesulis fuisse , in quo signum eiusdem ex aere con-
flatum praestantes cives M. Centonius , & Q. Pacuvius suis
impensis dicarunt . Sed an hoc Templum Martis publicum
fuerit , seu proprium , ac peculiare Collegii omnium Fa-
brum (nam Collegia Templum habuisse , & privata Sacra

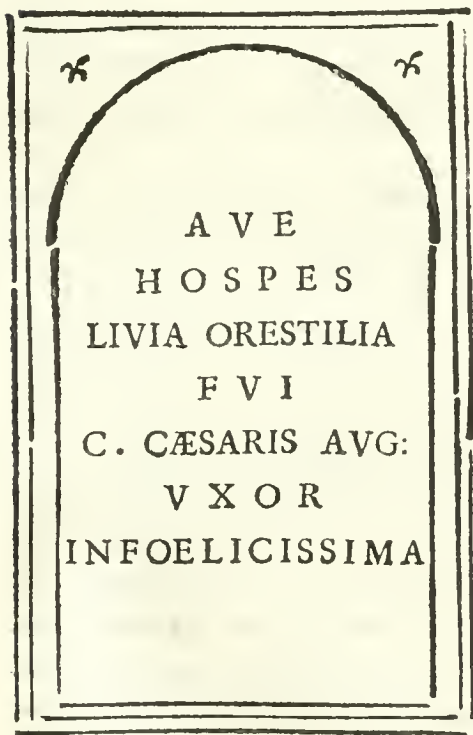
fuorum Numinum, in quorum tutelam se se receperant, supra diximus ad Florentinum marmor Herculi Somniali dicatum in Parte I. pag. 292.) plane mihi incompertum esse fateor. Memoriae proditum est Florentinos quoque, Faesulanis fere ad tria milia passuum proximos, praeter Nortiam Deam, cuius meminit vetustum marmor Florentiae antiquitus erutum in fundamentis AEdis D. Reparatae, quod inter Florentina edidi pag. 329. n. 85. Romanorum exemplo, Martem quoque coluisse; cuius celeberrimum fuit Florentiae Templum, & simulacrum, quae ostendunt veteres Florentinae Historiae Scriptores, testanturque illud idem Templum esse quod nunc cernitur, revera splendidum, & magnificum, D. Iohanni Baptistae Florentinorum Patrono dicatum: sed an id verum sit, seu a maioribus nostris primitus pro sacro Baptisterio dicatum atque constructum fuerit, alibi, faciente Deo, erit optatus dicendi locus.

Spurium lapidem heic proferre in animo mihi est, nulla nota insignem, nisi quod in adulationem nobilissimae Altovitarum Florentinae Familiae a clarissimo auctore producit, nempe ab Aenea Sylvio in Libro I. Comment. qui prope Faesulas inventus dicitur in MS. Bibliothecae Stroziae.

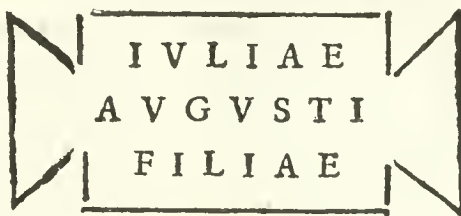
FVRIVS. CAMILLVS. ALT
OVITA. MAGNI. FVRII
CAMILLI. PRONEP. QVOD
ME. AVITA. VIRTVS E BE
NEMERITA IN. PATRIAM. RO
Q. POP. ILLVSTRABANT. CIVI
VM. INVIDIA. AETRVRIAE. PO
PVLOS. IN. EXILIVM. PVLSVS
DVM. AD. EEMPL. MARTIS. VOTO. ME
OB. RECUPERATAM. VALETVD
CONTVLISSEM. APVD NO
VAM. INFELIX. COLONIAM
PROPE FESVLAS. OCCVBVI
RELICTIS. VII. LIBERIS
VALE. SOBOLES. PIENTISSIMA
O QVAM FAVSTVM
FELIX. Q. FATVM POSTERIS

Quam

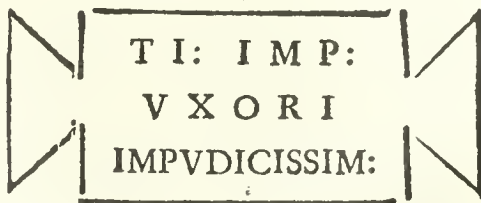
Quam mire ineptum, & ridiculum puri putique figmenti exemplum ! Certe impudentissimum aliquem impostorem [nam his semper aliqui perditae credunt] maxime redolet. Neque alium nisi huius generis auctorem agnoscere possumus in sequentibus inscriptionibus, quas nuper vidi in Villa spectabilis Viri Iohannis Petri de Paulis, prope Pontem Rifredium, a quo tria circiter milia passuum Faesulae distant. Mecum ipse diu animo haesitavi ederem nec ne; quum probe sciam fictos lapides sinceris monumentis vel officere, vel eorundem mensem, veluti lolium & stirpes faciunt inter laetas segetes, non parum inquinare: producendas tamen censui, Gruteri exemplo, eaque ratione, quod supposititiis inscriptionibus animadversis, facilius quae sincere notae sunt dignoscantur. Igitur ita se se habent.

*In praelongo nitidissimo marmore;
utrinque emblematico opere scul-
pto, cum hoc titulo in medio.*

In alio simili.

Neque in his pauca sunt *vobis* indicia; genus marmoris, uti in primo, subcaerulei & variegati; nimis affecta-

ta

ta literarum elegantia ; ductuum vel parum vel nimis profunde caelatorum inaequalitas, & inconstantia ; duo simul puncta sculpta , quod rarissimum , imo inusitatum in Romanis inscriptionibus , quamvis in Etruscis non solum unum, sed etiam duo puncta unum super alio sculpta conspiciantur. Praeterea haec vox INFOELICISSIMA imperitissime scripta cum diphthongo OE, quod plures & hodie faciunt , qui nec Romanos lapides legerunt , neque an usquam gentium reperiantur didicerunt . In ea tamen Villa praeter aliqua veterum anaglyphorum fragmenta sincerum sepulcralem Cippulum observavi , Diis Manibus Hostiliae Zoes a coniuge dedicatum , quem paullo superius pag. 45. n. 53. alicubi in Agro Pisano exstare credebam . Ab eo iam edito in hoc tantum differt , quod post pectinem , & speculum ornatoria muliebria instrumenta , non guttulus , sive ampulla unguentaria sculpta est , sed , ut puto , discerniculum , seu calamistrum ad crispandos vibrandosque crines , nam utriusque instrumenti figuram referre videtur . Alter vero Cippulus , omnino huic similis , supra relatus pag. 45. n. 54. ibidem non exstat .

Mira quaedam , sed eiusdem generis supposititia de Faesulanis confixit , veterumque scriptorum nulla auctoritate firmata in lucem edidit Petrus Leo Casella Cap. II. de primis Italiae Colonis , & Tuscorum origine , editionis Lugdunensis , anno MDCVI. quae ea de causa heic tango , ut omnes reiicienda esse censeant . Ait enim , de origine Faesulanorum disserens , quosdam viros , improbata Fescenninorum lascivia , & procaci locutione , occasionem hinc arripuisse , ut ab ipsis deficientes , melioribus auspiciis Faesulas castiores conderent ; ubi pro Fescennino , quod reiecerant , feculare Carmen instituere in honorem Dianae , cuius tutelae se se manciparunt ; quod pueri integri ingenuaeque puellae alternatim in honorem Dianae decantare consueverunt . Ad hunc cultum , & hoc amplius , ut ipse ait , ad sacras caerimonias peragendas servandasque valde conferebat Faesularum situs , virentes montes , nemora , fontes , fluvius , quem

quem Munionem , lacus quem Album appellant ; quibus *montium custos* , *nemorumque Virgo* Diana summopere delectatur . Lectissimos illos pueros virginesque puellas in quodam Collegium cooptatas commentus est ; in quo seculare Carmen , quod statim tempore canere debebant , ediscerent . Praetereo alia quamplura putidissimo atramento scripta ; ac fortassis ea quae attulimus silentii tenebris potius damnanda erant , quam expromenda : verum ne quis commentitio scriptori credat , ea hoc loci indicanda censuimus .

Neque vero inficias ibo Faesulanos Dianae cultores esse potuisse ; nam & alios Deos coluisse probabile est , nondum allata Evangelii luce a D. ROMULO , primo Faesularum Episcopo , a D. PETRO misso , qui eas fide , & sanguine suo consecravit : verum Dianae cultum nulla scriptorum vel veterum monumentorum , quae ad aetatem nostram venerint , auctoritate probare possumus . AEneum donarium paucis ab hinc annis vidi apud D. Henricum Comitem Vatzdorfium , apud Italiae Principes Ministrum , quum Florentiae moraretur , quod duo capita arietina referebat , insertis argenteis oculis exornata ; Mercurio , ut auguror , cui aries facer est , fortasse in eius Templo Faesulis dicatum : nam ibidem a quodam rustico in vineis effodiendis , cum aliis hinc inde collectis tum argenteis tum aereis numis inventum constabat . Aliud ex chalcedonio perparvum donarium Faesulanorum servat Vir pereximius Benedictus Brescianus , Palatinae Bibliothecae Magni Ducis Etruriae post celeberrimum Antonium Magliabechium Praefectus , in quo , ut puto , Nymphae caelatae sunt . Non pauca item numismata , & sacrificiorum instrumenta ex aere Faesulis reperta in suis praediis mihi ostendit Dominicus Lerus Civis Florentinus .

Sed ut perditam operam in referendis Petri Leonis Casellae nugis compensem , eximium & vetustissimum proferam anaglyphum , imperita tamen , ac rudi manu exsculptum in Faesulano lapide arenario , qui a nobis dicitur *pietra serena* ; quo Faesulae abundant , ibidem inventum

an-

anno MDCCXXII. quod olim exstabat in Villa Nobb. de Baldefis , e qua postea dono sibi datum Florentiam in-
 avitas AEdes transtulit vir illustrandae atque amplifican-
 dae antiquitatis studio natus Philippus Senator Bonarrotius;
 qui etiam ut de eo differeret multa notatu digna veterum
 scriptorum loca in suis Adversariis observavit , quae inferi-
 us ostendam . Altitudine , adiectis sex unciis , Romanos pe-
 des tres aequat ; latitudine vero pedem unum , & uncias
 quinque ; crassitie , quum sit fractum , uncias novem .

Hunc lapidem , antiquitus quadrata forma excisum ,
 unum ex antepagmentis , seu parastatis alicuius AEdis Fae-
 fulanorum , fortassis Baccho sacrae , fuisse coniiicimus ; quae
 aereis anulis , seu laminis per parietes adfixae fuere ; nam
 hic

hic profundo item foramine laeva antica parte terebratus conspicitur supra caput viri.

In eo igitur cernitur vir nudus personatus, calvitio, barba, passis capillis, super humeros defluentibus, ludibundo corporis motu ac gestu ad risum excitandum mirifice conformatus: nam retrorsum collapsus terram natibus percussit, atque haec agens lyrae fidibus canit. Pone hunc ludentem positus est uter inflatus, vino plenus, superne religatus. Lapis inferius Tuscanicum stylobatam imitatur; superne vero hinc inde, ornatus gratia, additae sunt columnae ordinis Ionici, cum epythilio, astragulis, & cymatiis; quasi theatrum referant in quo hic ludus spectatoribus dabatur: quem tamen Virgilius, in rem meam paulo infra adducendus, in mœnibus pratis edere consuevisse affirmat, ne scilicet cadentes laederentur, ut notat Servius. In laevo capite eminent Etrusco diagrammate caelata ornamenta quaedam, quibus admodum similia sunt quae observavi Florentiae in Aedibus amplissimi Senatoris Ferrantis Capponii in quodam perpulchro spectandae molis antiquo fragmento ex marmore porphyretico, quod praestanti artificis manu sculptum exhibet leonem horrentibus iubis, & rictu frementem; quibus parergis, quove opere valde delectatos esse veteres Etruscos observatum est.

Auspice igitur hoc insigni monumento, quod non Faesulanorum tantum, verum etiam Graecorum certamina, festa, ac celebres ludos mirifice illustrat, Faesulanos antiquitus Liberi patris cultores fuisse, & eius sacra statuto tempore his ludis celebrasse, quovis pignore certaturus, adfirmo. Nam praeterquamquod id clare testatur quidam locus prope Faesulas, qui ad haec usque tempora appellatur *la Torre di Baccano*, ex quo Bacchanaliorum festorum celebritas facile argui potest. In hoc vero anaglypho vetus saltatio super utres oleo unctos, seu lixivis, ut ait Servius, ac vino plenos exhibetur in honorem eiusdem Numinis, quod vinum invenisse veteres finxere. In hoc ludo victores ii censebantur, qui ita se dextere gerebant, ut uno pede calca-

to utre , lubricitatem ipsam eluderent , & humi haudquaquam caderent ; qui , victoriae praemium , utrem ipsum vino plenum ferebant : qui vero , id quod accidere frequentius solebat , cadentes (quod signato verbo dicebatur *cernuare*) terram natibus percutiebant , non sine magna voluptate spectatoribus risum movebant . Hos ludos atque haec certamina Athenienses instituere , quae ἀσκώλια appellarunt ; in quibus , ut diximus , utres ex caprinis pellibus confecti atque inflati , ac vino pleni saltibus calcabantur in caprorum contemptum , qui vitibus adeo infesti esse creduntur , teste Phornuto de Natura Deorum , de Baccho Cap. XXX. & de Hirco . De his ludis ita Virgilius Georg. Libro II. v. 380.

*Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Caeditur , & veteres ineunt proscaenia ludi :
Praemiaque ingentis pagos & compita circum
Thesidae posuere , atque inter pocula laeti
Mollibus in pratis unctos saliere per utres .*

Veteres auctores , qui hunc Graecorum ludum celebrant , clarissimi sunt , videlicet Plato in Convivio ; ubi Aristophanes Amoris originem lepidissime exponit , Iulius Pollux Libro II. Cap. XIV. & Libro IX. Cap. VII. Eustathius ad Odysseam Libro κ. v. 19. Hesychius , Etymologici magni auctor , Aristophanis Scholiastes in Plautum , cuius verba affert Suidas in voce ἀσκός , a quibus Eubulus Poeta Comicus citatur , qui ita ait :

—— κῆ πρός γε τῷτοις ἀσκός εἰς μέσον
Καταθέντες , ἐνάλλεσθε , κῆ καγχάζετε
Εἴπῃ τοῖς καταρρέουσιν , ἀπὸ κελεύσματος .

hoc est : — & praeterea utribus in medio positis
Super eos saltate , & ridete
Eos qui in terram decidunt , dato plausu.

Titulus Comoediae Eubuli Δαμαλία fuisse dicitur a Suida ; quem tamen titulum omisit Aristophanis Scholiastes ; ni vero fuerit , ut erudite observavit V. C. Salvinius , Δαμλθεία , quae Eubuli Comoedia recensetur ab Athenaeo Deipnosophi-

phistarum Libro II. nusquam vero ab eo *Δαμαλίζε* nominatur.

Sed illud notatu dignum in hoc anaglypho, quod vir ille in terram delapsus, non solum lyram pulsat, verum, etiam, si quis ipsam sculpturam probe inspiciat, intento in caelum vultu, & ore semihiente, eo modo repraesentatur, ut procul dubio canere videatur. Ex quo intelligimus veteres in hoc ludicro certamine, Baccho sacro, saltare consuevisse ad lyrae modos, & ad quasdam cantilenas, seu carmina, quae ab his ludis forsitan *ἀσκόλια* appellata sunt, quorum meminit Pollux Libro IV. Cap. VII. quamvis alii ex Proclo apud Photium legant *σκόλια*, scilicet *conspiciua*. Saltatorum exemplo utitur Aristoteles in Libro I. de Arte Poetica, qui per rhythmos figuratos imitabantur & mores, & affectus, & actiones; ad quem locum vide longe doctissimi Viri Petri Victorii Senatoris Florentini Commentaria pag. 10. Quod vero ad lyrae concentum Dionysia festa celebrarentur, id quoque perspicue testantur sarcophagorum anaglypha, in quibus Genii Dionysia dum celebrant, lyram barbito pulsantes inducuntur, ut supra vidimus in sarcophago Musei Marchionis Riccardii. Eodem Polluce teste Libro II. Cap. XIV. aliisque auctoribus, quos supra indicavimus, *ἀσκολιάζειν* dixere veteres altero pede saltare; qui saltandi modus ad hunc diem a nostris rusticis servatur in ludicris choreis; in quibus illi ceteris praestare videntur, qui cum puellis saltantes, longiori mora uno pede saltant, sublato alternatim pede altero, variis cum gestulationibus.

In supersaliendis utribus, saltatores sinistra parte, utpote faciliore, saltasse, & a dextera motum, a qua naturaliter oritur, sumxisse ostendit hoc anaglyphum, quod mirifice Aristoteles, uti observo, illustrat his verbis in Libro de Animalium ingressu §. IV. pag. 130. editionis Vechelianae Francofurti MDLXXXV. ubi horum Ascoliorum ludorum exemplo utitur ad suam sententiam declarandam: *ὅτι δὲ ἐκ τῶν δεξιῶν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως ἐστὶ, σημείον καὶ τὸ φέρειν τὰ φορτία πάντα ἐπὶ*

ἐπὶ τοῖς ἀριστεροῖς . ὅτως γὰρ ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὸ φέρον , λελυμένῃ τῇ κινήσοντας . διὸ καὶ ἀσχωλιάζεται ῥᾶον ἐπὶ τοῖς ἀριστεροῖς . κινεῖν γὰρ πέφυκε τὸ δεξιὸν , κινεῖσθαι δὲ τὸ ἀριστερόν . ὥς τε καὶ τὸ φορτίον ἔκ ἐπὶ τῷ κινήσονται , ἀλλ' ἐπὶ τῷ κινήσομένῳ δεῖ ἐπικεῖσθαι . αὐτὸ δὲ ἐπὶ τῷ κινουῶτι καὶ τῇ ἀρχῇ τῆς κινήσεως ἐπιτεθεῖ , ἢ ὅλως ἔκ κινήσεται , ἢ καλεπώτερον . Hoc est ; Quod autem a dextris motus est initium , argumento sunt omnes , qui sinistra solent onera baiulare ; ita enim gerulus soluto eo quod moturus est , ac disuncto facile moveri potest : quocirca & facilius a parte sinistra saltant super utres ; quoniam dextra natura sua movet , sinistra movetur . quapropter onus non in eo quod movere debet , sed in altero quod movendum est insidere oportet : si enim in ipso movente ; & motionis principio imponatur , aut omnino non movebitur , aut difficilius .

Illud praeterea observandum est in his ludis , saltatores oscilla , & personas Faunorum , vel Satyrorum , vel Silenorum induere consuevisse ; quod ex eo coniiicio , quia vir ille , qui in hoc Faesulano anaglypho saltator idemque lyristes inducitur , effigie , & habitu corporis non obscure Silenum recalvastrum repraesentat . Nemo id improbabit , qui legerit Romanos Etruscorum , & Graecorum more , produxisse homines ludentes , ac saltantes Silenorum , & Satyrorum instar personatos ; quod ex Dionysio Halicarnassensi veterum rituum , & consuetudinum peritissimo colligitur , qui de armata saltatione agens , ita ait versus finem . Libri VII. Σκευαὶ δὲ αὐτοῖς ἦσαν , τοῖς μὲν εἰς Σιληνὸς εἰκασθεῖσι , μακρωτοῖς χιτῶνες , ἃς ἔνιοι χορταῖες καλεῖσι , καὶ περιβόλαια ἐκ παντὸς ἄνθους τοῖς δὲ εἰς Σατύρους , περιζώματα καὶ δοραὶ τράγων , καὶ ὀρθότριχες ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φόβαι , καὶ ὅσα τέτοις ὅμοια . Id est ; Apparatus autem erant , illis quidem qui Silenos repraesentabant , tunicae villosae , quas nonnulli χορταῖες vocant , & amicula ex variis floribus contexta ; illis vero qui Satyros repraesentabant , erant subligacula , & hircinae pelles , & setae in capite horrentes , & erectae , aliaeque his similia . Hunc locum mihi indicavit Philippus Venutus Patricius Cortonenis , priscarum omnium elegantiarum egregius cultor , qui de hoc Faesulanorum monumento erudite differere moliebatur .

Sed in his ludis in Faesulano anaglypho designatis , per
spi-

spicuum est haudquaquam in usu fuisse subligacula , quae uti observat Casaubonus Cap. IV. de Poesi Satyr. ex hircinis pellibus conficiebantur : nam saltator sculptus est nudo corpore , eo prorsus modo uti exhibetur in fictili lucerna apud Licetum Lib. VI. Cap. 82. qui in his ludis vicisse videtur : nam , ut in numis **Coloniarum** apud Vaillantium , latus dextram in altum attolit , & graditur utrem in laevo humero ferens ; quem tamen Licetus praeter rem putat **Curforem phaleratum** , seu **Tabularium** , & utrem esse **peram**.

Libet heic quoque exponere aliud exemplum ex veteri marmoreo anaglypho , quod exstat Florentiae in AEdibus Nobilium Gaddiorum , altum Romanos pedes plus minus tres ,

tres , ac duos circiter latum . Cernitur in eo Faunus sub pinu , vinum ex utre , quem super humeros defert , in quoddam vas vinarium effundens ; ac fortassis aliquem victorem repraesentat , qui in hac ludicra saltatione , accepto praemio , nempe utre vini pleno , lactus pro victoria , Libero Patri , qui in his ludis colebatur , libationem instituit ; qui plane nudus , & absque subligaculis cernitur .

Laudat hos Liberales ludos Eustathius , ut diximus , in *Odyssæam* , & vindemiarum diebus fieri solitos apud Graecos affirmat ; quos a Romanis quoque in Vinalibus celebratos fuisse auguror ex antiquo pereleganti sarcophago edito a V. C. Iusto Fontanino Archiepiscopo Ancyrano in praeclaro Opere de Antiquitatibus Hortae Libro II. Cap. I. pag. 6. in quo Vinaliorum festum exhibetur , atque inter ceteros Genios Dionysios , qui in eo sculpti sunt , duo prope sarcophagi angulos conspiciuntur , pedum in manibus , & utrem in humeris ferentes : fortassis ut non solum vindemiarum laetitiam , verum etiam hanc ludicram saltationem super utres designent , in honorem Bacchi autumnii tempore institutam ; quam & Faesulanis in usu fuisse hactenus ostendimus .

Idem Eustathius docet valde celebrem Ascoliorum ludum fuisse praesertim apud complures Syriae urbes , & colonias ; quod quidem earumdem numismata testantur , quae mihi idem amicus meus Philippus Venutus indicavit apud Clarissimum Iohannem Vaillantium de Coloniais , praesertim in Tyrriorum numo in honorem Elagabali percusso pag. 137. & in alio Coloniae Beryti pag. 111. atque in alio Coloniae Damasci Metropoleos in honorem Marciae Otaciliae Severae pag. 259. in quibus horum ludorum , ut puto , victores exhibentur , Silenorum personam induti , qui dextram attollunt , & hircinum utrem in humeris gestant , Baccho debitas grates , & sacrificia , ut solebant , vel in eius templo reddituri . Plura si quis cupiat adeat doctissimum Meursium Graeciae Feriatae Lib. I. in *Ἀσκολία* , & de Ludis Graecorum in *Ἀσκολιάσμος* , item Mercurialem de arte Gymn. Lib. II. Cap. 2. & Commentaria in allatum Virgilii locum .

Me-

Memoriae posterorum non abs re mihi videtur tradere adsimile ludicrum spectaculum , quod Florentiae olim exhibebatur , atque hoc plane modo fuerat institutum . Homines proceri , ac praevalidi , exertis brachiis , & aperto capite , in lineis faccis pectore tenus religatis inclusi , ad cursum mittebantur ; proposito praemio illi qui ceteros cursu tam difficili , & impedito anteisset : quo in certamine quum quisque in terram ridiculo lapsu caderet , maximum in spectatoribus risum creabat . Praetereo pugilum edita in plateis spectacula , equestres decursiones , quas maiores nostri *giostre* , *tornei* , *armeggiamenti* appellarunt , aliaque festiva , ac ludicra certamina , quae ad tiliarum modos in nuptiis nobilissimorum virorum , & optimatum , vel in honorem clarissimorum hospitem celebrabantur , quorum identidem meminere nostri scriptores . Nulla enim Italiae Urbs spectaculorum & certaminum omnis generis studiosior Florentia , quae gymnicos omnes ludos , Atheniensium exemplo , exercere nobiles adolescentes voluit , quo facilius ad ignaviam depellendam , & ad virtutem sudore parandam excitarentur . Petrus Victorius optimarum literarum , & Florentinae togae decus , in Commentariis in Librum VIII. Aristotelis de Republica pag. 664. rem gymnasticam veterum commendans , Florentiae haec tam utilia exercitia sua tempestate paene desuevisse dolet , his verbis : *Restant adhuc in nostra civitate vestigia quaedam huius artis , ac fortasse plura , quam in alia ulla Italiae urbe : in qua tamen & ipsa cotidie magis dediscuntur , & inertia luxuriaque huc invecsta , communi vitio huius temporis , negliguntur .*

His observatis , de ipso lapide , anaglyptico opere exsculpto , dicendum aliquid superest ; quod plane Etruscum esse , & Etrusci artificis manum redolere non levi coniectura adsequor , & suadere videntur maeandra , & vortices , quibus ornatur dextrum eiusdem latus ; quae , si diligenter observavi , in nullis tum Graecis tum Latinis caelaturis occurrunt ; frequenter tamen adhibentur ad ornatum Etruscarum paterarum , uti in pluribus editis facile quisque obser-

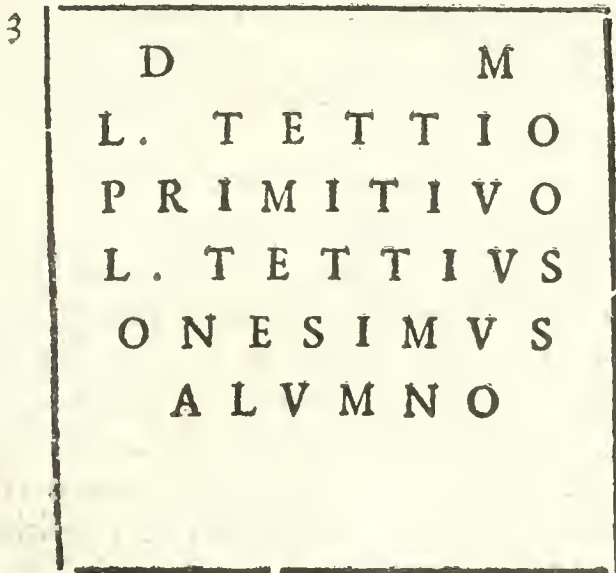
vare

vare poterit . Praeterea ipsa anaglyphi huiusce rudis sculptura admodum similis est duobus aliis lapidibus anaglypho , & Etrusca inscriptione ornatis , qui in lucem editi sunt in Opere Dempsteriano Tab. LXXII. n. 2. & 3. quorum primus , ut diximus , Faesulis inventus , hodie visitur in Aedibus praelaudati V. C. Philippi Senatoris Bonarrotii , alter Volaterris apud Nobb. de Maffeis . Neque etiam , quod hic Bonarrotianus lapis repraesentat , nempe ludicram super utres saltationem , si veterum Etruscorum Historiam spectemus , institutis , & moribus eorumdem adversatur : nam certum est saltatores in Etruria praestantissimos fuisse , & magno in pretio habitos . Ludiones memorat Livius initio Libri VII. Decad. I. ad tibicinis modos saltantes ex Etruria Romam accitos fuisse , C. Sulpicio Petico , C. Licinio Stolone consulibus , nempe anno Urbis conditae CCCXCI. Etruscam saltationem exhibent plura monumenta in Dempsteri Opere de Etruria Regali , ac praesertim Tabula XIV. XIX. & LXIV. Lyrae quoque concentum Etrusci adhibuere non solum in sacrificiis , verum etiam in ludis , uti observavit oculatissimus Senator Bonarrotius §. IX. qui de Bacchi cultu penes Etruscos eruditissime disseruit : ex quibus omnibus colligere possumus saltationem super utres in honorem Bacchi in usu apud Etruscos fuisse .

Haecenus de tutelaribus Diis , aris , templis , sacrificiis , magistratibus , & ludis Faesulanorum ; nunc venio ad funera , & sepulcrales memorias , quarum profecto uberiores cumulum proferre possem , ni maiorum incuria , quae in antiquis monumentis vel negligendis , vel perdendis maxima , ac plane pudenda fuit , intercidissent . Vincentius Borghinius de Faesulana civitate disserens pag. 220. narrat sua tempestate frequenter Faesulis , vel in proximis agris , & villis erui solita vetera sepulcra , & urnas cinerarias , seu osuarias , quas procul dubio , more maiorum , sepulcrali titulo inscriptas fuisse nullus dubitat , quae hodie vel non exstant , vel alio translatae fuere ; exstarent tamen si antiquita-

quittatis studiosi viri , qui eo tempore florebant , literis consignatas posteris reliquissent . Iohannes Nardius , in Pisano Athenaeo Medicinae Professor , ad Lucretii Librum VI. in Animadversione XLIX. in qua erudite agit de funeribus Atheniensium , memorat pag. 620. in quodam loculo sepulchrali eruto inter parietinas , atque rudera antiquissimae Faesularum Urbis , sua tempestate inventa fuisse duo vitrea vasa lacrymatoria , una cum fictili lucerna , ornata oscillo , sive larva cum hianti ore , ac terrifico vultu , itemque operto capite velo utrinque pendulo ; quae singula quum in eius Museo asservarentur , curiosis communicavit aere incisa in Tabula VIII. Fig. IV. & V. quae si vacat videri possunt. Inscriptos lapides dedicatosque Diis Manibus , quotquot Faesulis reperire potui , heic primus in lucem proferam.

In Lapide Faesulano , Faesulis eruto , anno MDCCXIV.

3. *Alumnus* , ut observant viri docti , sumitur active , & passive , tam pro eo qui alit , quam qui alitur . Consulendus doctissimus Taubmannus in Plauti Mercatorem 4. 5. P v. 7.

v. 7. Frequenter in antiquis titulis sepulcrorum eo nomine veniunt tum filii, tum pueri ingenui, qui educati sunt, ut notat Fabrettus Inscr. Ant. Cap. V. pag. 351. quibus addo vernas, sive fervos domi natos, qui post filios honoris gratia nominabantur, & pari cum filiis iure sepulturae donabantur ab heris educatoribus, ut docet praeter cetera monumenta vetustus lapis, quem Cl. Iohannes Baptista Donius in suis Collectaneis excipit ex Schedis Manutianis Bibliothecae Vaticanae, ac postmodum ex Schedis Barberinis eiusdem Donii autographis edidit Fabrettus Cap. I. n. 281. Alumnos in filios adoptatos ab educatoribus facile agnoscere poteris si educatorum suorum praenomen, & nomen familiae praeferant, uti in allato Faesulano lapide, cuius titulum mecum communicavit prae laudatus Benedictus Brescianus, monuitque paucis ab hinc annis intercidisse. Infantem alumnum indico apud Fabrettum Cap. III. n. 619. qui quarto aetatis suae anno, supra septem menses, praenomine, nomine, & cognomine donatus est, ex Gente Terentia; & per menses novem frumentum publicum accepit. Alumnum item trimulum agnomine donatum habemus in Selectis Inscriptionibus apud C. V. Vignolium pag. 253.

Qui Alumnos alumnaeque alebant vel *Paedagogi*, vel *Educatores*, vel *Nutricii*, seu *Nutritores* dicebantur; feminae vero *Nutrices*, & *Educatrices*. Vide eruditissimum Ioh. Iacobum Claudium in Diatriba de Nutricibus & Paedagogis; Fabrettum Inscr. Ant. Cap. IV. n. 488. & n. 413. Cap. III. n. 153. 154. 155. 156. 157. &c. In nutriendis educandisque liberis tum Graeci, tum Romani fervorum, & ancillarum ministerio usi sunt; & apud Graecos tenue admodum vileque munus fuit, ut notat omnigena doctrina, & eruditione excultissimus Petrus Victorius Var. Lect. Lib. XXVII. Cap. I. verum apud Romanos non parvo in pretio, quod Plinius in epistola 16. Lib. V. ostendit; praesertim si alumni admodum nobiles, & primi urbis essent; quod ex Suetonio in Nerone c. 50. colligi potest, qui ait, Neronis Claudii Caesaris

faris reliquias conditas gentili Domitiorum monumento ab Ecloge , & Alexandria nutricibus ; quod supremum officium propinquorum , & affinium erat , & ex hoc lapide Domestici Musei Raphaelis Fabretti Cap. IV. n. VIII. colligi potest.

D . M . S
CRISPINAE . COIVGI
DIVINAE NVTRI
CI SENATORVM
DVVM ALBV S
COIVNX . C . Q . F
AN XVII . H VIX
AN XXX . M . II
B . M . F

Θ . Κ
ΚΑΤΑ . ΚΕΛΕΤ
ΚΙΝ . ΤΗΣ ΔΕΣΠΟΙ
ΝΗΣ . ΠΡΕΙΣΚΙΛΛΙ
ΝΗ . ΘΡΕΠΤΗ . ΖΗ
ΚΑΧΗ . ΕΤΗ . Ε . ΜΗ
ΝΑΚ . Δ . ΕΜΕ
ΡΑΚ . ΙΕ

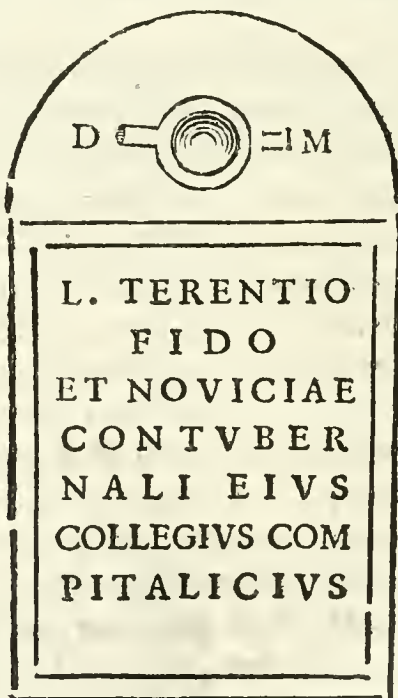
Adiunctam alteram inscriptionem Graecam , in sepulcrali Cippulo caelatam , Romae exstantem in vinea Maffaeiorum , exhibeo ex Donianis Collectaneis ; quae exscripta fuit ex Schedis Bibliothecae Vaticanae , antiquariis hactenus incognita ; quae haec significat : *Diis Manibus . Iussu Dominae Priscillinae Alumnae . quae vixit Annos V. Menses IIII. Dies XV.* Ex quibus perspicue liquet quanto amore , & honore nutrices , & nutritores alumnos suos prosecuti sint , quos tum filios frequenter appellant , tum etiam Dominos , & veluti divinos existimant ; nam ea formula ΚΑΤΑ ΚΕΛΕΤΚΙΝ . cui aliae similes , ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΤΑΓΜΑ . ΕΞ ΕΠΙΤΑΓΜΑΤΟΣ , *ex iussu , ex imperio , ex praecepto* , in votivis aris Deorum Dearumque frequentissime adhibentur.

Tertia Familia nota est ex pluribus antiquis monumentis . Paucos viros ex his indicabo , nempe L. Tettium Fuscum Equitem Singularem , & L. Tettium Gratianum Veteranum Equitum , qui voto suscepto aram Genio Coloniae Puteolanorum dedicavere , ut in Reinesiana Cl. I. 295.

Item L. Tettium Hermetem, qui ex iussu Iovis optimi maximi Defensoris, seu Depulsoris cum coniuge, & filiis suisque omnibus cantharum cum base sua dedicavit, ut legitur in Florentina Par. I. pag. 105. n. 74. Lucernam aeneam pensilem, bilychnem, Iovi dono datam a L. Tettio Alypo, exhibuit V. C. Causeus in Museo Romano Sect. IV. Tab. IV. cui similem protulit Fortunius Licetus Libro VI. Cap. 58. ni eadem sit, depravata inscriptione, vel alia. Tettii in clientela Claudiorum fuere, ut notat Iohannes Glandorpius in Onomastico Historiae Romanae. C. Tettius infans, matre Petronia natus, ab Augusto in bona patris, a quo facto testamento praeteritus erat, ire iussus est, auctore Val. Maximo Lib. VII. Cap. VII.

*In Domo quadam Canonici Faesulani, sequentes lapides
exstant, qui Faesulis eruti sunt.*

4

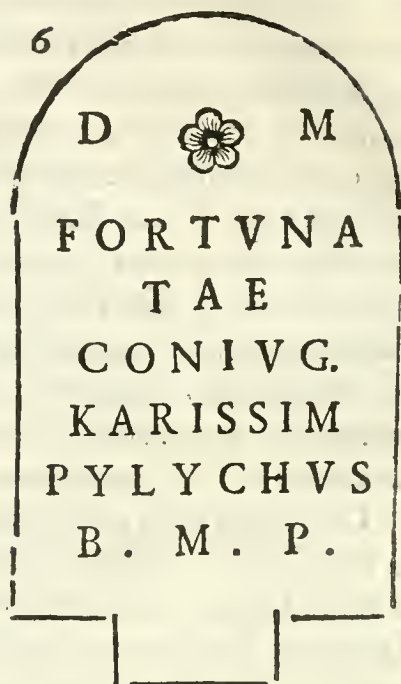
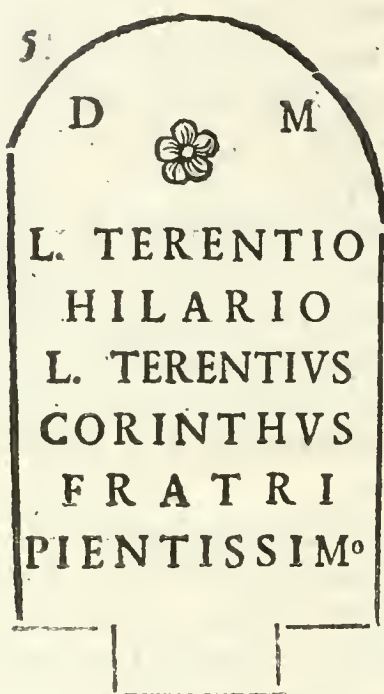

4. Meram iuris distinctionem inter nomina *contubernii* & *coniugii* notavit ex antiquis lapidibus Fabrettus Inscript. Ant.

Ant. Cap. IV. pag. 314. Nam coniuges etiam ingenui promiscue se se *contubernales* appellant, uti ex hoc quoque Faesulano Cippulo manifestum est. Feminas tum in virorum, tum in feminarum contubernio vixisse, & contubernales appellatos ingenuos filios, ac filias me adnotasse memini in Plinianis Epistolis, & praesertim in Lib. IV. Epistola XIX. in qua Plinius gratulatur sibi & Hispullae, quod uxorem habeat eius filiam Calphurniam, quae se dignam maioribus suis ostenderet; atque inter ceteras eius laudes has quoque reponit: *Non enim, inquit, aetatem meam aut corpus, quae paullatim occidunt, ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis praeceptis institutam: quae nihil in contubernio tuo viderit, nisi sanctum honestumque: quae denique amare me ex tua praedicatione consueverit.*

Collegius Compitalicius, qui hunc Cippulum posuit Diis Manibus L. Terentii Fidi, & Noviciae contubernalis eius, a feriis Compitaliciis cognomen habuit, quae in honorem Deorum Larium celebrabantur, & ludi per urbem in compitis agitabantur, auctore Macrobio Saturnalium Libro I. Cap. VII. In his Compitaliciis festis celebrandis familiae omnes occupabantur III. Nonas Ianuarias; quare Cicero ne Pompei familiae Compitalicia celebranti molestus esset, Attico suo scribit, uti in epistola VII. Lib. VII. se nolle eo die in Albanum ire. Collegia Familia, quae inter alias Faesulanas memoranda est, iamdiu perspecta ex Gruterianis DCCCXC. 5. DCCCLV. 12. & ex Reinesianis Cl. XIV. 198.

De Diis Faesulanorum, & eorum templis cum supra differerem, illud indicare praetermiseram in sinceris Actis Passionis D. ROMULI haberi mentionem Templi Iovis, ad quod Repertiani Praesidis iussu adductus est idem S. Martyr, ut falso numini divinos honores faceret. Faesulis item inventum Isidis sigillum, insculptum Aegyptiacis Hieroglyphicis supra exhibui, & explicavi in Prima Parte Tab. XVII. n. 1. pag. LXXX. quod exstat Florentiae in Museo Bonarrotio.

*Ibidem.**Ibidem.*

5. In his Cippulis haud notati sunt anni quibus unusquisque vixerit ; quod indicat viventibus positos fuisse , usitato more tum Ethnicis , tum Christianis viris , ac feminis , ut de supremis officiis certi , ac securi essent . Plinius id disertè testatur in epistola 10. ad Albinum ex Libro VI. in qua conqueritur , Virginii Rufi viri clarissimi post decimum mortis annum nondum absolutum sepulcrum , atque ita ait : *Tam rara in amicitiiis fides , tam parata oblivio mortuorum , ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria exstruere , omniaque heredum officia praesumere . Nam cui non est verendum , quod videmus accidisse Virginio ? cuius iniuriam , ut indigniorem , sic etiam notiozem ipsius claritas facit .* Hinc non raro legimus in antiquis inscriptis sepulcralibus Titulis aras Deorum Manium , vetustate labefactatas sedulo sibi restituisse , & novam inscriptionem superinduxisse , priore iniuria temporis detrita , & consumpta ; quod me apud Fabretum in veteri lapide ob-

fer-

servasse memini. Putarunt enim inquietari post mortem animas defunctorum, si debito sepulcri honore carerent; neque in Elysiis beatam vitam agere, neque illis frui deliciis, quae in hoc Graeco Epigrammate Romano, Latinis versibus elegantissimis converso a Cl. V. Antonio Maria Salvini, describuntur; quod quidem absque ulla versione edidit Gruterus DCCIII. 1.

ΟΤΚ . ΕΘΑΝΕC . ΠΡΩΤΗ . ΜΕΤΕΒΗC
 ΔΕC . ΑΜΙΝΟΝΑ . ΧΩΡΟΝ
 ΚΑΙ . ΝΑΙΕΙC . ΜΑΚΑΡΩΝ . ΝΗCΟΥC
 ΘΑΛΙΗ . ΕΝΙ . ΠΟΛΛΗ
 ΕΝΘΑ . ΚΑΤΗΛΥCΙΩΝ . ΠΕΔΙΩΝ
 CΚΙΡΤΩCΑ . ΓΕΓΗΘΑC
 ΑΝΘΕCΙΝ . ΕΝ . ΜΑΛΑΚΟΙCΙ . ΚΑΚΩΝ
 ΕΚΤΟCΘΕΝ . ΑΠΑΝΘΩΝ
 ΟΥ . ΧΕΙΜΩΝ . ΑΥΚΕΙC . ΟΥ . ΚΑΥΜΑ
 ΟΥ . ΝΟCΟC . ΕΝΟΧΔΕΙ
 ΟΥ . ΠΙΝΗC . ΟΥ . ΔΙΨΟC . ΕΧΕΙ C
 ΑΛΛΟΥΔΕ . ΠΟΘΕΙΝΟC
 ΑΝΘΡΩΠΩΝ . ΕΤΙ . CΟΙ . ΒΙΟΤΟC
 ΖΩΕΙC . ΓΑΡ . ΑΜΕΜΠΤΩC
 ΑΥΓΑΙC . ΕΝ . ΚΑΘΑΡΑΙC . ΕΝ . ΟΛΥΜ
 ΠΟΥ . ΠΛΗCΙΟΝ . ΟΝΤΩC
 Π . ΑΙΔ . ΑΒΑCΚΑΝΤΟC . ΑΙΜΑ
 ΠΡΩΤΗ . ΘΥΓΑΤΡΙ . ΕΖΗCΕΝ . ΕΤΗ
 Ζ . ΜΗΝΑC . ΙΑ . ΗΜΕΡΑC . ΚΖ

*Mortua non es, PRIMA. loca in meliora migrasti.
 Teque beatorum dapibus tenet insula festis.
 Elysia exultans passim per plana vagaris
 Mollibus in pratis. cura & procul exulat omnis.
 Non te laedit hyems, aestus, non denique morbus;
 Non sitis atque fames cepit, vitaeque prioris
 Te desiderium tenet: inculpabile namque
 AEvum agitas felix, nitidaque in sede refulges,*

Pro-

Proxima qua sedes clarum contingit Olympum .

*P. AELius Abastantus AELiae Protæ Filiae
Vixit Annos VII. Menses XI. Dies XXVII.*

*In Cathedrali Ecclesia Faesulana , marmorea Tabula posita pro gradu
Altaris Hypogei , quod Confessio dicitur.*

7

MESSI HIC ROMVLI . CORPVS . LONGA . IN PACE QVI
ESCIT . QVI . XPI , CVM PRIMIS IVSSA SERVARET AB ANNIS
TVM LECTOR DOMINI ANNIS QVINDECIM IVSTVS
CONTINVIS PROBATVSQ. FVIT MERITOQ. IUVATVS
AECCLIESIAE SANCTAE DIACONII EST ORDINATVS HONORE
..... ENIS CORDE TENERET

Hic tres lineae penitus consumtae

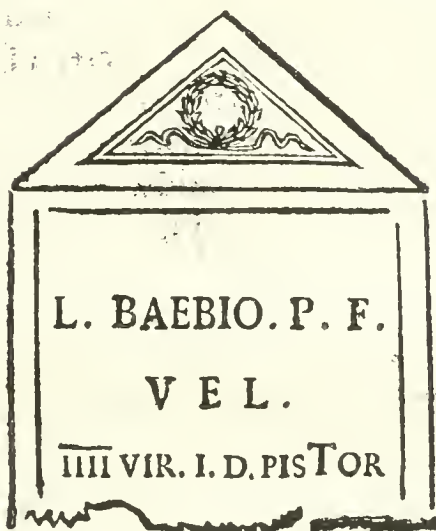
..... XACTIS N :: VEM MENSIBVS ANNO
..... RELINQVENS
..... CAELO HINC . ISSE PVTANDA EST
..... CVM SANCTIS IVSTVS HABETVR

7. Sepulcrale elogium Messii Romuli continet haec Inscriptio , qui a D. ROMULO Etruriae , ac Faesularum Apostolo , accepto nomine , ut mos erat , in sacro Baptismo , exacta infantia , Lector Domini in Faesulana Ecclesia factus , & per annos quindecim sanctitate omniumque virtutum genere probatus , eiusdem sanctae Ecclesiae postea Diaconus ordinatus est , ac tandem plenus meritis cum Deo fuit caelo receptus . Lectorem non moror , quum multa in hunc lapidem erudite observaverit V. C. Philippus Senator Bonarrotius , qui edidit pag. 115. Observationum in Vasa Vitrea Coemeteriorum .

IN-

INSCRIPTIONES ANTIQUAE PISTORI ET PRATI.

Pistorii, in magna Aula Palatii Dominorum.

Illustraturus reliquas Etruriae Urbes, vellem equidem, uti, quae meae sunt partes, non inanibus verbis, sed vetustis anaglyphis, aris, & signis Deorum, inscriptisque lapidibus; quorum ope prisca ritus, instituta, mores, sacrificia, & magistratus Municipiorum Romanarumque Coloniarum in lucem clarissime proferuntur. Sunt enim vetera monumenta civitatum omnium praecelara decora; atque, ut apud omnes in confesso est, Romanae Historiae veluti praelucentes quaedam faces; quorum ductu, ac praesidio, multa notatu digna posterorum memoriae mandantur. Verum sive superioris aevi incuria, quae summa fuit, sive barbarorum Italiam igne, ac ferro vastantium teterrima clade id contigerit, perpauca fane,

Q

aut

aut fere nulla in aliquibus Etruriae Urbibus hodie super-
sunt veteris elegantiae , & magnificentiae vestigia , quae
triste fatum minime subierint ; cuius rei exemplum esse po-
test PISTORIUM Etruriae opidum perantiquum , & nobile ,
in quo id solum memorant , quod attinet ad vetustatis eru-
ditas reliquias , olim inventum fuisse marmoreum signum ,
Etrusca inscriptione exornatum , quod , ut tradit R. P.
Sanctes Marmoechinius , a Philippo Bonarroto Senatore
amplissimo citatus in Explicationibus , & Coniecturis Ope-
ri Dempsteriano additis §. XLIV. ad manus venit magni-
fici Laurentii Medices . Verum praeter allatum lapidem ,
& aliquot Caesarum Augustarumque numismata eruta in
Agro Pistoriensi , nullum hoc tempore exstat saxum , anti-
quis literis inscriptum , quod ibidem repertum fuerit .

Positus vero fuit hic sepulcralis Titulus , ut legentibus
liquet , Lucio Baebio , Publii Filio , ex Velina Tribu , Qua-
tuorviro Iuri dicundo Pistorii . Ex quo intelligimus , uti
adnotavit Valerius Chimentellius Cap. IV. in marmor Pi-
sanum de Honore Bisellii , qui hunc ipsum lapidem in lu-
cem edidit , Pistorii , veteri Romanorum Municipio , Qua-
tuorviros iuri dicundo praefuisse ; qui magistratus municipi-
alis eximiae tum dignitatis tum auctoritatis fuit , utpote
prope consulatui , aut praeturae compar , notante id Si-
gonio de antiquo Iure Italiae Libro II. Cap. IV. Velina
Tribus una ex iis fuit Populi Romani in Sabinis , a lacu
Velino denominata , de quo Plinius Libro II. Cap. LXII.
& Libro XXXI. Cap. II. In hanc Tribum censi Pistorien-
ses , Romanaque civitate donati , suffragia , ut auguror tu-
lere ; quod disertius assererem ni aliorum lapidum luce de-
stituerer , ac praecipue militarium , in quibus militum no-
minibus frequenter patria , ac Tribus , & in Cohortibus ,
sive Legionibus officium adiungitur .

Post adscriptam Velinam Tribum L. Baebii cognomen
additum non est , ut in aliis faxis ; qui defectus cognomi-
nis antiquitatem nobilitatemque eiusdem L. Baebii Qua-
tuorviri Pistoriensium , & iure dicundo praefecti perspicue
de-

declarat, quemadmodum observat Fabrettus ad monumentum pervetustum L. Rusticellii ex Tribu Scaptia, Inscriptio-
num Antiquarum Cap. III. n. 639. & ad Inscriptio-
nem Pontis Fabricii Cap. V. pag. 368. Siquidem consulares, ac
summi viri antiquitus tamquam solo nomine, ac Tribu
fatis omnibus noti essent, cognomina omittere consuevere
in publicis monumentis; quo item destituti C. Marius,
itemque Q. Sertorius, qui Hispaniam obtinuit, & L. Mum-
mius, a quo Corinthus deleta est, ut tradit Plutarchus ini-
tio vitae C. Marii; idque antiqua numismata factum a
pluribus egregiis viris testantur. Plures viri ex Gente Bae-
bia, (ut hos tantum memorem) in Gruterianis Inscriptio-
nibus proprio cognomine carentes occurrunt, pag. C. 9.
DCCLXIII. 5. DCCCLXI. 8. & in aliis non paucis vetu-
stis lapidibus.

In tertio versu PISTOR. legendum puto PISTORIS pro
Pistoriis. Quamvis enim a Plinio Libro III. Cap. V. *Pistori-
um* appelletur, tamen apud Ptolemaeum *πισορία*, *Pistoria* a
recto casu generis neutri pluralis numeri dicuntur. Quod
vero *Pistorius* legendum sit in allato lapide, non vero *Pistorii*
confirmat vetustum laterculum, quod edidi inter Florenti-
nas Inscriptiones pag. 132. n. 17. in quo L. Septimio Seve-
ro Imperatore iterum ac tertium Consule, Militum Cohor-
tis Sextae Praetoriae nomina, & patria, & quorundam
militaria officia recensentur; in quo linea 14. habetur:

C. VERATIVS SEVERVS PISTORIS

Quare vetus Tabula Itineraria, in qua scriptum est PISTO-
RIS, neque corrupta est, neque E in I mutata, quasi ha-
buerit AD PISTORES, ut putat Cluverius Italiae Antiquae
Libro II. Cap. I. sed procul dubio, ut supra diximus,
scriptum est PISTORIS, pro PISTORIIS. Pervulgatum est
enim veteres tum in antiquis inscriptis faxis, tum in codici-
bus alterum I, si aliud praecederet, subtrahere consuevis-
se; vel non raro etiam, fortassis ad maiorem sonum in
pronunciatione exhibendum, addere in illis vocibus, in

quibus manifeste redundare cognoscebant : ut in voce DIS pro DIIS , interdum scriptum DIIS vel DIIS . item PIEN-
TISSIMA , vel PIENTISSIMA pro PIENTISSIMA . HOMERII
pro HOMERI , ut diximus ad Titulum Sepulcri Libertorum ,
& Servorum Liviae Augustae , & in aliis his similibus , ac
praesertim in genitivis casibus . Quare vehementer erraret
qui in recto pronunciaret *Homerius* , quod genitivus habeat *Ho-
merii* . Idem dicendum in aliis exemplis ; nam si quis inve-
niret scriptum ZENODORII , APOLLODORII , ISIDORII ,
CASSIODORII &c. valde hallucinaretur si legendum scriben-
dumque decerneret ZENODORIVS , APOLLODORIVS , ISI-
DORIVS , CASSIODORIVS &c.

In Antonini Itinerario videtur fuisse AD PISTORES . An-
vero *Pistores* , & *Pistorienses* appellati fuerint , quod pa-
nis optime conficiendi , & in mille figuras extruendi artem
primi in Etruria vel invenerint , vel amplificavint , alii ex-
pendant . Coniecturae , ut arbitror , favere potest Plauti-
nus Hegio in Capteiveis Aët. I. Sc. II. v. 55. qui conviva-
torem comparans cum Imperatore exercitus , populorum
nomina ad esculenta per iocum transfert , ac Pistoriensium
una cum aliis ita meminit :

Non pot mirandum est fugitare hanc provinciam ;

Multis & multigeneribus opus est tibi

Militibus . primum dum opus est Pistoriensibus :

Eorum sunt genera aliquot Pistoriensium .

Opus Paniceis , opus Placentinis quoque .

Opus Turdetanis , opus est Ficedulensibus ;

Iam maritimi omnes milites opus sunt tibi .

Iovi *Pistori* ara a Romanis posita est , teste Lactantio de
falsa Religione Libro I. Cap. XX. quod eos in quiete mo-
nuisset , ut ex omni frumento quod haberent , panem confi-
cerent , & in hostium castra iactarent ; quo facto soluta est
obsidio , desperantibus Gallis inopia subigi posse Romanos .

Antiquior Plauti testimonio nulla haecenus mentio Pi-
storii , ac Pistoriensium inventa est ; qui floruit anno Ur-
bis conditae quingentesimo quinquagesimo , circa finem se-

cun-

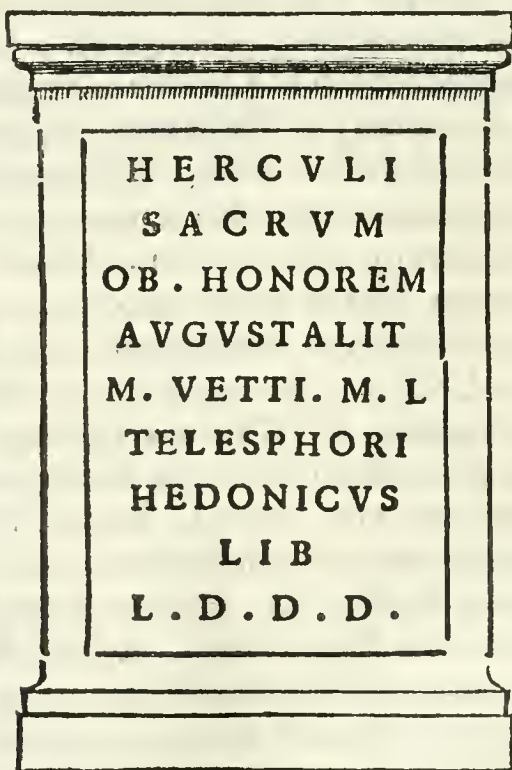
cundi Belli Punici , & ante Christi Domini ortum ducentesimo primo . Plauto proximus est Sallustius , qui agri Pistoriensis meminit Cap. LVII. Belli Catilinarii , aitque L. Sergium Catilinam , abductis copiis in agrum Pistoriensem , uti per tramites occulte perfugeret in Galliam Transalpinam , a L. Antonio consule interemptum deletumque cum exercitu suo , eodemque in agro ; cruentissimo utrinque praelio , perniciosissimi civis in patriam extinctam fuisse nefariam coniurationem . His alii addendi scriptores Plinius , Ptolemaeus , Iulius Obsequens de Prodigiiis Cap. CXXII. Cassiodorus in Chronico , & Ammianus Marcellinus Libro XXVII. qui Correctorem , seu Praesidem Tusciae ius dixisse Pistorii tradit , cuius testimonium affert Dempsterus de Etruria Regali Lib. V. Cap. XII. qui multa ex Borghinio nostro excerptit in Dissertatione de Etruria , eiusque Civitatibus.

Neque vero abnuerim Pistorium Romanorum Coloniam factam fuisse , deductis a L. Sulla militibus , quos magnis & muneribus & honoribus prosecutus est . Constat enim ex Ciceronis Orationibus in L. Catilinam non paucos eorum Faesulas , alios Arretium , & Volaterras , alios in alia opida Etruriae , & Latii deductos fuisse . Pistorienses vero non obscuri nominis fuisse tum multo antea , tum eo tempore ostendit Plauti allatum testimonium . Ab hac Urbe Pistorii familia Romana *Pistoria* nomen accepit , quae in vetusto lapide penes Fabretum nominatur Cap. X. n. 380. & apud Gruterum LXXX. 1. ara votiva occurrit dicata Deae Nemefi , sive Fortunae a Pistorio Rugiano Viro Clarissimo , Legato Legionis XIII Geminae Gordianae .

Deest nomen eius viri , qui L. Baebio hunc feralem Cippulum supra cineres in terra defigendum dedicavit ; nam in inferiori parte fractus est . Neque enim honorarium lapidem puto ; nam figura ipsa , & in fastigii tympano foliacea sive myrtea corolla insculpta , quae sepulcris defunctorum apponi solet , id negat ; quamvis , ut in aliis similibus , desit Diis Manibus monumenti dedicatio .

De Pistoriensium proprio , ac locali Deo , aliisque falsis
Nu-

Numinibus dicendi locus heic esset : sed quum nulla veterum marmorum lux ad hanc diem affulserit , de his mihi non constat . Iovem inferum , sive Plutonium , cognomento *Summanum* , quasi *Summum Manum* , uti eum appellat Martianus Cappella de Nuptiis Philologiae Libro II. quod in eius potestate sint Dii Manes , Pistorienses praecipuo honore coluisse conicio ex nomine cuiusdam montis , qui circa Pistorium est , qui ad hoc tempus antiquam appellationem retinet , & *Mons Summanus* dicitur . Summano Deo , ut diximus , nocturna fulmina attribuebantur , diurna Iovi , auctore Plinio Libro II. Cap. LII. quorum scientia , & observatione peritissimi omnium Etrusci haruspices , & interpretes fuere . Est quoque hinc non longe alius mons ab Iove appellationem sortitus , qui & hodie *Mons Iovis* vocatur . Exploratum siquidem est priscos mortales primum in montibus sacra Diis facere solitos fuisse .

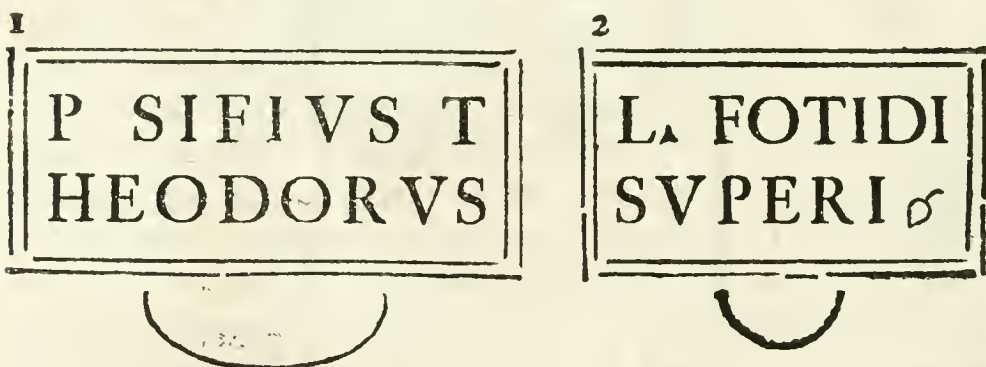

Herculis cultum proxima in regione indicat allata ara.

votiva eucharistica , quam non longe a Bisentio Etruriae opido exstare tradit Gruterus , qui edidit pag. MXII. 7. ex Fulvio Ursino . Nullum opidum in Etruria hoc nomine nuncupatum invenio , sed solum fluvium , qui decimo ab Florentia lapide , PRATUM , olim validissimum opidum , ac Rempubicam , ut scribit Dempsterus de Etruria Regali Libro VI. Cap. XV. iam dudum civitatis nomine donatum circumfluit .

De huius civitatis origine , ac progressu , quasi Pratenfis Historiae Prodromum , pereruditam Dissertationem exornavit pietate , ac doctrina Clarissimus Vir Iohannes Baptista Comes Casottius , Ecclesiae Beatae Mariae Virginis Imprunetanae Praepositus , quae Venetiis superiore anno edita est . Ex proximo monte , qui *lavellus* dicitur , veteres populi ad planitiem descendentes , Pratum condidisse ostendit ; qui an fuerint ex reliquiis Sullanorum Colonorum circa Faesulas , an vero sequiori aevo ex primoribus ipsis Faesulanis potentibus , ac nobilibus viris , qui post excidium , & everisionem Faesularum Urbis a Florentinis factam , Florentiam , vel in hanc , vel in alias proximas sedes migrarunt , incertum est . Quod vero ex priscis Faesularum Colonis esse potuerint , coniecere non levi argumento possumus ex ipsis plurium Villarum , ac praediorum circa Pratum antiquis appellationibus , quae a praecipuis Colonorum Romanorum Civium familiis denominationem accepere . Ac primum lavello monti proximum est rus Albanum , deinde Vaianum , Baebianum , Popilianum , Arminianum , Pontianum , Cilianum , Secianum , Sabinianum , Caianum , ex Albia , Vaia , Baebia , Popilia , Arminia , Pontia , Cilia , Secia Gente , vel ex praenominibus , vel ex cognominibus eorundem Colonorum , Cui videlicet , ac Sabiniani ; quae praedia , seu rura hodie dicuntur *Albiano* , *Vaiano* , *Bibbiano* , *Popigliano* , *Armignano* , *Ponzano* , *Ciliano* , *Secciano* , *Caiano* , *Sarvignano* . His addam rus Fabium , Manlium , hodie *Fabio* , *Maglio* , e gente Fabia , & Manlia , quae inter Faesulanus princeps fuit , nam C. Manlius princeps Faesulanorum

rum a Sallustio vocatur; item Sifinianum in valle Bisentii, vulgari nuncupatione *Sofignano*, & *Sofiniano* pro Sifiniano; a gente *Sifia* denominatum, de qua meminit vetustum hoc aeneum sigillum, prominentibus inversis literis expressum, quo veteres rem suam obsignabant, tuebanturque, quod eodem in praedio, seu Vico Sifiniano, admodum populofo, inventum est; qua de re me monitum voluit amicus meus Innocentius Bonamicus Canonicus Pratenfis, quem summopere diligo, tum propter eximiam in sacris Litteris interpretandis peritiam, & eruditionem, & in antiquis monumentis colligendis praeclarum studium, quibus antiquariam suam suppellectilem exornavit, tum etiam propter morum candorem, & probitatem, quae quidem nobilis animi dotes iamdiu mihi probe perspectae fuerunt. Sed en laudatum sigillum, cui alterum subiicio item penes eundem Bonamicum, quod nomen Fotidiae gentis inscriptum praefert, in Pratenfi agro & ipsum repertum.

Eadem in Villa, seu praedio Sifiniano, cui nomen fecit *Sifia* gens, e qua producta appellatione *Sifinia* orta est, quae in pluribus antiquis inscriptionibus nominantur, non pauca habet antiqua aedificia nobilis Familia Bonamicorum Pratenfium, quae avitum domus splendorem ostendunt. Plura item praelaudatus Bonamicus servat numismata inventa in suis praediis, quae mihi ostendit, atque inter haec argenteum, in cuius antica cernitur virile caput cum epigraphe SABIN. quod apud praedium Sabinianum, nunc

Savi-

Savignano, eiusdem Familiae Bonamicorum, a quodam rustico inventum est.

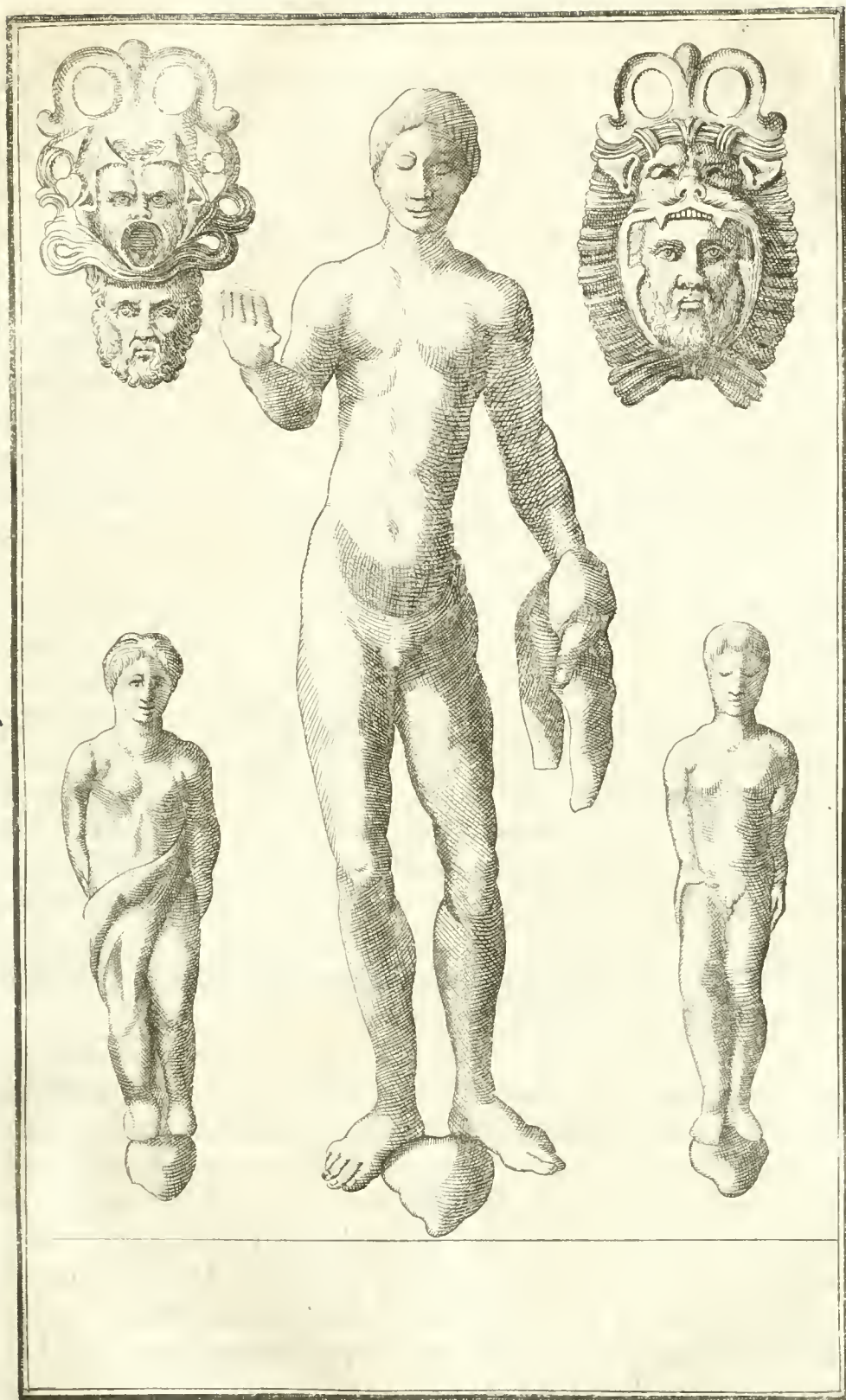
Lares Deos domestica, ac familiaria Numina antiquarum gentium, quae Pratensem civitatem ante quam conderetur incoluere, exhibeo in his duobus aeneis figillis, quae ibidem inventa sunt; quorum primum apud se servat Iohannes Baptista Casottius, alterum Innocentius Bonamicus.

Non omnino indigna eruditorum aspectu iudicavi, quamvis admodum rudi manu sculpta fuerint. Quin etiam prae-
laudatus Casottius alios huic similes Lares Deos mihi ostendit, quos una cum proxime allato, prope portas, & moenia civitatis Prati quidam rusticus egesta humo invenit. In his observandus est tutulus, quo eorum capita ornantur.

tur, seu pileus, quasi indicetur Lares ex Asia ab Aenea in
 Italiam invec̃tos fuisse. Nam pileus viatoribus convenit,
 hisque tribui solet ad arcendas imbrium, & frigoris iniu-
 rias; quod iam pridem in Aesculapio, & in Ulyſſe, & in
 venatoribus ex vetustis anaglyphis erudite adnotatum est.
 Quod vero veterum Etruscorum Penates, ac Praestites Dii
 esse potuerint ex eo coniicio, quod Casottianum illud figil-
 lum torque circa collum in plures radios distincta, & cir-
 ca pectus strophio ornatur, quae ornamenta Etruscorum
 Numinibus, & Furiis adtributa cernuntur in pluribus anti-
 quis Etruscis pateris, & monumentis Dempsteriano Operi
 summa cura, & studio additis, & illustratis. Si quis vero
 non torquem sive monile, sed vestem malit in collo fim-
 briis ornatam, quam etiam segmentum appellat Iuvenalis
 Sat. II. non repugno; certe ipse habitus, & ornatus capi-
 tis in his Familiaribus Diis ab aliis huius generis maxime
 differt. Exemplum subiicio in sequenti Tabula, in qua tres
 Dii Lares exhibentur ex prototypis ex aere, qui exstant in
 Museo Casottio, atque inventi fuere septimo circiter ab Ur-
 be Florentia lapide, una cum quibusdam animalculorum,
 & serpenticulorum simulacris ex aere, quibus alibi Genios
 locorum praesides, & tutelae indicari asseruimus, quum
 fierent substructiones Ecclesiae Beatae MARIAE Virginis
 Imprunetae, cuius Historica Monumenta eruditissimo labo-
 re exornavit prae laudatus V. C. Casottius, qui quum in
 eo haec vetera Deorum sigilla aere incisa non exhibuisset,
 heic adiicienda curavit. Perspicue enim ostendunt locum
 illum in quo, caelo auspice, inventa est vetustissima, ac ve-
 nerabilis Dei Genitricis Imago, quae tanto in honore est,
 ac tantopere ibidem colitur, primum Ethnicae superstitioni
 patuisse. Praeterea loci antiquum nomen in *Pineta*, in *Prune-
 ta*, atque aliae ex his appellationes a vulgo corruptae, in-
 dicant, ut ferunt, fanum sive aediculam falso alicui Nu-
 mini priscis seculis dedicatam ibidem fuisse, itemque lu-
 cum pinis undique consitum; circa quae, ut tradunt, fons
 aquae manabat, quo se se veteres perluebant, lustrabantque
 ut sacris Deorum rite operarentur,

Igi-

Igitur in hac allata Tabula adnotare libet cultos Lares promiscui sexus , tum masculos tum feminas , atque inter se eo discrimine sculptos , ut aliqui vel sinistram , vel dexteram in bonum omen extendant , ac peculiari gestu ad opem ferendam se paratos exhibeant , quare *Traestites* appellati fuere . Alii admotis ad femora manibus eo habitu statuque corporis inducuntur , quem in Aegyptiorum simulacris cernimus , vel in Mensa Isiaca expressi apud Pignorium , vel in Faesulano Isidis sigillo superius edito in Prima Parte Tab. XVII. n. 1. alioque Tab. XVIII. n. 3. ex quo deducitur ab Aegyptiis exemplum eo modo fingendi horum Domesticorum ac Familiarium Numinum simulacra propagatum fuisse ; ac fortassis cum Aegyptiorum Dii tutulum , vel calathum in capite praeferant ad augendam oris dignitatem maiestatemque , ut falsa , ac superstitiosa religione imbutae gentes credebant , hinc vetustis his quoque signis , quae praesertim in Etruria frequenter occurrunt , datum tutulum , & praealtum illum pileum acuminatum non vanus interpret coniiicio . Ludiones , quos ex Etruria Romanos accersivisse constat , in antiquo musivo opere pictos exhibet antiquitatis optime meritis Petrus Sanctes Bartoli Tab. XVII. in eo libro qui inscribitur *Gli antichi sepolcri* &c. qui saltantes inducuntur , & capita habent eodem modo pileata ; aliosque his similes observavi pro aposphragismate fictilis lucernae in Museo Florentino Nobb. DD. Comitum e Gherardesca .

Plurima his similia Deorum Larium sigilla superiori parte nuda sunt , quemadmodum Iupiter in vetustis monumentis repraesentatur , inferius vero velato corpore , instita pectore tenuis religata , & ad talos defluente . Non pauca item in ima parte sub pedibus in mucronem desinunt , sive in acutum clavum , ut vel in suis basibus , vel humi , vel in aediculis figi , ac statui facile possent . Lares in mensis quoque veteres statuere consuevisse testatur Petronius Arbitr. in Satyr. Cap. LX. qui haec scribit : *Inter haec tres pueri candidas succincti tunicas intraverunt : quorum duo Lares bul-*
latos

*latos super mensam posuerunt ; iunus pateram vini circumferens ,
Dii propitii. , clamabat . Hunc morem Horatius quoque ex-*

Hinc ad vina redit laetus , & alteris

Te mensis adhibet Deum .

Te multa prece , te prosequitur mero

Diffuso pateris , & Laribus tuum

Miscet numen .

Sed Familiares , ac Praestites Dii , quos in allata Tabula exhibemus , sub pedibus globulum quemdam habent , cuius figura flammam ignis vel linguam referre videtur . Ignem Dei Laris symbolum esse docet Plinius Lib. XXXVI. Cap. 27. eidemque sacrum esse passim Poetarum praesertim testimonia clamant ; quod magna eius virtus sit , quam describit Lucianus in Prometheo . Plautus in Aulularia Act. II. Sc. VIII. v. 16.

Haec imponentur in foco nostro Lari ,

Ut fortunatas faciat gnatae nuptias .

Mercurius , apud Lucianum , Prometheo exprobrat , quod ignem Deorum substantiam , & thesaurum praestantissimum subriperit .

Primum privati Lares paupere cultu lignei fuere , ut docet Tibullus Lib. I. Eleg. XI. deinde aheni , atque apud divites argentei , quorum fit mentio apud Petronium Cap. XXIX. & in antiquis lapidibus penes Gruterum CLXXIV. 7. & Sponium in Miscellaneis eruditae Antiquitatis pag. 114. qui in aediculis reponi solebant . Quenam esset figura aedicularum supra vidimus in explicatione elegantis anaglyphi in Aedibus Florentinis DD. Salviatorum . Aedículas quoque ex argento factas discimus ex Actibus Apostolorum Cap. XIX. v. 24. in quibus fit mentio Demetrii argentarii aliorumque opificum , qui argenteas aedes portatiles Magnae Dianae Ephesiorum faciebant .

Illud vero quod in maiori illo familiaris , ac domestici Dei sigillo in eadem Tabula designato n. 1. & in altero n. 3. observari potest , minime silentio praetereundum . Nam

paene

paene clausis oculis ita sculpti sunt ut somnum capere videantur ; quasi veluti *Somniales Dii* culti fuerint , quo cognomine appellatur Hercules in Florentino marmore Par. I. n. 291. de quo saepius meminimus ; eo quod divina somnia , ut superstitiose credebant , immitterent , & quid futurum , faciendum fugiendumve esset per somnum consulentes admonerent . Putarunt enim somnia esse mirifica , & mira operari solere , ut auctor est Lucianus , qui dum somnium suum narrat , *θαιματοποιοὶ γὰρ οἱ ὄνειροι* , inquit . Neque enim inconsulte ab artifice sculptos hoc modo Deos fuisse putandum est . Nam ex eorum infinita turba paene omnes apertis oculis exhibentur ; qui interdum gemmeos oculos , vel argenteos ornatus cultusque gratia insertos habent ; qui tamen caeci fuere , & duces caecorum . Hos igitur Averuncos Deos domestico cultu magno in honore habitos fuisse puto , quod malorum omnium vindices , expulsoresque per somnia , quae immittebant , haberentur . Bonum vero eventum somniorum indicare mihi videtur manus dextera , quam eo modo elatam ostentat ; in sinistra vero vitam , sive diadema praefert , ut auguror .

Non indignam eruditorum aspectu inter Pratenfes Deos Lares supra n. 111. pag. 129. exhibui ex Bonamici Cimeliis Gorgonam in argentea perparva lamella expressam , hiantem , ac terrifico vultu , qua se munire veteres consuevere , quod crederent eidem inesse vim quamdam abigendi pericula , & praestandae securitatis : circa quam sculpti sunt exotici characteres , quos aliis interpretandos relinquo .

Post haec observanda duo emblemata ex aere eleganter sculpta , quae exhibentur in allata Tab. n. 4. & 5. ex Museo Casottio , in Pratenfi Agro inventa , quae scyphum aliquem , vel aliquod vas Deliacum Herculi sacrum exornasse perspicuum est . Nam in altero n. 5. eminet ex ore adpositae Larvae , sive oscilli epistomium ad liquores fundendos ; & in postica adeo curvantur , ut ad nullam aliam rem nisi ad aliquod vas ornandum infervisse videri possint . Haec vasculorum ornamenta , *emblemata* , *crustae* , & *sigilla* appellan-

lantur a Cicerone in Oratione IX. Libri IV. in Verrem . De his consulendus Plinius Libro XXXIII. Cap. 12. Horatius Sat. III. Iuvenalis Sat. V. Martialis Lib. II. Epigramm. XLIV. item DD. Lib. XXXIII. tit. 10. & Lib. XXXIV. tit. 2. & DD. de auro , & argento . Haec sigilla , crustae , emblemata , quae vel animalia Diis sacra , vel ipsorum Deorum imagines , & fortia facta illustrium Heroum referebant , ab ipsis vasibus avelli poterant , quod a Verre factum saepius inculcat Cicero .

Haec igitur emblemata , quae altitudine Romani pedis uncias quatuor supra dimidiam exaequant , quaeque Herculem referunt , capite leonina pelle circumtecto , quamvis coniiicere aliquis possit ornasse aliquod vas Deliacum , sive Corinthium , quod athletis victoribus in certaminibus dari solebat ; nam Hercules athletarum Genius , & tutelare Numen fuit , cui etiam athletica certamina sacra ; idque Athletae nobilissimum signum ex marmore ostendit , quod exstat in regio Mediceo Museo , qui insigne vas gestat , & intuetur , suorum laborum praemium ; ego tamen conferta eadem fuisse puto aheneo vasi , seu phialae , seu amphorae , quibus ad vinum fundendum in cyathos veteres in conviviiis utebantur . Nam Hercules in his emblematis , sive crustis , sigillisve sculptus est sereno atque hilari admodum vultu , qualem convivas habere decet , virili aetate , & ad senium minime vergente , ad omnem animi laetitiam exprimendam creandamque composito ; neque ea facie torva ac truci , curis ac laboribus confecta , qualem mira arte expressit praestantissimus Lysippus vel in Colosso , quod Florentiae visitur in regia AEde Magni Ducis Etruriae , vel in alio ex aere signo sequenti Graeco Epigrammate celebrato , quod ex antiquo marmore , hoc tempore exstante Venetiis in Palatio Erizzorum , in Anthologiam quoque Graecorum Epigrammatum antiquitus relatum est , editumque ex fide marmoris a Sponio in Miscellaneis eruditae Antiquitatis Sect. II. Art. X. pag. 51. totidem elegantissimis versibus Latinis redditum ab eximio vi-

ro Antonio Maria Salvinio , quos subnectere libuit , propterea quod & Herculum Mediceum , Lysippi opus , ad vivum expriment.

ΗΡΑΚΛΕΣ ΠΟΥ ΣΟΪ ΠΤΟΡΘΟΣ ΜΕΓΑΣ ΗΤΕ ΝΕΜΕΙΟΣ
ΧΛΑΙΝΑ ΚΑΙ Η ΤΟΞΩΝ ΕΝΠΛΕΟΣ ΙΟΔΟΚΗ
ΠΟΥ ΣΟΒΑΡΟΝ ΜΙΜΗΜΑ ΤΙΣ ΕΠΛΑΣΕΝ ΩΔΕ ΚΑΤΗΦΗ
ΛΥΣΙΠΠΟΣ ΧΑΛΚΩ Δ ΕΓΚΑΤΕΜΙΞΕ ΟΔΥΝΗΝ
ΑΧΘΗ ΓΥΜΝΩΘΕΙΣ ΟΠΛΩΝ ΣΕΟ ΤΙΣ ΔΕ Σ ΕΠΕΡΞΕΝ
Ο ΠΤΕΡΟΕΙΣ ΟΝΤΩΣ ΕΙΣ ΒΑΡΤΕ ΑΘΛΟΣ ΕΡΩΣ

Alcides , ubi clava ingens ? ubi laena Nemea ?

Torva ubi nam facies ? plena ubi nam pharetra ?

Effinxit quis te deiecto lumine tristem

Hic a Lysippo mixtus in aere dolor .

Armis nudatus maeres ; quis te expoliavit ?

Aliger , atque gravis , mi labor , acer Amor .

Epistomium , quod supra caput Herculis eminet in altero sigillo , fustum in mensis vinum ostendit . Pervulgatum siquidem est veteres in conviviiis non solum libare vina in honorem Deorum consuevisse , verum etiam cum plausu , & cum odoribus in mensam effundere , cuius rei exemplum in Didonis convivio apud Virgilium , in fine libri primi , in omnium oculis est . Quod vero Hercules Deus convivialis haberetur , sive mensarum praeses , & Genius *Epitrapezius* , Papinius Statius Sylvarum Libro IV. disertissime ostendit . Nam ad cenam invitatus a Nonio Vindice veterum signorum , & tabularum studiosissimo spectatore , & conquisitore egregio , inter cetera artificum praestantissimorum opera , quae apud ipsum contemplatus est , laudat Herculis sigillum mensae adpositum , in cuius base Lysippi artificis nomen sculptum erat ; quod etiam celebrat Martialis Libro IX. Epigramm. XLIV. & XLV. notatque antea in deliciis fuisse , ac mensis adhibitum ab Alexandro Macedonum rege , ab Annibale , & a Sulla Dictatore , a
qui-

quibus postea ad Vindicem pervenit . Sed praestat ipsum .
Stadium audire :

*Haec inter , castae Genius tutelaque mensae
Amphitryoniades , multo mea cepit amore
Pectora , nec longo satiarvit lumina visu :
Tantus honos operi , firmosque inclusa per artus
Maestas . Deus ille Deus seseque videndum
Indulgit Lysippe tibi , parvusque videri ,
Sentirique ingens : Et cum mirabilis intra
Stet mensura pedem , tamen exclamare libebit
(Si visus per membra feras) hoc pectore pressus
Vastator Nemees , haec exitiale ferebant
Robur , Et Argoos frangebant brachia remos .
Hoc spatium tam magna brevi mendacia formae .*

Sed qua de causa Hercules mensarum Genius , & tutela fuerit , eiusque simulacrum adpositum mensis , & in convivalibus vasculis exsculpta eiusdem imago , perspicue declarat Athenaeus Deipnosophistarum Libro XII. Cap. I. qui ait Herculem epulandi studiosissimum fuisse , omnisque laetitiae ac voluptatis ; atque eam inolevisse apud homines , eius exemplo , consuetudinem , ut libantes nihil in calice vini relinquunt . Praeterea quemadmodum Iupiter passim apud Lucianum aliosque veteres auctores *aversor tristium* dicitur , vel ut Bacchus *laetitiae dator* ; ita Hercules *ἀλεξικακος* , malorum depulsor , tristiumque curarum averruncus Deus fuisse passim perhibetur .

In conviviis vero laeta omnia esse debent , laeti conviviae , curarumque omnium vel memoria penitus abigenda . Hinc quemadmodum Liberi Patri cantharus , ita Icyphus Herculis poculum est . Idcirco veteres fictores scalptoresque gemmarum eximi non sine causa cum poculo fecerunt , & nonnumquam quassabundum , & ebrium , ut ostendit Macrobius Saturnalium Lib. V. Cap. 21. non solum quod is heros bibax fuisse dicatur , sed etiam , quod antiqua historia est , Herculem poculo tamquam navigio (seu navigio cui *scyphus* nomen fuit) ventis immensa maria transisse

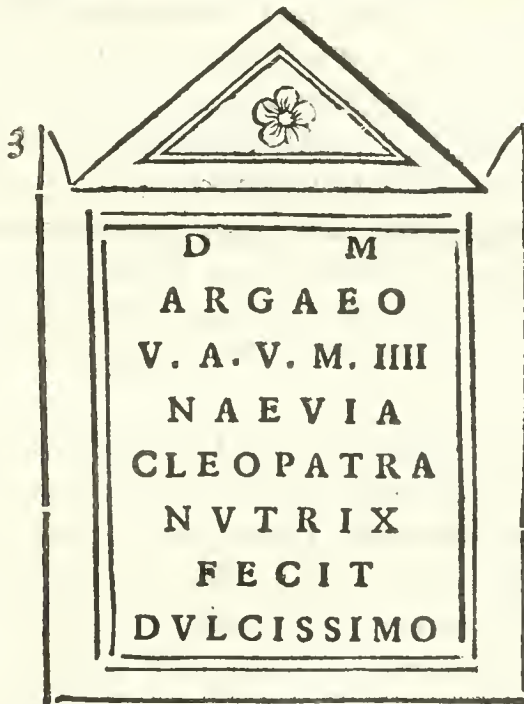
fisse, Multa in Herculem Bibacem, Admonis opus, Sardae incisum Tabula I. adnotavit Vir Clarissimus Philippus de Stofsch, qui praeclaram spartam egregie adornavit, collectis LXX Gemmis antiquis praestantissimorum Scalptorum nominibus insignitis. Sed non scyphos tantum Herculi Heroi multibibo sacrauit antiquitas, quod primus his usus fuerit, ut tradit Athenaeus Deipnosoph. Lib. XI. verum etiam crateras, ut docent vetusti lapides. In Gruteriano 1. XLVIII. legitur cratera argyrocorinthia cum basi sua, & hypobasi marmorea Herculi invicto dono data a L. Curtio Abascanto, & L. Curtio Gaudente eius filio, propter immunitatem annorum quatuor sibi datam, ut puto, a Corpore Custodiariorum. Item ex inscriptione apud Sponium in Miscellaneis pag. 50. constat Herculi Victori crateram marmoream cum basi sua dedicatam fuisse a Cn. Domitio Cn. L. Polymnesto.

Si coniecturis indulgere liceat, alia afferri possunt pro explicatione horum emblematum, vel quod alicui vasculo Herculi sacro ornamento fuerint. Nam vasa voti causa Diis donari dedicarique solebant. Ita scyphos Veneri dicatos, cantharus Iovi, Herculi crateras non semel observavimus. Si quis vero pro vase accipiat, quo in sacris Herculis uti consueverint, recte id quoque convenire potest; cum nemo ignoret narrare veterum fabulas Herculem pene totum terrarum orbem peragrasse, atque expulsis profligatisque vitiorum monstris Deorum cultum ubique restituisse. Neque eorum opinioni adversabor, qui haec emblemata non vinario vasi, & in sacrificiis adhibito, sed aquario inserta fuisse fortassis putabit: nam in re perobscura, & nobis incognita coniecturis uti cuique licet, dummodo in his aliqua verisimilitudo, vel probabilitas sit. Nemo enim ignorat ante sacrificia, & discubitionem in tricliniis, aquam manibus sumere veteres solitos fuisse, & pedes abluere si balneo loti, unctique prius non fuissent. Aquam in manus nivatam ex camella infusam ab Alexandrinis pueris narrat Petronius Satyr. Cap. 31. antequam in-

vitati accumb. rent in triclinio delicatissimi Trimalcionis .
Aquis vero & ipsum Herculem cum Nymphis , & Mer-
curio , ceterisque Diis praepositum ostendunt vetusta ana-
glypha , in quibus comes additus est , ut apud Fabrettum .
Inscriptionum Antiquarum Cap. VI. pag. 432.

Observatis hisce eruditae vetustatis reliquiis , quae vel in
Civitate , vel in Agro Pratenſi reperta sunt , ad ſepulcrales
memorias exponendas gradum facio , quas Romae erutas ,
Pratum advehi iuſſit praeſeſſus Caſottius , & in ſui Mu-
ſei ornamentum dedicavit .

*Marmoreus Cippus , altitudine fere Romanos pedes duos colligens ,
latitudine vero unum ſupra dimidium .*

3. Argaeus puer nondum in familiam Naeſiam adſcitus ,
& praenomine , ac nomine domini ſui donatus , propriam
appellationem ſortitus eſt ab Argaeo filio Apollinis , & Cy-
renes . Immatura morte raptos pueros a Diis in caelum af-
portari credidere , & miniſtros ſtatui Deorum mensae ,
quemadmodum colligi poteſt ex ſequenti Epigrammate

Graeco Smynae, caelato in basi marmoreae columnae, Latine reddito a V. C. Antonio Maria Salvinio, quod edidit Guil. Fleetwood. in Sylloge antiquarum Inscriptionum pag. 245. 1. quod etiam clarissime docet veteres de animarum immortalitate minime dubitasse.

ΝΤΕ ΜΕΝ ΕΜΟΝ ΚΑΤΕΧΕΙ ΖΩΗΣ, ΦΑΟΣ ΤΡΙΠΟΔΟΤΕΡΗ
 ΛΑΤΕΙΝΟΝ ΛΥΣΑΣΑ ΝΟΣΩΝ ΔΕΜΑΣ ΗΔΕΙ ΤΡΙΝΩ
 ΛΗΘΗΣ ΔΩΡΑ ΦΕΡΟΥΣ ΕΠ' ΕΜΟΙ ΠΡΟΣ ΤΕΡΜΑΣΙ ΜΟΙΡΗΣ
 ΨΥΧΗ ΔΕ ΚΡΑΔΙΗΣ ΔΙΑ ΜΕΣΑΙΘΕΡΟΝ ΕΙΚΕΛΟΣ ΑΤΡΗΙ
 ΚΟΤΦΟΝ ΕΠΑΙΩΡΟΥΣΑ ΔΡΟΜΟΥ ΠΤΕΡΟΝ ΠΕΡΙ ΠΟΛΛΩΙ
 ΚΑΙ ΜΕ ΘΕΩΝ ΜΑΚΑΡΩΝ ΚΑΤΕΧΕΙ ΔΟΜΟΣ ΑΣΣΟΝ ΙΟΝΤΑ
 ΟΥΡΑΝΙΟΙΣ ΤΕ ΔΟΜΟΙΣΙ ΒΛΕΠΩ ΦΑΟΣ ΗΡΙΓΕΝΕΙΗΣ
 ΤΙΜΗ Δ' ΕΚ ΔΙΟΣ ΕΣΤΙ ΣΤΗΝ ΑΘΑΝΑΤΟΙΣΙ ΘΕΟΙΣΙ
 ΕΡΜΕΙΑΟ ΛΟΓΟΙΣ ΟΣ Μ' ΟΥΡΑΝΟΝ ΗΓΑΓΕ ΧΕΙΡΩΝ
 ΑΥΤΗΚΑ ΤΙΜΗΣΑΣ ΚΑΙ ΜΟΙ ΚΛΕΟΣ ΕΞΘΛΟΝ ΕΔΩΚΕΝ
 ΟΙΚΕΙΝ ΕΝ ΜΑΚΑΡΕΣΣΙ ΚΑΙ ΟΥΡΑΝΟΝ ΑΣΤΕΡΟΕΝΤΑ
 ΧΡΥΣΕΙΟΙΣΙ ΘΡΟΝΟΙΣΙ ΠΑΡΗΜΕΝΟΝ ΕΣ ΦΙΛΟΤΗΤΑ
 ΚΑΙ ΜΕ ΠΑΡΑ ΤΡΙΠΟΔΕΣΣΙ ΚΑΙ ΑΜΒΡΟΣΙΗΣΙ ΤΡΑΠΕΖΑΙΣ
 ΗΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΔΑΙΤΑ ΘΕΟΙ ΦΙΛΟΝ ΕΙΣΟΡΟΥΣΙΝ
 ΚΡΑΤΟΣ ΑΠ' ΑΘΑΝΑΤΟΙΟ ΠΑΤΡΗΣΙ ΜΕΙΔΙΟΥΝΤΕΣ
 - - - - - ΠΡΟΣΧΑΙΣΙΝ ΕΠΙΣΠΕΝΔΩ ΜΑΚΑΡΕΣΣΙ

*Somnifera en nostrae vitae iubar osculvit nox ;
 Exsolvens morbis dulci anxia membra sopore ;
 Ad Parcae fines mihi Lethes munera portans
 Spiritus & cordis , velut aura per aethera pennas
 Suspendit rapidas cursusque ad sidera fertur ,
 Meque beatorum recipit domus alta Deorum .
 Proximus ac domibus Auroram cerno supernis :
 Est honor ab Iove cum immortalibus , & magnis Dis ;
 Mercurii qui me ad caelum deduxit ab ore ,
 Praebuit atque decus , pulchroque adfecit honore ;
 Stelliferum ut caelum immortales inter haberem ,
 Adfessor fieri gaudens in sedibus aureis .
 Atque apud ambrosias mensas tripodasque renidens*

Ac-

Accumbens epulis Divisque ego specter amicis.

Immortale Dei moveant caput arridentes

..... latices ego libo beatis ,

Ibidem.

4

~ D ~

~ M ~

C. Q. EVFEMVS. AELIAE. TYC

HENI. CONIVGI ~ BENEM

ERENTI ~ FECIT ~ Q. VIX

AN. XIV. ET. C. Q. HERMIAE

Q. VIXIT. AN ~ IIII ~ MENS

IIII ~ DIEB. VIII. BENEM ~

FECIT ~ QUINTIA. PARTHEN

OPE. NVTRIX. ET. P. FARSV

LEIVS. ISIDORVS TATA

4. Unicus hic sepulcralis Titulus duos defunctos complectitur, & notat conditos in uno eodemque monumento; nempe AElia Tuchenem, quae vixit annis quatuordecim, cui maritus Caius Q. (forte *Quintius*, neque enim raro notatum familiae nomen, utpote admodum cognitae, per unicam initialem literam) hanc memoriam fecit; deinde ut puto, C. *Quintium* Hermiam quadrimulum eorundem filium, quem tumularunt Quintia Parthenope Nutrix, & P. Farsuleius Isidorus Tata, scilicet *Nutritor*, vel *Nutricius*, nobis *il Balio*; non vero pater naturalis, ut observat Fabrettus Inscriptionum Ant. Cap. III. pag. 142. quem vide. Ita quoque Papiria Antigona Mamma appellatur, idest *Nutrix*, in sequenti Titulo, duplici ollae superposito columbarii Monumenti Gentis Papiriae Romae.

Ibi-

Matres etiam sequioribus seculis , ut & hodie *mammæ* appellantur , uti fratres , ac sorores *tatae* . In Romano epitaphio , quod edidit V. Cl. Montfauconius in Diario Italico Cap. X. pag. 147. & nonum circiter seculum praeferre putat , haec leguntur :

Hocce puellae iacet tumulo corpus Elisabet

Quod manet in sancta aula nunc Battistae Iohannis :

Ildibrandus eius genitor Theodoraque mamma . &c.

C. Papirius Romanus , ut in laeva Tituli parte notatur , in COL. idest *Collina* Tribu civis suffragium tulit.

Ibidem.

Ibidem.

6

D	M
L. MVNILIO RHODONI	
QVI. VIX. ANN. III.	
DIE. XXXV. HYLAS. ET. MV	<i>sic</i>
NILIA FILVMENE	
PAR. FIL. DVLC. B.M.F.	

7

D	M
FELICISSIMVS.	
AVG. LIB. MYRONI	
COLLIBERTO. ET.	
COLLEGE. BENE	<i>sic</i>
MERENTI. FECIT	

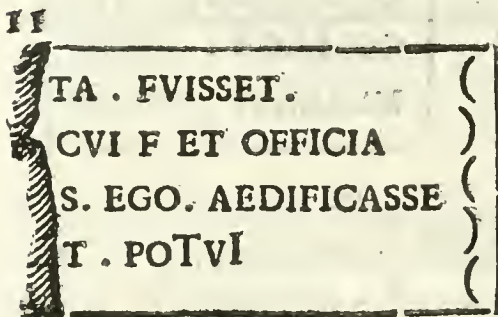
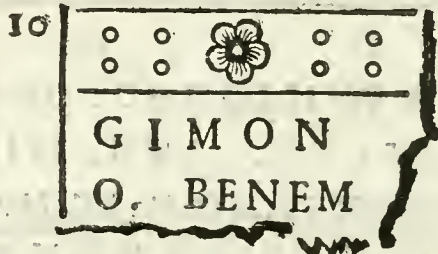
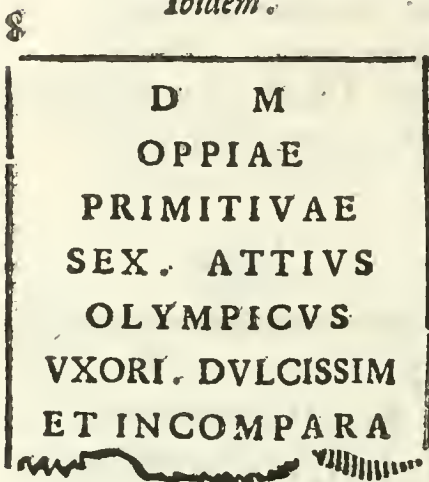
6. Munilia gens hæc antequam incognita ab oblivione , ac tenebris ex hoc lapide vindicatur . PAR. FIL. DVLC. B. M. F. Hoc est : *Parentes filio dulcissimo bene merenti fecerunt* . Hylas pater , ut observo , solo suo cognomine contentus , prænomen , & nomen Muniliae gentis hic reliquit .

7. COLLIBERTO . ET . COLLEGE . Idest COLLEGAE : Eodem fere modo ut summi viri eos quos sibi adlectos habent in Magistratum dignitate , & officio collegas vocant ; ita quoque liberti eos quos in Domo Augusta aequali ministerio , & officio sibi adiunctos acceperant collegas appellant , honoris causa ; quod & in explicatione Cippi marmorei inventi in Monumento , sive Columbario Libertorum ,

ac

ac Servorum Liviae Augustae, & Caesarum observavi pag. 227. Ita quoque milites in Legionibus socios appellant collegas, ut videre est in militari lapide apud Sponium in Miscellaneis erudita Antiquitatis Sect. V. pag. 162.

Ibidem.

9. :: TEPHANION. Lege STEPHANIONI, adolescentis nomen; cuius honore sepulchralis titulus coronatur. STEPHANIVM puella introducitur a Plauto in Stycho.

11. OFFICIA. Fragmentum sepulchralis Tituli, qui, ut ex his quae supersunt colligitur, amorem & voluntatem erga defunctum aedificandi magnificentius sepulcrum continebat, & suprema officia propensius exhibendi; de quo alia exempla alibi notavimus, ac praesertim in Prima Parte

tc

te pag. 210. n. 51. Supremorum officiorum erga defunctos meminit hic lapis Romanus , nuper editus a V. Cl. Boldetto in Observat. ad Coemeteria SS. Lib. I. Cap. XXXIX. in Museum Albanum postea translatus ; sed recognosci non potuit an in primo vel in secundo versu mendum irrepsit.

C. IULIVS. AVG. LIBERTI.

LIBERTVS. EROS

PISTOR. CANDIDARIVS.

PER. ANNOS. QVOS. INTER

MORTALIS. FVIT. ANTE. EVM. DIEM

QVI. FVIT. VI. IDVS. MAI. VIXIT

ANNOS. L. HVIVS. SACRAVIT

IVLIA. GLAPHYRA. COLLIBERTA

ET. PRAESTITIT. OFFICIA.

M. ÆMILIO. LEPIDO. T. STATILIO

TAVRO COS.

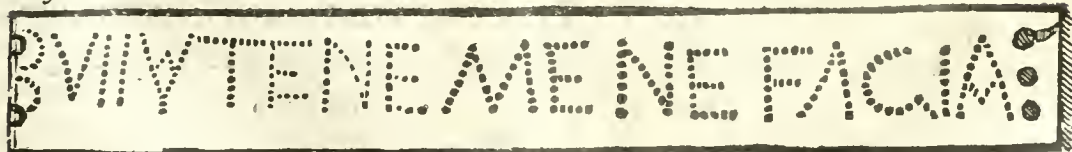
Ars , & officium hætenus incognitum C. Iulii Erotis Liberti PISTORIS CANDIDARII , in eo fuisse mihi videtur ut candidum panem , omnium optimum , & probatissimum , ex molli filigine conficeret in usum mensae Augusti domini sui , quem ita laudat Iuvenalis Sat. V. v. 72.

Sed tener , & NIVEUS , mollique filigine factus

Servatur Domino —

Sed Augustum maxime appetivisse *secundarium panem* , vulgarem cibum , auctor est Suetonius in eius vita c. 76.

Pro coronide antiquarum Inscriptionum Musei Casottii en aereum collare Servi fugitivi , quod collo eiusdem videtur clausum fuisse , percussis clavulis , qui supersunt .

13. Circuitu suo , ac longitudine Romanum pedem unum , ac dimidium aequat ; altitudine vero unciam unam supra dimidiam . Literae , si postremis nonnullas ex superioribus scriptis adiicias , id significant :

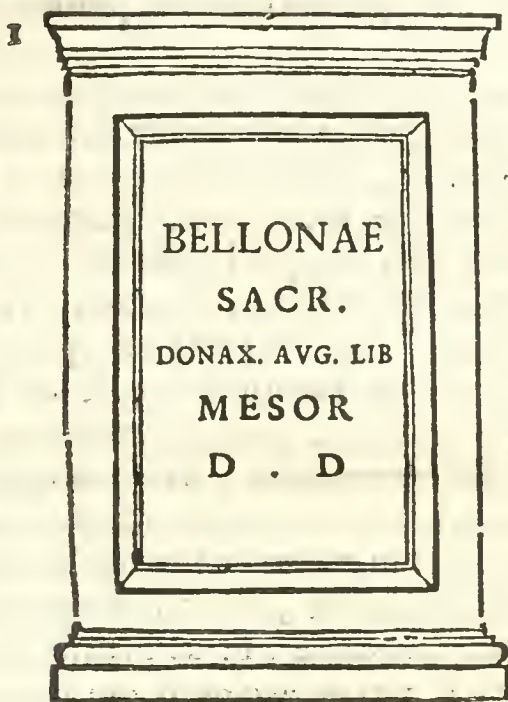
TENE ME NE FUGIAM I (ITERVM) A TE

Ex hoc proculdubio pendere debuit aerea lamella , in qua erat expressum domini nomen , item via & locus omnibus notus , in quo ipse habitaret , ut servus fugitivus facili negotio revocari ad eum posset ; quod ostendunt rotundae laminae , quas ex Donianis Collectaneis exhibuimus Classe II. n. 172. & 273. Vide & Sponium in Miscellaneis pag. 300. & Fabrettum Inscriptionum Antiquarum Cap. VII. pag. 522. Primum constat fugitivos iniustis servilibus notis , & stigmatis in facie inscriptos fuisse , ac dominorum nomina praetulisse , ad quos revocarentur ; quae Petronius *fugitivorum epigrammata* , & *argumentum* vocat ; quare ut apud Plautum in *Casina* Act. II. Sc. VI. & Apuleium Lib. IX. *Metamorph.* servi *literati* appellabantur . Ex hoc vero collare probe perspicitur quomodo literae per puncta in fronte primum scriberentur , quae postea ex ore , ne facies hominis ad divinae pulcritudinis imaginem expressa tantopere foedaretur , Constantini Augusti iussu , in collaria translatae sunt , servata interdum earundem forma , ac scribendi ratione , quam exhibet hoc singulare monumentum . Has illustrant Plinii Secundi verba in Panegyrico ad Traianum : *neque , ait , ut antea ex sanguem illam , & ferream frontem nequicquam convulnerandam praebeant PVNCTIS , & notas suas videant* . De huiusmodi puncturatis literis , & stigmatibus vide Ioh. Rhodium C. V. in Scribonium Largum , & R. P. Theophilum Raynaudum Soc. Iesu Theologum perinsignem . Sect. II. Cap. II. de Stigmatismo sacro , & profano . Sed quibus verbis utatur D. Paulus ut Onesimum servum fugitivum revocet in gratiam Philemonis , a quo fugerat , vide in Epistola ad eundem .

INSCRIPTIONES ANTIQUAE VOLATERRIS.

Inventa in Agro Volaterrano , apud Montem viridem .

*Ex Schedis Donianis , & ex Collectaneis Petri Tancredi MS. Cl. V.
Uberti Benevolentii Patricii Senensis .*

Quum inter omnes Etruriae Urbes VOLATERRAE sint antiquissimae , & nobilissimae , summorumque Scriptorum testimonio , ac laudibus celebratae , propositum mihi non est edita ab aliis longa verborum ambage rursus recudere , (id enim supervacaneum , ac doctis viris iniucundum esset) sed quae hactenus haud satis nota , & pervulgata sunt in medium afferre ; declaratis an-

tiquis Inscriptionibus , aris , anaglyphis , & signis , quae in ipsis ad haec tempora conspiciuntur . Primum igitur , ut ex ordine procedam , de patriis , ac localibus Diis Volaterranorum , de Templis , ac publicis aedificiis , de statuis & monumentis Etruscorum , qui hanc opulentissimam Urbem condiderunt , differam : deinde de Magistratibus , de illustribus viris , qui in ea floruerunt , de optimis civibus , quorum egregia facta domi forisque tum auctorum , tum vetustorum lapidum insigni documento posteris commendata fuere .

Igitur inter reliquos communes Deos Etruscorum , Bellonam Volaterris praecipuo honore cultam fuisse indicat haec ara marmorea votiva , eidem sacra , quae a Donace Liberto Augusti Mensore dicata est . Scriptum MESOR pro MENSOR , praetermissa N , quod alibi non raro ab antiquis quadratariis factum notavimus . In arte , sive officio huius Liberti Mensoris in Domo Augusta nil opus est ut diutius verfer , cum aliqua de Mensoribus , & de Decurionibus Mensorum , qui rei cibariae mensuris praeerant , dixerim ad Titulum XXVIII. Monumenti , sive Columbarii Libertorum , & Servorum Liviae Augustae . Mensoris aedificiorum , operumque publicorum meminit Plinius Secundus in Libro X. in epistula ad Traianum , cuius testimonium Gutherius de Officiis Domus Augustae , & de Mensoribus agens , minime observavit ; ac pro eo accipitur qui metiendorum publicorum operum curam habet , & calculat impensas , & lites aestimat , quae in his non raro occurrunt . Sed en Plinii verba : *Quintodecimo Kal. Octobres , Domine , provinciam (scilicet Bithyniam) intravi , quam in eo obsequio , in ea erga te fide , quam de genere humano mereris , inveni . Dispice , Domine , an necessarium putes mittere huc MENSOREM . videntur enim non mediocres pecuniae posse revocari a curatoribus operum , si mensurae fideliter agantur : ita certe prospicio ex ratione Prusensium , quam cum Maximo tracto .*

Sed ut ad Bellonam Volaterranorum Deam revertar , quam veteres Martis sororem , vel etiam coniugem fuisse fabu-

fabulantur , & cum eo bellorum curam gérere , & ad bellum necessaria arma , currus & equos parare , eam ab Etruscis cultam fuisse peculiari ritu , facile hinc credere possumus . Exstat in Gruteriano Thesauro MLXVIII. 4. alia inscriptio Bellonae sacra , in ruinis Lunae antiquissimi Etruriae opidi reperta , quam voti causa libens merito consecravit Stephanus Imperatoris Vespasiani Libertus . In Etruscis anaglyphis , urnis , & sepulcris additis Dempsteriano Operi , pugnantibus viris interdum assistit femina , facem dextra gerens , ut Tabula XXI. interdum alata ut Tab. XXV. & armillis ornata in brachiis Tab. LXXI. n. 2. vel solutam corollam manibus praeferens , quasi ad pugnandum premio instigatura ; vel tenens hastam , & clypeum Tab. LXVIII. n. 2. & LXX. Videant viri docti an hac imagine Bellona designata fuerit ab Etruscis , quae videlicet non solum bellis praeesset , & bella curaret , verum etiam furorem , roburque pugnantibus immitteret ; quare a Graecis dicta est Enyo , quam Homerus , teste Pausania , Libro V. Cap. 30. una cum Pallade bellantibus ducem praefecit . Facem hinc Bellonae tributam puto , quam ita describit Silius Italicus Libro V. Punicorum v. 220.

*Ipsa facem quatiens , ac flavam sanguine multo
Sparsa comam , medias acies Bellona pererrat .
Stridit Tartareae nigro sub pectore Divae
Lethiferum murmur , feralique horrida cantu
Buccina lymphatas agit in certamina mentes .*

In aliis Etruscis anaglyphis , in quibus sculptae sunt feminae succinctae , armata facibus dextera vel sinistra manu , vel cum gladio , vel cum bipennibus , Tab. LII. LIII. LXXXIV. LXXXVI. recte Furiae intelligi possunt , ut observat Etruscarum Antiquitatum longe consultissimus Philippus Senator Bonarrotius ; vel , si placet , Bellona quoque , cui aliqua Furiarum comes addita sit , ut indicat Petronius in Satyr. Cap. CXXIV. his versibus :

*At contra , sedes Erebi qua rupta debiscit ,
Emergitque late Ditis chorus , horrida Erinnys ,*

Et

Et Bellona minax, facibusque armata Megaera.

Bello Etrusco confecto Appius Claudius Caecus aedem Bellonae constituit Romae, in IX Regione, ante portam Carmentalem, non procul a Circo maximo, de qua Ovidius Fastorum Libro VI. Huius Deae Sacerdotes Bellonarii dicti sunt, qui se cultris ferientes, proprio sanguine numen placabant, furentesque vaticinabantur, qui & Fanatici ab aede Bellonae appellantur in Gruteriano lapide CCCXIII. 1. quare Iuvenalis Satir. IV. v. 124.

— *sed ut fanaticus oestro*

*Percussus, Bellona, tuo, divinat, & ingens
Omen habet. —*

Ex allatis igitur indicatisque monumentis, quae in Etruriae Urbibus eruta sunt, coniicimus Bellonae cultum, & sacra ab Etruscis manasse ad Romanos. Illud vero constat magno in honore fuisse hanc Deam apud Volaterranos & ipso Augusto aevo; quae non solum aram in eorum Municipio & Colonia habuit, Decreto Decurionum publico in loco positam, verum & fortassis aedem, ut auguror, cuius tamen nulla prorsus exstat memoria.

Bellonae, aliud Numen nobis incognitum, a Volaterranis Etruscis cultum, addendum est; quod in Dempsterianis Monumentis Tabula XLII. ex archetypo delineatum cernitur. Id exhibet marmorea statua Mulieris, puellum in sinu sustinentis, literis Etruscis inscripta, quae, ut cives testantur, Volaterris inventa est, & apud Nobiles de Maffeis servatur. Fortunam, Nortiae Deae nomine ab Etruscis cultam, ut Scriptores indigitant, eam repraesentare modesta, sed erudita divinatione credit V. Cl. Senator Bonarrotius, apud Etruscos effingi solitam specie mulieris, puerum in ulnis gestantis; quemadmodum Fortunae Praenestinae simulacrum cum Iove puero describitur a Cicero de Divinatione. Id quoque confirmant Praenestinae inscriptiones duae in Gruteriano Thesauro pag. LXXVI. 6. 7. quarum prima in basi statuae caelata, Fortunae Primigeniae Iovi puero dicata est; altera Fortunae Iovis pueri Primigeniae

geniae : quo signo veteres indicarunt fortunam , quam omnes homines natali suo consequuntur . Idem numen , ut prae-
laudatus Senator observat , forte occurrit in anaglypho ur-
nae marmoreae Clusinae Tab. LXVIII. n. 1. in quo pugna
repraesentatur . Potest etiam hoc Etruscum simulacrum ,
ne ab auctoris clarissimi mente , & ab opinione eruditorum
civium Volaterranorum discedam , referre Pacem , quam ,
ut notat Pausanias , Cephisodotus apud Athenienses fecit
infantem Plutum in sinu habentem ; ut hinc deduci possit
Volaterranos praecipuo honore has Deas coluisse , quarum
prima bellorum , altera pacis arbitra credita est . Huic sta-
tuae persimile aeneum sigillum , altum fere uncias sex , ob-
servavi in Regio Museo Mediceo , quod mulierem exhibet ,
fortassis Fortunam , Plutum infantem in sinu gerentem , fa-
sciis involutum , cui retro e cingulo pendet pera viatoria ,
ni sit marsupium , quod pecuniam in eo servari indicet .

Verum quum Cl. V. Philippus Bonarrotius Etruscos
in haec Italiae loca ex Aegypto profectos fuisse non levi-
bus , sed doctis argumentis opinetur , & habitum , & for-
mam Numinum Aegyptiorum imitatos fuisse , Fortunam
eos repraesentasse auguror eo modo quo Isis apud Aegy-
ptios colebatur effingebaturque , puerum Horum vel lactans ,
vel in ulnis gestans , quae in Gruteriano lapide LXXXIII.
II. MYRIONIMA , & in Reinesiano Classe I. n. 213. MA-
TER appellatur , atque una omnia esse dicitur , cum qua
etiam plura numina credita convenire .

Cereris Frugiferae Templum Volaterris fuisse fortassis in-
dicat hoc marmorei anaglyphi fragmentum , ibidem in-
ventum , quod hoc tempore exstat penes Nobilem Virum
Iohannem Equitem Falconcinium . Cernitur in eo scul-
ptum bucranium baccis coronatum , e cuius cornibus pen-
dent encarpia lemniscis religata . Capiti insidet locusta ,
quae fruges depascitur ; quod symbolum , ut puto , decla-
rat Cererem Volaterranis aliquando opem tulisse , & eo-
rum arva , ac fruges ab exorta vi locustarum , quibus in-
terdum ille regionum tractus & nostro seculo obnoxius
fuit ,

fuit , opportune liberasse . Non tantum formicae , verum-
etiam locustae sculptae sunt in Gemmis , quae praeferunt
imaginem Cereris , & Dei Panis , ut observavi in pluribus
gemmis , quae studii gratiā in suis Schedis delineavit prae-
laudatus Philippus Senator Bonarrotius ; quare si quis Deo
Pani aedem Volaterris fuisse constitutam ex hoc anaglypho
suspicietur , non abnuam ; liceat cuique erudite vivinare .

Habuerunt enim veteres in more ea animalia Numinibus
appingere , & dedicare , quae vel in eorum tutela essent ,
vel tamquam noxia hominibus e regionibus abegissent .
Hinc Hercules cultus & Conopius ab Oteis appellatus , te-
ste Strabone , Libro XIII. quod eos a culicibus quos *conopas*
vocant , a quibus vexabantur , liberasset . Apollo item a
Rhodiis templo donatus , vocatusque Erythibius , quod
agros a rubigine , quam *erythibiam* dicunt , tueretur . Idem
Apollo Smintheus , & Panorpius cognominatus , quod mu-
res , & culices ab Asiae populis abegisset , eodem Strabone
teste.

In

In fronte vero templorum caelata fuisse animalia , quae in Deorum tutela erant , nemo ignorat . In capitulis quoque columnarum sculpta Deorum simulacra , quibus aedes sacra erat , ut in duobus Pisanis elegantibus capitulis pag. 2. superius adnotavimus . Effictum Pugilem victorem in flore capituli exhibet Fabrettus de Columna Traiani Cap. VIII. pag. 261. Zophorus inde dictus quod sculpta animalia in metopis referret , vel bubula capita festiva fronde , aut floribus coronata , intersculptis lancibus , & triglyphis , de quibus Philander in Vitruvium Libro III. Cap. VIII. Id quoque egregie illustratur sequenti inscriptione , quae in Gallia Cisalpina inventa est , anno MDCLXXXVI. quam profero ex Donianis Schedis .

M. IVNIVS. SABINVS
III VIR. AEDILICIAE. POTEST
ET LEGE IVLIA MVNICIPALI
PATRONVS
COLLEGI CENTONARIORVM
FRONTEM TEMPLI
VERVIS ET HERMIS
MARMOREIS PECVNIA SVA
ORNAVIT ET IN TVITION
DEDIT H-S
N. CCXXXXII

His Volaterranorum Diis addo Herculem , quem coluerunt , & de eius nomine Portam antiquitus appellarunt , quae postea pro *Porta Herculis* , *Porta ad Arcum* dicta est , ut putat Raphael Volaterranus Commentariorum Urbanorum Libro V. Herculem ab Etruscis praecipuo honore cultum indicant plures aeneae paterae Deorum sigillis caelatae , inter quos Hercules cernitur.

V

His

His observatis ad aedificia cum publica , tum privata Volaterranorum gradum facimus , qui , ut ait Plinius Lib. III. Cap. 5. cognomine *Hetrusci* appellati sunt , quod , ut arbitror , primum , teste Strabone , Lib. V. e Tyrrenis plerique constiterint in hoc opido munitissimo , quod in planitie arduae , ac difficilis rupis constitutum est . Inter haec antiquum Theatrum occurrit , conditum extra moenia , quae Strabo libro superscripto commendat . Quamvis aggesta humo penitus obrutum sit , eius tamen forma cernitur , ac vestigia supersunt in Prato Vallis Bonae , ut vulgo dicitur ; quo in loco plures marmoreae columnae eximii operis , paucis ab hinc annis , inter rudera inventae sunt , ac praesertim iuxta viam , quae ducit ad Portam Pisanam ; nam Pisis ad tricesimum circiter lapidem Volaterrae distant . De hoc Volaterranorum Theatro aliud agens disseruit vir pereruditus , ac diligens Vincentius Borghinius de Origine Urbis Florentiae pag. 183. ac certa eiusdem vestigia suo tempore apparere asseruit .

VADIS Volaterranis , Ciceroni in oratione pro P. Quintio , Plinio Libro III. Cap. 5. tribus Tabulis Itinerariis , & Rutilio Numantiano memoratis , contiguae sunt **SALINAE** ; hisque proximum ostium fluminis , quod antiquum & ad haec tempora integrum nomen retinens , **CAECINA** dicitur : cuius item meminere Plinius loco superscripto , & Mela Libro II. Cap. 4. de quo plura Cluverius Italiae antiquae Libro II. Cap. I. pag. 469. Supra Salinas **ALBINI** Viri Consularis fuit Villa , quae a praëlaudato Rutilio Consulari Viro ita celebratur in suo Itinerario v. 453.

In Volaterranum vero Vada nomine tractum

Ingressus , dubii tramitis alta lego .

Despectat prorae custos , clarumque sequentem

Dirigit , & puppim voce movente regit .

Incertus gemina discriminat arbore fauces ,

Defixasque offert limes uterque sudes .

Illis proceras mos est adnectere lauros ,

Conspicuas remis & fruticante coma :

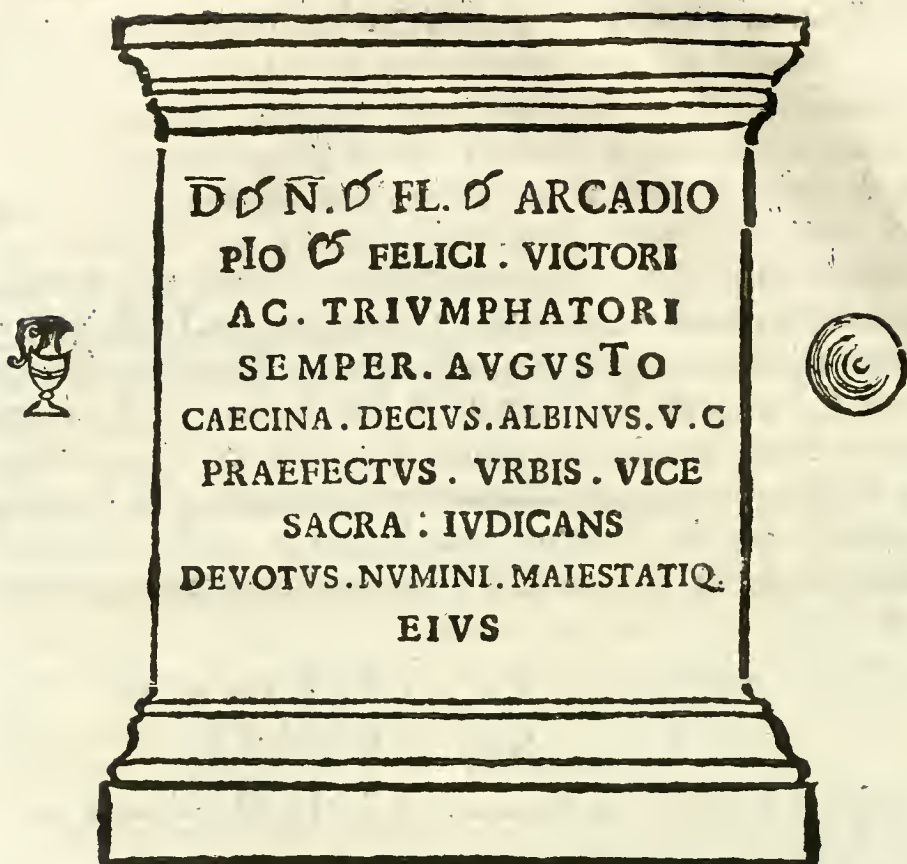
Ut

*Ut praebeante algam densi symplegade limi
 Servet inoffensas semita dura notas.
 Illic me rapidus consistere Corus adegit,
 Qualis sylvarum frangere lustra solet.
 Vix tuti domibus saevos toleravimus imbres,
 ALBINI patuit proxima VILLA mei.*

Huius Albini Cl. Viri fit mentio in duabus aris marmoreis penes Gruterum, quarum prima pag. CCLXXXVI. 7. indicatur Romae in impluvio Palatii Archiepiscopi Ravennatis; declaratque Albinum Urbi Praefectum fuisse, imperantibus Honorio, & Theodosio Augustis, & operi cuidam splendidissimo iam a se facto novum adiecisse, & ornasse. Consules, qui in dextro latere leguntur, teste Grutero, procul dubio vel in alia ara, vel multo antea ita notati fuere:

DEDICATA. PRIDIAE *sc*
 NONAS. NOVEMBREIS
 RVST... II..... LINIO COS

Iunium Rusticum, & C. Vettium Aquilinum intelligo, qui Consules fuere anno V. C. 914. Christi Domini 162. ac proinde ita restituendos puto: RVSTICO ET AQUILINO COS. Hoc Consulum Collegium, si vere in dextro latere marmoris scriptum sit, & non ex alio lapide a descriptoribus, ut facile evenire potest, confarcinatum, facile crederem hanc aram alia inscriptione antea praetulisse, quae postea, ut huic sequioris temporis locum daret, deleta fuerit. Idem & huic alteri arae a Grutero relatae CCLXXXVII. 2. accidisse arbitror; nam teste C. V. Iohanne Baptista Donio, qui oculata manu Romae descripsit in Hortis Alexandri Massinii, & retulit in sua Collectanea, in lateribus sculptam habet pateram, & simpuvium; quae, ut ingenue fatear, non in aris votivis, vel honorariis Caesarum, sed Deorum tantum tum superum, tum inferorum conspiciuntur. Sed en ipsa ara uti ad Donio exscripta est.

Fuit igitur ALBINVS Vir Clarissimus Praefectus Urbis ; vice sacra iudicans , summa tum familiaritate , tum benevolentia valde coniunctus Claudio Rutilio Numantiano Gallo , Viro Clarissimo , idemque Praefecto Urbis , qui eius Villam lustravit ; cui subiecta falsa palus Volaterranorum , quae SALINAE dicebatur , ut ex sequentibus eiusdem versibus cognosci potest , qui laudes Albini continent :

*Namque meus , quem Roma meo subiunxit honori ,
 Per quem iura meae continuata togae .
 Non expectatos pensavit laudibus annos ,
 Vitae flore puer , sed gravitate senex !
 Mutua germanos iunxit reverentia mores ,
 Et favor alternis crevit amicitiiis .
 Praetulit ille meas , cum vincere posset , habenas ;
 Praedecessoris maior amore fuit .*

Subie-

Subiectas VILLAE vacat adspectare SALINAS;

Namque hoc censetur nomine salsa palus .

Fortassis hic Caecina Albinus ille ipse est , qui apud Macrobiū Saturnalium Libro I. Cap. 2. cum ceteris convivis de doctis quaestionibus erudite colloquitur . Sequitur apud Rutilium longe elegantissima Salinarum Volaterranarum descriptio , quam , ut verbis utar V. C. Casparis Barthii , dubito utrum pari modo , & tam absolute aliam in omni antiquitate reperiās . Sed de Albini patria , quae Volaterrae fuerunt , & de eius Villa supra Salinas condita , miror nihil dixisse Barthium , nihil Dempsterum , qui in Opere de Etruria Regali celebriores Villas in Etruria recenset ; nihil Iosephum Castilionem , qui Albinum nostrum cum Rufio Volusiano Albini filio , quem supra in Itinerario laudat Rutilius v. 166. turpi lapsu confundit . Illud praeterea ex allatis versibus notandum est , Rutilium in officio Praefecti Urbi non successisse Albino , in quo errore fuit Felix Contelorius , Praefectos Urbi recensens Cap. VI. sed e contra illustrem honore , ac iure togae Albinum successisse Rutilio ; quod ex verbis eiusdem Rutilii a Contelorio non animadversis ipsa luce clarius est . Hunc Albinum Praefectum Urbi , ut auguror , respicit aerea lamella , literis argenteis aere inclusis ex uno latere ornata , quae servatur in Museo Bonarrotio , & haec habet , quae praelaudatae arae Gruterianae pag. CCLXXXVI. 8. respondent .

SALVIS DD NN ALBINVS FECIT

Ad alia ut veniam , quae tum ex Rutilio , tum ex allatis inscriptionibus notanda sunt , Albini Consularis Viri patria , ut diximus , Volaterrae fuerunt ; nam praefert proprium inclytæ gentis nomen CAECINA , quae Volaterris orta , clara in primis domi forisque fuit , summaeque auctoritatis , ut vetusti lapides , & scriptores diserte testantur . An vero a Caecina fluvio Volaterranorum nomen acceperit adfirmare non audeam . Id tamen verisimile esse scribit Raphael Volaterranus , ab Iohanne Glandorpio citatus in

Ono-

Onomastico Historiae Romanae ; dubitat vero Thomas Dempsterus Libro IV. Cap. 5. de Etruria Regali . Pro re mea duos lapides in medium proferam , Volaterris erutos , quorum primus ibidem visitur in atrio Nobilium de Guarnaccis , alter in Foro , sed vitiose editus a Grutero CCCLXXVIII. 3.

2

L. CAECIN
EX DECVR
L. VOLAT

3

CAECINA . L . F
PRIMA . V . AN . XII
POMPONIA MATER
FILIAE

Virorum illustrium , qui ex hac Familia prodierunt , ducit agmen A. Caecina , Tuscae disciplinae peritissimus , & Volaterris augurum princeps , quem laudat Cicero eiusdem A. Caecinae filio scribens Libro VI. Epistolarum , & nobilissimum , atque optimum virum praedicat . Sequitur A. Caecina filius , ad quem Ciceronis , & ipsius ad Ciceronem epistolae exstant Libro VI. ut diximus , quem item Cicero mirifice laudat , appellatque auguralis disciplinae consultissimum , prudentem , fortem , & sapientem virum , singulari pudore , virtute cognita , & spectata fide amplissimum , in utraque fortuna cognitum multis signis & virtutis & humanitatis . Patria siquidem exulare coactus est , quum non modo contra Caesarem pro Pompeio pugnasset , verum etiam illi edito libro maledixisset ; quem idem Cicero P. Servilio Isaurico commendat in Epistola 66. Libri XIII. Pro hoc A. Caecina , cui post obitum viri sui M. Fulcinii Tarquinienensis nupsit Cesennia , exstat oratio eiusdem Ciceronis , quae acta est P. Dolabella Praetore Urbano . Et hic fuit , ut putat Franciscus Hottomannus Ciceronis interpres clarissimus , Caecina Volaterranus , equestris ordinis , quadrigarum dominus , quem Plinius scribit Libro X. Cap. 24. comprehensas hirundines in Urbem secum auferen-

ferentem, victoriae nuntias amicis misisse, in eundem nidum remeantes, illito victoriae colore. Idem, ut observat Glandorpius, librum scripsit de procurandis fulguribus, quem Seneca se fatetur imitari, de quo Naturalium Quaestionum Libro II. ita loquitur: *Hoc apud Caecinam invenio, facundum virum, si habuisset in eloquentia nomen, & nisi illum Ciceronis umbra pressisset.* Sed Glandorpius Caecinam Equitem, de quo Plinius meminit, Auli Caecinae, Ciceronis amicissimi, filium esset putat, qui in sua epistola cuiusdam libri meminit per filium transmissi. Exstat quoque in Epistolis Ciceronis ad Atticum Libro XVI. mentio Caecinae cuiusdam Volaterrani, Caesaris familiaris, qui ab eodem Caesare ad Ciceronem missus est. Ex quibus omnibus locis, & ex allatis inscriptionibus manifestum est Caecinarum patriam Volaterras fuisse. Vix enim credibile est quum Caecinas Volaterranos tot in locis dicat Cicero, & Plinius, librariorum omnes unanimi consensu nos decipere voluisse, & pro Volaterranis, scripsisse *Volturenis*, vel *Vulturrenis*, cuius lectionis vindex est nuperus quidam scriptor, qui medicas docti viri manus expectat.

Modum excederem, lectorumque aures nimis onerarem si vellem illustres omnes viros ex Caecina ortos gente, qui in Historiis memorantur, recensere. Ex his non paucos indicavit Glandorpius. Tres tantum declarabo, quorum nomina ex antiquis lapidibus posteritati commendata sunt. Primus omnium est C. Caecina Largus, qui ad celebrandum in Capitolio Natalem Augusti, & Augustae, ac Caesarum, & ad sacrificandum pro eorum salute, Fratrum Arvalium nomine, adfuit statis diebus, & victimas solemniter immolavit. Is in pluribus fragmentis memoratur, quae spectant ad Collegium Fratrum Arvalium, quae videre potes apud Gruterum CXVI. 5. CXVII. 1. 2. 3. item in fragmento nuper a me edito ad Monumentum sive Columbarium Libertorum, & Servorum Liviae Augustae, & Caesarum pag. 217. ex Codice Bibliothecae Stroziae n. 356. ex quo item hoc alterum perinsigne depromo, haec-

nus

nus antiquariis incognitum, quod item Romae olim exstabat in aedibus Coritiorum, ac postea fato quodam, ut opinor, intercidit.

ADSVIT. M. ENNIVS. VINICIANVS

IN CAPITOLIO

PROMAGISTRO. MAGISTERII

FRATERCVLI. CONLEGI. FRATRVM ARVA

LIVM. OB. NATALEM. GERMANICI

IOVI. BOVEM. MAREM. IVNONI. VACCAM L.

IMMOLAVIT

TAVR

M. ENNIVS. VINICIANVS. M. SILANVS. C. CAECINA M

LARGVS. TAVR. STATILIVS. CORVINVS

K

IVNIS

ADSVIT. PRO. MAGISTRO. MAGISTERII

FRATERCVLI. CONLEGI. FRATRVM. AR

VALIVM. NOMINE. AD. DEAM. DIAM. VACCAM

IMMOLAVIT

ADSVERVNT

IMP. CAESAR. AVG. GERMANICVS

C. CAECINA. LARGVS. TAVRVS. STATILIVS

CORVINVS. M. ENNIVS. VINICIANVS. C

CALPVRNIVS. PISO. M. SILANVS

N. IVN. IN. CAPITOLIO

ADSVIT. PRO. MAGISTRO. MAGISTERII

FRATERCVLI. CONLEGI. FRATRVM

ARVAL. NOMINE. OB. NATALEM

GERMANIC. AVG. IOVI. BOVEM. MAREM

IVNONI. VACCAM. MINERVAE. VACCAM

ADSVERVNT. C. CAECINA. LARGVS. M. SILANVS

M. ENNIVS. VINICIANVS. C. CALPVRNIVS. PISO

C. Caecinam Largum inter procures numeratum a Plinio
Histor.

Histor. Libro XVII. Cap. I. Consulem , & collegam Imperatoris Claudii in secundo eius consulatu , de quo Noris in Epistola Consulari . Sequitur C. Caecina Paetus imperante Vespasiano Augusto Consul cum L. Annio Basso , ut in Gruteriana ara CCXXXIX. 3. Inter Pisanos cives adlectum ostendo in antiquo lapide penes Gruterum CCCLXXIX. 2. L. Caecinam Severum , Galeria Tribu censum , qui Tarracone obiit Duumvir Quinquennalis , Flamen , Praefectus Fabrūm , Praefectus item Cohortis I , & Orae maritimae . His Caecinam Lollianam clarissimam , & illustrem feminam adiungo , quae cum Flavio Rufio Sabino Volusiano ; ni fallor , viro eius , statuam ex aere sua pecunia Romae dedicavit in honorem magnae Deūm Matris Ideae , & Attini ; quod docet antiqua Tabula penes Reinesium Classe I. n. 279. eruta in Via Appia . Libet Volusianorum cognomen faeminae datum notare in sequenti epigrammate Volaterrano .

Supra ostium Domus Nobb. de Guarnaccis .

4
OCTAVIAE . C . F . VOLVSIANAE
PIENTISSIMAE . QVAE . VIX . AN . XIII
M . III . D . XII . OCTAVIA . SOTIRA
MATER . PIENISSIMA . ET . C . OCTAVIVS
SPARSIVS . FRATER . PIENISSIMVS
ET LICINIVS . LICINVS . MARITVS
OPTIMVS . FECERVNT . SIBI . ET . SVIS
LIBERTIS LIBERTABVS . P . Q . E

4. Mendum delendum ex Plinii Epistola XVII Libri VII monet hic lapis , in quo legitur Octavia Sotira mater *pienissima* . In vulgatis editionibus , nam sermo est de uxore Domitii Tulli , legitur : *accepit amoenissimas villas , accepit*

pit magnam pecuniam uxor optima , & patientissima . Legendum procul dubio , uxor optima , & pientissima .

Praeter hanc Caecinarum nobilissimam , & splendidissimam Gentem , quae Volaterras magnopere illustrat , alias adtexo non modo civium , sed etiam optimorum Civium Volaterranorum , ut Ciceronis utar laudibus in Oratione pro Domo sua ad Pontifices . Harum perspicua est memoria in vetustis lapidibus , qui ad hanc diem supersunt ; plurimos autem periisse non dubito . Sunt autem : *AElia ; Aurelia , Agatinia , Baebia , Calpurnia , Casticia , Cersicia , Cilinia , Flavvia , Licinia , Laucunnia , Manneia , Norvia , Norbania , Octavia , Pergonia , Persia , Petronia , Pollia , Reditia , Traula , Varrina , Velinia , Verginia , Vibia , Volasennia .* His addo *Arminiam* ex militari laterculo superius edito inter Inscriptiones antiquas Musei Medicei pag. 31. in quo scriptum **C ARMINIVS PROBVS VOLATER .** qui militavit Torquato , & Attico Consulibus , anno V. C. 896. Christi vero 143. Ad- do & *Rufiam* in sequenti Cippulo militari , qui exstat in Vinca Bonamonetae , a Fabretto editus Inscriptionum Anti- quarum Cap. III. n. 102.

A . R V F I V S
A . F . S A B
V E R V S
V O L A T E R R I S
M I L . C O H . V . P R
Y . R V T I L I
M I L . A N . X V I

Ex quo intelligo Volaterranorum Tribum fuisse **SABA-**
TINAM , in qua censabantur , & Romanae fruebantur iure
civi.

civitatis ; quam L. Sulla victor Republica recuperata , comitiis centuriatis , eripere non potuit . Audiendus Cicero in Oratione pro Domo sua ad Pontifices : *Populus Romanus , L. Sulla Dictatore ferente , comitiis centuriatis , municipiis civitatem ademit , ademit iisdem agros . De agris ratum est : fuit enim populi potestas , de civitate ne tamdiu quidem valuit , quamdiu illa Sullani temporis arma valuerunt . Hanc vero Volaterranis , quum etiam tum essent in armis , L. Sulla victor , Republica recuperata , comitiis centuriatis , civitatem eripere non potuit ; hodieque Volaterrani non modo CIVES , sed etiam OPTIMI CIVES , fruuntur nobiscum simul hac civitate .*

Volaterranorum gloriam , & nomen Aulus PERSIVS Flaccus, Poeta Satyricus auget , qui , ut Quinctiliani utar elogio , ex Libro X. Institutionum Oratoriarum Cap. I. *multum & verae gloriae , quamvis uno libro meruit , quem optimis Philosophiae praeceptis , & ad mores Romanorum corrigendos utilissimis luculenter instruxit . Volaterris natus educatusque est ; postea Romae liberalibus disciplinis eruditus apud Grammaticum Remmum Palaemonem , & apud Rhetorem Virginium Flaccum . In Philosophia Annaeum Cornutum , Stoicae disciplinae Philosophum , quem summis laudibus effert in Satyrâ quincta , amicum & magistrum habuit . Equestri quoque ordine donatus , principum doctrina , & eruditione hominum amicitia floruit , fuitque sanguine , & affinitate primi ordinis viris coniunctus , ut eius vitae auctor testatur . Rigidissimus fuit morum improborum vindex , de quo Sidonius Apollinaris Carm. IX. v. 260.*

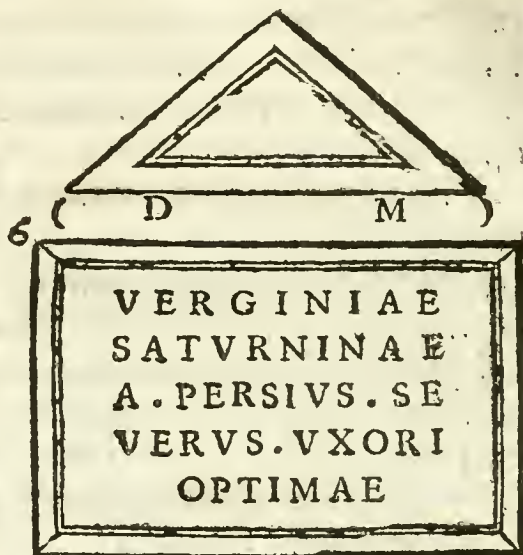
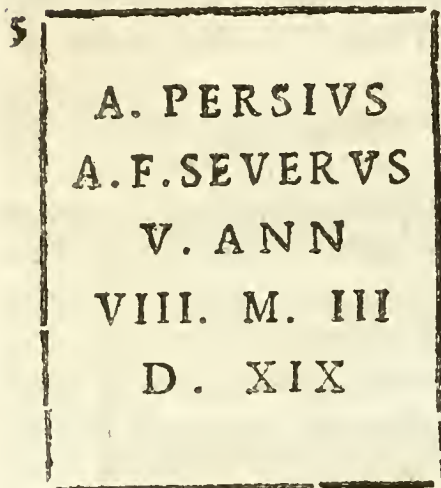
Non Persi rigor , aut lepor Propertii .

Casaubonus hac , ut puto , de causa SEVERI cognomen Persio fuisse existimavit , auctoritate praeterea vetusti lapidis Volaterrani , in quo A. Persii Severi nomen , & cognomen leguntur ; verum hic Titulus ad octennem puerum ex eius familia , non vero ad ipsum A. Persium Poetam Satyricum pertinet ; quem edidit non satis accurate Gruterus pag. DCC. 4. & DCCCCXX. 10. Alium huic adiun-

go haëtenus ineditum , ex quo discimus Verginiam Saturninam A. Persii Severi , fortasse fratris eiusdem A. Persii Flacci Poetae , coniugem optimam fuisse , filiam Virginii Flacci Rhetoris , a quo Persius Poeta institutus.

*In Domo Duccii , prope
Portam Florentinam.*

In AEdibus Nobb. Maffaeiorum.

Veniendum nunc esset ad sanctissimos illos Viros , quorum nomina in caelis scripta sunt , qui Volaterras patriam habuere , quique maximarum virtutum , & sanctitatis eximiae gloria totum terrarum orbem impleverunt . Inter hos eminet Beatissimus Pontifex , & Martyr LINUS , qui primus post Beatum PETRUM Apostolorum Principem , & IESU CHRISTI Vicarium Romanam Ecclesiam gubernavit , seditque annos undecim , menses tres , dies duodecim , qui ex praecepto D. Petri constituit ut mulier in Ecclesiam velato capite introiret ; sepultusque est iuxta corpus eiusdem Apostolorum Principis in Vaticano . Huic Summo Ecclesiae Pontifici adiungendi S. LEO . I , Ecclesiae Doctor , & Pontifex , item SABINIANVS , de quibus Dempsterus de Etruria Regali Libro V. Cap. IV. qui Sanctorum Martyrum Volaterranorum , reliquorumque Virorum tum
san.

sanctitate , tum doctrina , tum armis illustrium catalogum
evulgavit . Inter viros memoria , ac laude dignos ex Pe-
tronia Gente , quae Volaterris floruit , T. Petronium Sergia-
num recenseo ex sequenti lapide , Legatum amplissimum ,
Praefectum Primipilorum Caesaris , Praefectum Cohorti-
um Praetoriarum , eloquentiae laude insignem ; cui , ho-
noris causa , sepulcralem memoriam obtulit T. Petronius
Bironius Decurio Volaterranorum . Aliorum Titulorum
exemplo putabam scriptum INTVL. *intulit* , non OBTVL.
obtulit , quod nusquam usurpatum legi . Vide quae adno-
tavimus ad Titulum primum Monumenti , sive Columba-
rii Libertorum , & Servorum Liviae Augustae .

Ad Ecclesiam S. Alexandri.

D	M
T. PETRONIO . SERG . LEGATO . AMPL.	
PRAEF . PRIM . CAES . PRAEF . COH .	
PRAET . ELOQVENTIAE . EXOPT .	
T. PETRONIVS . BIRONIVS . DEC . VOL	
O B T V L	

7. Dummodo scriptus sit hic lapis ingenua , non spuria
manu , discimus honorifico nomine Legatos *amplissimos* ap-
pellatos fuisse . In aliis inscriptionibus legitur LEGATVS
AMPLISSIMI ORDINIS . LEGATVS AMPLISSIMI SENATVS
Gruterum vide CCCCXXI. 3. CCCCLXXI. 8. quod indi-
care volui , cum fortassis aliquis dubitare possit an scriptum
sit AMPL. ORD. idest , *amplissimi Ordinis* , vel SEN. hoc est ,
Senatus . Exoptatae eloquentiae laude ornatur T. Petronius ;
quae scilicet votis omnium exoptata fuerat , ut talis , ac tan-
ta

ta in aliquo summo viro inveniretur . Nam Legati nomen , ut Carolo Paschali occinam Cap. XV. de Legato , ut est augustum , sic munus arduum ; cui eo excipiendi , nisi dite pectus , sustinendo nonnisi magnus animus par est . Eloquentia vero inter omnes animi dotes Legato perquam necessaria est . Nam *Legatus* , ut Cicero de Oratore Lib. I. definit , *is esse debet , qui non tam caduceo , quam nomine ORATORIS ornatus , incolumis vel inter hostium tela versari possit* . Antenoris Troiani laudes apud Homerum Iliad. Lib. III. in omnium ore sunt ; quibus orationem Menelai succulentam , & nervosam , Ulyssis , Legatorum Agamennonis , copiosam , & potentem , nivibus hiemalibus similem celebrat . Spectat ad laudatum virum T. Petronium Turpilianum Bironium Decurionem Volaterranorum Praefectum tertium Cohortium , iterum Quaestorem , quintum Praetorem sequens inscriptio , quam eius filius P. Petronius Quadratus in honorem patris sui dedicavit .

Ad Ripariam , inventum sub Arce ; penes Nobb. de Guarnaccis .

8

T. PETRONIO
TURPILIANO
BIRONIO. DEC. VOL
PRAEF. III. COH.
II. QVAEST. V. PRAET
P. PETRONIVS. QVADRATVS
FILIVS

8. T. Petronii Turpilianii cognomen ex gente Turpilia , Sallustio , Plutarcho , & Plinio laudata , de qua videndus Glandorpius in Onomastico Romano. *Apud*

Apud eosdem, ibidem inventus.

Ad Portam Siliceam.

9

PETRONIAE
HETAERAE
TRAVLVSVQA
DRATVS VXORI
OPTIMAE

10

C. TRAVLVSV. C. L
PHOEBVS. SEVIR
AVGV. V. A. XXXVII
PERGONIA. PRIMA

9. TRAVLVSV QVADRATVS. Idem nomen Familiae *Traulae* legitur in sequenti lapide, qui probe, ac diligenter exscriptus est; quare mendum indico apud Fabretum Cap. IX. n. 123. qui ex Schedis Vaticanis edidit C. TRAVIVSV. C. L. PHOEBVS. pro C. TRAVLVSV. C. L. PHOEBVS.

10. Libertus hic C. Traulus Phoebus, Sevir Augustalis Volaterranorum, me monet, ut auspice doctissimo Petro Victorio Variarum Lectionum Lib. XXXII. Cap. XXIII. nonnulla adnotem de instituto administrandae Reipublicae veterum illorum Tyrrhenorum, qui Volaterras incolere; & quantopere fuerint studiosi libertatis retinendae. Id enim declaravit Aristoteles in Commentario, cuius index est *περὶ δουρασίῳ ἀνεστημάτων*, quod in eo collectae sint multae res novae, & inauditae auribus Graecorum. Cum igitur Aristoteles ostendisset Volaterrarum oppidum in excelso colle conditum, natura loci valde munitum fuisse, addidit, cives timentes, ne ab aliquo suorum, freto opibus; imponeretur communi libertati, solitos magistratus creare liberos, qui apud ipsos antea servitutem servissent; qui cum legibus definitum tempus imperii absolvisent, in eorum locum alii eiusdem generis sufficiebantur: atque ita semper ipsos volentes illic traditum est se iusto imperio privasse, & ad infimae fortis homines honorem illum detulisse,

lisse , ne aliquando iniusto imperio inviti premerentur . In laudato Aristotelis textu , librariorum negligentia , mendum irrepsit , quod delevit Petrus Victorius , & Iacobus Dalechampius , qui conveniunt , quod pro *βολατέρρα* scriptum sit *οίγαρέα* , falsum scilicet nomen pro vero acceptum . Consonat Aristotelis descriptio Volaterrarum cum Strabonis descriptione , in qua situs , & positura loci indicatur ; quod etiam intelligi potest ex superiore proxima Aristotelis expositione , in qua de Ilva insula , propinqua sedibus ipsorum , quiddam commemoratur ; ac deinde Populonii vetustissimi oppidi , quod Volaterranorum Coloniam fuisse aliqui tradunt , teste Servio ad Lib. X AEneidum , fit mentio ; licet haec nomina , librariorum incuria , deformata , & corrupta fuerint , ut ostendit loco superscripto diligentissimus Victorius .

Ad C. Traulum Phoebum ut redeam , perspicuum est in Municipiis , & Coloniis in Augustalium Sexvirum numerum adlectos fuisse etiam Libertos , quamvis & ingenui viri non raro memorentur in vetustis faxis , qui eum honorem consecuti sunt . Exemplum subiicio in sequenti inscriptione Volaterrana , quae honoraria est , posita Aulo Novio Pliconti Seviro Augustali a Sodalibus eius Collegii .

Ad statuum quamdam .

In Platea .

11

S O D A L E S
A . N O V I O . A . F
P L I C O N T I
S E V I R O
A V G V S T A L I

12

C . C I L N I V S . C . F .
V A R V S . I I I . V I R

11. Adnotatur in apographo quodam Bibliothecae Stroziae

ziae Florentiae hoc epigramma descriptum fuisse a Cyriaco Anconitano, in Itinerario anni MCCCCXLII. qui Volaterris legit cuidam statuae adpositum absque capite, & manibus. Viros de re publica optime meritos statuis donatos alibi me dixisse memini. Hoc eodem honore Patroni Municipiorum, & Coloniarum exornabantur; quamvis primum effigies hominum exprimi non solerent nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, ut ait Plinius Lib. XXXIV. Cap. 4. cuius haec tantum subiiciam. *Excepta deinde res est a toto orbe terrarum humanissima ambitione; & iam omnium Municipiorum & Fori Statuae ornamentum esse cepere: pro-rogarique memoria hominum, & honores legi aetvo, & basibus inscribi, ne in sepulcris tantum legerentur. Mox in foro, & in domibus privatis factum atque in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos.* Publicum aliquod insigne monumentum in honorem M. Tullii Ciceronis Volaterris positum fuisse indicant, ni fallor, eiusdem Ciceronis verba, quibus Volaterranos clientes suos accurate commendat Q. Valerio Orcae Libro XIII. Epistola 4. ut omnibus rebus integros & incolumes esse velit; ex qua pauca haec depromam, quae ad rem meam faciunt, quum reliqua diligens lector legere, atque observare possit. *Cum municipibus VOLATERRANIS mihi summa necessitudo est; magno enim meo beneficio affecti, cumulatissime mihi gratiam retulerunt; nam nec in honoribus meis, nec in laboribus unquam defuerunt.* Ex his vero non obscure colligi potest ipsum Ciceronem Volaterranorum Patronum extitisse; nam clare adfirmat se summo studio Populi Romani eos in suo consulatu defendisse, cum Tribuni Plebis legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent; & facile senatui populoque Romano persuasisse, ut eos cives quibus fortuna pepercisset salvos esse vellent. Quam Ciceronis actionem C. Caesar primo suo consulatu lege in Agra-ria comprobavit, agrumque Volaterranum, & opidum omni periculo in posterum liberavit. Tanta igitur dignitate tantoque splendore fuerunt olim res Volaterranorum.

In Augustalium Collegio licet Liberti adlecti fuerint, sum-

summi tamen magistratus , scilicet Decurionatus honore ,
haudquaquam insigniti leguntur . Soli item ingenui Qua-
tuorviri lecti sunt ; inter quos numerandus Varus Volater-
ranus ex Cilnia nobilissima , & antiquissima gente , de qua
inferius dicam .

In Foro .

Alicubi.

13

C. VARRIVS
STEPHANVS

14

POLLIA. L. F
ALETIA

In pavimento Ecclesiae Cathedralis.

15

DIS MANIBVS
VOLASENNIAE . PYRAMIDAE
L. VOLASENNA . NOVIANVS
MATRI . PISSIMAE

13. Edidit quoque Reinesius ex Schedis Langermani Cl. XVII. n. 129. sed perperam habet C. VAARIVS , pro C. VARRIVS.

14. Idem habet Cl. XVII. n. 94.

15. Volasenniam Familiam recensuit ex hoc lapide Fabricius Cap. IX. n. 490. inter Gentilitia nomina , quorum Gruterus non meminit . Reinesius item vulgavit Cl. XVII. v. 57. Ex Novia Familia Volaterrana , cuius in superiori lapide fit mentio , ortum Noviani cognomen a Baebiiis desumptum.

In

*In AEdibus Nobilium
de Maffaeis.*

16

D	☞	M
L. BAEBI. AVRELIANI		
BAEBI. NOVIANVS. ET		
SECVNDINVS. PATRI		
ET. AVRELIVS. MAXIMVS		
FRATRI. ET. VIBIA. PRO		
FVTVRA. CONIVGI		
CARISSIMO		
B	☞	M

*In Ecclesia S. Alexandri
extra moenia.*

17

D	M
CASTICIAE. VICTORI	
NAE. CONIVGI. DVL	
CISSIMAE. ET. DESIDERA	
NTISSIMAE. CASTICIVS	
COCCEIANVS. CONIVGI	
B	M

*Volaterris, in Urna marmorea
figuris ornata.*

18

DIS MANIB
C. NORBANI
DEMETRI

*In AEdibus Nobb.
de Maffaeis.*

19

AGATINIA. L. F.
ANN. IV.

16. Hic sepulcralis Titulus olim exstabat in AEde B. Lazari extra moenia, ut habet Gruterus ex Apiano pag. DCCXXII. 2. apud quos mancus, & aliquibus mendis resperfus est.

17. Turpibus mendis deformatus hic Titulus legitur apud Reinesium Cl. XII. n. 40. & Fabretum Cap. IV. n. 69. Quod vero heic silentio minime praetereundum est scriptum in marmore non DESIDERATISSIMAE, sed DESI-

DERANTISSIMAE. atque ita expresse habent plures Tituli, inter quos primum indico Florentinum ex Museo Riccardii Par. I. pag. 116. n. 97. & Gruterianum pag. MCXVI. 7.

18. Idem Gruterus habet DCCCCXIX. 10. aitque olim exstasse Romae in AEdibus Marii Maffaei.

19. Ex vetustis Schedis Bibliothecae Stroziae accepi hanc Inscriptionem Volaterris conspici in Cathedrali Ecclesia. Gruterus Parmae ex Apiano adscripsit pag. DCCXXV. 9.

In eodem loco.

20

D

M

CERFICIO. SEVERINO. CERFICIA. SEVERINA
CERFICIVS. SEVERINVS. FRATRI. ET. VELINIA
ARTEMIDORA. CONIVGI. BENE. MERENTI

*In AEdibus Nob. V. Iohannis
Equitis Falconcini.*

21

D O M
FL. GALLO
MAXIMINO
LAVCVNNIA
FELICITAS
CONIVGI

*In AEde D. Alexandri, Urna
cineraria figuris ornata
circa ostiolum.*

22

C. MANNEIVS
CORANVS
ARCHIMIMVS

22. ARCHIMIMVS. Princeps Mimorum, qui aliorum personam exprimebant imitabanturque, & tum voce, tum gestis

gestis aliorum facta , & dicta referebant . Hanc artem feminas quoque exercuisse docet Romanum marmor a Grutero relatum pag. CCCXXX. 2. in quo laudatur quaedam Liberta Fabia Arete Archimima temporis sui prima diurna . Archimimos in funere divitum virorum adhibitos , ut eorum personam , & dicta referrent , observo apud Suetonium , qui haec narrat de Vespasiano c. 19. *Sed & in funere Favor archimimus personam eius ferens , imitansque , ut est mos , facta , & dicta viri , interrogatis palam Procuratoribus , quanti funus , & pompa constaret ; ut audiit H-S centies , exclamavit , centum sibi sestertia darent , ac se vel in Tiberim proiicerent .* Pantomimi commissi in theatrum leguntur , honoris gratia , in funere Numidiae Quadratillae , quibus dum viveret effusius delectata est , quam principi feminae convenirent , ut narrat Plinius Secundus Libro VII Epistola 24. cuius adferam verba , quae pantomimos describunt , ita appellatos , quod omnia imitatione praestarent : *At , Hercule , alienissimi homines in honorem Quadratillae (pudet me dixisse honorem per adulationis officium) in theatrum cursitabant , exultabant , plaudabant , mirabantur ; ac deinde singulos gestus dominae cum canticis reddebant ; qui nunc exiguissima legata theatri operae corollarium accipient ab herede , qui non spectabat .* Archimimos , & Pantomimos Lesbonax Mitylenaeus , uti apud Lucianum de Saltatione , *χειροπόπης* , hoc est , manibus sapientes appellavit , propterea quod ut observat disertissimus Benedictus Averanius in Anthologiam Dissertatione XVI. etsi vultu , oculis , & statu corporis , motuque res ob oculos ponerent , pleraque tamen manibus significarent . Id quoque perspicue confirmat elegantissimum Graecum Epigramma , quod , hactenus incognitum , primus in lucem profero Latina versione donatum , & notis illustratum a doctissimo Viro Antonio Maria Salvinio , qui accepit a Clarissimo Praefule Francisco Blanchinio ex eius Museo ; quos Viros nuper summo omnium mærore , ingentique ingenuarum artium damno amisimus . Blanchinius amicus meus optimus fato functus est V. Nonas Martias ; Salvinus praeceptor meus XVII. Kal. Iunias huius anni MDCCXXVIII.

2 ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΔΕΙΣΑΣ
 ΚΑΙ ΧΕΙΡCΙΝ ΑΠΑΝΤΑ
 3 ΑΔΛΗCΑC. ΕΝΠΕΙΡΟC ΒΡΟΜΙΟΙΟ
 CΟΦΗC ΙΕΡΗCΤΕ ΧΟΡΕΙΑC CΥΝΗCΧΩΝ
 6 ΚΕΙΝΟΙC ΠΕΡ.... ΚΕΙΝΕΙΤΟ ΠΡΟCΩΠΟΙC
 ΚΟCΜΗCΑC ΠΑCΑΝ ΘΥΜΕΛΗΝ ΔΙΔΑΧΑΙC
 ΠΟΛΥΔΕΟΙC ΟΥΤΟC ΟΠΑΙΔΙΑC
 9 ΘΑΛΕΡΗC ΕΝΚΩΜΙΑ ΛΙΥΑC
 ΚΕΙΤΕ ΔΕ ΓΗΡΑ ΒΕΒΑΡΗΝΟC
 ΟΥΚ ΕΘΑΝΕΝ ΓΑΡ ΖΩCΗC
 ΕΥΧΟΡΟΙΟ ΤΕΧΝΗC
 12 ΑΡΕΤΑΙCΙ ΜΑΘΗΤΩΝ

Idem Epigramma totidem versibus Latinis ita interpretatur.

Historias monstrans, manibus & cuncta locutus,

Expertus doctam Bacchi sacramque choream.

Illustrans omnem doctrina divite scenam.

Affectus vanis personis edere motus.

Iste magisterii linquens encomia laeti,

Hic situs est. senio gravis. haud mors funere inersit.

Discipulorum etenim virtute ars ludicra vivit.

Ver. 1. ΧΕΙΡCΙΝ. χέρσιν. sed χείρσιν, servata origine, a poetico χεῖρσιν. Martiali chiragra, cheragra in exámetro pentámetro, ut versus constet, lege metri.

Ver. 2. ΕΝΠΕΙΡΟC. legendum antiqua scriptura, quae integras scribit praepositiones, ut postea CΥΝΗCΧΩΝ, pro συμπάσχων, quemadmodum in marmoribus Smyrnensibus, deinde Arundellianis, nunc Oxoniensibus. Sic Codex antiquus Livii conlatus, pro collatus.

Ver. 5. 11

Ver. 5. KEINOIC. idest *κενοῖς*, *vanis*, *inanibus personis*, *lavis*, *προσωπείαις*. Sic mare Euxinum, bene hospitale, quasi hospitale *εὐξείνου*. D. Gregorius Nazianzenus elegia de vanitate feminarum: *κατὰ γυναικῶν καλλωπιζομένων*, adversus mulieres nimium se ornantes:

Μηδὲ θεοῦ μορφᾶς ἐπαλείφετε χρώμασιν αἰσχροῖς,

Ὡς τε προσωπεῖα κούχῃ πρόσωπα φέρειν.

In eo carmine, ut hoc obiter dicam, allusum ad antiquum ritum, eucharisticum Panem suis manibus de manu Sacerdotis accipiendi, quod Angli etiamnum faciunt, illo disticho:

Οὐτέ χέρες φρίσσουν . ἐπὴν ἐς μύστιν ἐδώδην,

Τεῖνεις, αἷς σὺ γράφεις πένθιμον ἀγλαΐην.

Neve manus horrent, sacram quum tendis ad escam,

Quis manibus picta est lugubris ore Charis?

Ver. 5. ΠΕΡ...ΚΕΙΝΕΙΤΟ. Ut versus hiulcus facili negotio expleatur, *περὶ μὲν κεινέιτο*, pro *κινέιτο*. I longum EI, ut NEIKH, pro *νίκη*. & ΦΑΥΣΤΕΙΝΑ, pro *Φαυσίνα*.

Ver. 6. ΚΟCΜΗCΑC. h litera *ἦτα*, haec propius abest ab *η* primigenia, & minusculam aspirationis Latinae notam imitatur, ut videre est in quadam inscriptione Graeca apud Nobiles Viros de Gaddis Florentiae.

Ver. 7. ΠΑΙΔΙΑC. *lusus*. rescribo *παιδείας*, *doctrinae*, ne versus claudicet. ΕΝΚΩΜΙΑ. pro *ἐγκώμια*. ΛΙΨΑC. qui reliquit, idest *Tractatum* in laudem pantomimicae saltationis.

Ver. 9. ΚΕΙΤΕ ΔΕ. E pro AI, passim in optimis Codicibus. *κεῖται δαί*, vel *δή*. ΒΕΒΑΡΗΝΟC. suppleo *βεβαρημένος*.

Ver. 11. ΕΥΧΟΡΟΙΟ. rescribo *εὐρυχόροιο*, ut versus constet.

Sed in hoc eximium Epigramma alio in loco, Deo dante, symbolam meam conferam. Constat igitur huiusmodi scenicos Artifices in spectaculis, & acroamatibus personatos tum voce, tum manibus, & corporis motibus locutos fuisse; quibus non solum feminae, verum etiam Imperatores, & viri docti magnopere delectati sunt. Libet hac de re Plinium Secundum audire, qui Libro V. Epistola 3. ita ait: *Facio nonnumquam versiculos severos parum, facio comœdias, & audio, & specto mimos; & lyricos lego, & satyricos intelli-*

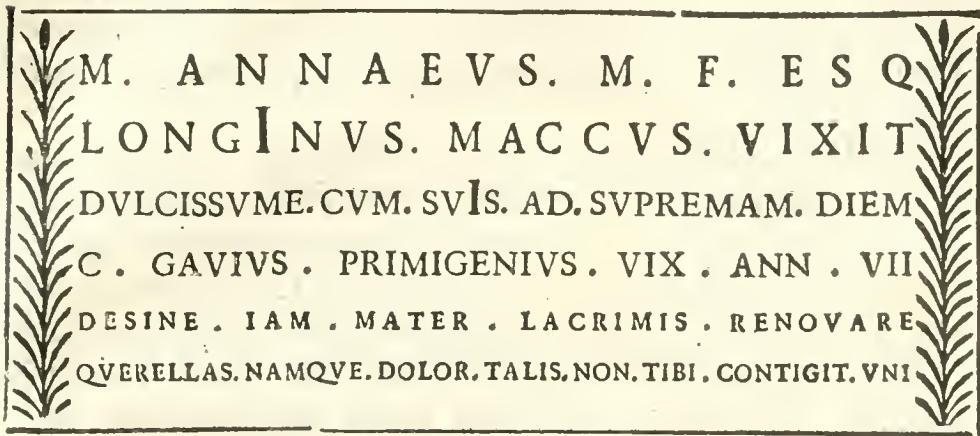
telligo : aliquando praeterea video , iocer , ludo , utque omnia innoxiae veniſſionis genera breviter amplectar , homo ſum . Horum vero maxima laudum fuit ſi ſpectati placuiſſent , ut obſervat Petrus Viſtorius Variarum Lectionum Libro XXXVII. Cap. VIII. idque confirmat hoc antiquo Epigrammate Romano , quod heic rurfus afferam , ut moneam apud Gruterum CCCXXXI. 7. editum eſſe mancum , & diverſimode ſcriptum .

DIS . MAN .

C. IOCVNDO C. F. EXQ QVI XII. AN. VIX.
ET SEPTIES SPECTANTIB. PVB. IMPP.
SER. GAL. OTH. SAL. A. VIT. ET. P. R.
SALTAVIT CANTAVIT ET PLACVIT
PRO IOCIS. QVIB. CVNCTOS OBLECTABAT
SI QVID OBLECTAMENTI APVD VOS EST
MANES INSONTEM REFICITE ANIMVLAM
FAVSTVS NVNC INFAVSTVS
PATER FILIO ET SIBI FECIT

Mimis , Archimimis , & Pantomimis addendi Scurrae , Cinaedi , ac Moriones , qui menſis inerrabant , ut narrat Plinius Libro IX. Epistoſa 17. addendi item Macci , homines ſcilicet bardi , fatui , & ſtolidi , ut explicat Juſtus Lipſius in epistoſolicis quaestionibus Libro II. Epistoſa 22. quorum meminit Apuleius in Apologia , qui riſus movendi gratia inducebantur . In immenſo propemodum veterum Inſcriptionum Theſauro uſque ad hanc diem incognitum MACCI nomen ; ſed illud nuper in ſequenti rariffimo lapide Romano , qui exſtat in Porticu S. Mariae Tranſtibérin , adnotavit Illuſtriſſimus Franciſcus Eques Viſtorius , quem mecum humaniſſime communicavit peraccurate deſcriptum ,

ptum , longitudine Romanum palmum unum , & circiter uncias undecim aequantem , altitudine vero uncias decem.

Perelegans. haec Inscriptio illustrat veterem Histrionem, personatum , MACCVM antiquorum habitum , ita appellatum vetere Osca lingua , Itala *Tullicinellam* ; cuius aeream icunculam in Esquilis repertam , anno MDCCXXVII , nuper accurata manu aere caelatam , bono Literariae Reipublicae , ex suis Cimeliis depromsit Alexander Gregorius Marchio Capponius , eximio in bonas artes amore , mirifico-que veterum elegantiarum studio nulli secundus . Risus excitandi gratia in spectatōribus inducebatur , motu capitis admodum deridiculo ; cuius oculi , & in utroque labrosi oris angulo sannae , ex argento sunt ; nasus aduncus , & prominens ; in pectore , & in dorso gibbus , in pedibus focci conspiciuntur . Sannae , quum vetustate detritae sint , globulis quibusdam similes videntur , sed revera sannae , sive dentes sunt ex argento . Apud Gruterum alios Ludiones , & Histriones notare possumus civitate Romana donatos , & in Esquilina Tribu censos , CCCXXXI. 7. Esquilina Tribus urbana apud Romanos , locum , & nomen habuit ab Esquiliis , ubi item reperta haec icuncula veteris Histrionis personati , quae locupletissimum Museum Capponium exornat . Sed de hoc veteris *Macci* , seu ut hodie dicimus *Tullicinellae* simulacro , eruditis haecenus in-

Z

cogni-

cognito , multarum lauticiarum viri nil nos desiderare patientur . Satis mihi fuit haec adnotare , ut in amplissimum virum Capponium , obsequium , & amorem meum declararem ; qui cum alia , quae in manus eruditorum dedit , tum hoc insigne monumentum , ut adspicerem , humanissime curavit .

Ad C. Manneium Coranum Archimimum ut revertar ; cuius sepulcrum Volaterris conditum fuisse constat ex hoc Titulo , eadem in Urbe reperto , ex eius cognomine arguitur patriam habuisse Coram , Romanorum Coloniam , in finibus Volscorum , Velitris proximam , inter Appiam viam !

Praeter hos Titulos sepulcrorum alios duos Volaterris inventos vulgavimus in Prima Parte Inscriptionum antiquarum Etruriae Urbium pag. 215. n. 6. & 7. qui hodie Florentiae exstant in Aedibus Bonarrotianis . Quatuor ab hinc mensibus Volaterris detecta est Cella sepulcralis Etruscis urnis , & monumentis referta , iuxta quam altera condita creditur ; quam , quum ruderibus purgata fuerit , quod brevi futurum spero , diligenter in Appendice describam .

Interim insignium circa Volaterras locorum & opidorum veteres inscriptiones proferam , ac primum Civitatis S. MINIATIS , glorioso nomine huiusce Martyris Florentini nuncupatae , ex qua orti clarissimi cives , armorum gloria , doctrina , & sanctitate insignes ; prodiitque Borromaeorum Familia , cui summum decus addit S. CAROLUS Borromaeus . Veterum hanc consuetudinem appellandi Urbes , & Opida Sanctorum nomine , eaque eorum tutelae , & patrocinio dedicandi , ab Ethnicis prisca Christiani accepere . Quemadmodum enim ipsis curae fuit Municipiorum , & Coloniarum Patronos cooptare , decreto inciso in hospitali tabula , missisque ad eos Legatis , qui , ut in clientelam se & Municipia , & Colonias recipere dignarentur , impetrarent ; ita melioribus auspiciis id curarunt Christiani nominis cultores ut Sanctorum tutelae , ac praesidio se se commendantes , urbesque insigniores eorum nomine appellantes , sanctissimos illos Viros , qui cum Christo in caelis
acter-

aeternum regnant , Patronos praesentissimos in terris venerarentur . In hac igitur Civitate S. Miniatis paucas hasce inscriptiones exstare tradit pag. 92. vetus Codex peregregii Viri Gregorii Redii Patricii Arretini , ex Equestri ordine , in quo haec in rubrica leguntur : *Apud S. Miniatum, Castrum.*

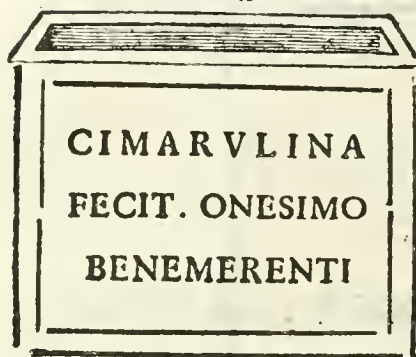
I

C. CELTVS. C. F. SAB
SEVERVS
Q. AED. PONT.

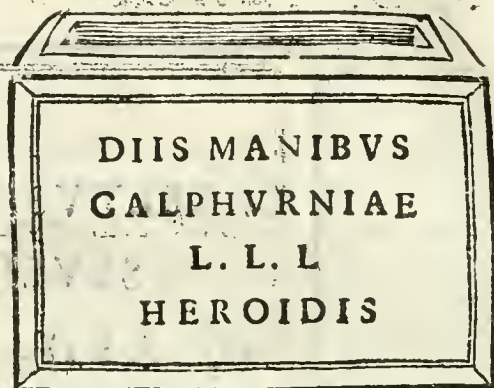
I. Videlicet : C. Celtus C. F. Sabatina Severus , *Quinquennialis* , AEdilis , Pontifex . Sabatina Tribus , ut supra diximus , eadem est in qua Volaterrani Romana civitate donati sunt . Quo vero tempore S. Miniatis Castrum Civitatis nomine donatum fuerit , indicat his verbis Ughellius Italiae Sacrae Tom. III. *Lucensi spirituali ditioni hoc Opidulum paullo ante subiectum erat ; sed quum Secundus Cosmus Magnus Dux Etruriae Mariae Magdalenae Austriacae uxori illud dono dedisset , impetravit illa a XV. Gregorio , ut in Cathedralem Suffraganeamque Florentinae Sedis erigeretur &c.* Igitur V. die Mensis Decembris , anno MDCXXII. publico in Consistorio Gregorius XV. S. MINIATIS Civitatem Episcopali insignivit dignitate . An scriptum sit in alato lapide C. CELTVS , ex autographo scire cupiebam , sed intercidit , ut putat , datis ad me literis , Vir humanissimus , & impense doctus D. Bindus Ferdinandus Bonaparte , Vicarius Generalis , & Praepositus Cathedralis Ecclesiae

Miniatensis, qui severiores Mufas, maiorum suorum exemplo, colit, & eruditae antiquitatis studio mirifice delectatur.

2 *Arcula marmorea apud
Nobb. Roffia.*

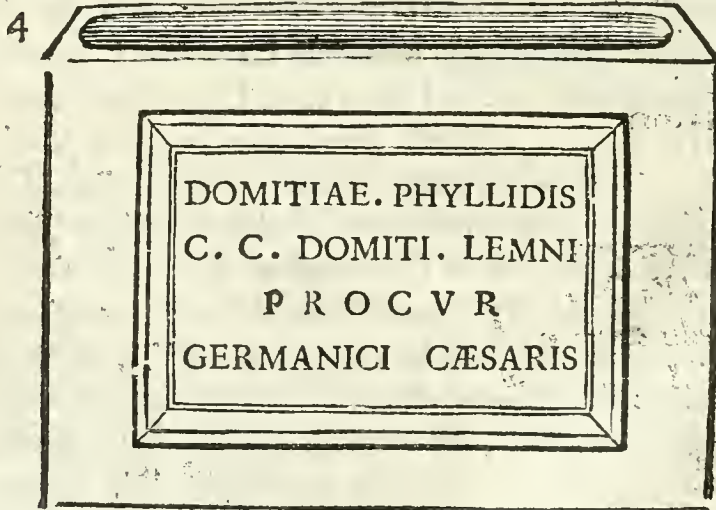

3 *Alicubi, in eadem Civitate.*

2. Huius cinerariae Urnae Titulum descripsit quoque Cl. Senator Carolus Strozius, cuius autographum vidi in eius Bibliotheca. Cimarulinae Familiae nomen nunc primum in lucem prodit.

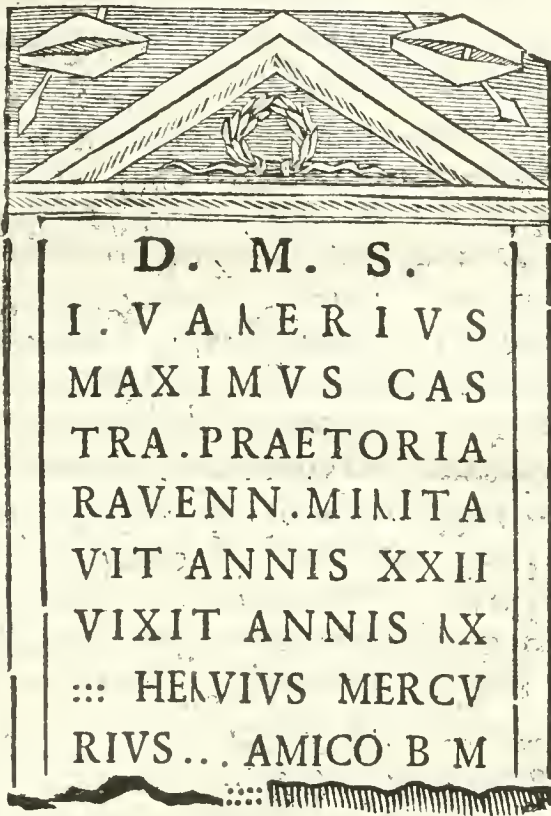
Urnula cineraria marmorea, quae olim exstabat in eadem Civitate.

4. Idest : Domitiae Phyllidis Conservae C. Domitii Lemni Pro-

Procuratoris Germanici Caesaris . Hodie haec urnula marmorea exstat in Museo Mediceo , cui altera iungenda est edita in Gruteriano Thesauro DLXXXIX. 12.

Cippus marmoreus , ima parte fractus , erutus in Ilva insula , hodie Cosmopoli , Italice Porto Ferraio , die IX. Martii , anno MDCCXXVIII. in loco qui dicitur il Ponticello .

Hoc est : *Dius Manibus Sacrum . L. Valerius Maximus Castra Praetoria Ravennatium , militavit annis duobus & viginti , vixit annis sexaginta . . . Helvius Mercurius (H) heres amico benemerenti* Ex magna antiquorum lapidum copia , qui ad rem navalem veterum illustrandam , studio , ac labore virorum doctorum in lucem editi sunt , nullus hactenus prodiit , cuius auctoritate noverimus , Romanos rerum dominos pro decore , & utilitate magnitudinis suae CASTRA PRAETORIA in utroque mari , tum supero Raven-

vennae , tum infero Miseni habuisse , quod tamen vero longe erat simillimum . De utraque vero Classe tum Ravennate , tum Misenate disertissima sunt veterum scriptorum , lapidumque testimonia ; ex quibus cognitum est non solum Classes Romanorum ad Urbis aeternae tutelam , iam ante Augustum , quem auctorem facit Suetonius in eius Vita c. 49. ibidem collocatas fuisse ; verum etiam colligi potest , qui fuerint militarium officiorum ordines , & gradus ; nempe Praefectorum , Subpraefectorum , Navarchorum , Gubernatorumque Classium , item Chiliarchorum , Centurionum , Trierarchorum , Praefectorum Remigum , Veteranorum , Evocatorum , Manipularium , Scribarum , Navitarum , Remigum ; e quorum numero non paucos illustravimus in editis maritimis saxis in Parte I. Inscriptionum antiquarum Etruriae Urbium , praesertim pag. 236. & in sequentibus . Sed praeter has Classes , Castra Praetoria ad utrumque mare constituta fuisse , auctoritate huius Cippulli discimus ; in quo licet mentio habeatur dumtaxat Castrorum Praetoriorum Ravennatium , tamen & de Misenatibus idem asseri potest ; quamvis de utrisque nec Tacitus , nec Suetonius , nec Vegetius , nec Schefferus , Lib. III. Cap. IV. qui de Re Navali veterum scripsit , nullum verbum fecerint . At doctissimus Lipsius de magnitudine Romana differens Libro I. Cap. V. ea utrobique fuisse monet his verbis : *Etsi autem nares ibi & classis , tamen CASTRA etiam in terra , & ad Portum ipsum fuisse commoditas eorum exigit .* Portum vero novum intellige ; iam enim ante Cn. Pompeius , Populi Romani auspiciis , Italiae duo maria maximis classibus firmissimisque praesidiis adornaverat , quae in Portu vetere constiterunt . Consulendus Cicero pro lege Manilia . Haec paullo post subiungit Lipsius : *In his item Portibus praeter CASTRA , Pharos , sive Turres quasdam ad praelucendum noctu fuisse , Tlinius mihi suggerit Libro XXXVI. c. 12. qui ipse fuit Classis Misenatium Praefectus ,* „ Usus Phari , nocturno navium „ cui sui ignes ostendere , ad praenuncianda vada , portus- „ ve introitum : sicuti compluribus iam locis flagrant , ut „ Puteo-

„Puteolis , & Ravennae . Si divinare liceat , dicerem haec Castra *Novæ* ad distinctionem *Veterum* Castrorum , quae Cn. Pompeius , adornaverat , ut puto , appellata fuisse . Ad hoc discrimen fortassis servandum , Romae Castra fuisse *Novæ* , & *Vetera* Misenum , & fortassis Ravennatum in III. Regione , ut observat Fabrettus Inscr. ant. Cap. V. pag. 365. Rufi , & Victoris auctoritate , Castris Praetorianorum admota , uti legitur in hac inscriptione è lateribus compacta , etiamnum Turri angulari eorundem Castrorum , meridiem , & Viam Tiburtinam versus , inhaerente.

C MISENATIVM ET

In his Romanis Castris Milites Classis Ravennatum , & Misenum stationem habuere , eo tamen consilio , ut Imperatoris auctoritate , quum ratio , & tempus postularet , ad propriam Classem vel Ravennae , vel Miseni consistentem , traicerentur , ut militaribus officiis praesto essent . Navalium Castrorum meminit Thucydides a Scheffero relatus.

Pro re nostra audiendus item Vegetius Libro V. Cap. I. de Re militari , qui ita ait : *Apud Misenum ergo , & Ravennam singulae Legiones cum Classibus stabant , ne longius a tutela Urbis abscederent : & cum ratio postulasset , sine mora , sine circuitu ad omnes mundi partes navigio pervenirent .* Lipsius praecitato loco crucem figit Vegetio , in illis verbis *singulae Legiones cum Classibus stabant* , aitque pro more sui aevi , aut parum conspecte locutum . Vult enim non Legiones proprias fuisse , sed dumtaxat Cohortes , easque decem , suosque Tribunos , & Centuriones habuisse . At Reinesius in 57. Classis IX. docet utriusque Classis administrationem ferre ad formam Legionis fuisse . Fabrettus Lipsium redarguens , quod non bene Vegetii mentem sit affecutus Cap. III. de Columna Traiani pag. 83. pluribus antiquitatis monumentis probat eas Legiones Classis , sive Classicas constitisse , & consequenter apud Ravennam , & Misenum fuisse , & quidem longe ante ipsius Vegetii tempora ; nempe ex Livio Libro XXII. ex Tacito Lib. II. Histor. ex nummo

mo M. Antonii Triumviri apud Fulvium Ursinum pag. 26. denique ex Gruterianis lapidibus pag. CCCCXIII. 3. & MXCIII. Ex quibus omnibus colligitur tum Legiones cum Classibus in utroque mari stetisse, tum Castra adiuncta fuisse, ex quibus commeatus militibus, & alia quotidiano usui necessaria suppeditarentur, ipsique milites diversarentur, & in statione tutelae earumdem Classium praessent.

Accedit praeterea C. Iulii Caesaris auctoritas, qui in Libro V. de Bello Gallico *Navalium Castrorum* meminit, & adversus Britannos bellum renovaturus, Labieno scribit, *ut, quamplurimas posset, iis Legionibus, quae sunt apud eum, naves instituat: ipse, etsi res erat multae operae, ac laboris, tamen commodissimum esse statuit, omnes naves subduci, & cum CASTRIS una munitione coniungi*. Plinius iunior Libro VI. Epist. 16. referens Cornelio Tacito avunculi sui Plinii Praefecti Classis Misenatum exitum, scribit Classarios milites tunc fuisse Retinae, in villa subiecta Miseno, qui cum cognovissent eius imperio parari Liburnicam ad inspiciendum Vesuvii incendium, eum orasse, ut non solum desisteret ab incepto, verum atiam Miseno subterfugeret. Retinae igitur Castra militum Classis Misenatis fuisse facile crediderim. Hinc & Villas a veteribus *Traetoria* quandoque appellata fuisse, memini me aliquando legisse.

Alia breviter ut tangam, quod officium gesserit L. Valerius Maximus in navali militia, quum in lapide non declaratur, incompertum est. Eum Castrensianum fuisse puto, qui scilicet in Castris Praetoriis Ravennae excubabat contra hostes, vel ad Classis tutelam. Aliud exemplum indicato apud Gruterum pag. LXXX. 9. in Lugdunensi lapide, in quo memoratur dedicatio quaedam facta a L. AEmilio Leotino Classis Ravennatum, in honorem Minervae, non expresso eius munere; adeo ut vel inter simplices Classarios sit referendus. Adnotanda superne in fastigio Cippuli circa tympanum sculpta scuta, & breves hastae; quae in ornamentum sepulcrorum egregiorum militum frequenter occurrunt, & in honorem Deorum Manium. Nam con-

stat

stat arma in honorem Deorum in templis appensa fuisse ; de qua consuetudine alibi diximus .

Legitur quoque in adlato lapide L. Valerium Maximum militasse annos XXII. Classarii milites diuturniore servitio tenebantur militare ; nec dimittebantur , Romanaque civitate donabantur , (nam peregrinae conditionis erant) nisi cum emeriti essent octona & vicena stipendia , scilicet postquam annos XXVIII militassent ; ut docet vetus Tabula aenea Neapolitana honestae Missionis , edita a Fabretto Cap. III. de Columna Traiani pag. 70. E contra alii milites , qui in Legionibus militaverant , post vicena stipendia dimittebantur , & civitatis ius adipiscebantur , Imperatorum dono ; uti manifestum est ex Missione Honestae Imperatoris Galbae superius a me edita in Parte I. pag. 257. Verum Imperatorum indulgentissimorum munere & ante hoc tempus dimitti utrique poterant . An vero L. Valerius Maximus militari officio immunis factus , & honestam missionem ante statutum tempus , principis munere , consecutus fuerit , ut in hanc fortassis eius patriam reversus , in ea mortuus fuerit , cum insciis aequae nescio . Militibus frequenter admodum sepulcrales Tituli ponebantur ab amicis , qui eorum heredes erant . Dum haec excuduntur rarissimus hic Cippulus marmoreus altus Romanos pedes circiter tres , latus itidem Romanos pedes fere duos , in Museum Mediceum translatus est .

In hoc celebri Etruriae Portu alia eruditae antiquitatis monumenta paucis ab hinc annis reperta fuisse diximus in Parte I. pag. 315. ubi alium sepulcralem Cippulum dedimus . Retulit mihi amicus meus Alphonfus Galassius J. C. Florentinus , ingenii praestantia , & eruditione commendabilis , se vidisse antiqui Balinei sex cameras , tubos , & aquaeductuum rudera , antiquae magnificentiae argumenta . De Ilva Insula Victorius Var. Lect. L. 19. c. 10. L. 32. c. 23.

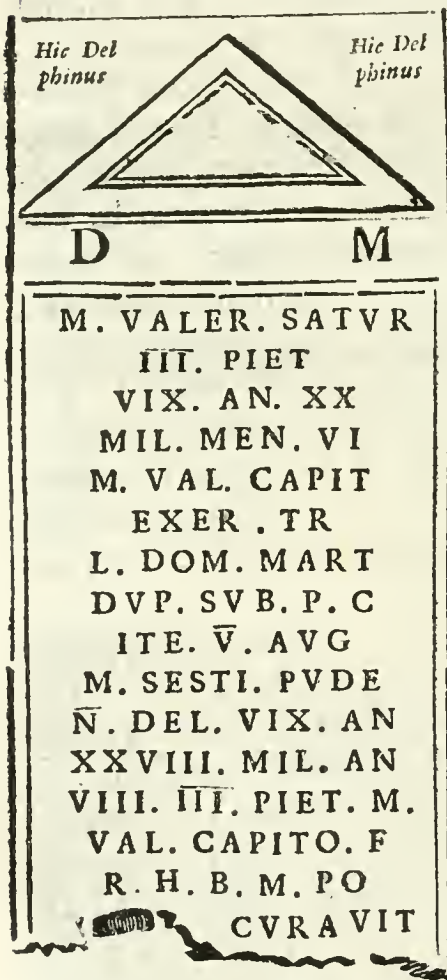
Quandoquidem de Castris Praetoriis , & de Classariis dictum est , libet veluti parergon asserre duos item Cippulos , quorum primus singularitatis praerogativa insignis est :

Aa

nam-

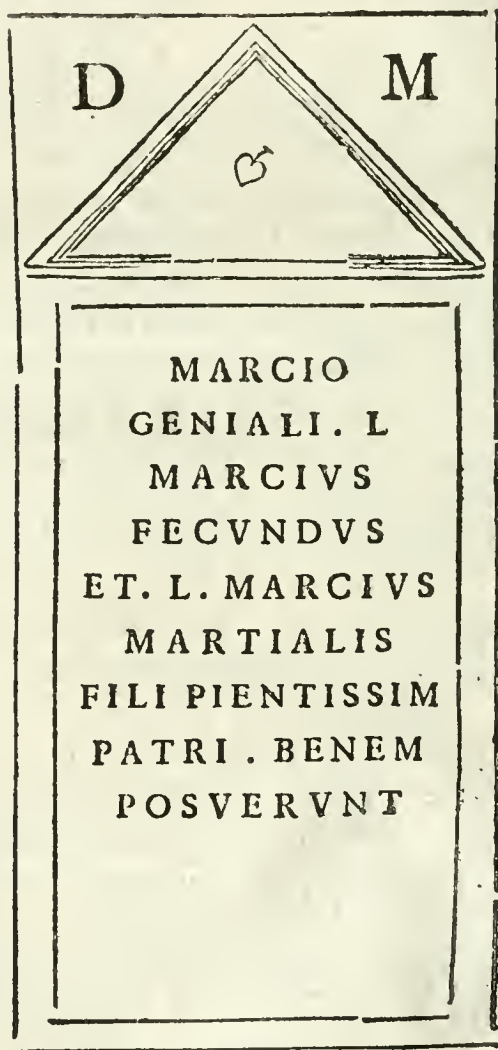
namque in eo non solum Trieris *Pietas*, cuius scilicet tutela *Pietas* erat, verum etiam Quinqueremis *Augusta* nominatur. Milites, quibus sepulchralis memoria dedicatur a M. Valerio Capitone eorum fratre, sunt M. Valerius Saturninus, M. Valerius Capito, L. Domitius Martialis, M. Sestius Pudens Natione *Delmatia*.

Extra Forum Truentinorum.
(Bertinoro) in pariete
anteriori Eccl. S. Georgii.

Ex Collect. Cl. V. Iob. Bapt. Donii.

Ibidem.

Ex iisdem Collect.

Usitato lapidum stilo *Delmatia*, non *Dalmatia* pronuntiari debet.

debet . Vide eximium Virum Laurentium Pignorium Symbolarum Epistolicarum Epist. XXXVII. Hoc pacto interpretandum esse censui , quamvis Lipsius loco superscripto singularem illam notam $\bar{N}$ explicet *Nave* , pro *Natione* ; scilicet , VET. EX. PR. $\bar{N}$. GALLO : *Veterano ex Praetoria Nave Gallo* . Falsam Lipsii , & Scaligeri in Gruteriano Indice interpretationem arguunt alii lapides apud eundem Gruterum pag. CCCXXXIII. 8. DXVIII. 5. DCLVII. 3. Nam & $\bar{N}$ saepissime trieris nomen subsequitur , ut apud V. C. Vignolium Inscript. Select. pag. 298. Sed & $\bar{III}$. *trierem* per hunc numerum designatam , *tertiam* Lipsius perperam interpretatur , quamvis non raro expresse legatur TRIERE &c. Trierium fit mentio in pluribus sacrae Bibliae locis , praesertim Numerorum Cap. CCIV. v. 24. in quo haec Balaam leguntur vaticinia : *Venient in trieribus de Italia , superabunt Assyrios , vastabuntque Hebraeos , & ad extremum etiam ipsi peribunt* .

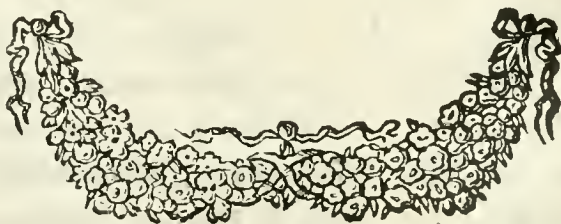
Quinquieris igitur singularis extat memoria in hoc Cipulo . Haec Quinquieris denominata ab Augusto ; nam Quinquieris Augusta scribitur ; ni tamen erraverit qui descripsit pro $\bar{IV}$. idest *Quadriere* , $\bar{V}$. Quinquierem reponens , Deciremium ab Augusto repositarum , decimarum nomine , in Templo Apollinis Actii , ob insignem eius victoriam , meminit Strabo Libro VII. Eodem modo Quadrieres spectantes ad Classen Misenensem a FIDE nomen acceperunt ; quae memorantur in Florentinis Tabulis , editis in Prima Parte Inscriptionum Antiquarum Etruriae Urbium pag. 125. & 129. Liburnis item a FIDE , vel a DIANA ceterisque numinibus nomen factum , uti ex iisdem Tabulis constat .

Quod vero fuerit in Navali militia officium M. Valerii Capitonis exprimitur singularibus notis , nempe EXER. TR. Explicandum puto , *Exercitatoris Trierarchorum* ; eodem exemplo ut in terrestri militia erant *Exercitatores Equitum* , ex Gruterianis MCII. 4. Paulo post indicatur officium L. Domitii Martialis , videlicet , DVP. SVB. P. C. quae notae significare mihi videntur *Duplaris* , vel *Duplicarii Subpraefecti*

fecti Classis ; qui scilicet duplicia congiaria , & annonam duplicam accipiebat . Alium militem Duplarem , sive Duplicarium Classis Praetoriae Misernatium produxit praelaudatus Vignolius Inscr. Select. pag. 294.

Maritimos hosce lapides heic referre peroportunum esse duxi , quia FORVM TRVENTINORVM , vel DRVENTINORVM , ut aliqua habent saxa penes Gruterum pagina CCCCXCII. 5. & MXCIV. 2. Episcopali exornatum sede , partimque in Ditione Magni Ducis Etruriae constitutum , vulgo *Bertinoro* appellatur , haud procul a Foro Popilii , versus meridiem . In militari laterculo edito in Prima Parte pag. 133. dedimus C. Saturium Sabinum , militem Praetoriae Cohortis , patria *Truento* ; de qua consule Cluverium Italiae antiquae Lib. I. Cap. XXVIII. pag. 295.

De victoriis Romanorum Navali Militia partis optime meriti fuere Volaterrani , qui navium armamenta , nempe rostra aere , aut ferro munita , ancoras , rudentia , antennis , remos , transtra , aliaque huius generis arma , quibus naves instruuntur , itemque cibaria dedere , ut memorat Livius Libro XXVIII. *Etruriae* inquit , *primum populi , pro suis quisque facultatibus Consulem [Scipionem] adiuturos polliciti . Caerites frumentum sociis navalibus commeatumque omnis generis ; Topulonienses ferrum ; Tarquinienses lintea in vela ; VOLATERRANI armamenta navium , & frumentum .* Si quae alia erunt ad Volaterranos pertinentia monumenta , quae interim in apricum proferat aetas , ea in Appendice , ut diximus , proferemus .

INSCRIPTIONES ANTIQUAE ARRETI.

In marmore , in maiori platea conlocato .

1

sic

L. PETRONIO. L. F.
SAB. TAVRO VOLV
SIANO V. COS
ORDINARIO. PRAEF. PRAE
TEM. V. PRAEF. VIGVL. P. V. TRIB
COH. PRIMAI. PRAET. PROTECT
AVGG. NN. ITEM. TRIB. COH. III. PRAE
TRIB. COH. XI. VRB. TRIB. COH. III. VIG. LEG. X.
ET XIII. GEM. PROV. PANNONIAE SVPERIORI
ITIM LEG. DACIAE. PRAEPOSITO EQVITVM SIN
GVLARIOR. AVGG. NN. PP. LEG. XXX. VL
PIAE. CENTVRIONI. DEPVATO. EQ. PVB
EX V. DEC. LAVR. LAVIN
ORDO ARRETINORVM PATRONO
OPTIMO

Q Uum in explicandis illustrandisque Urbium ETRU-
RIAE monumentis , haftenus , utcumque potui ,
servato quodam ordine , de patriis Diis , & de eorum cul-
tu , de celeberrimis aedificiis , ac templis , ad haec de
Ma-

Magistratibus , & de illustribus viris , qui aliqua virtutis laude in his floruerunt differuerim ; mutato nunc consilio , eodemque ordine , varietatis causa , liceat primum ea Senatus ARRETINORUM exponere publica monumenta , quae viris optime meritis decreta eiusdem splendidissimi Ordinis decus , & maiestatem non obscure declarant . Inter haec principem sibi vindicat locum allatum marmor , in quo quidem non pauca notanda sunt . Certo constat anno MDLXXV. in maiori Arretii platea inventum esse , quum porticus magnifici operis substructiones fierent , iuxta archetypam delineationem eximii Pictoris , & Architecti Arretini Georgii Vasarii ; quodque procul dubio basis frontem exornasse arbitror , supra qua statua publice in Foro collocata fuerit in honorem L. Petronii Tauri Volusiani , Patroni optimi Arretinorum , qui pluribus honoribus domi forisque auctus Romanam Rempublicam , clientesque suos egregie nobilitavit .

Facile id intelligi potest ex adposita eiusdem marmoris interpretatione , quae ad hunc maxime modum se se habet. *Lucio Petronio , Lucii Filio , Sabatina , Tauro Volusiano , Viro Consulari Ordinario , Praefecto Praetorio , item Urbi , Praefecto Vigilum , Perfectissimo Viro , Tribuno Cohortis Primae Praetoriae , Protectori Augustorum nostrorum , item Tribuno Cohortis Quartae Praetoriae , Tribuno Cohortis Undecimae Urbanae , Tribuno Cohortis Tertiae Vigilum , Legionis Decimae , & Decimae quartae Geminae Provinciae Pannoniae superioris , item Legionis Dacicae , Praeposito Equitum Singularium Augustorum nostrorum , Praeposito Legionis Tricesimae Ulpiae , Centurioni Deputato , Equo Publico ex Quinque Decuriis , Laurenti Lavinatium , Ordo Arretinorum Patrono optimo .*

Protulit Gruterus hanc inscriptionem , sed levibus quibusdam respersam mendis , ex Schedis Urfini pag. MXXVIII. 2. rursusque ex eo Fabrettus Inscriptionum antiquarum . Cap. V. n. 69. utrique etiam locum non indicarunt ubi exstaret .

Lucius igitur Petronius , ut singula breviter percurram ,
quem

quem Patronum sibi adscivere Arretini , Romae magnam dignitate , tum auctoritate floruit . Id enim unum clientes curabant , ut Romanis civibus , qui gratia , & favore apud Senatum , & Imperatores plurimum possent , se suasque fortunas commendarent ; quod ex pluribus editis antiquis lapidibus , & ex Ciceronis praesertim testimonio satis superque cognitum est . Petroniorum domus Romae fuit in Aventino , ut putat Reinesius , Classe VI. n. 123. quo in loco , inter plurima domus rudera , inventa fuit vetus Tabula P. Petronio Honorato dicata a Negotiatoribus Oleariis ex Baetica , qui missis Romam Curatoribus , eum sibi Patronum cooptarunt . In Sabatina Tribu Petronium Taurum Volusianum censum fuisse constat ex allato Arretinorum marmore ; quare suspicari aliquis posset eum Volaterris originem habuisse . Nam , ut vidimus , Sabatina Tribus propria civium Volaterranorum fuit ; itemque ex allatis Volaterranorum inscriptionibus perspicuum est Petroniam gentem praecipuis honoribus in eo Municipio functam fuisse . Adeundus Iohannes Glandorpius in Onomastico Romanae Historiae , qui huiusce Familiae decora , illustresque viros recenset . Sed id certo adfirmari non potest , quum una eademque Tribus pluribus Municipiis , & Coloniis communis non raro fuerit ; quod ut probem , illud solum dicam , in Scaptia Tribu non solum Florentinos censos fuisse , verum etiam Faesulanos , Nolanos , Narnienses , quod diserte vetusta marmora testantur .

Libet id confirmare eorundem lapidum testimonio . Probe omnibus eruditis perspectum est in Stellatina Tribu Cortonenses suffragia tulisse , ut inferius constabit ; & tamen eam quoque Beneventanis communem fuisse , indicat sequens sepulchralis ineditus Titulus , ibidem erutus , qui exstat in Ecclesia S. Festi , ex MS. Codice Illustris. V. Gregorii Baiulivi Redii , ex Equestri Ordine , Patricii Arretini .

Id etiam clarissime liquet Ordini amplissimo splendidissimoque Decurionum , qui in Coloniis , & in Municipiis idem erant ac Romae Senatores , haud accensos nisi eiusdem Colo-

Coloniae , ac Municipii cives , qui centum millium nummum , nempe duorum millium , ac quingentorum scutorum facultates haberent . Illud etiam addam , viros eiusdem familiae interdum diversae Tribui adscriptos fuisse , & fratres ipsos , quod observari potest apud Gruterum in Romano lapide MXLI. 10. Sed ecce praelaudatus Titulus .

C. TVCCIVS . C. FIL. STELL. SABINVS BENEVENTI DECVRIO VIVVS SIBI ET OFILLIAE PARATAE VXORI ET TVCCIO VERECVND O FRATRI POSTERISQ. SVIS. FECIT

Sed ut ad Arretinum honorificum lapidem illustrandum propius accedam , L. Petronius Taurus Volusianus Consul ordinarius fuit cum Imperatore P. Licinio Gallieno Augusto IIII. Consule , anno U. C. 1013. Christianae autem Aerae anno 261. ut ostendit in Consularibus Fastis Relandus , testanturque summi viri Panvinus , Petavius , & Calvisius ; quamvis apud Cassiodorum , & in Prosperi Chronico pro *Volusiano* , *Gentianus* perperam ponatur . In nullis ad hanc diem editis vetustis faxis notatus est consulatus Volusiani nostri cum Gallieno . Insigne monumentum nuper produxit praeclarissimus Praeful Franciscus Blanchinus ex Museo Eminentissimi Principis Alexandri Cardinalis Albani , in Appendice ad finem Chronologiae Tomi III. ad Anastasium pag. CXXVIII. in quo Imperatoris Gallieni Consulatus IIII. & Volusiani illustri occasione fit mentio ; nempe Sentinatium Collegio aeream Tabulam patrocinii offerente per Legatos , Coretio Fusco eiusque filiiis , necnon Vesiae Martinae eius coniugi , quos iampridem Patronos
per

per diploma , ob egregia eorum merita , cooptaverat . Secundus post Blanchinum eruditorum oculis eandem aeream Tabulam libenter subiicio ; quae latitudine palmos duos , uncias tres complectitur , altitudine vero duos & semis , cum elevatione tympani perpendicularis unius palmi ; quod nempe genuino documento tum praelaudatum Consulatum Gallieni Augusti IIII , & Volusiani confirmet ; tum etiam in cooptandis Patronis solenne institutum , de quo infra , egregie declaret . Sed en ipsa Tabula , eadem cum orthographia uti ex archetypo accurate descripta est .

IMP GALLIENO AVG . IIII . ET VOLVSIANO COS
XV KAL SEPTEMBRES

SENTINI IN TRICLINI DOMVS CC. NVMERVM HABENTI
BVS SEQUELLA EIVSDEM COLLEGI IBI REFERENTIBVS CASIDIO
SEVERO PATRE N. N. ET HELDIO PEREGRINO PARENTE CVM SIT
OPORTVNVM CREBRIS BENEFICIIS ET ADFECTIONEM AMORIS
ergA N. N. EXIBENTIBVS ADSISTERE ET MVNIFICENTIA
m eorum SICVT OPORTVNITAS TESTIMONIUM PERHIBERET
remvNERARE IGITVR SI CVNCTIS VIDETVR CORETIVM FVSCVM
SPLENDIDVM DECVRIONEM PATRIAE N SED ET PATRONVM TRIVM
COLL. PRINCIPALIVM ET VESIA MARTINAM CONIVGEM EIVS
PATRONAM SED ET CORETIV SADINVM FILIVM EORVM IAMPRIDEM
PATRONOS PER DVPLMV A NVMERO N COOPTATOS NVNC TABVLAM
AEREAM PATRONATVS EIS OFFERRI VT MERITO HONORE PRO MERI
TIS INNOTESCAT Q. F. P. D. E. R. I. C C

QVOD IN PRAETERITVM CORETI FVSCI PATRONI VPSIAESIAE MARTINE
PATRONE ET CORETI SABINI FILI EORVM ERGA AMORE BENEFICIA PRAES
TITA SVSCEPERIMVS NVNC ETIAM IN FVTVRVM NON DISSIMILIA QVAE
NVNC SENTIMVS PERPETVO EX DOMVM EORVM PROCESSVRA PARI ADFEC
TIONEM SPERAMVS ATQVE IDEO CONSENTIRE RELATIONI BB. VV. CASIDI
SEVERI PATRIS N. N. ET HELBI PEREGRINI PARENTIS ET AD REMVNERANDAM
EORVM BENEVOLENTIA QVO LAVTIVS ADQVE PVLCHRIVS DIGNE HONOREM
SIBI OBLATVM SVSCIPERE DIGNENTVR DECRETVM ET IN TABVLA AEREA
PERSCRIPTVM EISQVE ET A NOBIS PROPECTVM EST LEGATOSQVE
FIERI PLACVITQVE HANC TABVLAM DIGNE PROSEQVI
SATRIVS ACILIVS SATRIVS CLEMENS
V' OESIDENVS MEGELLIVS VASSIDENVS VERINVS
CASIDIVS SEVERVS AELDIVS PRIMVS HELDIVS PEREGRINVS
BRITTIVS MAXIMVS AELIVS HONORATVS PROLVIVS HILARINVS AETRIVS
TERMINALIS GAVIVS FELICISSIMVS SATRIVS IANVARIVS CASIDIVS ROMV
LVS AETRIVS VERNA SATRIVS VPSVS

De Praefectorum Praetorio , & Urbi praecellentissimis dignitatibus , Principi proximis , maximae potestatis , summi-
 mique imperii , & animadversionis , quibus exornatus est
 L. Petronius Arretinorum Patronus , quum multa scripserint
 viri docti , nil dicendum superest , nisi aliorum scrinia ex-
 pilare quis velit . Calvisio auctore L. Petronius Praefectus
 Urbi fuit anno U. C. 1019. Christi vero 267. Paterno , &
 Arcesilao Consulibus ; iterumque consequenti anno Pater-
 no iterum , & Mariniano Consulibus , quamvis alii contra
 sentiant , quemadmodum Felix Contelorius , qui in later-
 culo Praefectorum Urbi , quod concinnavit , Urbis Praefe-
 cturam gessisse tradat anno Christiano 269.

Principe in loco , nempe digniori , haec munera Volusiani
 in marmore recensentur , quae viris spectatae maximaeque
 virtutis , & nobilitatis , tantumque Equestris ordinis confe-
 rebantur ; post haec alia minus splendida , sed summi ho-
 noris potestatisque memorantur ; videlicet Praefectura Vigi-
 lum . Scriptum est VIGVL . id est VIGVLVM , pro VI-
 GILVM ; eodem exemplo ut *optumus* , *maxsumus* , *aurufex* ,
 pro *optimus* , *maximus* , *aurifex* ; nam I in V usitata priscis
 seculis scribendi ratione non raro convertuntur .

Vigilum Cohortes Romae septem omnino fuere , quae in
 Florentinis antiquis Tabulis , imperante M. Aurelio Anto-
 nino Augusto scriptis enumerantur ; quas in Prima Parte
 pag. 125. & 129. vulgavimus ; & colligitur ex aliis inscrip-
 tionibus , quae a Grutero pag. DXXVI. , & a Fabretto
 afferuntur Cap. IV. pag. 258. & sequentibus . Septem Co-
 hortium numerus ad Pauli I. C. qui tertio post Christum
 seculo floruit , tempora perduravit , ut in L. *nam salutem* ,
 3. D. de Officio Praefecti Vigilum . Incendiis restinguen-
 dis , agendisque nocturnis excubiis , ac vigiliis ab Augusto
 institutae sunt , Suetonio teste ; eaque cura , & ordine ut
 una duabus Regionibus praeesset , uti ex antiquo frag-
 mento manuscripto Victoris evidenter ostenditur apud
 eundem Fabretum in loco superscripto . Septimam Vigi-
 lum Cohortem SIPONARIORVM , hoc est *Siphonariorum* de-
 nomi-

nominatam fuisse ostendo ex veteri lapide Florentino in Urbanis Hortis Marchionum Corsiniorum pag. 131. num. 16. quod scilicet Vigiles siphonibus ad incendia restinguenda uterentur. Vide sis doctissimum Adrianum Turnebum in Libro XIX. Cap. XXIII. Adversariorum. Plinius Secundus Libro X. in Epistola ad Traianum, in qua Nicomediae incendium factum vastissimum describit, siphones, hamas, aliaque instrumenta ad incendia extinguenda adhibita fuisse confirmat; adeoque instituendum monet Collegium Fabrorum, ne desint instrumenta ad incendia compescenda. De hamis adhibitis a Cohortibus Vigilum, quae stipendium de publico accipiebant, Dione teste Libro LV. meminit quoque Iuvenalis Satyra XIV. v. 404. his verbis:

Dispositis praedives hamis vigilare Cohortem

Servorum noctu Licinus iubet, attonitus pro

Electro, signisque suis, Phrygiaque columna.

Ex quibus etiam liquet nobilissimos viros eidem muneri praepositos fuisse, qui a Paulo I. C. *super omnes Spectabiles* appellantur. De auctoritate vero, ac potestate Praefecti Vigilum haec idem clarissimus legum interpres subiungit: *Cognoscit Praefectus Vigilum de incendiariis, & effractoribus, furibus, raptoribus, & acceptatoribus, nisi si quae tam atrox, atque facinorosa persona sit, ut Praefecto Urbi remittatur; & quia plerumque incendia culpa sunt inhabitantium, aut fustibus castigat eos, qui negligentius ignem adhibuerunt, aut severa interlocutione comminatus, fustium castigationes remittit.* Praeterea, quod attinet ad splendorem officii, & dignitatis Praefecti Vigilum, is non solum *Spectabilis* titulo decoratur in Pandectis, & *Clarissimi* in Codice, verum etiam *Perfektissimi viri* appellatione exornatur in hoc Arretinorum perhonorifico lapide, atque in pluribus aliis, qui a Grutero afferuntur pag. MLXXXVI. 9. 10. & a Fabretto Cap. IV. Inscriptionum antiquarum n. 170. Item in Basi Musei Ciampini Herculi sacra, posita Alexandro Augusto iterum, & Marcello iterum Consulibus anno U. C. 978. Christi 226. Praefecti Vigilum *Perfektissimi viri* appellantur. Quo monumento

antiquitas *perfectissimatus* dignitatis ostenditur , quam etiam ad vetustiore originem deducit V. C. Iustus Fontaninus Archiepiscopus Ancyranus Lib. I. Cap. III. de Antiquitatibus Hortae , ex Codicis Iustiniani Lib. IX. tit. XLI. Lib. XI. ubi Diocletianus narrat M. Antoninum decrevisse ne filii perfectissimorum virorum poenis plebeiorum afficerentur ; ex quo videntur Perfectissimi ultra etiam M. Antoninum ad Domitianum usque reduci posse . *Perfectissimatus* , Graecis Διασημότης, & Τελειότης Gregorio Nazianzeno Epistola 129. proxima *Clarissimatus* dignitas , non tantum Praefecto Vigilum tributa , verum etiam Praesidibus , & Correctoribus Provinciarum , nempe Arabiae , Delmatiae , Hispaniae Tarraconensis , ut in Gruterianis observat Reinesius in 9. CCLXXXIII. citerioris in 7. CCLXXXI. in 3. MXXVII. item Praefecto annonae in 6. MLXXXVI. Magistro Censuum L. XXXII. de Epist. & Clericis aliisque , quos ipse enumerat ad 28. Classis VI.

Paullo post idem L. Petronius Taurus Volusianus fuisse dicitur Tribunus Cohortis Tertiae Vigilum , itemque Tribunus Cohortis Primae , & Quartae Praetoriae , & Cohortis Undecimae Urbanae , quae item ad Principis tutelam , Urbisque custodiam ab Augusto institutae sunt , ut Dio , & Tacitus testantur . Ex Romana Tabula Gruteriani Thesauri CCLXIX. 3. intelligimus quo ordine in qualibet Vigili Cohorte officia inter se disposita , distributaque essent , nempe Praefecto , Sub-Praefecto , Tribuno , Septem Centurionibus , [qui tamen Centurionum numerus in duobus Florentinis Tabulis , quae , ut supra diximus , ad VII. Cohortes Vigilum spectant , constans in omnibus non est , ut conferentibus patebit] Corniculario Tribuni , quinque Beneficiariis Praefecti , & Medicis , qui omnes imperio , dignitate , & officio ceteris militibus praestabant .

Legiones quoque in allato marmore enumerantur , quibus Tribunus praefuit L. Petronius , nempe Legio Decima , & Decimaquarta Gemina Provinciae Pannoniae superioris ; item Legio Dacica . Legionis vero Tricesimae Ulpiae Praeposi-

positus , five Praefectus fuisse dicitur ; utrumque enim siglae PP indicare possunt . De Praefecto Legionis cumulatissime Vegetius Libro I. de Re militari Cap. IX. Nil enim moror in his militaribus officiis , & dignitatibus explicandis , ne allatis auctorum testimoniis integras occupem paginas , quum facile , si operae pretium sit , adire eos quilibet possit. Centurionem vero *deputatum* , hoc est ab aliis distinctum , separatum , selectum , aliquo gradu supra ordinarium. Centurionem constitutum fuisse puto ; cuius praecipuum munus fuerit non solum castramentationi , ceterisque militaribus operibus praesidere , vias explorare , tuerique arces , uti ex anaglyphis Traianae Columnae Centurionis munia ostendit Fabrettus Cap. VII. pag. 186. 187. verum etiam qua ope , & consilio posset , ipsum Centurionem iuvare , dirigere in omnibus . Deputatio enim aliquam praecellentiam , & praeeminentiam importare videtur , qua quis ad aliquid peragendum prae aliis eligitur , & deputatur .

Illud praeterea in hoc honorario lapide inter alia scribitur L. Petronium Taurum Volusianum fuisse Protectorem Augustorum , nempe Valeriani , & Galliendi Imperatorum , itemque Praepositum Equitum Singularium eorumdem Augustorum , duplici militiae gradu insignitum ; quare Fabrettus , praeter Hygini disertissimum testimonium , hinc deducit Equites Singulares diversos fuisse a Protectoribus , quos confundere videntur Salmasius in opere postumo de Re militari Romanorum Cap. XX. & Sponius in Miscellaneis Sect. VII. pag. 258. Diversos item arguo Equites Singulares ab his qui Equo Publico , idest donati equo publico ab Imperatoribus honoris causa dicuntur ; quod militare decus consecutum fuisse L. Petronium docet marmor ; narratque fuisse Equum Publicum ex quinque Decuriis , de quibus supra ad Pisanum lapidem diximus pag. 20. n. 14. nec desunt exempla in Gruterianis CCCCLXXXIV. 3. & CCCCLXX. 6. praepostero item ordine *Ex V. Decuriis Equo Publico* . Protectores *σωματοφύλακες* , non custodes solum corpore , sed corporis Principis custodes ,

des , ut ostendit Guthenius de Officiis Domus Augustae , Libro II. Cap. XV. quos nos diceremus *le Gardie del Corpo* , armatam militiam subibant , & protegendis lateris Principis sollicitudinem patiebantur ; ut ex Otricoli lapide ex Collectaneis Donianis Cl. I. n. 170. perspicuum est . Equites autem Singulares , sive Singulares , ab Augusto instituti , a sinistris Imperatoris in acie stabant , ordine , ac dignitate proximi Praetorianis , qui a dextris stabant .

Post haec sequuntur notae LAVR. LAVIN. quae aliorum lapidum auctoritate explicantur , *Laurenti Lavinatium* . Ita diserte in Grutetianis CCCXLVII. 1. CCCCIX. 8. CCCCXL. 3. CCCCXX. 2. item penes Reinesium Cl. XII. n. 114. qui ad civium distinctionem , qui Lauro-Lavinii , vel Laurentes Lavinates , vel converso ordine , ut apud Fabretum Cap. X. n. 314. Lavinates Laurentes nominantur , putat eos , qui in superscriptis saxis *Laurentes Lavinatium* dicuntur intelligendos esse ex religioso coetu , Iunonis fortasse Sacerdotio consecratos fuisse . Constat enim consecratione , & veteri lege Iunonem Lavinii cultam fuisse , quae inde Lavinias appellata ; institutumque ibi Deae Sacrum , & Sacerdotium Sodalitiumque Sacerdotum eidem Sacra facientium . Sed ne totum Reinesium supervacaneo labore heic exscribam , operae pretium est ut ipsum consulas .

In fine huiusce lapidis honorifica appellatione L. Petronius dicitur PATRONVS OPTIMVS Arretinorum , quare ex ea intelligitur quae causa fuerit dedicationis huiusce Inscriptionis , procul dubio subiectae statuae eiusdem Petronii , eo adhuc vivo , cum quo Arretini hospitalem tesseram fecerunt . Sed de Titulis , quibus Patroni honorantur , dicam paullo infra ; libet nunc de Patronorum origine , dignitate , munere , & de honoribus , quos consequabantur , nonnulla afferre , quae legenti mihi veteres lapides optimosque auctores notatu digna visa sunt , quaeque fortassis haudquaquam erunt eruditis viris omnino iniucunda . Ea siquidem vis est eximiae virtutis , si summa cum nobilitate coniuncta sit , ut statim alliciat homines ad amandum , omnium-

niumque animos admiratione perstringat . Hinc solemnitum Graecorum , tum Romanorum instituto factum est , ut Municipia , & Coloniae , foederataeque Civitates , ac Provinciae eos sibi patronos deligerent , in quibus summam praestantiam , summumque nobilitatis splendorem esse animadverterent ; quorum mutua inter se officia late describit Dionysius Halicarnasseus Antiquitatum Romanarum Lib. II. Quemadmodum enim Numina , & Genii , veteri gentium more , tutelae Urbium , Familiarum , Fontium , Silvarum locorumque omnium praepositi sunt ; ita Patronis Civitatum , Collegiorum , Corporumque , salus , incolumitas , vitae honorisque praesidium antiquitus est commendatum ; qui etiam alio nomine Defensores Rerumpublicarum appellati sunt , uti ex antiquo marmore intelligi potest apud Gruterum pag. CCCCLV. 2. Quo instituto , Evangelii luce per totum terrarum orbem diffusa , paullatim sublato , eximiae sanctitatis Heroes , qui cum Christo in Caelis exultant , ut diximus , Urbium Christianarum praesidio , & tutelae sunt constituti , & Patroni nuncupati .

Igitur ii Patroni cooptabantur a Municipiis & a Coloniais Romanorum , qui splendido loco egregiisque maioribus nati essent , qui domi forisque clari extitissent , omnibusque honoribus per gradus in Romana Republica perfuncti essent ; qui Romano sanguine sati primores essent in Urbe aeterna , & praepotentes Cives ; quorum opera , si opus esset , apud Senatum , & Imperatores uterentur . Nam , teste Dionysio Halicarnasseo , loco superscripto , constat saepe numero Senatum controversias civitatum , ac gentium ad earum patronos remisisse , eorumque iudicia rata habuisse . De his consulendus Sigonius de antiquo Iure Italiae Libro II. Cap. 4. qui eorum originem Romulo adscribit . Ita Puteolani in clientela Brutorum fuere , ut memoriae prodidit Cicero in Philippica II. Bononienses Antoniorum , teste Suetonio c. 17. in Augusto ; Tralliani Flaccorum , ex Ciceroniana pro Flacco n. 24. Siculi Marcellorum , ex Verrina sexta , & ex Livio Libro

XXXVI. Lacedaemonii Claudiorum, ex Suetonio c. 6. in vita Claudii; Allobroges Fabiorum, Arretini Claudiorum, ut ostendit Borghinius in Dissertatione de Origine Urbis Florentiae pag. 193. Capuani M. Tulli Ciceronis, auctore Plutarcho in eius vita, eodemque Tullio in Pisoniana, & fortassis, ut diximus, Volaterrani. Tifernates C. Plinium Secundum, Pisani Caium Caesarem patronos adsciverunt, cui statuas, arcum triumphalem, divinos honores, & inferias quotannis publico omnium civium moerore perficiendas decrevere; quare summa cum laude eundem Caium Caesarem appellant Pisanae COLONIAE VNICVM PRAESIDIVM.

Frequenter etiam patrocini, & clientelae decus delatum nobilissimis viris, si in decretis cautum esset, ad liberos posterisque ipsorum extendebatur, continuabaturque in eorum domo; cuius honoris exemplum adferre libet in sequenti aerea hospitali Tessera.

DD. NN. CRISPO ET CONSTANTINO
 IVNIORE NOBILISSIMIS CAESSIT COSS *sic*
 III. NON... EX... L ORDO M DIDI
 TANORVM HOSPITIVM AMICITIAMQVE
 FECIT CVM Q. ARADIO VAL PROCV
 LO V. C. ET IPSVM LIBEROS POSTEROSQVE
 EIVS SIBI LIBERIS POSTERISQVE SVIS
 PATRONVM COOPTAVIT
 Q. ARADIVS VAL. PROCVLVS V. C. PRAE
 SES PP. HOSPITIVM AMICITIAM
 QVE FECIT CVM ORDINE M DIDI
 TANORVM IPSOS LIBEROS POSTEROS
 QVE EORVM SIBI LIBERISQVE SVIS.
 IN FIDEM CLIENTELAMQVE SVAM
 POSTERORVMQVE SVORVM RECEPIT
 AGENTE ORDINE

Haec Romae servatur in Museo Strozio; quae edita est a
 V. C.

V. C. Henrico Brenemanno I. C. celeberrimo , & Academico Florentino , in Appendice Fastorum V. C. Hadriani Relandi , pag. 858. quam , ni fallor , secundus in lucem profero .

Liberi posterique , qui in amicitiam , fidem , & clientelam post parentes succedebant , dicebantur PATRONI AB ORIGINE , ut in Surrentinorum lapide penes Reinesium Cl. VI. n. 39. & Fabrettum Cap. V. n. 287. vel PATRONI LONGE. A. MAIORIBVS. ORIGINALES , quemadmodum Postumus Lampadius V. C. & inlustris , Patronus Capuanorum , apud eundem Fabrettum n. 287. vel COMMVNES. AB. ORIGINE PATRONI , uti appellatur a Sueffanis in marmore penes Gruterum MXXVII. 3. L. Mamilianus Licinianus V. C. qui dignitatem originis suae cumulasse dicitur , quum omnibus honoribus , muneribusque innocenter in patria sua functus esset . In alio apud eundem pag. MXCIV. 2. laudatur L. Faesellius Rufio Patronus Ariminensium , quod liberalitates in patriam civesque A. MAIORIBVS. SVIS tributas , exemplis suis superaverit . Patronorum filii utriusque sexus , item coniuges , ob merita patrum , & virorum , summis honoribus exornabantur , statuisque donabantur post mortem , quemadmodum complures lapides testantur .

Nulla quoque in deligendis Patronis habita aetatis ratio : nam pueros non me latet Patronos cooptatos interdum fuisse ob insigne meritum , egregiamque virtutem . Tifernates paene adhuc puerum patronum sibi adoptaverunt C. Plinium Secundum , ut ipse testatur in Epistola I. Lib. IV. apud quos , ne amore vinceretur , templum sua pecunia construxit . Idem a Puteolanis factum testatur marmorea basis paucis ab hinc annis reperta Puteolis , edita inter Inscriptiones Selectas a V. C. Iohanne Vignolio pag. 323. quam cum statua universus Ordo , & Populus Puteolanus posuit T. Annonio Boionio Chryfantio puero egregio , eiusdem Ordinis , & Populi AB ORIGINE PATRONO ; anno U. C. 913. Christi 161. M. Aurelio Antonino Caesare III. L. Aelio Aurelio Vero Caesare II. Consulibus ; magnopere

claro ob sua merita , & Boioniae gentis splendorem , quae ad maternam Imperatoris Antonini Pii familiam pertinebat .

Tanto honore quum Patronos prosequerentur ad amolendam adulationis suspicionem egregia eorum merita vel maiorum memorabant , ut in Ariminensium marmore penes Gruterum pag. MXCIV. 2 vel insignem eorum benevolentiam , quod Colonias , vel Municipia publicis aedificiis exornassent , balnea condidissent , gratuitam lavationem dedissent , ludos fecissent , gladiatorum paria dedissent , quod ope , consilio , & auctoritate eos iuissent , quod denique magnorum honorum commodorumque auctores fuissent , aliaque huius generis beneficia praestassent , quae in antiquis marmoribus posterorum memoriae consignata leguntur . Nec sine ratione , ut observat Radulphus Fornerius Rerum quotidianarum Libro IV. Cap. 4. nam in his additur ea clausula **EX AFFECTU IVRE DEBITO** ; fortassis , ad amovendam adulationis suspicionem , L. 1. C. de statuis , & imaginibus . Placet id adnotare expressum in aliquibus inscriptionibus , ut apud Gruterum pag. CCCLXI. 1. in ara dicata L. Aradio Valerio Proculo , de quo paullo ante meminimus , a Corpore Svariorum , & Confectuariorum , in qua additur id factum **AVCTORIBVS PATRONIS** eiusdem Corporis , quo testatior esset eorum affectus ; itemque in 1. CCCLV. & CCCCVIII. Eadem clausula **EX AFFECTU** , vel **OB AFFECTIONEM** , occurrit in hospitali Tabula aenea , superius relata , ex Museo Albano ; itemque in sequentibus , quas V. C. Blanchinus diligenter descripsit ; & hoc loci referre placuit , quod multa in his sint paullo infra notanda . Quae sequitur alta est palmos Romanos duos , lata palmum unum , uncias IX. altitudini additur tympanus triangularis , elevatus uncias IX. In capite nomina Consulium recensentur , ex quibus Fasti Consulares illustrantur , notaturque anno U. C. 1012. Christi 260. iterum Consulem fuisse Iunium Donatum , cum P. Cornelio Saeculare iterum Consule , quod ex editis Fastis liquido non constabat.

P. COR-

P CORNELIO SAECVLARE II ET C IVNIO DONA
TO II COS IIII NON DEC

OSTRE IN MVNICIPIO COLL. CENTON. CVM SCHOLA SVA FREQUEN
TES. SCRIBVNDQ ADFVSSSENT IBIQVE REFERENTE L. VESSIDIO FOR
TVNATO QQ VNIVERSORV CONSENSV VERBA SVNT FACTA
QVANTO AMORE QVANTAQVE MVNIFICENTIA M N N CARENVS VIBI
ANVS ORNASSE PALA EST CVIVS IMPARES BENEFICIIS AD
REMVNERANDAM EIVS ADFECTIONEM QVERERE REMEDIA
DEBERE SED PRECIPVVM AQVE LAVDABILEM COMMVNIS VOTI
REPERTVM CONSILIVM VT CORETIVM VICTORINVM AD GENVS AE
IVS ET HONORES PERTINENTEM VEL AC OBBLATIONE MVNEREMVS
ET PATRONVM AEVM IAMDVDM LECTVM PVBLICA TESTIFICATIO
NE MANIFESTETVR IGVTVR SI CVNCTIS VIDETVR TABVLAM AEREAM
CONTINENTEM TESTIMONIVM CIRCA EVM NOSTRE ADFECTIONIS
IDEOQVE . Q. R Q F R DE AEAR . V. I CENSVERVNT
PLACERE CORETIO VICTORINO PATRONO N N TABVL AEREAM CONTI
NENTEM VERBA DECRETI NOSTI OFFERRI PER VESSIDIVM FORTVNA
TVM CORNELIVM TERTIVM QQ PVBLILIVM MAXIMINVM
AVRELIVM VRSINVM . VALERIVM IVSTVM
COCCEIVM MERCVRIALEM ANTISTIVM MAXIMVM
OCTAVIVM CLEMENTEM PETRONIVM FELICEM
VESSIDIVM FILOQVIRIVM OCTAVIVM TAV
RVM SATRENV SVPERVM VESSIDIVM VERECVNDV
STATIVM FAVSTVM LEGATOS

Oblatam vides Patronis aeream scriptam Tabulam, & qui-
dem TITVLIS ORNATAM, ut legitur in altera, quam infra
pag. 208. exhibemus, quod etiam observatum fuisse non dubi-
to in deferendis patronatus insignibus L. Petronio Tauro Vo-
lufiano Patrono Arretinorum, qui hac tempestate vivebat.

Ad aeream Tabulam hospitii, clientelae, amicitiae-
que tesseram Patronis offerendam Legati decreti, qui Le-
gationis munus honorifice agerent remque digne prosequen-
rentur; quam summi viri interdum gratuitam, vel ex
communi pecunia suscipiebant. Legatorum officio functi
Duumviri, AEdiles, interdum duo summa nobilitate, ac
virtute praestantes viri, qui *Curatores* patrocinii nuncupan-
tur in aliquibus Tabulis; interdum universus Ordo: Colle-
giorum vero vel Corporum, ac Sodalitatum Quinquenna-
les viri, & cum his primores eiusdem numeri, qui, ut in
allatis Tesseris, vel quatuordecim, vel sexdecim numerantur.

Decretum cooptationis patrocinii priusquam conficeretur, quum in Curia, in Basilicis, vel in Aede Deorum, vel in Schola, vel in Templo, aut in Triclinio, ut Collegia facere solebant, teste superiori Tabula pag. 193. & Gruteriana pag. MCI. 1. convenissent, data cura primoribus numeri legitur, ut merita eius Viri, qui in Patronum cooptandus erat referrent laudarentque; quibus relatis, omnes unanimi consensu quid de ea re faciundum esset censebant, deputabantque Legatos ex ordine mittendos Patrono, qui ab eo impetrarent ut in clientelam domus suae Municipium, vel Coloniam, vel Collegium universumque Ordinem recipere dignaretur, Patronumque se cooptari, tum etiam liberos posterosque suos, si id expresse cautum esset: excusata non raro tardae cogitationis necessitate, quod scilicet, ut oportebat, id antea factum non fuisset, ut notari potest in Regiana Tabula penes Gruterum pag. MCI. vel multo antea Patronum electum dicebant, ne in deferendis meritis honoribus segnes fuisset viderentur. Iam enim supra observavimus Patronos antequam aerea Tabula donarentur, quae hospitii, & clientelae perpetuum esset testimonium, per diploma cooptatos esse. Horum diplomatum fit mentio apud Tacitum Libro II. Histor. 54. & 65. & apud Plinium Libro X. Epist. 14. 54. 121. Nero Claudius Caesar, teste Suetonio in eius vita Cap. 12. *exhibuit & Naumachiam, marina aqua innantibus belluis; item Pyrrhichas quasdam e numero epheborum, quibus post editam operam diplomata civitatis Romanae singulis obtulit.*

Tabula vero hospitali decreto incisa antequam in domo Patroni poneretur, publice conspicuo in loco exponebatur, affigebaturque templis vel Deorum, vel Augustorum; quod in cooptatione T. Pomponii Bassi Clarissimi Viri factum, testatur eadem Tabula, quae exstat in Museo Mediceo, superius edita in Parte I. pag. 65. in qua ad finem, ut monuimus pag. 67. notatur ad Augusti Templum fixam fuisse. Hinc apud Gruterum in extremis oris perforatae conspiciuntur plures aereae Tesserae hospitales pag.

CCCLXII. 1. 2. CCCLXIII. 1. 3. CCCLXIV. 1. itemque duae Graecae pag. CCCC. 8. CCCCI. 1. quarum prima decretum continet Senatus, & populi Melitaeorum, qui patronum sibi adsciverunt Demetrium Diodoti filium Syracusanum posterosque eius, ob singularem eius in omnes cives, ac populum amorem, & beneficentiam; altera vero Agrigentinorum est, qui cum eodem Demetrio hospitium clientelamque fecerunt, in qua notatur decretum in duabus Tabulis aeneis incisum fuisse, iussumque ut una Tabula in Curia poneretur, altera vero data eidem Demetrio Syracusano, perenne esset eius benevolentiae, ac studii erga Populum Agrigentinorum monumentum; in quibus praeterea observamus solemne etiam apud Graecos institutum fuisse mittendi Legatos, qui Patronis hospitium offerrent; & quemadmodum decretum auspicatum in his legitur illis verbis, ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ *Bonae Fortunae*; ita in aliquibus Latinis Tesseris apud Gruterum CCCLXIII. 1. CCCLXIV. 1. praeponitur seu boni ominis causa, seu quodam more, tum in rebus omnibus gerendis, tum in cooptandis Patronis usurpato, acclamatio, FELICITER, vel B. B. hoc est, *bene bene*; quasi omnia secundum vota bene, ac feliciter evenissent. Impensae vero hac de re a Legatis factae interdum a Patronis remittebantur.

Susceptis libenter a Patronis in fidem, & clientelam Municipiis, & Coloniis, vel etiam Collegiis, adfixaque in eorum domo, memoriae causa, aenea Tabula, hospitali decreto incisa, ut si quando clientes Romam venirent in eorum domibus, & palatiis hospitarentur, alii honores iisdem decernebantur parabanturque; nempe statuae vel equestres, vel pedestres, vel e marmore, vel ex aere, saepenumero inauratae; quo honoris genere donatus est Cicero a Capuanis, ut ipse testatur in Oratione contra Pisonem n. 19. quae statuae insigni item in loco ponebantur, & dedicabantur, vel in Curia, vel in Basilicis, vel in Foro, vel in Templis, vel etiam in Theatris, & Amphitheatris; in quibus saepe erutae sunt statuae illustrium Virorum; quod &

in

in Florentino nostro evenisse clare testatur Vincentius Borghinius in Dissertatione de Origine Urbis Florentiae . De his meminit Plinius Libro CCCIV. Cap. 6. Naturalis Historiae, Seneca VI. de beneficiis 8. & 1. ult. C. de Statuis, & Imaginibus, praeter sexcentos lapides, qui id confirmant, quod etiam Emundus Figrelus de Statuis illustrium Romanorum observat Cap. CIII. Ita a Pisanis in Foro positam statuam basemque laudibus inscriptam patri suo, Praetori Etruriae, Quaestori, & Comiti sacrarum largitionum, testatur Rutilius Numantianus Gallus in suo Itinerario v. 575. his verbis.

Hic oblata mihi sancti genitoris imago,

Pisani proprio quam posuere Foro .

Laudibus amissi cogor lacrymare parentis,

Fluxerunt madidis gaudia moesta genis :

Namque pater quondam Tyrrhenis praefuit arvis,

Fascibus & senis credita iura dedit .

Quo in carmine formam situmque veterem Pisarum accurate describit, ex quo, ut observat doctissimus Petrus Victorius variarum Lectionum Libro XVII. Cap. 3. intelligi potest quantum situs, & forma totius regionis hoc tempore sit immutata. Inscriptionis fragmentum supra dedimus pag. 18. n. 12. Pisano civi dedicatae, Praefecto Urbis, & Feriarum, Praetori Etruriae, ob insignia in patriam beneficia.

Sed ut revertar ad honores, quibus Patroni posterorum memoriae consecrabantur, statuis additae bases leguntur, ornatae subscriptis Patronorum laudibus, ac titulis; in quibus enumeratis eorum honoribus, & officiis adpellabantur *optimi, praestantissimi, indulgentissimi, benefici, digni, dignissimi, admirabiles, nobilissimi, rarissimi*; uti ex sexcentis iam editis inscriptionibus colligi potest. Praeter statuas, praestantibus viris legitur positum fastigium, quod factum a Praenestinis in honorem Q. Verrii Flacci Seviri Augustalis, Curatoris muneris publici, testatur apud eos marmor, editum in Donianis Collectaneis Cl. V. n. 119. quae consules. Ad haec

haec positae honoris causa bigae , quae memorantur in pluribus Gruterianis inscriptionibus CCCLII. 1. CCCCXXI. 1. CCCCXL. 1. CCCCXLVII. 6. de qua grati animi pereximia significatione luculenter differit V. C. Valerius Chimentellius in marmor Pisanum de Honore Bisellii Cap. XLI. In solemnibus statuarum basiumque dedicatione in publicae laetitiae gratique animi argumentum, largitiones, divisiones, cenae, epulae, ac sportulae datae a Patronis memorantur; itemque remissae impensae, si solo honore contenti fuissent, editi ludi, & venationes; nec dubito a clientibus xenia quotannis missa Patronis, Legatosque, qui eos salutarent; quod in Plinianis epistolis fieri consuevisse honoris causa Imperatoribus, ac praeclaris viris optime de republica meritis, me adnotasse memini. Inscriptio in basibus tunc caelabatur quum eius forma ab universo ordine decreto fuerat adprobata, uti ex Neapolitano marmore constat in Gruteriano Thesauo CCCCXLIV. 2.

Patronorum munus erat iura Civitatum, Coloniarumque, quas in clientelam acceperant, tueri, bonis omnibus, atque honoribus prospicere, omni humanitatis officio, cives prosequi, eximiis laudibus fidem eorum erga Romanam Rempublicam, & Augustos Imperatores commendare, ac probare si opus esset, uti ex Gruterianis colligitur CCCCXLIII. 6. CCCCXLV. 4. CCCCLV. 4. & ex Beneventano apud Sponium in Miscellaneis pag. 124. Id quoque praestatum a Patronis Collegiorum, Sodalitiorum, & Corporum, praesertim circa Deorum cultum sacrasque caerimonias; qui etiam patrum exemplo pietatem erga eos cumulatissime testari debebant. Hinc PARENTES appellati numeri Collegiorum, ut in superiori Tabula ex Museo Albano depromta pag. 193. & in hac alia, quae patrocinii honorem continet oblatum per XVI. Legatos a Collegio Fabrorum Sentinatium Cornelio Fusco Patrono eiusdem numeri, observari potest. Saepe, ut obiter heic dicam, in hac tessera fit mentio NVMERI, quod ut credere fas est, viri in albo cuiuscumque Collegii descripti, certum quemdam numerum excede-

excedere haudquaquam deberent ; nempe vel CL , vel CC aut ad summum CCC. uti ex epistola Plinii ad Traianum Augustum , Libro X. colligi potest , quum in ea de institutione Collegii Fabrorum Nicomediae agatur .

P. CORNELIO SAECVLARE II. ET IVNIO DONATO II.
KAL IVLIS COS

SENTINI CVM IN SCOLA SVA FREQVES NVMERVS COLL FABR
SENTINATIVM CONVENISSENT NVMERVM HABENTIBVS
C. IVLIO MARTIALE ET C. CASIDIO RVFINO QQ ET REFERENTIB
IPSIS SEMPER IT IN PRAETERITVM ITA SPLENDIDISSIMVM N N
CONISVM ESSE VT ADFECTIONE SPLENDORIS SVI IN SINGVLOS
QVOSQVAE CONDIGNOS MERENTES EXIBEANTV EI MAXIME
IN HONORE ADQVE DIGNITATE MEMMIAE VICTORIAE QVON
DAM INDOLES MAMORIAE FEMINE MATRIS NVMERI NOSTRI
PROORSVS QVAEQVE ESSE PROVECTVM NOMEN DOMVS
EIVS VT PER ORDINEM GENERIS SVI OMNES IN NVMERVM N
PATRONI IN COLLEGIVM NOSTRVM APPELLARENTVR OPTAN
DAQVE ERANT VT OMNES VNIVERSIQVE INCOLVMES IN
NVMERVM NOSTRVM VIDERENTVR ET QVONIAM VIR SPLEN
DIDVS CORELIVS FVSCVS PATRONVS NVMERI DEBEAT EX
EMPLO PIETATIS PARENTIVM ET MATRIS HONORIFICENTIA
ITAQVE SI OMNIBVS VIDERETVR TABVLA AEREAM EI OFFER
RI

Q. F. P. D. E. R. I. C. C.

GLORIOSVM ESSE RELATIONEM B. B. V. V. QQ. COLLEGI. N
ET IDEO CVM SIT CORELIVS FVSCVS SPLENDE NATVS VT
POTIVS HONORIFICENTIAE NOSTRAE MODVM INTEL
LEGAT NECESSAQVE SIT EI TABVLAM AEREAM TITVLIS
ORNATAM SCRIPTAM OFFERRI PETIQVE AB EO HANC
OBLATIONEM NOSTRAM LIBENTI ANIMO SVSCIPE
RE DIGNETVR LEGATOSQVE IN EAM REM FIERI QVI
QVE DIGNE PROSEQVANTVR NERATIVM AMPLIATVM ORPIVM VER
TATEM AEMILIVM VICTOREM BEBIDIVM IVSTVM CASIDIVM MARTA
LEM IVLIVM MARTIALEM CASIDIVM RVFINVM BEBIDIVM IENVA
RIVM AETRIVM ROMANVM CASIDIVM CLEMENTINVM AETRIVM
VERNAM VASSIDENVM FAVOREM CASIDIVM IVSTISSIMVM SA
TRIVM VERECVNDVM STATIVM VELOCEM VETVRI CELERINVM

In superiori Tabula hospitali Collegii Sentinatum pag.
193. [quorum opidum Sentinum appellatum , Straboni ,
Livio , ac Dioni ceterisque memoratum , in Umbria fuit ,
ultra Camerinum , & Matilicam , versus Urbinum , in Apen-
nini

nini valle] in tertio versu legitur SENTINI IN TRICLINI DOMVS CC NVMERVM HABENTIBVS ; cuius auctoritate deduci potest ducentos viros ad censendum de ea re convenisse . Sed ex ipsa Tabula , ut monuimus , Patronos PARENTES Collegiorum , & eius Numeri appellatos esse constat ; quae alta est palmos Romanos duos , lata palmum unum , uncias novem ; altitudini vero additus tympanus triangularis , elevatus uncias novem .

Quemadmodum igitur splendido loco nati viri Patroni Collegiorum PARENTES appellabantur , ita quoque illustres feminae , patronatus honore exornatae , MATRES conclamabantur ; quod manifeste liquet ex praelaudatis Tesseris ex Albano Museo depromptis , in quibus Vesia Martina coniux Coretii Fusci , splendidi Decurionis Sentinatium , & Patroni trium Collegiorum principalium , Patrona eiusdem Collegii Sentinatium dicitur ; uti etiam Memmia Victorina Patrona eiusdem Numeri nuncupatur . Aliud exemplum subiicit Gruterus ex aenea Tabula C. V. Antonii Augustini Archiepiscopi Tarraconensis pag. CCCXLIII. 6. in qua Peltuini , & Vestini , quorum meminit Plinius Libro III. Cap. 12. Nummiam Variam Sacerdotem Veneris Felicis patrocinii honore affecerunt . Patronam vero Municipii , & Collegii OlIAM Attianam fuisse discimus ex veteri lapide , quem producit Fabrettus Cap. IV. n. 115. ex Schedis Barberinis , non indicato tamen loco ubi exstet ; sed ex Collectaneis V. C. Donii , quas edidi , Cl. V. n. 56. scimus Interamnae exstare . Item apud Corfinienses Patrona laudatur Rutilia Paulina , quam Seviri Augustales summis honoribus prosecuti sunt , ex iisdem Collectaneis Cl. V. n. 122. Feminas dignitate , vel genere insignes , patrocinii foedere exornatas , eruditis observationibus illustravit omni-gena antiquitatis eruditione conspicuus Philippus a Turre Episcopus Adriensis in Commentario ad Inscriptionem M. Aquilii , Cap. XI. pag. 153. quem vide .

Denique qui alicuius Municipii , vel Coloniae , vel Collegii patrocinium susceperant , aliorum quoque Municipio-

Dd

rum,

rum , Coloniarum , & Collegiorum Patroni conscribi poterant , eoque honore perpetuo fungebantur . Eodem exemplo Municipia , Coloniae , & Collegia plures simul Patronos sibi adsciscere non prohibebantur , neque solum ex magnatibus Romanis , verum etiam ex propriis civibus , qui aliquo insigni magistratu , & munere in patria functi , multis virtutibus , multisque beneficiis de re publica optime meriti essent ; quod ex vetustorum lapidum auctoritate perspicuum est . Plinius Secundus Libro V. Epist. 12. laudat C. Calpurnium Fabatum profocerum suum quod in patria Colonia speciosissimam porticum suo ac filii nomine dedicasset , qui memoratur in lapide Comensi in Collectaneis Donianis Cl. V. n. 5. ac dicitur Comensium Patronus .

Nec Civitates , Coloniae omnes , & Collegia solum , sed & Provinciae sic scripserunt Patronos ; adeoque plures populi , unius Patroni clientes , hospitium fecisse , statuamque posuisse leguntur . Ita Manlium Theodorum Africae Proconsulem , universa Provincia in clientelam ab eo suscepta , tali honoris genere adfecit , teste Claudiano in Panegyrico de eius Consulatu . Tusci , & Umbri statuam dedicaverunt Patrono suo P. Tettio Perpetuo Arzygo , Viro Clarissimo , Consulari Tusciae , & Umbriae , ut Gruterianum monumentum testatur pag. CCCCLXXIII. 3. aliud quoque exemplum vide in Mutinensi marmore pag. MXCVIII. 1. in quo laudatur L. Nonius Verus , Patronus Mutinensium , Aquileiensium , Brixianorum , & universarum Urbium Apuliae , & Calabriae . Cum Q. Aradio Valerio Proculo hospitium fecere Diditani , ut supra diximus ex Tabula ex Museo Strozio adlata pag. 200. item Civilitani , Hadrumetini , Faustianenses , Theanitae , Zamiani , qui eum statuis donarunt , ut liquet ex Gruterianis pag. CCCLXI. & sequentibus , quae exempla , ut arbitror , ad id declarandum satis sufficere possunt .

In fine marmoris legitur **ORDO ARRETINORVM PATRONO OPTIMO** . Ordinis nomine designantur Decuriones , qui in Coloniis idem erant , ut mediocriter literati
sciunt

sciunt , ac Romae Senatores . Nam Coloniae , ut ait Gel-
lius Lib. XIV. *quasi effigies parvae simulacraque populi Romani fu-*
erunt . idem *Senatus* nomine veniunt in pluribus faxis in
Gruteriano Thesauro pag. CCCCLVII. 6. CCCCLXIII. 3.
Verum frequentius in editis lapidibus plebs , & populus ,
vel cives , vel municipes cum Decurionibus coniunguntur ;
etsi tamen , sicut Senatus & plebs Romae , ita & in Colo-
niis , & Municipiis separatim discernerentur . Quare ar-
guere possumus in decernenda statua cum inscriptione in
honorem L. Petronii Tauri Volusiani , Decurionibus Ar-
retinorum scita populi , & plebis haud adiuncta fuisse ,
ipsamque minime sententiam rogatam fuisse . Sed de De-
curionum Ordine , & dignitate consulendus Reinesius in
99. Classis Primae , item & Norisius in Cenotaphia Pisana
Disertatione I. Cap. III.

Ex adlato marmore colligi item facile potest sequioribus
seculis penitus exolevisse divisionem illam , seu distinctio-
nem *Arretinorum Veterum* , *Arretinorum Fidentium* , & *Arretino-*
rum Iulienfium , quorum meminit Plinius Lib. III. Cap. 5.
omnesque Decuriones postea in unum coaluisse magistra-
tum , a quo omnia , quae ad cives pertinent , gererentur .
Ut lucem Plinio afferam marmoris fragmentum subiicio ,
quod exstat Arretii in maiore Platea , antea vero servaba-
tur in Monasterio Camaldulensium S. Mariae in Gradi-
bus , in quo Decuriones Arretinorum Veterum nominan-
tur ; qui , ut ex aliis huic similibus formulis in fine vetu-
storum lapidum liquet , aliquid faciundum decreto adpro-
basse , vel ordinasse videntur . Supra lineam , quae habet
DECVRIONES , vestigia literarum alterius lineae apparent ,
ex quibus vix intelligi potest an scriptum fuerit IN QVIN-
QVEV forte in *Quinqueviros* . Sed en ipsum fragmentum.

2

|||||
DECVRIONES
ARRETINORVM VETER

Dd 2

Me-

Meminit huius Inscriptionis Blondus, Hermolaus, & Volaterranus, qui hinc infert Arretinos Veteres a Sulla proscriptos fuisse; sed quum iura magistratus habuerint, contrarium inferri potius oportebat. Triplex hoc discrimen Arretinorum, quasi in tres populos, non solum re, verum etiam nomine, & loco, ut opinione auguror, distinctorum, induxit primum L. Sulla, postea vel C. Iulius Caesar, vel Augustus in novis Colonorum deductionibus; quam divisionem Plinii tempestate adhuc viguisse perspicuum est. Idem Plinius Clusinos quoque in *Veteres*, & *Novos* distinxit, itemque Fabraternos. Quare emendanda vetus inscriptio, quae in Gruteriano Opere assertur pag. MXCV. 6. & loco FABRATERNI NOVANI, reponendum est Plinii auctoritate Lib. III. Cap. 5. FABRATERNI NOVI. In eodem Opere pag. CCLIII. 6. in honorem Hadriani Imperatoris exstat inscripta Tabula, in qua, licet fracta sit, disertè tamen memorantur *Lanuvini Veteres*. Ad distinctionem igitur veterum incolarum, Coloniarum populi *Novi* dicebantur in nova deductione. Ita VERONA NOVA GALLIENIANA appellata est in nuova Gallieni Imperatoris Colonorum deductione, ut disertè legitur in Veronensi Arcu penes Gruterum pag. CLXVI. 6. Ex quibus deduci potest tum Arretinos Veteres, tum Novos Fidentes, & Iulienes singulos senatum seorsim habuisse. Cluverius Ital. ant. Lib. II. Cap. III. pag. 571. singulis oppida assignat; ego vero in Municipio loca diversa. Holstenius in Notis ad Cluverium pag. 72. putat quod Arretium appellatum fuerit *Colonia Fidens*, *Iulia*, *Arretium*, in qua etiam sententia est Norisius in Cenotaphia Pisana, Dissertatione I. Cap. I. Sed de Arretinis quum luculenter disseruerit Illustrissimus Vir, Equestri dignitate, egregiarumque virtutum laude, & eruditione ornatissimus Gregorius Reditus Patricius Arretinus, in Epistola, quam, pro sua in me benevolentia & humanitate, meo nomine inscribere dignatus est, laetus lubensque, ut meis lucubrationibus lucem asseram, in publicum depromo.

AN-

ANTONIO FRANCISCO GORIO V. C.

GREGORIUS REDIUS

εὐπράττειν καὶ εὐγράφειν.

Uas a me petisti, Vir Clarissime, antiquas Arretini nostri Municipii Inscriptiones, mitto eas tibi, non indiligenter, aut incuriose exscriptas. Exiguum hoc quidem spicilegium videri poterit praeuberi mense, quam eruditis ingeniis dives huiusmodi opum Florentia tuis curis nuper suppeditavit: sed fato malo factum est, ut, quam Italia universa cladem, & literarum iacturam temporibus iniquissimis experta fuerat, eam nos rursus, amissis, quae apud nos supererant, post diuturnam tot saeculorum barbariem, antiquis monumentis, saeculo eruditissimo experiremur. Quum enim anno (^a) MDVI, qui apud nos, Florentinae Reipublicae nomine, rei militari, & construendae Arci praeerant, viri omnium elegantiarum expertes, calcis inopiam [si Diis placet] & lapidum causarentur, in regione lapidicinis abundante, & fluvialibus faxis, ad calcem maxime opportunis; iusserunt partim ad calcarias pertrahi, partim in Arcis fundamenta proiici quidquid marmoris, & Tiburtini lapidis facti infecti, tum in Urbe, tum in Suburbanis reperiretur: unde magno, & inexpiabili eruditorum omnium moerore factum est, ut maxima Epitaphiorum, aliorumque Epigrammatum copia flammis, aeternaeque oblivioni addiceretur. Suspicio tum fuit apud Cives nostros, cuius etiam Annales eorum temporum meminere, invidia potius virorum illorum militarium, quam inopia calcis in has eruditas veterum monumentorum reliquias saevitum fuisse. Verum id potius tribuamus eorum inscitiae, quibus antiquarum omnium ele-

[^a] Petrus Bonamici in Hist. Arretina MS. quae existit Arretii in Bibliotheca Clericorum, qui vulgo dicuntur *di Murello*, ubi Auctores alii Manuscripti asservantur, ad quos identidem provocamus.

elegantiarum fontes , Urbium praeclara decora , Romanae Historiae inexhaustae opes , nondum eveſta ad hoc faſtigium antiquarum rerum ſcientia , penitus incognitae fuerunt. Quod vero eſt in vulgari illo & ſapiente antiquorum proverbio ^(a) ; cadente quercu , quemlibet ligna colligere ;

Δρυὸς πεσέσης, πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται.

id apud nos quoque veriſſime dictum videri potuit . Tam multae enim eo ſaeculo antiquae Inſcriptiones , & rara Civitatis noſtrae monumenta apud nos interierunt , qua domorum inſtauratarum incluſa parietibus , qua ad Urbes exteras tranſlata ; ut vix modicae , & non ita magni faciendae reliquiae ex immani naufragio hodie ſuperſint . Qualeſcumque tandem illae ſint , eas ego , bona fide , non aliena opera uſus ; quas item teſtis *αὐτόπτης* vidi , deſcripſi , & ad te , ſtudio veterum memoriarum flagrantiffimum , libenter tranſmitto . Illae quidem & tuo , & eruditorum palato prae paucitate non facient ſatis ; prae ſinceritate diſplicere omnino non poterunt . Nihil ibi de coniecturarum mearum penu , niſi quod pauca quaedam , ad Urbem hanc pertinentia , exteris fortasſe non cognita , adſcripſi . Quae vetuſtas in Lapidibus detrivit , & Lapides ipſos exhibens , punctis , aut lineis indicavi ; quae ſuper iis aliquando coniicerem , ad marginem reieci : quae vero coniecturam meam fugerent , ea , tamquam ſpartam tibi exornandam , reliqui . Et haec quidem de antiquis , quae petieras , Epigrammatis . Difficilior ea fuit ſubeunda provincia , ut , quae de Arretio noſtro auctores antiqui teſtata literis reliquere , ^(b) colligerem , & apto temporum ordine digeſta inter ſe colligarem . Quod tamen , ne labori ipſe meo parcere velle viderer , alacriſſum , & prompto animo perſecutus ; ita , tamen , ut inde vix quidquam extrudi potuerit , unde tenebricoſiſſimis temporibus

[a] . In Fragmentis Menandri ex Collect. Clar. Viri Iohannis Clerici .

[b] Arretii mentio extat apud Strabonem , Ptolemaeum , Silium , Caſarem , Ciceronem , Halicarnasſeum , Diodorum , Stephani Epitomatores , Polybium , atque Plinium . Ferdinandus Ughellus in Ital. Sac. Tom. pri. qui & Livium memorat de Arretio locutum , addere potuit Macrobi-um , Iulium Obſequentem , Frontinum , Antoninum .

poribus lux, quantumvis modica, affulgeat. Quotus enim quisque est, ubi ab infano illo Annio discesseris, aliisque, qui pecudum more confidentissimum sycophantam secuti sunt, qui de Arretii origine, conditore, nomine, certum quid aut exploratum pronunciet? Quicumque in tanto antiquorum omnium silentio, iis omnibus deperditis, qui fufius de Etruria locuti fuerant, Etruscarum Urbium incunabula exquirunt, ii profecto videntur mihi, quemadmodum ille Virgilianus Aeneas, pergere (a)

——— *obscuri sola sub nocte per umbram,*

Perque domos Ditis vacuas, & inania regna.

Omissis igitur Fabulatoribus importunissimis, qui conditorem Arretio faciunt Ianum (b), quem eundem esse dicunt cum illo Noach, qui in sacris Paginis (c) memoratur [quamquam & ipsi inter sese Andabatarum more depugnent, & alii quidem Iapeto (d) Noachi filio, alii, Athlae (e), quem Iapeti filium ferunt, decus fundatae Urbis adiudicent] ea videtur, si non vera, at similis verae sententia, quae & Polybio, & Iustino placuisse credi potest, & a Leonardo cive nostro, libro primo Historiarum Florentinarum tradita est (f), conditum nimirum a Lydis Arretium, cum ii, alimentorum inopia e regionibus suis profugi, in Italiam venissent: quo quidem tempore expulsis, qui Provinciam tenebant, Pelasgis, eam vel a Tyrrheni ducis nomine Tyrrheniam nominarunt, vel [ut magis Dionysio Halicarnassensi probatum legimus] (g) a mapalibus, quae ante aedificata Oppida inhabitabant, & patria voce *Tyrſes* dicebant, appellavere Tyrſeniam. Quanquam Ferdinandus Ughellus eam aliquorum sua aetate opinionem fuisse dicat, ut a Pelasgis, & Umbris Arretium constitutum vellent; cuius rei idoneum nullum auctorem reperi.

Alia

[a] Aeneid. VI. v. 268. [b] Pseudo-Cato Fragn. 2. de Origine Italiae. Pseudo-Berosus lib. 2. & 3. [c] Genes. Cap. 5. v. 29. & deinceps. [d] Petrus Bonamici in Hist. MS. [e] Gabinius Lætus in Eparchiographia. Alexius Gelandius lib. 4. Civit. Orbis. [f] Hanc etiam opinionem tenuit Flavius Blondus in sua Italia, & Dominicus Marius Nig. lib. VIII. Comm. Geogr. [g] Dionys. Halicarnass. lib. 1.

(*a*) Alia est, quam non pauci, neque ita contemnendi auctores secuti sunt de origine Arretii, sententia (*b*); quam tamen vellem petito aliquo ex antiquitate testimonio confirmassent. Tradunt hi non a Lydis aut, Tyrrhenis, sed a Graecis in Italiam delatis aedificatum Arretium per ea tempora, quibus Israeliticus populus post devicta diuturnis cruentisque proeliis Cananaeorum, & Amorrhaeorum regna pacem adeptus, Reipublicae cuiusdam more, ab Iudicibus regebatur. In tanta rerum antiquitate, obscura plane sunt & incerta omnia. *Datur quidem haec venia antiquitati* (ut in re non absimili quondam dixerat Livius (*c*) *ut divinis humana miscendo primordia Urbium augustiora faciat*. Nihilominus tamen ridendos eos puto, non audiendos, qui vel Etrurum quemdam, aut Etruscum ex (*d*) Iapetidarum genere conditorem Oppido dicunt; vel qui ad Herculem, Geryone devicto, ex Hispania redeuntem, Urbis primordia referunt; (*e*) vel qui Aurelium Troianum militem, Homero, aliisque Troianae ἀλώσεως scriptoribus plane ignotum somniant (*f*): quae commenta implexam magis reddunt Historiam Gentis, initia Urbis suae prae vetustate ignorantis. Quod ad nomen ipsum Arretii pertinet, mirum quam lepide & curiose torserint sese ad eius originem expiscandam virorum otiosorum ingenia. Arretiam Noachi vel filiam (*g*), vel uxorem (*h*), vel Pro-nurum (*i*) nomen Oppido

[*a*] Ab Umbris, Pelasgisque, qui Regionem illam incoluerunt fuisse aedificatam probabiliter arbitrantur plerique, quidquid fabuletur Annius &c. Ferd. Ughell. Ital. S. Tom. I. [*b*] Ioannes Caramanios. Petrus Baccherini de Origine Urbium & Famil. Italiae. Ambrosius Calepinus V. *Arretium*. Fr. Iacobus Bergom. in Supplem. Chronic. [*c*] Liv. Dec. I. Lib. I. [*d*] Magister Ioannes de Virgil. in Chronic. Mundi. Favet & huic opinioni Gorellus Poeta Arretinus in Chronic. [*e*] Hierodeus Cosmograph. Franciscus Berlinghieri Libro 3. Geograph. Poetice pertractatae. [*f*] Plenerius Arretinus Scriptor, qui modò desideratur, relatus a M. Attilio Alessi Arretino in suis Commentariis historicis MS. [*g*] D. Petrus a Buggiano Monach. Camaldul. in Lib. de Vita Monastica. Ioannes Rondinelli in Relatione ad M. Ducem Franciscum MS. [*h*] M. Guazzus in Chron. M. Attil. Alessi in Hist. Arret. MS. rel. a Petro Bonamico: Cronicum Magnum. Ioannes Selinus de Notabilibus Mundi. [*i*] Gabin. Laet. in Eparch. Alexius Geland. lib. IV. Urb. Mundi.

pido indidisse Anniani impostores inutilibus chartis illivere; Ipse vero Annius (^a), perfrieta, quemadmodum solet, fronte, Pseudo-Berosum illum suum inducit vocis originem ab Aramaea Lingua proferentem: quo quidem idiomate, Vesta, seu Terra, quae Iani mulier ab illo (^b) conficta est; Aretzia, & Nortia appellatur. Narrat ista deliris delirus: credat Iudaeus Appella; non ego. (^c) Sit sane dictum Arretium ab Hebraica voce אֶרֶץ, qua Terram significari tradunt. Scio namque viris Hebraice doctis non displicere nominum Etruscorum etyma, quae ab Hebraeis fontibus peti possunt: cum vero simile sit, voces aliquas ex ea Lingua adhibitas ab Etruscis, qui characteres aliquos Iudaicorum, non absimiles habuerunt. Quid hinc tamen pro Annio? si Hebraicae originis nomen est, ab soli ubertate, non a commentitii Iani uxore, dictum fuisse a conditoribus Oppidum pronum est suspicari. Simplicius alii ab ariditate (^d), qua vicinus Arno ager (utpote glareosus, & cretosus) laborat, nomen derivavere. Hanc opinionem secutus Franciscus Berlinghierius, vates vester, ut sua ferebant saecula, non contemnendus, & Laurentii Medicei amicus in paucis, ait: (^e)

*Verſo Arezio Città quel ſi diſſonde,
Dalla aridità detta, quando Alcide
Fù coronato dell' Iſpane fronde;
E da Tirrenio è fatta, e detta aſſide
D' Aurelio, d' onde Mecenate fue;
E chi per eloquenza tanto vide,
Io dico Leonardo ec. ———*

Sed neque universus Arretinorum ager ita aridus est, unde oportuerit Oppidum appellari, cum ii praesertim, qui pomerium circumstant, Campi uberes & irrigui sint; ne-

Ee

que

[a] Annii Comment. in Pseudo-Caton. fragm. 2. & Pseudo-Berosi lib. 3. & 4. [b] Deceptus ab Annio Leander Alberti in Ital. Reg. Etrur. [c] Hor. lib. 1. Serm. Sat. 3. vers. 100. [d] S. Petrus Damiani Serm. in Festo S. Donati Episcopi Arretini: Unde non iam Aretium ex more dicaris, quod ab ariditate terrae tibi constat nomen impositum, sed tu Arretium potius, a pretiosissimo scilicet Sacri Cadaveris auro &c. [e] Geographiae lib. 3. Cap. 10.

que ab *ariditate* nomen sumpsisse dicenda est Urbs, quae Colli inaedificata est, crebris, perennibusque aquarum scatebris fecundissimo. (a) Non pauci ab *artis* dictum Arretium voluere, quarum multas hic extractas, nescias quibus auctoribus, tradunt: (b)

Perocchè quegli antichi al tempo casto,

Devoti a i Dei sacrificavan spesso:

dixit non de Arretinis solum, sed de Etruscis omnibus Ubertus vester. (c) Hanc opinionem secutus Gorellus civis noster in suis Chronicis, ita cecinit:

Il nome vero mio fu sempre Arizio (d)

Per le molte Are, ch' eran nel mio centro,

Dove agli Dei si facea sacrificio.

Quin & Fabricius Palmerius Libro de Urbium, & Familiarum insignibus, scribit fuisse Urbi pro insigni *aram ardentem*: cuius tamen rei, nullus quod sciam, meminit Antiquorum. Hi omnes, ut manifestum est, Etrusci nominis etymologiam apud Latinos inquirunt, quod sane ridiculum; cum Latina lingua balbutire coeperit, postquam Etruscorum voces multis iam saeculis magnam Italiae partem pervagabantur. Ambrosius Calepinus, aut ex iis Grammaticis quispiam, qui ad eum auctorem additamenta edidere, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, Urbi nomen derivat. Gloriosa nominis origo, si veritati aut consona, aut saltem similis sit. Vereor tamen, ut inde nomen duci potuerit Urbis Etruscae, quae proinde nihil aut originis, aut linguae habebat cum Graecis commune. Ἀρρήτιον, & Ἀρρήτινους appellavere nos Graeci, (e) non Ἀρέτιον, aut Ἀρετίνας. Illa etiam insignis plane est,

&

[a] Minusque placet quod alii ... comminiscuntur ab ariditate *Arretium* fuisse dictum; siquidem undique flumine Arno, aliisque uberrimis aquis alluitur ad perennem felicitatem. Ferd. Ughell. Ital. Sacr. Tom. I. Episc. Arret. [b] M. Ioannes de Virgilio in Chron. Mund. Dempsterus etiam in Etr. Reg. opinionem hanc prae ceteris amplectitur. [c] Facius de Ubertis in Geogr. vulgo *Dittamondo* lib. 3. [d] Arition sequioribus dictam fuisse Urbem & S. Petrus Damiani testatur, & eorum saeculorum numi, quorum aliqui apud n.e sunt. Ita etiam habet sigillum Cancellariae publicae. [e] Polybius Megalopolitanus lib. II. pag. 104. ἵσται τὴν Ἀρρήτινῶν χώραν.

& miseranda opinio , quae scriptoribus Etruscis placuit , qui decimoquarto a reparata salute saeculo floruerunt . Ex his est Ioannes Villanius vester ^(a) , quem ego quemadmodum in iis , quae proxime eius tempora attigerunt , magnae auctoritatis Historicum puto , ita nullam prorsus literaturae partem attigisse iudico in iis , quae saeculis aliquot remotiora , e Graecorum , & Latinorum fontibus petenda erant . Hic igitur locuples ceteroqui & elegans auctor , multa in Urbis & Civium nostrorum laudem praefatus , ubi de nomine Oppidi sermo incidit , *Aureliam* antiquis dictum fuisse affirmat ad usque Totilae tempora , qui eum penitus deleverit , ac deinde impresso muris hostili aratro , campos ubi Aurelia fuerat , sale superfeminaverit : a qua aratione , locus , & Urbs loco ipsi rursus aedificata Arretii nomen sortita apud posteros sit . Verum scriptorem ipsum lingua sua , hoc est elegantissime loquentem , audiamus . *La Città d' Arezzo prima ebbe nome Aurelia , e fu grande Città , e nobile ; e in Aurelia furono anticamente fatti per sottilissimi Maestri vasi rossi* ^(b) *con diversi intagli di tutte forme , e di sottile intaglio , che veggendogli parevano impossibili essere opera umana . E ancora se ne truovano , e di certo ancora si dicie , chel sito , e l' aria d' Arezzo gienera sottilissimi uomini . * La detta Città d' Aurelia fu anche distrutta per lo detto Totile , e feciela arare , e seminare di*

Ee 2 sale ,

[a] Petrus Bonamici in Com. MS. Sequens Iohannis Villanii textus productus est , & emendatus fide Codicis antiquissimi MS. in Salviniana Bibliotheca . [b] Vasa huiusmodi fictilia laudavit non semel Martialis Lib. XIV. Epig. 96.

*Arretina nimis ne spernas vase monemus ,
 Lautus erat Tusci Porsena fictilibus .*

& Lib. I. Epig. 53.

Sic Arretinae violant chrySTALLINA testae .

Plinius lib. 35. cap. 12. Maior quoque pars hominum terrenis utitur vasis . Samia etiamnum in esculentis laudantur . Retinet hanc nobilitatem & Arretium in Italia &c. Admirationi sunt aliqua , quae super sunt ex vasis huiusmodi , in Civium nostrorum Museis ; quorum aliqua inventa ad ripas fluvioli Castrì , qui Urbem praeterlabitur , praesente Ioanne Card. Mediceo , qui dein fuit Leo X. eum meruerunt habere laudatorem , Marco Attilio Alessio teste oculato in Hist. Arr. MS. * Ferdin. Ughell. Ital. Sac. Tom. I. Episcopat. Arret. Peperit omni memoria haec Civitas viros illustres , & fortes , perspectique ingenii acumine &c.

sale, e d' allora innanzi fu chiamata Arezzo, cioè Città arata. Iurasse videntur in eandem sententiam Ioannes auctor Fabularum antiquarum, quae eo libro continentur, qui vulgo dicitur il Pecorone, & Facius de Ubertis in Geographia. (a)

*Dilà dall' Ambra Aurelia t' aspetta,
Aurelia dico, alla Città d' Arezzo;
Perch' era anticamente così detta.*

*Vero è che questa mutò nome, e veggio;
Quando Totila presela, che poi*

Strugger la fece, e arare a pezzo a pezzo.

Verum haec, rudis & impoliti saeculi imperitiae tribuenda: unde tamen tenuis quaedam & exilis Historiae lux oboritur de attributa fortasse Municipio nostro per M. Aurelium Imperatorem, aut ex Antoninis quempiam Coloniae Aureliae nuncupatione; de qua & Historiarum, & Lapidum monumenta altum silent. Verum de his infra opportunius. Muris caruisse Arretium usque ad Desiderii Longobardorum Regis tempora somniavit in suo Viterbiensi Coenobio Annius. Non ita qui magis sobrie scripserunt ignoti Annio auctores antiqui. Vitruvius auctor eximius, & diligentissimus veterum monumentorum illustrator, *vetustum* (b) appellat in Italia, & egregie factum Arretii murum. Livius, scriptor Vitruvio σύντομος, circa Arretii moenia Romanum exercitum constituisse, ante infelicem ad Thrasymenum (c) pugnam, testatur. Et anno ab U. C. DXLII. custodiri iussas a C. Terentio Varrone Arretii Portas, ne primores dilaberentur, illisque alias claves impositas, narrat. (d) Plinius etiam, cuius diligentiam, & eruditionem singulare nihil effugit, lateritios Arretii, ac Mevaniae muros prae ceteris in Italia collaudat. (e) Nolui locum afferre Silii Italici, Poetae elegantissimi, qui *altos Arreti muros* commemorat; (f) ne videar Poetarum testimonio, non semper cum proprietate loquentium, indigere ad rem exploratissi-

mam

[a] Dittamondo Canto IX. [b] Lib. 2. cap. VIII. [c] Dec. 3. lib. 2. Certumque per praemissos exploratores habuit (Annibal) exercitum Romanum circa Arretii moenia esse. [d] Livius lib. XXVII. [e] Hist. Natur. lib. 35. cap. 14. [f] De Bell. Pun. lib. V. v. 122.

mam confirmandam . Unam e primoribus duodecim Etruriae Civitatibus fuisse Arretium , nullus est [quod ego quidem sciam] ex antiquis , qui aperte scripserit , ^(a) nullus e recentioribus , qui negaverit : ^(b) favente praesertim huic sententiae Dionysio Halicarnassensi . ^(c) Certe potentissimas fuisse in Etruria Urbes Perusiam , Vulsinios , Arretium , Livius diserte testatur : ^(d) qui & alibi Perusiam , Cortonam , & Arretium , capita Populorum Etruriae appellaverat . ^(e) Magnus , & opulentus fuit Arretinorum ager , cuius ad Orientem fines Tiberi , ac Tiferno , & altissimis Ubrorum montibus terminabantur ; ^(f) ad meridiem Cortonenfium , Perusinorum , & Clusinorum agros attingebant ; ^(g) in Septentriones vero atque Occidentem , usque ad Faesulanorum agros ; hinc ^(h) inde vero ad Volaterranorum , ac Rusellanorum fines protendebantur . Magnum quidem etiam nunc supereft & antiquum Imperii adeo ingentis indicium , Arretini Episcopi ditio , quam Διοικήσις Graeco vocabulo nominamus . Constat siquidem eosdem olim fuisse Episcopatum fines , quos & Populorum , quibus Episcopi praeerant . Vasta enim est vel hisce temporibus , & fortasse inter Etruscas maxima Dioecesis Arretina ; quamvis , aucto per Etruriam Episcopatum numero , multum ex ea detractum sit , ut inde Cortonenfis , Pientinus , Ilcinensis , ac Politianus Episcopatus erigerentur . ⁽ⁱ⁾ Nec nihil ex ea imminutum est ,
Pon-

[a] Omnium maxime huic opinioni favet locus Dionysii , de quo infra : neque ille tamen diserte dicit unam ex duodecim Urbibus fuisse Arretium . [b] Leander Alberti in Ital. Reg. Etr. *E' annoverata questa Città fra quelle prime dodici di Etruria* . Eadem habet M. Guazzus in Chronic. Raphael Volaterranus . Arretium inter XII. item ponit Flavio Blondus in Ital. illustr. Alexand. ab Alex. Dier. Genial. Cap. XXVIII. Sigonius lib. I. de antiquo iure Italiae . Vincent. Borgh. Tract. de Etr. & Urbibus eius ; Ferdinand. Ughell. Ital. Sac. Tom. I. & alii quamplures . [c] Lib. III. [d] Lib. X. *Tres validissimae Urbes Etruriae capita Vulsinii , Perusia , Arretium pacem petiere &c.* [e] Lib. IX. *Itaque a Perusia , Cortona , Arretio , quae ferme capita Etruriae populorum erant &c.* [f] Plin. lib. 3. cap. 5. *Tiberis , antea Tybris e media fere longitudine Apennini , sinibus Arretinorum profluit* . [g] Strabo , & Ptolemaeus . [h] Livius lib. II. *Etrusci campi , qui Faesulas inter Arretiumque iacent , frumenti , ac pecoris , & omnium rerum copia opulenti &c.* [i] Ferd. Ugh. It. S. Tom. I. Iacob. Buralius de Episc. Agr. &c.

Pontificibus Senensi , ac Sancti Sepulcri [quod perperam Biturgium ^(a) nonnulli vocant] agri parte attributa . ^(b) Haec e scriptoribus iis , qui Ecclesiasticas res Historia , ac Geographia illustrarunt , clara & manifesta sunt . Quod si nobis veterum Etruscorum lingua perspecta esset , aut cognita , quemadmodum aut Latina , aut vetustiores aliquae ; multa profecto nos ager hic ipse doceret circa antiquas Arretinorum familias , leges , ac religionem ; quae nobis tunc innotescerent e nominibus iis , quae modica soni immutatione ad nos transmissa etiamnum durant , Oppidis , Collibus , Fontibus , ac Fluminibus imposita . Multa itaque ab Etruscorum idiomate orta nomina , quae modo ignoramus , indicare liceret ; quemadmodum e Romana origine habemus in suburbanis , detorta ad recentem loquendi modum , Albianum pagum , *Albiano* , ab Helviano , Helviae apud nos familiae , rure ; Siturnum , *Sitorno* , a Saturnio fano ; ^(c) & Forum Iani , quod efferimus *Foiano* , & Iovium ; nobis *Giove* , & Venerium , quod nobis est *Venere* , ^(d) & Collem Cytheridis , vel Cithaeronem , qui plebi nostrae dicitur *Colcitrona* , ^(e) & manifestae magis originis Sergianum , ^(f) Caecilianum , & Petronianum , ^(g) *Sargiano* , *Cicigliano* , *Petrognano* ; quae a Sergiis , Petroniis , & Caeciliis dicta nemo est qui non videat . Nomen a Q. Caecilio , T. Pomponii Attici avunculo , inditum pago putavit Blondus ; ^(h) quem tamen contra Codicum fidem locutum evincit Dempsterus . ⁽ⁱ⁾ Locus ipse , in quo Consul Lucius , cum Gallis Etruriam invadentibus infelicitur concurrat , tertio ab Arretinis moenibus lapide in Caurum , servat adhuc Consulis , ^(k) qui ibi in acie occubuit , nomen ;

[*a*] Videri possunt Baudrandius , & Ferrarius in Lex. Geogr. [*b*] Ughell. & Bural. [*c*] M. Attilius Alessi Hist. Arret. MS. [*d*] Franciscus Redi , & antiquus Interpres Gorelli Poetae apud Aegidium Menagium ; in Originibus Linguae Italicae , V. *Colcitrona* . [*e*] Petrus Bonamici in Com. MS. [*f*] Petrus Bonamici dictum putavit ab Eutychio Sergeno , cuius apud nos Epitaphium est . Sergenianum dici oporteret si inde deducetur . [*g*] Aegidius Menag. in Origin. [*h*] In Ital. Illustr. pag. 56. [*i*] Etr. Reg. T. 2. [*k*] Fortasse L. Cornelius Lentulus , qui anno U. C. CCCCLXXIX. Cos. in acie occubuit ; cui successus M. Curius Dentatus.

men ; & Campus Lucii , vulgo *Campoluci* , appellatur . Magnitudinem Urbis , Civiumque in ea numerum , quantumvis cetera non testarentur , ostenderet sane vastum illud ac plane magnificum Amphitheatrum , Romano non multo angustius , quod opere reticulato , ad firmitatem Etruscam constructum , durat adhuc , & integrius duraret , nisi barbaris temporibus Civium incuria , & avaritia privatorum hominum [quos nominare necesse non est] opus plane mirandum , cui tempus edax pepercerat , deformassent . Nolo hic in eo describendo diutius immorari ; maius operae pretium facturus , si exactam nobilis adeo aedificii Ichnographiam publici iuris faciendam ad te V. C. ut petisti , transmisero . Facile tecum eruditi omnes intelligent an ad trutinam revocanda sit ea opinio , quae nulla , praeter Romanum , ac Veronense , Amphitheatra in Italia extitisse constanter tuetur . Theatrum etiam in ea summae Urbis parte , quae ad Boream est , firmum satis ac vastum fuisse scriptores nostri commemorant . Hunc ipsum locum Arx recentioris operis ita occupavit , ut ne vestigia quidem antiquarum substructionum ulla videantur , sicuti etiam nulla plane supersunt vestigia amplissimarum Thymarum , qualia periti harum rerum aestimatores ea esse iudicaverunt , quae inter ponenda fundamenta pulcherrimarum Porticum , quibus modo Forum nostrum exornatur , detecta ab opificibus sunt . (*a*) Moles eas fuisse & substructiones reticulati operis sane magnificentissimi narrat oculatus testis Petrus Bonamicus , qui monumentorum omnium illustrium , quae suo saeculo apud nos visebantur , memoriam posteritati prodidit in suis Commentariis . Thermas alias Amphitheatro vicinas fuisse , & ex Historia Martyrum indigetum Gaudentii & Columati aperte colligitur ; (*b*) & nomen loco adhuc remanens Balnei Nympharum (*il Bagno delle Ninfe*) manifeste indicat ; & quae supererant , patrum nostrorum memoria , veterum Aquaeductuum parietinae , lo-

CO

[*a*] Sub Magno Etruriae Duce Francisco Mediceo . [*b*] In antiquo Lectionario MS. in Archivio Ecclesiae Cathedralis &c.

co illi proximae , clamabant . (*a*) Quamquam , ne suspiciones meas dissimulem , non unum eum autumo fuisse usum horum Aquaeductuum eo loci . Arbitror enim , non raro ad varietatem , & copiam spectaculorum exhibendam , Amphitheatrum in Naumachiam fuisse commutatum , subministrantibus Aquaeductibus necessarios fluctus ; ut ibi superinducta arenis aqua naviculae proeliarentur , ubi gladiatores aut inter se , aut cum feris immanissimis depugnarent . Non abhorret hoc sane a moribus saeculorum illorum ; (*b*) & opportuna utique spectaculo nostri Amphitheatri area facile potuit ad utrumque oblectamentum populo exhibendum usurpari . Fuit etiam apud nos insignis quaedam , & omni ornamentorum genere illustris Basilica , ubi celebriorum Romanorum statuas collocatas fuisse vetusta quaedam Inscriptionum collectio , quam manuscriptam habemus , diserte docet . In illarum Basibus ea illustrium virorum honorifica elogia erant , quae brevi verborum ambitu narrationem rerum praeclare a Viris illis gestarum complecterentur . Epigrammata haec a Caco-Criticis , nescio quibus , frustra in imposturae suspicionem revocata , hac illac modo dispersa sunt ; quorum tamen nonnulla hodie supersunt , partim e fundamentis antiquae Arcis nostrae , partim ex aliis Urbis ruderibus antiquitus effossa : quae quidem ipsa olim *Arretii in Basilica* fuisse veteres MSS. Codices testantur . Unde & Borghinum , & Mazochium lapsos apparet : quorum alter unam ex iis Epigraphen Florentiae in Theatro fuisse scribit ; alter unam Arimini inventam putavit : si tamen Mazochii lapsus ille est potius quam descriptoris , aut Typographi , qui compendiaras fortasse notas AR. quas in antiquo aliquo Codice legit ; de *Arimino* maluit quam de *Arretio* intelligere . In Codice nostro nullus dubitandi locus reliquus est . Quonam vero Urbis loco Basilica haec fuerit , divinare mihi non licuit . Antiquitas parietum , & figura prorsus eadem , quae vetustis

Ba si-

[*a*] Bonamicus in Hist. MS. ait dirutos fuisse anno 1544. [*b*] Martial. in Spect. Epig. 26.

Basilicis esse consueverat , observatur etiamnum in ea per-
 ampla Ecclesia , quae vulgo dicitur *Santa Maria della Pieve* ;
 quaeque ante aedificatum maximum Templum , pro Ca-
 thedrali (ut loquimur) fuisse perhibetur . Haec animum
 inclinant ut credam , ibi antiquam Basilicam ad negotiatio-
 nes , atque iudicia esse potuisse ; quae deinde circa annum
 Aerae Christianae millesimum iis ornamentis , & anagly-
 phis insignita fuerit , quae Religionem quidem , sed & im-
 peritiam saeculi spirant . Verum non ornamenta solum ,
 sed ipsa moles Aedis multa habet , quae non Romanam
 aut Etruscam , sed barbaram , ac Gothicam aedificandi ra-
 tionem sapiunt . Nostri quoque scriptores (*a*) Templum
 Mercurii eo loci fuisse , non Basilicam ad usus forenses ,
 argumentis nescio quibus adducti , scriptum reliquere .
 Eximium certe signum Mercurii ex aere Arretii sudasse
 Cn. Domitio & C. Cassio Cos. Iulius Obsequens scribit . Sed
 hinc debile sane habemus , atque infirmum argumentum
 ad Hermeum hoc Templum hoc loco constituendum .
 Reliqua autem omnia obscuriora sunt . Adeo enim bellis ,
 incendiis , direptionibus deformata per quindecim fere sae-
 cula Urbs nostra est , ut ne antiquum quidem eius situm
 agnoscere , certoque statuere possimus . Illud unum com-
 pertum habemus , insigne in ea aedificium fuisse , cui ob
 dignitatem Basilicae nomen fuerit attributum : unde fortas-
 se ablatae sunt praegrandes aliquae e maculoso Aegyptiaco
 lapide , & ex Porphyrite columnae , quarum post tot clades ,
 & incendia durant etiam num ingentia quaedam ad Ec-
 clesiam Cathedralem fragmenta . Rudera pariter antiqui , &
 magnifici Templi (quod ab invento ibi proxime a cemen-
 tariis , puteum effodientibus , aeneo Palladis simulacro , non
 iniuria Palladi sacrum creditum est) detecta sunt anno
 MDXLI. ubi pavementum vermiculati operis insigne , ad
 eam aetatem adhuc durans , visum fuisse Bonamicus testatur .
 Ea Palladis statua Florentiam ad M. Ducem Cosmum mis-
 sa est : pavementum vero illud , obrutum penitus , aut dif-
 fra-

Ff

fra-

[*a*] Petrus Bonamici in Comm. MS.

fractum ab iis, quibus puteus, & stabula magis quam adeo rara Patriae decora cordi erant, ita interiit, ut nisi scriptum reliquisset Bonamicus, illud ad S. Laurentii inventum fuisse, modo nullam haberemus aedificii pulcherrimi memoriam. Haec ad antiquam Arretinorum in aedificando magnificentiam ostendendam, ne per singula eamus, dicta sufficiant. De Etruscis vero Signis, Urnis, Inscriptionibus, ceterisque ex Etrusca supellectile antiquis monumentis, quibus referta sunt Arretina Musea, quaeque in dies variis in locis eruuntur, nihil dicam. Ex his non pauca praeclarum Dempsteri Opus de Etruria Regali exornant ^(a), quod nuper publica luce donatum impensis nobilissimi Viri Thomae Coke, Magnae Britanniae Armigeri, eruditissimis Observationibus C. V. Philippi Senatoris Bonarrotii maxime locupletatum est; qui ad Etruscam Historiam, & ad veteres Etruscorum ritus cognoscendos nobis aditum primus aperuit. Quibus artibus, quibusve gestis ad has opes, potentiamque pervenerint Arretini illi, frustra apud Auctores antiquos, quorum opera ad nos pervenerunt, quidquam perquiras; ^(b) Armis certe & viribus auctam fuisse Rempublicam, minime est dubitandum: qui tamen fuerint eorum Duces, quae bella, quae vicissitudines, ignoramus:

— *Omnes illacrymabiles*

Urgentur, ignotique longa

Nocte; carent quia Vate sacro. ^(c)

Antiquissima omnium expeditio [cuius quidem auctores meminerint] ea est, quam contra Tarquinium Priscum pro Latinis fociis, simul cum Sabinis, quinque Etruscorum populi, inter quos Arretini, animis concordibus decrevere. Eam commemorat Etruscarum rerum consultissimus scriptor Dionysius. ^(d) In Romanorum societatem adscriptos eam constanter tenuisse inde arguas, quod cum omnes

[^a] Vide Tabulas XIX. LXI. LXXXIII. & Observationes, & Coniecturas additas eidem Operi pag. §. XLIV. [^b] Pseudo-Myrtilus Lesbios piraticam exercuisse scribit. Fortasse quia apud Diodorum Siculum legerat lib. IV. Tyrrhenos classe potentes, terrestri quoque exercitu praevalidos. [^c] Horat. lib. IV. Ode 9. [^d] Dionysius lib. III.

nes Etruriae Populi ad arma iissent , ut communi nomine , consilioque Sutrium oppugnarent , quae urbs socia Romanis , ut ait Livius , ^(a) velut castra Etruriae erat ; soli ex Etruscis Arretini arma capere recusaverint . Rependit populus Romanus opportuno tempore Arretinis sociis amicitiae & fidelitatis vices , cum parantibus Gallis magna belli mole Arretium obsidere , ipsi ad ferendam opem , valido , sed infelici virium apparatu adfuerunt . Narrat ista Polybius ^(b) . Vereor ne fastosus fortassis , ac nimium φιλόπατρις apud exteros videar , si Arretinorum societatem magni ad rem Romanam momenti fuisse affirmaverim . Habes tamen meae sententiae auctorem , Historiae Romanae parentem Livium ; qui ab Arretinorum sive motibus , sive fidelitate Etruriae totius defectionem , aut pacem regi solitam fuisse non semel diserte fatetur . Cum enim ^(c) aliquando apud Arretinos Cilnium genus ^(d) , unde postea carissimus Augusto , & a laudatis viris laudatissimus Maecenas fuit ^(e) , nobilitate , ac divitiis praepotens , civium multorum de se suspicionem aemulationemque concitasset , ad arma ventum est , & Cilnii e Civitate pulsi ; ignores an tuendae libertatis gratia , an invidia potius Civium de alieno splendore dolentium : quod quidem in omni Civitate facile , ac frequens , apud nos etiam facillimum , ac frequentissimum semper fuit . Ab his Arretinorum seditionibus motu orto ,

Ff 2

Etru-

- [a] Lib. 9. Dum haec geruntur in Samnio , iam omnes Etruriae Populi , praeter Arretinos , ad arma ierant , ab oppugnando Sutrio , quae urbs socia Romanis , velut claustra Etruriae erat ingens orsi bellum . [b] Lib. II. [c] Lib. X. ann. ab U. C. CDLI. Multiplex deinde exortus terror ; Etruriam rebellare ab Arretinorum seditionibus motu orto nuntiabatur : ubi Cilnium genus praepotens , divitiarum invidia , pelli armis coeptum . . . Itaque propter eos tumultus dictus M. Valerius Maximus Dictator , Magistrum Equitum sibi legit M. AEmilium Paullum . Et mox ; Habeo auctores sine ullo memorabili proelio pacatam ab Dictatore Etruriam esse , seditionibus tantum Arretinorum compositis , & Cilnio genere cum Plebe in gratiam reducto . [d] In Editionibus non paucis Licinium legitur ; cum tamen codices notae melioris Cilnium habeant . [e] Arretinum fuisse Maecenatem , & Cilnia familia , ex qua ipse erat , cuius nos monumenta habemus , satis probat ; & Augustus in ea ad Maecenatem Epistola , quam Macrobius refert Saturnal. Lib. II. Cap. IV. aperte dixit , facete admodum , ac familiariter illum appellans *Arretinum lafer* .

Etruria universa a Romanis rebellabat , ut ait Livius . Quae quidem Romae nuntiata , terrori non modico fuisse patet , cum veluti in re gravissima , & in qua salus totius Reipublicae verteretur , dictus ad eos tumultus compescendos Dictator sit M. Valerius Maximus , qui *sine ullo memorabili proelio Etruriam pacavit , seditionibus tantum Arretinorum compressis ; & Cilnio genere cum plebe in gratiam reducto* . Sollicitam item de Etruriae defectione Romanam Civitatem fuisse , M. Claudio Marcello , T. Quintio Crispino Cos , principio eius rei ab Arretinis facto , Livius idem perscripsit^(a) . Hinc & exercitus in Etruriam missus , qui potissimum Arretinos

[a] Liv. Lib. XXVII. ab ann. U. C. DXLII. Comitiorum ipsorum diebus sollicita Civitas de Etruriae defectione fuit . Principium eius rei ab Arretinis fieri C. Calpurnius scripserat , qui eam Provinciam pro Praetore obtinebat . Itaque confestim eo missus Marcellus Consul designatus , qui rem inspiceret , ac , si digna videretur , exercitu accito , bellum ex Apulia in Etruriam transferret . Eo metu compressi Etrusci quieverunt . Et mox ; Prorogatum (imperium) & C. Hostilio Tubulo est , ut pro Praetore in Etruriam ad duas Legiones succederet C. Calpurnio . Nec multo post ; C. Calpurnius vetitus ab Arretio movere exercitum nisi cum successor venisset , idem & Tubulo imperatum , ut inde praecipue caveret , ne qua nova consilia orirentur . Praetores in Provincias profecti &c. Paucis interiectis . De Arretinis & fama in dies gravior & cura crescere Patribus . Itaque C. Hostilio scriptum est , ne differret obsides ab Arretinis accipere , cui traderet Romam deducendos , C. Terentius Varro cum imperio missus : qui ut advenit , extemplo Hostilius legionem unam , quae ante Urbem castra habebat , signa in Urbem ferre iussit , praesidiaque locis idoneis disposuit . tum in Foro citatis Senatoribus obsides imperavit . Cum Senatus biduum ad considerandum peteret tempus , aut ipsos extemplo dare , aut se postero die Senatorum omnes liberos sumpturum , edixit . Inde portas custodire iussit Tribunos militum , Praefectosque socium , & Centuriones , ne quis nocte Urbe exiret . Id segnius negligentiusque factum . Septem Principes Senatus priusquam custodire in portis locarentur , ante noctem cum liberis evaserunt . Postero die , luce prima , cum Senatus in Forum citari coeptus esset , desiderati : bonaque eorum vaenierunt . A ceteris Senatoribus centum viginti obsides liberi ipsorum accepti , traditique C. Terentio Romam deducendi : Is omnia suspectiora , quam ante fuerant , in Senatu fecit . Itaque tamquam imminente Etrusco tumultu , legionem alteram ex Urbanis Arretium ducere iussus ipse C. Terentius , eamque habere in praesidio Urbis . C. Hostilium cum cetero exercitu placuit totam Provinciam peragraré , & cavere , ne qua occasio novare cupientibus res daretur . C. Terentius , ut Arretium cum Legione venit , claves Portarum cum Magistratus poposcisset , negantibus iis comparere , fraude amotas magis ratus , quam negligentia intercidisse , ipse alias claves omnibus Portis imposuit , cavique cum cura , ut omnia in potestate sua essent . &c.

tinos metu comprimeret ; & dicti ad eam rem cum imperio Duces , qui & ab Arretio movere exercitum vetiti , & ab Arretinis Senatoribus obsides , centum viginti eorum liberos accipere iussi , nihil omisere , ut Arretinorum non Portae modo , sed omnia paene in potestate Romanorum essent . Quare & Legionem alteram ex Urbanis Arretium ducere iussus C. Terentius , eamque habere in praesidio Urbis , monuit sapienter Hostilium , qui cum cetero exercitu Provinciam totam peragrabat , *ut in eo spem non moturos quicquam Etruscos poneret , si ne quid movere possent , praecavisset .* Intuta namque , & turbulenta omnia fore arbitrabatur , & in Etruriae totius tumultum eruptura , si per Etruscas Urbes dispersi septem Principes Arretini Senatus (qui antequam custodiae in portis locarentur cum liberis evaserant) seditiones possent ac motus fovere . Quievisse postmodum Arretinos crediderim ; quia valida Scipioni auxilia contra Poenos ministrasse , narratur a Livio ^(a) . Bello tamen sociali cum reliquis Italiae populis coniurasse , non leves coniecturas e veterum scriptis secutus , affirmaverim . Haec quamvis pauca (neque enim hic loca Auctorum omnium , qui de Arretio meminere , congerenda putide sunt) ad aestimandam tamen Urbis Arretinae iis temporibus magnitudinem , ac potentiam , & ingenium Gentis dignoscendum ; dicta sunt . Municipii ^(b) iura , ac decora diu tenuimus ; quemadmodum ex antiquis lapidibus , & scriptorum documentis erudite , ut solet , collegit Onuphrius Panvinus ^(c) . Colonia dein deducta est ante Ciceronis tempora ; ^(d) asfentiorque libens iis qui ab L. Sulla deductam autumant : Saeviit namque in Arretinos acerrime vir impotentis iracundiae ; quod fortasse [ut ait Volaterranus] auctores fu-

issent

[a] Dec. III. lib. 8. [b] Etiam Frontinus Municipium appellavit Arretium , ut refert Vghellus . [c] Lib. 4. de Rep. Rom. Accedit & Dempster. ex auctorit. Pseudo-Cornuti antiqui Scholiastae ad Sat. I. Persii , & ex Isidoro , & Lapide antiquo , in quo L. Ausinius Farrianus , Municeps Arretinus dicitur. Vid. Tom. II. Etr. Reg. Lib. V. Cap. VII. p. 311. [d] Onuphrius Panvinus lib. 3. de Rep. Rom. *Colonia XCIV. Arretij ante Ciceronis tempora , & forte a Sulla militaris deducta fuit .*

issent Etruscae defectionis sociali bello . Certe ademptam , iniquo iure Arretinis civitatem testatus est Cicero ^(a) , qui se vehementer contendisse apud Decemviros , & persuasisse ait , ita ut re quaesita diu ac deliberata , Arretinis tandem causa adiudicata sit . De antiquis Arretinis hic sermonem a Cicerone haberi , nemo est qui non videat . Ceterum recentes atque adventitios Arretinos , Colonos alibi nominat ^(b) , qui Catilinam stipaverint , quod etiam fecerant , eodem Tullio teste , milites Coloniae alterius quam Faesulis Sulla constituerat ^(c) : ut facile Coloniae utriusque auctorem a Colonorum moribus dignoscas . Illud etiam accedit ex eodem Cicerone Sullanae huius deductionis indicium , quod Arretinorum agrum a Sylla publicatum idem fuisse scribit : quamquam , magnum in ea calamitate . Patronum sortiti Municipales nostri , agrum publicatum quidem , sed nondum divisum , perorante Tullio , recuperasse credi possint : cum ille Arretinos , ac Volaterranos in sua possessione se retinuisse perscribat ^(d) . Deducta rursus est Arretium Colonia lege Triumvirali , ut memoravit Frontinus ^(e) ; ac tum fortasse Coloniae *Iuliae* nomen adeptae est . Num etiam *Fidentis* tum nomenclationem retulerit , an eam potius in deductione Sullana impositam habuerit ; an vero consecuta sit postea , divinare non possum . Coloniam *Iuliam Fidentem* denominatam fuisse , ad eum ferre modum quo Pisae Colonia *Iulia Obsequens* dictae sunt , explorata apud eruditos res est . Illud plane memora-

tu

[a] Pro A. Caecina . Cum Arretinae mulieris libertatem defendere , & Cotta Decemviris religionem iniiecisset , non posse sacramentum nostrum iustum iudicari , quod Arretinis adempta civitas esset ; & ego vehementius contendissem civitatem adimi non potuisse ; Decemviri prima actione non iudicaverunt ; postea re quaesita , & deliberata sacramentum nostrum iustum iudicaverunt &c. Videndus Vincentius Borghini in Tractatu de Coloniais Latinis . [b] Pro L. Muraena . Catilinam circumfluente Arretinorum , & Faesulanorum Colonorum exercitu alacrem &c. [c] In Catilin. secunda . [d] Epist. XVI. lib. I. ad Attic. Volaterranos , & Arretinos , quorum Agrum Sulla publicarat , neque diviserat , in sua possessione retinebam . [e] Lib. de Colon. Arretium muro ducta Colonia lege Triumvirali , iter populo non debetur , ager eius limitibus est adsignatus . Et infra Colonia Arretium , lege Augusta , censita limitibus Graccanis &c.

tu dignum, quod, teste Dempstero (^a), vix ulli alteri populo concessum, Arretinis illis antiquis, ac si vocem hanc usurpare liceat, primordialibus, permisum ne cum novis Colonis Fidentioribus connubia, leges, magistratusve miscerent; his item ne cum Iuliensibus; ut Arretinorum triplex genus potuerit Plinius (^b) suo saeculo numerare: qui locus mirifice facit ad fragmentum antiqui lapidis, quod apud nos est, cuiusque ad te exemplum mittimus, intelligendum. Utrum vero a M. Aurelio Augusto, aut ab aliquo ex Imperatoribus Antoninis deducta tertium Colonia sit, an potius honoraria quadam nuncupatione nomen sibi Aureliae assumpserit Urbs nostra, ut ingenue fatear, probe, mihi perspectum non est. Nullum de hac appellatione testimonium apud antiquos, aut indicium. Scriptores Etrusci, ut supra innuebam, qui decimoquarto & sequenti saeculo floruerunt, Ioannes Villanius, Ioannes ille alter Mythographus, Ubertus, Berlingherius, aliique, tanquam de re sua ipsorum aetate omnibus comperta, de hoc titulo loquuntur. Qua in re quod vel a maioribus traditum acceperant, vel veteri aliquo monumento, quod certe ad nos non pervenit, testatum viderant, sequi potuerunt. Quorum omnium auctoritatem negligere, vereor ne sit hominis nimium iudicio suo tribuentis. Additur & testimonium S. Ioannis Capistranensis (^c), & Gervasii cuiusdam (^d), auctoris non ita antiqui, aut magnificiendi. Credibile est aevo illo rudi anilem aliquam fabulam confictam ad originem huius nominis explicandam; quam fabulam Gorellus noster, veluti rem eo saeculo notissimam innuit tantum,

&

Cardin. Henric. Noris in Cenot. Pisan. Lucas Holstenius in Notis ad Cluverium pag. mihi 72. *Colonia Fidens Iulia Arretium*. [^a] Dempster. Etr. Reg. lib. V. cap. 7. *Plinius triplices facit Arret. sub Rom. Imperio, quod nescio an ulli alteri populo concessum*. [^b] Plin. lib. 3. cap. 5. *Arretini Veteres, Arretini Fidentiores, Arretini Iulienses &c.* Hinc non bene Ughell. in Ital. Sacr. Arretinos Fidentiores eosdem esse putat ac veteres. [^c] In Chron. Urb. & earum ad fidem convers. *Arretium antiquissima Civitas in Tuscia Comitatu Palatino, Episcopatu etiam ornata; Aurelia antiquitus dicta fuit*. [^d] Lib. 2. degli Ozi degli Imperadori; *Nella quale (Toscana) è posta, e collocata la nobile Città d' Aurelia*.

& exhibilat, non autem narrat: ut crucem proinde fixerit interpretibus, qui in eo loco auctoris mentem nulla ratione assequuntur. Negat ille quidem Aureliam dictam unquam fuisse Coloniam nostram, etsi fateatur communem suorum temporum opinionem huic nuncupationi faventem. Nimirum illi fabulosa visa sunt ea, quibus homines adducti Aureliae appellationem inditam Arretio fuisse putabant.

*Benchè si dica per la Gente vana ,
 Ch' Urelia prima nominato fosse ,
 Per quella , che si fe di Manza rana ;
 Superbia invidia la stolta commosse ,
 Vedendo commendar mio nobil sito ,
 Con suo figliuolo mio principio mosse .
 Vedendo Etrùro il subito partito ,
 Dammò la lor non provveduta impresa ,
 Come d' invidia sempre avesse invito .*

Plura congerere in re incertissima obscurissimaque non libet: sed nec alia posteriorum temporum eventa, propria huius loci sunt. Nimis fortasse multa haec ipsa erunt, quae perscripti, non aliter profecto ac si quis ad silvam, ut est in proverbio, ligna comportaret. Verum ego haec, vetusti temporis memoriam repetens, & Arretinas res ex longo intervallo revocans, Tibi V. C. significanda esse duxi, ut Te ad alia, atque uberiora properantem labore fortasse aliquo, quaerendarumque rerum molestia levarem; sic enim nos citius doctrinae tuae fructibus, ingeniique suavitate perfruemur. Quod si, ubi ad eas Inscriptiones veneris, quas hinc transmisimus, nostrae Urbis decora, quae his literis continentur, delibare volueris; non modo lucem rebus ipsis, sed Arretio nostro, Etruriaequae universae afferes non exiguam. Nam tuum quidem nomen ubique gentium adeo illustre est, ut vix ullus ei possit ex hac re splendor accedere. Vale V. C. & rem literariam praeclarissimis studiis tuis iuvare, atque amplificare perge.

Dabam Arretii, ex Hortis meis Suburbanis XIII. Kal. Augusti, quo die ortus apud nos est Petrarcha vester, Anno rep. Sal. MDCCXXVIII.

Illustrato paullo superius hospitii foedere , quod Arretini primum cum Claudia Gente , cum Petronia deinceps fecerunt , ad explicandas venio sex marmoreas Tabulas , quae Romanorum Ducum , omni certe aevo principum , clarissimum nomen , & res praeclarissime gestas continent ; ex quibus facile mea sententia cognosci potest quam studiosi fuerint Arretini eximiae laudis , & gloriae illustrium Virorum , quantique fecerint eorum virtutem , per quos Romanae Reipublicae salus stetit , nomen toto terrarum orbe propagatum , imperii decus , & maiestas feliciter aucta est : quibus insigni in loco , de quo inferius disseram , statuas , & bases inscriptionibus ornatas dedicarunt , posterorumque memoriae tradiderunt. *Neque enim magis decorum & insigne est statuam habere , quam ponere* , ut Plinii verbis utar in Epistola 16. Lib. I. ad Sex. Erucium Clarum , Virum Consularem . Quot enim & quorum Virorum elogia haec sunt ! Audito dumtaxat nomine species quaedam eximiae , & singularis virtutis , splendor ipse , & amplitudo Romani Imperii summa cum iucunditate menti occurrit , & obversatur . Ea audi ; Manium Valerium Maximum , Appium Claudium Caecum , Quintum Fabium Maximum , Lucium AEmilium Paullum , Caium Marium , Lucium Licinium Lucullum . Alia his simillima honorifica monumenta in laudem summorum Ducum Populi Romani ab Arretinis posita fuisse non dubito , quae vel perierunt , exolescente consequentium seculorum saeva barbarie , vel sub terra haecenus latent , fato quodam misere consepulta . Nam verum illud est quod ait Ausonius in Epitaphio Heroum XX ;

Ocyus ista ruunt , quae sic cumulata locantur ;

Maior ubi est cultus , magna ruina subest .

Ut in rem meam aliquod afferam argumentum , libet primum subiicere quoddam marmoris fragmentum , quod Arretii erutum est , & cum multis eruditae antiquitatis monumentis servatur in Museo Iohannis Hieronymi Baccii , Patricii Arretini , Viri Equestris Ordinis ; in quo haec tantum supersunt :

3

SEPRONIVS. P.
GRACVS

3. Videmus igitur in eo consignatum fuisse nomen , & fortassis elogium fortissimi clarissimique viri Tiberii Sempronii Gracchi , Publii filii , qui Praetor Galliam , Consul Hispaniam , altero Consulatu Sardiniam domuit , ut auctor est qui de Viris illustribus scripsit , memorantque Fasti Consulares . Aliarum Tabularum , quae mox afferam , exempla id quod dicebam comprobare videntur . Emendatis fabrilibus mendis legendum est SEMPRONIVS P...., GRACCHVS .

Non dubito tamen fore plerosque qui de sinceritate horum monumentorum ambigent , quod iam viri docti fecerunt ; sed , mehercule , iniquis argumentis : rationes vero inferius adducam , quibus ab omni suspicionis nota ea conabor vindicare . Suo pariter loco dicam a quo posita fuerint , quove in loco collocata . Neque enim in magno Inscriptionum antiquarum opere hae solae occurrunt Tabulae , sed plures leguntur , quae laudes , & egregia facinora praestantissimorum Ducum Romanae Reipublicae describunt . Nam , ut nihil dicam de duabus Inscriptionibus , quae in honorem Cornelii Scipionis positaе fuere a Brixien-sibus p. CCCXCVII. 4. 5. elogium L. Caecilii Metelli , quod exhibetur p. CCCLXXVII. 4. ex Plinio transcriptum esse apparet . In Museo Marchionis Riccardii exstat fragmentum elogii M. Furii Camilli Dictatoris , quod ut diximus in Parte I. pag. 96. num. 48. ex Livio desumptum esse videtur . Quae vero sequitur Tabula , laudibus insignis M. Valerii Maximi , Volusi filii , eruditis viris nunc primum cognita est .

Tabula

Tabula marm. alt. ped. Rom. 1. cum semisse, lat. unc. xiv. in eodem Museo Nob. V. Iohannis Hieronymi Equitis Baccii.

4

M. VALERIVS

VOLVSI F.

MAXIMVS

DICTATOR AVGVV PRIMVS QVAM
VLLVM MAGISTRATVM GERERET
DICTATOR DICTVS EST TRIVMPHAVIT
DE SABINIS ET MEDVLLINIS PLEBEM
DE SACRO MONTE DEDVXIT GRATIAM
CVM PATRIBVS RECONCILIAVIT FOE
NORE GRAVI POPVLVM SENATVS HOC
EIVS REI AVCTORE LIBERAVIT SELLAE
CVRVLIS LOCVS IPSI POSTERISQVE
AD MVRCIAE SPECTANDI CAVSSA DATVS
EST PRINCEPS IN SENATVM SEMEL
LECTVS EST

4. Inventa fuit haec Tabula anno MDCLXXXVIII. quum quidam murus dirueretur ad Portam, vulgari sermone (*Colcitrone*) appellatam, qui pars fuit Arcis conditae anno MCCCXXXVIII. tempore Ducis Athenarum. Qua de causa Manius Valerius nuncupatus fuerit *Maximus*, exponit Cicero in Bruto, fere in principio, disserens de claris Oratoribus. Videmus item paucis annis post reges exstos, cum plebs prope ripam Anienis ad tertium miliarium confedisset, eumque Montem, qui Sacer appellatus est, occupavisset, *M. Valerium Dictatorem* dicendo sedavisse discordias; eique ob eam rem

honores amplissimos habitos , & eum primum ob eam ipsam causam MAXIMUM esse appellatum . Ex quibus colligimus virum fuisse disertum , suaque eloquentia tantum potuisse , ut plebem cum patribus reconciliaret ; fixo quoque clavo , ut putat Sigonius , anno CCLIX. quo piaculo alienatas discordia mentes hominum compotes sui faceret . Super hac re consulendus Livius Libro VII. Plutarchus in Fabio Maximo , & Pompeio , Valerius Maximus Lib. VIII. Cap. X. Volaterranus Libro XVI. Cap. I. Urbanorum Commentariorum ; praesertim vero Sigonius in Commentariis in Fastos & Triumphos Romanos , anno CCLIX. qui Livio , & Dionysio teste , ait M. Valerium ante se Dictatura abdicasse , quam plebs Sacrum Montem occuparet , adeoque Ciceronem aut alios annales sequutum , aut lapsum esse .

Praeter cognomen *Maximi* , alium honorem consecutum esse M. Valerium testatur marmor , nempe sellam curulem , qua tum ipse , tum posterius eius in Circo ad spectandum uti possent . Locus in hoc marmore designatur ubi spectacula ederentur , nempe AD MURCIAE ; subintellige *Sacellum* ; cuius meminit Sex. Pompeius . *Murciae* , inquit , *Deae sacellum erat sub monte Aventino , qui antea Murcius vocabatur .* Murciam cognominatam fuisse Venerem docet Varro Lib. IV. de Ling. Lat. & Plinius Lib. XII. Cap. I. item Lib. XV. Cap. 29. Sellae curulis insigne , honoris causa permissum M. Valerio posterisque eius affirmat Alexander Genialium Dierum Lib. IV. Cap. XI. quod Sabinos fudisset fugavissetque , & castris exuisset . Triumphus iste de Sabinis notatur in Fastis Consularibus , anno Urbis conditae CCLIX. cuius etiam meminere Livius , & Dionysius . De Medullinis vero triumphus in Fastis non memoratur . Alium honorem Valerio Maximo habitum affert Peditanus in Pisonianam , auctore Antiato , quod nempe domum publice in Palatio aedificatam haberet , cuius fores non introrsum trahendo , sed in viam publicam pellendo aperirentur . Sed huiusce honoris insigne non Valerio Maximo , sed M. Valerio Poplicolae , quem Dionysius M. Valerii Maximi fratrem

trem fuisse tradit, aliqui tribuunt, inter quos Muretus Var.
Lect. Lib. I. Cap. XVII.

*Tabula marmorea alta Rom. ped. 1. unc. III. lata similiter ped.
circiter 1. quae anno MDLV. Arretii eruta est cum circum-
foderentur fundamenta propugnaculi S. Iohannis, sub
Porta Colcitronis; Florentiam postea translata,
hodie exstat in Regio Museo Mediceo.*

5

APPIVS . CLAVDIVS
C . F . CAECVS

CENSOR . COS . BIS . DICT . INTERREX . III
PR . II . AED . CVR . II . Q . TR . MIL . III . COM
PLVRA . OPPIDA . DE . SAMNITIBVS . CEPIT
SABINORVM . ET . TVSCORVM . EXERCI
TVM . FVDIT . PACEM . FIERI . CVM TYRRHO
REGE . PROHIBVIT . IN . CENSURA . VIAM
APPIAM . STRAVIT : ET AQVAM . IN
VRBEM ADDVXIT . AEDDEM . BELLONA
FECIT

5. Nemo est in antiquitatis studio tam peregrinus, qui
nesciat Claudiorum gentem compluribus honoribus, ma-
gistratibus, ac triumphis nobilissimam, atque amplissimam
ex Regillo Sabinorum oppido esse oriundam; nullamque
adoptionem inter patricos Claudios reperiri; quod sum-
mae nobilitatis insigne habitum est. Omnium seculorum
memoria dignus Appius Claudius Crassus, cui postea co-
gnomen

gnomen Caecus fuit , Censoriam dignitatem suscepit ante superiorem consulatum , anno conditae Urbis CDXLI. una cum C. Plautio Venoce , auctore Livio , Diodoro , Eutropio , Cassiodoro , Frontino , & Cicerone in Catone , qui ut in Tabulis Capitolinis scriptum est , Censores lustrum XXVI fecere . Fuit tum Censura annorum quinque , quam Appius toto quinquennio solus obtinuit ; deinceps vero immutata . Hac in censura viam omnium maximam , & laudatissimam Capuam usque stravit lapidibus ; cuius initium est a porta Capena , ut tradit Frontinus ; item aquam in Urbem deduxit M. Valerio Maximo , & P. Decio Mure Consulibus , annos triginta post initium belli Samnitici . Aniene in urbem inducto , aqua ab eius nomine Claudia ; via vero ex eius praenomine Appia deinceps appellata est . Sed Tacitus , & auctor libri de Viris illustribus aliter sentire videntur , qui eam viam Brundisium usque pertinuisse affirmant . Consule Panvinium de Urbe Roma . Innuere videtur haec Tabula AEdem quoque Bellonae ab eo factam in censura . Eius dedicationis meminit his verbis Ovidius Fastorum Lib. VI.

Hac sacrata die Tusco Bellona duello

Dicitur , & Latio prospera semper adest .

Appius est auctor , Pyrrho qui pace negata ,

Multum animo vidit , lumine caecus erat .

Constituta haec fuit in nona Regione , ut P. Victor scribit , versus portam Carmentalem in Circo Flaminio , apud quam Senatus vocabatur , dabaturque plerumque e bello redeuntibus ducibus , & legatis exterarum gentium , quos in urbem admittere volebant , ut ex Livio clare colligitur , & hac de re copiose differit Alexander Neapolitanus Lib. VI. Cap. 6. Ante templum fuit columella , quae bellica dicebatur , super qua hastam iaciebant bellum indicturi , ut scribit Festus . De Bellona Dea nil hoc loci opus est dicere , de qua plura Gyraldus in Syntagmate X de Deis Gentium .

Qua vero de causa caecus factus fuerit , narrat Livius Lib. IX. hoc pacto : *Eadem , Appio auctore , Tetitia gens , cuius*
ad

ad aram maximam Herculis familiare sacerdotium fuerat , servos publicos ministerii delegandi causa , solemnia eius sacri docuerat . Traditur inde dictu mirabile , & quod dimo-vendis statu suo sacris religionem facere posset . Cum duodecim familiae ea tempestate Potitiorum essent , puberes ad triginta , omnes intra annum cum stirpe extinctos ; nec nomen tantum Potitiorum interiisse , sed Censorem etiam Appium , memori Deum ira , post aliquot annos luminibus captum . Auctor de Viris illustribus n. XXXIV. duas fuisse familias scribit ad Herculis sacra destinatas , Potitiorum , & Pinariorum . Potitios Herculis Sacerdotes pretio corruptos ab Appio Claudio , ut sacra Herculea servos publicos edocerent , unde caecatus est ; gens Potitiorum funditus periit . De his sacris fusi^{us} Alexander Genial. Dier. Lib. II. Cap. 14. Meminit Dionysius Lib. I. Diodorus Siculus Lib. V. Valerius Max. Lib. I. Cap. 2. §. 2. aliique . Anno U. C. CDLXXIII. Pyrrho Epirotarum rege in admirationem converso , quod ab exercitu suo maxime elephantorum pugna , victis pulsisque Romanis in Campania , inter Pandrosiam , & Heracleam urbes ad flumen Sirim , nulla post haec ab ipsis de pace mentio fieret , misso Romam Legato Cineas , viro magni ingenii , olim Demosthenis auditore , qui experiretur an pacem inire vellent , & ut gratiam potentum pretio quaereret ; quum in Senatu de pace cum Pyrrho habenda ageretur , inclinante ad eam Senatu , ut narrat Plutarchus in vita Pyrrhi , Appius Claudius vir amplissimus , qui propter invaliditatem oculorum , iamdiu a consiliis publicis se abstinerat , his auditis , lectica in Curiam delatus , stipatus filiis , & genero , [facto silentio ad eius praesentiam] magnificam habuit orationem , quam idem Plutarchus retulit , & laudat Cicero in Catone , & in Bruto , & in Tusculanis ; qua , pacem foedusque fieri cum Pyrrho prohibuit , & animos omnium ad studium belli traduxit . Vide Plutarchum in Pyrrho , Ulpianum Lib. IV. ad edictum Pom. tit. de Origine iuris Lib. II. Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius , & P. Decius Mus Consules ; certamine commisso Pyrrhus vulneratus est ,

est , elephantis interfecti , XX millia caesa hostium , at ex Romanis tantum quinque millia , Pyrrhus Tarentum fugatus . Haec ex eodem Plutarcho loco superscripto , ex Floro Lib. I. Cap. 18. ex Iustino Libro XVIII. & Val. Maximo Libro VIII. Cap. 14. §. 6.

Duos Appius gessit Consulatus , uti & haec Tabula testatur , primum anno CDXLVI cum L. Volumnio , ut prodit Livius Lib. IX. Cassiodorus , & Diodorus , & Cicero in Catone , qui auctor est inter duos Ap. Caeci consulatus , annos decem intercessisse . Secundum , ut item notatur in Fastis Consularibus , ad quos vide Sigonium , gessit anno CDLVII. cum eodem L. Volumnio e plebe ; quamvis anno CCCLXXXVIII. ne consulatus cum plebeis communicaretur acerrime restitisset , ut memorat auctor de Viris illustribus . Hoc factum est quum Licinius Stolo Tribunus Plebis esset ; qui legem tulit , ut alter Consul ex plebe crearetur ; contra quam legem Appii oratio exstat apud Livium Lib. VI. Dec. I. Sabinos , & Samnites bello domuit , complura oppida cepit , Tuscorum exercitum fudit , anno ab urbe condita quadringentesimo quinquagesimo septimo , licet id alii aliis tribuant . In Censura libertinos quoque in Senatum legit ; quam electionem nemo ratam habuit : quare paullo post a Q. Fabio Rulliano (qui Maximus cognominatus est) amoti sunt , ut narrat Livius Lib. IX. Dec. I. Idem quoque epulandi , decantandique ius Tibicinibus in publico ademit . Nam epulum olim exhibebatur civibus in dedicationibus templorum , in triumpho , in spectaculis , in funere . Verum Tibicines ira commoti Tibur uno agmine abierunt ; sed paullo post a Romanorum legatis , nolentes dolo , & fraude revocati sunt , auctore Livio , loco superscripto . Vir equidem fuit nobilissimus , & praestantissimus , consilio , & eloquentia summo opere spectabilis ; quem inter claros Oratores recenset Cicero summa cum laude .

*Tabula marmorea alta pedem Romanum I. uncias VII. lata itidem
circiter pedem I. inventa, ut plures veteres Codices testan-
tur, Arretii in Basilica; quae hodie servatur
Florentiae in regio Museo Mediceo.*

6

Q. F. M A X I M V S

DICTATOR . BIS . COS . V . CEN

SOR . INTERREX . II . AED . CVR

Q . II . TR . MIL . II . PONTIFEX . AVGV

PRIMO . CONSVLATV . LIGVRES . SVBE

GIT . EX . IIS . TRIVMPHAVIT . TERTIO . ET

QVARTO . HANNIBALEM . COMPLVRI

BVS . VICTORIS . FEROCES . SVBSEQVEN

DO . COERCIVIT . DICTATOR . MAGISTRO

EQVITVM . MINVCIO . QVOIVS . POPV

LVS . IMPERIVM . CVM . DICTATORIS

IMPERIO . AEQVAVERAT . ET . EXERCITVI

PROFLIGATO . SVBVENIT . ET . EO . NOMI

NE . AB . EXERCITV . MINVCIANO . PA

TER . APPELLATVS . EST . CONSVL . QVIN

TVM . TARENTVM . CEPIT . TRIVMPHA

VIT . DVX . AETATIS . SVAE . CAVTISSI

MVS . ET . RE . MILITARIS . PERITISSIMVS

HABITVS . EST . PRINCEPS . IN . SENATVM

DVOBVS . LVSTRIS . LECTVS . EST

6. Romanis cruento proelio ad Trebiam victis, exerci-
tu prodito, castris direptis, Flaminio Consule in acie ex-
tincto, magno metu Roma perculsa, ferociente compluri-
bus

bus victoriis Hannibale, prima reviviscentis Romanae Reipublicae salus, spes, ac praesidium Fabius Maximus fuit, qui quum ceteris longe praestaret animi fortitudine, morum gravitate, & sapientia, uno omnium consensu Dictator creatus, immanissimum, & callidissimum hostem non tantum virtute, sed etiam consilio, & cautissima cunctatione, qua *Cunctator* postea cognominatus est, domuit, fregit, devicit. *Maximi* appellationem putat Plutarchus in eius vita, eum fuisse adeptum ob splendorem, & animi magnitudinem; *Verrucosi* vero cognomentum a verruca, seu parva carnis elatione innata in superioris labri extremitate; *Oviculae* tandem, ob morum clementiam, & mansuetudinem. Videndus hac item de re Plinius Lib. XXXIV. Cap. 7. & Alexander Genialium Dierum Lib. I. Cap. 9. Ceterum *Maximi* cognomen publico testimonio iam antea virtutis causa meruerat Q. Fabius Rullianus, quod patres a plebe dissidentes reconciliasset, ut Livius est auctor Lib. X.

Fabii, quemadmodum memoriae prodidit Plutarchus, stirpem ad Fabium Herculis filium referebant. Hinc Fabius Maximus anno ab Urbe condita DLXIV, Tarento ab hostibus recepto, Herculis signum inde translatum in Capitolio dedicavit, locavitque iuxta aeream suam equestrem statuem, ut scribit Plutarchus, itemque auctor de Viris illustribus n. XLIII. & Livius Lib. VII. Alexander Lib. II. Cap. 14. Genial. Dier. & Marlianus Lib. VI. Cap. 6. Rom. Antiq. Fuit autem simulacrum aeneum, auro perfusum, imberbe, dextera clavam, sinistra Hesperidum aurea mala praefereus; quod multos post annos Romae prope Scholam Graecam, & Forum Boarium in ruina arae maximae repertum est, teste eodem Marliano Lib. II. Cap. 6. Topographiae.

Singula quae in hoc honorario marmore scripta sunt in laudem Q. Fabii Maximi ordine nunc prosequar. Primum Dictator creatus anno DXXXII. C. Flaminium Nepotem Magistrum Equitum delegit; secundo vero Dictator factus anno DXXXVI. M. Minucium Rufum Magistrum Equitum

tum elegit ; qui ferox , & temerarius , eum criminando tanquam timidum , & segnem , effecit , ut populi iussu imperium sibi cum Fabio aequaretur , singulari , & antea inaudito exemplo ; quod quidem passus est Fabius , duoque tum primum Dictatores facti sunt , sine Magistro Equitum , Fabius , & Minucius . Diviso exercitu , quum Minucius cum Hannibalis exercitu iniquo in loco conflisset , magnoque in discrimine ob eius imperitiam Romanae Legionessent , superveniente cum exercitu Fabio Maximo , praesentissimo periculo liberatus est . Quo beneficio victus , castra cum eo coniunxit , imperio statim se abdicavit , patrem suum salutavit Fabium , quo etiam nomine ab universo Minuciano exercitu appellatus est ; tandem Fabius Hannibalem in agro Falerno inclusum subsequendo coercuit , fregit , devicit . Qui Plutarchum in vita huius clarissimi Ducis adire voluerit , summa cum iucunditate , aliquaenotari heic possent , observabit .

Venio nunc ad eius Consulatus recensendos ex Fastis Capitolinis . Quinquies , ut in hoc marmore scribitur , Consul fuit . Primum cum M. Pomponio Mathone , anno DXX. in quo Ligures vicit , deque iis triumphavit Kalendis Februarii . Templum item Virtutis , & Honoris dedicavit , ut memorat Cicero de Natura Deorum . Deinde Censor factus cum M. Sempronio Tuditano , anno DXXIII. Secundum Consul fuit cum Spurio Carvilio Maximo , anno DXXV. cuius meminit Cicero in Catone , & Cassiodorus . Tertium iniit consulatum cum T. Sempronio , ut memorat Livius , anno DXXXIIX. Quartum cum M. Claudio Marcello , anno DXXXIX. Quintum vero gessit cum Q. Fulvio Flacco , anno DXLIV. quo in consulatu Tarentum cepit , triumphavitque , qui triumphus primo clarior , & illustrior fuit , teste Plutarcho . Vide Ciceronem de Oratore II. in Catone , Livium Lib. XXVII. Hac inclyta Calabriae urbe capta , primores ex familia Brutorum iugulati sunt , interfecti Tarentinorum infiniti , triginta millia venditi , & triginta millia talentorum ex praeda hostili in

aerarium relata . De qua oppugnatione scribit Livius Lib. XXVII. Plutarchus in Fabio Maximo , D. Augustinus Lib. I. Cap. 6. de Civitate Dei , Silius Italicus Lib. XV. Concluditur elogium appellaturque Fabius Dux aetatis suae caustissimus , & rei militaris peritissimus ; nam optime exploratis consiliis , & fraudibus ferocientis hostis , prudenti cunctatione eum fregit , Romanamque Rempublicam collabentem restituit . De eius Augurali dignitate loquitur Cicero in Catone . Sexaginta tribus annis eum fuisse Augurem scribit Plinius Lib. VII. Cap. 48. Consulendus item Sigonii Commentarius in Fastos , & Triumphos Romanos pag. mihi 60.

*Marmoris fragmentum , quod ad hanc diem visitur caemento inclusum in parastata Xysti maioris Plateae Arretii ;
alt. Ped. Rom. I. unc. II. lat. unc. XIII.*

7
L. A E M I L I V S
L. F. P A V L L V S
COS . II CENS . INTERREX . PR . AED
CVR . Q . TR . MIL . TERTIO . AVG
LIGVRIBVS . DOMTIIS . PRIORE
CONSVLATV . TRIVMPHAVIT
ITERVM COS . VT . CVM . REGE
:::SE . BELLVM . GERERET . AP
CTVS . EST . COPIAS . REG
VS . QVIBVS ::::AC
::::: DE I:::::
S . CEI :::

7. Inter haec clarissima Romanae Reipublicae lumina
meri-

merito Arretini omni laude dignum censuere L. AEmilium Paullum, cuius res gestas perpetuo monumento describi, & posteris mandari curarunt. Singulari virtute, & rei militaris peritia huius praestantissimi viri effectum est ut florentissimum potentissimumque Macedonum regnum, terrarum imperio potitum, Romanis victricibus aquilis subderetur, ac tributum solveret; e summo fortunae culmine post centum quinquaginta annos, quibus floruit, deiectum in miserandum finem, devicto, & in triumphum ducto cum filiis Perse Rege.

AEmiliae gentis antiquissimam originem, amplissimos honores, magistratuum insignia, virosque inclytos, qui ex ea prodire, nemo est in Romana Historia adeo rudis hospes qui nesciat. Plura de ea scripsere Plutarchus in Paulo AEmilio, Alexander Genialium Dierum Lib. I. Cap. 9. Volaterranus Comment. Urb. Lib. XIII. Cap. 3. Richardus Streinnius de Gentibus, & Familiis Romanorum. L. AEmilius Paullus Lucii Paulli filius fuit; qui in bello, contra Hannibalem apud Cannas, strenuae adversus hostes pugnans, interiit. AEdilitatem primum omnium magistratuum consecutus est suffragiis populi Romani, praelatus duodecim competitoribus, qui omnes postea consules fuere. Augur deinde factus, huic dignitati summam addidit amplitudinem, & maiestatem. Durante adversus Antiochum bello, ad hoc missus est, non cum sex, ut ceteri Praetores, sed cum duodecim securibus, adeo ut dignitas consularis imperio eius inesset. Bis signis conlatis, superato hoste, interfectis circiter triginta hominum millibus, urbibus ducentis quinquaginta in deditionem receptis, pacata provincia, ne una quidem drachma ditior quam profectus erat, Romam reversus est.

Anno U. C. DLXXI. tandem post tres repulsas, quae virtutem eius non fregerunt, sed potius acuerunt, cum Cn. Baebio Pamphilo Consul factus, bellum gessit adversus Ligures, bellicosos homines, & mirifice omnibus pugnandi artibus instructos. Cum octo millibus militum, adversus
sus

sus triginta millia hostium feliciter conflixit , deque his in fugam versis , triumphum egit , de quo Livius Lib. XXXIX , Plutarchus , alique . Rerum gestarum ordinem in tabula pictum in conspectu populi Romani in Capitolio posuit . Septuaginta Epirotarum Urbes , teste Polybio , funditus evertit . Haec in primo consulatu memoratu digna ab eo gesta sunt .

Sequenti tempore , quieti suae dum consulit , sexagesimum iam agens aetatis annum , solum auguriis , & omnibus studiis , & artibus in erudiendis filiis intentus ; iterum consuli designato anno DXXCV. cum C. Licinio Crasso , Macedonia provincia demandata est , neque expectatum ut sortito id fieret . Ad bellum igitur profectus Persen Macedonum Regem ingenti proelio ad Pyduam fusum fugatumque castris exiit , deletisque eius copiis , quum in insulam Samothraciam profugisset , vivum cum coniuge & liberis cepit , deque eo triumphavit . In ea pugna , unius horae spatio , ut scribit Plutarchus , caesa sunt Macedonum supra viginti quinque millia , Romanorum vero , ut ferunt , fere centum , aut octoginta . Macedones infra duos dies totam Macedoniam AEmilio dediderunt . Pugnae , & victoriae nuntius intra paucissimos dies Romam adlatus est , sedente populo in theatro ad spectaculum ludorum equestrium ; quo audito ingens ubique plausus , & maxima omnium laetitia excitata est . Tanta vero clementia eum fuisse praeditum narrant , ut Persis Regis adversam fortunam lacrymis sit prosecutus , eumque humi prostratum erexerit , sibi que adsidere iusserit : eum increpatus quod degeneri voce rerum a se gestarum gloriam vel imminueret , vel deturparet ; seque indignum ostenderet qui cum tanto hoste manus conseruisset .

Paulli triumphus fuit omnium celeberrimus , pompaeque non antea visa gloriosissimus . Per triduum eum triumphasse scribit Plutarchus , atque ut in Capitolino eius triumpho notatum est IIII. III. & pridie Kal. Decembres . Primo die signa , tabulasque , secundo arma , thesauros , pecu-

pecuniasque ; tertio captivos ipsumque Regem cum duobus filiis Philippo , & Alexandro esse transvectos . Eiusdem triumphi meminit Orosius , Florus , & Velleius , qui bis millies centies H-S in aerarium ab eo inlatum prodit . Summam omnis captivi auri , argentique translati H-S milles ducenties fuisse Valerius Antias tradit , ut refert Livius . Plutarchus tantam vim pecuniae a Paulo inlatam memorat , ut cives usque ad Hirtium , & Pansam Consules tributum nullum contulerint . At Cn. Octavius Kal. Decembris de eodem Rege Perse navalem triumphum egit , ut in Capitolinis Tabulis scriptum est ; qui tamen sine captivis , & sine spoliis fuit . Huiusce victoriae triumphique monumentum , facta ab eo Romae memoratur duplex Porticus , quae Corinthia appellata est a capitulis aereis columnarum , auctore Festo Lib. XIII.

Summa vero fuit Paulli abstinentia , summa in felicitate , & in adversis animi moderatio , & constantia . Nam pauperem domum uti invenerat reliquit , fortunamque in tanta laetitia saevientem memorabili exemplo virtutis superavit . Ex quatuor namque filiis quos habuit , duos quos in sua potestate retinuerat , intra paucos dies amisit ; alter sexdecim annos natus , quinto ante triumphum die , mortuus est ; alter duodecim annorum aetatem ferens , tertio post triumphum die , teste Plutarcho , decessit : adeo nil stabile , & firmum in humanis rebus esse potest ; summamque laetitiam saepius dolor , & luctus occupant . In tanta fortunae varietate haud animo fractus , moerentem populum in concionem vocavit , & quasi consolatione non indigeret , fortunae gratias egit , quod si quid adversi Reipublicae imminebat , sua esset calamitate decifum . Ob haec omnia , & a Senatu , & a populo concessum est ut Ludis Circensibus triumphali veste uteretur . In eius censura censa sunt civium Romanorum capita trecenta millia supra triginta septem .

Vetusta haec Tabula intercidit ; sed in aliquibus MSS. Codicibus dicitur exstare Arretii in Basilica , sub Statua C. Marii .

8

C. MARIVS. C.F. COS. VII. PR.
 TR. PL. Q. AVG. TR. MILITVM EX
 TRA SORTEM BELLVM CVM IVGVR
 THA REGE NVMDIAE COS. GESSIT
 EVM CEPIT ET TRIVMPHANS IN
 SECVNDO CONSVLATV ANTE CVR
 RVM SVVM DVCI IVSSIT TERTIVM
 COS. APSENS CREATVS ET III COS.
 TEVTONORVM EXERCITVM DELEVIT
 V. COS. CIMBROS. FVDIT. EX IIS ET
 TEVTONIS ITERVM TRIVMPHAVIT
 REM PVBLIC. TVRBATAM SEDITI
 ONIBVS TR. TR. PL. ET PRAETOR. QVI
 ARMATI CAPITOLIVM OCCVPAVERANT
 VI. COS. VINDICAVIT POST LXX. ANNVM
 PATRIA PER ARMA CIVILIA EXPVLSVS
 ARMIS RESTITVTVS VII. COS. FACTVS
 EST DE MANVBUS CIMBRICIS ET TEVTONIS
 AEDEM HONORI ET VIRTVTI ET VICTOR.
 FECIT VESTE TRIVMPHALI CALCEIS
 PATRICIIS. MVLTATIVS M. F.

8 Magnorum Ducum bellica virtus , quamvis interdum
 saevitia , ferocitate , deterrimisque animi morbis obscurata
 fuerit , magna tamen in laude , & admiratione apud om-
 nes semper fuit , nec sine aliquo honoris monumento po-
 steris commendata ; quod haec Tabula declarat praeconiis
 C. Marii insignis : quem virum neque propter dignitatem
 lau-

laudare satis quisquam commode , neque propter crudelitatem abunde vituperare potest.

Sed singula in marmore scripta , quae ad Historiam , & ad eius laudes pertinent , exponenda a nobis sunt . C. Marius , municeps Arpinas , humili atque obscuro loco natus , nulla maiorum commendatione , amplissimos honores consecutus est ; in quibus , ut auctor est Sallustius de Bello Iugurthino n. 63. adeo praeclare se gessit , ut amplioribus semper dignus haberetur . Cicero eius contrerraneus Lib. II. Tusculanarum Quaest. *hominem rusticum* , Florus Libro III. Cap. 16. *nobilitatis inimicum fuisse* tradunt . Sed Valerius Maximus Lib. II. Cap. 1. §. 17. eum non esse damnandum , rigoris rustici crimine scribit . Plutarchus , qui vitam eius scripsit , durum , & bellicosum animum ei naturam effinxisse narrat , adeoque laboris patientissimum . E numero Senatorum eiectus , duas in petendo honore AEdilitatis repulsas passus est ; tamen quod fortassis nulli contigit , Consul , summo populi studio , septies creatus est , & quidem bis absens . De eius Consulari dignitate scripsere Plinius Lib. XI. Cap. 45. & Florus Lib. III. Cap. 3.

Primum igitur , septimo post Praeturam anno , Consul factus est cum L. Cassio Longino , anno ab Urbe condita DCXLVI. ut testatur Cicero Libro de Officiis III. & Cassiodorus . Causa cur factus fuerit Consul , cum a spe consulatus longe abesset , haec fuit , auctore Velleio Paterculo Lib. II. c. XI. Marius Legatus Metelli *criminatus Metelli lentitudinem* , effecit , ut , cum *commeatu petito Romam venisset* , Consul crearetur , *bellique paene patrati a Metello* , qui *bis Iugurtham acie fuderat* , *summa committeretur sibi* . Metelli tamen , & *triumphus fuit* *clarissimus* , & *meritum* ; *virtutisque cognomen Numidicum inditum* . Gellius Lib. XII. Cap. 9. meminit orationis , quam Metellus habuit in triumpho suo . In Africam igitur cum exercitu profectus , obtenta extra sortem ea provincia , quae iam Q. Caecilio Metello fortissimo viro contigerat , Iugurtham Numidarum , Bocchum , Iugurthae socerum , Maurorum reges , primum levibus proeliis , demum acerrimo bel-

io fudit , vicit , & armis exuit . Iugurtham postmodum vivum a Boccho , Sullae opera , accepit , deque eo triumphavit , & Romam , quod vix credi poterat , ante currum suum duci iussit , cum duobus eius filiis , auctore Sallustio , Plutarcho , Floro Lib. III. Eutropio Lib. IV. Orofio Lib. V. Cap. 14. Fuit enim hoc in more positum Romanorum ut in triumpho victus , & captivi victoris currum praecederent , de quo luculenter differit Alexander Genialium Dierum Lib. VI. Cap. 6. Contigit hic triumphus in secundo eius consulatu cum C. Flavio Fimbria , anno DCXLIX , quem consulatum absens accepit , & Libya accitus , iniit Kalendis Ianuariis , anni apud Romanos initio , teste Plutarcho ; quo etiam die de Numidis , & Rege Iugurtha triumphavit , ut legitur in Fastis . Romanis legionibus secundum Consul C. Marius aquilas primus proprie dedicavit , teste Plinio Lib. X. Cap. 4. Sallustio in Iugurthino , & Plutarcho . In eo triumpho auri septem & tria millia pondo Romam delata fuisse feruntur . Argenti autem non signati quinque millia septingenta octogintaquinque pondo . Numismatum vero , drachmarumque septies mille , & viginti octo myriades extitere . Post pompam Marius Senatum in Capitolio convocavit , ac , sive ignorantia , quod eum mos patrius fugeret , sive quod fortuito sic faceret , incivilius habitu triumphali ingressus est . Sentiens autem Senatum aegro animo id fere , statim assurgens , suscepta purpura , ad concionem rediit , ut narrat idem Plutarchus .

Tertium Consul absens creatus , anno DCL. collegam habuit L. Aurelium Orestem , cuius consulatus mentionem faciunt Plutarchus , qui reliquos ordine recenset , Plinius Lib. II. Cap. 59. Cassiodorus , Florus Lib. III. Interim timoris Romae tantum fuit , quantum vix Annibalis tempore , Punicis bellis . Nam Cimbri vastatis omnibus , quae circa Rhodanum , & Pyrenaeum sunt , per saltum in Hispaniam transgressi , ibique multa loca depopulati , a Celtiberis fugantur . Reversi in Galliam , bellicosus Teutonibus se
coniun-

coniungunt. Marius, flagrantissimo plebis studio, adversus eos Consul, & Dux creatus, severe, & rigide milites in disciplina militari continebat; aequitate interim patefacta, cum iudicasset sororis filium C. Lucium, quem Trebonius multoties tentatus, ne pudicitiam violaret, constanter repulerat, iure caesum fuisse. Tertium consulatum in apparatu belli consumpsit; non ausus congredi cum Cimbris, donec invicta illa rabies consenesceret, Floro teste Lib. IV. Cap. 3. Illi, tripartito agmine, defendente castra Mario, per Alpes, claustra Italiae transituri, Romam se capturos confidunt. Marius, mira velocitate occupatis compendiis, praevenit hostem, prioresque Teutones sub ipsis Alpium radicibus assecutus, ad Aquas Sextias duobus proeliis delevit; in quibus caesa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta; ut in Epitome LXIIX. ex Eutropio Libro V. Floro Lib. III. Cap. 3. Haec gesta sunt in quarto C. Marii consulatu cum Q. Lucretio Catulo, anno DCLI.

Consul quintum cum M. Aquilio factus, anno DCLII. Cimbros, qui per Noricum profligato Q. Catulo Proconsule irruperant in Italiam, collatis signis funditus delevit; caesa traduntur hostium centum quadraginta millia, capta sexaginta. Marius totius Urbis consensu, & acclamationibus exceptus, pro duobus triumphis, qui offerebantur, uno contentus fuit; dum interim servata Roma, & Italia, laeti omnes Romani cum filiis atque uxoribus Mario, & Diis Servatoribus domi libarent, ut narrat Plutarchus. Marius, ut in secundis rebus mansuetum se praeberet, cum Q. Catulo triumphare, gloriamque cum eo communicare instituit; quem triumphum laudat Iuvenalis Satyra VIII. a Sigonio adductus in Commentario in Fastos, & Triumphos Romanos pag. 104.

Sextum iniit Marius Consulatum cum L. Valerio Flacco, anno DLIII, obsequiis populi, maximaque omnium benevolentia laudatus. Sed turbata eo anno Republica seditionibus Tribuni Plebis, & Praetoris, quas describit Valerius Maximus Lib. IX. Cap. 7. Plutarchus, Appianus, alii-

que , Marius seditionis auctores Glauciam Praetorem , Saturninum Tribunum Plebis , & Saufeium Quaestorem in Capitolium armis prosecutus obsedit , & incisus aquarum fistulis ad deditionem compulit , ac contra fidem omnes interfecit ; Saturnini vero aedes ab imis fundamentis diruit.

Anno DCLXV. L. Sulla , & Q. Pompeio Consulibus , C. Marius cum bellum civile excitasset , quod ei belli gerundi contra Mithridatem , regem Ponti , provincia demandata non esset , armis Sullanis urbe eiectus , in Minturnensium paludibus iacuit ; a Minturnensibus captus , ac postmodum dimissus , in Africam delatus est . Post haec accersitus a Cinna Consule , urbem cepit , eamque caedibus & rapinis vastavit , ut memorant Appianus Libro I. Velleius Libro II. Florus Libro III. Cap. 21. Epitome LXXVII. & XXXX. Inde , primus omnium Romanorum , Consul VII. creatus cum Q. Cinna , anno DCLXVII. eodem die quo magistratum iniit , Sex. Licinium Senatorem de saxo deiici iussit , editisque multis sceleribus , Idibus Ianuariis decessit , teste Plutarcho , duodeseptuaginta annos natus , domum relinquens collectis opibus refertissimam , fortunamque suam identidem crudelem appellans , quod ante quam consilia , & desideria sua peregisset , mortem obiret .

Marius aedes suas prope Forum exaedificaverat , ut a pluribus etiam aliis , suae partis cultoribus , limina frequentarentur . Habuit & apud Misenum magnificas aedes , atque effeminatiores , quam talis viri dignitas , qui tot bella gesserat , pateretur . Quo vero tempore AEdem Honori , & Virtuti victor fecerit , incompertum mihi est . Post quintum eius consulatum id evenisse puto , cum Cimbro fudisset deque iis , & Teutonibus iterum triumphasset , ut in Arretino hoc elogio narratur . Neque vero , ut id quoque dicam , scriptum fuisse puto in hoc marmore , ut in aliquibus MSS. legitur , AEDem . HONORI . ET . VIRTUTI . ET . VICTOR . quasi & *Victoriae* AEdem communem dedicaverit . Nam de AEde Victoriae facta a C. Mario , nullam apud veteres scriptores mentionem fieri observo ; verum memoratur

ratur AEdes Honoris, & Virtutis a Vitruvio Lib. III. Cap. I. & in Prooemio Lib. VII. quam omni cultu C. Mutius architectus perfecit. In haec loca vide Philandri adnotationes.

Hoc triumpho adeo gloriatus est Marius, ut triumphali habitu, & calceis patriciis hanc AEdem facere, seu dedicare voluerit. An vero id fecerit eadem veste triumphali, nempe toga picta, & tunica palmata, purpureo colore insigni, quibus usus fuerat in triumpho, itemque calceis patriciis, qui mullei dicti, vel a futuris, vel a colore rubro, & puniceo, ut Balduinus ostendit de Calceo antiquo Cap. X. minime id adfirmare audeam. Fortassis lege lata a Tribunis plebis factum est ut omni triumphantium cultu in hac AEdē dedicanda uteretur; quo honore cumlatus legitur Cnaeus Pompeius apud Paterculum Lib. II. c. 40. cui concessum est, lege lata, ut in Ludis Circensibus corona aurea, & omni cultu triumphantium uteretur; in scenicis autem praetexta, coronaque aurea, quod ille non plus quam semel usurpare sustinuit. Propria vero vestis eorum qui Diis sacrificia, vota, & dedicationes faciebant alba, & lintea erat. Fuit etiam in usu triumphantium alba vestis, ut observavimus in veteri inscriptione adlata in Columbario, sive Monumento Libertorum, & Servorum Liviae Augustae pag. 135. in qua legitur officium M. Cocceii Ambrosii Liberti, qui Imperatoris fuit **PRAEPOSITVS. VESTIS: ALBAE. TRIUMPHALIS.** sed diximus Imperatorem fortassis usum fuisse ea veste non in triumpho, sed in triumphalibus ludis, & spectaculis, vel etiam in cenis, quae post triumphum praebebantur.

AEdem Honoris, & Virtutis constat ex hoc lapide factam fuisse ex manubiis Cimbricis, & Teutonicis. Veteres manubias dixere spolia quaesita de vivo hoste nobili per deditionem, ut auctor est Pedianus in tertia contra Verrem; eratque haec praeda Imperatorum, ex qua quod vellent facerent. Aulus Gellius Lib. XIII. Cap. 23. manubias esse vult pecuniam vel ex hoste captam, vel ex praeda vendita redactam. Alii e contra simpliciter pro qualicum-

cumque praeda , nec solum ab hoste , verum etiam a cive petita . Vide Turnebum in *Adversariis* Lib. XVI. Cap. 15.

Devictis Cimbris , Teutonis , & Iugurtha Numidarum rege , deque his actis triumphis omnium nobilissimis , quam praeclarum , & illustre fuerit C. Marii nomen in Romana Republica declarant in eius honorem aeternitati consecrata monumenta , posteris quoque maxime clara perenni scriptorum testimonio . Eius liquidem tropaea , quae hoc tempore in Capitolio condita sunt , posterorum admirationi consecrata memorantur a Plutarcho in eius vita , a Velleio Paterculo Lib. II. c. 5. a Vitruvio , loco superius descripto , & a Sidonio Apollinare in *Endecasyllabis* ad Magnum Felicem ; quae cum L. Sulla disiecisset , a C. Iulio Caesare restituta fuere , ut narrat Suetonius c. 51. Quo vero in loco primum posita fuerint haec tropaea , ostendit Famianus Nardinius in *Descriptione Romae antiquae* Lib. IV. Cap. 2. neque ad Traianum Augustum , de Dacis triumphantem , pertinere posse diserte , & luculenter ostendit Fabretus , Cap. IV. de *Columna Traiani* pag. 102. & sequentibus . Haec ipsa tropaea , ornatus causa , statuta supra arcus Aquae Marciae , velut in nobili fastigio , expressa videntur in nummis ; quorum unum , haud suspectum , protulit Goltzius in *Fastis* ad annum Urbis DCLIII. pag. 158. ex quo perspicuum est ea C. Mario quintum Consuli , de Iugurtha , de Ambronibus Teutoniis , Cimbrisque triumphum agenti , dedicata fuisse . Post Cimbricam victoriam cantharis potasse , Liberi Patris exemplo , traditur , auctore Plinio Lib. XXXIII. Cap. 11. Mirum igitur non est si tot monumentis elogiisque praeclaro in loco positis ubique honoratus fuerit ; cum in eo uno , ut ait Cicero pro *Lege Manilia* , spes , & incolumitas Romani imperii posita esset ; hac de re merito ab universo populo habitus tertius Romae instaurator ; qui profecto si Gratiis , Musis , Graecarumque literarum studiis litasset , haudquaquam certe , quantum bello optimus , tantum pace pessimus , immodicus gloriae , insatiabilis , impotens , semperque inquietus fuisset.

Ta-

Tabula marmorea alta pedem Romanum I. & unc. XIII. lata itidem pedem I. quae exstat in Museo Iohannis Hieronymi Equitis Baccii.

9

L. LICINIUS L. F.

LVCVLLVS

COS. PR. AED. CVR. Q.

TR. MILITVM AVG.

TRIUMPHAVIT DE REGE

PONTI MITRIDATE

ET DE REGE ARMENIAE TI

GRANE MAGNIS VTRIVSQUE

REGIS COPIS

COMPLVRIBVS PROELIS TERRA

MARIQUE SVPERATIS

CONLEGAM SVVM PVLSVM A

REGE MITRIDATE

CVM SE ISCALCHADONA CON

TVLISSET OPSIDIONE LI

BERAVIT

9. Haec quoque marmorea Tabula fertur inventa anno MDCLXXXVIII, iuxta Portam, vulgo appellatam *Colci-trone*, cum murus quidam dirueretur, qui fuit pars Arcis, conditae anno MCCCXXXVIII, tempore Athenarum Ducis; ac proinde eodem loco, ac tempore detecta, quo & superius adlata Tabula in honorem M. Valerii Maximi
pag.

pag. 235. Continet elogium L. Licinii Luculli , quem Cicerō , in Oratione pro Lege Manilia , fortem virum , sapientem hominem , magnum Imperatorem merito appellat . Primum stipendia fecit sub signis L. Sullae ; qui eius constantia , & humanitate ductus tantum illi auctoritatis , atque virtutis tribuebat , ut ubi quid fortiter , ac strenue agendum esset , quoad vixit , eius opera potissimum uteretur ; cui etiam commentaria rerum suarum inscripsit , teste Plutarcho . Summa in eo fuit cum eruditione eloquentia , qui commentaria scripsit de bello Marfico , cui ipse cum Sulla interfuit . Praeterea cum Hortensio summo Oratore , & Sisenna Historico praeclarissimo persaepe dicendo , & scribendo certavit . Sed plena quum sint eius laudibus veterum scriptorum monumenta , nil opus est in his diutius immorari . Singula vero , quae in hoc Arretinorum elogio leguntur , indicatis auctorum locis , qui de eius laudibus scripserunt , breviter explicanda sunt .

Quaestor in Asiam profectus est ; ibique per multos annos admirabili quadam laude provinciae praefuit , & ob quaestorium munus ludos quam magnificentissimos edidit . Deinde absens factus AEdilis cum fratre , continuo Praetor , in Africam postmodum missus est . Augurali dignitate ornatum fuisse memorat haec Tabula . Mortuo Sulla , habitis paullo postea comitiis , una cum M. Aurelio Cotta Consul declaratus est , U. C. anno DCLXXIX. cuius muneris meminit Plutarchus , Cassiodorus , Appianus in Mithridatico , Plinius Lib. XXXVI. Cap. 6. Cotta ad observandam Propontidem , & ad debellandam Bithyniam missus est ; Lucullo renovandi belli cum Mithridate Ponti Rege provincia data , quamvis primo ei Gallia Cisalpina forte contigisset . Bellum igitur cum Mithridate , qui per quadraginta annos Romanis restitit , absque ullo publici aerarii impendio , novem annis felicissime gessit ; quem fudit , profligavit , eiusque astus singulari prudentia , & consilio compluribus proeliis terra marique superavit . Eupatoriam , & Amisum , civitates Ponti nobilissimas , expugnavit .
Col-

Collegam suum Cottam, terra marique profligatum a Mithridate, sexaginta navibus, & militum quatuor millibus strage amissis Chalcedone obsessum, summis obsidionis periculis, virtute, assiduitate, consilio liberavit. Secundo proelio ad Cizicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit, pulsumque e Bithynia Regem, variis belli, ac naufragiorum casibus fractum, coegit in Pontum profugere. De eadem obsidione Appianus pluribus verbis in Mithridatico, & Plutarchus in Luculli vita. Silentio minime praetereunda Ciceronis verba in Mureniana: *L. Luculli vero res tantae extiterunt, ut neque maius bellum commemorari possit, neque maiore consilio, & virtute gestum: nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum moenia constitisset, eamque urbem sibi Mithridates Asiae ianuam fore putavisset, qua effracta, & revulsa, tota pateret provincia; perfecta ab Lucullo haec sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorum defenderetur, & omnes copiae Regis diuturnitate obsidionis consumerentur. Eadem & pro Archia Poeta.*

Mithridatem, in illo timore, & fuga, erepta ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus Asiae urbe clarissima Cyzicenorum, Tigranes Rex Armenius excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit, & afflictum erexit; qui cum eo iuncto exercitu peditum equitumque prope modum infinito, quem accurate enumerat Plutarchus, cum Luculli paucissimis militibus concurrerunt, ab his vero fracti, ac deleti, magna felicitate superati sunt, hostium in oculis; splendidissimis Asiae regiis Tigranocerta, Cabyra, Sinope, Nisibe captis, direptis, incensis; tota Asia septentrionali usque ad Phasidem, orientali usque ad Mediem, australi usque ad rubrum mare Romano adiecta imperio; optimis saluberrimisque legibus, & institutis temperata; patefacto Romanis Legionibus Ponto, qui antea ex omni aditu clausus fuerat; obtritibus confractisque tot victoriis regibus florentissimis, ac potentissimis; qui nihil aliud prorsus quam nuda corpora referentes, in vastas solitudines silvasque inaccessibiles, ceu ferae aufugerunt; ac nisi militum contumacia, & avaritia summum Imperatorem in me-

dio victoriarum cursu destituisset , facile omnium interietarum gentium victor , Romani imperii terminos trans Bactra Indumque protulisset .

Post haec Luculli triumphus Romae fuit ornatissimus , quem describit Plutarchus . Triumphavit de his Regibus ab U. C. anno DCXC. Cicerone , & Antonio Consulibus . Ex tam ingenti rerum gestarum gloria postmodum Lucullus , quo nemo prudentior , nemo solertior , nemo eloquentior , aut doctior inter duces Romanos fuit , in luxum voluptatesque adeo defluxit , ut reliquum vitae in iocis , & deliciis , abiecta Reipublicae cura , egerit ; quare merito eius vita Plutarcho visa est veteribus comoediis longe simillima , quarum primae partes rebus domi militiaeque gestis , postremae vero conviviiis , potationibus , cantu procaci , facibus , omnique lusus genere continentur . Nam in iuventutis flore mirificus in eo fuit discendi ardor , in audiendis fovendisque doctissimis viris incredibile studium , summa in Historia conscribenda laus , in Philosophicis disciplinis comparandis promovendisque industria singularis ; at in senectute otio deditus , tantum repente mutatus est , ut qui regendo orbi terrarum idoneus habebatur , seipsum regere non posset , & Callistheni Liberto , seque , remque familiarem committeret , sola fama delectatus cenarum in Apolline , amoenitate hortorum , deliciis , & magnificentia villae Tusculanae , vestium omnis generis multitudine , supellectilis denique sumptuosissimae regio splendore .

Praestantissimorum Ducum Romanae Reipublicae explicatis elogiis , superest ut de eorum aetate , ac stylo , atque hoc amplius de loco ubi posita fuerint , de auctore , qui ea dedicavit , verba faciam . Ut primum e tenebris vetustatis in lucem prodire , docti viri iudicarunt haud scripta fuisse ea tempestate , in qua tot summorum Imperatorum apud omnes vigeat memoria , verum consequentibus seculis ; nam nullo umquam tempore fama rerum , quas praeclare gesserant , deleri profecto potuit . Quare Gruterus , qui ex his tria tantum elogia edidit in suo Thesauro

vete-

veterum Inscriptionum , (neque vero inter spuria , & supposititia reiecit) nempe Q. Fabii Maximi pag. CCCCVI. 7. Appii Claudii Caeci pag. CCCLXXXIX. 4. Caii Marci pag. CCCXXXVI. 3. ad duo tantum notavit , pronuntiavitque clamare styllum non esse Fabiani , & Paulliani aevi , quod & ego de omnibus adfirmo . Sunt enim multa , si orthographiae leges , & usitatam eo seculo loquendi scribendique rationem probe perpendamus , itemque fabrilium non pauca errata , quibus inspersa sunt , vel elegantiam litterarum , quibus caelata conspiciuntur a manu haudquam imperita , quae sane cum aliis Tabulis antiquioribus temporibus scriptis minime conferri possunt . In Tabula honoraria Q. Fabii Maximi , superius edita pag. 241. legitur , RE. MILITARIS. PERITISSIMVS. pro REI MILITARIS. qua phrasi frequenter utitur Livius , Cornelius Nepos , Suetonius , alique scriptores ; quamvis haud iudicandum esse tam cito fabrilis erratum diligentissimus Vincetius Borghinius velit , qui , ut inferius dicam , idem elogium edidit in Dissertatione de Origine Florentiae pag. 186. In altera in honorem Appii Claudii scriptum est TYRRHO REGE , pro PYRRHO REGE. In fine vero AEDEM. BELLONA FECIT. pro AEDEM. BELLONAE FECIT. verum id accidit ut e praetermissa sit non sculptoris vitio , sed in eo angulo marmoris fractura . Quod etiam si secus esset , tamen idem mendum non insolens ; nam aureo quoque seculo irrepsisse alibi observavimus in Tessera honestae Missionis Militum Legionis Primae Adiutricis , quae edita est in Prima Parte pag. 257. nam in fine legitur IN ARA GENTIS IVLIA , pro IVLIAE , uti in altera eiusdem Tesserae facie scriptum est . In lapide vero , qui ad laudes L. Licinii Luculli pertinet , adspirationis nota omissa est , scriptumque , MITRIDATE , pro MITRHIDATE , quod frequenter contigisse in compluribus aliis antiquis monumentis observatum est ; perperam item scriptum CALCHADONA pro CHALCEDONA , seu CHALCEDONEM . Cetera huius generis menda , si quae alia sunt , facile legentibus patebunt , quae in ipsis quoque aureo se-

culo caelatis Tabulis non raro occurrunt . Quare haec ipsa monumenta in honorem praeclarissimorum Ducum Romanorum scripta , genuina , & sincera esse constanter adfirmo ; non eo tamen aevo , vel proximo , quo illi vivebant , sed sequioribus seculis concinnata ex his quae ab Historicis multo antea celeberrimis posterorum memoriae de iisdem prodita fuerant . Siquidem , ut supra observavimus , haec elogia cum his quae ab Historicis narrantur , vel in Capitolinis Tabulis notantur , probe consentiunt . Si quis vero de eorum sinceritate dubitet , argumento deducto ex specie marmoris , quod subcaeruleum est , & ex parvitate Tabularum (in quibus scripta sunt) quod praesertim a me de his dicitur , quae in Regio Museo Mediceo conspiciuntur , quas non semel accurate vidi , a veritatis anquirendae studio , mea quidem sententia , quam longissime distat : nam marmoris genus cum aliis , quae in Etruria nascuntur , convenit , nobisque cognitum est ; quod vero attinet ad Tabularum figuram ea elogia postea renovari potuerunt , refecta scriptura ex prioribus exemplaribus ; quod & in sepulcralibus Titulis a veteribus interdum factum fuisse alibi notavimus .

Vetus haec consuetudo scribendi gesta illustrium Virorum , eorumque virtutes aeternandi *per titulos* , *memoresque fastos* , ut ait Horatius , agens de Augusti laudibus Carm. Lib. IV. Ode XIII. originem apud ipsos Romanos habuit ab iis praesertim familiis , ex quibus prodire maximi illi Imperatores ; quorum decora atria imaginibus plena , aereae Tabulae in funebri eorum pompa expositae , & ingentia marmora eorum laudibus insculpta ostentabant ; ex quibus , ut ait Cicero in Bruto , Historia facta interdum mendosior . Sed ipsum Romanae eruditionis , & eloquentiae parentem audiamus . *Nec vero [inquit] habeo quemquam antiquiorem , cuius quidem scripta proferenda putem , nisi quem Appii Caeci oratio haec ipsa de Pyrrho , & nonnullae mortuorum laudationes forte delectant ; & hercules hae quidem exstant . Ipsae enim familiae sua quasi ornamenta , ac monimenta servabant , & ad usum ,*

isum, si quis eiusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam: quamquam his laudationibus Historia rerum nostrarum est facta mendosior: Multa enim scripta sunt in eis, quae facta non sunt, falsi triumphi, plures Consulatus, genera etiam falsa, & ad plebem transitiones, cum homines humiliores in alienum eiusdem nominis infunderentur genus: ut si ego me a M. Tullio esse dicerem, qui patricius cum Ser. Sulpicio Cos. anno X. post exactos Reges fuit. A Romanis igitur in Latii opida, & municipia derivatum est studium conquirendi, conficiendique elogia in honorem praeclarissimorum Ducum Romanæ Reipublicae; vel quod ex eorum familiis aliquem sibi patronum delegissent, vel quod multa a maioribus eius gentis beneficia, vel decus, aut gloriam suscepissent. Hinc facile, meo quidem iudicio, evenire potuit, ut superiores laudationes non solum ab Arretinis, verum etiam a Florentinis, ab Ariminensibus, atque ab aliis Municipibus, & Colonis, ad perennem tam excellentium virorum memoriam propagandam, publico in loco statuerentur, dicarenturque; ab aliquo celebriori emendatiorique exemplari excepta, ex quo varia apographa ubique sparsa fuerint. Hac mea coniectura variorum antiquorum Codicum fides, & auctoritas, haud quidem parvi facienda, percommode salvatur. Nam quod allatae superius Tabulae Arretii exstiterint perspicue testantur plures antiqui Codices, quos vidi in celeberrima Florentina Bibliotheca Strozia; testatur Codex Bibliothecae Cl. V. Alexandri Gregorii Marchionis Capponii, qui ex eo descriptas laudationes Q. Fabii, & C. Marii mecum humanissime communicavit, quarum in rubrica adnotatum est *Arretii*; testatur vetus MS. praelaudati Iohannis Hieronymi Baccii Patricii Arretini, & alterum maioribus literis exaratum pictumque, a Sponio, & in novissima Gruteri editione laudatum, quod fuit celeberrimi Viri Francisci Redii Patricii Arretini, Archiatri Cosmi III. Magni Ducis Etruriae, nunc penes eximium eius Nepotem, non sine laude a me memorandum, Gregorium Baiulivum Redium, ex quo plures

res ineditas inscriptiones , literariae Reipublicae donandas , non exiguo plane labore decerpſi . In his Manuscriptis Codicibus non tantum adnotatum eſt Inſcriptiones Q. Fabii Maximi , Appii Claudii Caeci , & C. Marii Arretii olim exſtitiffe , verum etiam *Arretii in Baſilica* poſitas fuiſſe ſub ſtatuſ eorundem illuſtrium Virorum . Codex Reditus bombycinus praefert auctoris nomen , & tempus , quo deſcriptus , & pictus fuerit , cum hac epigraphe :

VENECIIS. DIE. XV. AVG. MCCCCLXXIII. ALEX. STRO....
SCRIP. ET. PINX.

Haec notata ſunt in anteriori pagina membranacea , ad cuius oram quatuor tantum literae ſuperſunt STRO... reliquae ablatae , exciſo eiufdem membranae labro , vel cultro , vel novacula . Huius eximiae Sylloges antiquarum Inſcriptionum auctor fuit , ut auguror , ALEXANDER STROZIVS , e Gente , Florentiae antiquiſſima , & nobiliſſima . An id aſſererem dubius ſaepe mecum animo cogitavi ; ſed cum non ſemel hunc Codicem mecum perofficioſe communicafſet Cl. Gregorius Reditus , ex eo deprehendi ad Strozios pertinuiſſe , in quo duobus in locis nempe pag. 64. & 180. haec notata alia manu occurrunt ; ni vero ab aliquo ſtudioſo antiquitatis , memoriae cauſſa , deſcripta fuerint .

V . F
PALLAS STROCIVS EQ. HETRVSCVS
BONIS OMNIB. ET VTRAQ. LINGVA
INSIGNIS
QVOD INGRATAE PATRIAE
NEGAVERAT
ET. S. POS. ET. S.

Altitudine palmum aequat , latitudine fere dimidium .
Conſtat XCII. paginis ; in primis membranaceis in interiori

ri facie antiquae Urbis Romae peraccurata delineatio exhibetur ; in duodecim vero sequentibus descriptus est Valerius Probus *de Antiquorum Notis* , atque in principio hunc habet titulum : RES PRISCAE . VARIAQ. ANTIQVITATIS MONVMENTA VNDIQVE EX OMNI ORBE COLLECTA . Nolui haec silentio praeterire , quum praestantissimus Iustus Fontaninus Archiepiscopus Ancyranus pag. 86. & 87. in Addendis Commentario in Dicum argenteum Votivum Veterum Christianorum , duas Christianas Inscriptiōnes ineditas , formula DE DONO DEI & DE DONIS DEI insignes , ex hoc Codice produxerit , quas a me libenter , etsi serius quam oportebat , acceperat.

Verum quamvis ex pluribus Codicibus Manuscriptis , ut diximus , constet elogia Q. Fabii Maximi , & C. Marii *Arretii in Basilica* posita fuisse , aliqui tamen , quos vidi , habent *Arimini* . Fabii elogium primum editum est inter Epigrammata antiqua Urbis , curante Iacobo Mazochio pag. 18. & Arimini exstare in rubrica notatur , quod etiam in Appiani collectione legitur ac pag. 176. C. Marii elogium , producitur , & in Gruteriano Thesauro p. CCCCXXXVI. 3. sed praetermisso loco ubi reperitur , verum varia cum orthographia , & pluribus vocibus antiquo scribendi stylo expressis : nempe EX. IEIS. ET. TEVTONEIS. & pullo post , DE. MANVBIEIS. CIMBRICIEIS. ET. TEVTONICEIS , & CALCEIS. PVNICIEIS. In eodem Thesauro Gruteriano ibidem n. 2. vulgatum est fragmentum eiusdem elogii C. Marii , quod Romae vidit , & descripsit Smetius in aedibus quondam Pomponii Laeti , literis grandibus formosisque ; quod etiam testatus est Piccartus in Collectione n. 62. Arimini item exstare dixit Th. Dempsterus , qui edidit in Paralipomenis ad Rosini Antiquitates Romanas Libro V. Cap. XXXVI. Sed hi auctores cum in aliquibus Codicibus scriptum invenissent *Ar.* fortassis lapsi sunt interpretantes *Arimini* , pro *Arretii* ; quae etiam Cl. Redii opinio est , superior pag. 224. exposita . In Codice MS. membranaceo Fr. Iohannis Iucundi Veronensis , penes Ill. Equitem Antonium Fran-

Franciscum Marmium, in rubrica notatur haec eadem elogia exstare *Arimini*; sed in margine adscribitur, alibi inventas fuisse duas statuas, scilicet *Arretii in Basilica*, unam C. Mario, alteram Q. Fabio dicatas, cum iisdem duobus epigrammatis, quae Iucundus describit. Sed quod elogium C. Marii Arretii fuerit non leve argumentum esse potest quod cum fracta sit Tabula marmorea in inferiori parte, eo modo ut exhibetur a Grutero pag. CCCXXXVI. 3. fragmentum illud quod deest, ad haec tempora servatur Arretii in Museo Baccio, in quo haec scripta sunt;

M. V L A T I V S. M. F

quae item leguntur in Codice Redio in fine elogii C. Marii, quod cum altero Fabii Maximi Arretii in Basilica reperiri dicitur, sed scriptoris incuria aliter scriptum; nempe MVLTATIVS M. F. pro M. VLATIVS. M. F. Ulatia familia eruditis iampridem cognita est, quae nominatur in Romano lapide penes Gruterum pag. CCCCLXVI. 7. Hunc M. Ulatium arbitror elogia his praecellentissimis Viris dedicasse in Basilica Arretinorum. Sed ut in ceteris, ita in hoc sua cuique sententia. Maiorem mihi scrupulum iniicit Vincentius Borghinius in priscis monumentis producendis expendendisque diligentissimus; qui de origine Florentiae differens pag. 184. & 185. in Florentino Theatro inventam fuisse narrat marmoream Tabulam ornatam laudibus Q. Fabii Maximi, & cum ea defossam caput statuae eiusdem praestantissimi ducis; quod summo civium moerore, rudis quidam, & inelegans homuncio, qui repererat, ne taedio ac molestia afficeretur in eo ostendendo, defossa terra temerario ausu abscondit, qua ipse potius, maiori facta sui aggestione, obrui certe debuerat. Sed quo tempore id contigerit non indicat Borghinius, qui tamen pag. 185. eam Tabulam elogio Fabii Maximi insignem producit iisdem verbis, & lineis distinctam ad exemplum superius allatae. Verum decimo quarto seculo detectam fuisse non incertus vates auguror; certe hac tempestate viris doctis

doctis cognita , & perspecta fuit . Id arguunt tres ultimi versus , qui ex eodem elogio desumpti , ut mea fert opinio , relati sunt in veteri inscriptione in honorem praestantissimi Florentinarum copiarum Ducis Iohannis Acuti , Equitis Britannici , cuius equestrem pictam imaginem inter illustres Viros , & de sua Republica benemerentes , Florentini in Maiore Ecclesia posuerunt . Inscriptio ita se habet :

IOANNES . ACUTVS . EQVES . BRITANNICVS .
 DVX . AETATIS . SVAE . CAVTISSIMVS .
 ET . REI . MILITARIS . PERITISSIMVS .
 HABITVS . EST .
 . PAVLI . VCCELLI . OPVS .

Iohannes Acutus bellica virtute , & egregiis animi dotibus ornatissimus , merito a Florentinis Q. Fabio Maximo comparatus , obiit XVI. Kalendas Iunias , anno MCCCXCIII. magnifica funeris pompa elatus , multisque laudibus de more publice exornatus . Equestrem eius imaginem pinxit eximius Paulus Uccellius , qui ut narrat celebris Vasarius in eius vita , mortuus est anno MCCCCXXXII. annum agens aetatis suae octogesimum tertium . Matthaeus Palmerius Florentinus in suo Chronico , singularem virtutem , & prudentiam Iohannis Acuti commendans , iisdem laudibus , quae in allata inscriptione leguntur , usus est , paucis mutatis hoc pacto : *Iohannes Acutus , Eques Britannicus , Dux aetatis suae cautissimus , & longa militia magnam rei militaris gloriam affecutus , Florentiae diem obiit .* Neque vero ex his argui potest auctorem elogii in honorem Iohannis Acuti fuisse Palmerium , de quo suspicari videtur Leopoldus Meliorius in *Florentia illustrata* pag. 34. Nam Palmerius natus est anno MCCCCV. quo quidem tempore imago Iohannis Acuti procul dubio picta fuerat ab Uccellio , & ornata superius allata epigraphe , ex elogio , ut diximus , Fabii Maximi desumpta . Insignem Codicem Chronici Matthaei Pal-

merii inscriptum Petro Medici , Cosmae filio , ex certis notis autographo valde proximum , antea nobis incognitum , nuper detexit Dominicus Maria Mannius Typographus Florentinus accuratissimus , ingenii elegantia , & eruditione apprime mihi carus ; qui Codex cum altero Continuato-
ris Chronici Mathiae Palmerii Pisani , latebat in Bibliotheca Patrum Carmelitarum Florentiae . In eo , quod scire tamdiu optarunt viri eruditi , notatus mensis Aprilis , in quo obiit celeberrimus Chronista Matthaeus Palmerius ; annus vero haudquaquam dubius ex Codice Annalium Bartholomaei Fontii ex celeberrima Bibliotheca Marchionis Riccardii , in quo scriptum est : *Anno MCCCCLXXV Matthaeus Palmerius , septuagesimo aetatis anno , Florentiae obiit . Funus honorifice elatum est . Laudarvit e suggestu insigni cum oratione Alamannus Rinuccinus in S. Petri Maioris Aede .* Hac de re per epistolam , quae edita est in Parte I. Tom. II. Ephemeridis Literatorum Europae , cura Ioannis Angeli , monuit idem Mannius Cl. V. Iohannem Baptistam Recanatum . Quum igitur ex his non levibus rationum momentis perspicuum sit , *Q* Fabii elogium inventum fuisse in Theatro Florentino , ac cognitum viris doctis seculo decimo quarto ; quumque auctoritate plurium MSS. Codicum antiquorum liquido constet Arretii extitisse in Basilica sub statua eiusdem Fabii Maximi , facile , ut opinor , non omnino apud eruditos viros improbabilis erit mea coniectura , plura adlatorum elogiorum autographa per Municipia , & Colonias Romanorum sparsa fuisse , quae statuis in honorem tam illustrium Virorum vel publico , vel privato in loco , vel in Museis dedicandis subiicerentur , adeoque tum Arretii , tum Florentiae , tum Arimini aliisque in Municipiis exstare potuisse ; quae postea imperitorum hominum incuria alicubi interciderint . Hae vero Inscriptiones , quae bono fato superfu-
erunt , adeo celebres , & famosae extiterunt , ut summi doctique viri his lucubrationes suas ornare non praetermiserint , quod maxime omnium fecit doctissimus Sigonius in Commentariis in Fastos Romanos & Capitolinos , ut de Streinnio , Augustinio , aliisque sileam . Reli-

Reliquum est ut de Basilica , in qua collocata ab Arretinis fuere haec praeclara monumenta , aliquid addam his quae mecum in superiori Epistola pag. 225. V. C. Redius communicavit . Cum Civitatum ornamenta sint praeclara aedificia , si quis Basilicas in his praecipuum locum habere arbitretur , a rei veritate minime procul dubio aberrabit . In his convenire priscis seculis solebant Magistratus , ut iudicia tum publica , tum privata exercerent , de rebus agendis pertractarent , testamentorum recitationem audirent , servos manumitterent , in memoriam illustrium virorum honores decernerent ; de re publica optime meritis praemia , malis vero poenas darent . In his varia fuisse tribunalia discimus ex Plinio in Epistola ad Maximum ex Lib. II. Basilicarum aedificia ampla , & magnifica , & spatiosa fuere , plurimis fulcita columnis , duplici ordine , quae utrinque porticus constituebant , & subdialem inambulationem praebebant , ut auctor est Vitruvius , iis qui tum publicis tum privatis usibus & negotiis vacabant . Haec in singulis Municipiis , & Coloniis Romanorum extitisse veteres auctores testantur , atque omnium disertissime Suetonius , qui de Augusti morte haec narrat c. 100. in eius Vita . *Corpus Decuriones Municipiorum , & Coloniarum a Nola Bovillas usque deportarunt noctibus , propter anni tempus ; cum interdum in BASILICA cuiusque opidi , vel in aedium sacrarum maxima reponeretur .* Neque ad hanc rem dilucide exornandam desunt veterum lapidum testimonia . Nam in Gruteri Thesauro legimus Neapoli Basilicam , atque in ea Curiam fuisse pag. CCCCXLIV. 2. Spoleti Basilicam a solo omni cultu factam fuisse a Sex. Volusio Meliore , Auguratus insignibus exornato , ob honorem Quatuorviratus sui , pag. CLXXI. 1. Apud Caerites etiam magnificam Basilicam fuisse constat ex marmorea Tabula ibidem edita pag. CCXIV. ex qua intelligimus a Decurionibus concessum fuisse Vesbino Augusti Liberto locum publice sub porticu Basilicae Sulpicianae , uti Augustalibus in eum locum congregatis Phetrium faceret ; ut alias civitates praeteream , in quibus etiam duas

Basilicas fuisse testantur Gruterani lapides pag. CLXXI. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Vitruvius Basilicae Coloniae Iuliae Fane-
 stris aedificandae praefuit , ut de se ipso testatur Libro V.
 Cap. I. Quod autem in Basilicis statuæ in honorem vel
 Deorum , vel praeclarissimorum hominum poni solerent ,
 subiecta , ut credi potest , rerum ab eis gestarum memoria ,
 intelligi facile potest ex aliis apud Gruterum antiquis tabu-
 lis , ac praesertim ex duabus pag. CLXXI. 7. & MLXXX.
 11. quae docent Gabinium Vettium Probianum Virum
 Clarissimum , Praefectum Urbi , statuam Basilicae Iuliae a se
 noviter reparatae , quae ei ornamento esset , adiecisse , ac
 dedicasse XV. Kalendas Februarias , per T. Arrium Bassia-
 num C. V. Curatorem operum publicorum , P. Cornelio
 Anulino iterum , & M. Aufidio Frontone Consulibus , an-
 no videlicet U. C. 951. Christi vero 199. Dubitari igitur
 haudquaquam potest an Arretii Basilica fuerit insigni in lo-
 co constituta , nempe Foro coniuncta [nam ibidem collo-
 cari solebant] & quidem ornata , ut mos erat , pulcherrimis
 inauraturis , marmoribus , columnis , musivis operibus ,
 pavimento , opere vel tessellato , vel vermiculato , itemque
 praestantissimorum Virorum statuīs , ac monumentis rerum
 ab ipsis gestarum ; quod evincunt ea licet pauca a nobis
 superius allata , quae temporum , vel civium incuria non
 interciderunt . Quod vero laudatio Q. Fabii Maximi apud
 nos non perierit , servataque sit altera in honorem Appii
 Claudii , debetur studio doctissimi P. Victorii , apud quem
 citarunt Gruterus , Augustinius , aliique . Plinius in Hi-
 storiae Naturalis Libro XXXIV. Cap. IV. statuarum
 originem exponit , aitque effigies hominum perpetuita-
 tem merentium exprimi non consuevisse nisi aliqua illu-
 stri causa ; quae res excepta deinde est a toto orbe terra-
 rum humanissima ambitione . *Et iam [inquit] omnium Mu-
 nicipiorum Foris Statuae ornamentum esse coepere , prorogarique
 memoria hominum , & honores legendi aetvo basibus inscribi , ne in
 Sepulcris tantum legerentur . Mox in Foro , & in domibus pri-
 vatis factum , atque in atriis . Honos clientum instituit sic colere*
 patro-

patronos. Neque adfirmare vereor statuam, & inscriptionem L. Petronii Tauri Volufiani, Patroni Ordinis Arretinorum, hac in Basilica, vel in proximo Foro, quod etiam statuis illustrium virorum exornari solebat, conlocatam fuisse. Plinius item in epistola 17. Lib. I. Cornelio Titiano laudat Titinii Capitonis egregium studium, omnique laude dignum, qui tum publico, tum privato in loco imagines Heroum colebat, resque ab ipsis gestas carminibus exornabat; cuius verba non pigeat audire. *Titinius Capito ab Imperatore nostro impetravit, ut sibi liceret statuam L. Sullani in Foro ponere. Pulchrum, & magna laude dignum amicitia principis in hoc uti, quantumque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est omnino Capitoni in usu claros colere; mirum est, quae religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat.* Praeter statuas solebant etiam in honorem praestantium hominum poni tum in Basilicis, tum in Museis, in Bibliothecis, & in domibus protomae, quae vel e marmore, vel ex aere erant. Plures protomae summorum Philosophorum, ac Poetarum, atque in primis divini Homeri, ut docti viri credunt, praestanti artificio ex aere factae, nuper circa littus Insulae prope Labronem Etruriae Portum, quae *Meloria* appellatur, repertae sunt, atque in regium Museum Mediceum translatae; quae profecto indicant ibidem aliquod pervetustum, ac nobile Museum fuisse. Marmoreae protomae mentionem fieri observo in veteri inscriptione Gruteriani Thesauri pag. CCCXIV. 2. quam Emundo Figrelío, qui luculenter egit de Statuis illustrium Romanorum singulari Libro, aliisque auctoribus, qui idem argumentum pertractarunt, incognitam fuisse censeo, quum de his inter res notabiliores non meminerit; eratque Figrelío maxime opportunus de his agendi locus Cap. XVII. in quo de forma Statuarum, & de Hermarum origine tractat; a quibus, ni mea me fallit opinio, viriles, vel muliebres protomae, vulgo (*i busti*) originem habuere. Gruteriana Graece inscripta Tabula ita se habet.

Η ΙΕΡΑ ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΑΝΙΣΤΩΝ
 ΤΩΝ ΕΝ ΡΩΜΗ ΔΙΟΣ ΗΛΙΟΥ
 ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΑΡΑΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΘΕΩΝ
 ΣΕΒΑΣΤΩΝ ΕΤΕΙΜΗΣΑΝ ΕΜΒΗΝ
 ΠΡΟΦΗΕΗΝ. ΠΑΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΡΟ
 ΓΕΓΡΑΜΜΗΝΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΠΡΟΤΟ
 ΜΗ ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ. Η. ΑΝΑΤΕΘΕΙΣΑ
 ΕΝ ΤΩ ΟΙΚΩ ΤΩΝ ΠΑΙΑ
 ΝΙΣΤΩΝ ΤΗ ^ΟΙΙΙ. Α. ΝΩΝΩΝ
 ΜΑΙΩΝ. Η. ΕΣΤΙΝ ΚΑΤΑ
 ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΣ. ΠΑΚΩΝΙΑ
 ΕΠΙΚΟΥΡΑΤΟΡΟΣ ΜΕΤΕΙΛΙΟΥ
 ΑΜΠΛΙΑΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ
 ΣΕΕΤΩ ΕΡΟΥΚΙΩ ΚΛΑΡΩ
 Β. ΓΝΕΩ. ΚΛΑΥΔΙΩ
 ΣΕΒΗΡΩ ΚΩΣ.

Hoc est : Sacer Ordo Paeanistarum, qui Romae Iovis Solis Ma-
 gni Serapidis, & Divorum Augustorum (appellantur) honorarunt
 Emben Prophetam, Patrem superscripti Ordinis Protome marmorea;
 quae posita est in AEdē Paeanistarum Tridie Nonas Maias; qui
 dies apud Alexandrinos Pachon XI. Curatore Metilio Amplia-
 to Seniore. Sex. Erucio Claro, & Cn. Claudio Severo Coss.
 anno scilicet U. C. 898. Christi vero 146.

Sublata de his Tabulis manu, superest, ut ex vetustis
 monumentis reliquos illustres Viros memoremus, qui vel
 gene-

generis splendore , vel officiorum amplitudine , & dignitate Arretium nobilitarunt , inter quos eminet C. CILNIUS MAECENAS , vir plane summus , Augusti consiliorum moderator , & familiaris ; qui amplissimo literarum , literatorumque patrocinio , nomen suum omnibus Musarum patronis pro titulo fecit . De eius origine ex Etruscorum Regum sanguine , illustrium Poetarum testimonio adeo celebri , de rebus ab eo praeclare gestis , deque egregiis virtutibus omni laude prosequendis , nil opus est ut diutius laborem , cum hanc spartam cumulate expleverit vir omni aetate clarissimus Iohannes Henricus Meibomius , qui de eius vita , moribus rebusque gestis singularem librum conscripsit . Priscam Maecenatis familiam fuisse Cilniam insigni testimonio diserte ostendit Tacitus Annalium Lib. VI. n. 11. qui ita de eo loquitur : *Ceterum Augustus bellis civilibus CILNIUM MAECENATEM equestris ordinis , cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit . Caius vero Maecenatis praenomen fuit , auctore Dione Lib. XLIV. Patris vero Lucius , ut docet lapis Gruterianus pag. DCCCCXLV. 10. Id quoque firmatur Macrobiani testimonio Saturnal. Lib. II. Cap. IV. qui ait Augustum in familiari epistola ad Maecenatem , eum appellare iocose solitum Cilniorum smaragdum , & Arretinum laser . Quibus in locis itemque apud Livium , & Silium Italicum , apud quos Cilnii , & Cilniorum genus memoratur , Codices qui habent Cilinum , vel Cilinium , vel Cillinium , vel Licinium itemque Ciliniorum , incuria librariorum foede corruptos esse ostendit doctissimus Lipsius in Notis , atque in Lib. I. Antiquarum Lectionum Cap. XXII. ita concludit . Hi porro Cilnii sunt , nisi fallor , a quibus primam originem C. Maecenatis , illius Musarum patroni , petendam esse argumento est gentile eius nomen Cilnius ; argumento & hic Livii locus , qui Cilnios istos Etruscos Arretinos constituit . Atqui profecto Maecenas populo Etruscus , Domo Arretinus fuit , ut colligitur ex Epistola Augusti apud Macrobianum , in qua praeter cetera delicata nomina laser Arretinum a patria prima vocatur . Emendandus ita Livius infra , seditio- nibus tantum Arretinorum compositis , & Cilnio genere*

cum

cum Plebe in gratiam reducto ; *ubi item vulgati habent Licio : In Silio Italico error similis Lib. VII.*

Cilnius Arreti Tyrrhenis ortus in oris

Clarum nomen erat :

ubi perperam vulgo Cilinus ; nec dubitandum quin aspexerit ad gentem , & ortum Maecenatis . Huius in Livio lectionis habeo non solum testem , sed etiam approbatorem eruditissimum Victorem Gifelinum . Eandem sententiam tuetur Meibomius Cap. III. n. 20. qui item alios praeclarissimos auctores recenset . Accedit vetustorum lapidum auctoritas , ex quibus cognoscimus CILNIAM gentem apud Arretinos diu floruisse ; nam in Arretino Suburbio haec exstabat inscriptio , ut testantur veteres Codices manuscripti , quos vidi in Florentina Bibliotheca Stroziae Domus . Fabrettus vero , qui hanc edidit, Inscriptionum Ant. Cap. X. n. 569. ex Schedis Barberinis ait exstare in Hortis Iustinianeis .

10

C. CILNIO. P. F. POM
PAETINO
LEGAT. TI. CAESARIS
AVG.
PRAETORI. TRIB. PLEBIS
QVAESTORI. TRIBVNO. MILITVM
PROCONSVLI

10. Illud quoque liquet ex hoc marmore CILNIAM Familiam in POMPTINAM Tribum relatam fuisse ; in qua , civitatis iure donati Arretini , suffragium tulere ; quod etiam plures Arretinorum lapides perspicue docent : *Pomptina* vero Tribus , supra Urbanas omnes , praecipua nobilitate

litate insignis , una ex Rusticis fuit ; ceteris addita anno U. C. CCCXCV. ut memoriae proditum est a Livio Lib. VII. ab agro *Pomptino* sic dicta ; nam mendum in Festo esse suspicatur Sigonius , qui eam *Pontinam* videtur appellare , ut forte sit a *Pontia* , opido Volscorum ; certe contra lapidum antiquorum fidem , qui omnes habent POM. vel POMPT. non vero PON. seu PONT. Summi honores , quibus functus est C. Cilnius Paetinus , Tiberii Caesaris Legatus , cuius , ut puto , in antiquorum lapidum studio non peregrino , dilucide patent . Qui vero sequitur Titulus ad eandem Cilniam familiam pertinens , ad hoc tempus exstat Arretii , insertus in quodam stylobate Porticus maximi Fori , atque haec continet .

II

D . M
CILNIAE IVS
TINAE
CONIVGI IN
COMPARABILI
QVAE VIXIT AN
XXX::: D. XXIX
FLAVIVS ANNI
ANVS
B . M

II. Cum superiori inscriptione hanc quoque produxit Fabrettus loco superscripto , atque haec adnotavit : *Agnosce hic Maecenatis gentem , omnium literatorum amantissimi . Ad alium vero lapidem , qui Volaterris exstat , quem supra*
Mm vul-

vulgavimus pag. 168. n. 12. inscriptum C. Cilnio Varo Quatuorviro Volaterranorum, idem Fabrettus Cap. X. n. 306. adiecit, *Gentilem hic, forsanque Civem Maecenatis agnoscimus*; quod verum est si C. Cilnium Varum Arretio oriundum faciamus, non vero quod tum Maecenas, tum C. Cilnius Varus Volaterris orti sint, quod quidem nemo ut video, veterum scriptorum destitutus testimonio, haecenus pronuntiavit. Neque vero Maecenatis genus, & origo, ut aliqui fecere, quos recenset Christophorus Adamus Rupertus in Epistola XXXIV. Thomae Reinesio inscripta pag. 217. ad Caecinam Volaterranum, cuius meminit Plinius Lib. C. Cap. 24. & Lib. XI. Cap. 37. de quo etiam supra egimus pag. 159. referenda est; id enim nullo antiquitatis testimonio, sed potius figmentis inniti, Meibomius adferit in suo Maecenate Cap. II. Omnium vero pessime, & contra rei veritatem fecere, qui eius originem ad Liciniorum genus perperam trahentes, auctoritate Livii ex corrupto eius textu, inscriptionem hanc recentem, & ineptam pro vetusto quodam monumento, ut Liciniani Etruriae opidi, in Senensi ditione, augustam facerent originem, commenti sunt, quorum nomini parcendum mihi omnino esse duxi. Ea vero ab indocto quodam conficta inscriptio, ne aliquem fortassis in posterum decipiat, ut ipsum Th. Dempsterum decepit, qui protulit Lib. II. Cap. LV. de Etruria Regali, heic proferendam esse censui.

A. MAECENAS. DECVRIONESQ. ARET. VETERVM

LICINIOS. EXILIO. RESTITVERE

In quodam MS. Codice Iohannis Hieronymi Baccii Patricii Arretini dicitur haec inscriptio reperiri apud Stoppiellum, quod rus secundo ab Urbe Arretio lapide distat. At in MS. M. Attilii Alessii exstare scribitur Arretii apud Cyrum Vifdominum. Hoc modo conceptam edidit Camurrinus Tom. I. Histor. Genealogicae pag. 12. At in quodam MS. Bibliothecae Stroziae Florentiae, quod saepius in manus habui, ita exhibetur.

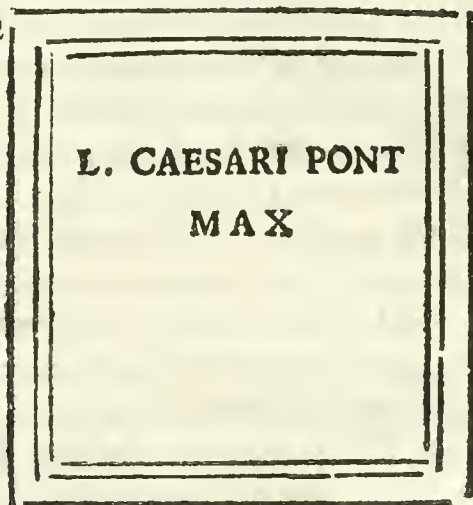
A. MOE-

A. MOECENAS. REX. DECVRIONES. ARRETINORVM
VETERVM LICINIOS EXILIO RESTITVTOS

Qua quid putidius ineptiusque excogitari possit non inuenio . Nam ut ostenderet Maecenatem Arretinum esse , atque ex regum progenie (quare non pauci Clusinum etiam fecere , ex Porsena Etruscorum Rege ortum ducentem , alii vero de quibus Th. Dempsterus in Etruria Regali Lib. II. Cap. LIV. & LV. ex Cilnio Etruscorum Rege , qui Arretii Regiam habuit) ponit hunc Aulum Maecenatem Regem , cum potius aliquem ex Cilnia Gentē ponere debuisset ; ex qua , ut diximus , prodiit C. Cilnius Maecenas , quem equestris ordinis fuisse dicunt Horatius Carm. Lib. I. Ode XX. & Lib. III. Ode XVI. Propertius Lib. III. Eleg. IV. Martialis Libro VIII. Epigr. LVI. & Libro X. Epigr. LXXIII. & Lib. XII. Epigr. IV. Velleius Lib. II. c. 88. Tacitus Lib. VI. Annal. c. XI. Dio Lib. LV. Etruscoque Regum sanguine ortum . Postea Decuriones Arretinorum Veterum nominat , qui magistratus , ut Romae Senatores , plurimis post Etruscos Reges seculis , regendis municipiis datus est . Cetera ex corrupto Livii textu , & contra historiae isdem turpissimo lapsu concinnavit ; nam Livius Lib. C. Cilnium genus [Licinium ipsi volunt] praepotens , divitiarum invidia pelli armis coeptum , non vero pulsum fuisse testatur . Verum vix tanti haec sunt , ut operose refelli debeant . Illud quoque semel monuisse sufficiat , non paucos ad hanc usque diem errare in orthographia nominis Maecenatis , quod vel in prima , vel in secunda syllaba cum diphthongo OE scribere consueverunt , nempe MOECENAS , vel MECOENAS . Posteriores hanc orthographiam ruetur Christianus Becmanus in Origin. Lat. Ling. Sed contra utramque , veterum monumentorum , & numismatum stat fides , ut videre etiam est in pluribus Titulis Conditorii Libertorum & Servorum Liviae Augustae , in quibus plures Liberti , ac Servi a Maecenate domino , Maecenatiani appellantur.

Arretini, ut verisimile est, Maecenatis civis optimi praesidio; Augusto valde cari, atque accepti, rem ei maxime gratam facturi, publici monumenti honore prosecuti sunt Lucium Caesarem eiusdem nepotem, ex Iulia eius filia & Agrippa genitum, adoptione ad imperii successionem cum Caio Caesare fratre euectum; quem etiam, ut augurari libet, Pisanorum exemplo, Patronum Coloniae suae adsciverunt. Exstat in eius honorem ab iisdem positum, hoc marmor coronide circumquaque ornatum, atque praegrandibus, & elegantissimis literis, Augusteo aevo insculptis, eiusdem nomine inscriptum, quod eius statuae subiectum fuisse ut credam, nil prorsus repugnat. Altitudine pedes Romanos duos, & uncias octo, latitudine vero pedes item duos & uncias quatuor non excedit. Insertum nunc est in stylobate sub Xysto Fori Arretinorum, & haec continet, quae, ut dicebam, equestris, seu pedestris statuae dedicationem indicant. M. Attilius Alessius in Commentariis Antiquitatum Arretinarum, quae MSS. nuper vidi in Bibliotheca Nobilium Doniorum Florentiae, se vidisse, ac descripsisse testatur Arretii in Horto Petri Francinii de Monte Acuto.

12

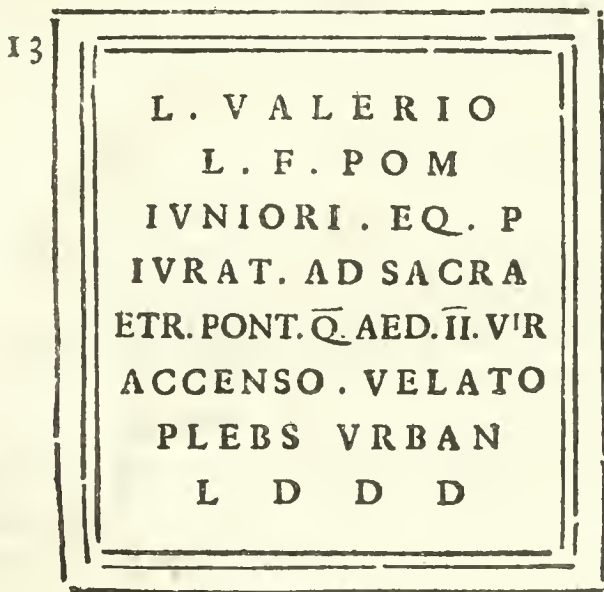

12. Sed contra hanc meam opinionem, quod hoc monumentum in honorem Lucii Caesaris ab Arretinis dedicatum

tum fuerit , illud facere videtur , quod Pontificatus Maximi dignitas eidem tribuitur , quae certe solis Imperatoribus compete-
 bat , & quidem uni tantum eorum , si duo Augusti Principes una imperarent ; quod luculenter ostendit Norisius in Dissertatione II. in Cenotaphia Pisana Cap. VII. pag. 170. & 171. notatque primum Caelio Balbino , ac Pupieno Maximo , adversus Maximinum , Imperatoribus a Senatu creatis , una cum ceteris imperii augustis titulis , Pontificatum Maximum utrique delatum fuisse , auctore Capitolino Cap. VIII. in vita eorumdem . Id etiam fufius probat Bosius de Pontificatu maximo Imperatorum , & Pagius ad annum CLXI. n. VI. Praeterea certissimum illud est Lucium Caesarem ne quidem Pontificem declaratum fuisse , creatumve Pontificem Romae in aliquo Collegio . De Caio Caesare eius fratre constat scriptorum , & antiquorum lapidum testimonio penes Gruterum pag. CCXXCIV. 4. & Panvin. Lib. II. Fast. ad A. U. DCCXLIX. a Senatu , & Populo Romano , ob honorem Domus Augustae Kalatis comitiis Pontificem creatum fuisse , numquam vero Maximum ; qua dignitate solus Augustusungebatur . Quid igitur de huius lapidis inscriptione dicendum est ? reiiciendane est inter spurias , ut aliqui facili negotio de huiusmodi inscriptis saxis iudicant ? Nequaquam id ego faciendum censeo ; imo genuinam sinceramque & antiquam epigraphen esse ostendo . Verum equidem est Lucium Caesarem Pontificatu , eoque minus Maximo haudquaquam insignitum fuisse ; attamen quod in Municipio , & Colonia Arretinorum Pontifex Maximus vel adulationis causa a Decurionibus renuntiatus fuerit , huius marmoris testimonio , rationumque momentis quis inficiari potest ? Fuisse in Municipiis , & Coloniis Pontifices nemo in antiquitatis eruditione vel aliquantulum versatus ignorat . Nam id perspicue antiqua marmora testantur . Pauca libet indicare in Gruteriano Thesauro pag. CCCV. 10. CCCXLV. 8. 9. CCCXCIV. 7. CCCXCV. 8. CCCCLXXIX. 8. & pag. LXVI. 3. in quo sacra publica municipalia memo-
 ran-

rantur . Hos Pontifices Coloniarum , & Municipiorum vel ad tempus , vel perpetuos fuisse constat ex adlato superius Pisano lapide pag. 15. in honorem Felicis Herculei Pontificis Perpetui Reipublicae Pisanae . Sex vero Pontifices in his constitutos fuisse docet Cicero in Agraria secunda n. 92. his verbis : *Huc isti Decemviri , cum numerum colonorum ex Lege Rulli deduxerint , centum Decuriones , decem Augures , sex Pontifices constituent .* Hunc tamen numerum non semper , & ubique servatum observo ex veteri inscriptione a Grutero adlata , in qua in solemni , ut opinor , statuae dedicatione in honorem Tiberii Caesaris , Albani Pontifices quatuor tantum nominantur pag. CCXXXV. 8. Fuere quoque in Collegiis Pontificum Municipalium Pontifices tum Maiores , tum Minores ; vel dignitate , vel officio , vel antiquiori cooptatione inter se distincti . Priorum frequens habetur mentio in antiquis faxis e Gruteriana supellectile pag. CCCLX. 3. 4. CCCLXI. 1. CCCLXIII. 2. CCCCXXXIII. Posteriorum vero pag. CXXIX. 8. CCCCXI. 1. Pro huius generis Pontificibus , quos nominare possemus , sufficiat T. Statulenus Iuncus , Princeps Coloniae Pisanae , qui Flamen Augustalis fuit , & PONTIFEX . MINOR . PVBLICORVM Populi Romani SACRORVM ; cuius Pontificatus dignitatem inexhausta eruditione illustrat Emin. Norisius in Cenotaphia Pisana Dissertatione I. Cap. V. qui agit de Pontificum maiorum & minorum distinctione , eorumque Collegiis . Exemplo Collegii XV Pontificum Romae instituto , inter quos erat qui PONTIFEX MAXIMVS appellabatur , Municipia , & Coloniae Collegium Pontificum habuere , vel Maiorum , vel Minorum ; atque inter hos is MAXIMVS nuncupatus , qui primus in id Collegium venit , item minimus , qui novissimus , auctore Festo in V. Pontifices Minores . Nec desunt exempla constituti Pontificis Maximi in Collegio Pontificum Municipalium ; nam lapis Andinus prope Mantuam , positus est P. VERGILIO P. F. PONTifici MAXimo SABINorum , qui populi Trans-Padanae regionis sunt in Euganeis , quem explicat Reinesius in suo Syntagmate Classe VI. n.

100. quem operae pretium est ut consulas . De hoc item Pontificatu Maximo in Collegiis Municipalibus , sive Colonialibus , nonnulla notavi in Classe IV. n. 1. Inscriptionum Antiquarum ex Collectaneis Donianis . Hoc igitur modo Arretini , cum Lucium Caesarem Augusti filium honoris causa in Collegio Pontificum cooptassent , Pontificem esse Maximum , huiusque summae dignitatis publicum exstare hoc monumentum voluerunt . Quod vero apud Arretinos Collegium fuerit , in quo praeclari viri Pontificatus munere fungerentur , perspicue id etiam docet omnium rarissima , atque insignis haec marmorea Tabula , qua maiorum incuria stratum fuerat pavementum Ecclesiae S. Aegidii , sub Paroecia S. Pancratii in Valle Ambrae , Dioeceseos Arretinae ; quae ne intercideret , delereturve , nuper egregia cura Ill. Gregorius Baiulivus Reditus auctor fuit ut transferretur in Claustrum Monachorum Camaldulensium S. Mariae in Gradibus , quae haec notatu digna habet .

13. Hanc primus omnium edidit Gruterus ex Pighianis schedis , pag. CCCCLXXIX. 1. verum inemendatam , ac praesertim in tertia linea , nempe EQ. R. pro EQ. P. qui & Fa-

Fabrettum decepit Inscriptionum Ant. Cap. VI. pag. 434. Ita vero interpretanda est : *L. Valerio L. F. Pomptina Iuniori, Equo Publico, Iurato ad Sacra Etruriae, Pontifici, Quinquennali, AEdili, Duumviro, Accenso Velato, Plebs Urbana, Loco Dato Decreto Decurionum*. In singulis honoribus, qui in marmore recensentur, explicandis, aliquantulum immorari oportet. Primum vero de equestri eius ordine, [fuit enim Equitum in Municipiis, & Coloniis census CCCC millium, nummum] qui primus inter ceteros honores recensetur, quod equo publico exornari meruerit, cum de eo nonnulla superius dixerimus, supervacaneo labore nolumus hec rursus lectorum aures obtundere. Plura de his scire cupientibus Sigonium indico de antiquo Iure Italiae Lib. II. Cap. VIII. & Norisium in Cenotaph. Pis. Dissert. I. Cap. III. Illud quanta fieri potest diligentia investigandum, explicandumque est quid sibi velit honorifica appellatio **IVRATI AD SACRA ETRVRIAE**, [sive **ETRVSCA**, ut Fabrettus interpretatur, loco paullo ante superscripto; Sirmondus tamen ad Themistii orationem XII. & Scaliger in Indice Gruteriani Thesauri interpretantur **AD SACRA ETRVRIAE**, quod magis placet] cuius in hoc tantum lapide ab Urbana Plebe Arretinorum dicato, una ut auguror cum statua in honorem *L. Valerii Iunioris*, singularis, ac difficilis exstat memoria. Exponendum igitur videtur quae nam fuerint *Sacra Etruriae*, sive *Etrusca*, & qua de causa, qui his sacris adhibebantur **IVRATI** dicerentur; qua in re dilucidanda non parum torsi meum ingenium, amicorumque exercui iudicium.

Iuratum ad *Sacra Etrusca* *L. Valerium Iuniorem* dici puto in hoc marmore, quod cum ipse Augur esset, iudicium faceret dignitatis eorum, qui in Collegio Augurum cooptandi erant; cuius iudicio adprobationique ceteri omnes Augures starent, quique cooptatos iuxta Augurum, Etruscorum instituta inauguraretur. Hanc meam explicationem haurio ex Ciceronis eximio quodam loco, in quem dum legerem eius libros de Oratore, cum superiora illustri-

um

um Virorum elogia exponerem , forte fortuna incidi . Principio igitur Libri de Claris Oratoribus , qui dicitur Brutus , ita inquit : *Cum e Cilicia Rhodum venissem , & ed mihi de Q. Hortensii morte esset adlatum , opinione omnium maiorem animo cepi dolorem . Nam & amico amisso , cum consuetudine iucunda , tum multorum officiorum coniunctione me privatum videbam , & interitus talis AVGVRS dignitatem nostri COLLEGII diminutam dolebam : qua in cogitatione , & COOPTATVM ME AB EO IN COLLEGI-VM recordabar , in quo IVRATVS iudicium dignitatis meae fecerat : & inauguratum a eodem , ex quo AVGVRVN institutis in parentis eum loco colere debebam . Quod vero Cicero Romae in Collegio Augurum cooptatus esset , in Philippica II. id non tantum ipse tribuit Q. Hortensio , verum etiam Cnaeo Pompeio , testaturque his verbis : Quod enim ipse me AVGVREM a toto Collegio expetitur Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominarunt ; neque enim licebat a pluribus nominari . Quo testimonio quid clarius apertiusque adferri possit ad huius lapidis explicationem iudicet aequissimus Lector . Neque vero eruditis viris placere posse arbitror Francisci Mariani Viterbiensis explicationem , qui in Dissertatione de Etruria Metropoli Cap. IX. pag. 59. hunc Arretinum lapidem a Grutero adlatum citat , eumque illustrans ait : *Sacra Etrusca dicebantur , in quibus lege sacrata vir virum legebat ; adducto Livii loco Lib. XI. & pluribus in locis , non videns inter legem sacratam , & Sacra Etruriae magnum esse discrimen , ad hunc ipsum lapidem digitum intendens , ait iuratum dici ad Sacra Etrusca eo quia ritus Etrusci in continendis exercitibus observabantur . Qua explicatione quid obscurius , alieniusque a rei veritate inveniri possit , viri in antiquitatis cognitione non omnino rudes iudicent ; neque vacat in his refellendis curam ponere . Augurandi apud Romanos artis & disciplinae auctores fuisse Etruscos nemo ignorat , neque ut id probetur , rationum auctoritatumque indiget momentis . Sacra item auguria habita fuisse certum est , cum maiorem partem Sacrorum constituerent , eaque praecipue sacra ob id censerentur , quod praesertim ad Deum pertinerent , quaeque in Deorum sacrificiis**

ciis frequentius captarentur , vel ex avium volatu , quem , ut ait Ammianus Marcellinus Histor. Lib. XXI. Deus dirigit ; vel ex fulminum sacris alis , de quibus supra diximus pag. 81. Si quis autem velit **IVRATVM** appellatum fuisse , tum eum qui in Augurum Collegio nominabat , & cooptabat , tum etiam eum qui nominabatur , & cooptabatur , non repugno . Ut enim huic quoque opinioni assentiam facit praeclara in antiquis monumentis explicandis doctissimi Panvinii auctoritas , qui in Libro de Civitate Romana , de Augurum Collegio differens , haec notat : *Quum enim SACRORVM arcana neminem qui Augur non esset cognoscere vellent ; ubi quis Augur cooptatus esset , IVRE IVRANDO adigebatur , Augurum res nemini se dicturum ; privatum vero eum postea factum , eo sacramento liberum esse volebant .* Contra vero milites ad militiam nonnisi iuramenti sacratione interposita , ut Festi utar verbis , admissi , nequaquam aliter quam soluti sacramento ab ea liberabantur . Neque etiam Consules ad consularem dignitatem accedebant , nisi prius iurassent ; cuius consuetudinis diserte meminit Plinius in Panegyrico ad Traianum . Iurabant quoque cum magistratu abirent , ut docet Cicero in Pisoniana . *Ego cum in concione , abiens Magistratu , dicere a Tribuno plebis probiberer , quae constitueram ; cum is mihi tantummodo ut iurarem permetteret , sine ulla dubitatione iuravi Rempublicam atque hanc Urbem mea unius opera esse salvam .* Mibi populus Romanus universus illa in concione non unius diei gratulationem , sed aeternitatem immortalitatemque donavit , cum meum **IVSIVRANDVM** tale , atque tantum , **IVRATVS** ipse una voce , & consensu approbavit . Illud quoque silentio praetereundum non est , hac loci opportunitate , eos penes quos iudicandi eligendique potestas esset , **IVRATOS** esse appellatos . Senatus **IVRATI** meminit Plinius Hist. Nat. Lib. VII. Cap. 34. *Vir optimus , inquit , semel a condito aere iudicatus est Scipio Nasica a SENATU IVRATO .* Tacitus item audiendus Annalium Lib. IV. 21. *Relatum & de Cassio Severo exule , qui sordidae originis , maleficae vitae , sed orandi validus , per immodicas inimicitias , ut iudicio IVRATI SENATVS Cretam amoveretur , effecerat .* Senatus

tus vero iuratus , ut ad eum locum pluribus auctorum locis adductis notat Lipsius , tunc erat cum Deum testem advocabat , se censiturum quod e fide sua , reque publica videretur . Apud eundem Tacitum Histor. Lib. IV. 6. item fit mentio MAGISTRATVS IVRATI , his verbis . *Ceterum eo Senatus die , quo de imperio Vespasiani censebant , placuerat mitti ad Principem Legatos . Hinc inter Helvidium , & Eprium , acce iurgium . Priscus eligi nominatim a MAGISTRATIBVS IVRATIS , Marcellus urnam postulabat , quae Consulis designati sententia fuerat .*

Quod si haec mea interpretatio non placeat , quam tamen non omnino improbandam sperare libet , aliam propono , nempe quod L. Valerius Iunior initiatus fuerit Sacris Etruriae , nempe Bacchi mysteriis ; in qua sententia esse videtur Vir Clarissimus mihiq[ue] amicissimus Matthaeus Aegyptius , qui elegantissimum , atque omnigena eruditione refertissimum , dum haec scribo , Commentarium in lucem edidit in vetus Senatusconsultum de Bacchanalibus , in quo hanc inscriptionem laudat pag. 63. quod quidem Opus Auctario , quamplurimisq[ue] antiquis Inscriptionibus ad hanc diem incognitis , Neapoli exstantibus , locupletare nunc studet . Sacra enim Etruriae intelligit Bacchanalia : nam ut ipse observat pag. 16. cum Phoenicum Aegyptiorumq[ue] religiones , ac praecipue Bacchi cultum Tyrrheni addidicissent , in Italiam importarunt , Tyrrhenosq[ue] Ionii sinus accolae docuerunt ; a quibus tandem Bacchanalia , Dionysia , Corybantica , sive quocumq[ue] tandem appelles nomine , foeda illa mysteria Etruscis Campanis tradita , ad Romanos pervenere . Dicitur autem L. Valerius Iunior IVRATVS AD SACRA ETRURIAE , quod scilicet in secundo gradu ea Mysteria participaverit , nempe iusiurandum praestiterit , nemini se ea arcana sacra enuntiaturum ; quos gradus ex Clemente Alexandrino , & Harpocrate idem eruditissimus Auctor enumerat . Quod autem Sacris Mysteriis initiati per varios gradus probari deberent , atque hic ritus , & consuetudo diligenter observaretur , dixi in explicatione

Vasionensis arae in Classe II. n. 12. Inscriptionum Antiquarum ex Collectaneis Donianis, quam L. Aponius Chrysomallus Deo Invicto Mithrae OB. GRADVM. PERSICVM. DEDICAVIT. Exstat etiam apud Gruterum pag. CCCXV. 3. in Cordubensi lapide, si tamen legitimus est, mentio cuiusdam viri INITIATI HERCVLIS Sacris. Ex quibus omnibus constat per multa secula ritum initiandi occultis Deorum Sacris, iurandique probationes durasse; adeoque Arretii celebre, & perantiquum fuisse vel Augurum Collegium, vel Bacchi sacra mysteria maxime cultu frequentata fuisse.

Ad alia, quae in hoc insigni marmore scripta sunt, nunc revertor. Atque illud notandum est quod primum in eo expositis dignitatibus, atque officiis, quae perpetuo exornabant L. Valerium Iuniolem, alia recensentur quae temporaria erant, quaeque non omnia simul ab eo geri poterant. In Scaligeriano Indice ad Gruterum Cap. III. Ministrorum Sacrorum, nota illa Q, quae aliam PONT. subsequitur in hoc marmore, exponitur *Quinquennalis*, quasi L. Valerius Iunior fuerit *Pontifex Quinquennalis*; quare nonnulli putarunt Pontifices ad quinquennium creatos fuisse. Verum duas in antiquis monumentis expressas dignitates, & quidem diversas censet Norisius in Cenotaphia Pisana Dissertatione I. Cap. V. pag. 73. ut Quinquennales fuerint in Coloniae, qui Romae Censores dicebantur; quod erudite probat. Verum ego heic cum nota illa Q praecedat aliam AED. ad eius Quaesturam, non ad Quinquennalitatem refero; nam in sexcentis lapidibus [uti etiam in vetustis saxis interpretantur magni viri Manutius, & Scaliger] frequentes sunt Quaestores, AEdiles. Praeterquamquod ad designandam Quinquennalitatem non unica Q. sed duabus QQ saepius utuntur veteres; cuius rei exemplum habes in Classe IV. Inscriptionum Ant. ex Donianis Collectaneis n. 1. in qua legitur C. AVFIDIO. C. F. CAM VERO. PONT. Q. II. VIR. QQ. in qua illustranda non paucis exemplis ibidem ostendi, interpretandum esse *Pontifici*, *Quaestori*, *Duum-viro*, *Quinquennali*, quod etiam in hoc Arretino lapide adfirmo.

Illud

Illud praeterea huius lapidis , itemque aliorum , quos indicabo , auctoritate observandum est , in recensendis dignitatibus , & officiis usitatori stylo nullum servari ordinem , contra Fabretti sententiam , qui Capite VI. Inscript. Ant. pag. 434. ait : *Tritum enim est a prioribus exiguis titulis , prout cursus honorum postulat , semper ad insigniores , crescentibus cum aetate meritis , inscriptiones procedere ; & tamen in Grutero pag. CCCCLXXIX. 1. [loquitur de hoc Arretino marmore] post titulos Equiti Romano (Equo publico legendum addita formula exornato , honorato) Iurato ad Sacra Etruriae , Pontifici (adde Quaestori) AEdili , Duumviro , iste Accensi Velati ultimus summusque reponitur .* Sed hanc Fabretti opinionem moderandam esse , utpote non semper veram , complures lapides manifeste ostendunt , in quibus nulla dignitatum titulorumque recensendorum habetur ratio , ut a minoribus gradatim ad maiores procedatur ; idque superius ad Arretinum lapidem notavimus pag. 194. nam promiscue frequentius exponuntur , prius tamen personalia , dein realia munera laudantur ; ac duo praesertim apud Gruterum pag. CCCCLXXXIII. 3. CCCCLXXXV. 6. in quibus officium ACCENSI VELATI in ingenuis viris praeponitur aliis titulis Duumviratus , & Quinquennialitatis , &c. Nam si verum esset a minoribus muneribus ad maiora recensenda procedi in inscriptionibus ; licet hunc Arretinum lapidem excipiat Fabrettus , Accensi Velati officium maius habendum esset municipali Pontificatu , Duumviratu , Quaestura , AEdilitate , quod procul dubio falsum est . Siquidem Accensi Velati titulo plures Liberti insigniti occurrunt ; qui ita appellati fuere , quod vel Sacris Collegiorum apparerent , vel quod in ministerio Consulium , & Magistratuum occuparentur . At L. Valerio Iuniori , Equestri dignitate conspicuo in Municipio suo , & Colonia Arretinorum , ingenuo , ac nobili patre orto , tale ministerium Libertorum proprium , minime convenit . Neque etiam eo officio functum credendum est , quod militibus accensus fuerit , ut in demortuorum militum locum

cum subrogaretur , & defectum legionum suppleret , ut de his explicat Salmasius de Re Militari Romanorum Cap. XIV. & XV. nam & id L. Valerio prorsus indignum est . Sed quo in genere Accensorum Velatorum [quos in Collegium coaluisse primus omnium observat Fabrettus Cap. VI. Inscr. Ant. pag. 433.] recensendus sit , docet omni aevo clarissimus Philippus a Turre , Episcopus Adriensis in Commentario in Inscriptionem M. Aquilii Cap. III. pag. 35. postremae Romanae editionis , in quo meminit huius L. Valerii *Accensi Velati* , eiusque officium , & munus eruditissime illustrat , quod scilicet in re sacra ministerium praestiterit . *Cieri quippe* , inquit , *oportuit populum ad sacrificia , horam designari , & silentium , quo religionis maiestas constat , indici* . VELATOS vero appellari in inscriptionibus Romanos Cives observat , quod & ipsi velato capite Sacerdotibus sacrificantibus ministrarent ; quod etiam diserte probat non paucis auctorum testimoniis , ad quem prudentem lectorem remittimus .

Locus in quo vel statua , vel inscripta marmorea Tabula dedicaretur in honorem L. Valerii Iunioris datus legitur Plebi Urbanae decreto Decurionum Arretinorum ; quod quidem , eorum auctoritate adhibita , locoque publico ab ipsis dato , magnopere viri , qui honorabatur , dignitatem , ac decus augebat . Non semper tamen constat in ponendis statuis ac Titulis , a Plebe , sive Urbana , sive ab Incolis , Decurionum auctoritatem requisitam . Nam id observari potest tum in pluribus editis inscriptionibus , tum etiam in his , quas superius adduxi pag. 54. & 55. ad Senensem lapidem , atque in hac marmorea Tabula , quam subiicio , quae vel temporum iniuria , vel civium negligentia intercidit . Hanc Arretii olim extitisse adfirmat M. Attilius Aleſsius Civis Arretinus , paullo superius laudatus , itemque Iohannes Petrus Stephanonius , qui descripsere , atque ex his Cl. Iohannes Baptista Donius in suis Collectaneis , qui dicunt positam fuisse in AEdibus Priorum , sive in Curia . Idem testatur MS. Baccianum praelaudatum , itemque Gamurrinius Tom. I. pag. 53. quam Fabrettus edidit ex
Sche-

Schedis Barberinis Cap. XI. n. 83. non indicato , ut solet loco , ubi exstaret . Ea igitur haec habet.

14

SEX. SATRIO. SEX. F.
PAL. IVSTO
PRAEF. FABR. AVG
QVAESTORI. AEDILI
II. VIR
PLEBS VRBANA
PECVN. SVA

14. Hunc lapidem aliunde Arretium advectum fuisse suspicari quis posset , cum Sex. Satrius Iustus , non *Pomptinam* Tribum , Arretinorum Civium propriam , sed *Palatinam* , in qua census fuerat , perspicue praeferat : Verum , ut superius dicebam pag. 95. suspicor nobiles viros , qui Augusti imperio , in Coloniais ab eo deductis , magistratus gessere , vel earundem Curatores fuere , indulgentia Romanorum Imperatorum , Tribuum Coloniarum suarum , in quibus descripti fuerant , nomen praeferre maluisse ; quae tamen opinio accuratius expendenda erit . Certe cum tanta fuerit maiorum nostrorum incuria , vel ignorantia in his prisca aevi reliquiis , vel negligendis , vel perdendis , vix credi potest eos aliunde haec monumenta , quae hodie tantam tum Civibus , tum Civitatibus dignitatem , ac splendorem afferunt , ad se advehi curasse . Illud etiam eruditum observatione non prorsus indignum adiiciam , frequenter Cives alicuius Coloniae , seu Municipii , ad honores gerendos aliorum Municipiorum , & Coloniarum honorifice

rifice accitos fuisse ; quod notari potest in sequenti lapide , qui ad hanc diem visitur Arretii in Xysto medianae partis AEdium Priorum , qui tamen in medio fractus est.

15

Q. SPVRINNAE. Q. F.
P. QVINTIANO
EQ. PVB. LAVR. LAVN
AEDIL. II VIR. CVRAT
KALEND. PLEB. ARRET
CVR. REIPVBL. VETVLO
NENSIVM. PLEBS
VRBANA

L. D. D. D.

15. Haec inscriptio , in gratiam tironum in antiquitatis studio , ita interpretatur : *Quinto Spurinnae Quinti Filio , Pomptina [Tribu] Quintiano , Equo Publico , Laurenti Lavinatium , AEdili , Duumviro , Curatori Kalendaris Plebis Arretinorum , Curatori Reipublicae Vetulonienfium , Plebs Urbana Loco Dato Decreto Decurionum .* Liquet igitur Q. Spurinnam Quintianum Civem fuisse Arretinum , ex Equestri Ordine , qui in Municipiis , & Coloniis dignior erat Decurionum Ordine , atque apud Cives suos complura gessisse munera , nempe AEdilitatem , Duumviratum , Curatoremque fuisse Kalendaris Arretinorum , cum tamen fuisset Curator Reipublicae Vetulonienfium . Neque vero (ni meus me fallit animus) tertius versus ita legendus atque explicandus est , ut Q. Spurinna Equo publico exornatus fuerit apud Laurentes Lavinates ; videtur enim mihi Equestri Ordini adscriptus

ptus fuisse apud Arretinos cives suos, non vero apud Laurentes Lavinates. Additæ vero notæ LAVR. LAVIN. ut supra diximus cum Reinesio pag. 198. quæ interpretantur *Laurenti Lavinatium*, indicant Q. Spurinnam Quintianum eo in Municipio, & Colonia cooptatum fuisse in religioso coetu, atque, ut credibile est, Iunonis sacerdotio insignitum, quæ ibidem in celebri Collegio a peculiaribus Sacerdotibus, peculiaribusque sacris impensius colebatur. Nec novum, aut incognitum est viris doctis curam duorum Municipiorum, five Coloniarum uni homini demandatam fuisse; nam lapis testatur Q. Spurinnam Arretinum Civem, ut Tribus Pomptina indicat, fuisse Curatorem Kalendarii Plebis Arretinorum, de quo munere supra disseruimus pag. 23. itemque Curatorem Reipublicæ Vetulonensium. Nam, ut paucis in re tam perspicua utar exemplis, apud Gruterum pag. XLV. 2. & CCLXXVI. 3. C. Iulius Priscianus V. C. Curator fuit Reipublicæ Pisauriensium, & Fani Fortunæ, uti interpretor, deleto mendo; pagina vero CCCCXXXIII. 1. C. Luxilius Severus Egnatius Proculus, Pomptina Tribu valde nobili census, Curator fuit Reipublicæ tum Pisauriensis, tum etiam Fanestris, itemque earundem Coloniarum Patronus. Hac loci opportunitate item observo unum eundemque Civem magnificentissimum aedilitatis munus gessisse in duabus Coloniais, seu Municipiis, quod de T. Catinio Severo memorat Puteolanum marmor editum a Reinesio, ex Donii Collectaneis, Classe VI. n. 22. qui fuit Curator, & AEdilis Coloniae Puteolanorum, itemque AEdilis, & Triumvir bis in Colonia Auximatum. Idem adfirmari poterit de aliis muneribus, de quibus non est huius loci alia adferre exempla. Patrocinii honorem atque hospitalem tesseram oblatam summis viris a pluribus Municipiis, & Coloniais, Collegiis, & Provinciis superius pag. 209. adnotavimus.

Scribitur in hoc lapide VETVLONENSIVM. sed apud Plinium Lib. III. Cap. 4. *Vetulonenses* appellantur; quod genuinæ nomenclaturæ propius accedit. De situ Vetuloni-

Ioniensium in Etruria non constare adfirmat Th. Dempsterus de Etruria Regali Lib. IV. Cap. XIII. Sed ex antiqua Tabula Itineraria colligere possumus, eos constitutos fuisse inter Vada Volaterrana, & Populonium. Vetulonium Urbem collocat Phil. Cluverius Ital. ant. Lib. II. pag. 472. circa paludem Calidarum Aquarum, quam *le Caldane* vocant ex Plinio Lib. II. Cap. 103. & fluviolum Corniam; aitque exstare etiam hodie inter Populonii ruinas, & Turrin S. Vincentii III. millibus passuum a mari, insignes Urbis antiquae reliquias, vulgari vocabulo *Vetulia* dictas, & Silvam iuxta, seu circum sitam *Vetletta*. Nuper vero Fr. Marianus, ubi Viterbium est, Vetulonium extitisse contendit, de Etruria Metropoli Cap. XVII. XVIII. & XIX. ubi hanc inscriptionem pluribus mendis foede corruptam adfert, atque existimat Quintum Spurinnam Vetulonensem fuisse; cuius sphalmata virorum doctorum castigationes desiderant.

Nec dubitandum certe est Vetulonium unam fuisse ex XII principibus Etruriae Urbibus, & quidem antiquissimam, summaeque dignitatis; quae Etruscis incolentibus, Lucumionem habuit, supremo fastigio, summoque magistratu in capitalibus Etruriae urbibus insignem; quod memoriae prodidit Dionysius Halicarnasseus Libro II. a qua multa honoris insignia acceperunt Romani, teste Silio Italico Lib. VIII. Punicorum v. 485. qui ita cecinit:

Maeoniaeque decus quondam Vetulonia gentis.

Bissenos haec prima dedit praecedere fasces,

Et iunxit totidem tacito terrore secures.

Haec altas eboris decoravit honore curules,

Et princeps Tyrio vestem praetexuit ostro

Haec eadem pugnas accendere protulit aere.

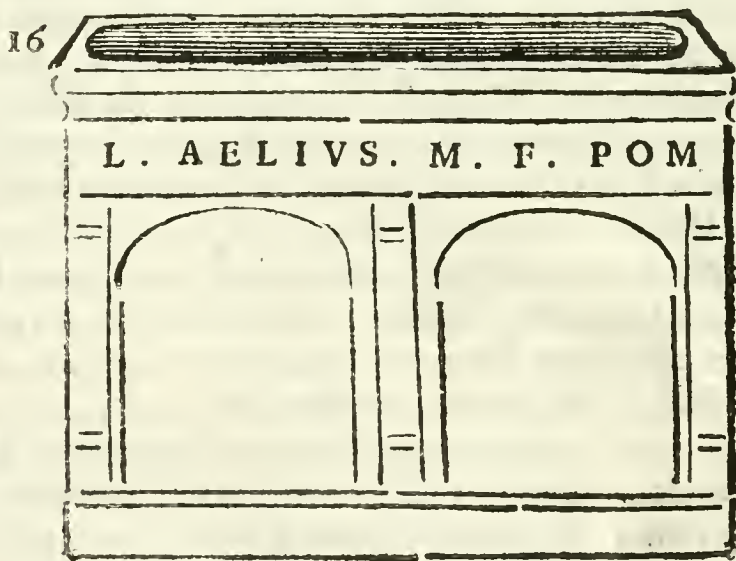
Perpicuum est etiam eodem Dionysio auctore Lib. III. Vetulonenses cum Clusinis, Arretinis, Volaterranis, & Rusellanis sociali foedere iunctos fuisse; nam de communi sententia hi tantum Etruriae populi polliciti sunt submissuros se auxiliorum quantum opus fuisset Latinis, qui contra Tarquinium Priscum auxilium petebant & a Sabinis, & ab Etruscis.

scis . Vetuloniam , Municipium fuisse Romanorum , ex eo probat Cluverius loco superscripto , quod in antiqua inscriptione [hanc procul dubio indicat apud Gruterum pag. MXXIX. 7. cuius in Thesauro singularis haec est] memoratur VETVLONENSIVM PLEBS VRBANA . Sed perperam interpretasse mihi videtur ; nam VETVLONENSIVM appellatio cohaeret Reipublicae , PLEBS vero VRBANA spectat ad Arretinos , qui hoc publico perhonorifico monumento posteris commendarunt Q. Sperinnam Quintianum Civem suum . Nam haecenus minime legi in vetustis saxis , exempli gratia , INTERAMNATIVM PLEBS VRBANA ; sed PLEBS VRBANA INTERAMNATIVM ; & sic de singulis , quod per se quisque cognoscere potest in Scaligeriano Indice Cap. X. in vocibus PLEBS , & POPVLVS . Non raro etiam PLEBS VRBANA absolute ponitur , non indicata Colonia , seu Municipio ; tunc vero ad eos Municipes , & Colonos spectat , ubi marmor erutum fuerit . Huiusce rei exemplum , ut ad nostra semper digitum intendam , habes in Parte I. pag. 201. ubi Augustalibus epulum , & Plebi Urbanae divisiones iubentur ; neque vero de aliis Augustalibus , neque de alia Plebe Urbana , quam de Florentina intelligendum est . Illud observandum est in hoc lapide , *Pomptinam* Tribum notari unica tantum initiali littera P. quod Fulvio Ursino , Viro longe eruditissimo , inusitatum , ac novum fortasse visum est ; nam Gruterus , qui ab eo accepit , & vulgavit pag. MXXIX. 7. post eandem litteram P..... puncta quaedam , quae lacunam defectumque litterarum indicarent , adpinxit , quae non habet marmor ; locumque siluit ubi reperiretur . Frequentius tamen notata eadem Tribus unica tantum initiali syllaba POM , id est *Pomptina* , ut in sequentibus sepulcralibus Titulis , qui Arretii exstant . POMPT. vel POMPTIN. interdum etiam scriptum occurrit , ut inferius ostendam . Nec raro etiam omissa Tribus , ut in adlato superius lapide pag. 62. in honorem Q. Fabii Celeris Equitis Arretini , & in reliquis adferendis , videlicet in Urna Sex. Saenii Prisci , & in lapide qui spectat ad A. Paccium ,

& Q. Cavium Duoviros Arretinos, qui Pontem dedicaverunt:

Quod superest ad explicationem huius inscriptionis, quam suppositam fuisse arbitror statuae Q. Spurinnae, illud monebo apud Suetonium in Iul. Caesare c. 81. & Val. Maximum Lib. I. Cap. 6. & Lib. VIII. Cap. 2. auctoritate huius lapidis legendum esse *Spurinnam*, non *Spurinam*; quem constat fuisse aruspice[m] Romae insignem, Arretio fortassis oriundum, atque huiusce Q. Spurinnae Quintiani gentilem, qui fatalem diem Iulio Caesari praedixit. Huius item gentilem, & Arretinum credo, Spurinnam iuvenem illum pudicissimum, quem Etruscum fuisse testatur idem Valer. Maximus Lib. IV. Cap. 5.

In Urna marmorea alta pedem 1. longa pedem item unum supra dimidium apud Nobiles Forti.

16. Quantae vero virtutis, ac laudis fuerint Arretini in Romana Republica, & quanto in honore apud Imperatores Tiberium Claudium, & Vespasianum, & Titum, liquido ostendunt haec duo fragmenta e Tiburtino lapide, litteris hodie fugientibus, quae exstant Arretii in Via Sacra, in muro Monialium D. Catharinae, e regione Horti Monachorum Casinensium.

AR-

17

ARTIO . L . F . POM

RO . TRB . MIL . LEG . III . III VIR . V

AED . CVR . PR . LEG . TI . CLAVD I CAE

PR . PROVINCIAE . MOESIAE . LEG . IV . SCYT

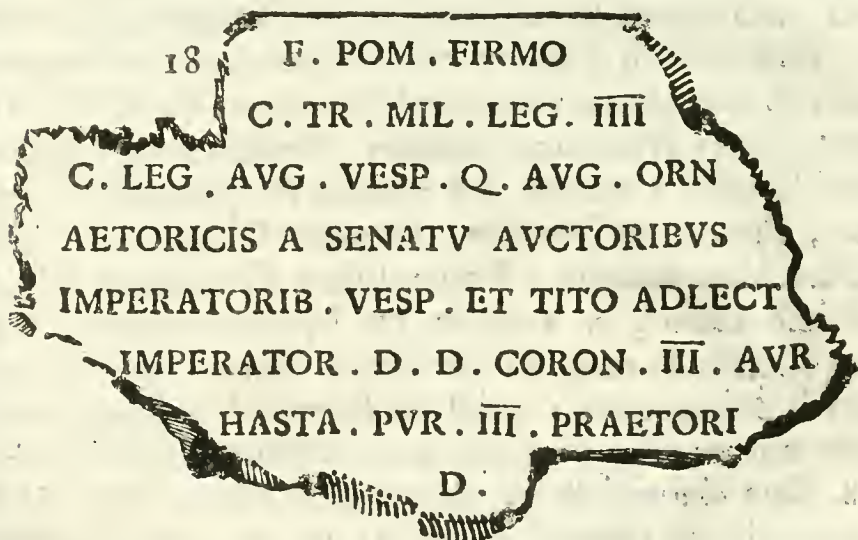
V . MACED . PROCOS . PROV . ACHAI

A . SOR . B . M . EX D . D . P

17. An nomen huius praestantis viri , qui laudatur in marmore , fuerit ARTIVS , cuius familiae fit mentio in Gruterianis pag. DXCIII. 4. an vero LARTIVS , cuius item frequentior habetur in iisdem memoria , alii investigabunt. Fractum enim marmor in paucis suppleri potest . Ex secunda linea liquet fuisse Tribunum Militum Legionis Tertiae , Triumvirum Viarum curandarum ; quod munus iisdem notis expresse videtur apud Gruterum CCCXCII. 4. Ex tertia linea Aedilem Curulem , Praetorem , Legatum Tiberii Claudii Caesaris . Ex reliquis Proprietorem , ut arbitror , Provinciae Moesiae , Legionis Quartae Scythicae ; Quintae Macedonicae , Proconsulem Provinciae Achaiae . In ultimo versu , A . SOR . B . M . legendum putarem EX-TRA . SORTEM . eo quod sorte contingeret summis viris regimen Provinciarum ; quod ex scriptoribus Romanae Historiae notum est ; praesertim ex Velleio , qui ait Lib. II. n. 18. *sorte obvenisse Sullae Asiam provinciam* ; idque de Lucio Lucullo adfirmat Lib. II. n. 33. Id quoque diserte confirmat Atinensis inscriptio n. 145. in Classe V. a me edita in Collectaneis Donianis , quae haec tribuit C. Vettio Cossinio Rufino , PROCONSVLI . PROVINCIAE . ACHAEIAE SORTITO . Melius igitur , ut heic observo , τὸ SOR-TITO quadrat Proconsuli Provinciae Achaiae , quam ut putaveram , PONTIFICI . DEI . SOLIS . Talem vero tan-

tum-

tumque honorem hic Arretinus Civis consecutus esse videtur, ut EXTRA SORTEM Proconsul in Provinciam Achaïam mitteretur. Aliud exemplum adfero in honoraria Tabula superius edita pag. 248. quae C. Marii res gestas continet; in qua scriptum est eum EXTRA SORTEM bellum cum Iugurtha Rege Numidiae, dum Consul esset, gessisse: quod magis probandum puto ab eruditis viris, quam si quis suppletis literis legat, ARTIA . SOR . B . M . vel LARTIA . SOR . B . M . nempe *Lartia*, vel *Artia Soror benemerenti*; quasi ab eius sorore hoc monumentum positum fuerit; quod quidem cum reliquis notis non concordaret, EX . D . D . P . quae indicant positum illud fuisse *ex Decreto Decurionum publice*, non vero a privata aliqua persona, sive ab eius uxore. Perperam Gamurrinius in Tom. I. Genealog. pag. 53. pro ...ARTIO, posuit ARITIO.

18. Quod igitur inter cetera, quae nos fugiunt, nomen non appareat Civium Arretinorum tam summae virtutis, ac dignitatis, vitio dandum est non tantum temporis voracitati, verum etiam incuriae ipsorum Arretinorum, qui haec praeclara monumenta neglexerunt. In hoc marmore solum superest cognomen. FIRMO igitur Tribuno Legionis

gionis Quartae , ut opinor , Scythicae , ornamenta praetoria a Senatu decreta sunt ; cuius eximii honoris auctores fuere Imperatores Vespasianus , & Titus . An scriptum in lapide sit PRAETORICIS , dubitare aliquis potest , cum in aliis non paucis iam editis praetoria semper , non vero praetorica ornamenta appellentur . Sed ita quoque sua tempestate legit M. Atilius Alesius Iuris-Consultus , superius a nobis laudatus , qui Historiam Arretinarum Antiquitatum scripsit anno MDLII. quamvis hodie paene desperatae lectionis sint , uti me monuit Cl. Reditus , qui summo labore , & diligentia hos lapides descripsit . Quae nam vero fuerint ornamenta praetoria , re in Provinciis feliciter gesta , in praemium decreta summis viris , fusius heic dicendum esset , nisi haec omnibus cognita essent ex doctorum virorum commentariis . Ea vero , ut summatim colligam , fuere , latus clavus , toga praetexta , paludamentum , & sella curulis . Insignia item pene omnia Consulibus Praetoribus tribuunt , sex tantum ante eos delatis fascibus , cum Consuli duodecim praerferrentur ; praeterea triumphalem currum , tunicam palmatam , sive pictam ; aureamque coronam ; ius item praesidendi ludis triumphali habitu , signumque dandi mittendis quadrigis in Circensibus ; quae ab Iuvenale Sat. X. v. 34. describuntur . In ultima linea pro HASTA , scriptum puto HASTIS . Hastae purae , ita appellantur , quod nulla ferrea cuspide munirentur , uti ex Virgilio intelligi potest Aeneid. Lib. VI. v. 755.

Ille , vides , pura iuvenis qui innititur hasta .

Hae vero , praemio dabantur ab Imperatoribus iis , qui tunc primum vicissent in proelio , ut docet Servius in eundem Virgilii locum , quae vel aureae , vel argenteae fuere . Singularia D. D. *Donis Donatum* indicant , inter quae etiam coronae aureae tres recensentur . Alium his consimilem honorarium lapidem , sed fractum , qui intercedit , profero ex Libro Manuscripto Bibliothecae Strozianae . CCCLVI. in 4. & ex alio in quo descriptus fuit ab Angelo Acciajolo Nobili Viro Florentino , anno MCCCCLXV. quem Arretii eo tempore exstitisse testatur .

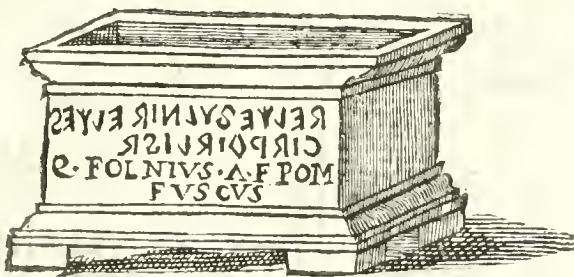
19 IO . L . F . POM
 O . SAL . PAL . X VIR
 III VIR . A . A . A . F . F . III VIR
 DAR . TR . MIL . Q . ET . LEGAT
 HAIAE . TR . PLEB . PRAETORI
 : : D : : :

19. Prae ceteris haec notanda sunt de hoc anonymo Cive Arretino, Salium Palatinum fuisse, & Triumvirum Monetalem, ad quem auri argenti aeris, flandi feriundi cura pertinebat. Salii duodecim iuvenes spectatissimi fuere, patricio ex genere, qui ideo Salii appellati sunt, quod, mense Martio, in honorem Martis Gradivi, auctore Numa Pompilio, puniceis tunicis induti, aereis balteis gladiisque succincti, aeneas in capite galeas portantes, altas, in speciem coni eductas, quarum iconismum exhibet Fabrettus Inscriptionum Ant. Cap. II. pag. 115. dextra lanceam, aut virgam, aut quid tale tenentes, laeva ancilia, per Urbem, & in Forum, & in Capitolium, per multos dies, ingentibus tripudiis, solemnique saltatu incederent, carmina canentes in laudem armatorum Deorum, arma item pulsantes. Palatini vero dicti sunt, quod sacra in Palatio facerent, ubi eorum Sacrum fuisse dicitur a Sex. Ruffo, & P. Victore. Haec desumpta a me sunt ex M. Varro, Sex. Pompeio Festo, T. Livio Lib. I. Plutarcho in Numa, & Dionysio Lib. II. quorum loca illustrat Panvinius in Libro de Civitate Romana, fusius de Saliis Palatinis edisserens. Saliis Palatinis, qui & Salii Martiales Capulati dicti fuere, ut ostendit Fabrettus loco paullo ante dicto, in hoc Collegium a Magistro Saliorum, non autem a populo cooptatis, similes, ut opinor, fuere Salii Albani, vel Arcis Albae, quorum in pluribus inscriptionibus Gruterianis

nis, & apud eundem Fabrettum mentio habetur. Hanc saltationem ad sua usque tempora durasse Quintilianus memorat Institut. Orat. Lib. I. Cap. XI. His addendi Salii Collini, qui, ut opinor, per Romanos Colles saliebant; Salii Herculanee Augustales in honorem Herculis Augusti instituti; itemque Salii Hadrianales, adulationis causa, ut videtur, ad laudandum Hadrianum Imperatorem Saliaribus carminibus destinati. Compertum item est horum lapidum auctoritate quam nobilissimis, & amplissimis legationibus apud Caesares functi fuerint hi viri, quorum vel nomina vel cognomina ignoramus; de quo praeclarissimo munere lectores non moror, cum de eo luculenter scripserit eruditissimus Carolus Paschalius, alique.

Sed ut eo revertar unde deflexeram, Pomptinā Tribus in his quoque Arretinis monumentis expressa per primam syllabam occurrit, quae heic profero.

20

20. Marmoream hanc arculam, quae intercidit, epigraphae tum Etruscae, tum Latinae insignem, hoc modo delineatam inveni in Libro MS. laudatae Bibliothecae Stroziae, sub numero CCCLVI. in 4. quae, me libenter communicante, primum edita est in Dempsteriano Opere de Etruria Regali Tab. LXXXIII. n. 6. ad quam haec adnotavit praestantissimus Senator Bonarrotius S. XLV. *Inscriptio Latina post Etruscam videtur fuisse viri, qui cineres suos recondi voluerit, vel cum officulis uxoris, vel patris, aut alterius*

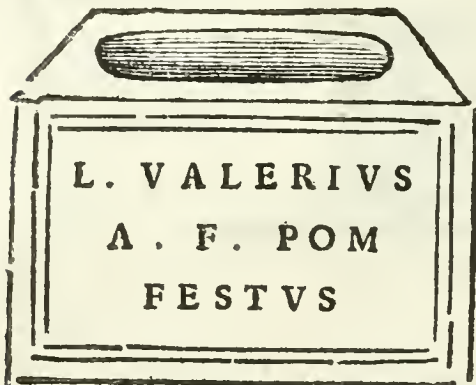
Pp

con-

consanguinei Etrusci : nam non par est credere , Romanum virum eiectis cineribus defuncti Etrusci , suos in eadem urna [ut sumptui parceret] recondi voluisse ; id enim communis gentium religio , & praecipue Romanorum , erga defunctos vetabat . Paucissimae huius generis Inscriptiones sunt , Etruscis , & Latinis characteribus insculptae , alteramque tantum heic indicare possum , quae exstat Pisauri , in honorem Titi Atii Haruspis Fulguriatoris ; in qua , ut idem Senator Bonarrotius suspicatur §. XLVI. ad artis signum versus ex lingua Etrusca additus esse videtur . Hanc editam vide in notis ad Dempsterum Lib. III. Cap. 13. pag. 251. & quidem accuratius quam apud Fabretum Cap. X. n. 171. exhibetur.

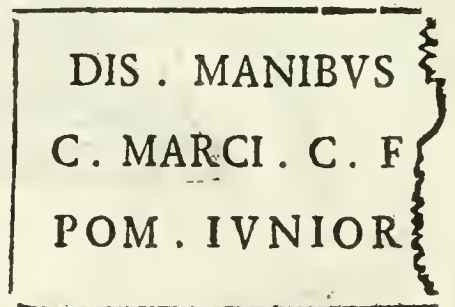
In marmorea Urnula apud Buxetum reperta , anno MDCLIV. quae Arretii non exstat .

21

In muro Ecclesiae S. Geminiani Arretii Tabula marmorea laeva parte effracta, quae ibidem hoc tempore exstat .

22

21. Hunc L. Valerium Festum consobrinum fuisse puto. L. Valerii Iunioris Equo publico exornati , Iuratique ad Sacra Etruriae , de quo supra disseruimus . IVNIORIS cognomen in viris etiam familiae Marciae observari potest in altero lapide n. 22. heic relato , ad quam item pertinet haec inscriptio .

In

*In lapide Tiburtino in pariete Fontis , quae Canalis dicitur ,
e regione antiquae Ecclesiae S. Mariae Plebis .*

23

COCCEIAE MONTAN
Q. MARCIUS FRVCTVS
CONTVBERNALIS

Ibidem , in lapide Tiburtino .

24

L. LARONIO DIOGENI
PRISCVS LIBERT. IN
FR. P. XII. IN AGR
P. X.

Ibidem , in adsimili lapide :

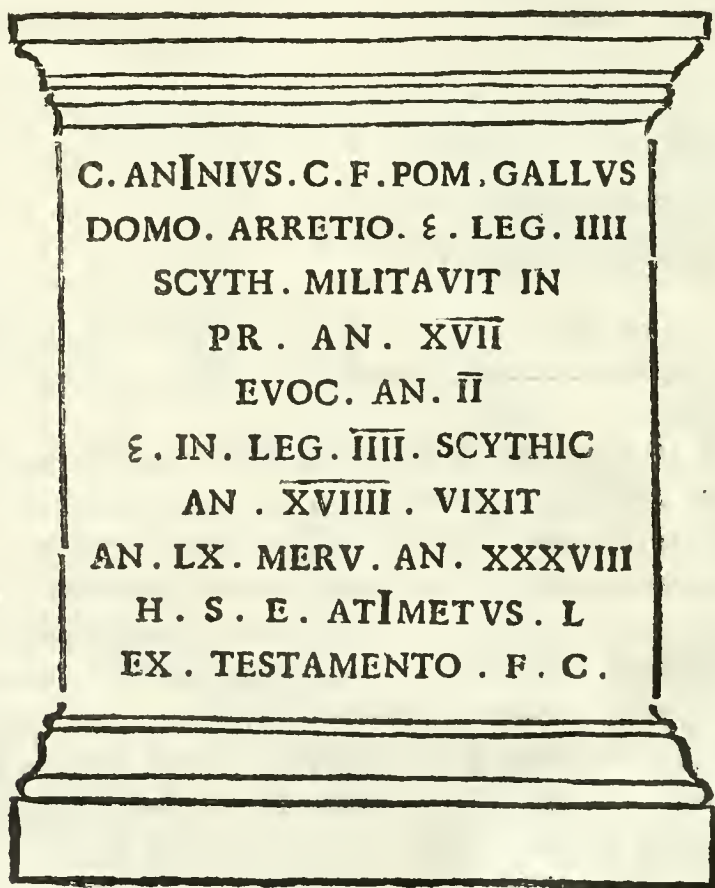
25

AVREL :: :: ::
P. F. :: :: :: ::
IN FR. P. XI
IN A. P. XII

Eodem pariter modo notatur Tribus Arretinorum in
militaribus faxis , ex quibus non omnino iniucundam fore
heic arbitror nomenclaturam multorum virorum , qui mi-
litiae operam dedere , eiusdemque non postremis muneribus
egregie functi sunt . Neque vero illud praetereundum
est Pomptinam Tribum , ut de Scaptia supra diximus pag.
191. ad alias Colonias pertinere potuisse , quod ex aliis in-
scriptionibus intelligi potest , quae non Arretii , sed alibi
reperiuntur . Nam Marini exstat marmorea basis a Grute-
ro edita pag. MLXXXIX. 6. in honorem L. Acilii Euty-
chetis , nobilis Archimimi , Parasiti Apollinis , Tragici ,
Comici primi sui temporis , qui in Pomptina Tribu [scri-
bitur in ea POMPT.] census fuit ; quem Decuriones Bo-

villenses magnis honoribus adfecerunt , appellaruntque Primum omnium Adlectorum Scaenicorum Patrem . Si enim Arretii , vel in eius Agro suburbano non constet lapides erutos esse , vel post Tribum POMPTINAM , non sit adscriptum ARRETII nomen , haudquaquam censendum est eos ad Arretinos Cives pertinere ; quod de aliis quoque similibus saxis adfirmo . In his tamen , quae subiicio dubitari non potest , quod milites Arretini Cives non sint.

*Tiferni , vulgo Città di Castello , in Umbria , in Ecclesia
S. Floridi , ara marmorea praegrandis .*

Militibus fere semper patria adiungitur , & quidem frequen-

quentius ablativo casu, voce, interdum, ut probe videmus, DOMO praeposita; interdum etiam in accusativo, uti CLEMENS PISAS, pro PISIS, ut in militari laterculo Musei Medicei, edito in Parte I. pag. 31. Frequentius tamen absolute ponitur in sexto casu, quod indico ex subiectis exemplis Militum Arretinorum, qui militaverunt in Cohorte VI, imperante Septimio Severo Augusto;

C. LVSIVS FESTVS ARRETIO

C. FARSEIVS FIRMVS ARRETIO

ex alio laterculo ibidem edito pag. 132. Item in alio adsimili penes Fabretum Cap. III. n. 536. nominantur

M. VETILIVS. M. F. POM. PVDENS. ARRET

M. AELIVS. M. F. POM. IVSTVS. ARRET

qui militarunt anno ab U. C. 930. Christi vero 178. Gavio Orfito, & Iuliano Consulibus. In quo quidem laterculo, & in alio apud eundem Cap. IV. n. 512. & n. 513. advertere libet patris praenomen cum Tribu Militum, & Patria, indicatum fuisse. Nomina vero Militum, eorumque cognomina in recto casu descripta sunt, ut hinc conicias eos in dedicatione alicuius statuae, vel arae, vel templi stipem contulisse. Cum vero eorum nomina per nomenclatorem recensenda exponuntur, ut in Florentinis Tabulis, quas vide in Parte I. pag. 125. & 129. & in basi Nobilium Mutiorum a Fabretto edita Cap. IV. n. 91. vocativo casu efferuntur, quod etiam hodie apud nos in Collegiis, & Sodalitatibus servatur in recensione eorum, qui adlecti sunt. Per saepe etiam pro ablativo casu gentilis in recto usurpatur, ut in praenotato Mediceo laterculo. FESTVS NOLENS. VIRRIVS NOLENS. idest, *Nolensis*, cuius patria fuit *Nola*. Ita quoque plura habes huiusmodi exempla in Classe VI. ex Donianis Collectaneis, in qua n. 145. TIBVR & n. 160. TANVS. TVDEVS. lego TVDER n. 195. & in Classe X. n. 47. legitur Q. VALERIVS SYMPHOR. NATIONE MISENENSIS. In sepulcralibus Militum Titu-

Titulis non moror ; nam id est in ipsis usitatissimum , quod hoc tantum exemplo ostendo ex Donianis Collectaneis . Exstat hic Titulus prope AEdem S. Andreae , Via Cassia .

A . SETINIVS . M . F . POM
MAXIMVS . ARRETIO
MIL . COH . II . PR . > . VIBI
MILIT . AN . VIII . VIX . AN . XXX

In primo versu emendatur Fabrettus Cap. III. n. 84. qui habet A . SETIMVS . Perutile heic erit adnotare , horum lapidum auctoritate , hodie quoque scribendum esse ARRETIVM , non cum simplici R. ARETIVM , in qua orthographia peccant ineruditi , & quod turpius ipsi Arretini , veteri quidem sphalmate , quod ab his , Annio auctore , originem habuit , qui Arretium , ab *Arretia* Iani uxore , vel ab *ariditate* nomen perperam ducere voluere . Nec venia ulla dignum censeo Th. Dempsterum , qui in Lib. V. Cap. VII. cum Tifernatem basem evulgasset C. Aninio Gallo dicatam , in qua meridiana luce clarius legitur ARRETIO , postea observat a Latinis scribi unica R. quorum exemplum , falsum quidem , deinceps sequitur . Nam in corruptis editis libris frequenter occurrit ; sed in emendatis , vel etiam in MSS. tum Graecis tum Latinis Codicibus *Arretii* nomen duplici RR semper effertur , atque ita omnino scribendum est . In schedis suis Petrus Bonamicus notavit a P. Angelo Morellio Arretino Generali Praefecto Ordinis Servorum M. V. donatum sibi fuisse numisma antiquum ex aere , inventum in olla cum aliquot aliis in diruendis muris antiquis Arretii , regnante Cosmo I. Medice , in quo sculpta erat mulier capite turrito cum epigraphe ARRETIVM ; fides sit penes auctorem . Sed ut in viam redeam , plerumque etiam genitivo casu effertur militum patria , ut videre est

est in Classe VI. Inscript. Antiquar. ex Donianis Collectaneis, in quibus ALBE . i. e. *Albae* n. 158. CAELAETHRAE n. 159. DYRRACHI . n. 166. scriptum occurrit. Nec raro etiam *oriundi* dicuntur, significato patriae nomine, vel secundo, vel sexto casu; exempli gratia, ne ab eadem Classe VI. ex Donianis Collectaneis recedamus, ORIVNDVS FABRATERI n. 30. ORIVNDO MYRIANDRO . n. 29. ORIVNDVS GAZA . n. 168. Per quam frequenter etiam singulari nota N. vel NAT. *natio* exprimitur; ut in iisdem Donianis Collectaneis NAT. CAPSA . n. 25. NAT. DELMATIA n. 47. NAT. THRACIA n. 108. NAT. CORCYRA n. 112. & in Gruterianis CCCXXXIII. 8. DXVIII. 9. DXLVII. 3. quarum inscriptionum nota N. vel NAT. exponitur in Scaligeriano Indice *Natione*; quod etiam facit Reinesius in suo Indice, & Ursatus in Commentario de Notis Romanorum. Integre vero expressum est NATIONE in pluribus militaribus saxis; atque hoc exemplum sufficiat ex lapide in Hortis Iustinianis, ad quem vide Reinesium Classe VIII. n. XIII. & Fabrettum Cap. V. n. 70. pag. 357. & 394.

D	.	M
T . AVRELIO		
SPERATO . EQ . SING .		
TVRMA AVRELI		
SABINIANI NATIONE		
RAETO . VIX . A . XXXVII .		
MILITAVIT . A . XVIII		
AVRELIVS . QVINTVS		
DVPLICARIVS . HERES		
ET . AVRELIVS . AVRIANVS		
SESQ . SECVNDVS . HERES		
AMICO . OPTIMO . F . C		

Si vero post eam notam patria in genitivo casu ponatur, legendum est *Natus*, vel *Nato*, ut docet Tudertinus

nus lapis , a me editus , in Donianis Collectaneis Classe VI. n. 15. in quo expresse scriptum est . C. EDVSIUS . SEX . F. CLV . NATVS . MEVANIAE . & alter Romanus ibidem relatus n. 155. NATVS TREMONTIAE . Sed *nationis* appellatio non raro Municipiorum , & Coloniarum nominibus in vetustis saxis praepositur , & quidem Arretio , uti haec marmorea Tabula indicat fracta , & mutila apud Fabrettum edita Cap. III. n. 52. & variante orthographia ; quae tamen integra habetur in Donianis Collectaneis Classe VI. n. 181. & exstare dicitur Romae , in Domo Laelii Gratiani .

DIS MANIBVS
C. ANICIO . IVSTO . MIL.
CHO . XI . VRB . VIX . AN . XXXVII
M . A . XVII . NAT . ARRETIO
FECIT STATILIA . HELPIS . CON
B . M . ET . FIL . ANICIAE . IVSTAE
VIX . A . IIII . M . VII . D . X . ET . M . PON
TIO . FORTVNATO . MIL . COH . XII . VR
V . A . XXXV . M . A . XV . NAT . PICENO
FECIT STATILIA HELPIS . ET . SBI .
ET . P . T . RQ . SVIS

Huc quoque spectant aliquae inscriptiones , in quibus Romanas Tribus *nationis* vocabulum praecedit ; ut in Donianis Collectaneis Classe VI. n. 139. APTIO . ACCEPITINO NAT . PAPIRIA . Si quis vero aliud clarius exemplum velit , observet hunc lapidem a Cl. Vignolio editum in Selectis pag. 212. in quo *Oufentinam* Tribum *Nationis* nomen praecedit , in quam censi fuere Mediolanenses , & alii diversarum civitatum , ut docet Festus de verb. signif. Lib. XIII.

Haec

D . M
M. ATILIVS. MAXIMVS
VETERANVS . AVG.
N A T I O N E
sc OFFENTINA . MEDIOLAN
AETRIA . SECVNDA
CONIVGI . B . M . FC

Haec in vetustis lapidibus adnotata , non parum lucis , ut opinor , adferunt eidem Festo , qui ait : Nationem , idem apud antiquos , natum . Cincius , genus hominum , qui non aliunde venerunt , sed ibi nati sunt , significare ait ; qui & nationem ait non tantum univ^{er}sum de omnibus , sed & de singularibus quoque hominibus seiunctim dici solere . Ex quibus colligere possumus , nationem in his antiquis militaribus faxis idem significare ac natum ; nec eam appellationem ad loca referri debere , sed ad ipsos milites , qui in ipsis nati sunt ; aliter enim ipsa Municipia , Coloniae , denique Tribus censendae essent nationes , quod absurdum videtur .

Ex celeberrimis , ac nobilissimis Municipiis , seu Coloniis frequenter tum viri , tum mulieres cognomen desumere consuevere , quod quidem & alibi me adnotasse memini . Ab Arretio cognomentum accepit Claudia uxor Ti. Claudii Augusti Sexviri Augustalis , & Decurionis Brixienfis , quae ARRETINA nominatur in antiquo lapide , quem ex Octavii Rubei Monumentis Brixianis (ad quem lectorem remittimus) Fabrettus Cap. V. n. 301. quamvis imperfectum evulgavit . Meminit Cicero in oratione pro A. Caecina n. 33. *Arretinae* cuiusdam mulieris , cuius libertatem defendit ; aitque se vehementer contendisse , Arretinis civitatem adimi a Sulla victore non potuisse ; quare postea , quod Decemviri

stilitibus iudicandis, prima actione non iudicaverant, re quaesita, & deliberata sacramentum suum iustum iudicavisse. Idem cognomen profert P. Helvius in hoc marmoris fragmento, e quo quidem & ex sequentibus perspicuum est Helviam familiam, e qua Helvius Pertinax Imperator, inter praecipuas Arretii floruisse. Est etiam VII ab Arretio lapide Rus, quod hodie appellatur *Albianum*, & ab aliquibus *Elbianum*, ut credere fas est, ab Helvia familia.

*Marmoreae Urnae fragmentum
inventum Rure, quod dicitur
Peneti, ab Urbe Arretii
II, lapide, exstat nunc in
Museo Baccio.*

26

P. HELVIO ARRE
NO
SEXVIR AE

*Marmorea Tabula in Claustro
Monachorum Camaldulensi-
sum Arretii in S. Ma-
ria in Gradibus.*

27

D . M
HELVIAE
P . F
TERTVLLAE
CRESCENS
LIB.

*In Urna marmorea, olim posita in anteriori pariete Eccl. S. Florentii,
secundo ab Arretio lapide, nunc penes Gregorium Redium
Equestris Ordinis, ex dono Hieronymi Baccii Nob. V.*

28

P. HELVIO CRESCENTI
HELVIA TIGRIS
LIBERTA ET VXOR
PATRONO
B. M. FECIT

28.

28. Hanc ipsam urnam nuper prae laudatus Gregorius Reditus Academicis Etruscis Cortonensibus dono dedit ; ex qua discimus Helviam Tigridem , libertam , & uxorem se appellare P. Helvii Crescentis , virumque suum honoris causa patronum nominare ; de qua consuetudine plura Fabrettus Inscr. Ant. Cap. IV. pag. 289.

De Sexviris nonnulla superius delibavi pag. 54. & 55. ab aliis , ni fallor , haud observata , quadam veluti racematione facta . Sed cum in adlato lapide Arretino n. 26. in tertia linea scriptum sit SEXVIR A... cui adhaeret alia littera , quae cum fractum sit marmor , probe cognosci vix potest an sit P. vel E. certe de Sexviro Augustali , ut interpretatur prae laudatus Gamurrinius Genealog. Tom. I. pag. 46. intelligi minime potest . Si bene tamen oculis video , suppletis litteris , legendum arbitror AEDILI , exemplo ad similes inscriptionis in Donianis Collectaneis Classe V. n. 152. quod P. Helvius Arretinus Seviri , & AEdilicio munere exornatus fuerit in suo Municipio & Colonia Arretinorum , in qua & AEdiles fuisse iam supra monuimus . Quum locus abundet in his paginis , ad eas explendas adlatam a Donio Ticinensem inscriptionem heic repono , & alteram apud Fabrettum Cap. V. n. 334. in qua aedilitatis honor huiusce Civis Mediolanensis Sevirati praepositus est .

L. TITIVS. C. F
MONTANVS
VI VIR. AEDIL
II. VIR. SIBI. ET
C. TITIO. C. F. POL
LANONI PATRI

sic

HERCVLI
 Q. EVFEMVS
 Q. F. OVF
 LVCILLIVS. AED
 VI. VIR
 CVRATOR. AERARI
 MEDIOL. HERCVLI
 V. S. L. M

Hinc ansam arripio adnotandi diversum ordinem, constituisse in Municipiis, & Coloniis Sexviro, & Sexviro Augustales. Discrimen inter utrosque observo in his praesertim inscriptionibus, quas adduco, paucis usus exemplis. Prima edita est in Gruteriano Thesauro pag. CCCCLXIII. 9. Altera in Donii Collect. Cl. V. n. 190. Tertia ibidem n. 216.

D M
 ROMATIAE. L. F
 SEVERIANAE
 FILIAE. OPTIMAE
 QVAE. VIX. AN. XII

L. ROMATIVS
 TROPHIMVS
 VI. VIR. ET. AVG. COM
 VI. VIR. MEDIOL. ET
 PVBLICIA. L. F
 ATILIA
 PARENTES.

T. AEBVTIO. T. L
 LEONAE
 VI. VIR. ET. AVG
 I. ARR. FI. ET. INDVSTRIAE
 H. I. R. I

COLL. DENDR
 C. CRISPIVS. HESPERIO VIVIR
 BRIX. ET. VER. NOMINE SVO
 ET MARIAE SYNETHIAE
 VXORIS ET IN TVTELA DEDIT
 H-S

Igitur

Igitur L. Romatius Trophimus [qui procul dubio pertinet ad L. *Romatium* Firmum ; non ut in editione Pauli Stephani , & in tertia emendatione Claudii Minoe I. C. *Romanum* ; de qua germana lectione mihi constat ex collatione nuper a me facta cum veterrimo Florentino Codice MS. Bibliothecae Marchionis Riccardii , Epistolarum Plinii iunioris : quem Romatium idem Plinius in Lib. I. Epist. XIX. municipem suum , item condiscipulum , & contubernalem appellat] Sevir , & Augustalis fuit Comi , itemque Sevir Mediolani ; quemadmodum in adlato lapide C. Crispus Hesperio Sevir fuit Brixiae , & Veronae . Seviri magistratum in Municipiis , & Coloniis componentes , diversi , ut mea fert opinio , fuerunt ab Seviris Augustalibus , qui in suo Collegio religiosi viri erant , & sacris rebus praeerant , patronasque Collegii sui etiam feminas sibi adscivere , ut liquet ex Donianis Collectaneis Classe V. n. 123. quibus iurisdictio , non sacerdotium negatum fuisse constat . Seviri vero munus , & iurisdictio fuit in civilibus . Si enim diversi non essent Seviri Augustales a Seviris qui Municipiis , & Coloniis praeerant , cur in sexcentis lapidibus inter se distinguerentur , ut primi Seviri tantum , vel alia appellatione adiuncta , Seviri Seniores , & Iuniores ; alteri vero vel Seviri Augustales , vel Augustales tantum , tam frequenter dicerentur ? Hanc difficultatem praenospexit doctissimus Norisius in Dissert. I. Cap. VI. qui tamen contrarium sensit , adseruitque Seviros Augustales eos dictos fuisse , qui in Collegiis , sive Corporibus Augustalium sex primi nominabantur , ut in ordine Decurionum decem primi ; adeoque coniunctione ET in adlatis lapidibus , & penes Gruterum XLIII. 8. LXVIII. 3. pag. CCCCLX. 5. CCCCLXXII. 8. CCCCLXXV. 6. CCCCLXXXI. 3. tum Augustalitatem , tum etiam peculiarem in eodem Collegio dignitatem Seviratus exprimi adfirmat . Sed postea , quasi mutata sententia , subdit : *verum probabilius dicentur Seviri in memoratis elogiis , Sexprimi inter Corpora Artificum designari ; quod an verum sit , nunc non vacat expendere .*

Non

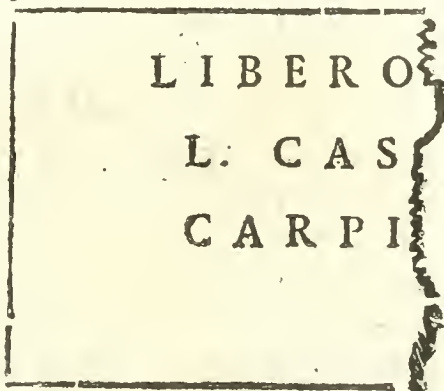
Non igitur confundendi sunt vel cum Sexprimis Artificum Seviri, qui Magistratum constituebant, vel cum Seviris Augustalibus, religiosi plane hominibus, qui in Colonia & Municipiis, exemplo Sodalium Augustalium Romae institutorum a Tiberio Caesare in honorem Augusti, sacris praeerant; quo quidem discrimine admissis, Reinesii, Norisii, & Fabretti difficultates, & concertationes, quae ab eo proponuntur Cap. V. Inscript. Ant. pag. 403. facile diluuntur. Notandum est etiam quod in pluribus inscriptionibus Seviri cum Decurionibus coniunguntur, & statim post eos nominantur. Praeterea advertere heic quoque libet multa Augustalibus veluti religiosi viris tribui, quae Seviris numquam tributa leguntur. Ea sunt triclinia omni cultu, itemque lucernis bilychnibus, & candelabris exornata; vineae, praedia, fundae donata, ut publice epulas exercere possent, & facilius strationes publicas obire; quae omnia perspicue docet marmorea basis emendatior edita a Fabretto Cap. V. pag. 404. Frequenter etiam Sevirorum Augustalium coetus, *Corpus* appellatur, ut in pluribus inscriptionibus; raro tamen, aut semel *Ordo*, ut apud Gruterum pag. CCCCLXXV. 3. *ORDO. DECVRIONVM. ET AVGVSTALIVM. ET. PLEBS. VNIVERSA.* Nil autem horum Seviris, qui magistratum constituebant. In eo vero convenisse puto, quod utrique a Decurionibus creabantur. De Seviris Augustalibus constat ex antiquis tabulis, & diserte quidem apud Gruterum pag. CCCCLIX. 5. eosque interdum auctos legimus maiori honoris gradu, nempe distinctos bisellio inter ceteros, ut in propria sede vel etiam in ludis federent; quare Seviri Augustales *Bisellarii* appellati fuere, ut in Gruteriano Thesauro pag. MXCIX. 2. quos honoris gradus vel gratuito a Decurionibus, vel pecunia erogata, vel publicis constructis operibus, vel editis ludis, & gladiatoriiis muneribus consequiebantur. De Seviris vero dubitandum non est, cum magistratus omnes municipales, & colonici a Decurionibus crearentur. Huic meae de Seviris lucubrationi duas heic inscriptiones ad Arreti-

retium spectantes lubet adnectere , quae hodie extant in porticu Ecclesiae Angularienſis , vulgo [*d' Anghiari*] celebri loco , multorum proeliorum fama cum Arretinis , & Florentinis . Angularium oppidum ſitum eſt ad ripas Sonariae , fluvioli non longe ab Arretio decurrentis . Marmorea haec arcula luſtralis aquae miniſterio poſita erat in Eccleſia , quam in Porticum transferendam curavit Carolus Senator Strozius anno MDCXXII. Conſtat L. Corpennium Sabinum , natione Arretio , Sevirum fuiſſe Polae . Ita eadem nota adhibetur in Veneto lapide apud Gruterum CCCLX. nempe VI. VIR. AVG. TERG. ET. POL. i. c. *Seviro Auguſtali Tergeſte , & Polae* ; ni tamen quis legere mavelit POLENTINO , Coloniae Polentiae .

29

30

30. Alteram votivam puto , dedicatam Libero Patri fuiſſe , ex qua eiufdem Numinis cultus his in locis eruitur .

Duumvirum Arretinorum nunc adtexenda ſunt nomina , qui praecipuum magiſtratum conſtituebant , annuamque iuriſdictionem , uti Romae Conſules , exercebant . Nil tamen abſque Decurionum conſenſu , & adprobatione gerere eos potuiſſe oſtendunt Piſanae Tabulae in honorem Caii , & Lucii Caefarum , & haec Arretina inſcriptio , quae Pontem , [fortassis IANINIVM , cuius tamen nomen deeſt ex- trito , ac maxime eo in loco labefactato marmore Tiburtino ; ſiquidem hodie & pons exſtat Arretii , qui Ianinus ab Iano

Iano, vulgo *Giannino* appellatur] factum fuisse docet a Duoviris A. Paccio, & Q. Cavio, & quidem EX D. D. *Ex Decreto Decurionum*, qui, ut pueris notum est, in Municipiis, & Coloniis, veluti Romae, erant Senatores. Deest post nomen gentilitium Tribus; desunt tum A. Paccio, tum Q. Cavio cognomina, quod maximae vetustatis huius lapidis non obscurum indicium est, uti etiam observat Fabrettus *Inscr. Ant. Cap. III. pag. 461.*

Arretii, Tiburtino in marmore in anteriori pariete Ecclesiae Sodalitatis S. Catharinae V. & M. in Platea S. Francisci.

31

A. PACCIVS. A. F.

Q. CAVIVS. L. F.

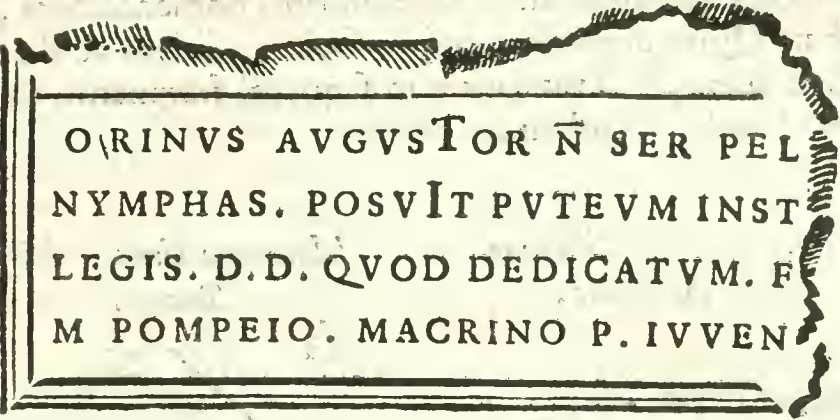
D V O V I R

EX D. D. PONTEM

: : : : : VM. D. COE

31. Postremas singulares notas D. COE. interpretor *dedicandum coeravere*; quae tamen formula dedicationis, ut luculenter observat Vir eruditissimus Alexius Symmachus Mazochius *Cap. III. in Campanum Amphitheatrum*, non importat *καθιέρωσιν*, idest consecrationem, sed primum tantum rei usum, & publico usui dedicatum Pontem designat. Rem nonnisi pergratam antiquitatis cultoribus me facturum arbitror si heic apponam marmoris fragmentum inscriptum ex locupletissimo Museo Nobilium Victoriorum Romae, quod mecum communicavit Ill. Franciscus Eques Victorius, in quo notatu digna est Putei dedicatio, ut arbitror, in publicum usum. Insigne etiam in hoc est Consulum collegium, nempe M. POMPEIO MACRINO
P. IV.

P. IVVENTIO CELSO, ita restituendum est in ultimo versu; qui Consules fuere anno U. C. DCCCCXVII. Christi CLXIV. quorum praenomina, ac nomina, frustra a Panvinio sollicitata, emendavit ex lateris signo Fabrettus Inscr. antiq. Cap. VII. pag. 507. & 508. In superiori vero parte huiusce marmoris, quod Romae e quodam muro erutum est, anno MDCCXXVIII. anaglyphi duarum Nympharum, apparent reliquiae, fluente ad pedes aqua.

QVIRIVS AVGVSTOR N SER PEL
 NYMPHAS. POSVIT PVTEVM INST
 LEGIS. D.D. QVOD DEDICATVM. F
 M POMPEIO. MACRINO P. IVVEN

QVIRIVS, legendum puto QVIRINVS, a Romuli cognomine, appellatione desumpta. Pro D, videndum an scriptum sit F. ut dicat, *faciendum coera-verere*. Gamurrinius Genealog. Tomo I. pag. 32. (uti recentiores antiquarii solent) adulationis gratia, ad Aetiorum nobilem familiam detorquet hanc inscriptionem, legitque AP. ACCIVS; sed ut optime Ill. Reditus observavit, maius spatium intercedit inter A. & P. quam ab P, ad secundum A. In secundo versu cum scriptum sit Q CAVIVS, legendum tamen auguror Q. *Gavivius*; quod scribendi genus antiquissimum esse constat, convenitque huius lapidis antiquitati; cum pro G veteres primum usi sint littera C; quare legimus in pervetusta C. Duilii Columna, LECIONES, MACISTRATVS, PVCNANDO. Vtriusque tamen familiae *Carviae*, & *Gaviae* in com-

Rr

plu-

pluribus lapidibus mentio habetur. Sed in faxis valde detritis vix aliquod discrimen inter C, & G inveniri potest; cui difficultati ut occurrerent veteres, maxime Augustae aetate, et G in vetustis monumentis caelandum hoc modo G, G curavere, ut dixi in Praefatione ad sepulcrum Liberatorum, & Servorum Liviae Augustae, & Caesarum pag. XVIII. Illud quoque confirmat opinionem meam quod in veteri lapide, qui exstat Burgi in Etruria, inferius a me afferendo, Sex. Gavius Arrius nominatur, in Pomptina Tribu Arretinorum census.

Explicata Magistratum Arretinorum nomenclatura, superest ut Quinquennales, qui in Coloniae iidem ac Romae Censores fuere, & Triumviros in sequenti fragmento ex Tiburtino lapide ostendam.

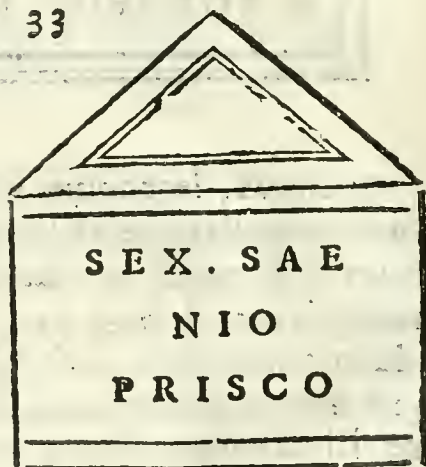
*In labro superiori Cisternae
Arcis Arretinae.*

32

*Marmorea Urna in Museo
Baccio.*

33

His adiicio L. Ausinium Arrianum ex Romano lapide *Curatorem Civium* Municipii Arretini; cuius munus fuit bona privata civium Arretinorum praesertim Romae curare; ni vero legendum sit *Collegio Centonariorum* Municipii Arretini L. Ausinium Arrianum aliquod opus donasse; cuius rei penes eruditum lectorem iudicium esto. Hanc vero

po-

posteriores lectionem magis probarem, exemplo marmoreae Arae inscriptae, quam protulit Philippus Antoninus in libro *Antiquitatum Sassinatum* pag. 35. in qua singularia C. C. M S. explicat *Collegii Centonariorum Municipii Sassinatis*; quo evincimus Collegium Centonariorum Arretii fuisse.

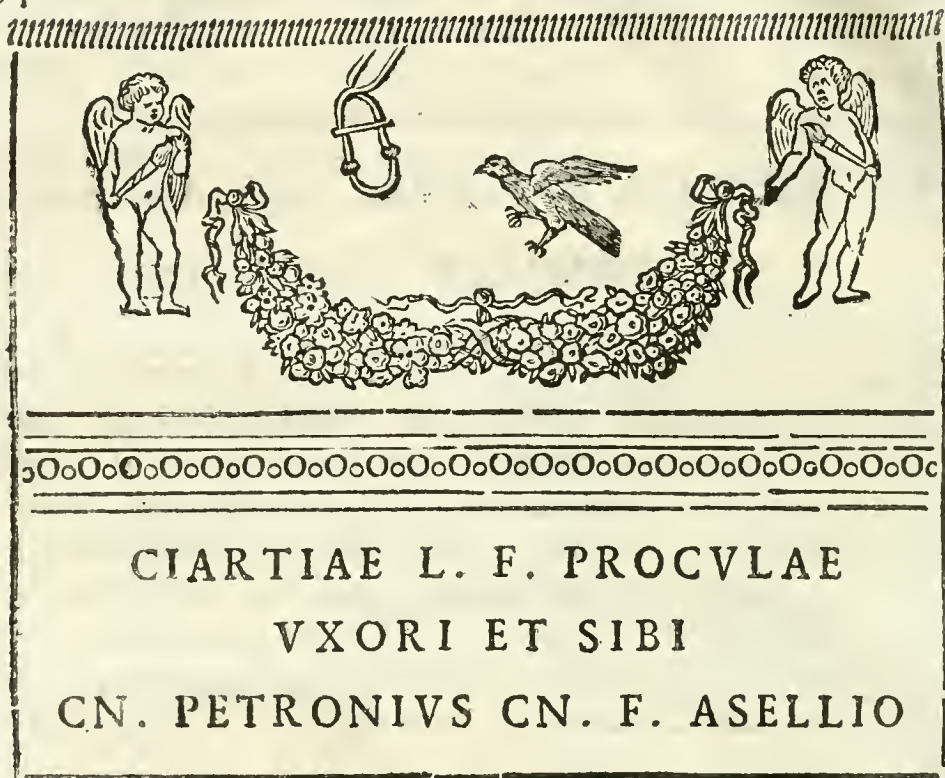
L. AVSINIUS. L. F. PVBL. ARRIANVS

C. C. MVNICIP. ARRETIN

Aliquibus mendis corruptum edidit Gruterus pag. CCCLXXII. 12. paucioribus vero Panvinus de Imperio Romano pag. 736. ego vero ex antiquo Libro MS. Bibliothecae Stroziae; quo plane confirmatur Arretium tum Municipium, tum Coloniam fuisse; quae, ut Norisio adsentiar in Diff. I. Cap. II. pag. 22. in Cenotaphia Pisana, Plinio auctore Lib. III. Cap. 5. COLONIA FIDENS IVLIA dicta est, ab Iulio Caesare, qui eam deduxit, sortita illustre cognomen; cuius civitatis, quemadmodum & Volaterrarum, agros non Triumviri, veteri Reipublicae instituto, sed unus Q. Valerius Orca Propraetor in Etruria a Caesare rem magnam atque difficilem, ut ait Tullius Lib. XIII. Fam. Epist. 5. iussus perficere, veteranis divisit, quod idem Norisius loco superscripto adnotavit. Municipium item Arretium appellat Isidorus Lib. XX. Cap. 4. & vetus Scholiastes in Persium Sat. I. v. 144. Coloniam Frontinus & Cicero in Mureniana. Complura alia scire possemus si inscripti lapides exstarent, quibus prae omnibus Etruriae Urbibus Arretium locupletissimum fuisse constat. Bene profecto de posteris meruerunt, qui hos lapides nobis servarunt. Sed nunc primum reliquos, qui ad hoc tempus exstare proferamus, dein illos qui civium incuria perierunt.

*In marmore , quod visitur in pariete Parthenonis Monialium
D. Benedicti.*

34

34. Fractum est marmor in duas partes , cuius hiatum duabus tantum adiectis litteris supplevi . Mutilam exhibuit hanc inscriptionem Gamurrinius Genealog. Tom. I. pag. 46. Perbelle supra encarpum , quod utrinque tenent Genii , sculpta est avis volitans , & iam iam subitura paratum laqueum . Laqueos inter dolosas aucupum artes numerari nemo ignorat ; cuius inter ceteras meminit Ovidius Metamorphos. Lib. XV. v. 473.

*Retia cum pedicis , laqueosque artesque dolosas
Tollite , nec volucres viscata fallite virga .*

Hoc igitur laqueo mortem ipsam designari non dubito ; nil enim & in sacris Paginis frequentius laqueorum similitudine , ad mortem ipsam , vel dolos significandos . Regius
Psal-

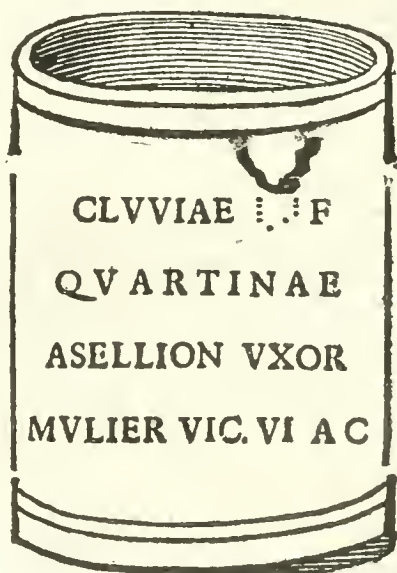
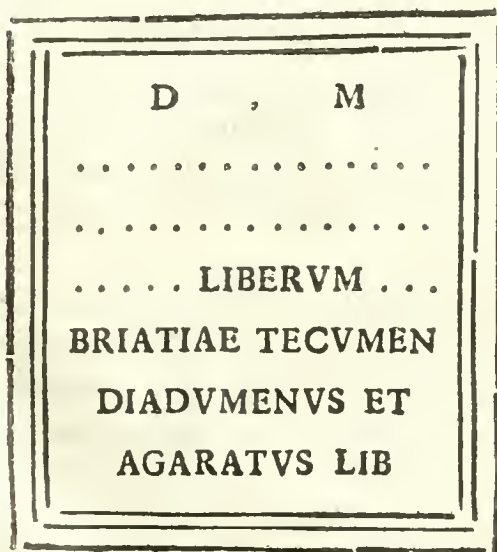
Psaltes audiendus Psal. 123. *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* Ciartiae familiae in magno Gruteri Thesauro in duabus tantum inscriptionibus fit mentio pag. DLXXX. 8. & pag. DCCLXIX. 5. Vide etiam Fabrettum Cap. VI. n. 158. Petroniam vero familiam Arretii praedivitem fuisse ostendit Rus suburbanum, quarto ab Arretio lapide, quod & hodie Petronianum, vulgo *Petrognano* dicitur. Idem cognomen Cn. Petronii, nempe ASELLIO, legitur diminutivum in alio Arretino lapide, quem subiicio.

In pariete Ecclesiae D. D. Comitum Montisacuti marmorea Tabula, in qua superne sculpta lupa puerulum lactans; infra vero colludentes pueri.

In columnae fragmento e Tiburtino lapide, quod cum sit perforatum pro superiori labro inservit puteo in quodam praedio Canonorum Domus veteris extra muros.

35

36

36. Cluviae Quartinae Asellionis uxori, ut puto, Mulieres

lieres Vicanæ memoriam in hac columna posuere . Singularia VI A C , quæ sequuntur alii mihi explicabunt ; fortassis *vixit annis centum* . Mulierum Vicanarum fit quoque mentio in Florentina insigni Tabula edita in Par. I. pag. 316. quibus Decreto Decurionum Florentinorum natali die Liviae Augustae mulsum , & crustulum ad aedem Bonæ Deæ eorum pecunia datum fuisse memoriae proditum est . Quare videmus in Colonicis solemnitatibus celebrandis , eas locum habuisse , & sacra , solis feminis permessa , ad Bonam Deam frequentasse . Quæ verò fuerint Deorum fana , & aedes celebriores apud Arretinos , iam superius declaratum est . M. Atilius Alessius , de Arretinis Antiquitatibus optime meritus , ex priscis locorum appellationibus , quæ ad hanc diem perennant , itemque ex antiquis plurium aedificiorum vestigiis , ex pavimentis pulcherrimis , tessellato opere stratis , ostendit in sua Historia MS. Arretii Templâ , sive fana Iovis , Iunonis , Iani , Saturni , Palladis , Mercurii olim celeberrima extitisse ; ut silentio præteream Balnea Nymphis dicata , Thermas , Aquaeductus , Pontem , Porticus , Basilicam , Theatrum , Amphitheatrum , cuius insignia vestigia hodie conspiciuntur . De antiquo Fonte , cui Genium veteres dederunt extra Urbis moenia , eiusque Fano , & Apollinis Oraculo , meminit Anonymus auctor Vitæ S. Bernardini Senensis Cap. XL. itemque Concilium Antifiodorense , ut notat Delrio in Disquisitionibus Magicis .

Imperante Cosmo I. Mediceo , dum in hac civitate , testante Vasario , munitionum fundamenta effoderentur , repertum est aeneum prægrande Chimerae signum , expressum in Tab. XXII. Operis Dempsteriani ; quod hodie , quod præclaro in loco Musei Medicei ab omnibus conspicitur , (nam antea sordido in loco iacebat) debetur consilio , ac studio Clarissimi Viri mihiq̃ue carissimi Petri Andreae Andreinii Patrici Florentini , ut ipse mihi dum viveret testatus est . Etruscæ octo literarum epigraphen præfert in anteriore dextro crure ; incertumque est , ut notat

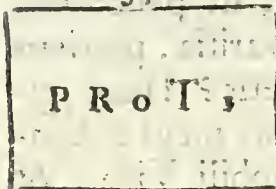
notat Cl. Senator Bonarrotius, an nomen artificis eiusdem contineant, an Numinis, cui hoc pulcherrimum signum dicatum fuerit. Aliud eximium monumentum editum in eodem Dempsteriano Opere Tab. I. quod hodie exstat Bononiae in Museo Cospiano, olim ad Arretinos spectasse certissimo testimonio primus omnium, non sine voluptate, eruditus viris declaro. Patera praegrandis est, & insigni, ut ea ferebant tempora, opificio, inscriptis etiam Deorum nominibus, egregie celata, quae Iovis cultum apud Arretinos praecipuum fuisse ostendit; atque, ut arbitror, Minervae, cuius ortus ex Iovis capite in ea potissimum repraesentatur. Adstant, ut describit Praestantissimus Bonarrotius §. II. duae mulieres, obstetricum vices gerentes, & Iovi parturienti opem laturae. Mercurius (cuius simulacrum aeneum apud Arretinos conspicuum fuisse testatur Iulius Obsequens) brevi chlamyde semitectus, cum bipenni, qua Iovis caput aperuisse etiam fabulae Graecae testantur, nascentem Minervam admirabundus intuetur. Furto a nobili possessore sublatam credere fas est; nam quis adeo stultus indoctusque est, ut paucorum obolorum, ut ita dicam, sordida flagrans avaritia, patriam suam tam eximio monumento carere voluerit? Hanc igitur pateram optime delineatam eruditissimus meus Iohannes Baptista Donius a Cosmo Ricciardio Nobili Viro, & antiquitatum investigatore studiosissimo accepit; qua sua Collectanea exornavit, atque in lucem primus omnium edere cupiebat; nam in Classe V. pag. XXIX. haec adnotavit supra eiusdem paterae delineationem: *Reperta cum urna fictili, cinerum plena, quam operculi loco tegebat, Arretii, apud Franciscum Mariam Actium.*

Paterae, ut aliquid de his dicam, vel publicae, vel privatae fuere. Publicae constitutae erant in Templis Deorum, quibus ad res divinas Sacerdotes utebantur; quae Deorum imagines praeferebant, qui in iisdem Templis colebantur, uti haec insignis Arretina ostendit, qua Etrusci, sacrorum amplificatores, usi sunt. Privatae erant in unaquaque

quaque domo, & familia, teste Cicerone in Verrina IV. n. 21. & 22. quas a maioribus acceptas summa diligentia, & religione adservabant cum patellis, & thuribulis; erantque insignia Penatium hospitaliumque Deorum. Discrimen inter has habes ex eodem Cicerone; nam vel purae erant, nulla scilicet caelatura ornatae, vel graphice sculptis Deorum imaginibus; vel ornatae exstantibus sigillis Deorum, vel crustis, vel emblematis, quae ab his avelli poterant.

Huius loci opportunitas postulare videtur ut Arretinorum Artificum praestantiam in conficiendis fictilibus vasculis exornem; indicatis eorum nominibus, quae ex iisdem inscriptis in orbiculari fundo vasculis, Arretii sua tempestate repertis, collegit Marcus Atilius Alessius; quaeque eodem ordine referam, uti exposita sunt in eius Historia, quae MS. ut dixi exstat Florentiae in Doniana Bibliotheca. Testatur haec inventa fuisse anno MCCCCXCII. in ripa fluminis prope Pontem, dictum vulgo *delle Carciarelle*, praesente Card. Iohanne Medice, qui postea Leo X. P. M. fuit.

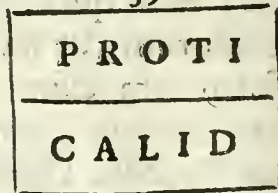
37

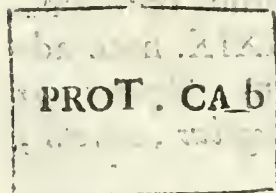
38

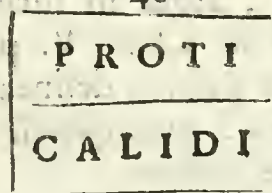
39

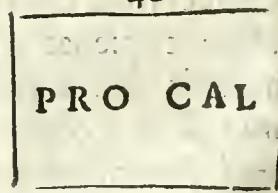
40

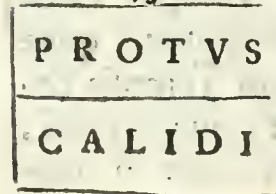
41

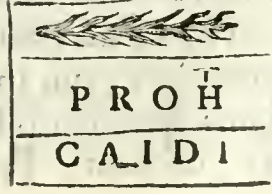
42

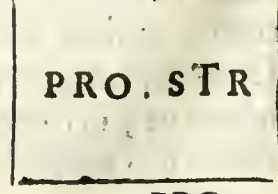
43

44

45

PRO.

46

PROI

47

PRO

48

DOMI

49

DO

MI

50

DOM

IT

51

PHIL
CALI

52

SIN

53

SINIS

54

HIL: PR

55

STABILI

DOM

56

PHILE
CALID

57

MENOLA
STRIGON

58

TELAMO
CALDIS

59

L. SELLI
QVADR.

60

FELIX
CALIDI

61

CALID
SIRIC

62

AGAO
CALID

63

LSC

Ss

DOM

64

DOM
ITI

65

CALIDI
SECVND

66

I
NCE . CAD

67

ERO SCA
LID STR

68

M A M
CALIDI

69

PELEVS
CALIDI

70

HOMERVS
CALIDI

71

M A M
S I N S

72

SASA STRI
CAL DI

73

DOMO

74

D O M

75

FAVSTVS
CALIDI

76

FAVSTVS
CALIDI

77

SINIS CALI

78

S V N I

79

F E L

80

S Y N I S

81

SINIS. T.

ME.

82

MENOLA
STRIGON

83

V C VV
C A L I D

84

NICEPO

85

CALIDI

86

VMBRISCI
PHLOLOS

87

BVCCI
O. DOL.

88

ARVT
SAVFEI

89

QVARTIO
P. COR

90

LETTI
o o o o o o o o
SAMIA

91

RASIN

92

CELER
RASIN

93

HIL. PRO

94

STABILI
CALIDI

95

SYNI
CALID.

96

AGA
CALID.

97

NICE
CALID.

98

SYNIS
CALID.

99

MAMA
CALID.

Ss 2

BVC.

100

BVCCI L
CALID.

101

C H R Y
S A N I
L. TITi

102

RECEPV
M A N

103

PHILON
P. CORN

104

M A M A
CALID.

105

FELIX
CALIDI

106

A VIBI

107

SINIS CAL

108

SVAVIS

109

LYSIMA
CALID

*Hi sequentes plantam pedis inscriptam
referunt.*

110

C. BOVGEN

111

M R V.

112

DVO SECVN

113

A. M. PRV

114

MECESC

115

L V M

116

M. ANNE

117

L. TEREN

CA.

118

C A M V R

119

GA

120

L V V S
S C A R

His alias addo inscriptiones ad antiquas Arretinorum Figlinas spectantes, in quibus Praediorum P. Aurelii Plutini, (f. Plautini) Stabuli P. Actii, & Castrorum Praetorianorum L. Silvini Helpidiani, item Insulae M. Vulpii Sulpicii fit mentio; quas ex Schedis Burallii descripsit in suis Collectaneis Ioh. Baptista Donius, qui ait Arretii repertas fuisse.

In tegula.

121

EX. PR. AVR. PLVTINI. EX. FIG. PONT
OPVS. DOL. ASCLEPI

In tegula.

122

EX. INSVL. M. VLPI. SVLPIC
OPVS. FIGV. VERIAN

In tegula.

123

OPVS. DOL. SABINI
M. V L P
SVLPIC

In

*In Vase fictili reperto in quodam
puteo a Iacobo Burallio .*

124

STABVLVM. P. ACTII

*In tegula . Gruterus alibi reper-
tam ait , CLXXXIII. 10.*

125

CASTR. PRAET
L. SILVINI
HELPIDIANI

Artificum igitur Vasculariorum , & Simulariorum in his videmus per notas , vel monogrammata expressa nomina , itemque indicatum Magistrum Officinae fictiliariae , eiusdemque Officinae argumentum , palmam nempe vario modo expressam , & astrum . In aliquibus vasculis miro artificio fabricatis efformata erant capita diademata Iovis Hammonis , Bacchi , itemque Faunorum , Silenorum , agrestiumque Numinum hianti , ut larvae , & oscilla solent , ore . In aliquibus etiam eorundem vasculorum fragmentis visebantur ludicrae avium pugnae , leonum , & canum equorumque venationes , quadrigae , bigae Circenses ; quae vascula tenuitate , & luciditate valde commendabilia erant . Ex his Figlinarum notis licet colligere non pauca Arretinarum Familiarum nomina , quae inferius cum ceteris enumerabo . Haec vasa , multiplicis figurae , rubra erant , Villanii quoque nostri Historici tempore celeberrima ; quaeque [nam licuit aliquot videre] ea Asiatica , quae vulgo *Buccheri* appellantur , vivido colore , & splendore longe superant : quare haec maxime in usu , atque in deliciis in tota Italia apud veteres fuisse credibile est , in quibus etiam olera in mensis ministrari solebant , Sedulio Poeta auctore , qui ait ;

Rubra quid appositum testa ministrat olus .

Scribit etiam praelaudatus Alessius in quodam Arretino Rure , quod *Chiani* appellatur , tertio circiter ab Urbe lapide , quoddam genus terrae albae inveniri , quae *Arretina*

ap-

appellatur , ex qua vascula escaria conficiuntur , itemque ea praesertim vasa , quae ad vitrum liquandum aptissima sunt in fornacibus , in quibus haec creta magis magisque indurescit ; cuius maximus usus est Venetiis , & per totam Italiam . Praestantes quoque fuere Arretini Artifices in lateribus quadratis conficiendis , quare ex his confectum murum egregio opere Arretii laudavit Vitruvius Lib. II. Cap. 8. & Plinius Lib. XXXV. Cap. 14. Libet etiam ex allatis Figlinarum notis coniecturam non omnino improbabilem ducere , nempe ab Etruscis , qui in Italiam praestantissimas artes invexerunt , auxeruntque , tum Graecos , tum Romanos Artifices , tum etiam Statuarios , & Gemmarum Scalptores , denique Figlinarios didicisse nomina sua suis operibus apponere , atque inscribere . Idem dicendum arbitror de Architectis , qui in capitulis columnarum sua nomina interdum inscribere consueverunt . In vasculis igitur fictilibus escariis conficiendis , propter varias elegantissimas formas , & tenuitatem maxime commendandis , supra ceteras Etruriae , & Italiae Urbes , nobilitatem retinuisse Arretium merito adfirmat Plinius Lib. XXXV. Cap. 12. de quibus superius sermo est pag. 219. Tanto artificio elaborata fuisse haec vasa constat , ut crystallinorum , & murrhinorum splendorem ac gloriam obscurarint , teste Martiale , qui & apud Romanos in pretio fuisse testatur Lib. I. Epigr. 53.

Sic Arretinae violant crystallina testae .

tantumque Porsenae Etruscorum Regis lautitiem auxerint , & condecorarint , eodem auctore in Epigr. 96. Lib. XIV.

Praecipuo item artificio Arretinos praeditos fuisse constat in armis fabricandis , quod quidem observatu dignum est , praesertim Livii disertissimo testimonio . Plura enim Libro XXVIII. versus finem enumerat armorum genera , & bellica instrumenta , quae Arretini , Scipioni Consuli bellum adversus Carthaginienses paranti , suppeditarunt ; atque ita scribit : *Etruriae primum populi pro suis quisque facultatibus Consulem adiuturos polliciti . Arretini XXX millia scutorum , galeas totidem , pila , gaesa , hastas longas , millium quinquaginta*
sum-

summam pari cuiuscumque generis numero expleturos : secures , rutra , falces , alveolos , molas , quantum in XL longas naues opus esset : tritici centum & XX millia modium in viaticum Decurionibus remigibusque collaturos . Ex quibus non solum Arretinorum liberalitatem , industriam , magnificentiam , verum etiam urbis splendorem , opulentiam , ubertatem , amplitudinem , mente consequi possumus . Neque mirum esse debet nobilissimum hoc Municipium diu cum Romanis , Etruriae inhiantibus , vario Marte conflixisse , multiplicesque terrores Romanis legionum aquilis incussisse . Fortissimos siquidem viros habuisse compertum est ; quorum exercitu , & Faesulanorum circumfluente , Catilinam alacrem redditum , ut contra patriam pugnaret , testatur Cicero in Mureniana.

*Marmoreus Cippulus apud Nob.
V. Petrum della Doccia ;
reperitus apud S. Lazarum
ad primum ab
Arretio lapidem.*

126

D	.	M
Q.	TEL.	AS
C	LEPIA	
DI.	FILIO	
C	ARISSI	
MO.	TELLIA	
H	YGIA.	ET
TEL.	SATV	
R	NI	Ω
N	V	S
B	.	M

*In lapide Tiburtino , qui in Ec-
clesia S. Iacobi Commendae
Hierosol. Religionis , ad
lateralem portam , Ur-
nae aquae lustralis
pro basi inseruit.*

127

D	.	M
P	V	THY CIO
S	A	R GENI
A	C	OEL
I	A	N A F
C	O	N I V
G	I	D V L
C	I	S S I M O
B	.	M

In

In gradibus Portae Palatii , five
Episcopii Arretini , in lapide
Tiburtino.

128

LVCCETIAE. A
LIB. NYMPHES
M. VOLASENNA. FEROX. F.
MATRI. PIAE
IN F. P. X
IN. AG. P. XII

Fragmentum marmoris apud
Nobiles Viros Forti.

129

NI. SIVI
MVRRIA
SECVNDI
NA MARIT
B. M

128. Hodie hic lapis fractus ex omni parte est , & pae-
ne desperatae lectionis . Integrum dedi ope MS. Bibliothecae
Stroziae , in quo anno MCCCCLXV descriptus fuit
ab Angelo Acciaiuolo Nobili Viro Florentino . Volasen-
nam , five Volasenniam Familiam claram item apud Vo-
laterranos fuisse superius pag. 170. adnotavimus .

Haecenus , paucis exceptis , Inscriptiones Arretinas pro-
tuli , quae hodie supersunt , & in praedictis locis videri
possunt ; eas nunc referam , quas Arretii olim exstasse tum
MSS. Codices , tum auctores fide digni adfirmant ; sed hoc
tempore non reperiuntur , & alio translatae fuisse credibile
est . Constat enim Arretii inscriptiones tanto numero exti-
tisse , ut derivata a maioribus voce & fama , saxa loquen-
tia , *Sassi parlanti* , in Urbe fuisse ferantur : quod , ut notat
Cl. Montfauconius in Diario Italico Cap. XXVI. pag. 381.
profanum vulgus de lapidibus vocem emittentibus inter-
pretatur ; at sagaciores de inscriptionibus incisis apposite
id dictum existimant . Quod vero inscriptiones , quae
AEmilium Paullum , L. Lucullum , & Val. Maximum spe-
ctant , de quarum sinceritate dubitavit Montfauconius ,
suspicionem non laborent , satis iam supra ostendimus .

Tt

DIS

ta est Buxeti, anno MDCLIV. quae superius edita est pag. 298. n. 21. Hinc libet colligere non semper coniugum cineres in una eademque olla conmixtos fuisse.

132. Haec inscriptio, ut legitur in Libro MS. Iohannis Hieronymi Equitis Baccii, exstabat in impluvio Domus Nobilium Gamurriniorum Arretii, ad D. Laurentium. In eo MS. Codice primae lineae litterae sunt V. V. quasi haec Tabula votiva dicata fuerit VENERI VICTRICI. sed descriptoris erratum perspicuum est ex sequentibus postremis, litteris licet detritis, quae interpretantur CLEMENS SIBI ET SVIS FECIT; adeoque singularia illa V. F. reponenda sunt, aliorum lapidum sepulcralium exemplo, quae interpretantur *Vivens Fecit*. Hac loci occasione silentio haud praetermittam M. Atilium Alesium in sua Historia inter homines illustres Arretinos memorare Clementem Arretinum, Virum Consularem, Praetorianis praepositum, Domui Vespasiani per affinitatem innexum, Domitiano gratissimum, & familiarem; cuius meminit Tacitus Histor. Libro IV. c. 68. &, uti aliqui volunt, Suetonius in Domitiano c. 11. Sed *Arricinum* non *Arretinum* scribendum emendandumque ostendit doctissimus Ful. Ursinus ex antiqua inscriptione, in qua legitur M. ARRICINIVS. CLEMENS, qui Consul fuit cum L. Novio Asprenate, imperii Domitiani anno XIII.

133

D	.	M
CLAVDIAE		
GALLAE		
OPTIMAE		
MATRI		
GALLVS ET POSTVMA		
FILI		

Tt 2

134

D	.	M
POMPONIA		
HEVRESIS		
C. IVLIO. APRILI		
CONIVGI. B. M		
ET SIBI		

133.

133. Idem Liber MS. Equitis Baccii docet hanc inscriptionem olim adservatam fuisse in AEdibus Nobb. Roselliorum, quae, postea dirutae, locum dederunt aedificio Collegii Presbyterorum Societatis Iesu.

134. Hunc lapidem ex Schedis Georgii Vafarii Nobilis Viri Arretini, Architecti, & Pictoris celeberrimi, ac praestantissimi descripsit Donius in suis Collectaneis; proditumque memoriae est a Vafario exstasse in pariete Aedis S. Petri Minoris; quod etiam Baccianum MS. testatur. Edidit Ill. Comes Malvasia inter Marmora Felsinea pag. 354. ex Schedis Vaticanis, nulla loci habita mentione.

135

DIS . MAN
AELISIVS CARPVS VIXIT
ANNOS. LXIII. MENSIBVS
VIII. DIEBVS. XIII. HOR. III

135. Hunc sepulcralem Titulum nobis servarunt Schedae Barberinae, nempe Cl. V. Ioh. Baptistae Doni, ex quibus produxit Fabrettus Cap. III. n. 382.

In Arca marmorea.

136

D . M
L. VETTIVS FLORENI
NVS EX PRAESIDIBVS SINGVLARIS
INNOCENTIAE VIR VIXIT AN. XXVII
MENS. VIII. DIEB. VIII.

136. Afferit hanc inscriptionem prae laudatum MS. Redia-

dianum pag. 94. in quo notatur , corpus quod in ea arca marmorea positum fuerat , adhuc integrum exstare Regii. Fides sit penes descriptorem .

137

PORCILLAE VESTINAE CANANIVATI

DECORE FORMAE FLORE

. VESTAE

ADSCRIPTAE EHEV FAT . . .

ABSVMP LENTO

TORQ MATER

MOESTA SOROR MOESTI FRATRES MOESTIQUE PARENTES

. TVM PARCA NOC

ET GEMITV ET PRESSIS TVNDENTES PECTORA PALMIS

CONDIDERVNT TVMVLG ANTE DIEM

137. Visebatur haec inscriptio in Agro Arretino , Via quae Clusum ducit , procul ab Urbe ad VI lapidem ; quam ex Schedis Hieronymi Magii edidit Gruterus pag. MIII. 2. In primo versu , deletis mendis , legendum arbitror , PORCILIAE VESTINAE CANANEFATI. Porciliae familiae meminit vetus inscriptio edita a Fabretto Cap. V. n. 344. ex qua eam celebrem fuisse discimus in Ortana Colonia ; nam M. Porcilius Gratus Eques Romanus fuit , Sevir Augustalis , Quatuorvir Quinquennalis , & Praefectus Fabrum , itemque eiusdem Coloniae Patronus . Cananefas civitas fuit , ac patria Porciliae Vestinae , cuius populi partem insulae Batavorum incolunt , origine , lingua , virtute pares Batavis , auctore Tacito Histor. Libro IV. n. 15. In alio lapide apud Gruter. pag. CCCLXXXV.

1. scri-

1. scriptum est CANANEFATVM ; quare Ursinus apud Tacitum legendum putat *Cananefates* , non *Caninefates* . In secundo versu fortassis supplendum AC PRIMAEO FLORE IVVENTAE . In octavo QVOD TANTVM POTVIT PARCA NOCERE DOLENT . In ultimo MORS TVLIT ANTE DIEM .

138

IVNIVS. ITVTVS. F

139

EVFROSIAE. ATTICAE

138. In effodiendis Arretinae Arcis fundamentis anno MDI. M. Atilio Alessio teste , qui ea tempestate vivebat , inventi sunt tubi plumbei ad usum aquaeductuum , & columella foetido liquore oppleta , cui pro basi inserviebat ingens vas , in quo caelata erat adlata inscriptio . Pauculas litteras deesse puto , quibus suppletis , scriptum fuisse crederem : IVNIVS RESTITVTVS F. Incompertum mihi est an hic Iunius Restitutus impensa sua fecerit aquaeducti tubos , an vero sepulcralem memoriam .

139. Haec inscriptio desumpta est ex Schedis Petri Bonamici , in quibus haec legitur memoria manu Angeli Romani I. C. *De anno Domini MDXLII. in Villa Marcenae Cortinarum Arretii , a quibusdam rusticis reperta fuit quaedam Urna pulcherrimi coloris , & operis , quam in manibus habui , & in ea inerant cineres , & duae ampullulae vitreae perfractae , & ex una parte anteriori epitaphium hoc , videlicet , EVFROSIAE ATTICAE . Scriptum potius crederem EVPHRASIAE , sive EVPHROSYNE , quamvis F pro PH non raro sculptum viderim . Dubitari aliqua cum ratione quis poterit an haec fuerit liberta Q. Pomponii Caecilii Attici , qui , teste Cornelio Nepote , praedium in Agro Arretino habuit . Nullos , inquit , habuit hortos , nullam suburbanam , aut maritimam sumptuosam Villam , neque in Italia , praeter Arretinum , & No-
mentanum rusticum praedium . In aliquibus editionibus , & MSS. Codicibus *Ardeatinum* scriptum est , pro *Arretinum* ; verum Paulus Manutius in *Notis in Cornelium Nepotem* ,
aucto-*

auctoritate etiam Giberti Gifanii *Arretinum* , non *Ardeatinum* legendum esse ostendit . Idem adfirmat Fl. Blondus in Italia ; qui ait : *Cornelius vero Nepos in Attici Vita* [quod ad *Arretii dignitatem facit*] *Atticum ipsum dicit praedium in agro Arretino possedisse* . Servat quoque ad hanc diem nomen *Caeciliani* , vulgo *Cicigliano* , quoddam Rus , quod a nobis dicitur Villa , amoenissimo in colle positum , secundo ab *Arretio lapide* , ubi etiam conspiciuntur quaedam antiquorum aedificiorum vestigia ; a quo duobus item milliariis distat Villa *Marcenae* , ubi inventa fuit *Euphrosiae Atticae* sepulchralis urna .

Operaepretium me nunc facturum arbitror, remque viris eruditis non iniucundam , si nomina veterum Familiarum , quae apud *Arretinos* vel municipalibus muneribus , vel armis , vel studiis , vel publicorum operum munificentia alia-ve de causa inclaruere , aliquo cum ordine adtexam . Complura alia adferre possemus , si reliqui omnes lapides , qui interciderunt , ad nos pervenissent . Ea igitur ex his quae supersunt , sunt : *Acilia* , *Aelia* , *Aelisia* , *Anicia* , *Aninia* , *Artia* , *Aurelia* , *Aufinia* ; *Briatia* ; *Carvia* , *Ciartia* , *Cilnia* , *Cincia* , *Claudia* , *Cluvia* , *Crispinia* , *Cocceia* ; *Eredia* ; *Fabia* , *Flavia* , *Folnia* ; *Gavia* ; *Helvia* ; *Iunia* , *Iulia* ; *Laronia* , *Lartia* , *Luceia* , *Lusia* ; *Marcia* , *Murria* ; *Paccia* , *Petronia* , *Pomponia* ; *Saenia* , *Sargennia* , *Setinia* , *Spurinna* ; *Tellia* ; *Valeria* , *Vesilia* , *Vettia* , *Ulatia* , *Volasenna* . Quae vero ex obsignatis inscriptionibus in *Figlinis* erui possunt , sunt , *Anneia* , *Buccia* , *Bougenia* , *Camuria* , *Cornelia* , *Domitia* , *Ettia* , *Farseia* , *Rasina* , *Sellia* , *Sauseia* , *Terentia* , *Vibia* , *Umbriscia* , ex advenis vero *Porcilia* , *Satria* . His addenda est *Calidia* , quae frequentius nominatur in *Figlinarum* impressis notis , nec incognita est ex pluribus apud *Gruterum* editis inscriptionibus , ni tamen cognomen sit . *Cornelius Nepos* , ut illustre exemplum adferam , in *Attici* vita laudat *L. Iulium Calidum* , quem , post *Lucretii* , *Catullique* mortem , multo elegantissimum Poetam , virum bonum optimisque artibus eruditum suam tulisse aetatem contendit .

In

In adlatis quoque Figlinarum sigillis quum nominetur *Vibia* familia Arretina, in ea fortassis numerandus est egregius hic civis C. Vibius Celer, Papirius, Rufus, cuius fit mentio, addita Pomptina Tribu, eo modo scripta, in hoc singulari lapide, prope Lacum Circeium invento, quem pretio redemptum a Neapolitano cive, anno MDCCXXVII. Argentoratum transferendum curavit quidam Collegii eius Urbis praestantissimus Professor, cuius nomen memoria non teneo, a quo perhumaniter, & aliam sequentem inscriptionem accepi, quae si in ea civitate fuissent, non parvo quidem Neapolitanis esse poterant ornamento. Rem certe eruditis gratam facturus, fortassis primus omnium, eas in lucem profero. In tertio versu sequentis lapidis sculptum MONIANOR, legendum est MONTANORVM. Huiusce Cohortis Primae Montanorum, cui C. Vibius praefuit singularis mentio est; vel una aut altera occurrit in Gruteriano Thesauro pag. DXLIV. 10. in qua legitur P. CAPATIVS MIL. COHO. MONT. PRI. STIP. XXX. Reliqua quae sequuntur non brevi calamo elucidanda essent. Alterum marmor quod sequitur non obscure fortassis indicat Neapoli fuisse Gymnasium, in quo publice iuvenes litteris Graecis, & Latinis instituebantur.

C. VIBIO. C. F. POMP I IN
 CILERI. PAPIRIO RVFO
 PRAEF COH T MONIANOR.
 TRIB. COH T FLAVIAE HISP.
 EQ. PRAEF. ALAE I VLP
 SINGVL.
 CIRCEIENSES
 EX. DD. PP.

D

M

T. FL. ANTONINO. NEP.

FL. ANTONINI. P. P. FONT.

LITTER. GRAEC. ET. LA

TINIS. QVI. VIX. ANN. XVIII.

M. II. D. XXII. PARENT. INFELIC.

Duo maxima , & praecipua Etruriae flumina TIBERIS, & ARNVS Arretio vel transitum , vel ortum debent ; nam Tiberis , Plinio Lib. III. Cap. 5. & Dionysio Lib. III. teste , ex Apenninis montibus , media fere longitudine , finibus Arretinorum profluit ; Arnus vero , Strabone auctore , Lib. V. ab Arretio copiosus delabitur , Florentiam Pisasque perfluens . Longis meatibus fertur Tiberis per CL millia passuum , non procul TIFERNO Perusiaque , & Ocriculo , Etruriam ab Umbris , ac Sabinis dirimens . TIFERNI igitur aliquantulum nunc morari libet , utpote in civitate Arretio finitima , & ad Etruriam , licet Pontificiae ditionis , spectante ; quae vulgo *Città di Castello* appellatur . Praeterea C. Aninio Gallo Arretino militi in ea positum fuisse monumentum pag. 300 supra ostendimus ; nec pauca adnotabimus , quae eruditis viris haud iniucunda esse possint . A Tiberis propinquitate Tifernum Tiberinum appellatur , cuius meminit Plinius iunior Lib. IV. Epist. 1. atque ut ita differat a Tiferno ad Metaurum , de quo consule Plinium seniorem in Historia Natur. Lib. III. Cap. V. & XIV. itemque Cluverium Ital. ant. Lib. II. Cap. VII. pag. 621. & 624. Plurali numero Tiferna Tiberina dicta fuisse testantur scriptores , ostenditque vetus haec inscriptio edita a Fabretto Cap. III. n. 128. sed non accurate , lineis item confusis , ac perperam distinctis ; quae exstat in Opido Montonis Agri Tifer-natis , eo advecta ex Plebe S. Gregorii. Vv D. M

D	M
C. IVLIO. C. F. CLV. PROCVLO	
TIFERNIS. TIBERINIS	
MIL. COH. VII. PR. > NEPO	
TIS. V. A. XXXVI MIL.	
A. XVI. TESTAMENTO	
FIERI. IVSSIT. CVRAVIT. FIERI	
C. IVLIVS. BARBARVS	
LIB. PATRONO. BENEMERENTI	

Quamvis Frontinus non meminerit Tifernorum Tiberinorum nec inter Municipia, nec inter Colonias, id tamen ex hoc lapide, & ex sequentibus non levi argumento evincere possumus. Romanae civitatis iure donata fuisse hinc arguere possumus, quod C. Iulius Proculus in Tribu seu Cluvia, seu Clustumina, seu Cluentia census fuerit, nomenque suum Romanae militiae dederit, annorum sexdecim spatio in Cohorte sexta Praetoria. Municipales certe, & Colonicos Magistratus, nempe Decuriones, Seviros, Pontifices, Senatum, Plebem, splendida quoque aedificia, scilicet balineum habuisse constat ex hoc lapide Tiburtino, quem ex Smetio evulgavit Gruterus pag. CCCCXIV. 5. & Aldus Manutius in Orthographia pag. 102. n. 4. qui apud Tifernates Tiberinos exstat in Foro Maiori iuxta Portam Cathedralis Ecclesiae, in angulo, qua iter ad Ecclesiam S. Sebastiani, & in paucis variat ab editis; quem cum ceteris, quos profero, accurate descripsit patriarum antiquitatum studiosissimus Alexander Certinius, qui & ad me misit cura Cl. Gregorii Redii.

SIBI

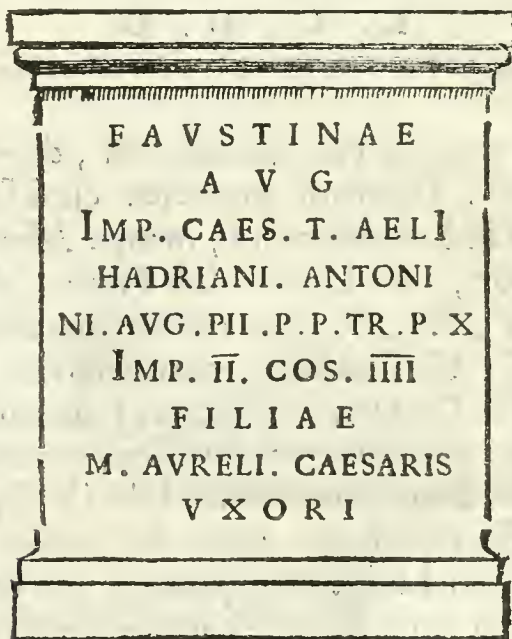
SIBI. ET. FIL. SVO. IV.....

IT. EX. H-S. LXV. N. PONI IVSSIT
 ET. OB. DEDICATIONEM EARVM
 DEC. Ⅹ. V. VI. VIR. Ⅹ. III. PLEB. Ⅹ. II
 DARI IVSSIT. ITEM. RELIQVIT
 AD. BALINEI. FABRICA. REIPVB
 TIF. TIB. H-S. CL. N̄ QÆ EX SEN
 TENTIA. AEMILI. FRONTONIS
 CL. VIR. POSTEA. DEINDE ARRI
 ANTONINI. CL. VIR. REIP. TIF. TIB.
 AB CIPELLIS PROFVTVRO. ET. PI
 CENTINO HER. ET. AB. ARVNTIA
 AMPIANA. HER. ARRVNTI. GRANIA
 NI. NVMERATA SVNT. HER. POSVER
 L. D. D. D

Agnoscamus quoque eius splendorem, dum Reipublicae nomen praefert. Duorum praeterea clarissimorum viro-
 rum fit mentio in hoc marmore, nempe AEmili Frontonis,
 qui, ut auguror, fuit Consul sub Nerva, de quo Dio,
 quem Martialis bello, & pace clarum praedicat; deinde
 Arrii Antonini, bis Consulis, patris Arriae Fadillae ma-
 tris Antonini Pii Caesaris, religione, bonarum artium stu-
 dio, optimisque moribus praeclarissimi; quem Plinius iu-
 nior eximiis laudibus commendat Lib. IV. Epist. 18. eius-
 que Graeca Epigrammata tanti se fecisse testatur, ut
 quaedam aemulari Latine & exprimere ipse tentarit; quare
 Lib. V. Epist. 10. eum hortatur ut quamplurima proferat,
 quae imitari omnes concupiscant, nemo aut paucissimi
 possint. Multorum Imperatorum, ac Principum in hoc

Municipio fuisse positas statuas publico in loco non obscure his verbis significat idem Plinius Lib. X. Epist. XXIV. ad Traianum Imperatorem: *Quum divus pater tuus, Domine, & oratione pulcherrima, & honestissimo exemplo omnes cives ad munificentiam esset cohortatus, petii ab eo, ut statuas Principum, quos in longinquis agris, per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permetteret IN MUNICIPIVM transferre, addita sua statua; quodque ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim DECVRIONIBVS scripseram, ut adsignarent solum, in quo templum pecunia mea exstrueretur. Longe ab hoc Municipio fuisse Plinii agros inferius videbimus.*

Tifernates devoti numini maiestatique Domus Augustae ara atque statua, uti ex hac inscriptione intelligi potest, perpetuae posterorum memoriae commendarunt Faustinam T. Aelii Hadriani Antonini Imperatoris Augusti filiam, M. Aurelii Caesaris uxorem. Haec exstabat in inferiori Xysto Ecclesiae Cathedralis S. Floridi; quam vulgavit Manutius in Orthogr. p. 366. & Gruterus p. CCLX. 6. sed sine loco.

Drusi Caesaris fit mentio in sequenti Tegula, quae cum

cum altera , in qua C. Fannii nomen impressum est ; inventa fuit paucis ab hinc annis in praedio Castelli Leonis , quo in loco duo sepulcra detecta sunt , atque in ipsis praedictae tegulae , latitudine unum pedem non excedentes , crassitudinis vero fere trium unciarum ; quibus Ill. Baverius Gubernator Tifernatium Civitatis patrium Museum suum Seniense ornari voluit .

DRVSVS CAESAR

C. FANN.

Fuit etiam apud Tifernates Tiberinos Templum Veneri Victrici dedicatum a L. Arronio Amando Sexviro Augustali , solo privato , sua pecunia factum ; cuius meminit ingens hoc marmor in parva Platea adhuc exstans ante Sacrum Montem Pietatis ; cuius Templi vestigia adhuc cernuntur prope moenia Civitatis , non longe a Tiberino fluvio , extra portam S. Floridi , quod haec habet .

VENERI VICTRICI

L. ARRONIVS. AMANDVS

VI. VIR. AVG.

SOLO . PRIVATO . S. P. F

Isidis , five Cereris cognomen *Frugiferae* assumptum a Lutatia L. Lutatii Salyiani uxore notare libet in sequenti Titulo

Titulo, qui exstat in Xysto inferiori Cathedralis S. Floridi.
Alter vero exstat apud praeclaudatum Alexandrum Certinium.

D . M LVTATIAE . FRVGI <i>sic</i> FERE . SANCTISSIME FEMINE . QVE . VIXIT CVM . MARITO SVO . SINE VLLA . QVERELLA . ANN . XXX M . V . L . LVTATIVS . SALVIANVS	DIIS . MANIBVS VRSILIAE . EPAPH RODITVS . FRATER SORORI . AMANTIS SIME . BENE MERENTI . FECIT . VIXIT . ANNIS XXVII
---	---

Apud eundem Certinium & haec quoque aliae Inscriptiones reperiuntur.

D . M C . CAESIDI SABINI Q . CAESIDIVS SEVERVS FRATRI . ET . L . CAESIDIVS SABINIANVS PATRI PIISSIMO	CAELIA OPTATA AN . XXX CASSIA . IVCVN N ERRICI
--	---

Quarto ab Tifernis Tiberinis lapide ubi fuit Ecclesia S. Cypriano dicata, hodie paene labefactata, memoriae proditum est fuisse Templum Mercurio sacrum; cuius antiquitatem, & aedificii splendorem parietinarum rudera & hodie ostendunt. *Sabini* cognomen occurrit etiam assumptum a viris Tiferniae familiae, quae ab ipso Municipio, sive a Colonia Tifernatium Tiberinorum appellari voluit, uti indicat

cat hic lapis , qui visitur in Platea Maiore prope portam Ecclesiae inferioris , fortassis *Confessionis* , Cathedralis S. Floridi . Alter vero , qui sequitur , scriptus est in gradu Altaris Plebis S. Iohannis Baptistae , vulgo *di Comunaglia* .

C. TIFERNVS
C. F. CLV.
SABINVS
VIXIT. ANNIS
XV

II VIG.
ADIVTORI
POSTINIAE
MYRTALE
PIRAMVS. FIL
P. B. M

In Ecclesia S. Mariae Camaldulensium Montis Migiani sequens inscriptio legitur , fugientibus litteris . Altera vero in exteriori pariete Domus DD. Albeziniorum , e regione Portae Ecclesiae Monialium S. Ioseph.

.....
FLORENTINVS. DIIS . . . PAG
LIS . . . II . . . VOT . . . SOL

P. ANNIVS
P. L. BASSVS

In suburbanis extra Portam Romanam in Ecclesia S. Iohannis Equitum Hierosolymitanorum exstat sepulcrum , quod hodie Urnae Aquae lustralis inservit . Altera vero inscriptio , quae eidem coniuncta est , cernitur in anteriori facie Ecclesiae Paraecialis S. Fortunati in Platea , quae Vittelliorum dicitur . Principes Tifernates Familias colligo , *Aciliam* , *Anniam* , *Arruntiam* , *Arroniam* , *Caeliam* , *Caesidiam* , *Fanniam* , *Iuliam* , *Lutatiam* , *Postiniam* , *Tiferniam* , *Ursiliam* ;

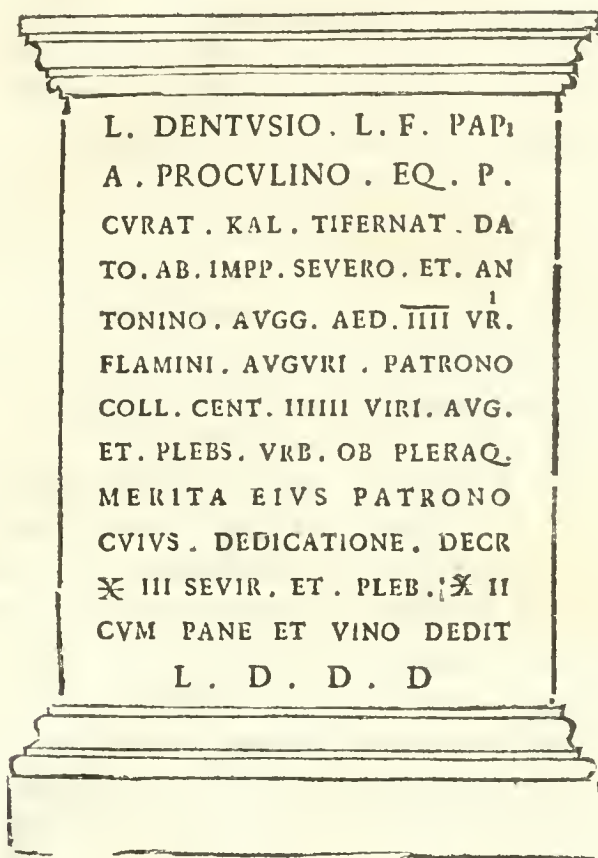
AR.

A R R V N T I A E
 E V T Y C H I D I
 C E R T V S . F .
 E V T I C H I S . V T . P A R E S T S V S T V L I ^T
 T I B I . N A T V S . B A C C H I D E S ,
 I V X T A . Q V E M · D V L C I T E R
 T I B I . F A T A . M A R I T V M
 S . T . T . L .

C . A C I L I O . C . F . P A L .
 P O L I T I C I A N O
 E Q V O . P V B . A E D .
 Q . I I I . V I R . I . D . I I I V R .
 Q Q . P A T R O N . M V N I C .
 D E C . V I V I R . P L E B S
 V R B . O B . M E R I T A
 E I V S . L . D . D . D .

Hanc aram indicavit Cluverius Italiae antiquae Lib. II.
 Cap. VII. p. 624. atque a Grutero editam p. CCCXLIV. 6.
 ut ostenderet Tifernum Tiberinum fuisse Municipium.

Curatorem Kalendarii Tifernatium Metaurensium ex hac basi inedita profero , quae exstat Sestini , quâ ad Etruriam nostram pertinet , apud primariam Ecclesiam S. Pancratii .

An haec basis , cui statua in honorem L. Dentusii Proculini superposita fuit , & solemni ritu dedicata , ab Tifernatibus translata fuerit ad Sestinatibus minime audeam adfirmare . Ex pluribus aliis inscriptionibus , quae Sestini visuntur , & quidem consimilibus , ex lapide , qui a nobis dicitur *macigno* , verisimillimum est a Sestinatibus , non a Tifernatibus dedicatam fuisse L. Dentusio Proculino , qui primum quidem fuit Curator Kalendarii Tifernatium , verum postea datus fuit Sestinatibus ab Imperatoribus Severo , & Antonino Augustis , ut apud eos AEdilis esset , itemque Quatuorvir , Flamen , & Augur ; quem sibi patronum co-

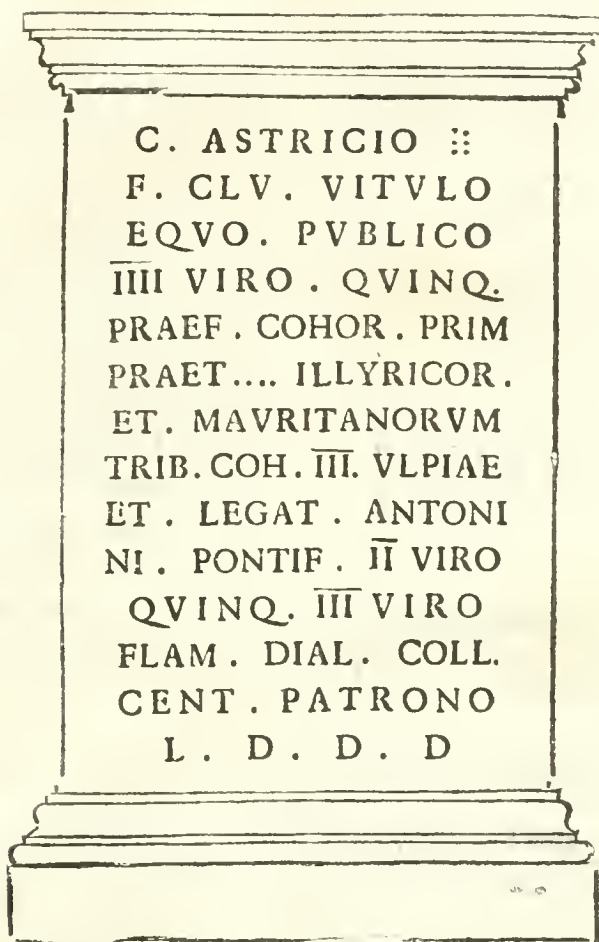
Xx

opta-

optavit Collegium Centonariorum Sestinatium . Lique-
etiam apud hos Umbriae populos , quos memorat Plinius
Lib. III. Cap. XIV. fuisse Collegium Augustalium , cuius
Seviri Augustales & Plebs Urbana eidem Dentusio Patrono
ob plura eius merita statuat cum base his titulis orna-
tam dedicarunt in loco dato decreto Decurionum ; cuius
dedicatione ipse L. Dentusius [DECR. fortassis scriptum
DECVR ut intelligendi sint DECVRIONES primum locum
in divisionibus tum denariorum , tum panis , & vini lo-
cum habuisse] Seviris denaria tria , ni aliter ut dixi legen-
dum sit , Plebi vero denaria duo , addita panis , & vini
largitione dedit . Ex quibus omnibus colligere possumus
haud obscurum & ignobile Umbriae oppidum fuisse Sesti-
num , quod Caesarum Augustorum Severi , & Antonini
curam meruerit , cui ab iisdem Imperatoribus talis vir da-
tus fuerit . Age vero liceat mihi aliquantulum iuxta fines
Etruriae vagari , ut huius loci dignitatem splendoremque
ostendam ex aliis antiquis monumentis , quae ad hoc tem-
pus exstant apud Sestimates , verum literis adeo evanidis ,
ac fugientibus , ut brevi an inscripta fuerint vix intelli-
gipossit . Plurimum me virorum doctorum movit auctori-
tas ut has inscriptiones proferrem , atque his potissimum
de causis , quod , una tantum excepta , reliquae omnes ine-
ditae sint ; quod lapides temporum iniuria non parum la-
befactati sint , adeo ut eorum tituli ex lapidibus actutum
fugere possint sub dio existentes ; ad haec etiam quod non
adeo celebris , & frequens sit apud auctores Sestinatium ,
memoria . Cluverius Italiae antiquae Libro II. Cap. VI.
pag. 622. perpauca de his notat ; affert tamen Romanum
lapidem a Grutero editum pag. CVIII. n. 7. in quo plures
milites descripti sunt , additis patriis urbibus ; inter quos est
L. VOLCEIVS. SEVERVS , patria SESTINO ; neque enim ,
ut aliqui fecerunt , scribendum est SEXTINO .

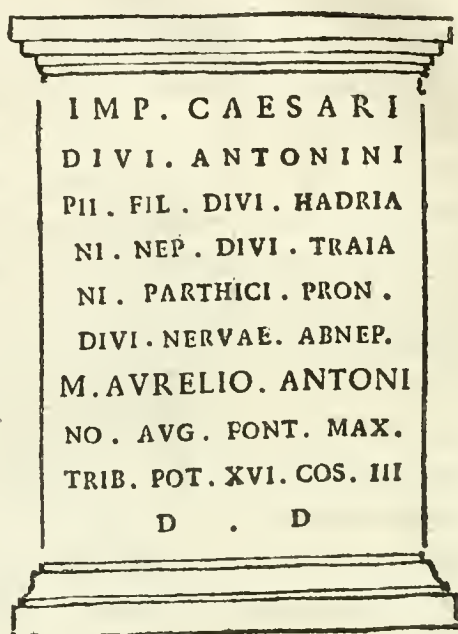
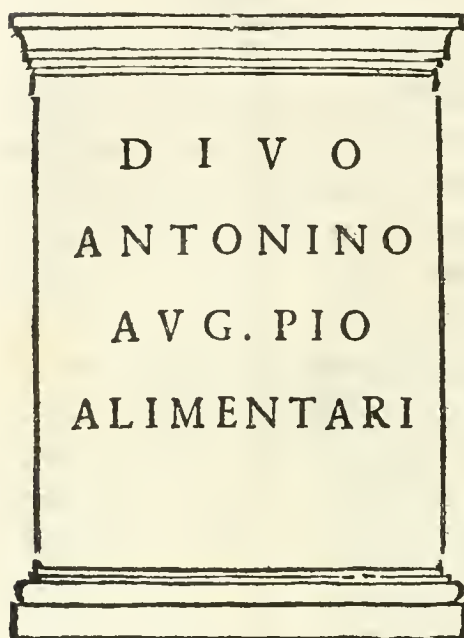
Alium Patronum eiusdem Collegii Centonariorum Se-
stinatium nempe L. Africium Vitulum subiicio ex marmo-
rea basi , quae hodie in platea Plebis Sestini conspicitur ,

ac procul dubio olim supposita statuae dedicatae in honorem eiusdem L. Astricii Vituli . Ea igitur haec continet .

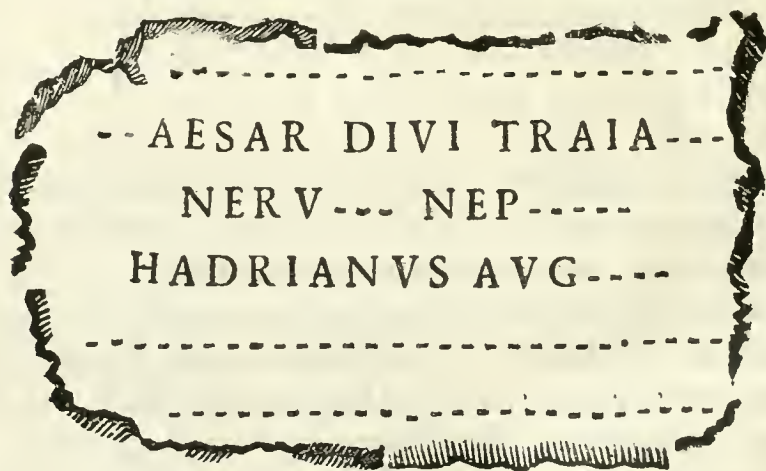

Nonnullis in locis has inscriptiones vel supplevi vel emendavi ex Schedis doctissimi Petri Victorii , qui has Sestinales inscriptiones per epistolam communicavit cum praeclarissimo viro Fulvio Ursino , cuius apographum penes me est ex MS. Bibliothecae Nobb. Victoriorum Romae , quod per plures menses in manus habui ex incredibili in me humanitate Illustrissimi Viri Francisci Equitis Victorii , de cuius eruditione , & virtute plura vel ipso silentio dicam . Perspicuum quoque est Sestinales in primis ab Imperatoribus Hadriano , Antonino Pio , & M. Aurelio Antonino

multis auctos fuisse beneficiis, quorum ipsi memores, devoti numini maiestatique eorum, statuas cum his marmoreis basibus publice in sua Republica dedicarunt.

Marmoris Fragmentum insertum in pariete ostii Carceris publici:

ALIMENTARI, nempe, ut in aliis inscriptionibus scriptum est, Pueri, & Puellae alimentarii dedicarunt aram; &, ut
mea

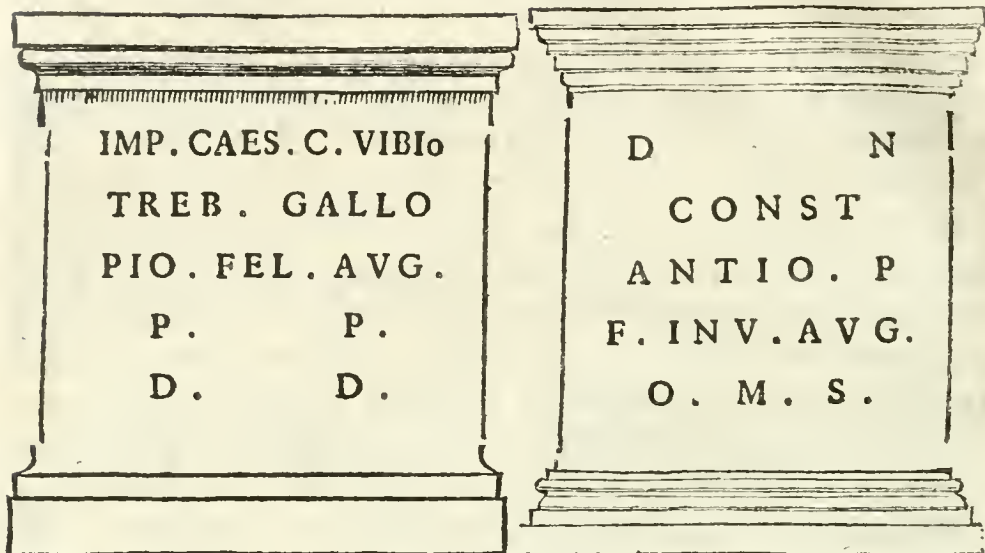
mea fert opinio , statuam Divo Antonino Augusto Pio . Fuerunt , ut notat vir pereximius Philippus Rubenius Electorum Lib. II. Cap. XXXVI. pueri puellaeque tenuiores , eisque cum alendis , tum erudiendis annui redditus , vel ex aerario fiscove , vel e privatorum donis , & legatis adsignati ; idque partim misericordiae causa , partim in honorem & cultum Augustorum Augustarumve . Hoc honore non caruisse Civitates adfirmat Paulus I. C. Lib. I. de Legatis , a Rubenio transcriptus . Ita Comensi Municipio quingentam milia nummum dedit Plinius Caecilius , ut ex reditu pueris puellisque ingenuis alimenta darentur , ut ipsemet testatur Epist. 18. Lib. VII. & 8. Lib. I. idque etiam ostendit antiqua tabula eius nomine inscripta , quam vide penes Gruterum pag. MXXVIII. 5. Pueros igitur Puellasque alimentares institutas fuisse apud Sestimates in honorem Antonini Pii Caesaris , iam in Deorum numerum , ut stulte credebant , recepti , indicat haec ara , profecto non aliunde apud eos advecta ; quam idem Rubenius ibidem edidit , verum non indicato loco ubi exstet . Puellae ab Augustarum nomine appellabantur ; hinc *Faustinianae* in honorem Faustinae institutae , quarum Capitolinus meminit in Antonino Pio , & in M. Antonino Philosopho . Eodem modo & *Mammaeanae* in honorem Mammaeae Augustae institutae ab Imperatore Alexandro Severo , eodem Capitolino teste in eius vita ; qui etiam narrat Pueros ab eius nomine *Mammaeanos* dictos fuisse . Ita etiam Puellae Puerique in honorem Traiani instituti *Ulpiani* nomen retulerunt ; quare in hac ara nullum discrimen sexus observare possumus , contra Rubenii sententiam , adeout Pueri Augustorum , Puellae Augustarum nomen referrent .

Sestimates devotos fuisse C. Vibio Treboniano Gallo , post Decii eiusque filii Q. Herennii necem ad imperii fastigium evecto , & Constantio Imperatoribus , ostendunt arae in honorem eorundem positae . Idem Gallus cum Volusiano filio , ad imperium adscito , profectus contra AEmilianum , interempti sunt anno imperii secundo .

In

In atrio Palatii Archipresbyteralis.

In Horto Palatii Archipresbyteralis, basis rudis ex Tiburtino.

Singularia illa O. M. S. fortassis ita interpretanda sunt, *Ordo Municipii Sestinatium*. Idem adfirmo in sequenti ara, quae est in honorem L. Tullii Veri, patria Vettonensis, Equi Publici, Laurentis Lavinatis, Curatoris R. P. S. ut interpretor, *Curatoris Reipublicae Sestinatium*; quas interpretationes a veritate, ut mea fert opinio, non alienas, si admittant docti viri, habemus Sestinum & Municipii, & Reipublicae appellationem praetulisse. Neque vero raro Municipiorum nomina per principem litteram in vetustis faxis exprimuntur; paucis hisce exemplis contentus sit Lector.

D . M
C. CAESI C. L
CHRESIMI
VI. VIR. AVG
PATRON COLL
CENTONAR. M. S
TINGETANA. LIB

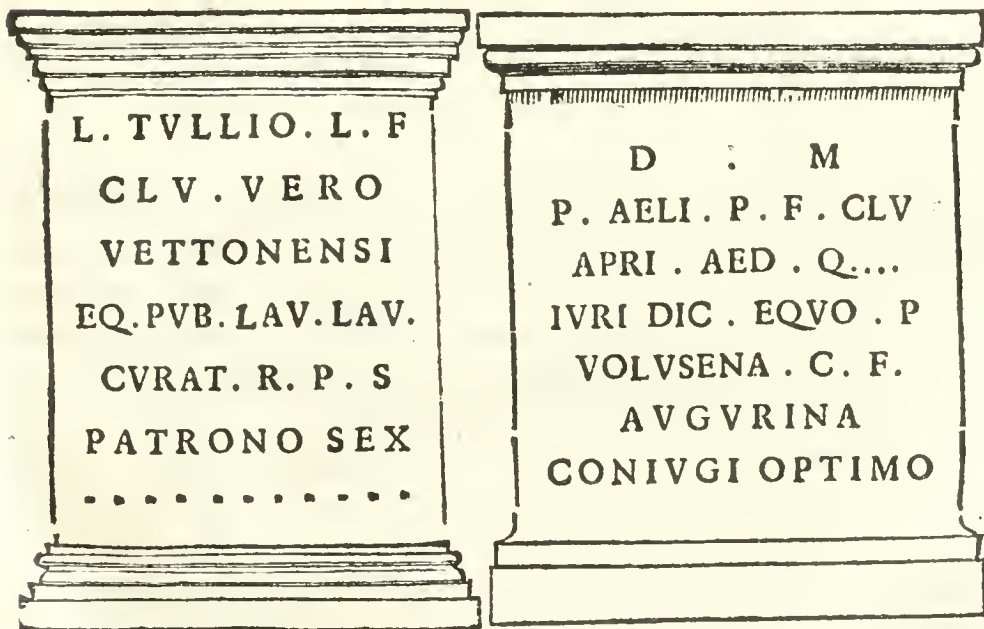
D . M
L. VAFRI
NICEPHORI
MEDICO. PA
TRON. C. C. M. S
FLAVIA PIERIS
MARITO. OPTIMO
ET SIBI VIVA
POSVIT

Quae

Quae arae cum iuventae fuerint apud Saffinam , ideo Philippus Antoninus in Antiquitatibus Saffinatibus pag. 35. recte explicat C. C. M. S. Collegii Centonariorum Municipii Saffinatium. Eodem modo & ego cum superius editae arae Sestini inventae fuerint , & apud eos hodie existant , ea singularia O. M. S. interpretanda esse censeo Ordo Municipii Sestinatium . En igitur quantae dignitatis laudisque sit hoc Municipium ope horum vetustorum lapidum , quos hoc in loco primus omnium proferre volui ut meis lucubrationibus nonnihil splendoris ei adderem , cum vidissem paucis memoratum illustratumque fuisse a Cluverio in sua Italia antiqua . Sed en praelaudata ara in honorem L. Tullii Veri Curatoris Reipublicae Sestinatium .

*In agro Ecclesiae Cathedralis
ex lapide Tiburtino.*

*In Vinea Comitum Carpinei iuxta
Eccl. Cathedr. ex lapide .*

Alium Curatorem eiusdem Reipublicae habes in sequenti Tabula , quae nunc iacet sub Ara maiori eiusdem Cathedralis Ecclesiae S. Pancratii , quam edidit Gruterus
pag.

pag. MXVIII. 8. ex Schedis Fulvii Ursini , multis mendis corruptam , non tamen inter spurias reiecit .

sic
sic
 VOTIVITATE ET TOTA MENTE D
 EVOTA GENIVM CVRIAE DEDI
 CATVM IN ISTATVAM IN
 CVRIA . AVG . POSITVM PERPE
 TVE LVCIS POSVIT ADME
 NESTRATIONIS SVAE VE
 SENVVS FRONTINIANVS
 CVRATOR R P HVIVSCE PAT
 RIAE POSITA SVB DIAE XIX
 OCTOBRIS POST CONSVLATV
 D N GRATIANI AVGVSTI III ET EQ
 VITIO C CONSVLIVS

Hunc annum ab U. C. 1127. Christianae vero Aerae 375. in quo scribebat Epiphanius denominare volens , non a Consulibus , qui non erant , sed ab imperio Imperatorum describit Lib. II. adversus Haereses , ut notat Relandus in Fastis Consularibus pag. 451. qui & hunc lapidem citat . Indicatur igitur in hoc lapide tempus , quo Vesenus Frontinianus Curator Reipublicae Sestinatium statuam , ut voverat , in Curia eiusdem Reipublicae dedicavit , eaque ibidem solemni consecratione posita fuerit , egregium eius initae administrationis monumentum . Signum Genii Centuriae factum cum aede marmoribus exornata occurrit in veteri inscriptione apud Fabrettum Cap. IV. n. 514 Artifices qui Genios ex quavis materia conficiebant *Geniarii* dicebantur , & memorantur in vetustis faxis .

In

*In Vineâ PP. S. Augustini
iuxta puteum.*

*Apud D. Vincentium Loppium,
qui etiam accurate hos lapides
descripsit.*

P E R T I N A
C E N C
C V R E
P O S I T E S V B
C . C A E S I O
A P R O . . . E T . . . Q
V E T E N N I
O V I C T O R E
M A G . V I C

D M
MESTRIAE SATVRN
INE. SIVE. MARCIAE
C. CAESIVS . APER
MATRI . PIENTISSI
ME . BENEMEREN

*In base superne perforata , quae
in Platea visitur .*

*In angulo Cathedralis Ecclesiae
S. Pancratii .*

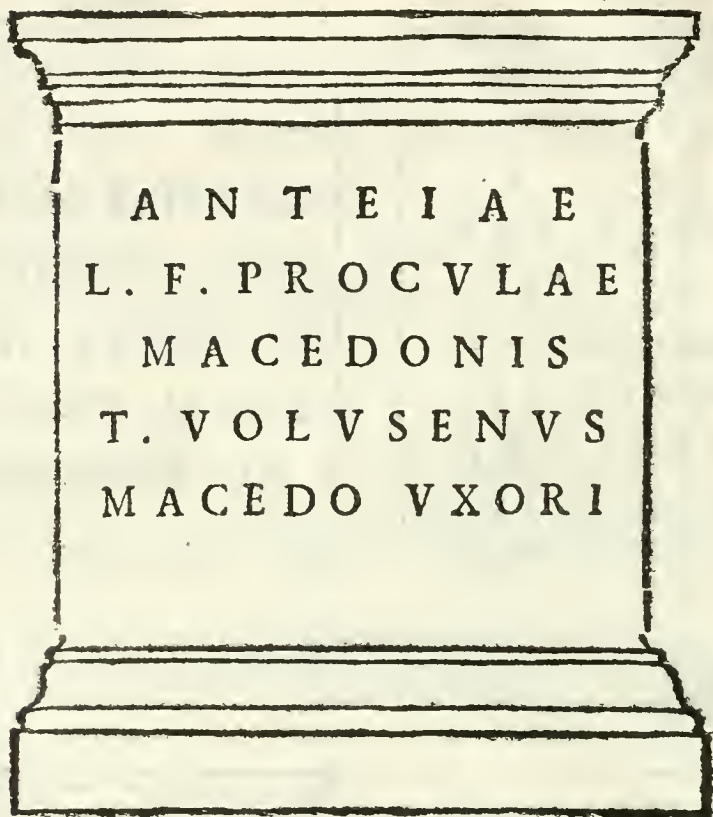
D M
PEDESIAE. L. F. IVS
TINE. VIXIT ANN
OS. XXVII. MENSE
VNO. DIES. XXVI
P. VOCONIVS. EVTY
CHES. CONIVGI
SANCTISSIME. ET P.
VOCONIVS. VALERIAN
VS MATRI. PIENTISSIM

C. PVBLICI
IVLIANI
VIXIT ANNIS
XXII. FILIO
PIENTISSI
M O
C. PVBLICIVS A. F
PATER INFELI
CISSIMVS

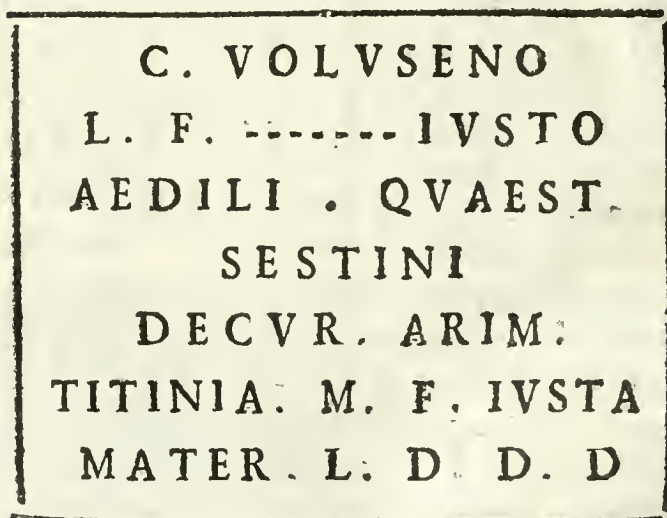
Yy

Basis

*Basis posita ante eandem Ecclesiam Cathedralem, superne
tribus foraminibus perforata.*

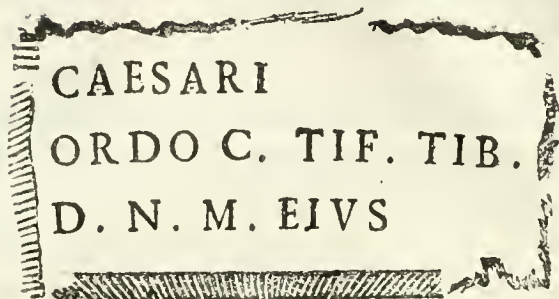

Vide Fabrettum pag. 57. n. 316.

Ex his duabus inscriptionibus, & ex altera superius allata pag. 351. perspicue liquet Volusenam familiam municipa- libus honoribus claram fuisse Sestini. Altera vero inscrip- tio, de qua Lector monendus est, Arimini hodie exstat, teste eximio viro Iohanne Baptista Donio in Inscriptioni- bus antiquis a me editis Classe V. n. 47. ex qua intelligimus C. Volusenum Iustum fuisse AEdilem Quaestorem Sestini, & Decurionem Arimini. Sed ut revertar ad Tifernates Tiberinos, de quibus supra, est etiam non in exigua lau- de ponendum quod ipsi adhuc puerum Patronum sibi co- optarunt Plinium iuniorem doctissimum virum; quibus ut referret gratiam, Templum pecunia sua extruxit, cuius te- stimonium non piget adferre; ita enim L. Calpurnio Fabato Profocero suo scribit in Epistola I. Lib. IV. *Erit una sed bre- vis mora: defletemus in TVSCOS, non ut agros remque familiarem oculis subiiciamus (id enim postponi potest) sed ut fungamur necessario officio. Oppidum est praediis nostris vicinum, nomen TIFERNVM TIBERINV, quod me paene adhuc puerum cooptavit: tanto ma- iore studio quanto minore iudicio adventus meos celebrat, prosectio- nibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ergo ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est) TEMPLVM pecunia mea ex- struxi, cuius DEDICATIONEM, cum sit paratum, differre lon- gius irreligiosum est. Erimus ergo ibi DEDICATIONIS DIE, quem etiam EPVLO celebrare constitui: Amicitiam, & praesi- dium clarissimorum virorum AEmilii Frontonis, & Arrii Antonini curatum Tifernatibus Tiberinis fuisse puto ab eo- dem Plinio, qui, ut diximus, eorum Patronus fuit.*

Dum haec sub prelo sunt, dandus fuit locus huic mar- moreae Tabulae fragmento, quod inventum hoc anno MDCCXXX. terra obrutum, in pariete Ecclesiae S. Illu- minati, dum filicibus iterum via sterneretur, mecum sta- tim communicavit veterum monumentorum apprime stu- diosus praeclaudatus Alexander Certinius.

Quae igitur in eo supersunt ita interpretanda sunt , ut arbitror . *Caesari Ordo Civium Tifernatium Tiberinorum, Devotus vel Devoti Numini Maiestatique Eius* ; quae singularia in pluribus lapidibus votivis in honorem Caesarum occurrunt in Gruteriano Thesauro .

Tiberis , ab ortu solis , navium patiens , secabat agros Plinii Iunioris , qui *Tusci* nominabantur , quos ipse laudat elegantissima descriptione in Lib. V. Epistola VI. ad Domitium Apollinarem . Non vacat ea plures hic paginas implere , ad quam priscarum lautitiarum cupidos lectores remittimus . *Tusci* agri Apennino saluberrimo montium subiacebant . Villa eiusdem Plinii longe splendidissima , & magnificentissima in colle imo sita , ambitusque propemodum immensi , prospectantium ex ea regionis situm pulchritudine , & varietate oculos mirifice reficiebat , implebatque omnium ; in qua toto anni tempore summa cum voluptate versari quis poterat . A tergo Apenninum , sed longius habebat , a quo auras accipiebat , non tamen acres , & immodicas , sed spatio ipso lassas , & infractas , quaeque magna sui parte meridiem spectabat . Ad eam plura certatim invitabant , ampla porticus , & pro modo longa ; atrium etiam ex more veterum ante porticum ; xystrus concisus in plurimas species distinctusque buxo , demissus inde , pronusque pulvinus , cui bestiarum effigies invicem adversas buxus opere topiario inscripsit ; ambulatio , gestatio in modum Circi , prata , campi , arbuta , triclinium , hippodromi nemus , areolae , marmoreo e labro aqua exundans ,

dans , dormitorium cubiculum aliudque cubiculum , & cenationes inter umbrosas , ac virides platanos subdito fonticulo , miscentibus iucundissimum murmur plurimis si-phunculis circa fontis craterem ; piscina strepitu visuque iucunda , hypocauston , balinei apodyterium , cella frigidaria , in qua baptisterium amplum , & opacum ; apodyterio superpositum sphaeristerium , cryptoporticus , diaetae , vineae , montes ; achanti , laurus , hederæ platanos vestientes , cupressorum ambitus , densiores umbræ , rosæ , umbrarum frigus , pomaria , viridaria , vites , silvæ , planissimi campi , nullum usquam , etiam si quaeratur , facile saxum occurrens , prata florida , & gemmea , trifolium , aliasque herbas teneras semper & molles , & quasi novas alentia ; mitissimus aer , & saluberrimus , nil denique in ea non iucundum , pulchrum , amoenum . Tuscos igitur ceteris Villis suis Tusculanis , Tiburtinis , Praenestinis merito praeponerat Plinius , quod ibi animo , ibi corpore maxime valeret ; studiis animum , venatu corpus exerce-ret ; placida ibi omnia essent , & quiescentia ; altius ibi otium , & pinguius , eoque securius , ubi nulla necessitas togæ , nemo accersitor e proximo .

Tuscos igitur Plinii agros , & praedia , nomen habuisse a solo , in quo condita sunt , idque nunc esse oppidum , quod vulgo appellatur *Borgo di S. Sepolcro* , Episcopali sede ornatum a Leone X. anno MDXX. millia VIII infra Tifer-num , in eadem ripa positum , ostendit Cluverius Italiae antiquae Lib. II. Cap. III. pag. 589. 590. mille vero ferme passus a laeva Tiberis ripa abest , in lata , eaque pulcherrima , & amoenissima maximeque frugifera planitie , quam montes velut amphitheatrum quoddam immensum cingunt , humili clivo impositum . Fuere quidam Geographi , qui id oppidum Burgi ad S. Sepulcrum *Biturigiam* interpretati sunt , cuius memint Ptolemaeus ; sed eos erroris arguit idem Cluverius pag. 570. alio *Biturigiam* constitutam fuisse ostendens . Vide & Blondum Lib. III. Cap. II. Ital. ill. Miror Thomae Dempstero , qui de hac Urbe scribit

bit Lib. VI. Cap. VI. de Etruria regali , haec excidisse .

Proferam nunc vetustos lapides, qui in hac Civitate Etruriae exstant , ni tamen paucis ab hinc annis interciderint .

In Palatio Episcopi.

I

D . M
Q. VOLCACIO. Q. F.
CELERI . MILITI
COH. VIII. PR.
BENEFICIARIO
TRIBUNI . > . ATTICI
MILITAVIT. ANNIS. VII.
VIXIT. ANNIS. XXV.

In Villa D. Baiulivi Pichi.

2

D . M
GRATAE
CONIVGI
OPTIMAE
C. CAESIVS
CALLINICVS

I. Decimo octavo aetatis anno militiae adscriptum fuisse constat ex hoc lapide Q. Volcacium Celerem , qui septem annis militavit in Cohorte Nona Praetoria , fuitque Beneficiarius Tribuni Centuriae Attici . Beneficiarius Tribuni , ut legitur apud Iulium Caesarem Lib. I. Belli Civilis , custodiae causa apud Tribunum stabat ; eique , ubi opus esset , praesidio & ministerio erat ; neque enim ignobiles , aut imperitos milites fuisse Beneficiarios compertum est . Id ostendit Plinius in Epistola ad Traianum Caesarem Lib. X. in qua de numero militum agit Gabio Baso Praefecto orae Ponticae adsignatorum : *Quantum perspicere potui , vir egregius , & indulgentia tua dignus ; cui ego notum feci praecepisse te , ut ex Cohortibus quibus me praeesse voluisti , contentus esset BENEFICIARIIS decem , Equitibus duobus , Centurione uno .* Beneficiariis honorariores erant Principales Beneficarii Tribunorum ; quorum fit mentio in veteri lapide apud Fabrettum Cap. III. n. 114. Neque vero opinionem aliquorum adprobare possum , qui ex eo Beneficiarios dictos fu-

isse

isse putant, quod missione honesta donati agrorum annuorumque stipendiorum munere, ac beneficio affecti essent. Nam certissimum est milites militia dimissos non fuisse nisi vicena stipendia emeritos. At hic Q. Volcacijs militasse scribitur annis septem, mortemque obiisse aetatis suae anno vicesimo quinto. Beneficiarios dictos fuisse ea de causa crederem quod Tribunorum beneficio ad maiorum officiorum gradus in militia promoverentur. Hinc C. Lucilius Vindex in inscriptione allata a Grutero pag. DLI. 3. & a Fabretto loco superscripto, ex Principali Beneficiario Tribuni, factus deinde est Optio in Centuria Cohortis Sextae Praetoriae. Burgensem hunc lapidem aliquibus respersum mendis edidit Gruterus pag. DLXIX. 13. & Fabrettus Cap. III. pag. 139. n. 141. ego vero ex Schedis Bibliothecae Vaticanae in Donianis Collectaneis,

In eadem Civitate :

3

D I S : M
 Q. HORTENSIVS : ASCLEPIADES
 FECIT . SIBI . ET
 TERENTIAE . ANNOR . L
 REQUIETORIVM
 A . B . F . S . S . S . IN . FR . P . X̄ IN
 A G R . P E D . V̄ .

3. Hanc quoque inscriptionem profero ex Donianis Collectaneis, quam Aldus Manutius exscripsit. Sexta linea
ita

ita forte interpretanda est , *Amicae benemerenti fecit supra-*
scriptum Sepulcrum. &c. REQUIETORIVM Gr. ἀναπαυσήριον . Se-
 pulcrum in quo defunctorum corpora , vel cineres requie-
 scunt , Christiani dixerunt κοιμητήριον , *Dormitorium* . Non pa-
 rum depravatam edidit Gruterus pag. DCCCLXXXIII. 4.
 & Jac. Gutherius de Iure Manium pag. 282. quem vide.

Ibidem.

4

D . M . S
 MARCIAE . QVINCTIAE
 VIX : AN : XXVI
 CONIVGI : OBSEQUENTISS
 PIISSIMAE
 SEX. GAVIVS. SEX. F. POMP
 A R R I V S
 FECIT. SIBI. ET. S. LIB.
 IN. FR. P. XII. IN. AG. P. XVI

4. Edita & haec inscriptio in Gruteriano Thesauro pag. DCCCV. 9. Sextus Gavius Arrius Pomtina Tribu Arretinorum civitatis iure , & suffragio donatus , de quo superius aliqua disseruimus . Huic Civitati claritatem splendoremque dederunt sancti viri Arcanus , & Aegidius celebres Anacoretae , qui locum antiquitus nemorosum , & solitarium frequentarunt . Ex ea illustres Viri prodire Antonius Maria Gratianus , Dionysius Theologus , Lucas Paciolus alique.

IN-

INSCRIPTIONES

ANTIQUAE

CORTONAE.

*In Ecclesia S. Domnini Vallis Proelii , ad Thrasimenum , vulgo
Val di Pierle , prope Cortonam , ad tria milliaria .*

M . S E R T O R I V S M . F
S T . . . V E R E C V N D V S
CORTONA
M . COH . PR . V . ANNI
VIXIT ANNIS XXI
MILITAVIT . ANNIS . V .
EX . T . F . I

INter omnes non modo Etruriae , verum etiam Italiae Urbes , quae olim imperio , & potentia maxime illustres , famaue celebres fuere , praecipuum certe locum habet CORTONA vetustissima , & nobilissima , quam hisce lucubrationibus illustrandam suscipimus ; quae licet omni clade belli vastata secundo bello Punico ab Hannibale , posteriorique aevo ferro , & flamma excisa barbararum nationum undequaque grassantium immanitate , per pauca hoc tempore ostendere possit veteris splendoris , & magnificentiae monumenta ; tamen celeberrimorum auctorum scriptis , quae nulla potuit delere vetustas , adeo ce-

lebris est , ut nemo sit qui ignoret quantam priscis temporibus , imperio , dignitate , magnitudine , populorum frequentia , armorum virorumque praeclarissimorum gloria , aeterni nominis claritatem sit consecuta . Constat enim Dionysii Halicarnassei , Livii , Polybii aliorumque scriptorum testimoniis longe ante conditam Romam , & ante Troianum bellum aedificatam fuisse , totiusque mox Etruriae caput cum Perusia , & Arretio constitutam fuisse , in qua sedem suam Tyrrhenorum potentissimi duces posuerunt , arcemque in ea munitissimam habuere . Excelso colli imposita est supra Thrasimenum lacum , a quo quinque millibus passuum distat , inter Perusiam , & Arretium . Latini CORTONAM dixerunt , uti ex Plinio aliisque constat , & ex militaribus faxis , e quorum numero superius adlatum , haecenus ineditum ; factumque hoc nomen nonnulli putant , corrupto vocabulo , a *Corytbo* , quo antea vocabatur , saepius a Virgilio memorato , & a Silio Italico , qui & utrumque usurpat . Romanorum Imperio cessit cum ceteris Etruriae civitatibus ante secundum bellum Punicum , iisdemque opem tulit adversus Hannibalem infensissimum Romani nominis hostem . Cortonenses in civitatem a Romanis accepti STELLATINA Tribu censi sunt , uti relatum marmor praeter alia diserte testatur ; quae Tribus una ex Rusticis fuit , ab agro Stellate in Etruria ita appellata , quemadmodum Festus , & Livius Lib. VI. memorant , anno Urbis conditae CCCLXIX. simul cum Arnienfi , vel Arnina Tribu . Sed de patriis antiquitatibus quum accuratius , ut arbitror , ipsi cives differere possint , audiendus Vir ex Equestri Ordine Divi Stephani splendidissimus Nicolaus Marcellus Venuti , Patricius Cortonensis , eruditioni , & rerum antiquarum studio impense deditus , qui in Epistola sua de his luculenter scripsit , quam mecum humanissime communicavit , eamque splendore , & gloria nominis Viri praeclarissimi exornavit , quam in lucem profero .

REVERENDISSIMO PATRI MAG.

F. SALVATORI ASCANIO ORD. PRAED.

Catholici Hispaniarum Regis apud Magnum
Etruriae Ducem Ablegato , atque Acade-
miae Cortonensis , quae ETRUSCA dicitur
LUCUMONI

N. MARCELLUS VENUTUS

S. P. D.

IU Multumque , fateor , PATER REVEREN-
DISSIME , anceps animo fui an Tibi summis
curis maximisque negotiis quotidie distento
litteras darem ; sed ut id facerem peregre-
gia singularisque humanitas tua , qua me
meosque semper complexus es , non levibus rationum mo-
mentis adhortata est , atque ut ita dicam tandem impulit
multa cum voluptate . Neminem enim habere me sentio
hoc tempore faciliorem Te , studiorumque nostrorum
amantiorum , qui libentissime veterum erudita monumen-
ta probas , atque existimas , & ACADEMIAE ETRUSCAE
decus , eiusdem LUCUMONIS (ut vocant) perbenigne ac-
cepta dignitate , in dies clarissimo tuo nomine summo opere
auges , atque exornas . De CORTONAE igitur nostrae anti-
quitate , ortu , ac fortuna non nisi ad te scribendum existi-
mavi , quod tibi si non grave , nobis quidem iucundum
erit , pro nostro in Patriam amore , & fortasse etiam uti-
le , circa ea Te aliquantisper detinere . Tantas profecto ab
ipsis incunabulis fuisse res nostras memoriae proditum est ,
ut nullam Italiae Urbem antiquioribus , & luculentiori-
bus testimoniis supra ceteras vetustatem suam probare
posse asseramus .

Zz 2

Cor-

Cortonam antiquum *Corythum* censent eruditi; quem Virgilius saepe numero in Aeneide aeternis carminibus non solum antiquissimum, verum etiam ante Troiae aedificationem stetisse, ac floruisse memoriae mandavit. Dardanum enim ex Corytho Etruriae prodiisse cecinit Lib. VII. v. 207.

Dardanus Idaeas Phrygiae penetravit ad urbes

Threiciamque Samum, quae nunc Samothracia fertur.

Hinc illum Corythi Tyrrhena a sede profectum.

Neque difficile erit ostendere eandem urbem esse Corythum, atque Cortonam testimonio Silii Italici libro octavo, qui Cortonam domum Tarchontis, & alibi eam nomine Corythi vocatam inter Arretium, & Clusium ponit; quidquid contra dicat Franciscus Marianus, homo deploratissimae causae vindex, innixus simplici unius auctoris coniecturae, qui vellet utroque Silii in loco lectionem pervertere, quum omnes quotquot sunt antiquissimi codices *Corythum* habeant; & Cortonam *Corythum* fuisse clarissimi viri Philippus Cluverius, Ferrarius Alexandrinus, Baudrandus, Senator Bonarota, omnesque sanae mentis, additis quamplurimis Virgilii enarratoribus in hanc rem calculum ferentibus.

Hoc autem insigne nomen a Corytho Etruriae Rege, atque Dardani aedificatoris parente habuit, ut ait Servius, ad Virgilii locum Aeneidos Lib. III. v. 167.

Hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus,

Iasusque Pater, genus a quo principe nostrum.

Surge age, & haec laetus longaevae dicta parenti

Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque require

Ansonias —————

Ferrarius Alexandrinus vult Cortonam a Corytho Etruriae Rege vocatam Corythum, quasi Corythonam, & inde Crotonam affini vocabulo, a Graecis; iis enim familiare fuit R literam ante, ac post subiectam vocalem promiscue collocare. Unde nil mirum, si Crotonam, & inde Cortonam postmodum dixerunt, ut ait Dionysius Halicarnassensis.

Sed operae pretium est animadvertere quot quantique nominis auctores de Cortona verba fecerint; & primo postquam

postquam antiquiorem ipsa Troia audivimus Urbem nostram , antiquissimus Historicorum Herodotus , qui vixit circa Olympiadem 84. narrans Pelasgorum in Italiam Etruriamque profectiōem , multas aetates ante bellum Troianum , Cortonae in Urbe florentissima sedes eos posuisse testatur , atque ibidem adversus Umbros munitionem statuisse ; quare suo adhuc aevo Cortonenses lingua Pelasgica , atque a ceteris Etruriae pagis dissimili usos fuisse testatur Lib. I. Cap. XVII. Quae historia a Dionysio Halicarnassensi confirmatur Lib. I. Cap. XXVI. & XXVII. qui eodem modo quo Herodotus Cortonam vocat Urbem Metropolim Etruriae , atque magnam , & fortunatam . In Herodoto vero non Cortona , sed Κρησῶνα occurrit , & hoc pro Κροτῶνα ut ait Holstenius , oppido Pelasgorum in Etruria , ὑπὲρ Τυρρηνῶν ; itemque Berkelius . Adde ipsam *Crestonam* Italicam suspectam esse , & forte apud Herodotum non Κρησῶνα , sed Κροτῶνα legendum ; quod profecto satis docte ab Iacobo Palmerio in criticis Exercitationibus ad Herodotum ex Dionysio Halicarnassensi demonstratur .

Hoc itaque nomine , sicuti ceteris , quibus varie a Graecis scriptoribus demonstrabatur , etiam a Stephano Byzantino descripta fuit . Κροτῶν , ἓξιν ἑτέρα πόλις , Τυρρηνίαις Μητρόπολις , καὶ τρίτη Ἰταλίας . *Croton est altera Urbs Metropolis Etruriae , & tertia Italiae* : sicuti in verbo Κρησῶν , eandem urbem describit .

Exactis itaque ex Aboriginum finibus iisdem Pelasgis , nihil praeter Crotonam urbem vetustissimam reliqui mansisse tradit Dionysius Lib. I. Cap. XXVI. & notandum hanc migrationem Pelasgicam in Etruriam , ut observavit Rykius , & doctissimus noster Academicus Iustus Fontaninus , eruditae antiquitatis decus , & ornamentum , factam periodo Iuliana 3186. ante primam Olympiadem , anno 752. adeoque 344. ante epocham Troiae captae secundum Eusebii Scaligeriani calculum , ad Erathostenis canones correctum .

Si vero fabulae a nobis adeundae sint , liceat ad excidii Troiani tempora mentis aciem convertere , atque ecce Urbem

bem a Lycophrone , ac Theopompo commemoratam. Stephanus Byzantinus hic quoque in verbo γόρτυν , observandus. Θεόπομπός φησιν, ὅτι παραγενόμενος ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ τὰ περὶ τὴν Πηνελόπειάν ἐγνωκὼς ἀπῆρεν εἰς Τυρσηνίαν, καὶ ᾤκισεν εἰς Γορτυναίαν, ἔνθα καὶ τελευτᾷ. *Theopompus ait , quod rediens Ulysses , & noscens apud Penelopem acta, transiit in Etruriam, & habitavit Cortonae, & ibi mortuus est.*

Lycophron quoque hanc γορτυναίαν commemorat , ad quam illustrandam Tzetzes ex Theopompo Tyrſeniae γορτυναίαν existimat Cortonam esse Urbem Etruriae antiquissimam . Quae nam igitur laus accedere poterit Etruscae Urbī , quando Ulyssis quoque domicilium atque rogi elargita existimetur , qui suam Ithacam tanti fecisse memoratur , qui fumum illius ut videret , ut auctor est Cicero , immortalitatem dicitur recusasse?

Illud quoque silentio minime praetermittam Lycophronem eo in loco ubi meminit sepulcri Ulyssis , mentionem facere Pergī montis , de quo ne verbum quidem fecerunt eius enarratores , qui , ut arbitror eiusdem montis topographiam ignorarunt . Sciendum igitur est Pergum , ad hanc diem ita appellatum , esse montem prope Cortonam situm , ab eius radicibus exsurgentem , valde amoenum , omnibusque deliciis , & villarum nobilium civium frequentia valde famosum , quae etiamnum vernaculo sermone Pergo appellantur ; quare hunc esse illum montem a Lycophrone laudatum nullus dubito .

Incenso postmodum Ilio , Tarchon Rex , Telephi filius , cum in Etruriam venisset Cortonae sedem statuere , utpote in magna , atque munitissima urbe voluit , ut ait Silius , qui Cortonam Tarchontis domum appellat .

Hunc advenienti Aeneae in Italiam suppetias tulisse manifestum est ex Virgilio , Cortonam antiquissimo Corythi vocabulo indigitante .

Neque obstat Tarchontem Tarquinii Urbem Etruriae excitasse , uti ex Stephano liquet , verbo Ταρχωνίον , πάλαι Τυρσηνίας &c. cur alibi non potuerit habitare , ut putat Franciscus

ciscus Marianus in suo Antibiterbio ; quinimo necesse habuit alibi primo non minimum tempus traducere , quandoquidem novam civitatem tam cito advena aedificare non potest .

Ad haec tempora Etruria in δύο, καὶ δέκα ἀρχηγετίδας divisa usque ad Romanam fortunam memoratur , teste Dionysio Halicarnassensi Lib. VI. qui deinceps lib. IX. has πολῆς, seu Civitates vocat. Sic T. Livius Lib. IV. V. & VI. duodecim Populos Etruriae appellat , inter quos doctissimi homines , & quisquis in eruditione cordatus , Cortonam numerandam esse non it inficias .

Ita Philippus Cluverius , & Lucas Holstenius verbo Περὶ Ἑλίου ad Stephanum , & Clar. Fontaninus Archiepiscopus Ancyranus de Antiquit. Hortae l. 1. cap. 1. Neque tantum unam ex XII. Etruriae civitatibus , sed ceterarum caput extitisse ex Livio liquet , Decad. III. lib. 2. Sed ubicumque pugnatum est , Romana res superior fuit . Itaque a Perusia , & Cortona , & Arretio , quae ferme capita Populorum ea tempestate erant , Legati pacem , foedusque a Romanis petentes , inducias in triginta annos impetrarunt .

Fractis vero Etruscorum exercitibus ad Lacum Vadimonis , diu multumque tranquillam societatem cum Romanorum potentia coniunctam habuisse gavisa est Urbs nobilissima , donec late patentem agrum diversis vicissitudinibus hostili , & Romano sanguine undantem videret . Polybius lib. III. Ὅγε μὴν Ἀννίβας ἅμα μὲν εἰς τοῦμπροσθεν ὡς πρὸς τὴν Ῥώμην προΐει διὰ τῆς Τυρρηνίας . εὐώνυμον μὲν πόλιν ἔχων τὴν προπαγορευομένην ἢν Κορτάνιον , καὶ τὰ ταύτης ὄρη . δεξιὰ δὲ τὴν Τρασιμένην &c. Hoc est : Hannibal interea per Etruriam suos ducere Romam versus , habens ad laevam Urbem Cortonam , & adjacentes ei montes , ad dextram lacum vocatum Thrasimenum , &c. & Livius III. Decad. Lib. II. Hannibal , quod agri est inter Cortonam Urbem , Thrasimenumque lacum , omni clade belli pervasat , quo magis iram hosti ad vindicandas sociorum iniurias acuat . Et iam pervenerat ad loca insidiis nota , ubi maxime montes Cortonenses Thrasimenus subit . Via tantum interest perangusta , velut ad ipsum de industria relicto
spa-

spatio : deinde paullo latior patescit campus , & colles exsurgunt .

Neque difficile est effusi Romani sanguinis nostro aevo meminisse, quandoquidem ab insueta, ac formidolosa clade feralia remaneant nomina, Sanguinetum, Vallis Proelii, Sepultuaria, Caesi, Ossaria, ab ossibus ibi caesorum, ubi positum sequiori seculo hoc distichon affixum legitur.

NOMEN HABET LOCUS HIC OSSARIA AB OSSIBUS ILLIS

QVAE DOLVS HANNIBALIS FVDIT ET HASTA SIMVL.

Nec mirum est cadaverum aratro effossorum, & elephantum λείψανα saepe numero in apricum extrahi a sedulis cultoribus, qui, gigantea reperta credentes, exultant, ut ait Virgilius Georgicon Lib. I. v. 495.

*Exesa inveniet scabra rubigine pila ;
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.*

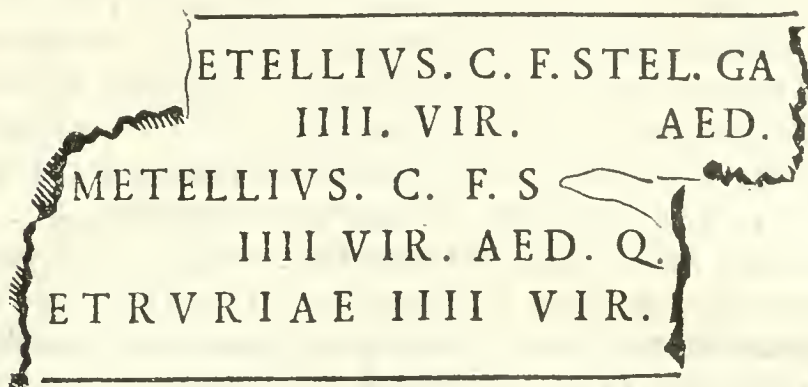
Hinc Leander Albertus, & Ughellus in Italia Sacra, Cortonam giganteum conatum appellare non dubitant.

Coloniam postmodum Romanam recepit Cortona, testimonio Dionysii Libro primo. Εἴξω γὰρ Κρότωνος τῆς ἐν Ομβρικοῖς πόλεως ἀξιολόγου, καὶ εἰ δὴ τι ἄλλο Ἀβοριγίνων οἰκισθὲν ἐτύγχανε, τὰ λοιπὰ πᾶν Πελασγῶν διεφθάρη πολίσματα. ἡ δὲ Κρότων ἄχρι πολλῆ διαφυλάξασα, τὸ παλαιὸν σχῆμα, χρόνος ὁ πολὺς, ἐξ ἧ τήντε ἐνομασίαν, καὶ τὲς εἰκήτορας ἥλλαξε, καὶ νῦν ἐστὶ Ρωμαίων ἀποικία, καλεῖται δὲ Κορωνία. Haec ita interpretata sunt. Nam praeter Crotonem Umbriae civitatem memorabilem, & si quod aliud tenuerunt Aborigines domicilium, perierunt reliqua Telasgorum oppida. Croton vero cum diu retinisset veterem formam, non multo ante nostram aetatem & cives mutavit, & nomen, facta Romanorum Colonia, & Cortona vocata.

Itaque si cui umquam Urbi Tyrrheniae nomen inditum est, hoc uni Cortonae congruit ex Hellenico Mitylenaeo Herodoti antiquiore, a tot antiquis auctoribus laudato, ut illustres Socii Palatini adversus Marianum in Dissertat. Ital. luculentissime demonstrarunt.

Corto-

Cortonenſes Cives *Stellatina* Tribu cenſos , utpote olim ex Etruria a Stellate fluvio accita , antiqua , quae apud eos exſtant , marmora, atque in Cortonenſi ſolo eruta , diſerte teſtantur ; quorum illuſtrandorum ſpartam non inviti relinquimus Clariffimo Viro Antonio Franciſco Gorio Academico noſtro, de priſcis monumentis, ac praefertim Etruriae noſtrae optime merito . Veteris inſcriptionis fragmentum in Cortonenſi agro dudum repertum proferre libet ; ex quo colligere poſſumus , Praefectum , vel Correctorem Etruriae , Cortonae ſedem habuiſſe : id ita ſe habet .

Idem confirmatur diſertiffimo Claudii Rutilii Numatiani teſtimonio , qui in Itinerario , quod ſcripſit , imperantibus Honorio , Arcadio , & Valentiniano Auguſtis , anno ab V. C. M C L X I X. tempeſtate ſua Decium optimum , ac doctum virum , Rectorem cum imperio Etruriam gubernaffe , atque Cortonae ſedem habuiſſe , narrat .

Haec eadem , quum Flaminiae regionibus irem ,

Splendoris patrii ſaepe reperta fides .

Famam Lachanii veneratur numinis inſtar

Inter turrigenas Lydia tota ſuos .

Grata bonis priſcos retinet provincia mores ,

Dignaue Rectores ſemper habere bonos :

Qualis nunc Decius , Lucilli nobile pignus ,

Per Corythipopulos arva beata regit .

Aaa

Nec

Nec mirum , magni si redditus indole nati

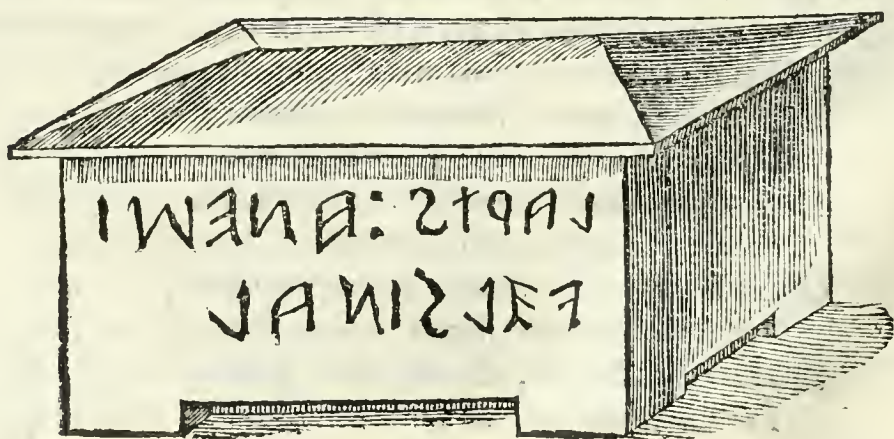
Felix tam simili posteritate pater .

Huius vulnificis Satyra ludente Camoenis

Nec Turnus potior , nec Iuvenalis erit .

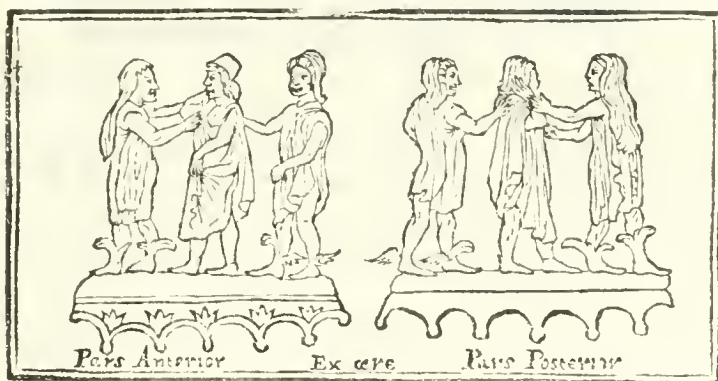
Ceteros vero Magistratus , nempe Quatuorviros Iuridicundo , AEdiles , & Quaestores in splendidissima Cortonenſium Colonia fuiſſe , itemque alia honorum genera , quae Municipiorum , Romanarumque Coloniarum ſplendorem , & decus augment quammaxime , profecto extra dubitationis aleam , tum alia antiqua monumenta , tum quae apud nos exſtant , probare poſſunt : quae omnia ab Historicis quoque Tartaglino , & Rondinellio animadverſa fuerunt . Accedunt rudera magnifici Templi , ubi pulcherrimae etiam nunc columnae ex Oriente deductae viſuntur , in loco dicto *Farneta* ; quod reor Baccho dicatum fuiſſe . Sed perpauca ex his , quae non ita pridem deſoſſa ſunt , antiqua monumenta , operae pretium eſt breviter recensere : hoc enim ipſo anno MDCCXXX inventa ſunt veſtigia antiquorum balneorum , quorum pavimentum , opere teſſellato multa elegantia ſtratum fuit ; inventique ibidem tunc plumbei tubi , qui aquas in ea derivabant . Sub oculis identidem ponam vetuſtiſſimum Sarcophagum Etruſcae ſcriptum , cuius notae Latinis characteribus ita forſitan interpretari poſſunt .

LARTS : ANEMI FELSINAL

Id

Id quanti momenti esse possit maximopere intelligitur, cum *Lars*, *Lartes* nomina fuerint Regum Etruriae, ut *Lars* Tolumnius, atque *Lars* Porfena; quum saepe saepius Etrusca nomina desinentia in *L* reperiantur. Et ex Plinio notum est unum ex Etruscorum Regibus Felsinum Bononiae Urbis parentem, & conditorem fuisse.

Sigillum hoc tres ex aere Histriones, & procul dubio Etruscos ex cultu, & foccis, ad alarum modum terminantibus, repraesentat; de quibus quum Rodolphinus de Venutis Canonicus Cortonensis, meus frater, fatis luculenter verba fecerit, nihil in praesentiarum addendum puto.

Denique pulcherrimam ex auro armillam intra Cortonae moenia repertam una cum compluribus Consularibus nummis sub domo Viri Nobilis Dominici de Thomasiis, exhibeo. Hoc Etruscarum feminarum peculiare, atque elegans ornamentum, a Romanis mulieribus, indeque a militibus, ducibusque usurpatum fuisse lapides inscripti testantur; ex his duos tantum subiiciam, qui multa notatu digna praeferunt, de quibus etiam fusius, si otium esset, disserere possem. Priorem inscriptionem illustrat Fabrettus Cap. III. Inscr. ant. pag. 127. n. 44. quam etiam lubens animo expono, quia C. Gavium Silvanum, Stellatina Tribu censum, memorat, de qua supra diximus. Sequentem

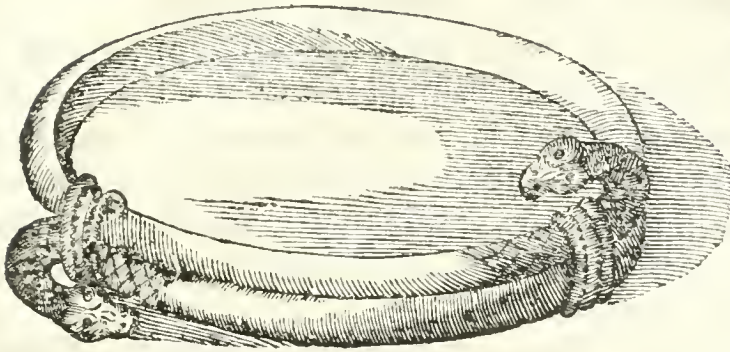
inscriptionem edidit Sponius in Miscellaneis Sectione V.
pag. 177.

C. GAVIO. L. F.
STEL. SILVANO
PRIMIPILARI. LEG. VIII. AVG
TRIB. COH. II. VIGILVM
TRIB. COH. XIII. VRBAN
TRIB. COH. XII. PRAETOR
DONIS DONATO. A. DIVO. CLAVDIO
BELLO. BRITANNICO
TORQVIBVS. ARMILLIS. PHALERIS
CORONA. AVREA
PATRONO. COLON
D . D

SEX. VIBIO GALLO RICINARIO
PRIMOPILARI PRAEF. KASTROR.
LEG. XIII. GEM. DONIS DONATO
AB IMPERATORIBVS HONORIS
VIRTVTISQ. CAUSA TORQVIBVS
ARMILLIS PHALERIS CORONIS
MVRALIBVS III VALLARIBVS II
AVREA I HASTIS PVRIS V
VEXILLIS II SEX. VIBIVS
COCIANVS PATRONO BENEMERENTI

Neque praetereundum duco hoc loci, quod eruditos homines error tenuit, qui insignem in Vaticano iacentem Statuam ornatam simili armilla quum vidissent, illam Cleopatrae nomine celebraverunt. Armillam elegantissimam, de qua paullo ante dicebam, duo angues circumvoluti conficiunt; cuius iconismum subiicio.

La-

Lapso Romanorum imperio , Gothorum , Longobardorumque vicissitudines , fortunaeque iniurias Vrbs nostra passa est ; quo tempore aiunt D. Leonem P. M. Romae natum , Quinctiani vero Cortonensis filium , floruisse . Subsequutis autem temporibus libertatem sibi vindicavit , sicut ceterae Italiae urbes , maiestatemque Romano more duobus Consulibus , atque domestico Senatu servavit , etiamsi nihil eorum habuerit quae dixit in Italia hospes Dempsterus Etruriae Regalis Lib. V. Cap. IX. Quamplurimos in Hierosolymitana expeditione nobiles Ephebos Cortonenses , arma , atque classem habentes misit , qui per multum postea tempus nomen suum in Creta insula reliquerunt in Portu Cortonensi dicto : quae omnia Abrahamus Ortelius retulit , atque in Tabulis P. Bertii videri possunt .

Inde finitimos inter Perusinos , Arretinosque strenue dimicarunt nostri Cives , testimonio Ioannis Villanii , donec anno MCCLIX. saeviente interna Guelphorum , atque Gibellinorum rabie , ab Arretinis subdole , & per astum occupata fuit Cortona , ut ait Ricordanus Malespina in praedicto anno ; quam aratro evertere conati sunt , sed fugam arripuerunt intra biennium , postquam Cortonenses aedificassent Castrum ad Trasimeni ripas , & Senensibus adversus Florentinos suppetias tulissent . Cuius rei indubia testimonia , lapides , picturae , & manu conscripti codices , & populi interrupta epinicia , quotannis celebrari solita , contra

tra Leonardum hominem Arretinum , nonnullosque eius sectatores inscios facti , pugnare possunt .

Illud profecto haud praetermittendum , quod liberam ab omni servitute Urbem ante saeculum decimum quartum Henricus VII. Romanorum Imperator invenit , quando ipsius quoque Legatos in libertatis suae iacturam accedentes callide avertit , ipsumque Imperatorem postea libertatis iura sibi firmantem , atque insignibus decorantem , alacri animo Vrbs excepit .

Inde *αὐτόνομον* tyrannidem praepotentis civis Rainerii Cafalis , Vguccii nepotis , qui moenia instauraverat , subiisse constat ; & in ea gente per septem Dominos , qui se se Imperiales Vicarios vocitabant , continuatum imperium . Tandem Aloysii Baptistae extremi Dynastae elatiorem superbiam amplius Populus non ferens , ultro Neapolitano Regi Ladislao se dedit , qui Tyrannum Neapolim custodiendum transmisit , Florentinaeque Reipublicae Urbem pretio donavit , anno Aerae Christianae 1409 .

Horum acta videri possunt saepe apud Villanos , D. Antoninum Archiepiscopum , Volaterranum , Matthaeum Palmerium , Iacobum Laurum , Tartaglinum , ceterosque Historicos Cortonenses , aliosque quamplurimos .

Ceterum Cortonae sub caelo situs , quod ad Poli altitudinem , sive latitudinem spectat , ea est grad. 43. minut. 15. Florentia meridionalior , ubi attollitur Polus gr. 43. min. 46. & 30.

Sita est Vrbs in excelsa monte , e dorso ad elatius cacumen porrecta . Planitiem habet ad meridiem longe lateque patentem , adeo ut eius prospectus e summo monte quaque versus sit oculis longe iucundissimus : est enim humilibus collibus disseminata , ut via e longinquo prospicientibus adsurgere videatur . Ad ortum solis habet Trasimenum lacum , cuius ripae pulcherrimae rotundo orbe aquas includunt , colorem maris aemulantes , cladeque Flamini Consulis Punico bello nobilitatas . Montes , qui a Septentrione latus explicant , a Livio , & Polybio describuntur .

Cete-

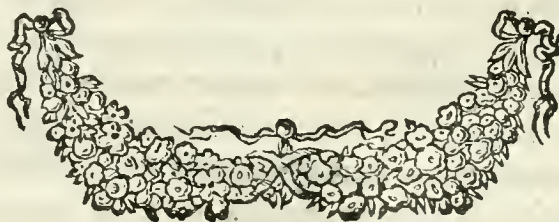
Ceterum & qua ager planus est , & qua montosus ; uberrimis fegetibus , laetis arboribus , olivetis , vineisque nobilissimis abundat . Vina certe ab Andrea Baccio iure meritoque celebrantur . Sunt & saxi fodinae , ex quibus nobile marmor , etsi minus notum , eruitur ex Iaspidis genere , viride , nigris maculis , amethystique frustulis intertextis . Nec desunt quae naturalem Historiam , Botanicam , Pharmaceuticamque iuvare possint . Urbis moenia immanibus , quadratisque extructa saxis , antiquitatem praeferunt indubiam ; eiusdem sane structurae est Crypta , quam nostrates Pythagorae appellant , in qua , ferunt , Philosophum olim degisse . Nos vero sepulchretum censemus . Cortonam Viros sanctitate , doctrina , armis insignes omni saeculo habuisse legimus , quos longum esset nunc recensere . Ad Urbis vero ornatum non desunt perpulchra templa Bramantis Sangallii , Georgii Vasarii , & Equitis Fontanae opera , plurimaque excultissima arte Civium Equitis Radii , Philippi Berrettini , & Antonii Iannelli Architectonices peritissimorum , videntur . Picturas illustrium Civium Lucae Signorelli , Petri Pauli Gobbi , Petri Berettini , & Lucae nepotis , aliorumque Italicorum artificum videre est in privatis publicisque aedibus . Episcopium , Praetorium , Xenodochia plura , & si quae sunt alia Civium non aspernanda , ex industria praetermitto . Quae de Ecclesia Cortonensi dicenda forent , ex Vghellio , atque ex eius Adnotatoribus petenda sunt . Illud equidem non reticendum , proximis ab hinc annis , studio , ac solertia nobilium Iuvenum , Societatem institutam esse percelebrem , quam Academiam Etruscam vocant . Hi nullis impensis parcentes Museum instructissimum compararunt , publicaeque utilitati exponi iusserunt , ut veterum Etruscorum praesertim colligerentur monumenta , quae in hac potissimum plaga in dies proferruntur . Hinc plurima iam assequuti sunt vetustatis insignia , lapides Etrusce inscriptos , fictilia vasa , & quae ad rem herbariam , metalla , maris frutices , & Opticen pertinent . An referam aliarum rerum supellectilem , numismata , Romanos

nos lapides , excultas gemmas , pondera , anaglypha , signa , & eſtypa , iconiſmos , unde facile poſſint eruditi Socii haurire antiquitatis notitiam ? Et ne quid deeſſet , publicam etiam Bibliothecam in eodem Muſeo dedicarunt , in qua per ſingulos menſes de ſingulari eruditionis parte aliqua , ab uno Sociorum diſeritur . At quid plura ? Illud certe pro Academiae huius ſplendore dixiſſe ſufficiat , plurimos Europae clariffimos Viros ſe ſe in ea connumerari voluiſſe , ut qui ſperent fructus ex ea aliquando ſe percepturos , quibus Reſpublica literaria maximum capiat iuamen , & ornamentum : quum praecipue naſti ſimus in Academiae Praeſidem Philippum Bonarrotium Senatorem ampliſſimum , Virum bono Reipublicae literariae natum .

Te etiam praecipuos inter Heroas connumerabimus , Vir Reverendiſſime , cui facile debet Etruria felicitatem ſuam ; quandoquidem ab Etruria diſſidia eliminata & bella evitata , ſpem ſucceſſionis firmatam curas propter , & ſollicitudinem tuam quiſquis eſt rerum aeſtimator aequi bonique conſulens , fatetur , & gaudet . Tu noſtrarum lucubrationum curas amplexatus , ſuperioribus hinc annis in Academiae Lucumonem , ut vocant , ſeu principem renuntiari non reſuiſti ; tantoque amore noſtra haec mitiora ſtudia foves , ut haec , quae de Patria mea , longius fortaiſſe quam par erat , ſcripſi , pro tua humanitate libenter excepturum eſſe conſidam . Vale .

Dabam Cortonae . Idibus Novembribus .

Anno Ae. V. CIO. IO. CC. XXX.

Illustrata insignium scriptorum testimoniis , & vetustis monumentis CORTONAE antiquitate , ad elucidandos veteres inscriptos lapides Romanos , qui in ea reperti sunt , gradum facio ; quibus postea eos adiiciam , qui aliunde in hanc Urbem nobilissimam , vel in Museum Academiae Etruscae advecti sunt.

In Ecclesia S. Michaelis Castri Casalis , supposita mensae Arae maximae , & inventa anno MDCCV.

3. *Calliae* familiae nullam fieri mentionem in editis antiquis inscriptionibus comperi , praeter quam in sepulcrali titulo,
Bbb

titulo, qui Polæ descriptus est ab auctore Codicis Rediani
saepius memorati; qui adfertur inter Inscriptiones anti-
quas a Marquardo Gudiod collectas, ac nuper editas pag.
CCLXVII. 9. Labet illum rursus proferre; nam forte no-
bis declarat Calliam Valeriam uxorem fuisse L. Callii Cri-
spini, qui cum matre sua Martia Serena, & Libertis, ut in-
dicat ea sigla in nona linea ET LIB. hanc aram posuit pa-
tri suo L. Callio Ariminensi.

D M
CALLIA . VALERIA . CALLIO
CRISPINO . CONIVGI . BENEMERENTI
POS VIT

Cognomen L. Callii Ariminensis adnotare lubet desumptum ex nobili aeque ac pervetusto Municipio, & Colonia Romanorum Arimino; quod non raro a veteribus fieri consuevisse alibi animadvertimus. A Florentina Colonia tum viros, tum feminas cognomen accepisse testantur lapides in Gruteriano Thesauro DXXIV. 7. DLV. 2. aliique complures, quos alibi data opera indicabimus.

*Titulus sepulchralis inventus extra Portam S. Dominici inter rudera
Ecclesiae S. Caeciliae, prope Monasterium Comitissarum;
nunc in Museo Academiae Etruscae Cortonensis.*

4

D M

AVLVS GELLIVS

MYRRINVS

4. Compluribus aliis antiquis inscriptionibus, quae perspicue evincunt Noctium Acticarum scriptorem eruditissimum.

num, atque elegantissimum *Aulum Gellium* vocandum esse, non vero *Agellium*, ut apud aliquos doctos viros invaluit; ad censendus est hic quoque perbrevis titulus, prae ceteris magno in pretio habendus, quia praenomen non per singularem primam litteram cum puncto interposito ut A. GELLIVS, sed integrum AVLVS GELLIVS exhibet. Inter primos qui hunc errorem induxere est Iustus Lipsius, cuius Lib. VI. Quaestion. Epistol. Cap. VIII. haec verba sunt: *Gellium, an Agellium dicemus, qui Noctes Aeticas scripsit? Agellium constanter libri scripti, etiam illud optimae notae fragmentum Giselinii, appellant: Agellii Noctium Aeticarum liber X explicat. Incipit XI feliciter &c.* Priscianus etiam nomina propria deducit a Servo Servilius, ab Agello Agellius. Haec an tanti sint ut Gelliano nomini immutando sufficiant accurate expendit doctissimus Petrus Lambecius in Dissertatione de Vita, & Nomine A. Gellii, quae praecedit Prodigium Lucubrationum Criticarum in Auli Gellii Noctes Aeticas, Parisiis impressum, anno MDCXLVII. Obiectioni, quae aliquorum manuscriptorum Codicum auctoritate nititur, quos Agellium habere adfirmat Lipsius, pro sua parte Lambecius omnes scriptos libros adducit, (inter quos sex Codices Bibliothecae Vaticanae) ad quorum fidem primae editiones impressae sunt, quae numquam *Agellium* pro *Aulo Gellio* obtrudere. Ipse etiam Priscianus non aliter hunc auctorem citat, quam *Aulum Gellium* Lib. VI. His rationum momentis addit virorum eruditorum testimonia, qui nomen illud ita litteris consignarunt. Secundam objectionem deinde refellit non minus frigidam, quam inanem ex Prisciano desumptam; opponitque eiusdem Prisciani testimonium Lib. II. quum nullum gentis, vel familiae nomen apud Romanos sine praenomine esse possit; adeoque reiicienda sit, non admittenda barbaries descriptorum antiquorum Codicum, qui praenomen, & nomen Auli Gellii in unum confundentes, & punctum inter praenomen, & nomen non admittentes, quod etiam frequentissime Etrusci nostri in vernaculum sermonem Latina monumenta vertentes fecere, qui quidem

scribere pro *M. Apicio*, *Mapitio*, illam Auli Gellii germanam genuinamque adpellationem corrumpere. En Prisciani verba: *Ex illo consuetudo tenuit, ut nemo Romanus sit absque praenomine; & notatur vel singulis litteris, vel binis, vel ternis; tum singulis quando a vocali incipit praenomen, ut A. Aulus, vel ab una consonante, ut T. Publius, T. Titus.* Quod vero Aulus sit praenomen, Gellius vero nomen gentilitium, notius est quam explicatione indigeat.

In tertia linea pro MYRRINVS scribendum videtur MYRRHINVS. Cognomen hic Aulus Gellius accepit a myrrha vel nota arbuscula, quae in Arabia praecipue innascitur, cuius guttis, vel stillis vinum veteres condiebant; de qua potione consulendus Iul. Caesar Bulengerus de Conviviis Lib. III. Cap. III. vel etiam faciem, & capillos odorabant; vel a myrrha lapidis egregii specie, quo vasa ad usum edendi & bibendi lautiores in supellectile habebant. Horum vasculorum pretium, & colorum variorum splendorem erudite describit Lazarus Baysius de Vasculis; quod opus locupletiori indiget commentario, & plurimis vasculorum figuris depromptis ex antiquis sculpturis; quod qui faciet maximam inibit virorum doctorum gratiam.

In eodem Museo.

5

C : V I B I V S
A N D R O M A C H

Ibidem.

6

T I L I A . P R E P V S A
V I X . A N N . V I .

6 T₂

8. *Tiliae* familiae nomen perrarum, cuius nulla occurrit mentio in Gruteriano Thesauro, & apud ceteros celebres antiquorum lapidum editores. PREPUSA a Graeco *πρεπύσα*, *decens*; feminae aptissimum, ac valde conveniens cognomen, quo ab Horatio tum Gratiae, tum Venus pulchritudinis Dea insignitur, Carm. Lib. I. Ode XVIII.

Quis post vina gravem militiam, aut pauperiem increpet?

Quis non te potius Bacche pater, teque decens Venus?

Cippus marmoreus fractus, effossus anno MDCCXXIX. ad II. miliarium prope Cortonam, in praediis Nobb. Venutorum dum aquaeductus substrueretur.

7. In quarta linea supplendum videtur COCCEIA; in ultima vero FRATRI, vel PATRI.

SE.

SEQUUNTUR INSCRIPTIONES ANTIQUAE
aliunde advectae, quae exstant in Museo
Academiae Etruscae Cortonensis.

8. In Vase marmoreo cinerario.

8.

D	M
P. HELVIO CRESCENTI	
HELVIA TIGRIS	
LIBERTA. ET. VXOR	
PATRONO	
B. M. FECIT	

8. Hanc Inscriptionem superius inter Arretinas exhibui
pag. 306. n. 28. In labro Vasis detectae sunt litterae D. M.
hoc est *Diis Manibus*; quod antea observatum minime fuit.
Hoc Vas Academicis Etruscis Cortonensibus dono dedit
V. C. Gregorius Reditus Equestris Ordinis D. Stephani Ba-
iulivus, & ipse honoris gratia in eorum albo descriptus.

Ibidem.

9

CLAVDIA. ATHENAEIS.
VIXIT. ANNIS. XXX
T. MARCIUS SATYR. ET
MARCIA . MA

9. Hunc

9. Hunc titulum sepulcralem cum ceteris usque ad numerum 15. Roma devehendum curavit vir nobilissimus, & antiquorum monumentorum studiosissimus Abbas Onuphrius Baldellius Patricius Cortonensis, qui eosdem donavit Academiae Cortonensi Etruscorum, idemque auctor cum aliis civibus suis fuit ut collatis ex privatis Cimeliis in commune studium priscae eruditionis reliquiis, publicae utilitati Museum conderetur, in quo erudite de omni antiquitate differerent Etrusci Academici Cortonenses.

MA. in postremo versu cognomen videtur Marciae; non vero interpretandum esse crederem *Mater*. Huius generis cognomina monosyllaba non raro leguntur in antiquis faxis; quod etiam observavit Fabrettus Inscriptionum Cap. I. pag. 2. & pag. 3. n. XV. legitur IVLIA. D. L. MA HIC. SITA. EST. & alias similes edidi inter Florentinas; interdum etiam vocalis duplicatur, ut GA, & GAA.

10 *Ibidem.*

D	M
P.	AELIO
VRBANO	
HERMA	
FRATRI	
B. M. FECIT	

11 *Ibidem.*

D. IVNI. ROMANI	
D. IVNI. PROTI	
OL	FEC
IVNIA. INGENVA	

12 *Ibidem.*

D	M	S.
PLAETORIAE	THREPT	
FECIT	PRIMIGENIVS	CON
CARISSIMAE	ET THREPT	F
MATRI	DVLCISSIM.	B. M. F.
V.	A	XXX.

Ibidem.

13

Ibidem.

Q. MVNATIVS
 LVPERCVS. VIX. AN. I.
 RVBRIA. PHIALE
 CONIVGISVOFECITETSIBI

14

Ibidem.

ARTORIAE. SPV. F
 FELICVLAE. SIBI. ET
 CN. POMPEIO. CN. L.
 ANTIGONO

*Fragmentum abeneae Tabulae, quam Academicis Etruscis
 Cortonensibus donavit Illustr. Abbas Diamantes
 Montemellinius Nob. Perusinus.*

15

MAXIM
 KAL. IVN. SEN
 T QVINQVMVIRI
 IO IIII VIRIS. I. D.
 ORVM ET ORIGINIS
 R SPLENDIDISSIMI N
 IVSDEM • QVINTI
 M PATRONVM. P. N.
 ITI NOSTRI CON
 CATIONEM INTEL
 IATVM
 I C S

sic RVFI. P. P. N. ESSE CONSEN
 M AVREL. Q. QVINTIA
 M. S. S. BONE INDOLIS
 DE EIVS HONORE ET

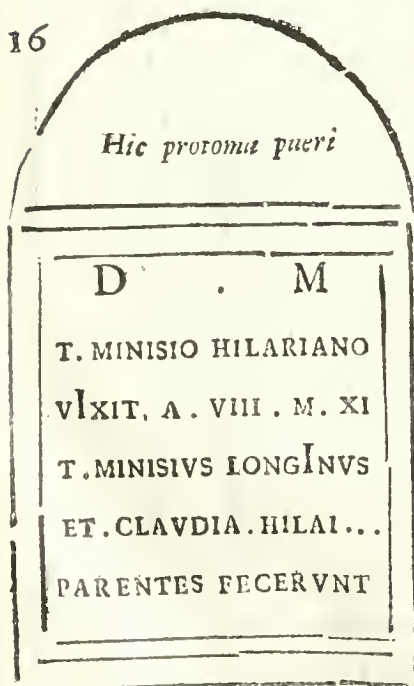
15. Tem.

15. Temporis iniuria fracta haec tabula admodum perantiqua, continet, ni fallor, ut ex his quae supersunt apparet, decretum cooptationis viri nobilitate, atque honoribus conspicui in patronum cuiusdam Municipii; adeoque coniecere possumus hospitalem hanc tesseram, ut mos erat, ad eum missam fuisse, fixamque in pariete domus eius; nam in medio adhuc sunt vestigia clavi quo fixa fuit: supersunt quoque in ora vestigia tenuis lineae, quae indicant coronide inclusam fuisse. Viri in patronum adsciti nomen forte QUINTIVS fuit, e gente Quintia, cuius fuit cognomen MAXIMVS, ut scriptum est in principio Tabulae. Sententiam tulere Quinqueviri, & Quatuorviri iuridicundo, qui praeerant Municipio. De hospitalibus tesservis, & Patronorum cooptatione non pauca superius ex antiquis monumentis adnotavimus. In ultima linea deletis litteris, quae primum incisae fuerant, aliae, ut exscripsimus, postea resectae sunt.

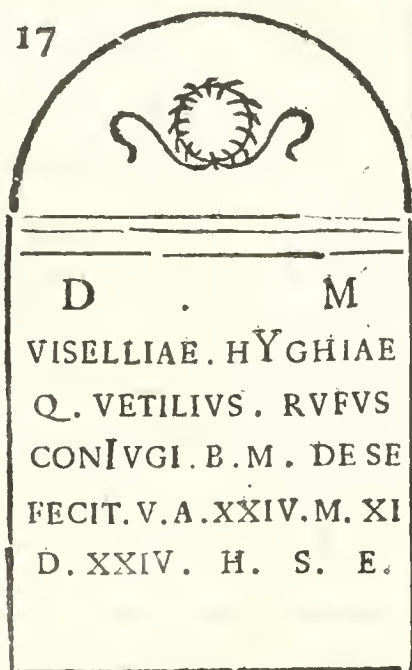
Ibidem.

Ibidem.

16

17

Ccc

18 *Ibi-*

Ibidem.

18

♀ D . M ♂
 TI. CLAVDIO EVT
 CHIANO ALV^mNO DVL
 CISSIMO. Q. V. A. VII. M.
 VI. IVLIVS EVTYCHES
 ET CLAVDIA FILETE
 PARENTES PIENTIS
 SIMI FECERVNT

*fic**Ibidem.*

19

D . M
 SACRVM
 OSCIA . IRENE
 PIA . VIXIT . AN
 XXX. D. XX. POR
 TVMIVS . POIT
 TIMVS VXORI
 PIENTISSIMAE
 FECIT . H. S. E
 OEBQ. IIII. S

Ibidem.

20

D . M
 C. VEHLIVS.
 PERPETVVS.
 C. VEHLIO.
 PRISCIANO
 PATRI BENEME
 RENTI. Q. V. A. L. IX
 ET LIBERTI. PA
 TRONO BENEME
 RENTI. ASCLEPI
 VS. ET EVTYCHES

19. POITIMVS. Legendum arbitror POLITIMVS.

21 *Ibi-*

21 *Ibidem.*

D . M
D E C I D I A E
L A S C I V A E
P A T E R F E C
V . A . V I . M . I I

22 *Ibidem.*

D . M
H E R E N V L E I A E
A C A N T H I D I S
H E R E N V L E I A
P R I M I T I B A

23 *Ibidem.*

I V L I A
A M A N D A . V . A . X X X

24 *Ibidem.*

L . C O R N I F I C I
P H I L O M V S I

Ibidem.

25 D . M . M A N L I A E . H Y G I A E . C O N I V
P . M A N L I O . C A L L I C L E . F . P I S S I M O
V I X . A N N . X V I I I . M . I I I . D . I . F E C I T
P . M A N L I V S . P R I M V S . P A T E R . E T .
P O S T E R I S Q V E S V I S . E T A M B R O T V S
F E C E R V N T

26 *Ibidem.*

I A N V A R I A E
S O R O R I K A R I S
S I M A E
P O R C I A P A V L L I
N A . F E C I T

27 *Ibidem.*

A N T E S T I A
O . L
N I G E L L A

Ibidem.

28

COSSVTIO . C.
MAEC. CALDIO
CELERI
COSSVTIVS EPAPHRODITVS
LIB.

Ibidem.

29

D . M
PVBLICIA . HYGIA
FECIT SIBI . ET PVBLICI
AE DONATE . FIL
CARISSIMAE

Ibidem.

30

D . M
SECVNDILLO
THISBE MATER
FILIO CARISSIMO
FECIT QVI
VIXIT. AN. T. M. V

Ibidem.

31

DIS. MANIBVS
COSMI
PRIMA . CONTVBERNALI
SVO BENEMERENTI FECIT

Ibidem.

32

D . M
CATILIA PRIMA
IVLIO ONESIMO
BENEMERENTI

Ibidem.

33

SVLPICIA. FAVSTA
SALVILLI. MATER

Ibidem.

34

SEX. VISTILIVS *Hic*
SEX . L *feminae*
ZENAE *protoma*

35 *Ibi.*

Ibidem.

35 POMPONIAE SECUNDAE
POMPONIVS APHRODISIVS
COLLIBER . EIDEM
CONIVGI . CARISS . FECIT

Ibidem.

36

PACTVMEIA . D . L .
VRBANA . SIBI . ET
D . PACTVMEIO . D . L . STRABONI
PATRONO SVO

Ibidem.

37

D . M
CLAVDIAE
SP . F
PRISCILLAE

Ibidem.

38

D . M
TI . CLAVDIO
EPITROPO . VIX
ANN . VII . MENS
III . DIE . XVII . MAG
NA FILIO DVLCIS
SIMO FECIT

Ibidem.

39

D . M
POMPONIVS
ARTEMIDORVS
POMPONIAE
FELICITATI CONIVGI
BENEMERENTI FECIT

40 *Ibi-*

Ibidem.

40 PRIMIGENIA . RHODINI
V.A.XXX.DONATA.F.EIVS.V.A.II
ZOSIMVS . ET . TROPHIMVS
CONIVGI . BENEMERE . ET . FIL .

*Ibidem.**Ibidem.*

41

D . M
PIPIDIA . HELPIS
FECIT . PIPIDIAE
SECVNDAE . LIBER
PIENTISSIMAE

42

Q V N V I C S
BILE FECIT DE

41. *Pipidia* , & *Pipedia* familiae inter rariores enumerantur a Fabretto Cap. IX. n. 330. 331. qui & hanc ipsam inscriptionem edidit.

Ibidem in tubo plumbeo aquaeductus , longitudinis fere duorum pedum Romanorum.

43

IVLIAE MAMIAE MATRIS AVG N

43. *Iulia Mamaea* uxor fuit *Varii Marcelli* nobilissimi viri , mater *Alexandri Severi Caesaris* , quae cum filio trucidata est. Legendum est *MAMAEAE*.

Ibi-

44 *Ibidem, in aerea lamella.*

FLABIO
ARBITIO
NIMACE

*Ibidem, in tessera eburnea
utrimque scripta.*

45

AMATOR

XI

In Onyche, ibidem.

46

DVLCITI

In Iaspide, in quo

47 *in scalpta lacerta.*

ISSQAVΘI

In tegula, ibidem.

48

EX PR AVG E FIGL
NOVCORSVO

In latere, in quo figlinae

nota palma, ibidem.

49

OP DOL EX PRAED
LVCILL VERIOF A

In latere, ibidem.

50

L. ANTONIVS
SYMFLO N

In latere, ibidem.

51

RVIANO IIII
F. VIL AVG SVLI

Ibidem, in latere.

52

Q OPPI IVSTI FORTVNAT SER TECT
VERO III ET AMB COS

53. TECT. interpretor TECTORIS. Tectores, ut nemo ignorat, ii erant qui parietes tectorio, vel albario opere exornabant,

bant, & ad maiorem spectantium gratiam, & decorem perpoliebant, illiniebantque, & incrustabant; de quibus locupletissime Vitruvius de Architect. Lib. VII. Cap. III. & Plinius Lib. XXXVIII. Cap. XXIII. Triclinii opere tectorio perpoliti fit mentio in vetusto lapide Fabrettiano Cap. VI. n. 59. De Consulatu Veri tertium cum Ambibulo, satis differui ad Monumentum sive Columbarium Libertorum, & Servorum Liviae Augustae, & Caesarum, pag. 222. & 223.

In eclypo Gemmae antiquae.

53

MARONICA

53. Ita adclamatum aurigis victoribus Circensium ostendi ad insignem annulum aureum e Mediceo Thesauro depromptum, adlatumque in Volumine Secundo Musei Florentini Tab. XI. pag. 30. ad quem lectores mittimus.

*In aereo sigillo apud
Nobiles Venutos.*

54

L . A . SIL

*In alio ex Museo Illustr.
Galeotti Coratii Equitis
D. Stephani.*

55

LETRO . AM
AN . VINCEN

*In latere in Museo Academiae
Etruscorum Cortonensium.*

56

EX PRAEDIS MAMILII

... RO I . C O

In latere ibidem.

57

CND . SECVN
HERMET . DO

Non

Non paucas perelegantes fictiles lucernas observavi mense Maio huiusce anni MDCCXXXIII. quum Etruriam lustrarem, Etruscorum monumentorum investigandorum causa, quae in eodem Museo Academiae Etruscae Cortonensium adservantur. In his praeter ornatum multiplicem, vel figuras, quas exhibent, in parte inferiori impressae sunt litterae, quae plerumque dominum, plerumque etiam artificem lucernae declarant. Perbreves lucernarum titulos libet adferre.

58

VIRIANI

59

L. PASISIDI

60

L. PONSTEI

61

L. FABRICI AS

62

L. CASAE

63

ASPRENAS

64

L EGIDI

65

CAMPSA B

66

FORTVNI

67

SAECVL

Vir Cl. Nicolaus Marcellus Venuti Patricius Cortonensis, ex Equestri Ordine D. Stephani, quum Romae moraretur anno MDCCXXVII. eo tempore, quo in Via Appia detectum est celebre Monumentum sive Columbarium Liberatorum, & Servorum Liviae Augustae, & Caesarum, quod descripsi, & illustravi, hos perelegantes titulos, quos subiiicio comparavit, atque in patriam Urbem reversus eosdem Academiae Etruscorum animo lubens donavit.

Ddd

Ibidem.

Ibidem.

68

D . M . S

STEPHANIS . VIR

GO . INTAMINATA

LVMEN . QVOD . AC

PI . REDDIDI . PA

TREMVM . SECVTA

HOC . FATVM VOLVIT

VIX . ANN . XIII

68. QVOD ACPI. legendum ACCEPI.

Ibidem.

69

PRIVATA . ADMETI

ET . IVLI . VICARIA . V . A . XXII

CRESCENS . FILIVS . EIVS . V . A . II

VITALIS CONIVGI

BENE . DE . SE . MERITAE .

Ibidem.

Ibidem.

70

M. VALERIUS
ACHILLAS
L. PATRI. BENE
MERENTI
FECIT
LIVIAE. ANT. C

Ibidem.

71

DOMITIUS. L. L.
DIOCLES
MEDICUS

72

Ibidem.

L A I S
P O T H I

73

Ibidem.

E V C
F A V O R

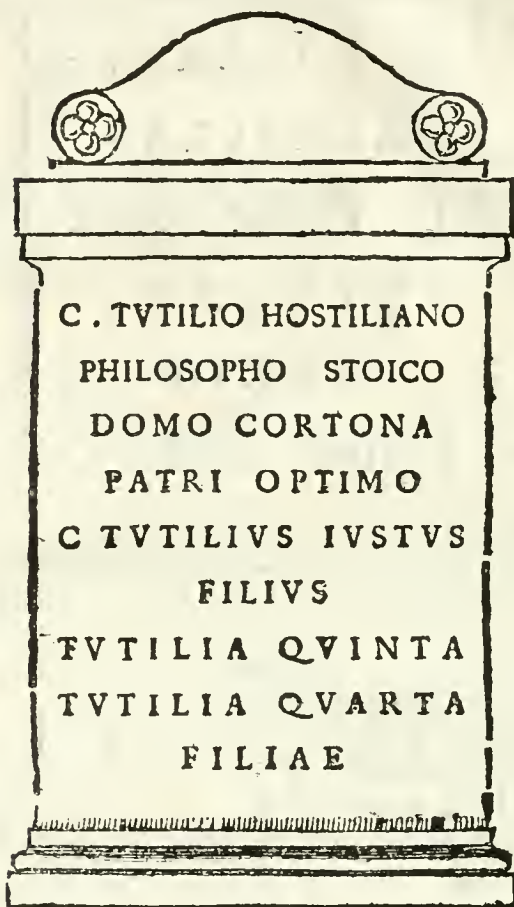
Inter viros illustres Cortonenses recensendus est C. Tullius Hostilianus Philosophus Stoicus, cuius mentio habetur in hoc sepulchrali cippo; cuius inscriptionem mihi primum, deinde Academicis Etruscis communicavit V. C. Franciscus Victorius Eques D. Stephani. Romae effossus est mense Decembri, anno MDCCXXVII. prope Ecclesiam SS. Marcellini, & Petri, Via Labicana, altitudine aequans palmos quinque.

Ddd 2

Hinc

Hinc urceus, hinc patera sculpta in lateribus.

74

74. Tutiliorum familia, etsi plebeia, illustris tamen est, & clara, ut liquet ex pluribus antiquis lapidibus apud Gruterum, & praesertim apud Fabrettum Inscriptionum Cap. III. n. 565. Nam in vetusto lapide, qui etiam rursus ab eo adfertur Cap. V. n. 274. memoratur P. Tutilius in Oufentinam tribum ad census, qui fuit Veteranus Signifer, Aquilifer Legionis Quintae, Curator Veteranorum, quique ab Imperatore Tiberio Caesare praemia duplicia accepit. In eodem natus dicitur A. Hirtio & Vibio Pansa Coss. Monumentum sibi, & filiae suae vivens condidit duobus Geminis Consulibus, eo ipso anno in quo Christus Dominus mortuus est. Meminit Plinius alter in epistola XXXII. Lib.

VI.

VI. Tutilii, cuius neptis, Q. Fabii Quinctiliani filia, lectissima femina, nupsit honestissimo viro Nonio Celeri. Idem Quinctilianus Libro III. memorat Tutilium aetatis suae Rhetoricae scriptorem. Ex hoc ipso sepulchrali cippulo discimus C. Tutilium Hostilianum Cortonensem Philosophum Stoicum fuisse; qui, ut arbitror, floruit Antoninorum Imperatorum tempestate, qua Stoicorum secta maxime viguit, summoque in honore ubique habita est. Stoici Philosophi exemplar absolutissimum pingit idem Plinius in Euphrate gravi viro, quem valde laudat in Epistola X. Libri I. Horum seriem edidit doctissimus Petrus Gassendus. In antiquis lapidibus Gruterianis Philosophi Stoici memorantur Tiberius Claudius Alexander, civitate Romana donatus, & in Quirinam tribum descriptus, pag. CCCLXXXVIII. 5. Sex. Herius Musolus in Collina pag. CCCCXVIII. 11. & L. Iunius Rusticus pag. CCCCXXVI. 10. cuius quoque nominis clarus est apud Tacitum Annalium Lib. V. n. 5. Iunius Rusticus, delectus a Caesare ad componenda in senatu patrum acta.

Memoratu dignum est, quandoquidem de Philosophis agimus, vetustissimum antrum, quod apud Cortonenses adhuc cernitur, in quo Pythagoram Philosophum sapientissimum se se abdidisse, & arcana sapientiae meditatum fuisse fama est, ad posteros constanter transmissa. Pythagoram in Etruria natum aliqui tradunt; aliqui vero non Etruscum, sed Samium volunt. Suidas contraria haec concilians, natum in Etruria Pythagoram docet; adolescentem vero cum patre Mnesarcho, sculptore annulorum, quorum usus per Etruscos nostros inductus, maxime ubique gentium invaluit, Samum migrasse, ac demum in Italiam regressum testatur, ut Italiae principes doceret sapientiam, quam ab Aegyptiis Sacerdotibus hauserat.

Complura alia, quae melioribus Minervae auspiciis observavit in hoc egregii concivis sui monumentum, aliquando, ut sperare libet, depromet Vir Clarissimus multiplici eruditione, & ingenio pollens Abbas Philippus Venu-

ti Patricius Cortonensis, qui in dies eximiis antiquitatis monumentis ditat Museum Academiae Etruscorum in eadem Urbe Cortona conditum, quod ut fieret summo cum splendore summaque civium suorum utilitate cum ceteris nobilibus Sociis egregiam operam navavit. Conspicuo maxime in loco Cimelia servantur, sedesque Academicorum est palatium valde magnificum Magni Ducis Etruriae. In eo frequenter conveniunt eruditi Academici, qui tum Etrusca, tum alia cuiuscumque generis antiqua monumenta Dissertationibus illustrant. Externorum Academicorum lucubrationes eo quoque loci si missae fuerint recitantur, quae quum iam Romae prelo commissae fuerint, in lucem, ut promittunt, quam primum prodibunt. In eo exstant libri editi selectiores, & rariores, & manu conscripti non pauci; item numismata, signa, sigilla aenea, anaglypha opera, antiqui lapides inscripti, protomae, vascula eximii operis, lucernae, gemmae insculptae, atque alia complura cimelia. Perampla quoque in eodem Museo servatur fossilium, metallicorum, herbarum, rerumque aliarum, quae ad naturalem Historiam pertinent, supellex; quare brevi adeo celebre factum est huius Academiae nomen, ut magni viri doctique in eorum albo describi exoptarint, inter quos quod & ego ipse postremum locum teneam mihi gratulor.

Insigne insuper in ea Urbe est, & memoria, ac laude dignum Museum Cl. V. Galeotti Coratii Patricii Cortonensis, Equitis Ordinis D. Stephani, in quo lectissima, & rarissima monumenta antiqua exstant, quae ipse conquisivit, studio, amore, peritiaque veterum elegantiarum nulli secundus. Etrusca complura monumenta ex eo aliquando depromam, & observationibus elucidabo, fretus humanitate viri omni laude ornatissimi.

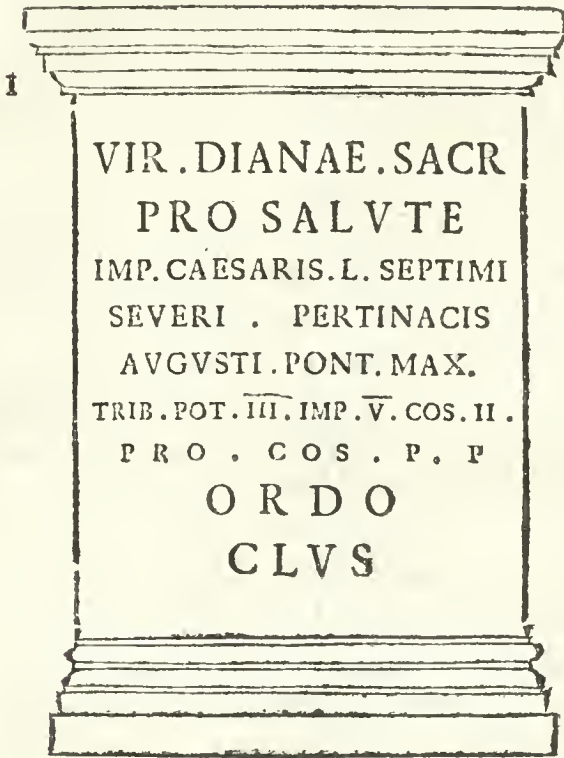
IN-

INSCRIPTIONES

ANTIQUAE

CLUSII.

Ubi exstet hodie haec Ara , ignoratur.

Gruterus edidit XL. II. ex Panvinio.

CCLUSIUM inter duodecim Etruriae Urbes principem locum tenuisse , vulgatioꝛ fama est quam pluribus verbis ostendi possit . Eius non sine laude mentionem faciunt Polybius , Virgilius , Livius , Diodorus , Strabo , Velleius , Plinius , Plutarchus , Appianus , Florus , Ptolemaeus , Servius , Procopius , alique , quorum loca illustrat Cluverius Italiae antiquae Lib. II. Cap. III. pag. 566. 567. In

eo non Porsena solum , sed ceteri quoque Etruscae gentis reges sedem habuere . Porsena nobilissimis eam Urbem aedificiis , ac praesertim Labyrintho nobilitavit ; quod Plinius Lib. XXXVI. Cap. XIII. describens ex Varrone , nullum vestigium sua tempestate exstare testatur . Variis in locis hodie a Clusinis civibus complura labyrinthha , ut ipsi aiunt , ostenduntur ; suntque subterranea aedificia in lapide tophaceo excavata , multis hac illac viarum ambagibus instructa ; quae hoc ipso anno MDCCXXXIII. summa cum voluptate adivi , eademque lustrans in eam concessi sententiam , priscis Etruscis ad condendos in urnis defunctorum cineres pro sepulcris inservisse .

Quanta huius Urbis potentia , divitiae , vires fuerint , ex eo argui potest , quod Tarquinii reges a Romanis exacti ad Lartem Porsenam Clusinum regem perfugerunt , ut eius auxilio regno restituerentur , amissamque libertatem reciperarent . Verba Livii ex Libro II. adferenda sunt . *Porsena , tum regem esse Romae , tum Etruscae gentis regem , amplum Tusci ratur , Romam infesto exercitu venit . Non umquam alias ante tantus terror Senatum invasit ; adeo valida res tum Clusina erat , magnumque Porsenae nomen : nec hostes modo timebant , sed suos metipsi cives ; ne Romana plebs metu perculsa , receptis in urbem regibus vel cum servitute pacem acciperent .* Veterum aedificiorum nobilissimorum splendore , ac magnificentia adhuc supersunt aliquot reliquiae ; iacent enim propter vias , in hortis , atque in Viridiario Vigilantissimi Praefulis Io: Baptistae Tarugi , qui hac tempestate Episcopalem Clusinam sedem tenet , fractae columnae e marmore Numidico nobilissimae , itemque capitula egregio opere sculpta , quae antiquum templum subfuisse vero simile est . In Cathedrali Ecclesia fornicum arcus fulciunt columnae praenobiles , quae etiam ex marmoris varietate magnopere commendantur . In capitulo cuiusdam columnae , ad laevam ingredientium , perbreve inscriptionem observavimus , quae ad hunc modum se habet .

2

S	C	S
E	P	C
S	F	L
O	R	E
N	T	I
N	U	S
F	I	C
I	T	

2. Ex hac scriptura vetustissima colligimus in Catalogo Episcoporum Clusinorum pro S. Florentio, qui iuxta Pagium anno CCCCLXV. interfuit Romano Concilio, Hilario Papa illud celebrante, legendum scribendumque esse S. FLORENTINUM, qui forsitan auctor fuit ut Cathedralis Ecclesia Clusina augustius & magnificentius conderetur; quam perfecit Arialduſ Episcopus, qui eam pavimento exornavit, eiusque tectum renovavit, uti testatur marmorea tabula rubris litteris inscripta, quae in pariete fixa est parte sinisteriore iuxta ianuam eiusdem Cathedralis Ecclesiae, quae ad hunc ferme modum inscripta est.

3

✠	H	A	C	E	C	C	L	E	S	I	A	z
V	N	A	C	V	M	P	A	V	I	M	E	
T	O	.	A	R	I	A	L	D	V	S	.	
E	P	S	.	F	I	E	R	I	I	V	S	
S	I	T	.	A	.	D	.	M	..	:	·	
✠	.	H	O	C	T	E	C	T	V	M		
	N	O	V	A	T	V	M					

Eee

Praete-

Praetereo vasa pulcherrima omnis generis , quae apud veteres Etruscos in usu fuere , insignem urnarum sepulcralium e marmore apparatus , quas sculpturae elegantissimae exornant , e quibus veteres ritus , sacra , religionis mysteria , ea quae ad belli , pacisque artes pertinent disci possunt , quaeque rariora sunt illustrium Museorum per Italiam , praesertim vero Florentiae , & Romae ornamenta ; quae si fictiles sint & vividis coloribus pictae , non sine admiratione spectari possunt . Exstat in Sodalitio sacro , ut aiunt , Mortis , columna praealta , quae tanta peregrini marmoris , ut videtur Aethiopici , pulchritudine , & nitore praecellit , undique vario colore maculis distincta , ut vel alicui simularo , vel nobili aediculae sustinendae digna fuisse videatur . Numismata , gemmae , sarcophaga litteris Etruscis inscripta frequenter eruuntur ; quae Viri nobiles , in quibus cum humanitate certat virtus & in patriam amor , Ristorus Paulotius , & Innocentius Nardius in suis aedibus servant , mihiq; ea nuper ostenderunt .

In iisdem Hortis Clusini Episcopi ad hoc tempus exstant , multaque cum voluptate conspiciuntur , complura diversi ordinis capitula marmorea egregio opere vel Ionico , vel Corinthio , vel Composito confecta , quae perspicue satis indicant aliquod insigne templum , vel basilicam exornasse , cuius vestigia , praeter illa Theatri , & Thermarum , de quibus inferius dicam , inventa fuere ab erudito , ac nobili cive Alexandro Nardio , ut testatur Macchionius in memorata superius Dissertatione de origine Gentis Cilniae pag. 182. Spectantur quoque etiam num pluribus in locis antiqua moeniorum Clusinorum , quae etiam laudat Virgilius Aeneid. Lib. X. v. 167. memorans Clusinos & Cosanos Aeneam ad bellum euntem secutos , reticulato opere confecta , de quo Vitruvius disserit Lib. II. Cap. VIII.

Haec pauca breviter praefatus , ad illustrandam adlatam superius insignem aram *Virgini Dianae sacram* , quae praetitorum temporum labe , vel civium incuria intercidit , gradum nunc facio . Ea enim instituti nostri ratio est ut
non

non laudes Etruriae civitatum, iam satis vulgatas repetamus, sed antiqua, quae in iisdem exstant monumenta in publicum depromamus, & observemus. Votiva eadem ara est, quam Ordo Clusinorum, nimirum Decuriones, Virgini Dianae vovit pro salute Imperatoris Caesaris L. Septimii Severi Pertinacis, anno V. C. 948. at ortu vero Christi 195. Clusini maxima ab Imperatore Severo consecuti sunt dubio procul beneficia; vel votis, & sacrificiis eadem consequi studuere, uti diserte testatur haec ara. Statuam in honorem eiusdem Caesaris paullo ante hoc tempus eos dedicasse, atque basi imposuisse, non obscure indicat subiectus in ea titulus in hunc ferme modum.

In AEdē S. Francisci basis marmorea.

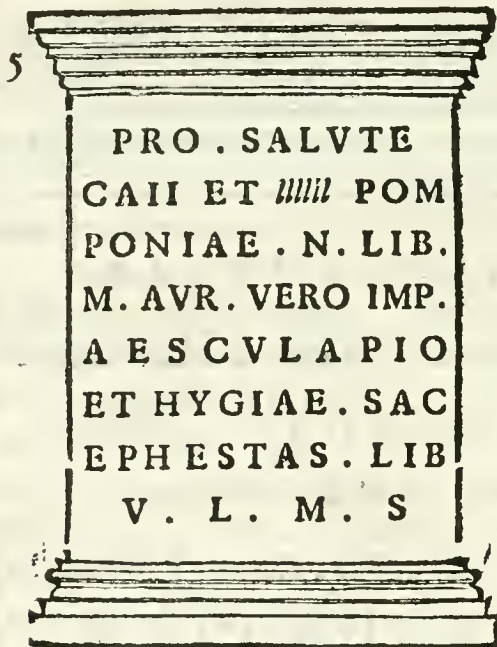

Ecc 2

Impe-

Imperante M. Aurelio Vero dedicata fuit ara AEsculapio, & Hygiae pro salute CAII ET . . . POMPONIAE. Hanc voti reus dedicavit Epheftas libertus, statuitque, ut coniicio, in Clusinis Balneis; nam ab his non procul inventa est, ut testatur Andreas Schiavettus Civis Clusinus, differens de Aquis, & Balneis S. Cassiani, quod opusculum editum est in Urbeveteri anno MDCVIII. De salubritate aquarum horum Balneorum multa egregio labore observavit V. C. Ioannes Baptista Mannaionius Medicinae Professor, quas in lucem proferet.

*Ara e lapide Tiburtino, ad Aquas Clusinas,
nunc Balnea S. Cassiani.*

5. Iuxta haec balnea apud veteres valde memorata, ac celebrata, templum non modo AEsculapii & Hygiae, verum etiam Apollinis fuisse non obscure indicat alia votiva tabula marmorea, quae ibidem inventa est, & in hunc modum inscripta.

6 PRO

6

PRO . SALVTE
TRIARIAE . A
POLLINI . SAC

Constituebantur iuxta balnea hospitia pro his qui valetudinis causa ea convenissent, quemadmodum de balneo publico Hispellate, eo loci condito, quem eis Augustus dono dedit, scribit Plinius Secundus Lib. VIII. Epistola VIII. Balnea Clusina a Porsena rege primum condita fuisse cives autumant, ut augustiorem antiquitatem faciant. Clusinos fontes aquarum salubritate insignes celebrat Horatius in Epistola XV. Lib. I. ad Numonium Vaalam, quod aegro capiti, & stomacho mirum in modum mederentur; ait enim:

Qui caput, & stomachum supponere fontibus audent;

Clusinos, Gabiosque petunt, & frigida rura.

Gabinae aquae in Sabinis erant, eademque valde celebres.

Urbem hanc vetustissimam Sullae tempestate haud eversam deletamque fuisse constat Appiani auctoritate de Bello civili Libro I. etsi aliqui contrarium dormitantes scripserint; confirmatque ingens marmoris Tiburtini fragmentum, quod ad hoc tempus exstat, visiturque in ea via, qua itur ad Cathedralem Ecclesiam, hac epigraphe inscriptum, quam eiusdem Dictatoris statuae suppositam fuisse auguror. Fragmentum statuae vidi in via iuxta Portam S. Petri, ni fallor, quam forte Clusini in honorem Sullae, vel alicuius Patroni, & Defensoris Coloniae suae, de quibus paullo inferius dicam, publico in loco dedicarunt.

L. COR.

7

L. CORNELIO. L. *III*
SVLLAE . FELICI
DIC.

7. Hoc monumentum positum fuisse videtur annis unum supra octoginta ante adventum Christi, eo sane tempore quo Sulla titulum Dictatoris assumsit; atque devictis, profligatisque hostibus, difficilique proelio iuxta Clusium cum triginta milibus militum Carbonis, duce Pompeio, in aciem progressus, victoriaque potitus, Felicis cognomen accepit, auctore eodem Appiano. Id ipsum ut confirmem, insignem opportuno in loco adferre libet inscriptionem palmaribus litteris incisam in rupe inter Atinam, & Soram, prope oppidum quod vulgo dicitur *la Villetta*; quae detecta fuit anno MDCCXXIII. dum publica via reficere-
tur. Hanc Vir Clarissimus, & eruditissimus Matthaeus Aegyptius I. C. Neapolitanus communicavit cum Caietano Berenstadt humanitate, & litterarum amore ornatissimo, ipse vero mecum. Hoc igitur modo rupe inscripta est.

I O V I

QVOD . PERICVLVM.

FELICITER . EVASERIT .

L . S V L L A

V . S . L . M .

Meminit Triumviri iterum iuri dicundo Clusii hoc fragmentum inscriptionis, quod exstat sub pulpito Ecclesiae S. Mustiolae Martyris.

8. Ne-

8
 7

S. III. VIR. ITER. I. D. CLVSI.

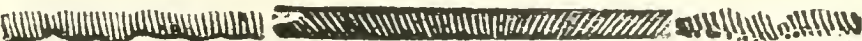
8. Neque vero Clusini Sullae tantum Dictatori publicos honores decrevere, verum etiam constituto reipublicae Romanae imperio, summaque eius in unum Augustum principem delata, cura amicorum, potentissimorumque virorum Maecenatis, & Agrippae, iisdem forte Patronis Municipii, & Coloniae suae, statuas, ut arbitror ex his titulis, quos adfert Macchionius pag. 161. erexere.

9 C. MAECENAT

10 M. AGRIPPAE. L. F

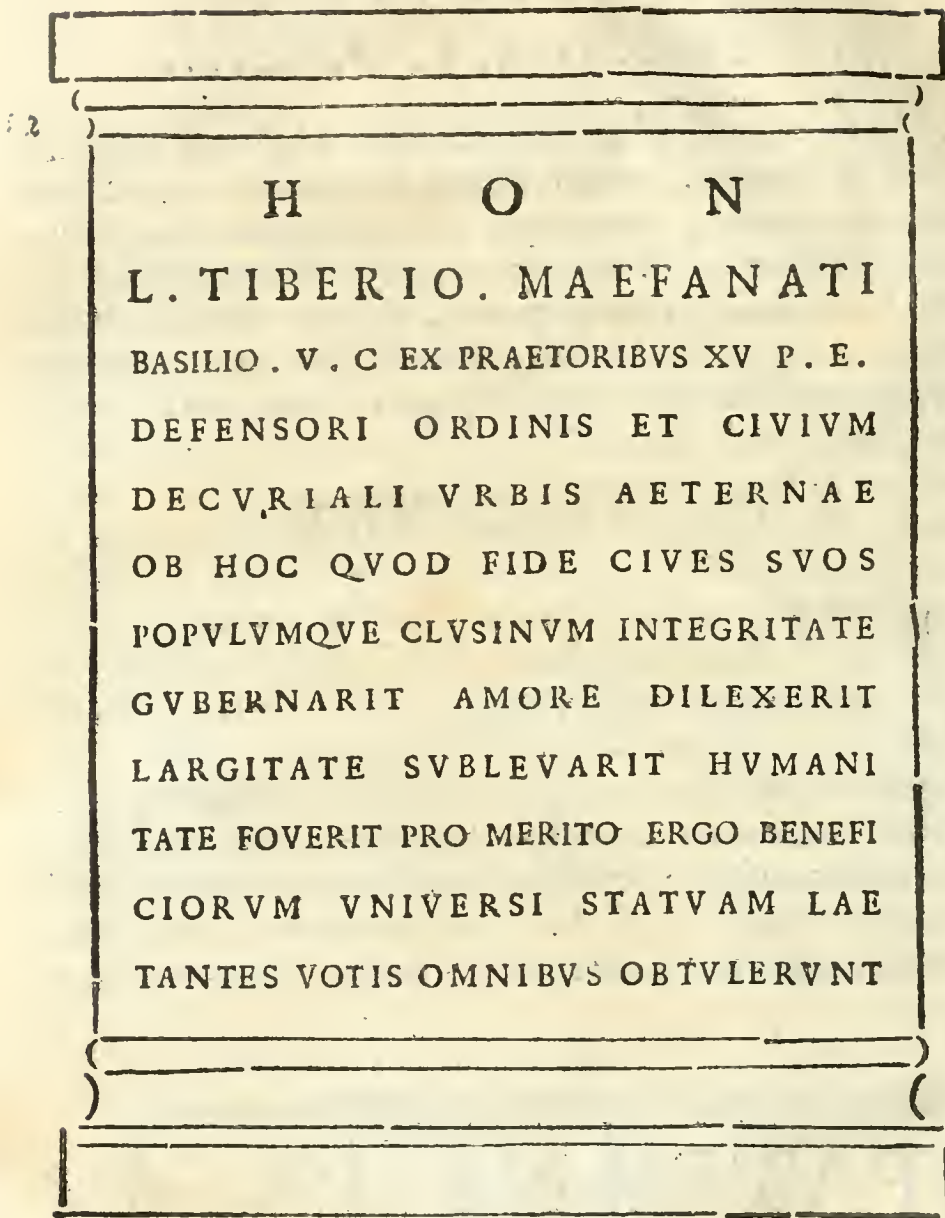
C O S.

Insignes alios Patronos sibi cooptasse Clusinos, eodemque ob amorem, & studium bene de eis merendi summis honoribus adfecisse, colligere possumus ex hoc ingenti fragmento epigraphes, quod ibidem insertum est in angulo exteriori Domus Paulotianae, atque ex ara, quae sequitur.

II

PATERNI PRO
 TRONO OB A

*In Ara marmorea posita ad parietem vide ,
qua itur ad Arcem .*

12. Suspecta mihi est haec inscriptio pluribus de causis, atque his potissimum, quod quum in marmorea basi scribenda foret, in ara volutis superne ornata scripta sit, fortassis deleta priori epigraghe, eiusque in loco hac exarata.

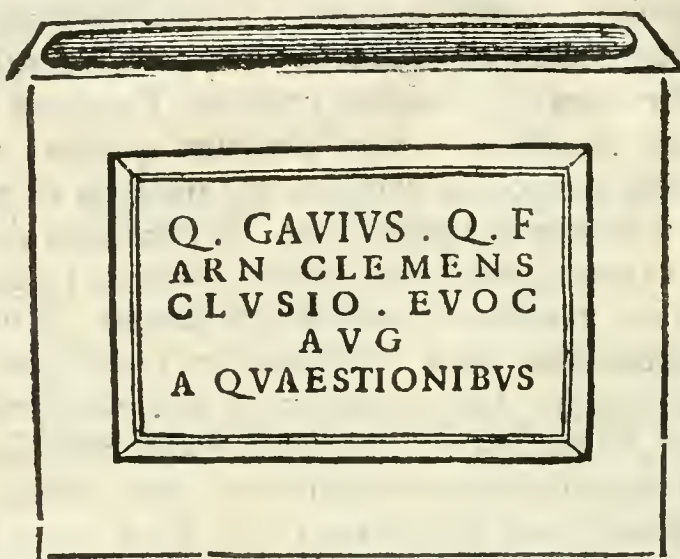
rata. Ni etiam mea me fallit memoria in lateribus sculptus est urceus & patera, quae in aris tantum Deorum superiorum, & Manium observantur, non vero in basibus in honorem summorum virorum positae, cuius generis haec ipsa est; quare in principio scriptum est HON nimirum HONORI, non secus ac in aliis huiusmodi apud Gruterum, Sponnium, Fabretum, & Donium cernitur. Praeterea litterae, quae hodie supersunt (nam priorum quatuor versuum valde iniuria temporum extritae, vel maxima ex parte deletae sunt) minime aequales sunt, & constanti ductu elegantique exaratae, sed nunc laxiora habent spatia, nunc densiora, nec eandem servant aequalitatem. Si viri docti genuinam censeant hanc inscriptionem, nihilque Romano stilo repugnare, facile dixerim ex basi vetustiori, quae interciderit, in hac ara renovatam scripturam fuisse.

Tiberia familia haud incognita est antiquariis. Mentio eiusdem fit in lapide Fabrettiano Cap. III. n. 427. Bartholomaeus Macchionius edidit hanc inscriptionem in praecitato opusculo, verum multis mendis corruptam. Eandem exscripsit doctissimus Ioannes Baptista Donius ex Schedis Bibliothecae Vaticanae, sed paullo aliter. In secundo, & tertio versu ita interpretor: *Ex Praetoribus Quindecim Populorum Etruriae*. Horum diserte fit mentio in Gruteriano lapide CCCLXXV. 1. atque in Reinesiano, Classe VI. n. CXIV. Deinde causae adferuntur statuae publicis votis dedicatae L. Tiberio Maefanati Basilio Viro Clarissimo, quae plerumque ex oratione panegyrica desumebantur, quae recitabatur in solemnibus publicoque conventu, vel quum ludi, vel munera gladiatoria a populis in theatro in honorem virorum de republica optime meritorum ederentur. Nam iisdem populus quum adclamaret, statuas, bigas, aliosque honores petebat.

Clusinos in tribu Arniensi, sive Arnensi suffragia tulisse, facile colligi potest ex sequenti inscriptione. Dicta autem est ab Arno Etruriae flumine, auctore Livio Libro VI. propter novos cives anno urbis CCCLXVIII. a Censoribus addita.

Arcula marmorea perelegantibus encarpis, & arietinis capitibus ornata, quae in Cathedrali Ecclesia inservit aquae lustrali fidelibus ministrandae.

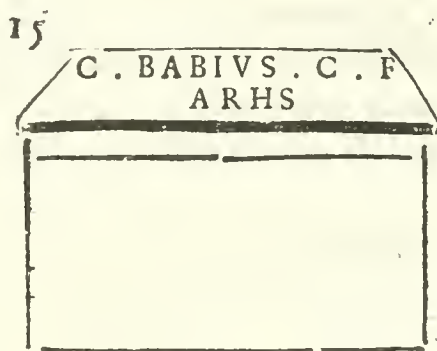
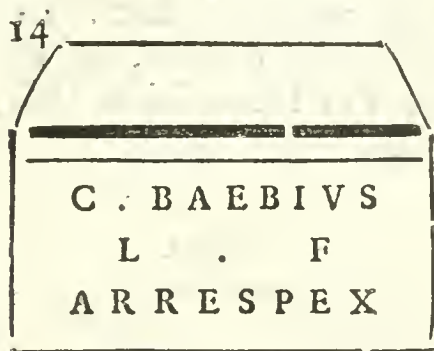
13

13. Haec inscriptio cum mendis edita est in Gruteriano Thesauro pag. DXLIII. 6. & apud Macchionium pag. 181. itemque apud Sigonium de antiquo Iure Italiae Lib. III. Cap. III. Iosephus Scaliger in Gruteriano Indice tum Capite VI. eorum quae ad rem militarem, & bellicam pertinent, tum Capite VII. Officiorum Domus Augustae & privatae, enumerat munus *Evocati Augusti a quaestionibus*: verum in Capite dumtaxat VI. recensendum esse non dubito: nam Evocatos Augustorum non libertos, sed ingenuos, & ex equestri ordine fuisse satis superque constat. Quod vero neque inter magistratuum minorum officia, & dignitates connumerandum sit, sed inter militaria tantum, in hanc sententiam adducor auctoritate antiqui lapidis Gruteriani pag. DXLV. 6. in quo memoratur Iulius Flavinus Comes, sive Comitus Legionis Septimae, Geminae, Felicis, qui QVAESTIONARIUS fuisse dicitur.

Huius igitur Q. Gavii Clementis civis Clusini Evocati Augusti a quaestionibus officium in re militari forte fuit
quaestio-

quaestiones inter milites cognoscere , vel de iure belli , vel quum dubia res esset & incerta in expeditionibus , aliisque ad rem bellicam pertinentibus causis , iudicium ferre. Bartholomaeus Macchionius hanc ipsam exhibens inscriptionem , ut diximus , in ea esse sententia videtur , ut ad eum pertineret quaestiones cognoscere & iudicare , quae circa auguria , ostenta , & prodigia frequenter oriebantur : nam Clusii nominatissimum fuisse vetustissimumque Augurum , seu Haruspicum Collegium ostendit testimonio harum sepulchralium urnarum ex Tiburtino lapide , quae litteris antiquissimis , & priscae consuetudini Etruscorum inscribendi sepulcra longe simillimis , sculptae sunt . Ex his prima , quae a me producitur , exstat in AEdibus Illustrissimi Viri Claudii de Samuelis Nobilis Viri Clusini , ex Equestri Ordine D. Stephani , quem propter eius in me singularem humanitatem honoris causa nomino . Altera vero in agro Clusino inventa , ubi nam hodie exstet incertum , mihi est .

14. ARRESPEX ita scriptum propius forte ad Etruscum nomen , quod postea *Aruspex* , & *Haruspex* scribi coepit.

Quaestionis ortae de pecunia solvenda , fit mentio in hoc fragmento aereae lamellae , ad hunc diem inedito , quod Clusii inventum est ; cuius hodie apographum dumtaxat exstat inter Schedas Nobilis Viri Innocentii Nardii , qui mecum communicavit .

16

QVEIS M. VLAIVM . EIVS
 OQVE . VTEI . EA . FIM/ FPRIMO
 NEIS . PRAEDIBVSVE . EIVS : EX
 T . QVOQVE . VXOREI . MATI . :
 PERA . MAXVME . EVM REVM
 T . EIQVE . EAM . PEQVNIAM . P
 IOIVS . H . L . QVAESTIO . ERIT . CO
 VE . IPSE . PARENS , SIT . QVOVE
 E QVNIA . QVAE . DE . EA . RE . EX N

I F D D

Gaviorum familia Clusii valde numerosa fuit . Frequentes sunt sepulcrales tituli , uti ex his constat , qui exstant in pavimento domus Nobilis Viri Dominici de Deis , atque in agro Clusino inventi fuere .

In domo Nobb. de Deis.

17

D . M
 L . GAVIO
 MODERATO
 GAVIVS
 CLARENVS
 PATRI BENE
 MERENTI
 POS

Ibidem.

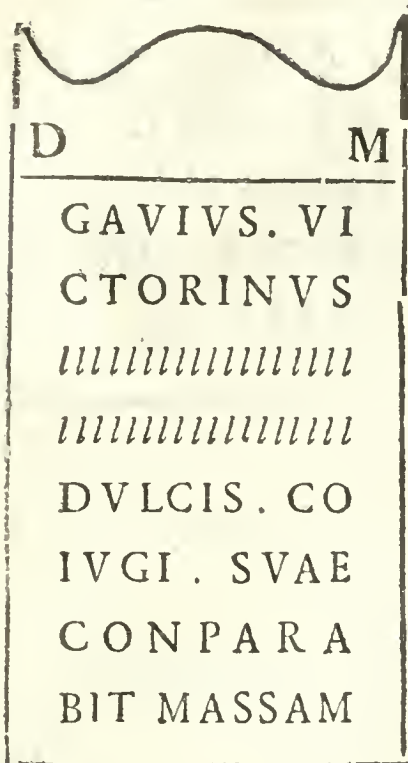
18

D . M
 GAVIAE . VIC
 TORINAE
 L . FONTEIVS
 DIONYSIVS
 CONIVGI
 B . M

Ibi-

Ibidem.

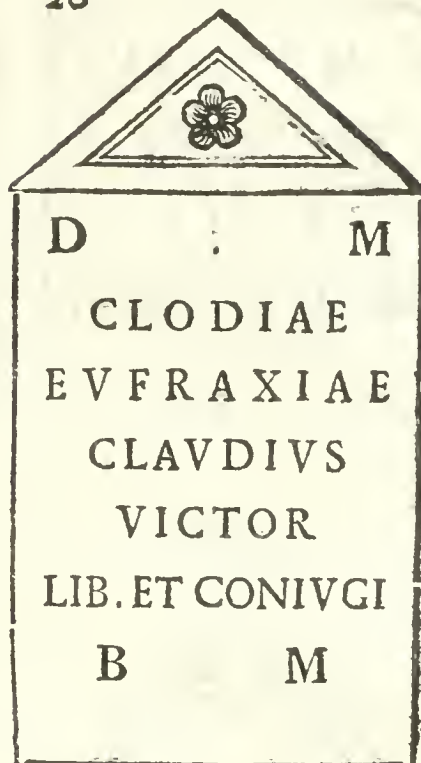
19

sic

Ibidem.

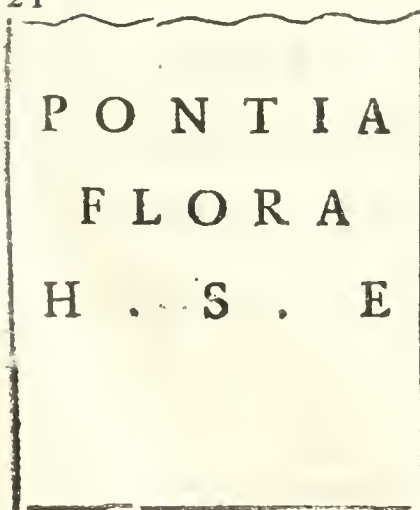
20

sic

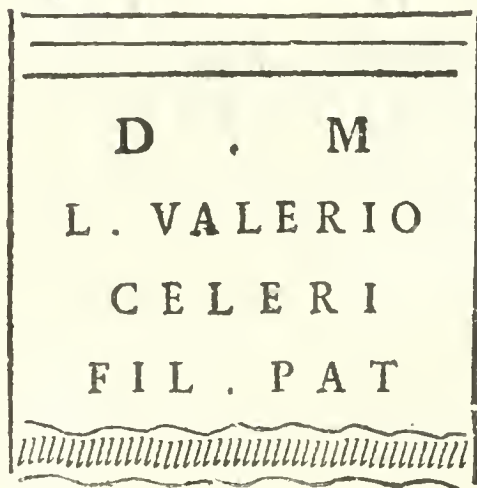
Ibidem.

21

Ibidem.

22

Ibidem.

Ibidem.

23

C. MESSIVS
L. FILIO. SVO.
FECIT
VIX. ANN. XXVI.

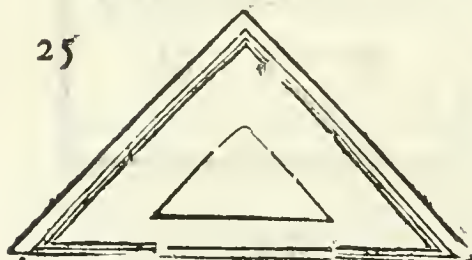
Ibidem.

24

C. A(LFIO
OPTATO
ALFIAE FELI....
PER *iiii* SS. PARENTES
PIISSIM..

Ibidem.

25

D . M
VICTORIAE
VAL. ATTIC.
ET. VAL. VICTO.
FIL. PIISSIM
VIX. AN. XV
MEN . VIIII
DIES. XXV. VII
CO

Ibidem.

26

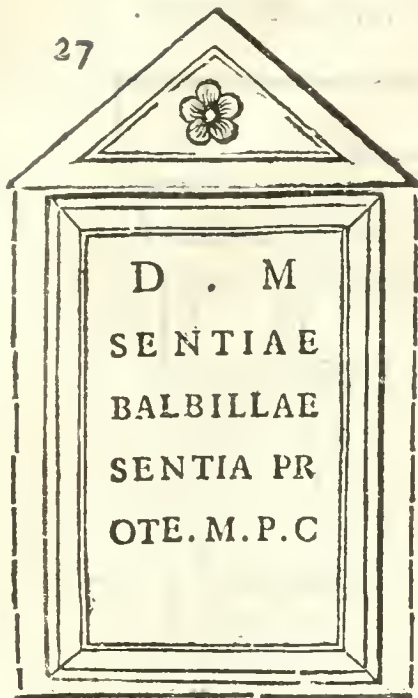

D M
ANNEIE. C. F
PARTEN...
C. CLODIVS. L. F.
PRIVATVS
BENE ME

Ibi-

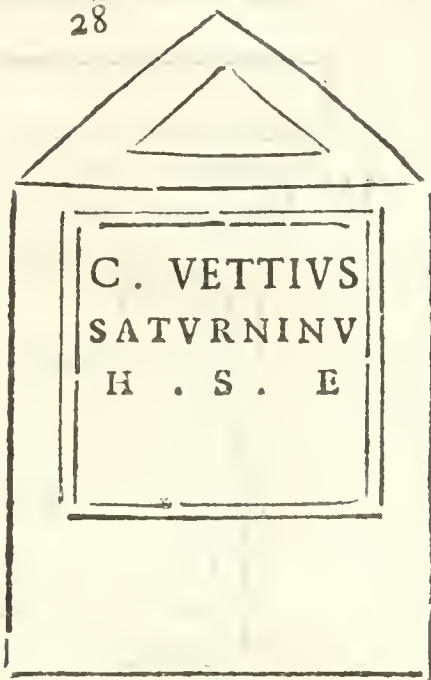
Ibidem.

Ibidem.

27

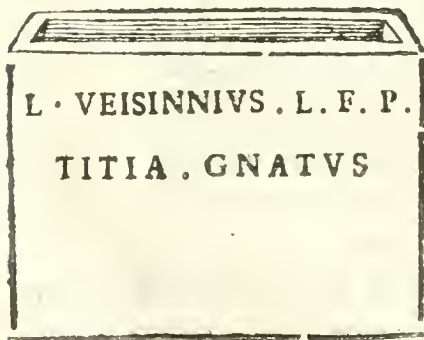

28

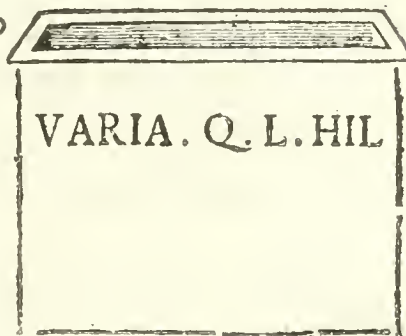

*In Aedibus Nob. Viri Claudii de Samuelis Equitis
Ordinis D. Stephani.*

29

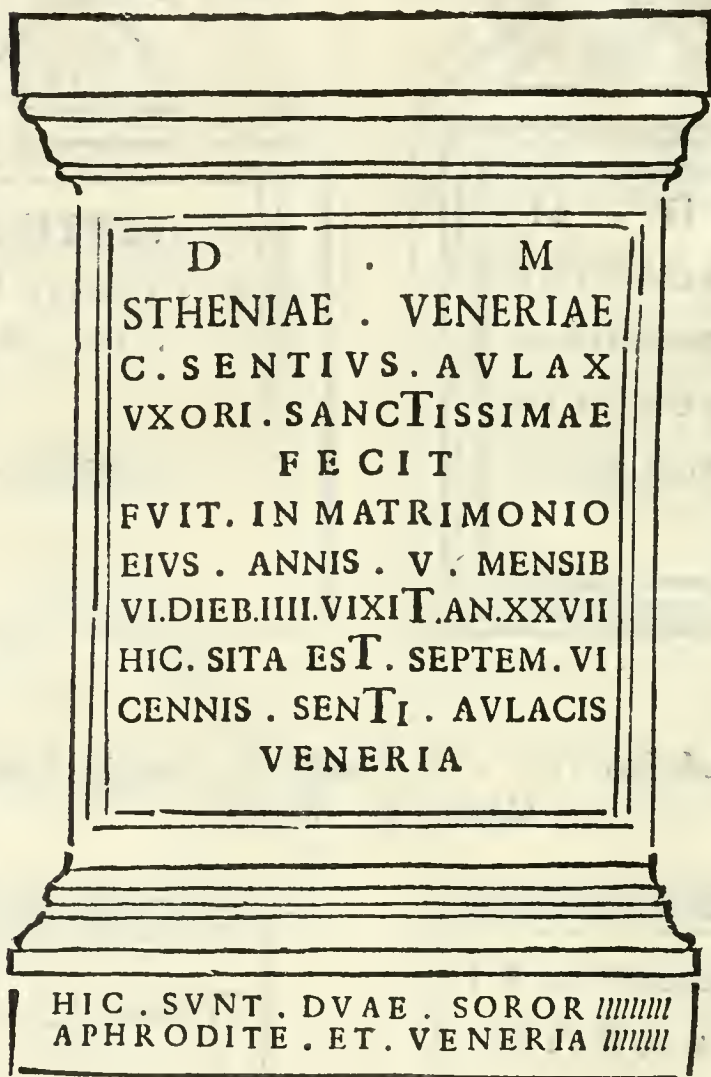

30

*In Horto Episcopi Clusini , Ara marmorea elegantissima , superne
ornata aquila , & tribus Geniis encarpum sustinentibus ,
hinc & hinc columnis , & urceo , & patera .*

31

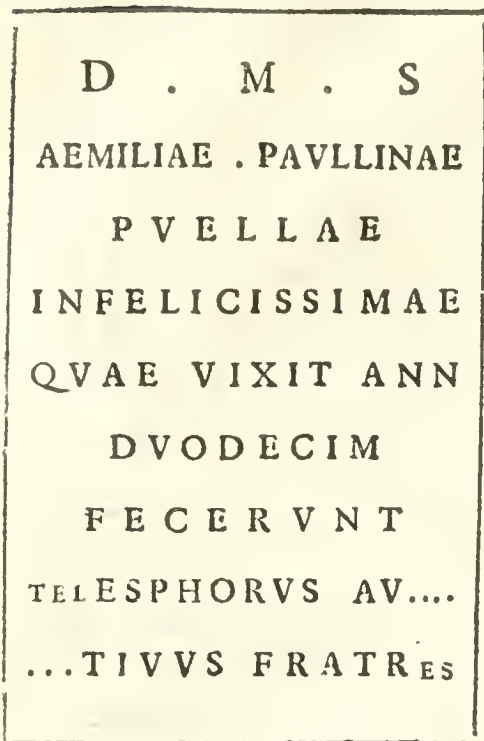

31. Haec inscriptio non inemendata solum, verum etiam manca adfertur in Gruteriano Thesauro pag. DCCCXXX. 7. ut conferentibus liquebit.

In

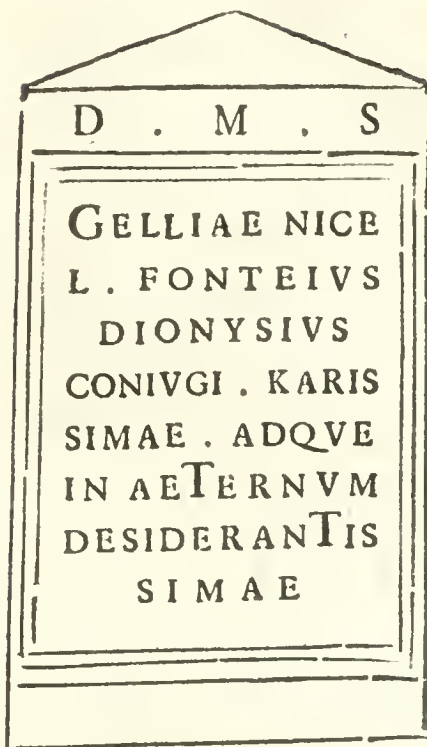
32

Ibidem.

33

Ibidem.

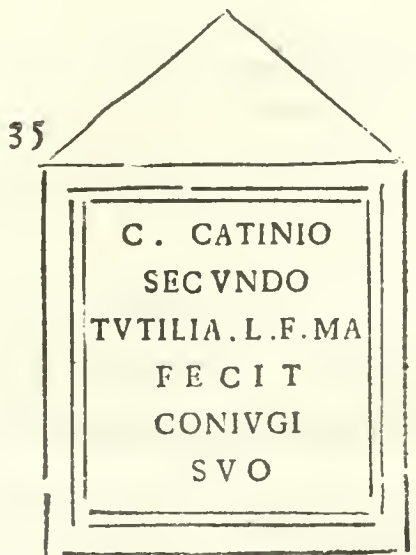
34

*In Ara ex lapide Tiburtino ,
iuxta AEdes Paulotianas.*

*Ad Scalas rusticae Domus Praedi
Ill. Viri Henrici della Ciaia
Equit. D. Steph.*

35

Ggg

In

In frontispicio Episcopii.

36

GELLIAE THAI
DI. FILIAE. KA
RISSIMAE. BENE
MERENTI. QVAE. V.
ANNIS. XXVII
MENSIBVS. IIII. D
EBVS VIIII O
MVNATIA
CALETYCHE PA
RENTES. PIIS
SIMI IIII

*In pariete exteriori Aedis S. Mar-
tialis V. & M.*

37

CRASINI
O FLORO
CRASINIA
RVSCINIA
MARITO
B . M

*Ibidem, sub protomis viri,
& mulieris.*

38

ISI
SANNVTIAE . L . SAENVVS
PHILETE . S . V . P . SATVRN IIII

*In muro exteriori Horti Mo-
nialium S. Stephani.*

39

Q. VETTIENO
IVSTO
Q. VETTIENVS

In Via ad Horologium.

40

DIS . MA
SEX . PETILIO
PRIMIGENIO
IVSTA
PATRI

40. Hunc titulum edidit Gruterus pag. DCCXXXVI. 4.
in quem etiam vide Reinesium in Praefatione * 3.

Non

*Non longe ab arcu DD. Britiorum
ex Schedis Macchionis.*

41

SEPULTURA EORVM
SAGITTARIORVM
QVI IN BELLO
CECIDERVNT

In muro quodam.

42

D . M
MVRENIAE . L . F
IVSTAE
V . A . XXIX
MATER . ET . FRATER
B . M

Clusii, ex antiquo Cod. MS.

43

A . ORSMINIVS . IONICVS
SIBI . ET . VETVRIAE . PRIMI
GENIAE . VXORI
ORSMINIO . PRIMO . FILIO
ORSMINIAE . ANTIGONAE
MATRI

Ibidem.

44

D . M
M . PESCENNIVS
M . F . MESSIANAEVS
VIX . ANN . XX

Ibidem.

45

GAVIA . C . F .
PAVLLA

44. Haec inscriptio inemendata adfertur in Gruteriano Thesauo pag. DCCCCXX. 12

Quod vero Clusinorum decus, & gloriam auget quam maxime, est Christianorum veterum Coemeterium, quod lustravit observavitque eximius Vir Ferdinandus Ughellius, ut ipse testatur, Italiae Sacrae Tom. III. pag. 588. & descripsit V. C. Marcus Antonius Boldetthius Libro II. Cap. XIX. Observationum in Coemeteria SS. Martyrum. Bartholomaeus Macchionius in Descriptione Familiae Cilniae

Ggg 2

adfert

adfert eiusdem Coemeterii Iconographiam pag. 173. Milliarium ab urbe Clusio alte sub terra conditum est; forte fortuna inventum quum puteus effoderetur. Proximum est Ecclesiae S. Mustiolae Virginis, & Martyris, quae olim fuit Regularium Canonorum Praepositura, nunc vero divina officia in ea peragunt Fratres S. Francisci de Observantia, qui etiam cum ea coniunctum habent Coenobium. Excavatum est in lapide tophaceo: cuius sex viarum ambages supersunt, quae nunc adiri possunt, reliquae vero imperviae, & ruderibus occlusae, atque impeditae. Multas ferunt inscriptiones Christianas titulosque in eodem Coemeterio inventos, qui, nescio quo fato, vel potius civium incuria, periire; quare nos latent SS. Martyrum, & priscorum Christianifidelium nomina, qui in eo conditi fuere, ut constat ex Actis S. Mustiolae Virginis, & Martyris, quae prae ceteris genuina, & sincera servantur in Codice MS. Abbatiae S. Salvatoris Cisterciensium, quae commendat Ughellius. Hoc ipsum Coemeterium quum ego observarem summa cum voluptate VIII Kalendas Iulias, in eam sententiam concessi antiquorum Etruscorum opus fuisse, sub terra excavatum, ut mos eorum fuit, ad recondendos in urnis crematorum corporum defunctorum cineres; nam ceteris, quae in eadem Urbe, & extra Urbem Clusinam observavi, quaeque cives vocant labyrintha, simile omnino hoc est: quod tamen consecutis temporibus veteres Christiani in suum usum acceptum consecrarunt, expiaruntque; hinc inde excavatis in pariete tophaceo cryptis arcuatis, quae arcam super pavimento efformarent cum duobus vel tribus loculis, in quibus integra SS. Martyrum Christianorumque corpora recondere; quos superne clausos fuisse tegulis maioribus ferunt, in quibus scripta eorum nomina, quae intercidere. In quibusdam eiusdem Coemeterii loculis observavi terram cum sanguine conmixtam, & ossium fragmenta, quae in eis supersunt. Ex Actis S. Irenaei Diaconi Sutrini, & S. Mustiolae Virginis, & Martyris, quae a Surio adferuntur die III. Iulii, constat multos Christianos imperante

rante Aureliano Augusto, Praefecto vero L. Turcio Apro-
niano, pro Christi fide apud Clusium capite obtruncatos
martyrii palmam obtinuisse: ad quos, quum in carceribus
detinerentur, S. Mustiola Virgo nobilissima, natione Dal-
matia, ut ferunt, Claudii Caesaris consobrina, relicta urbe
Roma, Clusii degens, Christianae pietatis inflammata stu-
dio, noctu veniebat, dataque custodibus pecunia, intromis-
sa in carcere eos solabatur, cibo fovebat, & pedes lavabat.
Mox ipsa quoque, saeviente eodem tyranno, plumbeis
virgis caesa quoad spiritum Deo redderet, gloriosi marty-
rii coronam feliciter consecuta est quinto Nonas Iulii, ut
testatur Romanum Martyrologium. Videndus etiam Baro-
nius ad annum CCLXXV. Purissimum corpus eiusdem Vir-
ginis, & Martyris servus Dei Marcus collegit, curavitque,
& in eodem Coemeterio iuxta aliorum SS. Martyrum Cor-
pora, ut perhibent, sepelivit.

Ecclesia postmodum in eius honorem eodem in loco a
priscis fidelibus, quos inter primos recenset Ughellius, qui
Evangelii lucem adspexere, aedificata est, atque de eius no-
mine appellata: quam postea Clusini cives nobilissimi, pie-
tate & animi magnitudine insignes, rursus a fundamentis
excitarunt, eidemque dedicarunt regnante Luitprando
Longobardorum Rege, sedente in Clusina Cathedra Ari-
aldo Episcopo, cuius supra meminimus; quique anno
DCLXXX. interfuit Concilio sub Agathone summo Ponti-
fice, de quo Baronius. Haec testantur duae tabulae mar-
moreae, quae exstant in eadem Ecclesia; quarum prima in
pariete fixa est iuxta sepulchrum valde magnificum S. Vir-
ginis & Martyris Mustiolae; altera vero prolixior, quae a
me adfertur, quaeque etiam antiquiori manu scripta mihi
videtur, visitur inserta in pariete iuxta sacrarium eiusdem
Ecclesiae. Utramque adfert Ughellius, sed valde mendis
corruptam, vel mancarn ex aliorum schedis; miror eum
non descripsisse quum Clusium lustraret.

*In Tabula e lapide Tiburtino ; longitudinis palm. VIII. altitudinis
vero III. iuxta Sepulcrum S. Mustiolae V. & M.*

46

C * XPE FABE VOTIS GREGORIO ET AVSTRE CONDEDOCIS
L QVOD MVSTIOLE OPTVLERVNT MARTIRE XPI
V HOC TEGMEN CIBVRII SVBLATA BETVSTAS
S QVE MELIORE CVLTV NOVILIORE REDIT
I CEDAT NOVITATI DIRVTI ANTIQVITAS LIGNI
O PVLCRVS ECCE MICAT NITENTI MARMORIS DECVS
D OMVS MVSTIOLE MERITV BENERANDAQVE FEDIS
I ROSEIS VIRGINEIS CROCIS AMORE PARATVS
C NOVILIOR PROSAPIA QVI ET DE CLAVDII PROLEM
I CUIVS AVLE MOENIA A FVNDAMENTIS DICAVIT
T GREGORIVS ARMIPOTENS ET ROBVTISSIMVS DO

*In Tabula adsimili eiusdem fere longitudinis , & latitudinis , sed
litteris minoribus scripta antiquiori , ut videtur , manu ; fixa
in pariete iuxta Sacrarium eiusdem Ecclesiae .*

47

I NOBILIS VASTA NITENS REDIVIVA AN FABRICA TEMPLI.
REGIA PROGENIES ORNARVNT CVLMINA PVLCHRE.
FVLGIDVS VITA PIVS GREGORIVS APTVS VBIQVE.
HOC OPVS PATRARVNT LIVSPRANDI TEMPORE REGIS.
5 TRAMITES VT RECTO ARCADI POLLET IN ALTO.
MVSTIOLA PRAEVEAT TV POST GAVDIA ILLIS.
CELSVS VBIQVE SVIS CONCEDAT PROSPERA VOTIS.
MOX DABITVR PLACIDE SI NIL DVBITARIT OBERRANS.
MARTYRA SISEBVTI SIS MEMOR ALMA MISELLI.
10 XPE FABE VOTIS GREGORIO ET AVSTRE CONDEDOCIS.
QVOD MVSTIOLE OPTVLERVNT MARTIRE XPI.
HOC TEGMEN CIBVRII SVBLATA BETVSTAS.
QVE MELIORE CVLTV NOVILIORE REDIT.
CEDAT NOVITATI DIRVTI ANTIQVITAS LIGNI.

15 PVL-

15 PVLCRIVS ECCE MICAT NITENTI MARMORIS DECVS.
 QVOD CVCVMEN CVLMENIS FACIENDVM CVRAVIT.
 O MVSTIOLE MERITVM VENERAVILI POLLET.
 ROSEIS VIRGINEVM CROCES AMORE PARATVM.
 CVIVS AVLE MOENIA A FVNDAMENTIS DICAVIT.
 PRISTINA SVBLATA INNOVAVIT POTESTAS,

*Sequentes quinque versus cum quinque superioribus modo relatis
 coniunguntur, adeo ut singulis lineis hae quoque respondeant.*

 TEMPORIBVS D N LVITPRANDI CATHOLICO REGIS
 EXACTIS TRIBVS LVSTTRIBVS ET ARISTIS DVOBVS
 ARCADI PRAE OLI TEMPORE RESTITVTA EST AVLA
 MVLTA PER INNOMERVS COMPLEXA MODICO VORSV
 GREGORIO CRISTICOLE COMPLEVIT IVSSA MON.

Post hanc Inscriptionem haec subdit Vghellius, quae
 in archetypo non leguntur: sed in alia tabula votiva scri-
 pta fuisse perspicuum est; quam tamen non vidi, sed ex-
 scripsi ex schedis V. C. Innocentii Nardii.

48

* EGO HANASTASIVS DIAC. OPTVLI

* MARTIRE XPI.

HIC DILECTA DEO RECVBANS MVSTIOLA QVIESCIT
 CLARA PARENTATVM CLARIOR ET MERITO
 DEO GRATIAS.

Exstant vero haec carmina, quae sequuntur, candido
 marmori insculpta, quae antiquitus exornasse arbitror se-
 pulcrum S. Mustiolae Virginis, & Martyris; cuius marmo-
 ris duo fragmenta in muro impluvii eiusdem Ecclesiae ho-
 die visuntur.

49 ✱ SPARGE ROSAS LECTOR ET LILIA CANDIDA PONE
 ET RITE SACRVM SIC BENERARE LOCVM
 VIRTVTVM GEMMIS ET MORVM FLORE VENUSTA
 HANC IMITARE VELIS SI BONVS ESSE CVPIS.

49. Corpus eiusdem S. Virginis, & Martyris Mustiolae in eadem Ecclesia honorificentissime conditum, quotannis mense Maio statutis tribus diebus, confluentibus undique finitimarum aliarumque civitatum populis, & civibus, summo honore colitur, & ostenditur.

Insigniora haec urbis Clusinae monumenta lustravi summa cum animi voluptate fretus auspiciis, & humanitate singulari Reverendissimi D. Flavii Puccii Archipresbyteri Cathedralis Ecclesiae, eiusque fratris Iosephi Mariae, atque aliorum nobilium civium, quorum supra mentionem feci.

Inter illustres viros, qui Clusio patriae suae decus, & gloriam attulere sempiternam, praecipuo honore memorandus est Gratianus Iurisconsultus omni aevo clarif-

simus, qui Decretum compilavit; in cuius honorem Vexillifer, & Priores Clusini in Cathedrali Ecclesia ad virtutis incitamentum marmoream tabulam elogio inscriptam posuerunt; cui quidem multo antea Bononienses monumentum, & sepulcrum

aere publico ad augendum
 aeterni nominis
 splendorem

honorificentissimo in loco condidere.

I N S C R I P T I O N E S

A N T I Q V A E

P O L I T I A N I .

POLITIANI conditorem fuisse Porſenam potentiffimum Etrufcorum regem, apud cives pervulgatum eſt : verum quia id non conſtat ex vetuſtis monumentis , atque ex auctoritate priſcorum ſcriptorum ; nobis haud conſentaneum videtur incerta pro certis obtrudere ut urbium principia auguſtiora faciamus . Neque etiam in eius origine , & antiquitate elucidanda nobis diutius immorandum eſt , quum Thomas Dempſterus de Etruria Regali Lib. VI. Cap. X. Politianum cenſeat fuiſſe coloniam Arretinorum , fretus Plinii auctoritate Lib. III. Cap. V. qui triplices facit Arretinos , nempe *Veteres* , *Fidenates* , & *Iulienſes* ; quare hanc Urbem *Arretinos Fidenates* eſſe exiſtimat . Verum quum idem Plinius in eodem loco bifariam dividat Cluſinos in *Veteres* , & *Novos* ; facilius aliquis fortasſe crediderit Politiani cives antiquitus *Cluſinos novos* appellatos fuiſſe . Antiquiſſimum hoc oppidum , precibus Coſmi I. Magni Ducis Etruriae , Episcopatus honore donatum eſt a Pio IV. e Medicea Gente Pontifice Maximo , anno MDLI. die X. Novembris , qui ſedem Episcopalem in eo erexit , ac ſanctae Sedi immediate ſubiecit .

Ab Etruſcis primum , deinde a veteribus Romanorum colonis valde cultum , & frequentatum fuiſſe apertiffime docent antiquiſſimorum aedificiorum veſtigia , templa , balnea , nymphaea , aquaeductus , ſepulcra , aliaque inſignia vetuſti aevi monumenta ibidem iam eruta , & ea quae in dies eruuntur , & quidem tanta copia ut ab erudi-

eis viris aliò asportata, nunc Romanorum, Florentinorum, aliarumque Urbium Museorum eximia sint ornamenta. Ea huiusmodi sunt signa Deorum ex aere, instrumenta sacrificalia, arma militaria, numismata, gemmae, urnae sepulcrales, cineraria, atque ofsuaria, Arretina vasa, lucernae, annuli, fibulae. Priscas hasce eruditas reliquias, quae Urbium sunt praeclara decora, & ornamenta, multis ab hinc annis omni qua potuit cura, ac studio comparavit conquisivitque Vir Illustrissimus omnique laude ornatissimus Petrus Bucellius patria Politianus, qui generis sui splendorem ac nobilitatem studio, & eruditione antiquorum monumentorum illustrat, atque auget quam maxime. Neque etiam in patriam, atque in haec optimarum artium praesidia silendus est amor fratris eius Horatii Bucellii, qui de hisce Cimeliis, quae in domestico Museo priscarum elegantiarum refertissimo adservantur, optime meritus est.

Vetera Etruscorum monumenta, quae spectantur in Museo Bucellio in alio libro depromam aereis Tabulis incisa; Romana tantum proferre hoc in loco opere pretium censeo; quae etsi pauca sint, tamen Politiani antiquitatem, & splendorem non obscure declarant. Primum igitur exhibenda rursus est miliaria columna, in qua fit mentio Viae Cassiae, quae Etruriam discriminabat: quam Viam vetustate collapsam Hadrianus Imperator, veterum aedificiorum operumque studiosissimus, anno V. C. 872. Christi vero 119. quo etiam Traianum Augustum in Deorum numerum retulit, instauravit, atque a Clusinorum finibus Florentiam perduxit per plurima passuum milia, fuitque haec columna XXCI lapis. Via siquidem Cassia, a Cassio, qui eam stravit, adpellata, a Flaminia extra Pontem Milvium divisa, exibat per Bacchanum, Montem Rosulum, Sutrium, Ve-trallam, Montem Flasconem, Vulsinios, Clusium, Arretium, Florentiam, Pistorium, Lucam, de qua Sex. Pompeius, Cicero in Philippica XII, alique. Huiusce Columnae miliariae, quae nunc exstat Florentiae, ut superius diximus in Parte I. pag. 301. n. 34. inscriptio ita se se habet.

I IMP.

I IMP . CAESAR
 DIVI . TRAIANI
 PARTHICI . FIL.
 DIVI . NERVAE . NEP.
 TRAIANVS . HADRIANVS
 AVG . PONT . MAX .
 TRIB . POT . VII . COS . III
 VIAM CASSIAM
 VETVSTATE COLLABSAM
 A CLVSINORVM FINIBVS
 FLORENTIAM PERDVXIT
 MILIA . PASSVVM

 XXCI

1. Infige hoc monumentum, quod multum valet ad pri-
 scam dignitatem tum Clusii, tum civitatis Florentiae testan-
 dam, a nemine antea animadversum, primus notavit, &
 ad doctissimum Petrum Victorium, ut ipse testatur Var.
 Lect. Lib. XXXII. Cap. XII. misit Onuphrius Panvinus,

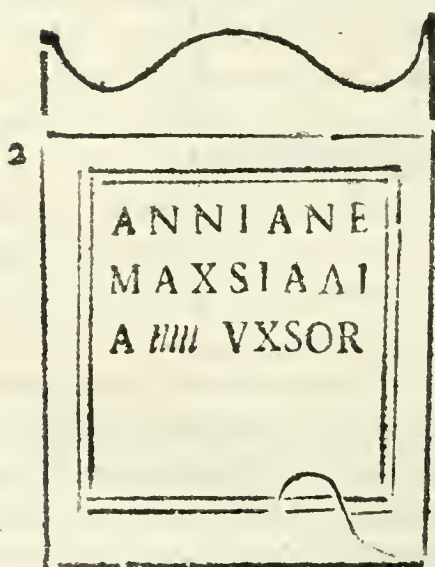
Hhh 2

omnis

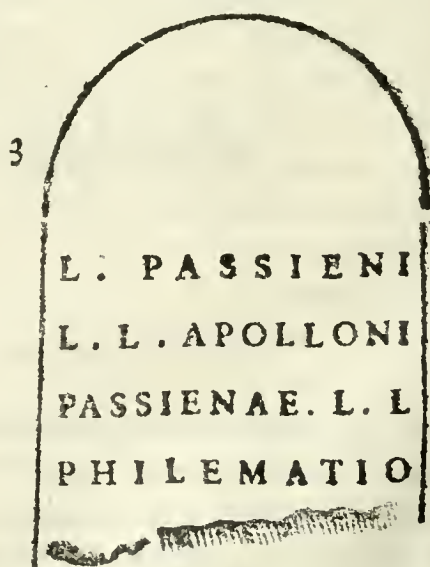
omnis antiquitatis valde peritus, & horum monumentorum e tenebris eruendorum studiosissimus, quum Romam rediens e Gallia Cisalpina Montem Politianum accessisset; nam publico in loco haec miliaria columna posita cernebatur, litteris iniuria temporis non parum labefactatis; iuxta Politianum procul dubio antiquitus fixa, ubi etiam inventa atque eruta est, eoque in loco ubi Via Cassia a Clusinorum finibus Florentiam perducebat.

Ex antiquis sepulcrorum titulis, qui exstant in Museo Buccellio, atque in aliorum civium aedibus, quos modo produco, libet colligere Familiarum Romanarum nomina, quae apud Politianum antiquitus claruere; quorum etiam nonnulla ad hanc diem inedita, atque incognita sunt. Ea sunt *Anicia*, *Anania*, *Anniana*, *Arria*, *Atia*, *Caesia*, *Ca-via*, *Ceridonia*, *Clodia*, *Croenia*, *Marcia*, *Neria*, *Octavia*, *Paccia*, *Papiria*, *Passiena*, *Petillia*, *Publilia*, *Pupia*, *Satellia*, *Satria*, *Septimia*, *Spedia*, *Tabenia*, *Tabuia*, *Thoceronia*, *Titia*, *Tribonia*, *Vesia*, *Vibinnia*.

*Cippus e lapide Tiburtino
in Museo Buccellio.*

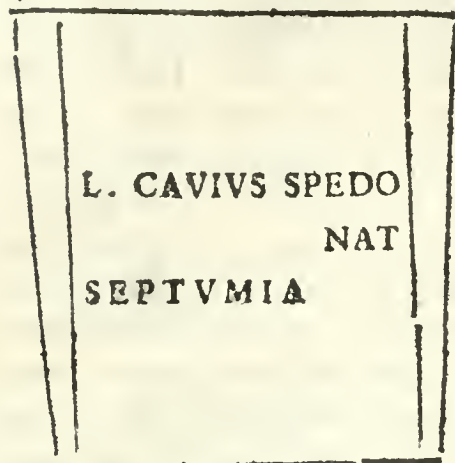
*Cippus e lapide Tiburtino,
ibidem.*

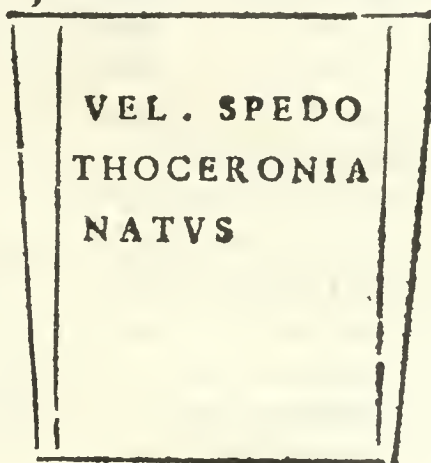
a. Hic sepulchralis cippus erutus est anno MDCCXVII. in agro

agro Mensae Episcopalis Politianensis , qui vulgo *la Pieve* dicitur , secundo ab Urbe miliario , quum fierent substru-
ctiones domus rustici , quo in loco adhuc exstant & spe-
ctantur complura antiquitatis rudera.

4 In tegula fictili , ibidem.

5 In tegula fictili , ibidem.

4. In his titulis illud praecipue notandum occurrit , quod rarum sane atque insolens existimo , neque ab aliis haftenus observatum fuisse video , nostros homines Etruscos postquam relicta patria lingua Romanam sensim amplexati sunt , primum consuevisse relicto patris nomine , quod praeferebant , matrem indicare , e qua nati fuerant , atque ex ea veluti cognomen desumere . Ita enim explicari posse videntur hi tituli , in quibus legitur SEPTVMIA NATVS. THOCERONIA NATVS. hoc est *Septumia* matre *natus* ; *Thoceronia* matre *natus* . Contra vero Romani patris praenomen adponere consuevere , & quidem vetustissimis temporibus , eo tantum contenti : adeoque , ut notat Fabretus Inscript. ant. Cap. III. pag. 246. & Cap. V. pag. 368. auctoritate Plutarchi , initio vitae C. Marii , omisso cognomine . Postmodum infecutis temporibus Tribus nomen adposuere & cognomen , quod saepe a nomine vel co-
gnomi-

gnomine materno defumebant ; uti observat idem Fabrettus Cap. IV. pag. 319. Peculiarem igitur hunc morem Etruscorum nostrorum accipiendi cognomen ex matre , e qua nati fuerant , frequenti horum lapidum auctoritate notare possumus ; quem silentio praeteriit Fabrettus , qui duos titulos apud Politianum inventos protulit Cap. IX. n. 380. 381. quorum alter easdem leges inscribendi tituli sepulchralis servat. Nonnullae tegulae etsi inter se similes sint , quod attinet ad materiam & figulinae opificium , tamen inscriptae sunt vel titulo Etrusco , vel Latino. Latina epigraphae ; si characterum figurae , & ductus spectentur , prima originis apud Etruscos cunabula satis rudia repraesentant ; quos characteres quum exhibere satis accurate non possint nostrorum typographorum maiores litterae , diligenter in aereis Tabulis incisos ad archetyporum exemplar , eos observabimus , Deo incoeptis favente , in Monumentorum antiquorum , ad hoc tempus ineditorum Syntagmate , quae ex omnibus Etruriae Urbibus iam collegi , & in lucem edere meditor . Conabor etiam enucleatius investigare tempus , quando Etrusci nostri sensim relicto patrio sermone usum Latinae linguae amplexati fuerint : cui investigationi non parum lucis & praesidii suppeditabunt tegulae inscriptae , quae exstant in Museo Buccellio . Hisce tegulis Etrusci nostri obstruebant os sepulcri , quod vel in pariete , vel in ipsa tellure excavaverant ; quod etiam apud Romanos in usu fuit , ut alibi observavimus . Praeter inscriptionem in hisce tegulis inciderunt etiam Etrusci unico linearis caelaturae ductu imaginem defuncti ; quod ostendit Tabula LXXXIII. ad finem Tomi II. addita Dempsteriano Operi n. 10.

In tegula fictili, ibidem.

In tegula fictili, ibidem.

6 CRIISTO CROTNAS

7 AILMIINA
SATRIA

In

In tegula, ibidem.

In tegula, ibidem.

8 AR . SPEDO
THOCERVA
CLA'.

9 VEL : SPEDO . CAESIAE

9. Inte. voces duo vel tria puncta interponere mos Etruscorum fuit: itemque bigammatis frequenter usi sunt; quod etiam in his titulis factum observare est.

In tegula, ibidem.

In tegula, ibidem.

10 IVIINIITHI VIIIHI
ARRIA . N

11 SIITHRII . CIUZARTLI . I . R . L

In tegula, ibidem.

In tegula, ibidem.

12 Q . SPEDO . L . P

13 CAINVO

In tegula, ibidem.

In tegula, ibidem.

14 THNIA . SIVNIAII

15 TAHNIA . ANAINIA
COMLNIAI . FIA

In tegula, ibidem.

In tegula, ibidem.

16 ARRIA TANA :: A

17 EXAΛIXD
F

In urna fictili, ibidem.

In urna fictili, ibidem.

18 VIIAISA
CARIUA

19 SETRE CEZARLE . L P . L

In

In urna fictili, ibidem.

20 SEX . ARRI . CEZTES

*In urna e lapide Tibur-
tino, ibidem.*

21 A MARCI V
RALI

*In urna e lapide Ti-
burtino, ibidem.*

22 ANICIAE
C . F .

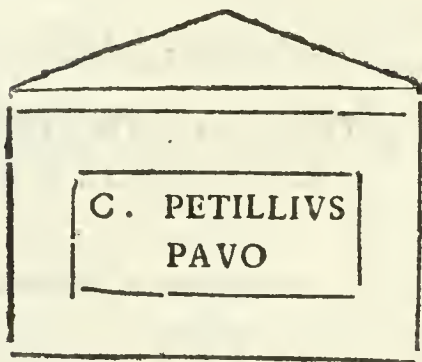
*In fundo paterae fictilis
rubrae, ibidem.*

23 P V B
TITI

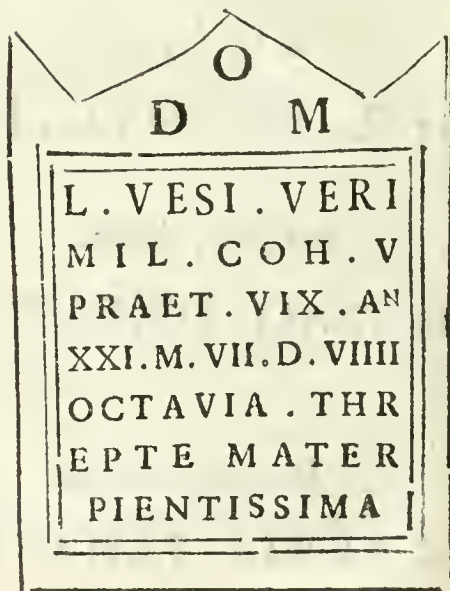
In Cippulo marmoreo.

*In urna ex plastico
lapide, ibidem.*

24

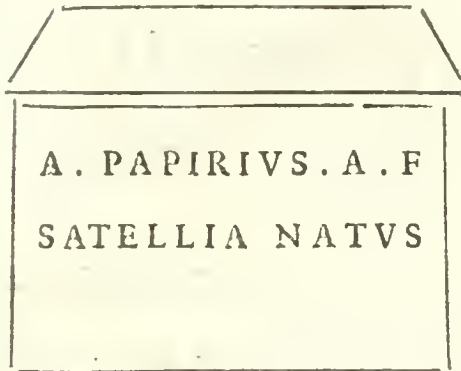
25

25. *Vesiae* familiae in unico tantum lapide Gruteriano pag. DCLXII. 2. fit mentio . Hic L. Vesius Verus fuit Miles Cohortis V. Praetoriae , qui quidem paucis annis militavit . Mater ei titulum posuit .

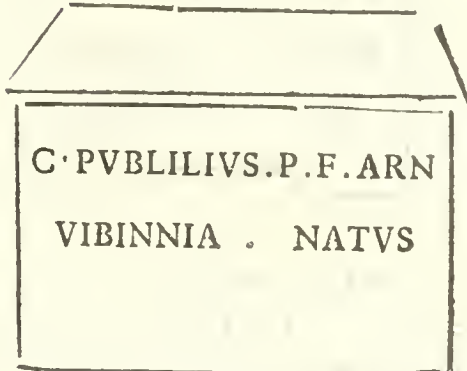
*In Vrna e lapide Tiburtino, eruta
in praedio Ill. D. Ioseph A-vi-
gnonesi Baiulivi Ord.
S. Stephani.*

26

*In Vrna e lapide Tiburtino, eru-
ta in praedio eiusdem Nob. V.
Ioseph A-vignonesi, nunc apud
Bonarrolios Flor.*

27

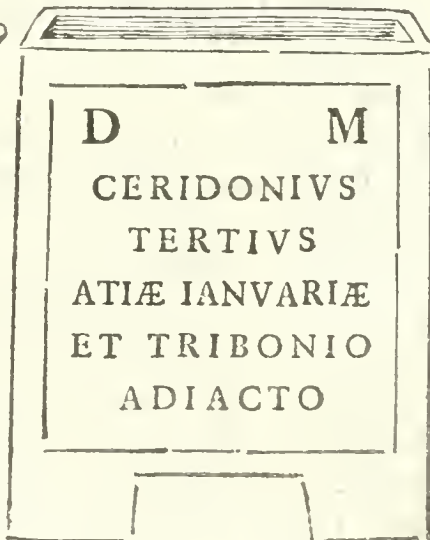
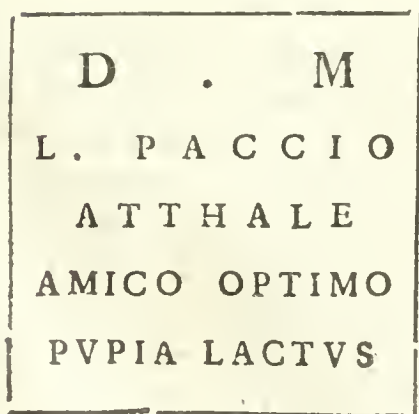
27. Notatur in hac Vrna nomen quoque Tribus Ar-
nienfis, de qua superius diximus.

*In Horto apud Montem Politia-
num, ex Schedis Senatoris
Caroli Strozae.*

Ibidem.

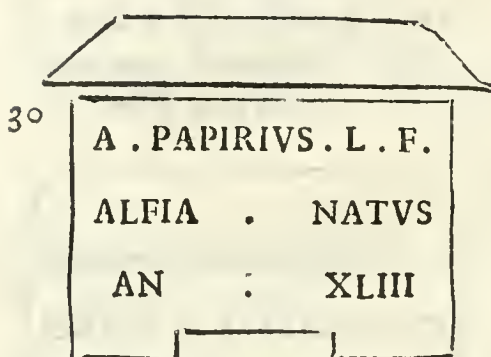
29

28

Iii

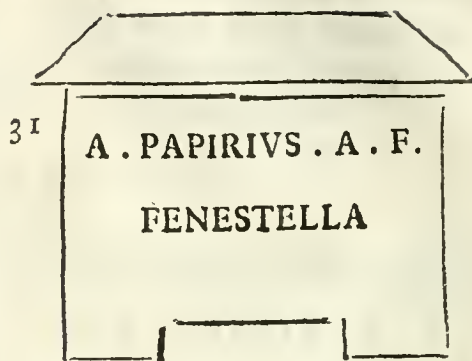
Ibi.

Ibidem.

In Urna adsimili e Tibur-
tino lapide .

32

SII XI PAPIRIO AVR VNCI

Ibidem.

In alia Urna adsimili.

33

SATELLIA . C . F .
VELIZA

Ibidem in alia Urna .

34

A . PAPIRIVS

In alia Urna , ibidem .

35

L . PAPIRIVS A . F
ARN .

Has Urnas alio asportatas fuisse arbitror , quum hodie apud Politianum non exstent : eas tamen ibidem detectas simul cum Etruscis Urnis in quadam Crypta testatur Spinellus Bencius , qui eas communicavit Donio meo viro praestantissimo . Catalogum Virorum sanctitate , dignitate , doctrina , belli pacisque gloria illustrium , qui hanc Urbem longe conspicuam , aeternoque nomine celebrem fecere , iterum adferre supervacaneum arbitror , & a meo instituto alienum ; quum Thomas Dempsterus in lucem dederit Lib. VI. Cap. X. de Etruria Regali . In eodem Catalogo recensendus Eminentissimus ac Reverendissimus S. R. Ecclesiae Cardinalis BARTHOLOMAEVS MASSAEVS , doctrina , pietate , meritis in sanctam Sedem , ceterisque animi eximiis dotibus omni aevo praedicandus , qui summum patriae suae decus etiam num adfert .

AP-

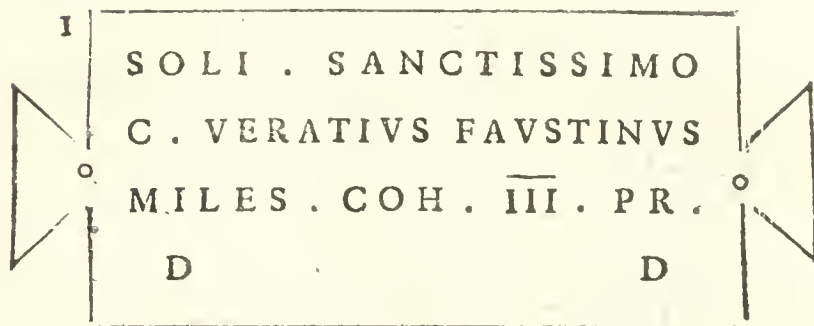
A P P E N D I X

INSCRIPTIONVM ANTIQVARVM

Q V A E

IN ETRVRIAE VRBIBVS
EXSTANT.

*In aerea laniella , quae adſervatur
in regio Muſeo Mediceo.*

MILITES quum ad alia maioris gradus officia ab Imperatoribus , vel a Praefectis militiae promoverentur , vel quum honesta missione donarentur , vota , quae susceperant , Diis solvebant. C. Veratius Faustinus miles Cohortis Tertiae Praetoriae , gratias agens numini Solis , votivam hanc tabulam aeream suspendit . In hunc fere modum P. Aelius Amandus ex numero Equitum Singularem Augusti , accepta missione honesta , ex voto suscepto monumentum SOLI INVICTO DEO dedicavit , uti declarat inscriptio adlata a Fabretto Cap. V. n. 83.

- Iii 2.

Haec

Haec marmorea Tabula mutila, & manca nunc exstat in regio

2

INTROIVGIS . VI

MENIPPO.	CINIS	X	HILARO .	AF.
. I AEGYPT .	PE	I	MACVL .	AF.
. I PEGASO .	AF	I	AQVILIN.	AF.
. I EVTONO.	AF	I	PEGASO .	AF.
. I ADVOLA .	AF	I	COTYNO .	AF.
AF . I DROMO .	HISP	I	SICA .	AF.
AF . I PASSER .	AF	I	CIRRATO .	AF.
AF . I LVPO .	AF	I	MELISS .	AF.
GAL . I LVCIN .	AF	I	DELICATO .	MAV.
F . I SILVAN .	AF	I	PARATO .	AF.
AF . III .	EVTONO .	AF . IV	. BALLIST	
AF . III .	PYRALL .	AF . IV	. ANDREM	
F . III .	PARDO .	AF . IV	. SPICVLO	
F . III .	ROMVLO .	LAC . V	. ROMVLO	
F . IV .	RAPACE .	AF . VI	. LVPO	
. IV .	BAETIC .	AF . VI	. PALVMB	
. IV .	CAMM .	AF . VI	. ROMVLO	
. IV .	DAEDAL .	AF . VI	. GLAPHY	
. IV .	GAETVL .	AF . VI	. BALLIST	
. IV .	ALCIMO .	. VI	. MEMNO	

LMAS SIBI COMPLEVIT QVOS

CALLID . AF. ∞ HILARO . AF

BALLIST . AF

CVL

2. Hoc fragmentum hodie exstat ; editum videtur in Parte I. huius Operis pag. 38. n. LXIII.

Museo Mediceo; locupletiore olim exscripsit Io: Baptista Donius.

II . PRAEMISIT . ET . C . T
OCCVPAVIT . ET VICIT . CCC

CIT

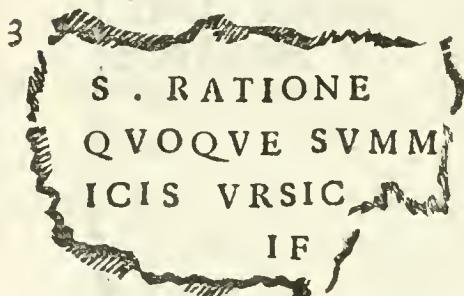
I . HILARO . HISP . I	BARB . AF . I	VICTO
I ZMARAGD . AF . I	CALLID . CYR . I	HELIO
I DRAVCO . AF . I	THELO . AF . I	SIL
I ARANIO . AF . I	ARIONE . AF . I	
I EXACT . MAV . I	HELIO . AF . I	B
I PISTO . CYR . I	HIRPIN . HEV . II	LAI
I PVGIO . AF . I	PALMAT . AF . II	ASTE
I ANDRE . AF . I	PASSER . TH . II	OSS
I ROMAN . GAL . I	CVTTA . AF . II	DAN
I CANDID . AF . I	PVGIO . AF . II	CALI
AF . VIII . ABASC . THE . XX		EXCELL
AF . VIII . ARCAD . AET . XVI		ARACIN
GAL . VIIII . LVPO . HISP . XXII		CALLID
AF . VIIII . SAGITT . AF $\overline{\text{XL}}$. XII		$\overline{\text{XL}}$
AF . VIIII . ATACTE . AF $\overline{\text{XXX}}$. XXII		AQVILA
AF . VIIII . AETHER . AF . XXX		$\overline{\text{XXX}}$
AF . VIIII . INGEN . ING . XXII		AQVIL . M
SPH . X . ARGO . APH . XXX		PECVL
AF . XIII . VICTORE . AF . XXXII		$\overline{\text{XL}}$
LAC . XIII . INNOCE . AF . XXII		HILAR

EQVOS CE

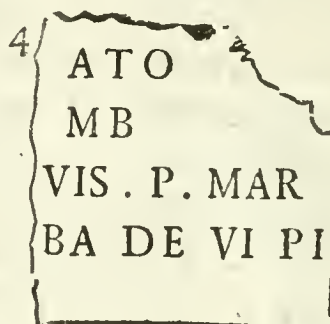
Hoc alterum eiusdem inscriptionis fragmentum hodie
an exstat: quod exscripsi ex Collectaneis Donianis pag. CCII.

Statueram in hac Appendice enumerare, ac describere antiquas omnes Gemmas, quae vel litteris, vel inscriptione ornatae sunt: verum quia nuper eas in lucem dedimus in Volumine I. & II. Musei Florentini, haud consentaneum visum est eas repetere. Aerea lamella votiva, quam paulo superius vulgavimus n. 1. huius Appendicis, servabatur inter Cimelia Andreinia, quae paucis ab hinc annis in regium Museum Mediceum asportata fuere, una etiam cum his quae sequuntur.

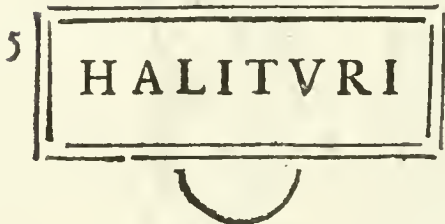
*In Museo Mediceo lamellae
fragmentum.*

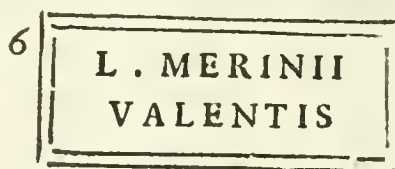
*In alia lamella
ibidem:*

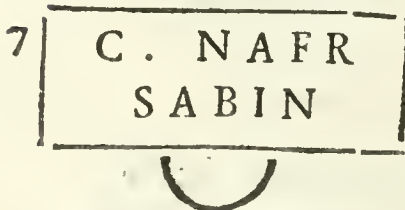
In aereo sigillo ibidem.

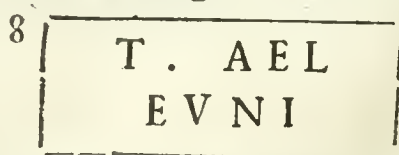
In alio sigillo ibidem.

In alio sigillo ibidem.

In alio sigillo ibidem.

In alio sigillo ibidem:

9

C. VTI. L. A. F.
PESCENNINI

In alio sigillo ibidem:

10

SEX. IVLI
SEVERI

In alio sigillo ibidem.

11

M. ROMANIO
EVOKA. AVGG. N. N.

In alio sigillo ibidem:

12

L. RVFRI
FORTVNAT

In alio ibidem.

13

IVLI. VIB

14

TIGR
INE VI
VAS

In alio ibidem:

15

PEET C.
RICII ✱

Ibidem, in laterculo figulinae, cuius nota caput Africae:

16

IVVENTIO II. ET MARCELLO II COS. EX PR
Q. SER PVD CVR HEDYN

16. Alium huic similem laterculum profert Fabrettus
Inscriptionum Cap. VII. n. 127. ex Museo Ciampinio,
quem vide.

Floren.

*Florentiae in Hortis Mediceis, vulgo Boboli, in eleganti
Urna marmorea undique striaturis ornata.*

17

D . M
TITO AELIO MONTANO AVG
LIB OPTIONI TABELLARI
ORVM OFFICI RATIONVM
QVI VIXIT ANNIS. LV. MEN
SIBVS . III . DIEBVS III

17. Hanc inscriptionem ego exscripsi IV. Kal. Augustas anno MDCCXXVII. In iisdem Hortis complura alia monumenta olim exstabant, quae operarum incuria periere. Sequentes titulos exscripsit Florentinus Gruterus Ioannes Baptista Donius; quos ex eius Collectaneis accepi.

Ibidem.

18

DIIS MANIBVS
OGVLNIAE PROBAE FECIT
N. OGVLNIVS HERMES
CONLIBERTVS CONIVGI
CARISSIMAE ET SIBI

Ibidem.

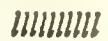
19

FLAVIAE CORONID
V. A. XXXX. M. II.
FLAVIA CAENIS
FILIAE PIENTISSIMAE

Ibi-

Ibidem.

20

D . M
OFILIAE FECIT
Q. FABIVS.....S
CONIVGI KARISSIME

Ibidem.

21

C. TERENTIVS. ACTIVS
TATIAE TVCHE
CONIVGI CARISSIMAE

Ibidem.

22

D . M
L. VALERIO EVTYCO
FVRIA CLETE CO
IVGI. B. M. FECIT

Ibidem.

23

C. TERENTIVS ACTI
VIX. ANNOS LXXXV
FECIT TERENTIA
THALLVSA PATRONO
BENEMERENTI SVO

Ibidem.

24

O D M C VALERI T
L. SVCCESSI HIEROT
B. ET ROMANA FILI. L
Q. CARISSIMO. V. A. XI
M. XI. D. XIII

Ibidem.

25

D M
L. VALERI CRESCEN
TIS FECIT IVNIA EV
RESIS CONIVGI SVO
B. M. ET SIBI CVM QVO
VIXIT ANNIS XIII

Kkk

Ibi-

Ibidem.

26

M . METILIVS M . F . TER

RVFVS

PR . PROCOS

PROVINCIA ACHAIA FETIALIS

In imo latere .

CVRATOR VIAE AVRELIAE

In altero latere .

LEGATVS

AVG

*In Palatio Seren. Cardinalis
Medicis ad S. Marcum
v. il Casino .*

Ibidem.

27

TI . CLAVDIO

FORTVNATO

EREPTO FATIS

INIQVISSIMIS

28

CAECILIA SABINA

26. In toto Gruteriano Thesauro unica tantum est inscriptio, in qua FETIALIS fit mentio p. MCVII. 4 Penes Fetiales belli, pacisque faciendae foederisque feriundi ius erat.

Ibi-

29

Ibidem.

T . CAMVRENVVS SP . FILIVS
 CELER . VIX . ANN . XXXI
 M . XI . D . XV . T . CAMVRENVVS
 EROS PATER ET CAMVRIA
 TYCHE LIB . BEN . M . FEC

30

Ibidem.

D . M
 TROPHIMES
 PRAESTINVS
 CONIVGI SVAE
 BENE MERITAE
 FECIT

31

Ibidem.

D . M
 SEX . LICINI
 DIONYSI

32

Ibidem.

D . M
 C TERENTI
 C . L .
 EROTIANI

*In Sacello domestico Marchionum Riccardiorum, in quo iacent
 corpora SS. Ianuarii & Sociorum Puerorum.*

33

IANVARIO BENI
 MERENTI QVI VIXIT
 ANNOS II ET M VIII
 D VIII ♀

Kkk 2

Apud

*Apud Guicciardinios ex
Collect. Donianis.*

34

M. IVLIVS. AVGVSTAE. L.
MENANDER
IVLIA FAVSTA
MENANDRI

35

Ibidem.

STATIRA
ANTONIAE. DRVSI. L
AE. DRVSI. L.

34. Inscriptiones quae nunc exstant Florentiae in Urbani Hortis Eccell. Principum Corfiniorum olim adservabantur apud Nobilissimum Virum Petrum Guicciardinium ; e cuius aedibus in Hortos Corfinios postea translatae . Complures Tituli sunt qui pertinent ad Libertos , & servos Liviae Augustae , & Cesarum . Id mihi innotuit ex Collectaneis Praeclarissimi Ioannis Baptistae Donii , qui hos , & sequentes exscripsit Titulos , qui interciderunt .

36

Ibidem.

IANVARIVS. IN. BIMATV. OBIIT. IANVARIA IN....
AN. IIX. OBIIT. HYPATVS. PATER. ET. ERATE MATER
EMERVNT. OLLAS IXXXXXX AB. C. SALIO. OPTATO
C. SALI. EROTIS. LIBERTO

37

Ibidem.

PRIMA LIVIAE. OPSTETRIX. ASTEROPE
MAXIMI. EPICARIS. MAXIMI. MATER

Ibidem.

38

Ibidem.

LIVIA . PHILEROTIS
ARGEN . L . ALBANA
CORNELIA TROPHIM

39

Ibidem.

IS . DISP . IS
DONAVIT
IVLIO ATIMETO
VESSIANO

40

Ibidem.

NICE . LIVIAE . L

ORNATOR

ARISTO . LIVIAE . L

APHAREVS . IVLIAE

AVG . L . OPSON

DAT

LIVIAE HILARAE

41

Ibidem.

HYGINVS . LIVIAE

MEDICVS

CALLITYCHE . LIVIAE

SARCINATR

42

Ibidem.

XENO

ANTONIAE . DRVSI . IAN

MALCHE ANTONI

43

Ibidem.

NICOLAVOS . OREI . L .

BYZYGES . AVGVSTI . SER .

MAECENAT

DED . OREVS . LIVIAE . L .

Ibi-

Ibidem.

44

MACARIA	HILARVS . LIVIAE OST VRBAN
---------	-------------------------------

Ibidem.

45

PRIMIGENI LIVIA FILI VT RID
--

Ibidem.

46

PRIMI . CAESARIS . L . LVCANOS FEROX IVLIANVS

Ibidem.

47

TI . CLAVDIVS	TI . C
GERMANICI . L .	TH
AGILIS .	HEL

Ibidem.

48

TI . CLAVDIVS . AVG . L . THEODOTVS . VIXIT ANNOS . L .

Ibidem.

49

TI . CLAVDIVS GERMANICI L . HERACLA

Ibidem.

50

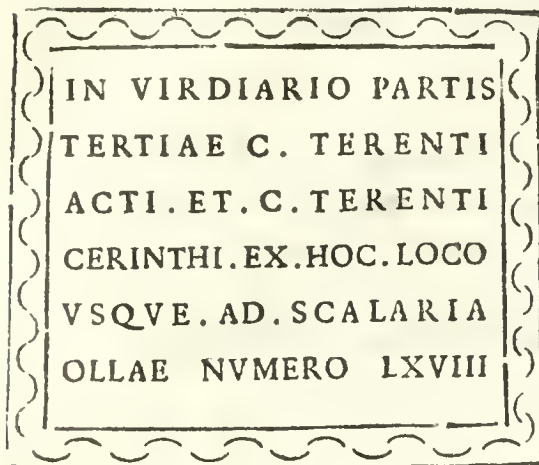
C . IVLIVS . C . CAESARIS L . IVLIAE . EVCHE DEDIT BENIGNA
--

Ibi-

Ibidem, nunc vero in Urbanis

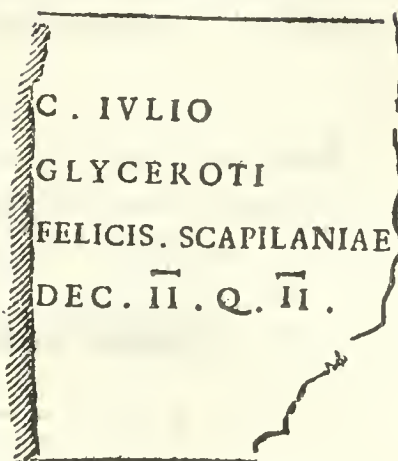
51

Hortis Corsiniis.

52

Ibidem.

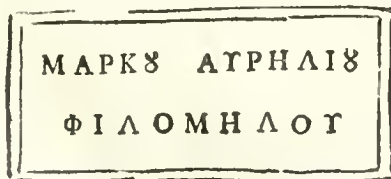

51. Hanc inscriptionem integram edidit Fabrettus Cap. III. n. 279. verum non bene dispositis lineis, sed variatis. Nos mancā, ut hodie visitur, supra vulgavimus in Parte I. pag. 150. n. 65. Integram debemus Iohanni Baptistae Donio, qui exscripsit.

Notare hoc quoque loci non abs re ducimus, inscriptioni superius adlatae in Parte I. pag. 125. n. 13. praeponendam esse, & una cum ea coniungendam inscriptionem ibidem editam n. 8. adeo ut dedicata fuerit pro salute Marci Aurelii Severi Antonini, eiusdemque coniugis Iuliae Augustae Matris Castrorum, duobus Aspris Consulibus.

*Florentiae, in Museo Dom. Comitum
ex Gherardesca, in aeneo sigillo.*

53

*Ibidem in lucerna fictili,
in qua sculptae tres
Gratiae.*

54 L. CAESAR

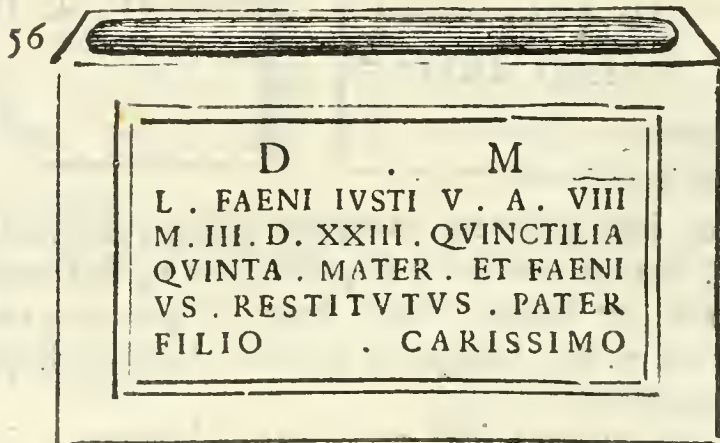
In alia ibidem.

55 CLODIVS

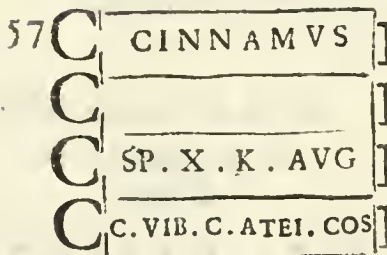
53. In vetustis manu conscriptis codicibus frequenter occurrit

currit bigamma 8. pro or ; verum in antiquioribus monumentis Graecis, quae maioribus litteris sculpta sunt, praeterquam in hoc aheneo sigillo haud memini me observare.

*Florentiae, in AEdibus Cl. Senatoris Camilli Pandolfinii
Patricii Flor. in Urna marmorea elegantissima, ornata
capitibus arietinis, aviculis, & encarpis.*

*In tessera ossea,
penes me.*

*In tessera eburnea, sportulae
figuram exhibens
penes me.*

57. Haec tessera gladiatoria, quam inter mea cimelia ferveo, par Consulium ad hoc tempus viris doctis incognitum ex sinceris vetusti aevi monumentis nobis exhibet, nimirum C. Vibium Postumum, & C. Ateium Capitonem; qui, imperante Tiberio Augusto, suffecti fuere M. AEmilio Lepido,

do, & L. Aurruntio Nepoti, qui Consules fuere V. C. anno DCCLIX. Christi vero ab ortu anno sexto. Ludi gladiatorii editi memorantur X. Kalendas Augustas; in quibus spectatus Cinnamus, & rude donatus. Perperam, & contra auctoritatem ac fidem antiquorum numismatum, lapidum, atque huius elegantissimae tesserae aliqui scribunt ATTEIVM pro ATEIVM; inter quos notandus Ioannes Glandorpius in Onomastico Romano. C. Ateius Capito Iurisconsultus fuit aetate sua in Vrbe celebris, qui prae-fuit curationi aquarum & Tiberis, teste Tacito; Annalium Lib. I. n. 79. *Actum deinde in Senatu ab Arruntio, & ATEIO, an ob moderandas Tiberis exundationes, verterentur flumina & lacus, per quos augefcit: auditaque municipiorum & coloniarum legationes; orantibus FLORENTINIS, ne Clanis solito alveo dimotus in amnem ARNVM transferretur, idque ipsis perniciem adferret. &c.* Decessit anno octavo imperii Tiberii Caesaris, cuius magnificus adulator fuit. Reliquit Commentaria in duodecim Tabulas, Collectaneorum libros XXVI. de iure Pontificio septem, de Senatoris officio unum, de iure sacrificiorum decem, & Commentarium de iudiciis publicis: ex quibus monumentis multa citantur apud Gellium, Macrobium, Pompeium, Frontium, & Marcellum.

58. Eburnea haec sportula numero VII. consignata, ex eo genere missilium, ut arbitror, fuit, quae in vulgus spargebantur in Circensibus ludis, vel die natali principum, vel in Saturnalibus, vel in adeptione dignitatum atque honorum; quam, qui consequebatur, septem sportulas, praemii vel donarii causa, debebat accipere. Huiusmodi opportunitatem nactus, libet ex Suetonio audire, quae in spectaculis sparserit Nero Caesar, ut ipse narrat in eius vita Cap. XI. *Sparsa & populo missilia omnium rerum per omnes dies singula quotidie millia. Avium cuiusque generis multiplex penus, tesserae frumentariae, vestes, aurum, argentum; gemmae, margaritae, tabulae pictae, mancipia, iumenta, atque etiam mansuetae ferae, novissime nautes, insulae, agri.* Sed de his aliisque huiusmodi tesserais alibi fusius.

*Florentiae, in Museo Illustriss. Iulii Morellii Patricii Flor.
Equitis D. Stephani.*

59

C. MARCIO . C. F. POL
MVTINA . PATRI
MARCIAE . C. L. MATRI
MARCIVS . C. L. PAMPH
ILVS

Ibidem in aeneo sigillo.

60

L. FVFCI EN
DYMIONIS

Ibidem aliud.

61

L . D E C I
S E ■ ■ ■ ■ ■

Lego: SEVERINI

62

Florentiae, apud Donios.

DIIS . MAN .
DOMITIAE . SELEVCIDI
FECIT . T. FLAVIVS . VERNA . ET
FLAVIA . SELEVCIS . FILIAE SVAE
PIENTISSIMAE . VIXIT . ANNIS
VI . MENS . IX . DIEB . XXV

63

Ibidem.

D . M
TI CLAVDI
FLORENTINI
NARCISSVS
LIB . ET .
F R A T E R
B . M . F .

Ibi.

64

Ibidem.

AVR . EVBODIVS ET
AVR . RVFINIANE
PARENTES FILIO
DVLCISSIMO . EV
BODIO . QVI . VIXIT
AN . XVIIII . MESS
VIII . BENEMEREN
TI . IN PACE

65

Ibidem.

D . M
FELICLAE . CAES
N . SER . SALVIVS
CONSERVAE . B .
M . FECIT

Ex Schedis autographis Iohannis Baptistae Donii.

*In Domo Frati in Valle
profunda .*

*In Horto templi S. Laurentii a Vicchio,
in Agro Ripolitano prope Florentiam.*

66

M O
SENTILLA
ASTEROPE
PATRI PIENTI
SIMO

sic

67

TVNNI
IOVIS
C . CEVNA
IVSTVS
X . ARG . P . X

67. TVNNI IOVIS. Vitiose descriptum hunc lapidem pu-
to in primo versu . Descriptum ad me misit V. C. Vbertus
Benevolentius nuper fato functus , ex Collectaneis Petri
Tancredi , in quibus haec notata erant . *In quadrato marmo-
re , quod basis quondam fuerat Sacelli , nunc vero faxeam mensam
sustentat in Horto Templi S. Laurentii a Vicchio , in Agro Ripo-
litano prope Florentiam .*

TVRCIVS RVFIVS APRONIANVS ASTERIVS VC ET INL. EX COMITE DOMEST. PROTECT. EX COM PRIV LARCT
EX PRAEF. VRBI PATRICIVS ET CONSVL ORDIN LEC, ET DISTINCXI CODICEM FRATRIS MACHARI V
NON MEI FIDVCIA SET EIVS CVI SI ET AD OMNIA SVM DEVOTVS ARBITRIO XI KAL. MAI ROMAE

P. VERGILI

MARONIS

DISTINCXI EMENDAVI GRATVM MIHI MVNVS AMICI SVSCIPIENS OPERI SEDVLVS INCVBV
BVCOLICON LIBER EXPLICIT

TEMPORE QVO PENACES CIRCO SVBIVNCXIMVS ATQ: SCENAM EVRIPO EXTVLIMVS SVBITAM
VT LVDOS. CVRRVSQ. SIMVL VARIVMQ: FERARVM CERTAMEN. IVNCTIM ROMA TENERET OVANS
TERNVM QVIPE SOFOS MERVI. TERNA AGMINA VLQI. PER CAVEAS PLAVSVS CONCINVERE MECS
PRETIVM IN QVAESTVM FAMAE CENSVS IACTVRA CVCVRIT NAM LAVDIS FRVCTVM TALIA DAMNA SERV
SIC TOT CONSVMPITAS SERVANT SPECTACVLA CAZAS FESTORVMQ. TRIVM PERMANET VNA DIES
ASTERIVMQ. SVM VIVAX TRANSMITTIT IN AEVVM QVI PARCAS TRABEIS. TAM BENE DONAT OPES

INCIPI

GEORGICON

LIB.

I

FELICITER

QVISQVE LEC, IS PERLEC, AS FELIX PARCASQVE BENIGNE SI QVA MINVS VACVVS PRAETERIIT ANIMVS
us

Huic Codici praepositum est hoc pulcherrimum, & elegantissimum epigramma insignis Poetae Achillis Statii Lusitani.

Purpureos sparge in frontem atque in cornua flores,

Albaque ter plenis lilia da manibus.

Namque vides saeculi monumentum insigne prioris,

Quo neque nobilius, nec prius exstat opus.

Felix sorte tua & vita, MARO, dignior, unum

Hoc superest de tot millibus archetypum.

Maecenas, ne tu cum re simul ipse perires,

Arma feri iussit militis esse procul.

Et tua, RODULFI, quae non oblitteret aetas

Vlla, piae servant haec monumenta manus.

Codex est quadratus, forma in 4. membranaceus, litteris maioribus scriptus, de quo Henr. Noris Cenotaph. Pisanor. Dissert. IV. §. 1. differit, qui tamen hanc inscriptionem inemendatam, & mancā protulit pag. 431.

Textum Vergilianum multo certe tempore ante emendationem exaratum esse, ex eo colligi potest quod inscriptio Turcii Aproniani Asterii interposita est inter lineas finis, seu conclusionis libri Bucolicorum, & titulum Lib. I. Georgicon, uti etiam hoc exemplar perspicue ostendit.

In lin. 3. CVI SI ET. Noris perperam edidit CVI SIT. Facile fortasse hic locus interpretari poterit, si coniunctim legatur, CVI SIET. nam verbum *siet* a Plauto praesertim frequenter usurpatur.

Initio 10. lineae, quum dicat IN QVĀESTVM, & in margine interiori Codicis scriptum sit PRETIVM, quibus in locis superne addita cernitur linea cum puncto superposito, glossēma est; videturque loco IN QVĀESTVM reponendum esse IN PRETIVM. quam lectionem praeferrī alteri forte voluit Turcius Asterius; nam ab eodem addita videtur; idque declarat simillimum scribendi genus, & characterum simillima conformatio, atque idem atramentum. Haec ve-

ro & alia notatu digna accurate expendet in Dissertatione, quam parat amicus meus Vir doctissimus Antonius Cocchi^{us} Medicus Florentinus & in patrio Athenaeo Philosophiae naturalis Professor, qui etiam eiusdem Inscriptionis seu Subscriptionis antigraphum aeri incisum viris doctis exhibebit.

*In Ecclesia S. Mariae a Novoli,
adnexa Ecclesia S. Christophori
in Perticaia, iuxta vas
Aquae lustralis.*

*In Museo suburbano Strotio
olim exstabant sequentes
tituli sepulcrales, sed
interciderunt.*

69

AEDILI . IIII VIRO
PONTIFICI
REGI : SACRVM
C . M V R R I V S
EVCARISTVS
PATRONO . B . M

70

M . LOLLIVS....
HIC SITVS EST
PHILARGYRVS.
NOLI DOLERE
EVENTVM.....

71

Ibidem.

EN SOPHIORVM
M

69. REGI SACRVM. id est REGI SACRORVM. Rex sacrorum, qui & Rex sacrificulus dictus est, quibusdam sacris praeerat, quae per eum tantummodo celebrari decebat. Creabatur comitiis centuriatis ex ordine patriciorum, ut Cicero scribit pro Domo sua. Eius uxor Regina sacrorum dicta, quae & ipsa aliquot sacra facere solebat. Sed de huius Sacerdotii institutione, munere, dignitate non pauca inuenies apud auctores, quos Eques Sertorius Ursatus de Notis Romanorum enumerat.

Ibi-

*Ibidem.**Ibidem.*

72

Q. FABIVS
PHILINVS
VIXIT ANN. XXX

73

C. ASINIO
VIRO. BENEMERENTI
ET. HELAS. FECIT

*Ibidem, in lignea basi
inaurata.*

*Inscriptio litteris pictis in tabula
fictili della Robbia.*

74

HOC SANCTVS PAS
TOR MVNVS SVB
LIME ROSARVM
MARTINVS QVINTVS
DEDIT HIC PRO LAV
DE PERENI. ANO MCCCCXVIII.

75

MESERE. GORO. DI PIERO. BEF
ANI. CHALONICO. DI SA LOREN
ZO. E PIOVANO. DI SAN DETOLO
RETORE. DI SAN BARTOLO IN T
VTO. VISE. ANN 59. MORI A DI 20
D AGOSTO 1499.

*In Agro Florentino, in praedio
Pauli Machia-velli.*

*In agro Flor. ex Schedis
Vinc. Borghinii.*

76

REM N I A E
PRIMIGENIAE
CORONARIAE
IN. AGR. P. VI.

77

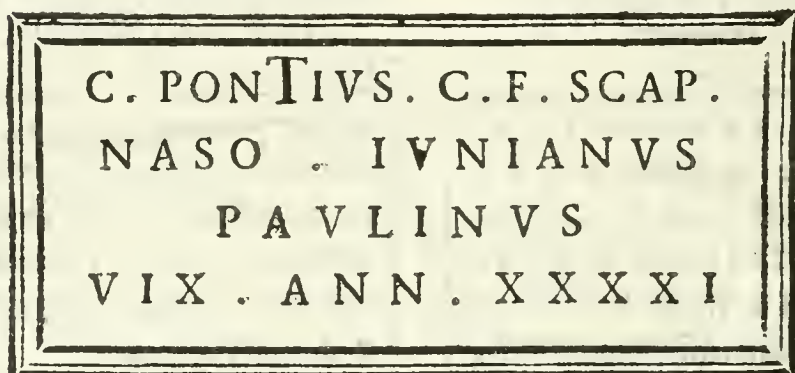
C. LAVSENNA. M. F.
SCA. PROCVLVS
FLORENTIA
MIL. COH. VIII
P R. 7. M A G I

76. CORONARIAE. Feminae, quae coronas nuptiales,
con-

convivales, funebres, & sacras faciebant, vendebantque *Coronariae* dicebantur. Feminae *Coronariae* iconismum in hoc opere nunc primum in lucem proferimus ex antiquo anaglypho Sarcophagi, qui exstat Florentiae in Templo S. Iohannis, ubi de iisdem plura.

In Villa suburbana Clariss. Senatoris Ferrantis Capponii, Comitis, & Equitis, Patricii Florentini, ad primum lapidem extra Portam Romanam in Arce veteri, vulgo Arcetri.

78

78. Hanc ipsam inscriptionem cum mendis editam a Vincentio Borghinio pag. 288. de Origine Urbis Florentiae, cum iisdem mendis vulgavit etiam Gruterus pag. DCCCLXXXV. 8. Nos quoque superius inemendatam exscripsimus in Par. I. pag. 443. n. 75. huius Operis. Nunc vero castigatissimam diligenterque exscriptam iterum exhibemus: nam e loco suo dimotam, temporum iniuriis, diraeque voracitati iam diu expositam opportune vindicavit conquisivitque V. C. Ferrantes Capponius Patricius Florentinus Senator Amplissimus, nec non Comes, & Eques, & in amoenissima sua Villa in *Arcetri*, (quasi, ut aliqui putant, in *Arce veteri*) ne & otium ipsum sine eruditione sit, collocavit; eo loci pariter dispositis omnibus antiquis inscriptionibus, quae apud Donios olim exstabant, quas etiam in Par. I. huius Operis in lucem dedimus pag. 287. & se-

& sequentibus. Inter eas vero, quae apud Donios adservabantur, ad hoc tempus ineditae fuere sequentes, quas numero 79. & 80. heic adducimus.

Ibidem in orbiculo marmoreo.

79

D . M

M . AVRELIO AVG.
LIB. ISIDORO MEL
LOPROXIMO A RATIO
NIBVS. AVRELI. HER
MES. ALVMNVS. ET GLY
CON NVTRITOR. ET
MAXIMVS . BENE
MERENTI . FE
CERVNT

Ibidem.

80

D . M

VLP. FORTVNATAE
VIX. AN. LXXX. B. M
FEC. P. AEL. HERMES. IVS
SO. VLP. CHARIDIS. FIL

*In Horto Plebis S. Mariae de
Carraria Vallis Marinae Dioe-
cesis Florentinae, antiqui
tituli fragmentum.*

81

|||||

TERTVLLAE
ALBRICIAE

79. *Melloproximus*, qui sequenti anno futurus erat *Proxi-
mus a rationibus*. De Proximorum varietate, & dignitate vi-
de Iac. Gutherium de Officiis Dom. Aug. Lib. III. Cap. VII.
Rarissimus, & insignis est hic titulus, atque in Thesauro
antiquitatum singularis, ipsi Grutero ceterisque incognitus.

In laudes huius Villae, omnium quae prope Floren-
tiam sunt intra primum lapidem, pulcherrimae, ac splen-
didissimae, in colle modice edito sitae, paullo effusior esse
deberem; nam in ea, ob eiusdem Senatoris singularem hu-
manitatem, non pauca quae in lucem edidi elucubravi; ve-
rum nonnulla adiungere opere pretium duco. Purior heic
aer est, prospectus vero tum Florentiae, hinc & hinc fere

Mmm

du

duplici theatro apparentis , (nam mediam discriminat arx *Belvedere* nuncupata , quae ei imminet) tum trium aliarum Urbium Etruriae Fesularum , Prati , & Pistorii , agrorum , colliumque pulcherrimorum corona longe gratissimus atque iucundissimus est. Regnatricis Gentis Mediceorum Principum hinc summa animi voluptate undecim Villae conspiciuntur. Praetereo Villas Procerum , ac civium Florentinorum , quae adeo frequentes sunt , ut continuatae aliam Urbem constituere facile possent. Praetereo insigne , & praenobile Carthusiae Coenobium , quod singularem Acciaiolae Gentis pietatem , & magnificentiam clarissime testatur . Auget huius Villae laudes aqua saluberrima , e viva scaturigine manans , levitate , ac puritate magno in pretio habenda ; puteus altissimus maximo sumptu excisus in rupe , aedium amplitudo , commoda , quibus nuper egregie consuluit idem Senator clarissimus. Neque silentio praetereunda est tabula , quae Iesu Christi Nativitatem repraesentat , quaeque in Sacello conspicitur , longe elegantissima , maximoque opificio elaborata ; quam , ut auctor est Georgius Vasarius in Vita Laurentii *di Credenti* pictoris , pinxit Thomas Stephani filius ; qui , licet immaturo fato functus , in hoc tamen opere eximium ingenii sui atque artis praestantiae specimen dedit . Hoc Sacellum , quum rursus a solo excitasset , publico commodo consulens idem Senator Capponius , hoc titulo , quem ego inscripsi , exornavit.

*SACELLVM NATO SERVATORI ANTIQVITVS DICATVM
 PICTA TABVLA EXIMII OPERIS
 FERRANTES CAPPONIVS SENATOR COMES ET EQVES
 EX PRIVATO PVBLICVM A . MDCCXXX.*

Anno MDXXIX. obsessa Vrbe , in hoc colle castra posuere Germani , ut omnes Historici memorant , fuitque eorum veluti arx , & praesidium : quare in pavimento aliquot

quot aedium huius Villae adhuc ab hastis icti lateres conspiciuntur , atque in huius rei memoriam servantur .

Ab hac Villa paullo superius progressis Villae omnibus deliciis cultuque & elegantiæ refertae Patriciorum Florentinorum occurrunt , nempe Bartholomaeiorum , Rinucciniorum , Senatoris Clarissimi , & Comitis Antonii olim Pecori , nunc Aleandri Squarcialupi , del Riccio , Mannelliorum , Samminiatorum , Guicciardiniorum , Nerliorum , & Quaratesiorum , & ea in qua praestantissimum virum Galileium Mediceas stellas primum omnium detexisse , atque observasse ferunt. In Villa Guicciardinia exstant complures Urnae antiquae cinerariae , quas vulgavimus in Parte I. pag. 225. quas etiam in finitimis huius collis oris inventas tradunt. In parergo tabulae , in qua egregio opere antiquitus picta est femina pulcherrima , hoc distichon legitur.

CERNITVR HIC QVICQVID POTVIT NATVRA DEVSQ.
DELITIAS CAELI PARVA TABELLA GERIT.

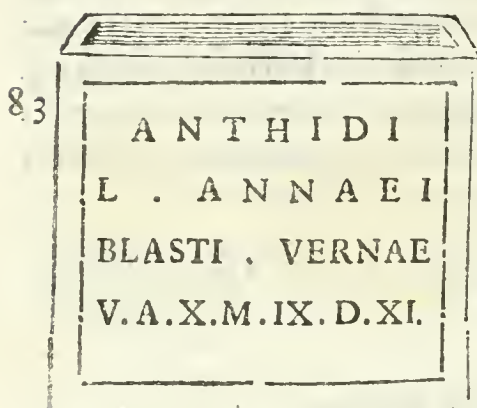
In lapidea Tabula , altitudinis fere III. Romanorum pedum , latitud. fere IV. in Ecclesia Plebis S. Mariae Novellae in Chianti , in regione , quae Volpaia dicitur , iuxta Castellum Raddae , ab Urbe Florentia ad XX. lapidem .

82 ✠ DE DONIS DI . ET BEATI QVIRICI:
EGO : IOHĀN : INDIG. PPB. FIERI : ROGA^I/

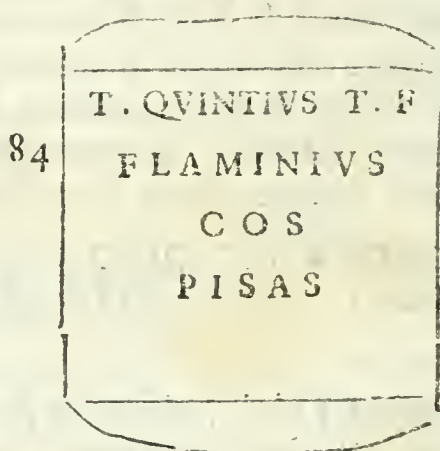
82. Ita interpretatur : ✠ *De Donis Dei et Beati Quirici Ego Iohannes indignus Presbyter fieri rogavi . De hac solemni formula adhibita in antiquis Ecclesiae monumentis , quae donationes sacras , vel sacrorum locorum instaurationes , novorumque aedificiorum dedicationem continet , consulendus vir iudicio , & eruditione praestantissimus Iustus Fontaninus Archiepiscopus Ancyranus in Commentario in Discum votivum Christianum Cap. XV. & XVI. Hanc inscri-*

ptionem primus invenit, & mecum perhumaniter communicavit Ioannes Baptista Dei Florentinus, patriarum antiquitatum studiosissimus.

In Sepulcro marmoreo quadrato, capitibus arietum in angulis exornato, apud Plebanum Ripulensem in Agro Florentino; nunc vero desideratur.

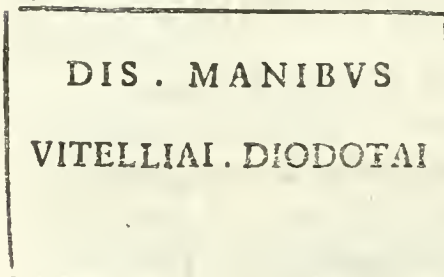

In Coemeterio S. Michaelis & Luciano in Agro Florentino inter Malmantilem, & Montem Lupum prope Villam Nobilium Virorum de Antinoris.

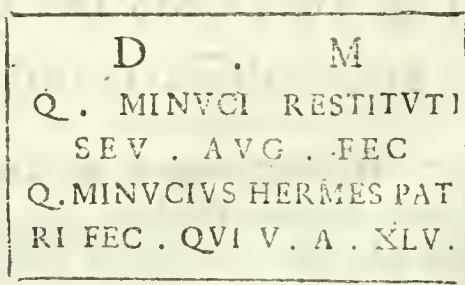
PISIS, in AEdē S. Silvestri.

85

In Agro Pisano, in Urna in Domo Praepositurae S. Frigidiani ad VII. lap.

86

84. Columna miliaria videtur, eruditissimo Henrico Norisio, qui de Pisanorum Colonia luculenter egit, ignota. Hanc mecum communicavit Cl. V. Ioseph Brocchius S. T. D. & Florentini Seminarii Praefectus vigilantissimus.

In

*In lapide dextero ostii Ecclesiae
S. Bartholomaei ad Campianum
trans Fucecchio in marmore.*

87

TI. IVLIVS RHO
PROCVRA
T IANVARIVS
QVI VIXIT ANN

• • • • •
• • • • •

*Inter Tifas, & Volaterras,
ex antiquo Codice MS.
lapidis fragmentum.*

88

C. CILNIO. CI...
ITEM PROVIN...
AGENTE
HADRIANIA

*In Agro Tifano, ex MS. Bibliothecae C. V. Marchionis Alexandri
Gregorii Capponii, Forerii Maioris Apostolici.*

89

MATHILDIS. COMITISSA. INSIGNIS. OB. HVMA
NAM. VALETVDINEM. INSTAVRANDAM. PRE
SERVANDAMQ. MONEA. HEC. AB. AQVIS. ET
SALVBRIA. BALNEA. IN. OMNIGENV. HOMIN
VM. VSV. OMNI. CVM. ORNATV. CVLTVQ.
DICAUIT. K. A

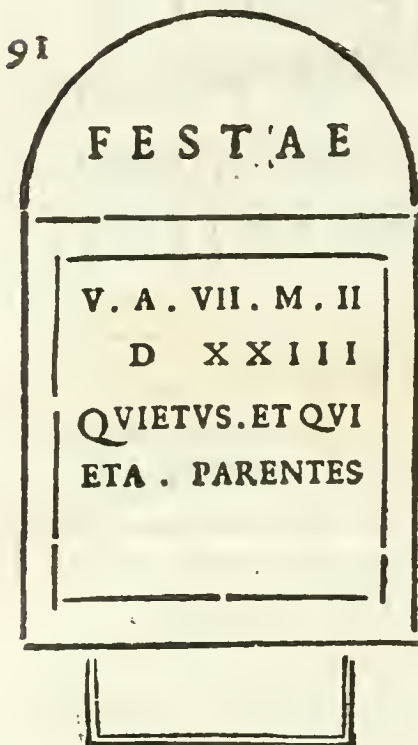
*ARRETI, in arca marmorea, in qua corpus quod in ea positum erat
adhuc integrum est Regii; ex MS. Codice Redio pag. 94.*

90

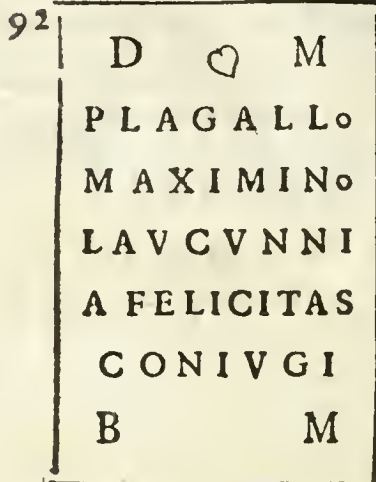
D . M
L . VETTIVS FROREN
NVS EX PRAESIDIBVS SINGVLARIS
INNOCENTIAE VIR VIXIT AN. XXVII
MENS VIII . DIEB. VII

VO-

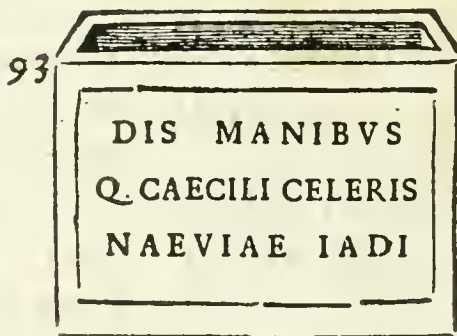
*VOLATERRIS, in AEdibus
Nobilium DD. Comitum
Guidiorum.*

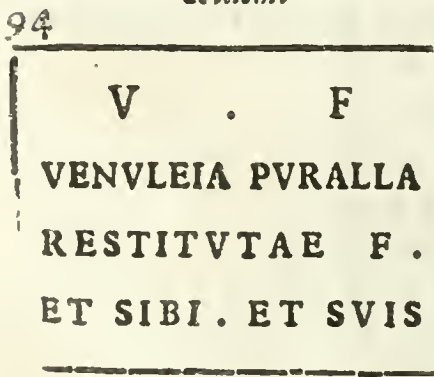
*Volaterris, apud D. Eq. Io-
hannem Falconcinium.*

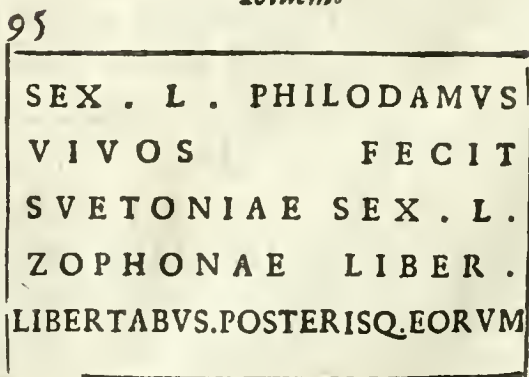
*In Agro Volaterrano in Villa
Berzighelliorum.*

Ibidem.

Ibidem.

Sequentes quatuor inscriptiones sub anaglyphis marmoreis Musei Medicei sculptae, nunc vix leguntur, ex Schedis Andreinii.

96 ANTIOXE ΑΛΕΞΑΝ
ΔΡΟΤ ΛΑΟΔΙΚΕΙ
ΧΡΗΣΤΗ ΧΑΙΡΕ

97 ΕΤΠΟΛΕΜΟΣ
ΔΕΙΟΡΑΣΟΤ

98 ΕΥΚΛΕΑ ΑΓΑΘΩΝΟΣ
ΓΥΝΗ ΑΕ ΑΡΙΣΤΟΔΕΜΟΥ

99 ΣΩΣΙΜΗΑΤΙΜΟΔΩ
ΡΟΥΓΓΝΕΑΕ ΑΤΤΑΛΟΥ
ΧΡΗΣΤΕ ΧΑΙΡΕ

*In aeneo sigillo apud Nob. V.
Franciscum Oricellarium.*

*In duobus sigillis aer. apud
Dominicum M. Mannium.*

00 C. PACONI . C F
EPICRATES

101 V E R I S

102 .V T F.

A P P R O B A T I O N E S.

Admodum Rev. Lucas Ioseph Cerracchini S. Th. D. & Academicus Flor. videat hanc alteram Partem *Inscriptionum antiquarum*, quae in Etruriae Urbibus exstant, & referat, &c. Datum ex Archiepisc. Palatio die XXVI. Maii an. MDCCXXVIII.

Horatius Mazzei Vicarius Generalis.

Illustrissime, & Reverendissime Domine.

Egregium hoc opus, omnigena eruditione refertum, attente legi, quo optime de litteraria republica meritus est eruditissimus Adm. Rev. D. Antonius Franciscus Gorius: & cum nihil contineat vel Catholicae Fidei obnoxium, vel pravis moribus adversum, praelo dignum censeo; in quorum fidem scripsi Prid. Idus Iul. MDCCXXVIII.

Dominationis tuae Illustrissimae, ac Reverendissimae

Lucas Ioseph Cerracchini Acad. Flor. ac S. Th. D.

Imprimatur.

Horatius Mazzei Vicarius Generalis.

Ordine, & commissione Reverendiss. Patrii Magistri Vincentii de Comitibus a Bergamo Ord. Min. Conv. Inquisitoris Generalis S. Off. Flor. Adm. Rev. D. Angelus M. Ricci S. Th. D. videat hunc Librum, &c. & referat an typis mandari possit.

Dat. in Off. S. Inquis. Flor. die XX. Iulii MDCCXXVIII.

Magister Fr. Ioseph M. Pesenti Min. Conv.

Vic. Gen. S. Off. Flor.

Reverendissime Pater:

Nihil absonum a Catholica Fide, bonisque moribus adversum in hisce antiquis monumentis reperi, sed omnia eruditionis plena; quare typis mandari posse censeo.

Angelus M. Riccius S. Th. D.

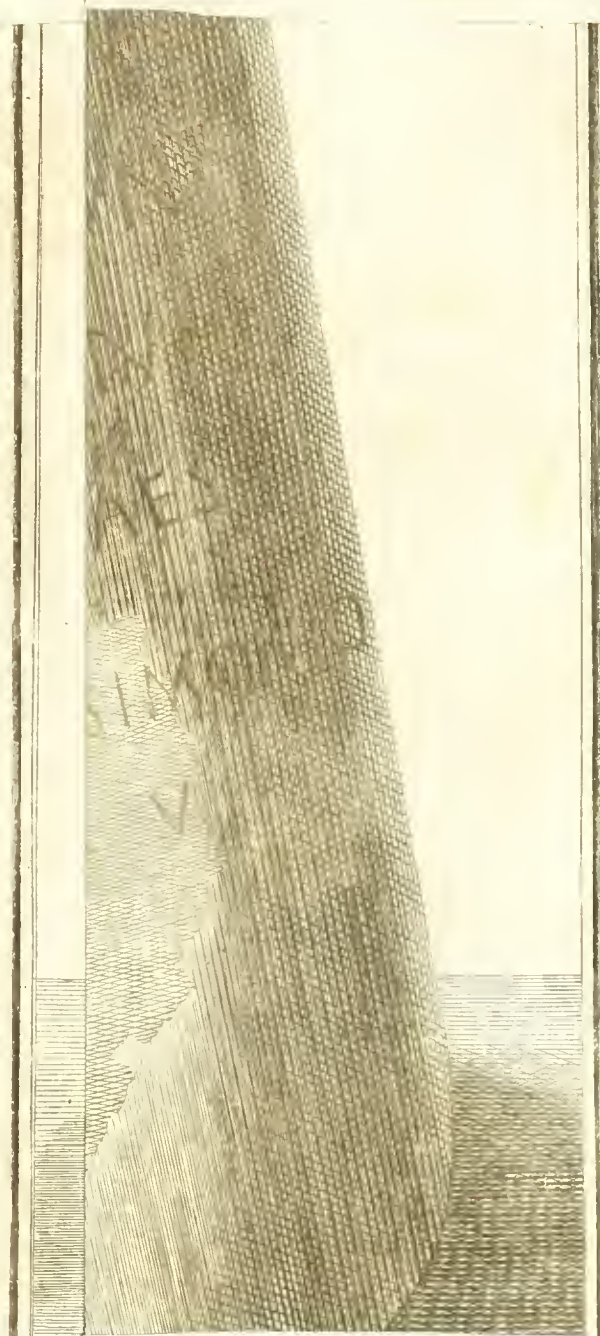
Attenta supradicta attestatione imprimatur.

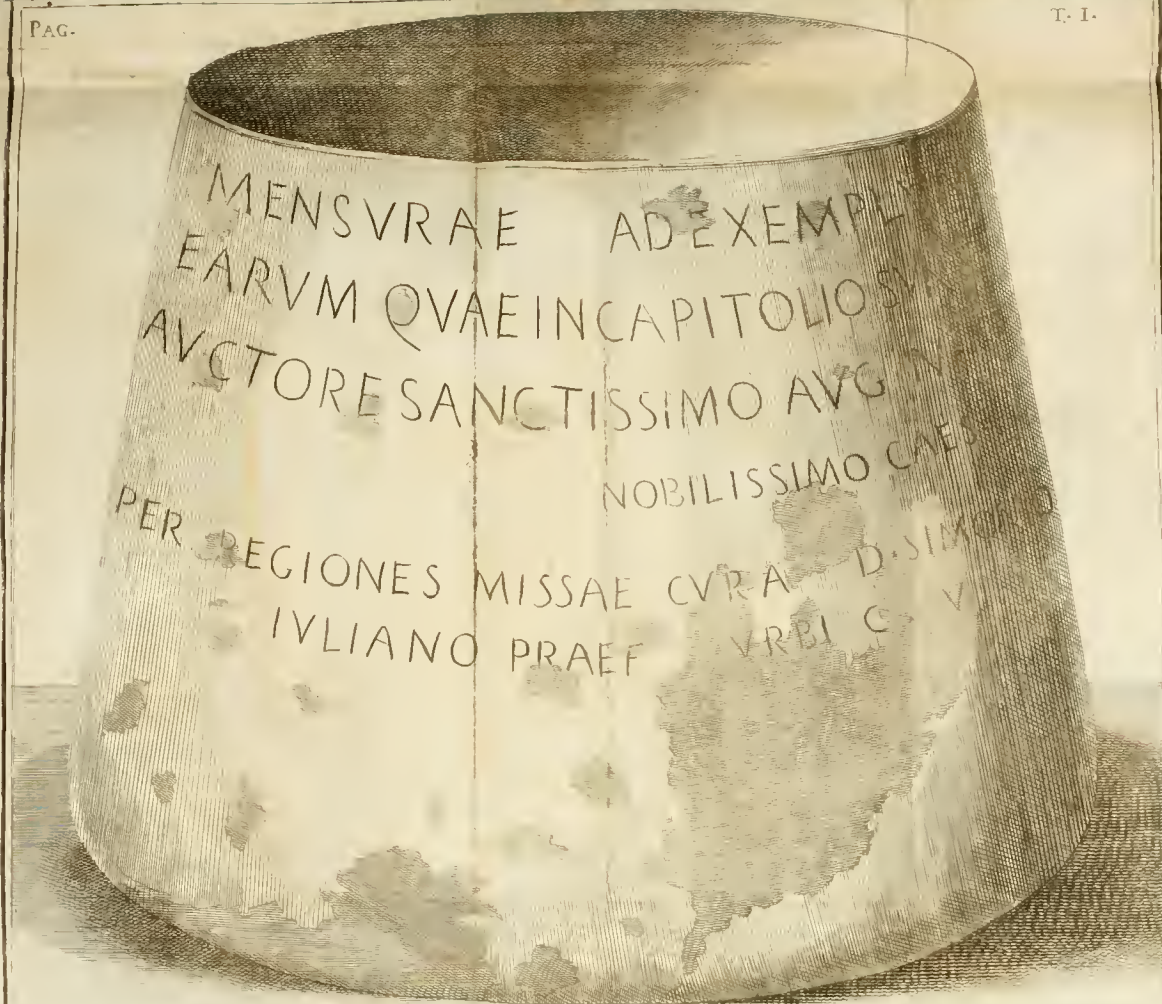
Magister Fr. Ioseph M. Pesenti Min. Conv.

Vicarius Generalis S. Off. Flor.

Imprimatur.

Ph. Bonarota Senator R. C. Auditor.

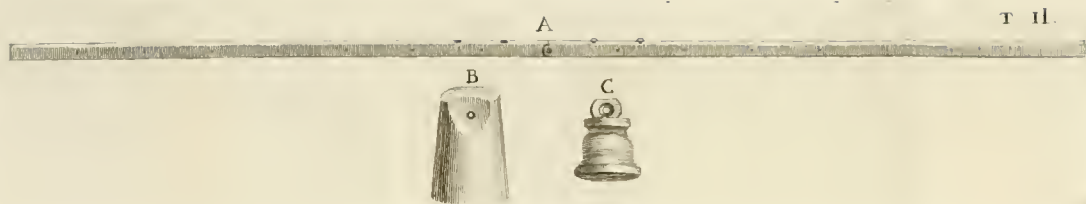

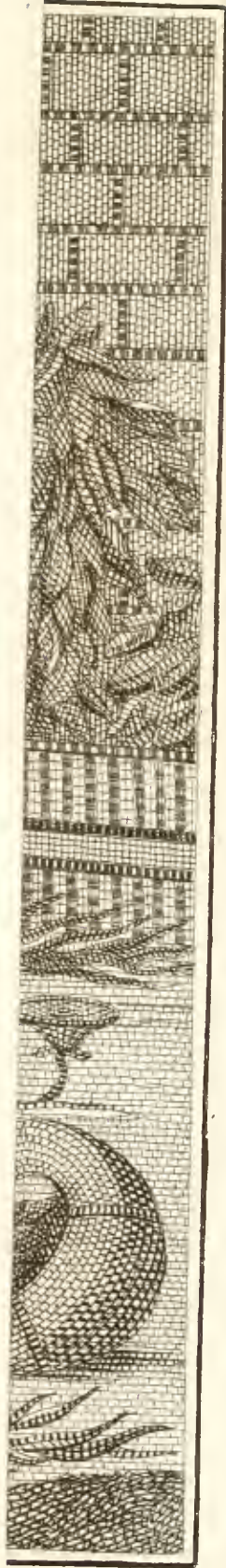

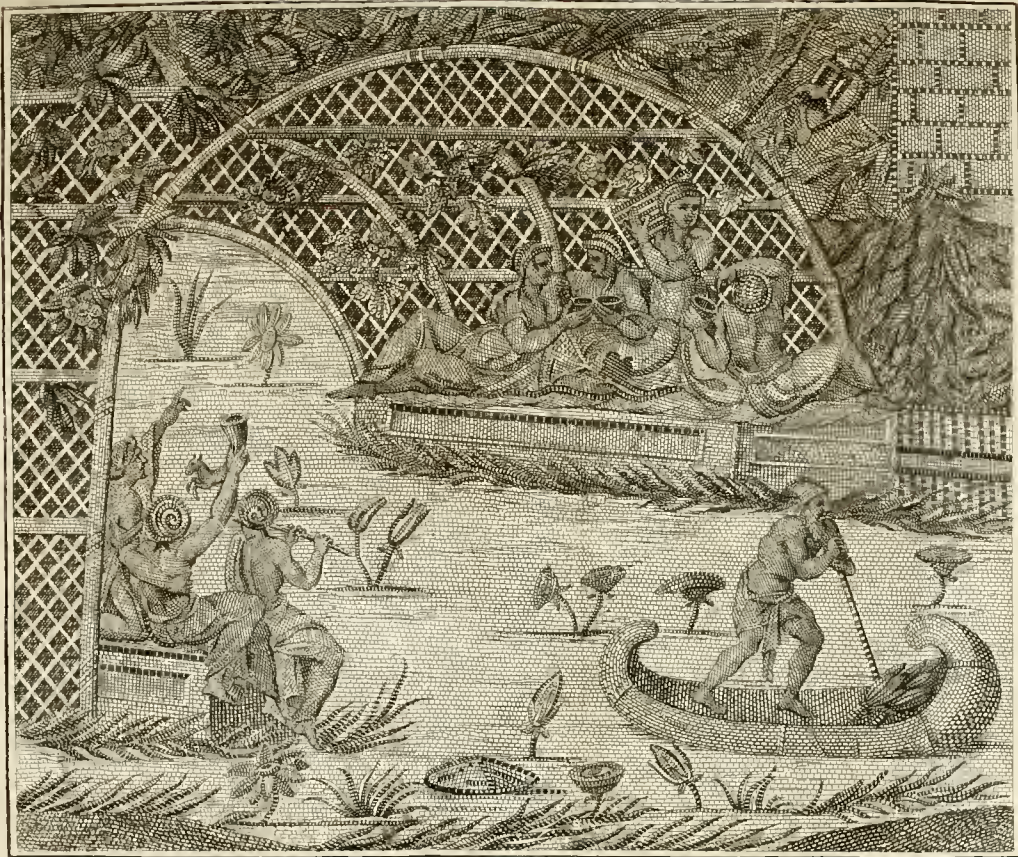
MODI ANTIQVI ROMANI SCHEMA
CVIVS
VNICVM SVPEREST TOTO ORBE ARCHETYPVM
EX AERE IN MVSEO MAG. DVCLIS ET R.
ANT. FRANCISCVS GORIVS D.D.

т. II.

SEGMENTVM LITHOSTROTI
 QVOD L. CORNELIVS SVLLA IN FORTVNAE DELVERO PRAENESTE FECIT
 ALT. ET LAT. PED ROM. III. ET VNC. III.
 EXSTAT IN MVSEO ANT. FRANCISCI GORI.

T. IV.

E LAP. AREN IN MVSEO NICOLINIO.

Long Ped. 7. alt. Ped. II.

I.

II.

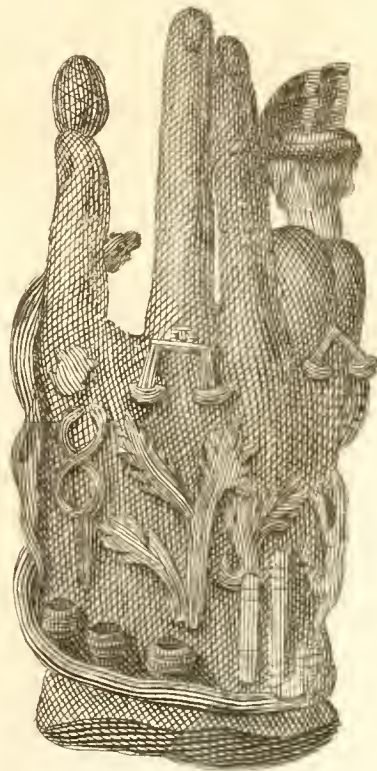
TAB. V.

III.

IV.

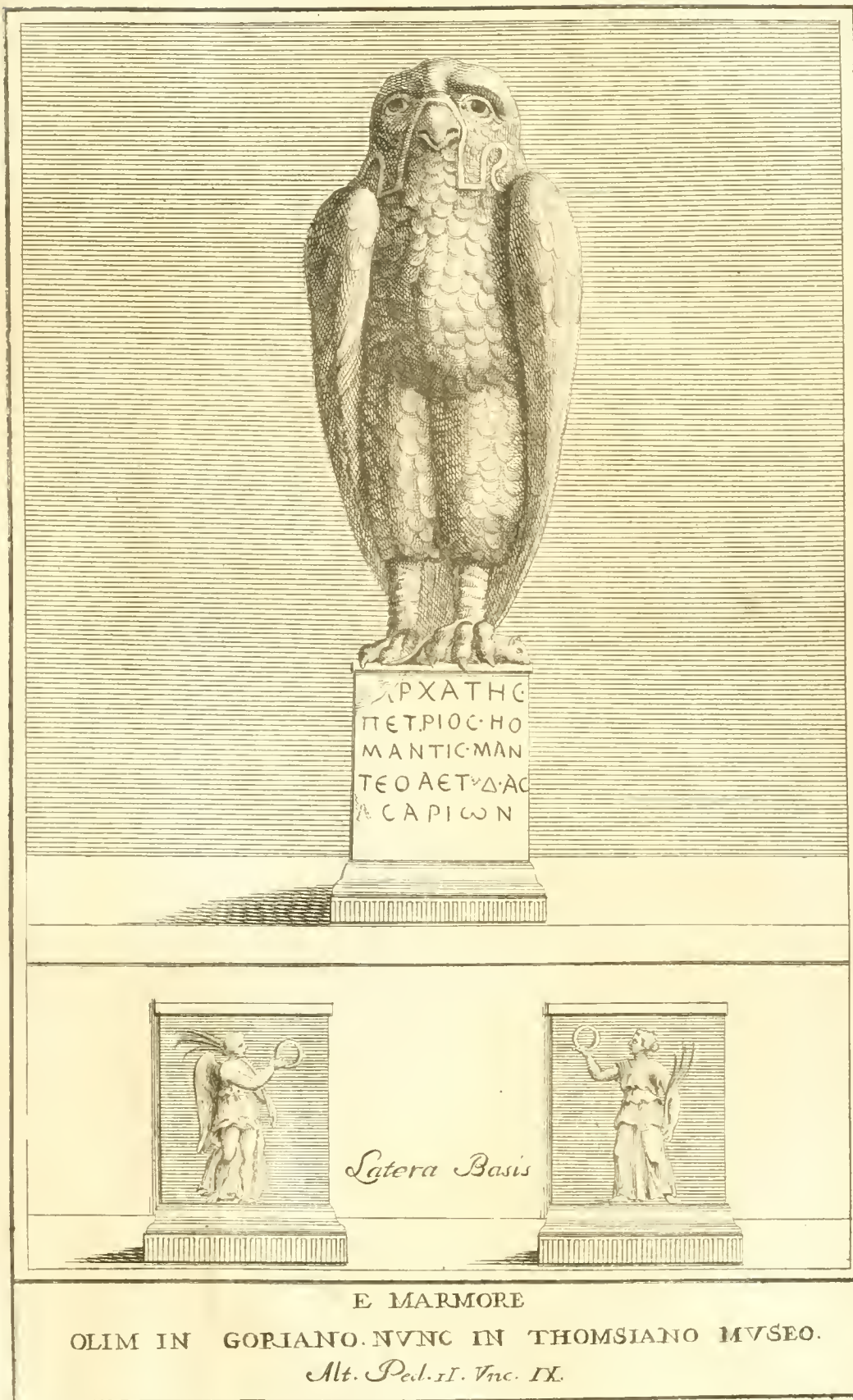

Ex aere huius magnitudinis.

MANVS VOTO SACRA MERCVRIO.

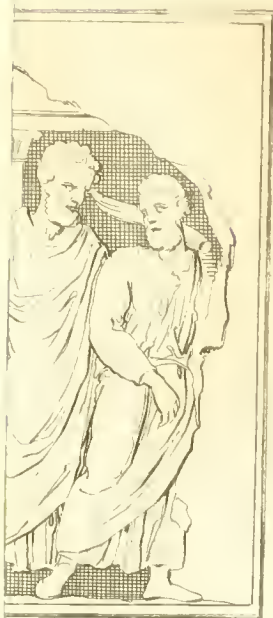
Exstat in Museo Illustr. D. Caietani Antinorii, Eq. D. Steph. Patricii Flor.

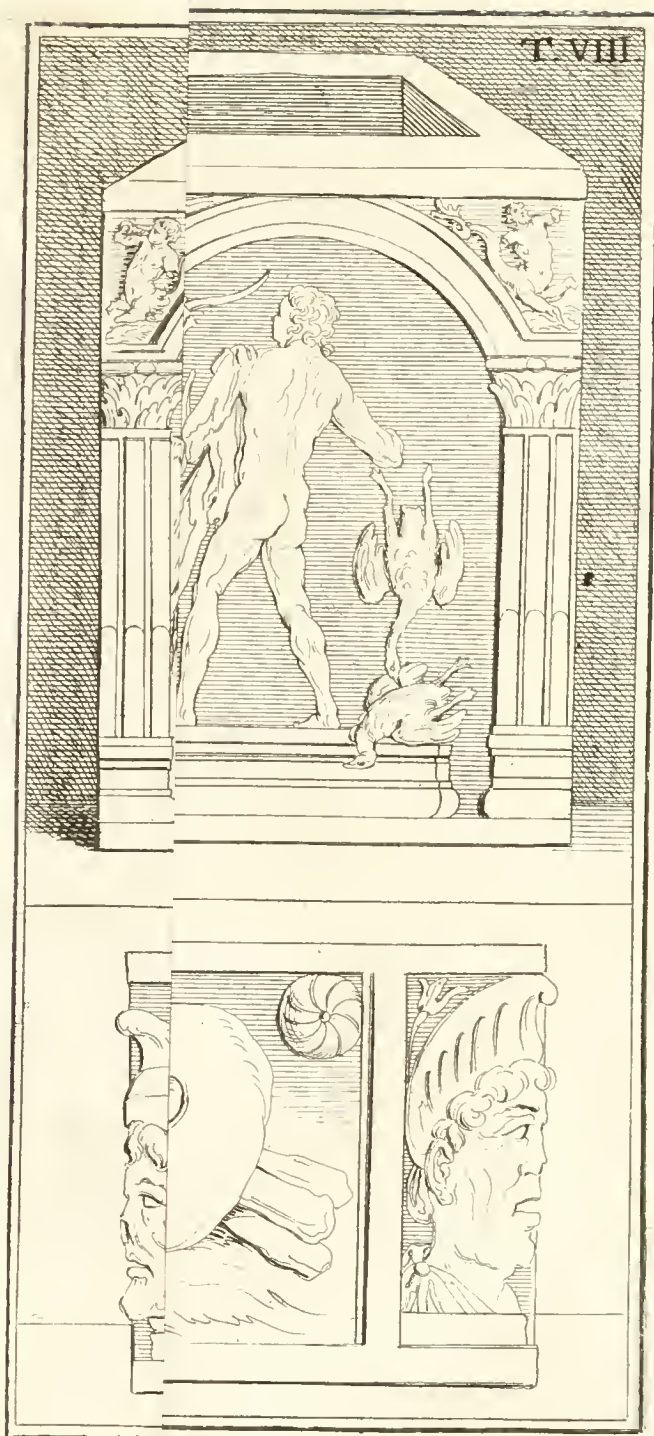

π. vii.

E MARA OLIM APVD AEDIL. METROPOL. ECCL.

Io. D. Ferri

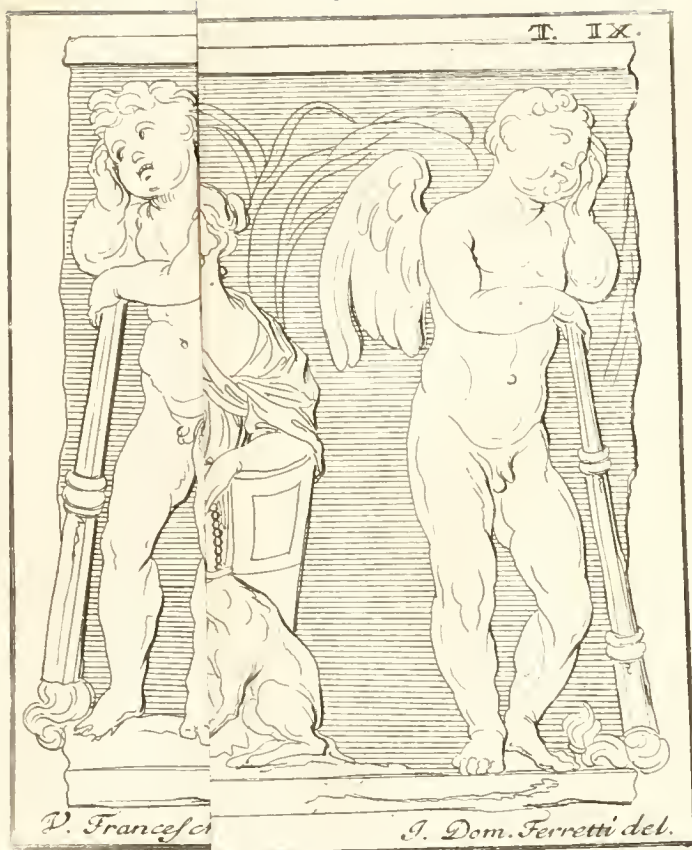
Vin. Franceschini Scul.

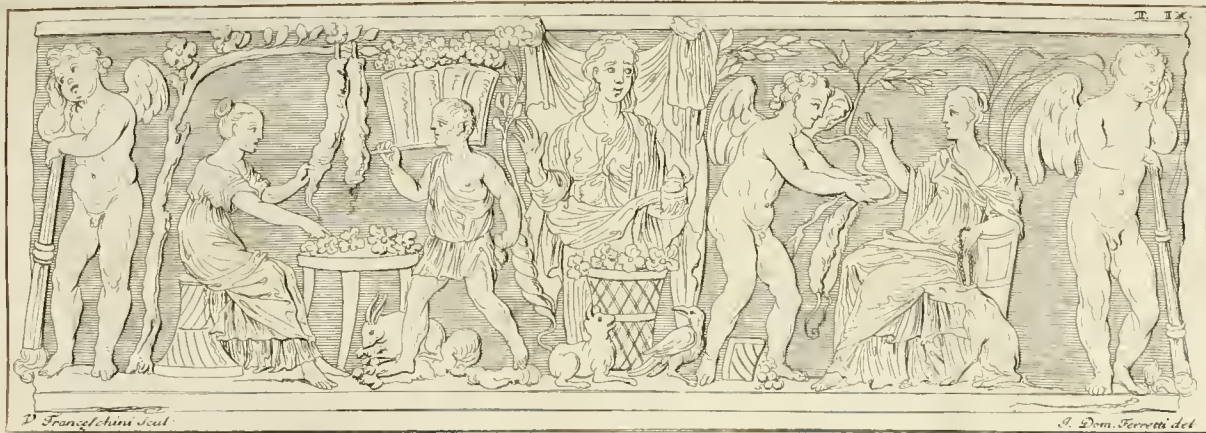
*Sarcophagi Flor. in Coemeterio Subterr. Ecclesiae S. Pancratii
Auspiciis D. Gulielmi Lock Angli V. I.*

Jo. D. Ferretti del.

Vin. Francophini scul.

Sarcophagus. Ped. II. Inc. II. ~
Analaë Flor.

Sarcophagus In Flor. Baptisterio et Ecclesia S. Iohannis Alt. Sed. II. Long. Sed. VII. Inc. VIII. Lat. Sed. II. Inc. II.
Auspiciis Nobb. D. D. Consulium Artis Mercatorum Callismalae Flor.

